

**ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ
ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ**

του

Απόστολου Λαμπρόπουλου

Διδακτορική Διατριβή

**Τριμελής Συμβουλευτική
Επιτροπή:**

**Αντώνιος Κόντης,
Ιωάννης Υφαντόπουλος,
Διονύσιος Μπαλούρδος**

**Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

2014

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των βασικών θεμάτων που σχετίζονται με την διανομή του εισοδήματος, δηλαδή των φαινομένων της ανισότητας και της φτώχειας, με εμπειρική διερεύνηση και συγκριτική ανάλυση για την Ελλάδα. Σε αυτά τα πλαίσια, προτείνει μια ολοκληρωμένη μεθοδολογία, βάσει της οποίας πρέπει να εξετάζονται αυτά τα φαινόμενα στο εξής από τους ασκούντες πολιτική.

Για το σκοπό αυτόν, αρχικά διερευνάται και συνοψίζεται η βιβλιογραφία σε σχέση με την σύσταση και την σημασία που έχουν οι πολλαπλές διαστάσεις των υπό εξέταση φαινομένων για την κοινωνική συνοχή και ευημερία, καθώς είναι σαφές ότι για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση τους απαιτείται μια σφαιρική προσέγγιση του θέματος. Στη συνέχεια, αναδεικνύονται έννοιες εξόχως πολιτικού ενδιαφέροντος, που δεν έχουν μελετηθεί και εξετασθεί στην Ελλάδα, όπως η έννοια της εισοδηματικής πόλωσης (income polarization) και της οικονομικής μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth). Γενικότερα, η πόλωση αναφέρεται στην περίπτωση όπου τα άτομα και οι ομάδες για κάποιο δεδομένο χαρακτηριστικό τους όπως το εισόδημα, η θρησκεία, η εθνικότητα κ.α. αισθάνονται αποξένωση μεταξύ τους, η οποία τροφοδοτείται από την συσπείρωση εντός των ομάδων από άτομα με ταυτόσημα χαρακτηριστικά. Έτσι, όταν αυτές οι αποξενωμένες ομάδες, που η κάθε μια έχει αποκτήσει τη δική της ταυτότητα, έχουν αντίθετα συμφέροντα αλλά και ικανό μέγεθος, τότε δημιουργείται ένα περιβάλλον ανταγωνισμού μεταξύ τους και αυξάνεται σημαντικά η πιθανότητα σύγκρουσης. Αυτή η μελέτη θεωρεί πολύ σημαντικό, τόσο από πολιτικής αλλά και από ηθικής άποψης, να αναδειχθούν οι τεχνικές που αξιολογούν και τεκμηριώνουν αν η γενική ευημερία που προήλθε από την οικονομική μεγέθυνση ήταν υπέρ των φτωχών ή όχι. Αντίστοιχα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν για το αν σε περίοδο ύφεσης οι φτωχοί έχασαν αναλογικά λιγότερα σε σχέση με τους μη φτωχούς.

Ταυτόχρονα, αμφισβητεί την επάρκεια των μονοδιάστατων αντιλήψεων και στατιστικών μέτρων που πιθανά να κατευθύνουν με αναποτελεσματικό τρόπο την κοινή γνώμη αλλά και τις πολιτικές αντιμετώπισης των φαινομένων και για τον λόγο αυτό προτείνει δύο νέους συνθετικούς δείκτες μέτρησης. Οι εν λόγω δείκτες

βασίζονται στην μεθοδολογία κατασκευής των δεικτών ανθρώπινης φτώχειας HPI από τους Anand & Sen, και έχουν προσαρμοστεί κατάλληλα ως προς την επιλογή των εξεταζόμενων διαστάσεων προκειμένου να συμπεριλαμβάνονται αυτές που προέκυψαν από την βιβλιογραφική διερεύνηση αλλά και να εκμεταλλεύονται την πληροφόρηση που ενσωματώνουν τα στοιχεία της έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EU-SILC). Αυτοί οι δείκτες αναμένεται να αποτελέσουν χρήσιμα εργαλεία παρακολούθησης της κατάστασης, προκειμένου να διαμορφώνεται με αποτελεσματικότερο τρόπο η λήψη αποφάσεων σε πολιτικό επίπεδο, ειδικά σε σχέση με την ανάγκη διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής και την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Τέλος, παρατίθεται και αναλύεται το ευρωπαϊκό, κυρίως, θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις εφαρμοζόμενες πολιτικές. Ο λόγος που γίνεται αυτό είναι για να εντοπιστούν τα κενά, τα οποία στο πλαίσιο του εφικτού θα πρέπει να καλύψει η εθνική στρατηγική αντιμετώπισης του ζητήματος. Η μελέτη ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα, τις προτάσεις πολιτικής καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ. ΈΝΑΥΣΜΑ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ.....	14
ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.	23
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ. ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΑΥΣΜΑ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ.	34
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ, ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ, Η ΠΟΛΩΣΗ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ.....	37
1.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ. ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΓΙΑ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.	38
1.2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ. ΜΙΑ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.	58
1.2.1. <i>Εισοδηματική ανισότητα και οικονομική μεγέθυνση.</i>	59
1.2.2. <i>Εισοδηματική ανισότητα και εκπαίδευση.</i>	73
1.2.3. <i>Εισοδηματική ανισότητα και υγεία.</i>	79
1.2.4. <i>Εισοδηματική ανισότητα και εγκληματικότητα.</i>	87
1.2.5. <i>Εισοδηματική ανισότητα, κοινωνική σύγκρουση και πολιτική.</i>	93
1.3. ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ.	102
1.3.1. <i>Εννοιολογικές διασαφηνίσεις.</i>	102
1.3.2. <i>Μέθοδοι μέτρησης της οικονομικής ανισότητας. Διαφορές μέτρων. Πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα και λόγοι επιλογής τους.</i>	106
1.4. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΩΣΗΣ.....	116
1.5 ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΣΗΣ.....	123
1.5.1 <i>Το μέτρο Foster & Wolfson (1992).</i>	123
1.5.2 <i>Το μέτρο των Esteban & Ray (1994).</i>	124
1.5.3 <i>Το γενικευμένο μέτρο των Esteban, Gardin & Ray (1999, 2007).</i>	125
1.5.4 <i>Το μέτρο των Duclos, Esteban & Ray (2004).</i>	125
1.5.5 <i>Το μέτρο της κοινωνικής πόλωσης κατά Inaki Permanyer (2008).</i>	127
1.6. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ.	128
1.7. ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ. .	132
1.7.1 <i>Ο δείκτης Kakwani & Pernia (2000).</i>	132
1.7.2 <i>Ο δείκτης Kakwani, Khandker & Son (2003).</i>	133
1.7.3 <i>Ο δείκτης Ravallion & Chen (2003).</i>	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ.	135
2.1. Η ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ.	135
2.1.1. <i>Η Ωφελμιστική θεώρηση.</i>	137
2.2.2. <i>Η Μη-Ωφελμιστική θεώρηση.</i>	139
2.2.2.1. <i>Η Προσέγγιση των Λειτουργικοτήτων.</i>	139
2.2.2.2. <i>Η Προσέγγιση των Βασικών Αναγκών.</i>	139
2.2.2.3. <i>Η προσέγγιση των Δυνατοτήτων.</i>	140
2.2.2.4. <i>Η προσέγγιση της Σχετικής Αποστέρησης.</i>	142
2.2.2.5. <i>Κοινωνικός Αποκλεισμός.</i>	144
2.2.2.6. <i>Συμμετοχικές μέθοδοι.</i>	148
2.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	148
2.3. ΘΕΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	151
2.3.1. <i>Σημασία του τρόπου μέτρησης της φτώχειας.</i>	151
2.3.2. <i>Γραμμή φτώχειας.</i>	151
2.3.3. <i>Χάσμα φτώχειας.</i>	154

<i>Προσέγγιση του ισοκατανεμημένου ισοδύναμου εισοδήματος – I.I.E.</i>	156
<i>Δεύτερη προσέγγιση</i>	158
2.4 <i>ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΡΩΝ ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ – ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥΣ.</i>	160
2.5. <i>Αναγκαιότητα κατασκευής συνθετικών δεικτών και η σημασία τους για τις πολιτικές καταπολέμησης των αρνητικών επιπτώσεων των φαινομένων στην κοινωνία.</i>	162
2.5.1. <i>Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης (PSYNTHinsufficient).</i>	175
2.5.2 <i>Στατιστική αξιολόγηση του δείκτη P_{SYNTHinsufficient}</i>	179
2.5.3 <i>Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας PSYNTHexclusion.</i>	182
2.5.4 <i>Στατιστική αξιολόγηση του δείκτη PSYNTHexclusion</i>	184
2.5.6. <i>Ανάλυση Ευαισθησίας</i>	189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ, ΤΗΣ ΠΟΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ EU-SILC. ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΚΑΙ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ (PRO-POOR GROWTH).198

3.1. <i>Σκοπός του κεφαλαίου.</i>	198
3.2. <i>Σύντομη αναδρομή και συνοπτική περιγραφή της έρευνας EU-SILC.</i>	199
3.3. <i>Θέματα χρησιμοποιούμενων εισοδηματικών μεταβλητών</i>	203
3.4. <i>Ανάλυση με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2003.</i>	207
3.4.1. <i>Περιγραφικές στατιστικές εισοδηματικών μεταβλητών.</i>	208
3.4.2. <i>Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής ανισότητας.</i>	216
3.4.3. <i>Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας και διερεύνηση της περιφερειακής διάστασης του προβλήματος.</i>	225
3.4.4. <i>Μέτρηση των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικονομική δραστηριότητα και το φύλο.</i>	229
3.4.5. <i>Εξέταση επιπέδων υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού.</i>	237
3.4.6. <i>Φορολογία και αναδιανομή βάσει των στοιχείων της έρευνας EU-SILC 2003.</i>	239
3.4.7. <i>Εξέταση επιπέδων πόλωσης.</i>	241
3.4.8. <i>Εξέταση πολυδιάστατης φτώχειας. Υπολογισμός και ανάλυση συνθετικών δεικτών (EU-SILC 2003).</i>	245
3.4.8.1. <i>Συνθετικός δείκτης Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης</i>	245
3.4.8.2. <i>Συνθετικός δείκτης Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας.</i>	247
3.5. <i>Ανάλυση με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2007.</i>	248
3.5.1. <i>Περιγραφικά στατιστικά της εισοδηματικής μεταβλητής ΣΙΑΕ.</i>	248
3.5.2. <i>Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής ανισότητας</i>	253
3.5.3. <i>Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας</i>	261
3.5.4. <i>Εξέταση επιπέδων υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού.</i>	273
3.5.5. <i>Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής πόλωσης.</i>	276
3.5.6. <i>Εξέταση πολυδιάστατης φτώχειας. Υπολογισμός και ανάλυση συνθετικών δεικτών.</i>	281
3.6 <i>Υπολογισμός συνθετικών δεικτών με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC.</i>	284
3.7. <i>Συγκριτική ανάλυση.</i>	285
3.7.1. <i>Διαφορές στα επίπεδα των εισοδηματικών ανισοτήτων EU-SILC 2003-2007.</i>	285
3.7.2. <i>Διαφορές στα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας σύμφωνα με τα στοιχεία από τις έρευνες EU-SILC 2003 – 2007.</i>	287
3.7.3. <i>Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007.</i>	288
3.7.4. <i>Διαφορές στα επίπεδα των συνθετικών δεικτών σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC.</i>	288
3.7.5 <i>Σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των συνθετικών δεικτών P_{synthinsufficient} & P_{synthexclusion} με αυτά που προκύπτουν από τα καθιερωμένα μέτρα.</i>	291
3.8. <i>Εξέταση ισχύος της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth).</i>	294
3.9. <i>Εξέλιξη δεικτών εκπαίδευσης</i>	296

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ. 298

4.1. ΣΚΟΠΟΙ – ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	298
4.2. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ.	299
4.3. ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.	303
4.3.1. <i>Τα προγράμματα κατά της Φτώχειας.....</i>	303
4.3.2. <i>Τα εργαλεία οριζόντιας εφαρμογής.....</i>	305
4.3.2.1 <i>Οι Οδηγίες κατά των διακρίσεων.....</i>	305
4.3.2.2 <i>Οι Οδηγίες για τους αιτούντες άσυλο και τους εκτοπισθέντες.....</i>	306
4.3.2.3 <i>Η Οδηγία για το ενεργό εργατικό δυναμικό.....</i>	307
4.3.3. ΟΙ ΚΑΘΕΤΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ.....	308
4.3.3.1 <i>Το Ταμείο Αλληλεγγύης.....</i>	308
4.3.3.2 <i>Το Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους πρόσφυγες.....</i>	308
4.3.3.3 <i>Το Πρόγραμμα Δωρεάν Διανομής Τροφίμων σε άπορα άτομα.....</i>	309
4.3.3.4 <i>Το Πρόγραμμα Δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων.....</i>	311
4.3.3.5 <i>Το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τα άτομα με αναπηρίες.....</i>	311
4.4. <i>Η συμβολή των Ταμείων της Ε.Ε. στην αντιμετώπιση των εξεταζόμενων φαινομένων.....</i>	313
4.5. Η ΑΝΟΙΚΤΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ.	314
4.6. <i>Το Κοινοτικό πρόγραμμα για την απασχόληση και την αλληλεγγύη – PROGRESS.....</i>	316
4.7. <i>Τα εργαλεία εφαρμογής των πολιτικών αντιμετώπισης των προβλημάτων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε εθνικό επίπεδο.....</i>	318
4.8. <i>Οργανική σύνδεση των αποτελεσμάτων από την διερεύνηση της θεσμικής οργάνωσης για την αντιμετώπιση των εξεταζόμενων θεμάτων, με τα ευρήματα από το εμπειρικό μέρος και τους λοιπούς προβληματισμούς της διατριβής. Οι μεγάλες προκλήσεις και τα μελλοντικά βήματα σε επίπεδο ΕΕ και Ελλάδας.....</i>	322
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	330
5.1 <i>Διαπιστώσεις σε σχέση με την ανασκόπηση στοιχείων από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία και άλλους διεθνείς οργανισμούς καθώς και από την επισκόπηση της Ελληνικής βιβλιογραφίας σε εμπειρικό κυρίως επίπεδο.....</i>	330
5.2 <i>Διαπιστώσεις σε σχέση με Θέματα της Διανομής του Εισοδήματος και του Ρόλου του Κράτους.....</i>	331
5.3 <i>Διαπιστώσεις σε σχέση με τις αναλυτικές μεθόδους μέτρησης των υπό διερεύνηση φαινομένων.....</i>	333
5.4 <i>Διαπιστώσεις σε σχέση με την εμπειρική διερεύνηση.....</i>	333
5.5 <i>Διαπιστώσεις από την διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου και των πολιτικών για την προστασία από τους κινδύνους του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων και της φτώχειας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ελλάδα.....</i>	344
5.6 <i>Προτάσεις Πολιτικής.....</i>	347
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	350
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ Ι.....	350
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙ.....	355
ΜΕΤΡΑ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	355
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙΙ.....	360
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	376
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	395

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1 Ονομαστικό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (σε αμερικανικά δολάρια).....	15
Γράφημα 2 Πραγματική αύξηση ΑΕΠ (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)	17
Γράφημα 3 Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα διαχρονικά.....	19
Γράφημα 4 Φάυλος κύκλος εισοδηματικής ανεπάρκειας και κακής υγείας.....	81
Γράφημα 5 Παράδειγμα καμπυλών πυκνότητας	106
Γράφημα 6 Ιστόγραμμα παραδείγματος εισοδηματικής πόλωσης προ μεταβιβάσεων	119
Γράφημα 7 Παράδειγμα εισοδηματικής πόλωσης μετά από μεταβίβαση	121
Γράφημα 8 Προσέγγιση των Δυνατοτήτων (Sen)	141
Γράφημα 9 Διαστάσεις του δείκτη Ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης $P_{SYNTHinsufficient}$	177
Γράφημα 10 Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας $PSYNTHexclusion$	183
Γράφημα 11 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 1 ^η διάσταση	193
Γράφημα 12 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 2 ^η διάσταση	194
Γράφημα 13 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 3 ^η διάσταση	194
Γράφημα 14 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 1 ^η διάσταση.....	195
Γράφημα 15 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 2 ^η διάσταση.....	196
Γράφημα 16 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 3 ^η διάσταση.....	196
Γράφημα 17 Ανάλυση ευαισθησίας με επιλογή διαφορετικών τιμών της παραμέτρου α.	197
Γράφημα 18 Συνολικό Διαθέσιμο εισόδημα με τεκμαρτά στοιχεία 2003	209
Γράφημα 19 Συνολικό Διαθέσιμο εισόδημα χωρίς τεκμαρτά στοιχεία 2003.....	209
Γράφημα 20 Συν. Διαθ. εισόδημα συμπερ/νων των συντάξεων 2003.....	210
Γράφημα 21 Συν. Διαθ. εισόδημα προ μεταβιβάσεων και συντάξεων 2003.....	210
Γράφημα 22 Ιστόγραμμα Ισοδύναμου Διαθέσιμου Εισοδήματος 2003	211
Γράφημα 23 Θηκογράμματα (Box-plots) εισοδηματικών μεταβλητών SILC 2003 .	213
Γράφημα 24 Τεταρτημοριακή καμπύλη κατανομής Σ.Ι.Δ.Ε. (2003)	214
Γράφημα 25 Καμπύλες Lorenz εισοδηματικών μεταβλητών 2003	218
Γράφημα 26 ποσοστιαία κατανομή των πλυθησμιακών ομάδων αναλόγως της οικονομικής τους δραστηριότητας 2003.....	222
Γράφημα 27 Πληθυσμιακά ποσοστά ανά υπηκοότητα 2003.....	224
Γράφημα 28 κ.κ. κεφαλήν ποσοστό φτώχειας σε εύρος γραμμών φτώχειας 2003 ...	226
Γράφημα 29 Καμπύλη χάσματος φτώχειας 2003	227
Γράφημα 30 Μέσες τιμές ΣΙΔΕ και επίπεδα εκπαίδευσης 2003	230
Γράφημα 31 Ποσοστά φτώχειας στον πληθυσμό ανά κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας για εναλλακτικά εισοδηματικά όρια 2003	233
Γράφημα 32 καμπύλες φτώχειας ανά φύλο 2003	234
Γράφημα 33 Αναμενόμενη εισοδηματική εξέλιξη αναλόγως του φύλου 2003.....	236
Γράφημα 34 Προοδευτικότητα φόρου εισοδήματος 2003	240
Γράφημα 35 Ανισότητα μεταξύ διαθέσιμου και ακαθάριστου εισοδήματος 2003 ...	240
Γράφημα 36 ιστόγραμμα για την μεταβλητή του ΣΙΔΕ2007 καθώς και οι καμπύλες πυκνότητας και κανονικής κατανομής.....	249
Γράφημα 38 Κατανομή του ΣΙΔΕ 2007 σε σχέση με την κατάταξη του πληθυσμού όταν αυτή έχει γίνει με αύξοντα τρόπο	251
Γράφημα 39 Καμπύλες πυκνότητας συν. διαθέσιμου εισοδήματος με/χωρίς τεκμαρτά 2007.....	252

Γράφημα 40 Καμπύλες Lorenz για εισοδηματικές μεταβλητές πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις καθώς και τις συντάξεις 2007	254
Γράφημα 41 Καμπύλες Lorenz διαθέσιμου εισοδήματος με/χωρίς τεκμαρτά 2007	255
Γράφημα 42 Καμπύλες κ.κ. ποσοστού φτώχειας με/χωρίς τεκμαρτά για εύρος γραμμών φτώχειας 2007	262
Γράφημα 43 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού φτώχειας για διαφορετικές εισοδηματικές γραμμές 2007 και ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007	268
Γράφημα 44 Μέσο εισόδημα για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης 2007	271
Γράφημα 45 Διαφορά καμπυλών Lorenz 2007-2003	286
Γράφημα 46 Διαφορά μεταξύ καμπυλών κ.κ. ποσοστού φτώχειας 2007-2003	287
Γράφημα 47 Χρονολογική σειρά των τιμών του δείκτη Psynthinsufficient	289
Γράφημα 48 Μεταβολή στην εκτίμηση των συνιστωσών του συνθετικού δείκτη PSYNTHinsufficient σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC 2003-2012	289
Γράφημα 49 Χρονολογική σειρά των τιμών του δείκτη Psynthexclusion	290
Γράφημα 50 Μεταβολή στην εκτίμηση των συνιστωσών του συνθετικού δείκτη PSYNTHexclusion σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC 2003-2012	291
Γράφημα 51 Σύγκριση χρονολογικών σειρών του δείκτη Psynthins και του AROPE.	292
Γράφημα 52 Χρονολογική σειρά ποσοστού εισοδηματικής φτώχειας στην Ελλάδα μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	293
Γράφημα 53 Εξέλιξη δείκτη Psynthexclusion	293
Γράφημα 54 Χρονολογική σειρά του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI)	294
Γράφημα 55 Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του Ελληνικού ΑΕΠ	295

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1 Ανισότητα διανομής εισοδήματος. Δείκτης: S80/S20 (Έτος: 2010)	16
Χάρτης 2 Ποσοστά Ανεργίας (έτος 2011 ανά περιφέρεια NUTS 2)	18
Χάρτης 3 Κίνδυνος φτώχειας πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις 2010 (% επί του πληθυσμού)	20
Χάρτης 4 Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις 2010 (% επί του πληθυσμού)	21

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 Αποτελεσματικές κατανομές κατά Pareto	52
Διάγραμμα 2 Εναλλακτικές θεωρήσεις σε θέματα κοινωνικής ευημερίας και ωφέλειας	56
Διάγραμμα 3 Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος από ιστορικά στοιχεία	67
Διάγραμμα 4 Ιστορική πορεία συντελεστή απόδοσης κεφαλαίου και ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης	68
Διάγραμμα 5 Ιστορική πορεία συντελεστή απόδοσης κεφαλαίου και ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης μετά φόρων και κεφαλαιακών απωλειών	68
Διάγραμμα 6 Ιστορική πορεία ανισότητας σε Ευρώπη και Αμερική	69
Διάγραμμα 7 Φθίνουσες αποδόσεις μεταξύ εισοδήματος και επιπέδου υγείας	82
Διάγραμμα 8 Θεώρημα διάμεσου ψηφοφόρου	95
Διάγραμμα 9 Σχέση ανισότητας, τάσης για σύγκριση και δυσφορία κατά Nagel	96
Διάγραμμα 10 Σύνολο εφικτών κατανομών εισοδήματος μεταξύ δύο ατόμων	104
Διάγραμμα 12 Γεωμετρική ερμηνεία δείκτη Gini	107
Διάγραμμα 13 Σχέση εισοδηματικής ανισότητας ανάλογα με την μορφή συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας (α)	110

Διάγραμμα 14 Σχέση εισοδηματικής ανισότητας ανάλογα με την μορφή συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας (β)	110
Διάγραμμα 15 Η επιλογή του εύρους εισοδημάτων μεταβάλλει τα συμπεράσματα σχετικά με την διαχρονική εξέλιξη της μεσαίας τάξης (Wolfson).	118
Διάγραμμα 16 Καμπύλες Lorenz πριν και μετά μια υποθετική εισοδηματική μεταβίβαση.....	120
Διάγραμμα 17 Γεωμετρική απεικόνιση μέτρου Foster & Wolfson	124
Διάγραμμα 18 Χάσμα Φτώχειας.....	155
Διάγραμμα 19 Σύστημα ελέγχου κλειστού βρόγχου πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού	200
Διάγραμμα 20 Ποσοστά ιδιοκατοίκησης στις χώρες της Ευρωζώνης. ECB (2013).204	
Διάγραμμα 21. Διάμεση αξία πραγματικών περιουσιακών στοιχείων στις χώρες της Ευρωζώνης. ECB (2013).	205
Διάγραμμα 22 Διάμεση αξία χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων στην Ευρωζώνη. ECB (2013).....	206
Διάγραμμα 23 Επίπεδα διάμεσου και μέσου εισοδήματος στην Ευρωζώνη. ECB (2013).....	206
Διάγραμμα 24 Εισοδηματικά μερίδια ανά τεταρτημόριο 2003	215
Διάγραμμα 25 Τεταρτημόρια εισοδήματος 2007	251
Διάγραμμα 26 Ανάλυση συνιστωσών συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2007	282
Διάγραμμα 27 Ανάλυση συνιστωσών συνθετικού δείκτη αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007	283

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1 Σύνοψη μελετών για την εξέταση των θεμάτων της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα	24
Πίνακας 2 Σενάρια οικονομικής διάρθρωσης.....	48
Πίνακας 3 Θεωρητικές σχολές σκέψης και επίπεδα κρατικής παρέμβασης.....	50
Πίνακας 4 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της οικονομικής μεγέθυνσης.....	71
Πίνακας 5 Σύνοψη συμπερασμάτων αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και της εκπαίδευσης διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης	78
Πίνακας 6 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της υγείας	86
Πίνακας 7 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της εγκληματικότητας.....	92
Πίνακας 8 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της κοινωνικής σύγκρουσης και πολιτικής.....	101
Πίνακας 9 Δημοφιλή μέτρα εισοδηματικής ανισότητας και οι ιδιότητές τους	115
Πίνακας 10 Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού	147
Πίνακας 11 Ιδιότητες μέτρων φτώχειας	161
Πίνακας 12 Μετρούμενες διαστάσεις φτώχειας σύνθετων μέτρων.....	167
Πίνακας 13 Είδη τεχνικών στάθμισης	172
Πίνακας 14 Αξιολόγηση τεχνικών στάθμισης.....	173
Πίνακας 15 Ανάλυση Παραγόντων του δείκτη PSYNTHinsufficient.....	179
Πίνακας 16 Μήτρα Δομής και σταθμίσεις παραγόντων (Factor loadings)	180
Πίνακας 17 Ορθογωνική περιστροφή μέγιστης διακύμανσης (rotated orthogonal varimax Kaiser off)	181

Πίνακας 18 Περιστρεμμένες σταθμίσεις παραγόντων (Rotated Factor loadings) & μοναδικότητα διακυμάνσεων.....	181
Πίνακας 19 Μήτρα παραγόντων.....	181
Πίνακας 20 Ανάλυση Παραγόντων του δείκτη PSYNTHexclusion	184
Πίνακας 21 Μήτρα Δομής και σταθμίσεις παραγόντων (Factor loadings) του δείκτη PSYNTHexclusion.....	185
Πίνακας 22 Ορθογωνική περιστροφή μέγιστης διακύμανσης (rotated orthogonal varimax Kaiser off) του δείκτη PSYNTHexclusion	185
Πίνακας 23 Περιστρεμμένες σταθμίσεις παραγόντων (Rotated Factor loadings) & μοναδικότητα διακυμάνσεων) του δείκτη PSYNTHexclusion.....	186
Πίνακας 24 Μήτρα παραγόντων του δείκτη PSYNTHexclusion.....	186
Πίνακας 25 Ανάλυση ευαισθησίας με διαδοχικές αυξήσεις σε όλες τις διαστάσεις .	191
Πίνακας 26 Ανάλυση ευαισθησίας με διαδοχικές μειώσεις σε όλες τις διαστάσεις .	192
Πίνακας 27 Ανάλυση ευαισθησίας με επιλογή διαφορετικών τιμών της παραμέτρου α.	197
Πίνακας 28 Κοινοί στατιστικοί δείκτες για την κοινωνική σύγκλιση σε επίπεδο ΕΕ (Laeken).....	201
Πίνακας 29 Εισοδηματικά τεταρτημόρια 2003	215
Πίνακας 30 Μετρήσεις ανισότητας 2003 στην μεταβλητή του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.....	216
Πίνακας 31 Μετρήσεις Ανισότητας ανά γεωγρ/κή περιφέρεια και κατάταξη 2003.	220
Πίνακας 32 Μετρήσεις Ανισότητας ανά φύλο 2003	222
Πίνακας 33 Μετρήσεις ανισότητας ανά επίπεδο εκπαίδευσης 2003.....	223
Πίνακας 34 Μετρήσεις ανισότητας ανά υπηκοότητα 2003	224
Πίνακας 35 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2003	225
Πίνακας 36 Επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2003 ...	228
Πίνακας 37 Μέσος όρος εισοδήματος ανά βαθμίδα εκπαίδευσης 2003.....	230
Πίνακας 38 Επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης 2003	231
Πίνακας 39 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά κύρια οικον/κή δραστηριότητα 2003	233
Πίνακας 40 Εκτίμηση εισοδηματικής φτώχειας ανά φύλο 2003.....	235
Πίνακας 41 Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανάλογα με τον τύπο νοικοκυριού 2003.....	236
Πίνακας 42 Επίπεδο διαβίωσης 2003	237
Πίνακας 43 Χρηματοοικονομική στενότητα 2003	237
Πίνακας 44 Κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων 2003.....	237
Πίνακας 45 Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας 2003.....	237
Πίνακας 46 Ανεπαρκής στέγαση 2003.	238
Πίνακας 47 Ποσοστό αποκλεισμού από την εργασία.....	238
Πίνακας 48 Μέτρηση δείκτη Gini μεταξύ Ακαθάριστου και διαθέσιμου εισοδήματος 2003.....	241
Πίνακας 49 Επίπεδα εισοδηματικής πώλωσης 2003	241
Πίνακας 50 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Γεωγραφικές περιφέρειες 2003 (Προσέγγιση Aagaar 2008)	242
Πίνακας 51 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πώλωσης Inaki Permanyer ανά Γεωγραφική Περιφέρεια 2003	243
Πίνακας 52 Ανάλυση του δείκτη πώλωσης DER ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2003 (Προσέγγιση Aagaar 2008).....	243
Πίνακας 53 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πώλωσης Inaki Permanyer ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2003	244

Πίνακας 54 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER ανά Υψηκότητα 2003(Προσέγγιση Araar 2008)	245
Πίνακας 55 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης Inaki Permanyer ανά Υψηκότητα 2003	245
Πίνακας 56 Συνιστώσες Συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2003	246
Πίνακας 57 Αριθμητικές εκτιμήσεις συνθετικού δείκτη PSYNTHexclusion (2003).....	247
Πίνακας 58 Δείκτες ανισότητας ΣΙΔΕ 2007	253
Πίνακας 59 Δείκτες ανισότητας ΣΙΔΕ 2007 με τεκμαρτά.....	255
Πίνακας 60 Μετρήσεις δεικτών ανισότητας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007.....	257
Πίνακας 61 Δείκτης ανισότητας γενικευμένης εντροπίας ανά βαθμό πυκνότητας πληθυσμού 2007	258
Πίνακας 62 Δείκτες ανισότητας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007	259
Πίνακας 63 Δείκτης ανισότητας γενικευμένης εντροπίας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007	259
Πίνακας 64 Εκτίμηση δεικτών ανισότητας ανά φύλο 2007	260
Πίνακας 65 Εκτίμηση δεικτών ανισότητας ανά υψηκότητα 2007	260
Πίνακας 66 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007	261
Πίνακας 67 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 με τεκμαρτό ενοίκιο	261
Πίνακας 68 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας με τεκμαρτό ενοίκιο, εισόδημα σε είδος και ιδιοκατανάλωση 2007	261
Πίνακας 69 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007 (1)	263
Πίνακας 70 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007 (2)	265
Πίνακας 71 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά βαθμό πληθυσμιακής πυκνότητας 2007	266
Πίνακας 72 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007	267
Πίνακας 73 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού φτώχειας 2007 ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα	268
Πίνακας 74 Κίνδυνος εισοδηματικής φτώχειας ανά επάγγελμα	270
Πίνακας 75 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 ανά φύλο.....	271
Πίνακας 76 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 ανά υψηκότητα	272
Πίνακας 77 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού εισοδηματικής φτώχειας 2007 ανά υψηκότητα	272
Πίνακας 78 Κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας μετά τις μεταβιβάσεις κατά τύπο νοικοκυριού 2007.....	273
Πίνακας 79 Επίπεδο διαβίωσης 2007.	275
Πίνακας 80 Χρηματοοικονομική στενότητα 2007.	275
Πίνακας 81 Κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων 2007.....	275
Πίνακας 82 Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας 2007.....	275
Πίνακας 83 Ανεπαρκής στέγαση 2007.	275
Πίνακας 84 Ποσοστό ατόμων που διαβιούν σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας 2007	275
Πίνακας 85 Εκτίμηση δεικτών εισοδηματικής πόλωσης 2007.....	276
Πίνακας 86 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Βαθμό Πυκνότητας πληθυσμού (Araar 2008)	276
Πίνακας 87 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά Βαθμό Πυκνότητας πληθυσμού	277
Πίνακας 88 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Γεωγραφικές περιφέρειες 2007 (Araar 2008)	278

Πίνακας 89 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά Γεωγραφική Περιφέρεια 2007.....	278
Πίνακας 90 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER κατά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007 (.....)	280
Πίνακας 91 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης κατά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007	280
Πίνακας 92 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER ανά υπηκοότητα (Προσέγγιση Agar 2008)	280
Πίνακας 93 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά υπηκοότητα 2007	281
Πίνακας 94 Εκτίμηση συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2007	281
Πίνακας 95 Εκτίμηση συνθετικού δείκτη αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007	283
Πίνακας 96 Τιμές συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης για όλα τα διαθέσιμα κύματα της έρευνας EUSILC.	284
Πίνακας 97 Τιμές συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου για όλα τα διαθέσιμα κύματα της έρευνας EUSILC.....	284
Πίνακας 98 Εκτιμήσεις δεικτών ανισότητας και η μεταβολή τους μεταξύ των ετών 2003 2007.....	286
Πίνακας 99 Διαφορές στα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας σύμφωνα με τα στοιχεία από τις έρευνες EU-SILC 2003 – 2007	287
Πίνακας 100 Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007 για το μέτρο DER.....	288
Πίνακας 101 Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007 για το μέτρο FW	288
Πίνακας 102 Δείκτες ελέγχου της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών	295
Πίνακας 103 Δείκτες εκπαίδευσης	297
Πίνακας 104 Επιδόματα που σχετίζονται με την απασχόληση	319
Πίνακας 105 Επιδόματα που σχετίζονται με την μητρότητα.....	319
Πίνακας 106 Επιδόματα που σχετίζονται με ηλικιωμένα άτομα και συνταξιοδοτικά θέματα	320
Πίνακας 107 Επιδόματα που αφορούν θέματα υγείας σχετίζονται με καταστάσεις σοβαρών ασθενειών	320
Πίνακας 108 Επιδόματα που αφορούν διάφορα θέματα	320
Πίνακας 109 Εισοδηματικές μεταβιβάσεις ανά τομέα παρέμβασης ως ποσοστό της συνολικής δαπάνης για κοινωνικές μεταβιβάσεις	321

Κατάλογος Ορολογίας, Συμβολισμών και Ακρώνυμων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Αθροιστική Συνάρτηση Κατανομής
Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού
Γενικευμένο Γραμμικό Μοντέλο
Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Διεθνής Οργανισμός Εργασίας
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων
Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
Ελληνική Στατιστική Αρχή
Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών
Ετήσια Έρευνα για την Ανάπτυξη
Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
Μη κυβερνητικές Οργανώσεις
Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
Οικονομική και Νομισματική Ένωση
Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας
Συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα

ΑΓΓΛΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

At Risk of Poverty Rate
Cumulative Density Function
Duclos Esteban Ray index
European Community Household Panel
European Currency Unit
European Union
Foster – Greer – Thorbecke index
Generalized Linear Model
Gross Domestic Product
Human Development Index
Human Poverty Index
International Monetary Fund
International Standard Classification of Occupations
International Labour Organization
Interquantile range
Multidimensional Poverty Index
Nomenclature of Territorial Units for Statistics
Open Method of Coordination
Organization Organisation for Economic Co-operation and Development
Political Democracy Index
Purchase Parity Standards
Statistics on Income and Living Conditions
United Nations

ΑΚΡΩΝΥΜΟ

ΑΕΠ
ΑΣΚ
ΑΜΣ
ΓΤΜ
ΓΣΕΕ
ΔΝΤ
ΔΟΕ
ΕΚΚΕ
ΕΠΜ
ΕΣΥΕ
ΕΛ.ΣΤΑΤ
ΕΟΠ
ΕΕΑ
ΕΕ
ΕΟΚ
ΕΓΤΑΑ
ΕΣΚΕ
ΕΤΠΑ
ΕΚΤ
ΜΚΟ
ΟΚΕ
ΟΝΕ
ΟΗΕ
ΟΟΣΑ
ΠΟΥ
ΣΙΑΕ

ACRONYM

AROP
CDF
DER
ECHP
ECU
EU
FGT
GLM
GDP
HDI
HPI
IMF
ISCO
ILO
IQR
MPI
NUTS
OMC
OECD
PDI
PPS
SILC
UN

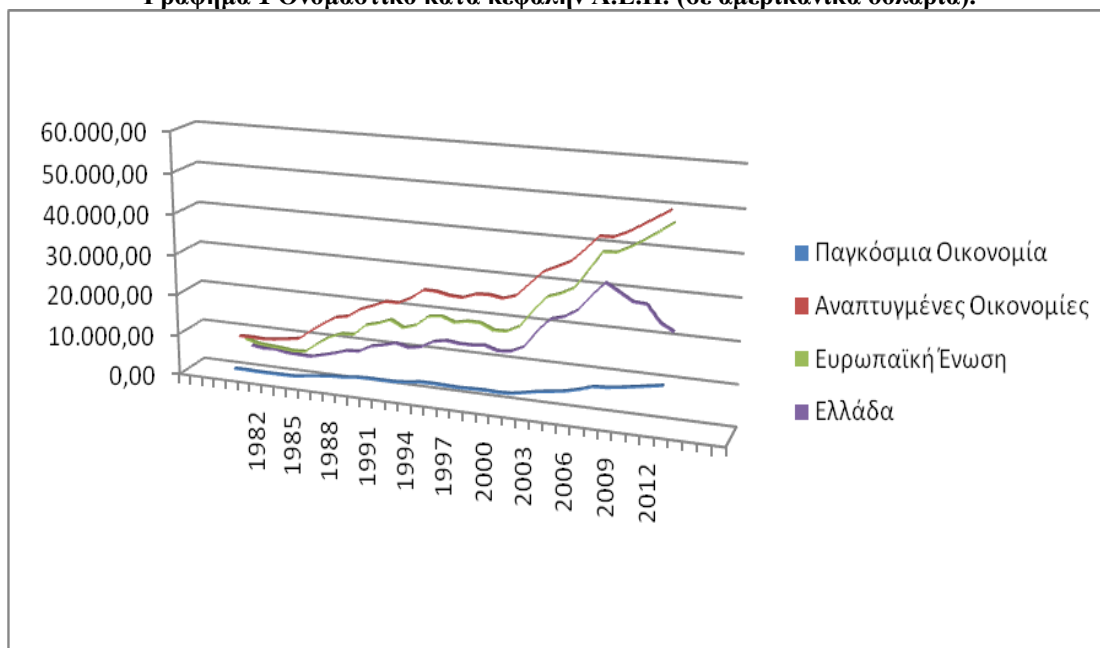
Εισαγωγικές Διαπιστώσεις. Έναυσμα για έρευνα.

Κατά το τρέχον χρονικό διάστημα είναι πλέον ξεκάθαρα ορατό, ότι η παγκόσμια οικονομία αποτελεί ένα εξαιρετικά δυναμικό σύστημα το οποίο αντιδρά σε τυχαίες ή μη μεταβολές, και επιδιώκει συνεχώς την επίτευξη νέων σημείων ισορροπίας. Καθώς λοιπόν αυτό το σύστημα, μέρος του οποίου είναι και η Ελλάδα, υφίσταται αυτές τις μεταβολές, είναι επόμενο ότι τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά φαινομένων όπως αυτά της φτώχειας και της ανισότητας θα διαφοροποιούνται με τη σειρά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να συμβάλλει στην πληρέστερη εξέταση των φαινομένων στην Ελλάδα, διερευνώντας τα μέσα από μία πολύπλευρη κοινωνική οπτική θεώρηση, επιδιώκοντας ταυτόχρονα να συνεισφέρει με θετικό τρόπο στη δημιουργία μιας αξιόπιστης μεθοδολογικής προσέγγισης η οποία να οδηγεί κάθε φορά στις κατάλληλες προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπιση τους. Αυτό θα επιτευχθεί με την πρόταση ενός ολοκληρωμένου συνόλου παραγόντων που πρέπει να εξετάζονται ταυτόχρονα, αλλά και με την υποβολή δύο νέων συνθετικών δεικτών. Επιπλέον, σε αυτή την θεώρηση των φαινομένων προστίθεται από την παρούσα διατριβή η ανάγκη εξέτασης της έννοιας της εισοδηματικής πόλωσης (income polarization) μεταξύ διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων, καθώς και η έννοια της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth). Σημειώνεται ότι, τόσο η μια έννοια όσο και η άλλη, δεν έχουν εξετασθεί στην ελληνική βιβλιογραφία. Η μεν πρώτη, έχει μεγάλη σημασία από την άποψη της Πολιτικής Επιστήμης καθώς συνδέεται άμεσα με την πιθανότητα κοινωνικής σύγκρουσης, ενώ η δεύτερη δίνει απάντηση σε ένα βασικό πολιτικό ερώτημα που αφορά στον αντίκτυπο που δέχονται τα φτωχά στρώματα του πληθυσμού κατά την διάρκεια μιας ύφεσης ή την ωφέλεια που απολαμβάνουν κατά την διάρκεια της οικονομικής μεγέθυνσης σε σχέση με τα μη-φτωχά.

Το ερώτημα που θα μπορούσε να αποτελέσει ταυτόχρονα και το σημείο εκκίνησης της προσπάθειας που περιγράφηκε παραπάνω, αφορά την γενικότερη οικονομική κατάσταση καθώς και τη συγκριτική θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη στο εν λόγω πεδίο. Σαφώς λοιπόν, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η κατάσταση στην Ελλάδα, σε όρους βιοτικού επιπέδου, είναι καλύτερη από παρελθούσες περιόδους όπου το πρόβλημα οφειλόταν κυρίως σε εξωγενείς παράγοντες (παγκόσμιοι πόλεμοι, προσφυγιά, εμφύλιος πόλεμος) και η οποία αφορούσε ακόμη και στην αδυναμία κάλυψης των

πλέον στοιχειωδών ανθρωπίνων αναγκών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Angus Maddison (1995) το κατά κεφαλήν (στο εξής κ.κ.) εισόδημα της Ελλάδας, σε όρους αγοραστικής δύναμης, έπεσε σε σχετικά επίπεδα με αυτό της Γαλλίας από το 62% για το έτος 1938, στο 40% για το 1949. Από το σημείο αυτό και για μια εικοσιπενταετία, ο μέσος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης εκτινάχθηκε περίπου στο 7%, δεύτερος στον κόσμο μετά την Ιαπωνία, ενώ συχνά ξεπερνούσε το 10%. Επιπλέον, λόγω της προσχώρησης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα την 1η Ιανουαρίου 1981, έλαβε σημαντικά ποσά χρηματοδότησης ενώ απέκτησε ασύγκριτη συναλλαγματική σταθερότητα, σε σχέση με το παρελθόν, με την ενσωμάτωση της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ευρωζώνη) το 2001. Έτσι, από τα 1951 αμερικανικά δολάρια που είχε ως κ.κ. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά το έτος 1950, ανέβηκε στην 23^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης το 1989 των πιο αναπτυγμένων χωρών και έως την κρίση που πλήττει την χώρα σήμερα, είχε ξεπεράσει τα 30000 αμερικανικά δολάρια.

Γράφημα 1 Ονομαστικό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (σε αμερικανικά δολάρια).

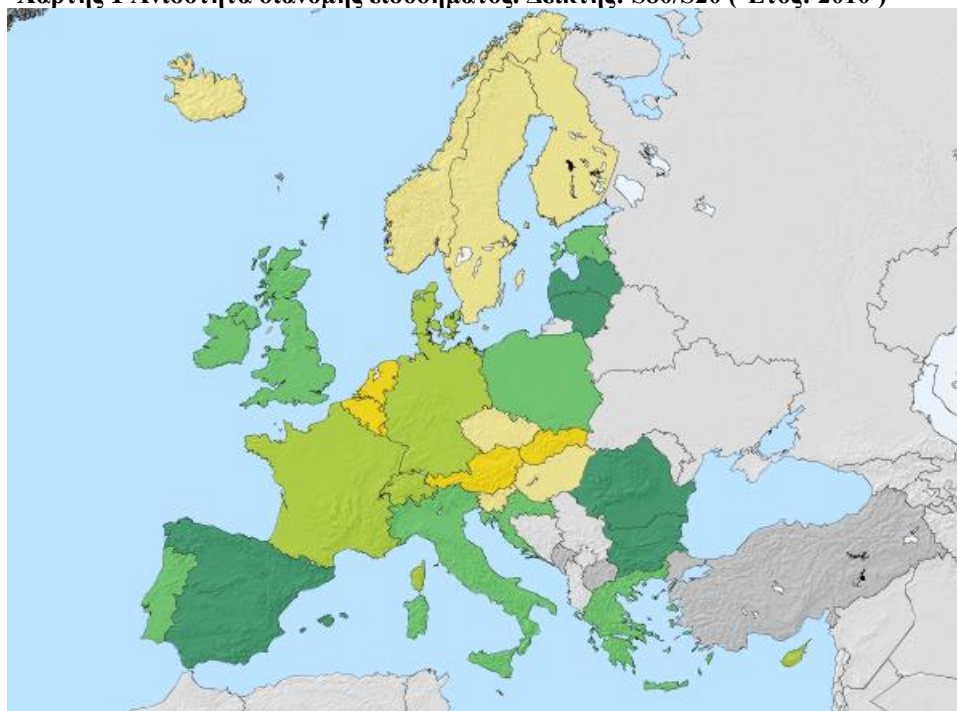

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), World Economic Outlook, Απρίλιος 2013.

Από το Γράφημα 1, μπορεί κατ' αρχήν να διαπιστωθεί ότι, η Ελλάδα σε όρους ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος είναι σε χαμηλότερη θέση σε σχέση με τα αναπτυγμένα κράτη (ΗΠΑ, Ιαπωνία κλπ) και τον μέσο όρο των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, σε παγκόσμιο επίπεδο υπερέρχει με διαφορά από τις

υπόλοιπες οικονομίες. Βέβαια, καθώς η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρείται προτιμότερο σε αυτή την διατριβή να περιοριστούν οι όποιες συγκρίσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το επόμενο ερώτημα που ανακύπτει είναι πως διανέμεται αυτό το εισόδημα στον πληθυσμό της χώρας σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Την απάντηση σε αυτό μας δίνει ο Χάρτης 1, όπου σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat φαίνεται να καταρρίπτεται ένα στερεότυπο σύμφωνα με το οποίο επί δεκαετίες θεωρούνταν ότι στην χώρα μας υπάρχει ισοκατανομή του πλούτου. Ειδικότερα, για όλα τα κράτη της Ένωσης έχει υπολογιστεί ο δείκτης S80/S20 που αφορά στον λόγο του συνολικού εισοδήματος που έλαβε το 20% του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα προς αυτό που έλαβε το 20% του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα.

Χάρτης 1 Ανισότητα διανομής εισοδήματος. Δείκτης: S80/S20 (Έτος: 2010)

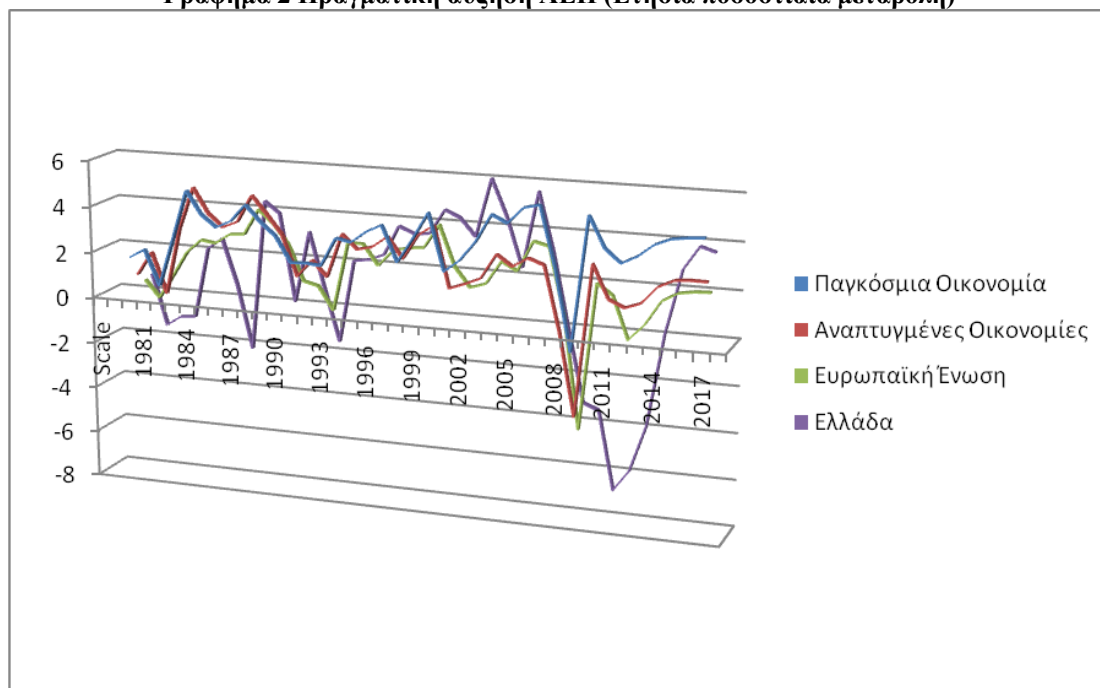

3.4 - 3.6 ■ 3.6 - 4.1 ■ 4.1 - 4.5 ■ 4.5 - 5.6 ■ 5.6 - 7.3 ■ Μ/Δ. Πηγή: Eurostat

Μήπως όμως παρά τη τάση αύξησης του εθνικού εισοδήματος έως την σημερινή οικονομική κρίση και τις ραγδαίες μεταβολές που αυτή έχει ως επακόλουθο, η υψηλή ανισότητα των εισοδημάτων καθώς και η απώλεια της σχετικής ευημερίας που μέχρι πρόσφατα απολάμβαναν μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή και αυξάνει την πιθανότητα κοινωνικής αναταραχής; Αυτό το ερώτημα αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 2, η

πρόσφατη οικονομική κρίση έχει καταφέρει ένα σφοδρό πλήγμα και η οικονομία βρίσκεται σε βαθιά ύφεση. Βέβαια, όπως φαίνεται από το ίδιο γράφημα, η ελληνική οικονομία έχει βρεθεί, κατά το πρόσφατο παρελθόν, και άλλες φορές σε καταστάσεις ύφεσης της οικονομίας, αν και σε καμμία περίπτωση δεν συγκρίνονται ως προς το βάθος και την διάρκεια με την σημερινή.

Γράφημα 2 Πραγματική αύξηση ΑΕΠ (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)

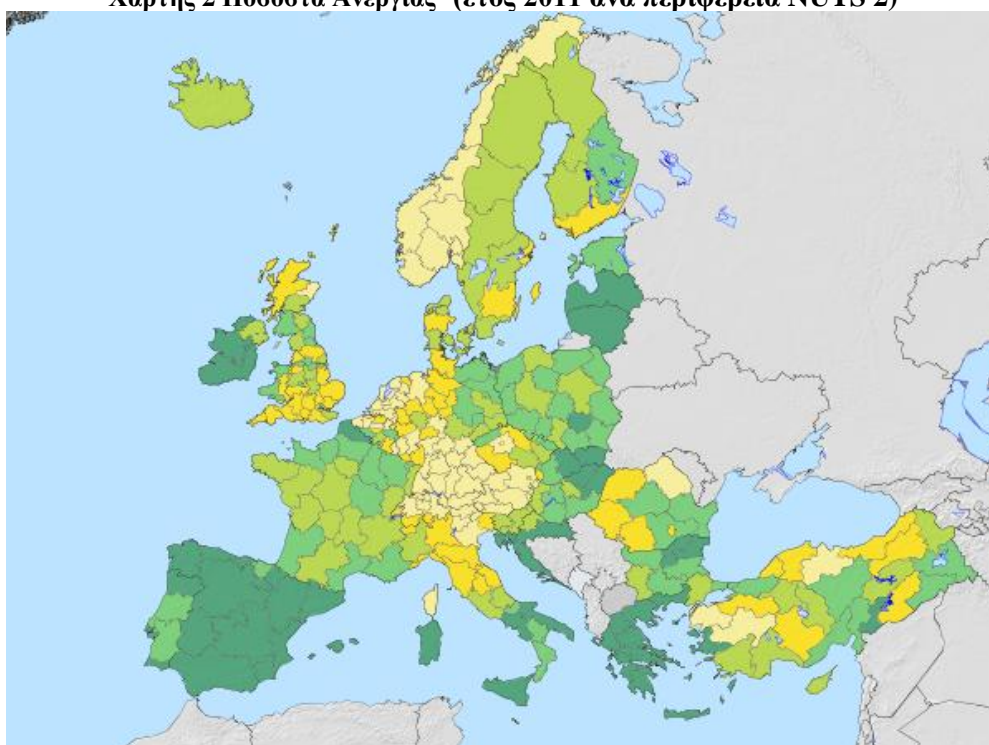
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), World Economic Outlook, Απρίλιος 2013.

Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι η ανισότητα αποτελεί ένα ενδογενές χαρακτηριστικό του παγκοσμιοποιημένου συστήματος ελεύθερων αγορών, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με την έννοια της σχετικής φτώχειας. Επισημαίνεται προς το παρόν ότι, ως απόλυτη φτώχεια ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία δεν καλύπτονται οι βασικές ανάγκες του ατόμου, ενώ ο όρος της σχετικής φτώχειας αναφέρεται σε ένα καθορισμένο ποσοστό του μέσου (ή διαμέσου) εισοδήματος του πληθυσμού (Bourguignon, 2004).

Έτσι λοιπόν, ειδικά κατά την παρούσα χρονική περίοδο, κάθε συμβολή στην προσπάθεια κατανόησης σε πρώτη φάση και καταπολέμησης του προβλήματος σε δεύτερη φάση, αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν, τα αποτελέσματα της ύφεσης κατά τις κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις έχουν ως άμεσο αντίκτυπο την σοβαρή επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου σε μια κοινωνία, με

ότι αυτό συνεπάγεται για τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, τον Ιανουάριο του 2009, διατύπωσε την υπ' αριθμό 210 Γνώμη Πρωτοβουλίας σχετικά με το εν λόγω θέμα και συγκεκριμένα ανέφερε: «Πίσω από τη χρηματοπιστωτική κρίση υπάρχει μία άλλη κρίση, αυτή που βιώνουν ήδη οι αναπτυσσόμενες χώρες που έχουν δεχθεί ισχυρά χτυπήματα από την αύξηση των τιμών των πρώτων υλών και των ειδών διατροφής. Στις ανεπτυγμένες χώρες η κρίση σημαίνει μείωση της αγοραστικής δύναμης των ασθενέστερων, που σημαίνει κίνδυνο πείνας για ορισμένα τμήματα πληθυσμών, κακή διατροφή, κακή υγεία κ.α., ενώ η μείωση των ρυθμών ανάπτυξης και ύφεση των οικονομιών οδηγεί σε μείωση της απασχόλησης και αύξηση της ανεργίας». Δυστυχώς, την προφητική αυτή διαπίστωση έρχεται να επιβεβαιώσει ο Χάρτης 2 και το Γράφημα 3, όπου φαίνεται ότι η Ελλάδα ανήκει πλέον στις χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας εντός της ΕΕ με μια ραγδαία άνοδο των ποσοστών.

Χάρτης 2 Ποσοστά Ανεργίας¹ (έτος 2011 ανά περιφέρεια NUTS 2)

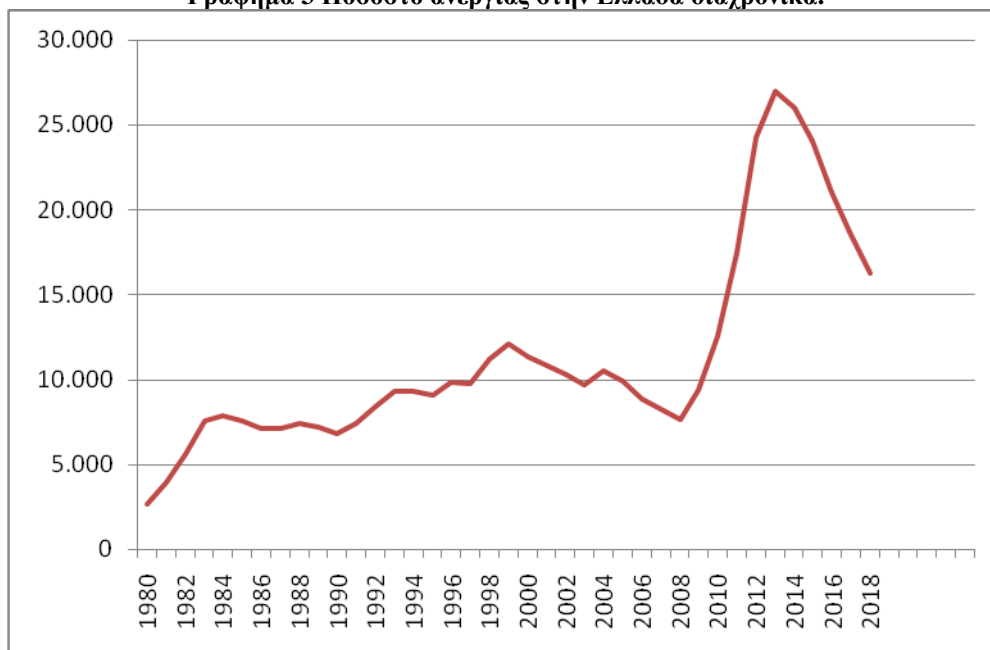

2.2 - 5.1 | 5.1 - 6.9 | 6.9 - 9.2 | 9.2 - 12.7 | 12.7 - 30.4 | Μ/Δ. Πηγή: Eurostat

¹ Σύντομη Περιγραφή: Το ποσοστό ανεργίας αποτυπώνει τα άνεργα άτομα ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού που βασίζεται στον ορισμό του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας (ILO). Το εργατικό δυναμικό είναι ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων και των ανέργων. Άνεργοι είναι τα άτομα ηλικίας 15 έως 74 ετών: - που είναι χωρίς εργασία κατά την εβδομάδα αναφοράς -είναι διαθέσιμα για να εργαστούν εντός των επόμενων δύο εβδομάδων - και αναζητούν ενεργά εργασία τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες είτε έχουν βρει μια δουλειά που θα ξεκινήσει κατά τους επόμενους τρεις μήνες. Τα στοιχεία παρουσιάζονται με εποχικά διορθωμένα στοιχεία.

Η ανεργία, όπως θα διαπιστωθεί παρακάτω, είναι σημαντική αιτία της φτώχειας για τον πληθυσμό που είναι σε ηλικία εργασίας. Όπως θα φανεί και στη συνέχεια ο κίνδυνος της φτώχειας για τους ανέργους είναι πολύ υψηλότερος από ότι για εκείνους που έχουν εργασία. Με άλλα λόγια, η φτώχεια και ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας είναι, σε γενικές γραμμές, έννοιες που συμβαδίζουν. Μάλιστα, αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές για τις γυναίκες και τους νέους. Ωστόσο, οι χαμηλές αμοιβές, τα χαμηλά προσόντα και η υποαπασχόληση μπορούν να οδηγήσουν στη φτώχεια ακόμα και για αυτούς που εργάζονται. Στην Ευρώπη, από το 2000 και μετά, ο αριθμός των ατόμων που πλήττονται από τη φτώχεια, ενώ εργάζονται, έχει αυξηθεί ως συνέπεια της προσωρινής και μερικής απασχόλησης (συμπεριλαμβανομένης της ακούσιας μερικής απασχόλησης), σε συνδυασμό κάποιες φορές, με τη στασιμότητα ή τη μείωση των μισθών. Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια με την συμπίεση των ονομαστικών μισθών, η εργασία δεν φαίνεται να αποτελεί πλέον ικανή συνθήκη για την έξοδο από την οικονομική φτώχεια.

Γράφημα 3 Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα διαχρονικά.

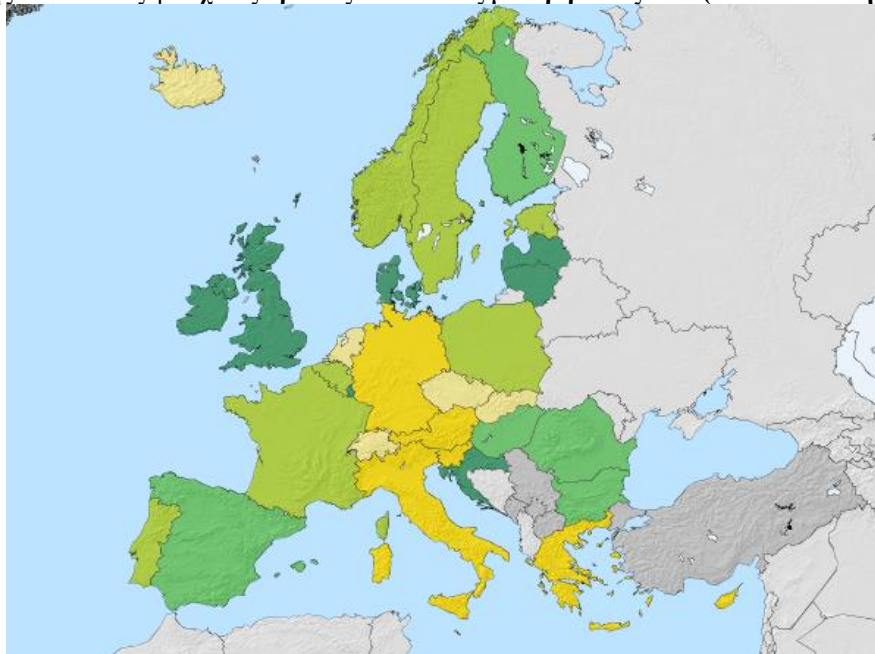
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), World Economic Outlook, Απρίλιος 2013.

Επιπλέον, η επίτευξη του στόχου της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού φαίνεται να αποτελεί πρόκληση ιδιαίτερης δυσκολίας για την Ελλάδα, καθώς όπως προκύπτει από τα στοιχεία που αποτυπώνονται στους

Χάρτες 3 και 4, οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας που εφαρμόζονται με παροχή χρηματικών μεταβιβάσεων είναι ελάχιστα αποτελεσματικές².

Ιδιαίτερα χρήσιμη για την αξιολόγηση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας είναι η μέτρηση του κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις που αποτυπώνεται στην συνέχεια. Η μείωση του επιπέδου φτώχειας δεν φαίνεται να επηρεάζεται πάνω από δύο ποσοστιαίες μονάδες σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου παρατηρείται θεαματική βελτίωση των δεικτών. Είναι λοιπόν σαφές ότι η εφαρμογή του κοινωνικού σχεδιασμού για την αντιμετώπιση των αιτίων και των κινδύνων της φτώχειας, έχει σημαντικά προβλήματα εφαρμογής, τα οποία πιθανόν να προέρχονται από μια λανθασμένη μεθοδολογία μέτρησης των φαινομένων καθώς και από έλλειψη κατάλληλης στόχευσης.

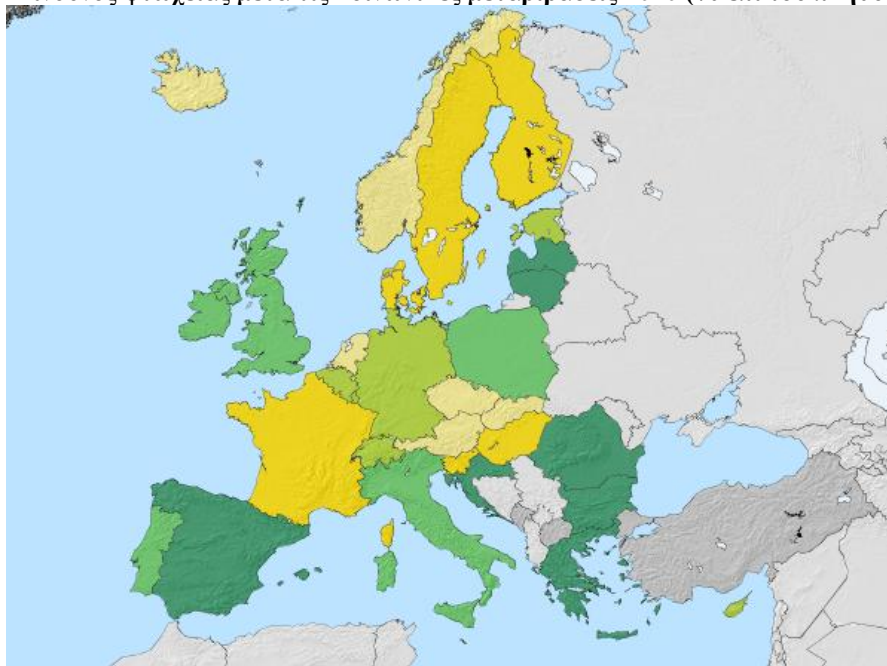
Χάρτης 3 Κίνδυνος φτώχειας πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις 2010(% επί του πληθυσμού)

18.1 - 22.9 22.9 - 24.2 24.2 - 26.70 26.7 - 28.4 28.4 - 40.4 M/Δ. Πηγή: Eurostat

² Στην Ελλάδα ο αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (πλην των συντάξεων) στη μείωση του ποσοστού των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα ανέρχεται σε 2 εκατοστιαίες μονάδες έναντι αντίκτυπου 10 εκατοστιαίων μονάδων σε ολόκληρη την ΕΕ.

Χάρτης 4 Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις 2010 (% επί του πληθυσμού)

■ 9.0 – 12.1 ■ 12.1 - 13.3 ■ 13.3 - 15.5 ■ 15.8 - 18.2 ■ 18.2 - 21.3 ■ Μ/Δ. Πηγή: Eurostat

Συγκεκριμένα, στα πλαίσια αυτής της συζήτησης, οι Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2011) σε σχετικό κείμενο αναγνωρίζουν το παράδοξο όπου ενώ τις τελευταίες δύο δεκαετίες οι δαπάνες για κοινωνική προστασία στην Ελλάδα αυξήθηκαν σημαντικά, το ποσοστό φτώχειας παρέμεινε αμετάβλητο. Συγκεκριμένα, διέκριναν ότι: «την περίοδο 1995-2008 οι δαπάνες για κοινωνική προστασία (ως % του ΑΕΠ) μεταπήδησαν από το 19,9% στο 26%, πλησιάζοντας ουσιαστικά τον μέσο όρο της ΕΕ-15, που είναι 27,1%. Ωστόσο, την ίδια περίοδο το ποσοστό φτώχειας στη χώρα έμεινε σχεδόν αμετάβλητο γύρω στο 20%-21%, που είναι ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών της ΕΕ.». Οι λόγοι οι οποίοι κατά τους ερευνητές ερμηνεύουν αυτό το παράδοξο είναι αφ' ενός η ύπαρξη ενός κατακερματισμένου και αναποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας και αφ' ετέρου το ιδιαίτερα χαμηλό και σταδιακά μειούμενο μερίδιο των λοιπών, εκτός συντάξεων, μεταβιβάσεων στο σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Ωστόσο, επισημαίνουν ότι: «οι πρόσφατες αλλαγές που προωθούνται στο πλαίσιο της δημοσιονομικής πειθαρχίας και της δανειακής σύμβασης της Ελλάδας κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Οι αλλαγές αυτές στοχεύουν στην περαιτέρω ενδυνάμωση της στόχευσης των παροχών με έλεγχο πόρων των δικαιούχων και στον περιορισμό των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων. Η αποτελεσματικότητα όμως τέτοιων πολιτικών δεν επιβεβαιώνεται από τα εμπειρικά δεδομένα. Αντιθέτως, αναμένεται να τροφοδοτήσουν

το παράδοξο που επισημάναμε στο κείμενο αυτό, επιδεινώνοντας τη φτώχεια στη χώρα.».

Επιπλέον των ανωτέρω, ο αποκλεισμός από τη στέγαση αντιπροσωπεύει μια από τις πιο ακραίες μορφές φτώχειας και στέρησης, η οποία έχει αυξηθεί στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Αν και η πρόσβαση στη στέγαση είναι θεμελιώδης ανάγκη και δικαίωμα, η εξασφάλιση αυτού του δικαιώματος εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική πρόκληση σε πολλά κράτη μέλη. Επίσης, η ενεργειακή φτώχεια, η οποία είναι δυνατόν να στερήσει από τα νοικοκυριά όχι μόνο τη θέρμανση τον χειμώνα ή την δροσιά το καλοκαίρι, αλλά και το ζεστό νερό, τον φωτισμό και άλλες βασικές οικιακές ανάγκες, είναι άλλη μια εκδήλωση σοβαρής στέρησης. Ο χρηματοοικονομικός αποκλεισμός, ο οποίος οφείλεται στην έλλειψη πρόσβασης σε βασικές τραπεζικές υπηρεσίες, καθώς και η υψηλή έκθεση σε δανεισμό, η οποία επιδεινώθηκε με την πρόσφατη κρίση, μπορούν επίσης να αποτελέσουν εμπόδιο στην διέξοδο από την φτώχεια. Επιπλέον, τα άτομα με αναπηρία ή τα άτομα που πάσχουν από σοβαρές χρόνιες νόσους αντιμετωπίζουν συχνά μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες, οι οποίες συχνά αφορούν ολόκληρο το νοικοκυριό από το οποίο εξαρτώνται: στην Ευρώπη περίπου 6.5 εκατομμύρια άτομα που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού δηλώνουν κάποια μορφή αναπηρίας.

Επιπρόσθετα σε όλα τα παραπάνω, η οικονομική κρίση υπογράμμισε με έντονο τρόπο την μεγάλη έκθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού στους κοινωνικούς κινδύνους, ο οποίος ως επί το πλείστον είναι ο πρώτος που πλήττεται από την μείωση της απασχόλησης. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., κατά το πρώτο τρίμηνο του 2013, το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με ξένη υπηκοότητα, είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των Ελλήνων υπηκόων (40,2% έναντι 26,2%). Επίσης, το 72,8% των ξένων υπηκόων είναι οικονομικά ενεργό, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο των Ελλήνων, το οποίο αντιστοιχεί σε 51,4%. Επιπλέον, για τον εν λόγω πληθυσμό, ο οποίος εκτιμάται ότι στην Ελλάδα αφορά το ένα δέκατο του γενικού πληθυσμού, η απώλεια της εργασίας συχνά συνοδεύεται από την απώλεια πρόσβασης στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Ορισμένες εθνοτικές μειονότητες, επηρεάζονται δυσανάλογα με πολλαπλές στέρσεις. Για αυτούς τους λόγους η θεσμοθέτηση ενός αποτελεσματικού τρόπου διαχείρισης της μετανάστευσης και της ένταξης των μεταναστών στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό, φαίνεται να αποτελεί ένα θέμα κεφαλαιώδους σημασίας. Βεβαίως, όπως υπαγορεύει και η θεωρία διεθνούς εμπορίου, η νόμιμη μετανάστευση μπορεί να

προσδώσει μια θετική δυναμική στα οικονομικά και δημογραφικά προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, η διαδικασία ένταξης σε μια κοινωνία όπως η Ελληνική, που δεν ήταν επαρκώς προετοιμασμένη για ένα τέτοιο φαινόμενο, είναι ιδιαίτερα περίπλοκη και απαιτεί σημαντικές προσπάθειες σε διάφορους τομείς. Ως εκ τούτου, καθίσταται απολύτως απαραίτητο να είναι πλήρως ενημερωμένοι οι ασκούντες πολιτική σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί, καθώς μόνο έτσι μπορούν να αξιολογηθούν αποτελεσματικά και να βελτιωθούν οι εφαρμοζόμενες πολιτικές.

Σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας για τα εξεταζόμενα φαινόμενα στην Ελλάδα.

Τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας με επίκεντρο την Ελλάδα, έχουν εξετασθεί κυρίως κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, σε αντίθεση με παλαιότερα όπου οι μελέτες στο εν λόγω πεδίο εξέλειπαν. Σύμφωνα με τον Tsakloglou (2000), αυτή η έλλειψη οφείλονταν σε τέσσερις λόγους: Πρώτον, διότι λόγω της οικονομικής μεγέθυνσης που συντελέστηκε μεταξύ των δεκαετιών του 1950 – 1970 και της αισθητής βελτίωσης των επιπέδων διαβίωσης του πληθυσμού, δεν υπήρχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Δεύτερον, οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί που υπήρχαν στη Ελλάδα αντικαθιστούσαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την έλλειψη κράτους πρόνοιας. Τρίτον, η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα είτε απέτρεπε είτε περιόριζε την λειτουργία θεσμικών οργανώσεων, που ενδεχομένως να έθεταν ζητήματα αναδιανομής του εισοδήματος όπως συνδικάτα κλπ. Τέταρτον, η διαθεσιμότητα στατιστικών στοιχείων ήταν περιορισμένη. Παράλληλα, κατά την δεκαετία του 1980, έγινε μια αξιοσημείωτη προσπάθεια για την θεμελίωση ενός σύγχρονου κράτους πρόνοιας και κοινωνικής προστασίας στην χώρα. Επιπλέον, όπως φαίνεται και από το Γράφημα 2, υπήρξαν δύο περίοδοι οικονομικής ύφεσης κατά την δεκαετία του 1980. Για τους λόγους αυτούς στα τέλη της εν λόγω δεκαετίας και στις αρχές της επόμενης θα παρατηρηθεί μεγάλο ενδιαφέρον από τους κοινωνικούς επιστήμονες για το θέμα, όπως άλλωστε συμβαίνει και σήμερα.

Στα πλαίσια της παρούσας διατριβής συγκεντρώθηκαν αρχικά 15 μελέτες που αντικείμενο έχουν την διερεύνηση των φαινομένων της φτώχειας και της ανισότητας στη Ελλάδα και οι οποίες παρατίθενται στον Πίνακα 1, με αύξουσα χρονολογική σειρά και με αναφορά στα στοιχεία που χρησιμοποίησαν.

Πίνακας 1 Σύνοψη μελετών για την εξέταση των θεμάτων της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα

Συγγραφείς	Έτος	Μεθοδολογία – Χρησιμοποιηθέντα στοιχεία
Tsakloglou	1990	Υπολογίστηκαν δείκτες Foster ($\alpha=0, \alpha=2$) και Tsakloglou (M) με στοιχεία από τις έρευνες καταναλωτικών δαπανών της ΕΣΥΕ για τα έτη 1974 και 1981/82 σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού ή του αρχηγού του και με διαφορετικές γραμμές φτώχειας.
Σαρρής και Ζωγραφάκης	1993	Χρήση στοιχείων ΕΟΠ 1987/88. Υπολογίστηκε ο δείκτης Gini. Επιχειρήθηκε η ανάλυση της δομής και διανομής του εισοδήματος.
Tsakloglou	1993	Εξετάστηκε η ανισότητα στην κατανομή της κατανάλωσης με χρήση στοιχείων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τα έτη 1974 και 1982, με διάσπαση (decomposition).
Κωστάκη, Παπαθεοδώρα, Καπλή, Μπαλουρδός	1995	Εισοδηματική ανάλυση με δεδομένα από την έρευνα προσδιορισμού των ορίων φτώχειας Ε.Κ.Κ.Ε.
Mitrakos & Tsakloglou	1998	Δεδομένα από εισοδήματα και κατανάλωση ΕΟΠ 1974, 1981/2, 1987/8, 1993/4. Υπολογίστηκαν δείκτες Foster ($\alpha=0, \alpha=2$), Gini, Theil, MLD, Atkinson, L. Εξήχθησαν καμπύλες Lorenz καθώς και οι μεταβολές των μεριδίων καταναλωτικής δαπάνης και μόνιμου εισοδήματος. Έγινε ιεράρχηση των κατανομών καταναλωτικής δαπάνης, εισοδήματος και μόνιμου εισοδήματος (Lorenz dominance) και μελετήθηκε η ποσοστιαία συνεισφορά των επιμέρους παραγόντων στην διαμόρφωση της μεταβολής της συνολικής ανισότητας και φτώχειας (1974-1994).
Μητράκος, Πανοπούλου, Τσακλόγλου	1998	Διερεύνηση της δομής της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα. Χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενή στοιχεία της ΕΟΠ 1993/94. Υπολογίστηκαν δείκτες Atkinson, Theil, Gini, MLD, Foster. Εξετάστηκε η μονομεταβλητή διάσπαση των δεικτών κατά πληθυσμιακές ομάδες και εξετάστηκαν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας μέσω εκτίμησης υποδείγματος τύπου Logit.
Matsagganis, Papadopoulos, Tsakloglou.	2000	Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία European Community Household Panel (ECHP). Εξετάστηκε η φτώχεια σε σχέση με τον τύπο του νοικοκυριού, την εργασιακή κατάσταση των ατόμων/αρχηγού του νοικοκυριού καθώς και η μελέτη της αναδιανεμητικής επίδρασης ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος με εναλλακτικές παραδοχές.
Tsakloglou	2000	Εξετάζονται τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών για την Ελλάδα. Υπολογίστηκαν (σχετικοί και απόλυτοι) δείκτες του φτώχειας FGT ($\alpha=0, \alpha=2$) από στοιχεία ΕΟΠ, 1974-1982. Γίνεται περιγραφή των πολιτικών ανίσχυσης της φτώχειας καθώς και σύγκριση της Ελλάδας με άλλες μεσογειακές χώρες.
Μητράκος, Τσακλόγλου	2000	Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (1974, 1981/82, 1987/88, 1993/94)
Δαφέρμος, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκη και Τσακλόγλου	2008	Εφαρμογή τριών μεθοδολογιών μέτρησης φτώχειας (αντικειμενική-μονοδιάστατη, υποκειμενική και αντικειμενική-πολυδιάστατη) στα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2005 και ανάλυση της ευαισθησίας των εμπειρικών ευρημάτων ως προς το επίπεδο και ως προς τη δομή της φτώχειας στην Ελλάδα.
Παπαθεοδώρα, Δαφέρμος, Παπαδοπούλου και Σακελλαρίδη	2010	Εξετάστηκαν θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις αναφορικά με τα θέματα της οικονομικής μεγέθυνσης της ανισότητας και της φτώχειας.
Ανδριοπούλου και Τσακλόγλου	2010	Υπολογίστηκαν στατικοί και δυναμικοί δείκτες φτώχειας για όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ με στοιχεία από την έρευνα ECHP (1994-2001). Χρησιμοποιήθηκε η τεχνική ανάλυσης των Bane & Ellwood καθώς και πολυμεταβλητά υποδείγματα εκτίμησης πιθανότητας logit και συναρτήσεις επιβίωσης. Επιπλέον, εξετάστηκαν οι προσδιοριστικοί παράγοντες εισόδου και εξόδου από τη φτώχεια, καθώς και η επίδραση του χρόνου
Papanastasiou , S., & Papatheodorou	2010	Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από την έρευνα EU-SILC 2005 στα πλαίσια μιας ανάλυσης γενικευμένων γραμμικών μοντέλων (generalized linear models) και γενικών λογαριθμογραμμικών μοντέλων (general log-linear models), προκειμένου να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό η οικογενειακή προέλευση επιδρά στον κίνδυνο της φτώχειας των παιδιών.
Κουτσαμπέλας και Τσακλόγλου	2010	Μελετάται η αναδιανεμητική επίδραση των μη χρηματικών εισοδημάτων με στοιχεία από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/05 (ΕΟΠ). Υπολογίζονται δείκτες Gini, Atkinson, FGT και εξάγονται καμπύλες Lorenz με προσθήκη τεκμαρτών μερών.
Mitrakos & Tsakloglou	2011	Δημιουργία δείκτη μόνιμου εισοδήματος με την χρήση στοιχείων από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005. Υπολογισμός δεικτών Gini, Atkinson, MLD, (FGT $\alpha=0, \alpha=1, \alpha=2$) και εξαγωγή καμπυλών Lorenz και διάσπαση της ανισότητας με εναλλακτικές έννοιες του εισοδήματος.

Αναλυτικά, στην πρωτοποριακή για τα ελληνικά δεδομένα, μελέτη του Tsakloglou (1990), η φτώχεια στην Ελλάδα μετρήθηκε ενδεδειγμένα χρησιμοποιώντας στοιχεία καταναλωτικών δαπανών για τα έτη 1974 και 1981/82. Τα αποτελέσματα της κατέδειξαν ότι η φτώχεια σχετίζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού ή του αρχηγού του νοικοκυριού όπως ο βαθμός αστικότητας, το μεγάλο μέγεθος του νοικοκυριού, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού. Η φτώχεια βρέθηκε να είναι επίσης πολύ υψηλή μεταξύ των μελών των νοικοκυριών με επικεφαλής τους αγρότες και τους συνταξιούχους ενώ διαχρονικά τόσο η απόλυτη όσο και η σχετική φτώχεια, σύμφωνα με τη μελέτη, μειώθηκε σημαντικά μεταξύ 1974 και 1982. Σε άλλη έρευνα, ο Tsakloglou (1993) εξέτασε την ανισότητα στην κατανομή της καταναλωτικής δαπάνης ανά ισοδύναμο ενήλικα με στοιχεία των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τα έτη 1974 και 1982. Μεταξύ των παραγόντων που περιλαμβάνονταν στην ανάλυση, μόνο η εκπαίδευση επιδρούσε κατά ένα σημαντικό μέρος επί της συνολικής ανισότητας. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη μεταξύ 1974 και 1982 η ανισότητα μειώθηκε σημαντικά τόσο «εντός των ομάδων» όσο και «μεταξύ των ομάδων», αν και οι αλλαγές στη δομή του πληθυσμού είχαν αρνητικές επιπτώσεις στην ανισότητα.

Οι Σαρρής και Ζωγραφάκης (1993), χρησιμοποίησαν την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 1987/88 για να συγκρίνουν τη δομή και διανομή του εισοδήματος με αυτή των προηγούμενων περιόδων, δίνοντας έμφαση σε πτυχές που είναι σχετικές με την σταθεροποίηση και την διαρθρωτική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, επιχείρησαν να κάνουν ορισμένες παρατηρήσεις πάνω στη σχέση πραγματικού και φαινομενικού εισοδήματος, στη δομή των εισοδημάτων διαφορετικών επιπέδων στην κατανομή και στην διαχρονική μεταβολή της διανομής. Τέλος, εκτόνησαν υποθέσεις σχετικά με την πιθανή εξέλιξη των πραγματικών εισοδημάτων. Από τα αποτελέσματα, σημειώνεται μια μείωση της φτώχειας συγκριτικά με τα στοιχεία του 1981/82 κατά 14.7%, ενώ σημαντική παρατήρηση ήταν ότι διαφορετικοί ρυθμοί μεγέθυνσης επηρέαζαν με διαφορετικό τρόπο τις εισοδηματικές ομάδες. Επίσης, από τα αποτελέσματα φανερώνονταν ότι οι φτωχές ομάδες βασίζαν τα εισοδήματά τους στην γεωργία, τους μισθούς και τις συντάξεις, ενώ τα μεσαία και πλούσια βασίζονταν σε εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα και προσόδους, τα οποία αντιδρούσαν διαφορετικά σε διαφορετικές οικονομικές συνθήκες. Η μέτρηση της ανισότητας στη μελέτη αυτή, περιορίστηκε

στην χρήση ενός μέτρου, συγκεκριμένα του δείκτη Gini, οποίος έχει μεγαλύτερη ευαισθησία στο μέσον της εισοδηματικής κατανομής και όχι στα άκρα (βλ. Atkinson, 1980 σελ. 33, Υφαντόπουλος 1990, σελ. 55). Επιπλέον, η Livada (1991) τονίζει ότι η επιλεκτική χρήση ενός δείκτη δεν εγγυάται την αξιοπιστία των ευρημάτων.

Οι Κωστάκη, Παπαθεοδώρου, Καππή και Μπαλούρδος (1995), μελέτησαν την διανομή και σύνθεση του εισοδήματος των νοικοκυριών στην Περιοχή της Πρωτεύουσας χρησιμοποιώντας δεδομένα από την έρευνα προσδιορισμού των ορίων φτώχειας που διεξήχθη από το Ε.Κ.Κ.Ε. Αναλύθηκε το εισόδημα ανάλογα με ορισμένα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, όπως το μέγεθος και ο τύπος του, το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου, κ.α. Από τα αποτελέσματα πρέκυψε ότι για το σύνολο της Περιφέρειας Πρωτεύουσας το καθαρό εισόδημα αποτελούσε το 87.2% του ακαθάριστου, το 10ο δεκατημόριο του πληθυσμού έχει μερίδιο εισοδήματος δεκαπλάσιο από το 1ο δεκατημόριο, ενώ η προοδευτικότητα στο ποσοστό φόρων και ασφαλιστικών εισφορών ήταν αμελητέα καθώς και ότι η κυριότερη πηγή εισοδήματος, πάνω από 50% του συνόλου, προέρχονταν από μισθούς-ημερομίσθια. Ανάμεσα στις επιμέρους περιοχές της Περιφέρειας Πρωτεύουσας εντοπίζεται ότι οι πιο πλούσιες είναι η Βόρεια-βορειοανατολική και η Νότια, ενώ δεν εμφανίζεται έντονη σχέση μεταξύ εισοδήματος και φορολογίας.

Παράλληλα, οι Mitrakos & Tsakloglou (1998) ανέλυσαν την ανισότητα χρησιμοποιώντας δεδομένα από εισοδήματα - κατανάλωση και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η δομή της ανισότητας στην Ελλάδα ελάχιστα επηρεάζεται, είτε επιλεγεί το εισόδημα είτε η κατανάλωση, ενώ σε συμπλήρωση των αποτελεσμάτων προηγούμενων μελετών τους οι Μητράκος, Πανοπούλου και Τσακλόγλου (1998), εξέτασαν την δομή και τους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα, με βάση τα πρωτογενή στοιχεία της ΕΟΠ 1993/94. Η ανάλυση τους βασίστηκε σε κατανομές ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης και ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος κατά κεφαλή, όπως επίσης και στην κατανομή μίας προσέγγισης του “μονίμου εισοδήματος” των μελών του πληθυσμού. Σε σχέση με την ανισότητα, τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξαν έδειξαν, ότι παρά τις σημαντικές διαφορές στα μέσα επίπεδα ευημερίας των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού, η συνολική ανισότητα οφείλονταν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε διαφορές εντός των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων

παρά σε διαφορές μεταξύ των ομάδων αυτών. Ωστόσο, στην περίπτωση που οι ερευνητές εξειδίκευαν τους υπολογισμούς τους ομαδοποιώντας τον πληθυσμό με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού του νοικοκυριού, τότε έως και το 25.5% της συνολικής ανισότητας αποδίδονταν σε ανισότητες μεταξύ των ομάδων αυτών. Ως προς τη δομή της φτώχειας, τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι οι γενεσιουργοί παράγοντες φτώχειας είναι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η κατάσταση απασχόλησης του αρχηγού του νοικοκυριού και η διαμονή σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Τέλος, τα αποτελέσματα των διεθνών συγκρίσεων που έκαναν οι συγγραφείς έδειξαν ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα υψηλής ανισότητας και σχετικής φτώχειας, σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι Μητράκος και Τσακλόγλου (2000) με χρήση των στοιχείων των τεσσάρων Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (1974, 1981/82, 1987/88, 1993/94) εξέτασαν διεξοδικά την διαχρονική εξέλιξη των οικονομικών ανισοτήτων, της φτώχειας και της οικονομικής ευημερίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-94. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι τόσο η ανισότητα όσο και η σχετική φτώχεια μειώθηκαν σημαντικά κατά την περίοδο 1974-82. Αντίθετα, παρατήρησαν ότι οι μεταβολές μετά το 1982 ήταν σχετικά μικρές. Οι περισσότερες μεταβολές στη σύνθεση του πληθυσμού κατά την εξεταζόμενη περίοδο επέδρασαν αρνητικά στη μεταβολή της ανισότητας, αν και δύο από αυτές (βελτίωση του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου και αύξηση της πληθυσμιακής μερίδας των αστικών κέντρων), *ceteris paribus*, συνέβαλαν θετικά στη μείωση της φτώχειας.

Ο Tsakloglou (2000), στην έρευνα του μελετά τρία θέματα: Αρχικά, επανεξετάζει τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών σχετικές με την φτώχεια στην Ελλάδα, περιγράφει τις πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου και συγκρίνει την Ελλάδα με άλλα Μεσογειακά Κράτη Μέλη. Από μελέτες του ίδιου και κάνοντας χρήση των δεικτών του ποσοστού φτώχειας όσο και του μέτρου FGT και των στοιχείων ΕΟΠ, ο Τσακλόγλου παρατηρεί μια θεαματική μείωση μεταξύ των ετών 1974-1982 σε απόλυτους όρους, ενώ αυτή η τάση συνεχίστηκε μέχρι το 1994, αλλά με μειούμενο ρυθμό. Ωστόσο, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα εξακολουθούσε να έχει υψηλά ποσοστά φτώχειας παρά τα μέτρα αντιμετώπισης που λήφθηκαν κυρίως κατά την δεκαετία του 1990. Επιπλέον, τόσο από δικά του στοιχεία όσο και από τις έρευνες που εξέτασε ο συγγραφέας, η φτώχεια

στην Ελλάδα έδειχνε να σχετίζεται κυρίως με την τρίτη ηλικία, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, την ανεργία και σε μικρότερο βαθμό με την απασχόληση στον αγροτικό τομέα. Όσον αφορά στις πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος που παραθέτει ο συγγραφέας, αυτές περιελάμβαναν κυρίως παροχές προς πολύτεκνους, ανάπηρους, ηλικιωμένους και απροστάτευτα παιδιά, ενώ τονίζει την απουσία βοήθειας για αρτιμελή αλλά άνεργα άτομα μετά την εξάντληση των ασφαλιστικών τους δικαιωμάτων. Επίσης, επισημαίνει ότι η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα μέλος της Ε.Ε. που δεν προέβλεπε στις πολιτικές της ένα ελάχιστο εισοδηματικό βοήθημα παρά την Σύσταση του Συμβουλίου του 1992. Σχετικά με την σύγκριση της Ελλάδας με άλλα μεσογειακά κράτη μέλη της Ε.Ε., παρατηρούνταν αρκετά μεγάλη ομοιότητα τόσο σε σχέση με τα επίπεδα, όσο και με τη δομή της φτώχειας.

Μια άλλη μελέτη που στόχευε κατευθείαν σε λύσεις ανακούφισης του προβλήματος της ακραίας φτώχειας ήταν αυτή των Matsagganis, Papadopoulos & Tsakloglou (2000). Σε αυτή την εργασία οι ερευνητές σε αντίθεση με άλλες μελέτες δεν ανέλυσαν μέρος της έρευνας σε τεχνικές λεπτομέρειες, αλλά προσπάθησαν να φωτίσουν με χειροπιαστό τρόπο την ακολουθούμενη πρακτική από άλλες ευρωπαϊκές χώρες της δημιουργίας ενός δικτύου ασφαλείας ελαχίστου εισοδήματος. Για την σωστή τεκμηρίωση της μελέτης, οι συγγραφείς διερεύνησαν τα ποσοστιαία επίπεδα της ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα την οποία υπολόγισαν στο καθόλου αμελητέο ποσοστό του 5.5%. Δεδομένου ότι αυτό το ποσοστό αφορά κυρίως σε άτομα που δεν είναι επιλέξιμα σύμφωνα με την υπάρχουσα πολιτική κοινωνικής πρόνοιας (για παράδειγμα τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας ή τα άτομα τα οποία λόγω μακροχρόνιας ανεργίας δεν δικαιούνται επιδόματος ανεργίας, κ.α), η εφαρμογή ενός προγράμματος ελαχίστου εισοδήματος θα μπορούσε να συνεισφέρει κατά πολύ στην καταπολέμηση του φαινομένου της ακραίας φτώχειας και της ανισότητας. Το πρόγραμμα που προτείνεται από την μελέτη περιλαμβάνει εισοδηματική ενίσχυση 131 ευρώ ανά άτομο³ επί 14 πληρωμές ανά έτος. Οι εκτιμήσεις δε των ερευνητών, προσδιορίζουν το κόστος ενός τέτοιου προγράμματος στο 0.23% του ΑΕΠ ή εναλλακτικά σε λιγότερο από 1% της συνολικής δαπάνης για κοινωνική προστασία. Ωστόσο, σχεδόν προφητικά, οι ερευνητές αναγνώριζαν τις δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος οι οποίες οφείλονταν κυρίως στην παρατηρούμενη

³ Για νοικοκυριά η κλίμακα ισοδυναμίας προσδιορίζεται ως εξής: 1.0 για κάθε έναν από τους δύο πρώτους ενήλικες, 0.7 για τους επόμενους ενήλικες και 0.5 για τα παιδιά κάτω των 18 ετών.

αναποτελεσματικότητα και τον κατακερματισμό του κρατικού μηχανισμού, παράλληλα με την υπαρξη αναξιόπιστων φορολογικών στοιχείων τα οποία δεν επέτρεπαν την ταυτοποίηση των δικαιούχων.

Μια πρωτότυπη και ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα μελέτη, η οποία εξετάζει το φαινόμενο της φτώχειας στην Ελλάδα μέσα από το πρίσμα εναλλακτικών προσεγγίσεων είναι αυτή των Δαφέρμου, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκη και Τσακλόγλου (2008). Στην εν λόγω μελέτη, εφαρμόστηκαν τρεις βασικές μεθοδολογίες μέτρησης της φτώχειας (αντικειμενική-μονοδιάστατη, υποκειμενική και αντικειμενική-πολυδιάστατη) στο δείγμα της έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, EU-SILC 2005 με έτος αναφοράς το 2004. Η εμπειρική εφαρμογή των τριών προσεγγίσεων στα δεδομένα παρήγαγε εντελώς διαφορετικά ευρήματα σχετικά με το ποσοστό του πληθυσμού που θα μπορούσε να καταταχθεί ως φτωχό. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά των μελών του πληθυσμού που κατατάσσονται ως φτωχά σύμφωνα με τις τρεις προσεγγίσεις δεν διαφέρουν σημαντικά. Ειδικότερα, οι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι, οι μερικώς απασχολούμενοι, τα μονογονεϊκά νοικοκυριά και τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας. Οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα και γενικότερα οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών εμφανίζονται να έχουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας με βάση τους χρηματικούς δείκτες, αλλά όχι με βάση την αντικειμενική-πολυδιάστατη προσέγγιση. Επιπλέον, τα πληθυσμιακά μερίδια πολλών από τις ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας είναι μικρά έχοντας σαν αποτέλεσμα μικρή συνεισφορά στην διαμόρφωση του συνολικού επιπέδου φτώχειας. Αντίθετα, οι δύο ομάδες με τα υψηλότερα πληθυσμιακά μερίδια, δηλαδή τα μέλη των νοικοκυριών με υπεύθυνο μισθωτό ή συνταξιούχο, αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του φτωχού πληθυσμού, σε απόλυτο αριθμό. Αντίστοιχα, η μισθωτή εργασία πλήρους απασχόλησης του υπεύθυνου του νοικοκυριού και ιδιαίτερα το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο είναι παράγοντες στενά συνδεδεμένοι με χαμηλή πιθανότητα φτώχειας. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της μελέτης δεν είναι εύκολο να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με την καταπολέμηση της φτώχειας στην Ελλάδα. Τελικά, αυτή η μελέτη λαμβάνει υπ' όψιν τα διαφοροποιημένα ευρήματα που οι τρεις μεθοδολογίες εξάγουν και παραμένει σκεπτική ως προς τις γενικευμένες πολιτικές χωρίς την εισαγωγή εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων, καθώς αναμένει να είναι είτε εξαιρετικά δαπανηρές είτε αναποτελεσματικές ως προς την καταπολέμηση της φτώχειας ή και τα δύο.

Σε πρόσφατη έρευνα, οι Mitrakos & Tsakloglou (2011) αξιοποίησαν τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005 προκειμένου να κατασκευάσουν ένα δείκτη μόνιμου εισοδήματος. Στη συνέχεια, έκαναν συγκρίσεις στα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας όταν χρησιμοποιούνταν οι κατανομές της κατανάλωσης, του μόνιμου και του διαθέσιμου εισοδήματος, και διαπίστωσαν ότι χρησιμοποιώντας την έννοια του μόνιμου εισοδήματος τα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας ήταν χαμηλότερα.

Οι Ανδριοπούλου και Τσακλόγλου (2010), αξιοποιώντας τα στοιχεία της πανευρωπαϊκής έρευνας ECHP (1994-2001) μελετούν την διάρκεια και τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φτώχειας στην Ελλάδα. Ο σκοπός της εργασίας αυτής κρίνεται ως υψηλής σπουδαιότητας καθώς η διαπίστωση περί της μεταβατικότητας ή μη της φτώχειας έχει σημαντικό αντίκτυπο στην επιλογή των κατάλληλων πολιτικών αντιμετώπισης των φαινομένων. Δηλαδή, στην περίπτωση που οι φτωχοί μιας χρονικής περιόδου είναι διαφορετικά άτομα από τους φτωχούς μιας άλλης περιόδου, τότε οι κατάλληλη πολιτική μπορεί να είναι για παράδειγμα η εισοδηματική ενίσχυση τους. Αντίθετα, όταν η φτώχεια ακολουθεί τα άτομα για μεγάλα διαστήματα και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των φτωχών διαφέρουν σημαντικά από αυτά των μη φτωχών, τότε οι κατάλληλες πολιτικές πρέπει να είναι διαρθρωτικού χαρακτήρα. Στη συνέχεια, η μελέτη ασχολείται με τα κλασσικά προβλήματα ανάπτυξης μιας μεθοδολογίας μέτρησης της φτώχειας και παρουσιάζει μια συγκριτική διαστρωματική ανάλυση της φτώχειας στην Ελλάδα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενσωματώνοντας σε αυτή τον υπολογισμό διαφόρων δεικτών φτώχειας, καθώς και των διαχρονικών τους τάσεων. Επιπλέον, προσδιορίζεται η διάρκεια και η συχνότητα του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες καθώς και ο ρόλος των εισοδηματικών, επαγγελματικών και εργασιακών γεγονότων που παίζουν στις μεταβάσεις πάνω και κάτω από το όριο της φτώχειας στην Ελλάδα. Τέλος, χρησιμοποιούνται προχωρημένες τεχνικές οικονομετρικής ανάλυσης για τον εντοπισμό των προσδιοριστικών παραγόντων εισόδου και εξόδου από την φτώχεια. Τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξαν οι συγγραφείς ως προς την μεταβατικότητα της φτώχειας ήταν τα αναμενόμενα. Συγκεκριμένα, διαπίστωσαν ότι η διαβίωση σε κατάσταση φτώχειας αύξανε την πιθανότητα διαβίωσης στην ίδια κατάσταση και την

επόμενη χρονική περίοδο, καθώς και ότι η πιθανότητα εξόδου από την φτώχεια μειώνονταν καθώς αυξάνονταν η διάρκεια παραμονής σε αυτήν. Επίσης, δεν αποτέλεσαν έκπληξη τα αποτελέσματα περί ταυτοποίησης των ευάλωτων ομάδων, σύμφωνα με τα οποία οι τύποι νοικοκυριών με ηλικιωμένα άτομα, πολλά εξαρτημένα μέλη ή άτομα με αναπηρία βρίσκονται σε υψηλότερο κίνδυνο εισόδου και επανεισόδου στην φτώχεια και έχουν χαμηλότερες πιθανότητες να ξεφύγουν γρήγορα από μια περίοδο φτώχειας. Ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες των μεταβάσεων εκατέρωθεν του ορίου φτώχειας, οι πιο σημαντικοί είναι η εργασιακή παράμετρος, σε συνδυασμό με την εκπαιδευτική κατάσταση του αρχηγού του νοικοκυριού.

Οι Κουτσαμπέλας και Τσακλόγλου (2010), ασχολούνται με το πρόβλημα της παράλειψης των μη χρηματικών εισοδημάτων στις εμπειρικές αναλύσεις διερεύνησης της ανισότητας και της φτώχειας και επιχειρούν να εκτιμήσουν σε χρηματικούς όρους τα εισοδήματα σε είδος στην Ελλάδα. Κατόπιν, σχηματίζοντας κατανομές διευρυμένου εισοδήματος, επανεκτιμούν τα επίπεδα της συνολικής ανισότητας και φτώχειας στην Ελλάδα, καθώς και τις αναδιανεμητικές επιπτώσεις των εισοδημάτων σε είδος. Η μεθοδολογία που ακολουθεί η μελέτη είναι δομημένη με τέτοιο τρόπο που αντιμετωπίζει με αξιόλογο τρόπο την προβληματική που αντιμετωπίζουν όλες οι μελέτες του θέματος. Ειδικότερα, η βάση δεδομένων που χρησιμοποιούν οι ερευνητές στα πλαίσια αυτής της μελέτης είναι η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/05 (ΕΟΠ) και αφού σχηματίζουν την κατανομή του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, εκτιμούν την χρηματική αξία των αγαθών σε είδος και συγκρίνουν τις διευρυμένες κατανομές του εισοδήματος με την αρχική κατανομή αναφοράς μέσω της κατασκευής καμπυλών Lorenz και συγκέντρωσης (concentration curves). Η ποσοτική διάσταση της αναδιανεμητικής επίπτωσης των μη χρηματικών εισοδημάτων εκτιμάται με δείκτες ανισότητας (Atkinson, Gini) και φτώχειας (FGT $a=0,1,2$). Λόγω του υψηλού ποσοστού ιδιοκατοίκησης που επικρατεί στην Ελλάδα, η προσθήκη των καθαρών τεκμαρτών ενοικίων στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, αύξησε το συνολικό εισόδημα κατά 11,7% ενώ παράλληλα η ανισότητα, αναλόγως του χρησιμοποιούμενου δείκτη, μειώθηκε από 5,3% έως 13,3%, όπως επίσης και η σχετική φτώχεια, αναλόγως της επιλογής της παραμέτρου a στον δείκτη FGT, από 14% έως 29,8%. Επίσης, όταν υπολογίζουν την ιδιοκατανάλωση αγροτικών και μη προϊόντων, τις μεταβιβάσεις σε είδος από άλλα

νοικοκυριά καθώς και τις μισθολογικές παροχές σε είδος τότε το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα αυξάνεται κατά 3,6%, ενώ η ανισότητα μειώνεται από 3,4% έως 8,5% και η φτώχεια από 10,2% έως 20,0%. Όσον αφορά στις δημόσιες μεταβιβάσεις σε είδος, η ανάλυση των ερευνητών εστιάζεται αποκλειστικά στη δημόσια εκπαίδευση και υγεία όπου η ενσωμάτωση της μεν πρώτης μειώνει την ανισότητα από 6,4% έως 12,1% και την φτώχεια από 10,2% έως και 13,3% και της δεύτερης μειώνει την ανισότητα σε ποσοστό μεταξύ 10,9% έως 23,3%, και την συνολική φτώχεια από 27,3% έως 47,7%. Ωστόσο, όπως παρατηρούν και οι ίδιοι οι ερευνητές, η μελέτη υπόκειται σε περιορισμούς, κυρίως λόγω έλλειψης πληροφόρησης και επαρκών δεδομένων προκειμένου να ήταν δυνατή η ενσωμάτωση και άλλων εισοδημάτων σε είδος, όπως η παραγωγή υπηρεσιών στο νοικοκυριό, καθώς και η ενσωμάτωση στην μεθοδολογία των ποιοτικών διαφορών στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών.

Από τη άλλη μεριά, ο προβληματισμός της σχέσης οικονομικής μεγέθυνσης και ανισότητας, ο οποίος απασχολεί και την παρούσα έρευνα, διερευνάται διεξοδικά μέσα από μία εκτενή και κριτική επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας από τους Παπαθεοδώρου, Δαφέρμο, Παπαδοπούλου και Σακελλαρίδη (2010). Οι ερευνητές ενδιαφέρονται να ελέγξουν επιστημονικά την άποψη που κυριαρχεί στον σύγχρονο δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο και η οποία υποστηρίζει ότι οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης επαρκούν για την αντιμετώπιση ή έστω τον σημαντικό περιορισμό των φαινομένων της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας. Τα συμπεράσματα που αναμένονται να προκύψουν από μια τέτοια έρευνα είναι κορυφαίας σημασίας για τις πολιτικές που πρέπει να ασκηθούν, δεδομένου ότι *«οι πολιτικές που προτείνονται ως αναγκαίες για την προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης θεωρείται ότι αποτελούν ταυτόχρονα και τα εργαλεία εκείνα με τα οποία μπορεί αφενός να αντιμετωπιστεί η φτώχεια και αφετέρου να μειωθούν οι μεγάλες εισοδηματικές ανισότητες»*. Μάλιστα, αν είναι σωστή αυτή η άποψη, τότε ο ρόλος της κρατικής αναδιανεμητικής παρέμβασης θα πρέπει να περιορίζεται προκειμένου να επιτυγχάνονται υψηλότερα οφέλη στην μακροχρόνια περίοδο. Επιπλέον αυτής της προσέγγισης, οι ερευνητές παρουσίασαν εναλλακτικά θεωρητικά σχήματα και εν τέλει κατέδειξαν ότι η θεωρητική σκοπιά που θεωρεί την οικονομική μεγέθυνση ως πανάκεια για την μείωση της ανισότητας και της φτώχειας στερείται επαρκούς εμπειρικής τεκμηρίωσης. Συμπερασματικά, υποστηρίζουν ότι η ορθότερη αντιμετώπιση του θέματος είναι η ταυτοποίηση της οικονομικής μεγέθυνσης ως έναν

από τους πολλούς ερμηνευτικούς παράγοντες των εισοδηματικών ανισοτήτων και της φτώχειας.

Μια άλλη αξιολογη μελέτη που ασχολείται με το πολύ σημαντικό θέμα των μηχανισμών αναπαραγωγής της φτώχειας είναι αυτή των Papanastasiou & Paratheodorou (2010), καθώς η επαρκής γνώση αυτών των μηχανισμών δίνει την δυνατότητα στους λήπτες αποφάσεων να κατευθύνουν με αποτελεσματικότητα τις πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα, αυτή η μελέτη είναι πολύ σημαντική διότι το θέμα δεν έχει ερευνηθεί αρκετά. Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιούνται τα μικροδεδομένα της έρευνας EU-SILC 2005 στα πλαίσια μιας ανάλυσης γενικευμένων γραμμικών μοντέλων (generalized linear models) και γενικών λογαριθμογραμμικών μοντέλων (general log-linear models), προκειμένου να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό η οικογενειακή προέλευση επιδρά στον κίνδυνο της φτώχειας των παιδιών. Ειδικότερα, στην μελέτη επιλέχθηκαν τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες που αντιπροσωπεύουν τέσσερα διακριτά μοντέλα κοινωνικής προστασίας και συγκεκριμένα: η Γαλλία, η Ελλάδα, η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι μόνο στη Δανία η οικογενειακή προέλευση δεν έχει καμία επίδραση στον κίνδυνο φτώχειας των ενήλικων παιδιών. Αυτό το εύρημα αποτελεί μια ένδειξη ότι το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο κοινωνικής προστασίας, που χαρακτηρίζει τη Δανία και χαρακτηρίζεται από γενναιόδωρες παροχές, καθολικής εμβέλειας, αποδεικνύεται πιο αποτελεσματικό στον περιορισμό της επίδρασης των χαρακτηριστικών της οικογένειας προέλευσης στον κίνδυνο της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες. Αντίθετα, το φιλελεύθερο μοντέλο του Ηνωμένου Βασιλείου και το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο της Ελλάδας σημειώνουν τη χειρότερη επίδοση στον περιορισμό της επίδρασης της οικογενειακής προέλευσης στον κίνδυνο της φτώχειας των ενήλικων παιδιών, ενώ στο κορπορατιστικό-συντηρητικό μοντέλο της Γαλλίας δεν παρατηρείται άμεση επίδραση της οικογενειακής προέλευσης στον κίνδυνο της φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα ενήλικα παιδιά, αλλά έμμεση μέσω της επίδρασης που ασκεί στα επαγγελματικά επιτεύγματα των παιδιών. Ωστόσο, τα διαθέσιμα δεδομένα αυτής της μελέτης περιορίζουν την δυνατότητά της για μια ασφαλέστερη αξιολόγηση των επιπτώσεων της οικογενειακής προέλευσης στα επιτεύγματα των παιδιών και ως εκ τούτου μένουν πολλά περιθώρια για μελλοντική έρευνα.

Κριτική της υφιστάμενης ελληνικής βιβλιογραφίας. Ελλείψεις και έναυσμα για έρευνα.

Από την σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση και την εξέταση των στατιστικών πληροφοριών που παρατέθηκαν προηγουμένως, γεννιούνται σημαντικά ερωτήματα που τίθενται με ηχηρό τρόπο στον σύγχρονο δημόσιο διάλογο και τα οποία δίνουν το έναυσμα για αυτή τη διατριβή να μελετήσει-επεξεργαστεί και στη συνέχεια να προτείνει το κατάλληλο μεθοδολογικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο θα πρέπει να μελετώνται στο εξής τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας, διότι μόνο τότε είναι δυνατόν να διαμορφωθούν οι κατάλληλες πολιτικές βελτίωσης της κατάστασης. Ειδικότερα, τα ερωτήματα που δεν απαντώνται από την υφιστάμενη ελληνική βιβλιογραφία, επειδή είτε δεν έχουν τεθεί καθόλου, είτε επειδή έχουν μελετηθεί αποσπασματικά είναι τα εξής:

Πρώτο ερώτημα: Ωφελήθηκαν οι φτωχοί από την οικονομική μεγέθυνση που συντελέστηκε στην χώρα, κατά το μεγαλύτερο μέρος της τελευταίας δεκαετίας έως την έναρξη της κρίσης που σήμερα μαστίζει την Ελλάδα;⁴ Εάν ναι, ωφελήθηκαν αναλογικά περισσότερο σε σχέση με τους μη φτωχούς; Πως τεκμηριώνεται η απάντηση με επιστημονικό τρόπο;

Δεύτερο ερώτημα: Στα πλαίσια της συγκρουσιακής δυναμικής που παρατηρείται στην ελληνική κοινωνία σήμερα λόγω της οικονομικής κρίσης, η έννοια της εισοδηματικής ανισότητας επαρκεί για να δώσει τις κατάλληλες εξηγήσεις ή χρειάζεται μια άλλη πιο εξειδικευμένη εννοιολογική προσέγγιση και επιστημονική μέθοδος, η οποία επιπροσθέτως θα είναι ικανή να αποτυπώσει τον αντίκτυπο που ενδεχομένως να δέχεται η μεσαία τάξη;

Τρίτο ερώτημα: Ιδιαίτερα σήμερα όπου η οικονομική κρίση απειλεί βασικά βιοτικά αγαθά των Ελλήνων πολιτών, τα ευρέως χρησιμοποιούμενα χρηματικά μέτρα φτώχειας κρίνονται επαρκή; Υπάρχει εναλλακτική πρόταση που να διερευνά και να

⁴ Ωστόσο, αυτό που θα έχει ενδιαφέρον για μελλοντική έρευνα, είναι να εξετασθεί κατά την κορύφωση της οικονομικής κρίσης, ποιες πληθυσμιακές ομάδες επλήγησαν, πράγμα το οποίο προς το παρόν δεν είναι δυνατόν να απαντηθεί λόγω έλλειψης δεδομένων.

ενσωματώνει σε ένα μέτρο τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες του πολυδιάστατου αυτού φαινομένου;

Έτσι, με την παρούσα εργασία επιχειρείται να καλυφθεί το κενό που αφήνουν οι προγενέστερες μελέτες που έχουν ως πεδίο αναφοράς την Ελλάδα και να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα. Για να επιτευχθεί αυτό, αρχικά επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση των εννοιών που πραγματεύεται η παρούσα έρευνα καθώς και μια αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο που υπάρχει καθώς και στην εξέλιξη του. Έπειτα, τα ερωτήματα που εξετάζονται, κυρίως μέσω επισκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας, αφορούν στην διερεύνηση της αιτιώδους συνάφειας που έχουν διάφορες κοινωνικές, κυρίως, μεταβλητές σε σχέση με την ανισότητα και την φτώχεια. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν άλλες έννοιες, πέρα από τις κλασσικές θεωρήσεις των εξεταζομένων φαινομένων, που δεν έχουν μελετηθεί και εξετασθεί στην Ελλάδα, όπως η έννοια της πόλωσης και της μεγέθυνσης της οικονομίας υπέρ των φτωχών (pro-poor growth). Αυτές οι δύο έννοιες είναι εξόχως πολιτικές και έχουν μεγάλο ενδιαφέρον καθώς η μεν πρώτη μετρά τον βαθμό που ομάδες ατόμων συσπειρώνονται βάσει ταυτόσημων χαρακτηριστικών με πιθανό ενδεχόμενο την κοινωνική ή πολιτική σύγκρουση ενώ η δεύτερη απαντά στο ερώτημα αν τα κατώτερα εισοδηματικά τμήματα του πληθυσμού ωφελούνται κατά την φάση της οικονομικής μεγέθυνσης ή εναλλακτικά, αν πλήττονται λιγότερο κατά την φάση της ύφεσης. Στη συνέχεια επιχειρείται η διόρθωση των ατελειών που προκαλούνται από την μονοδιάστατη χρήση των κλασσικών μέτρων φτώχειας, προτείνοντας δείκτες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά με τις υπάρχουσες μεθόδους μέτρησης. Αυτοί οι δείκτες αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο παρακολούθησης τόσο σε μικρό όσο και σε μακρο επίπεδο, προκειμένου να διαμορφώνεται με αποτελεσματικότερο τρόπο η λήψη αποφάσεων σε πολιτικό επίπεδο σε σχέση με την διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής και την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Επιπλέον, γίνεται χρήση των πιο εξελιγμένων στατιστικών μεθόδων ανάλυσης προκειμένου να εξαχθούν προτάσεις πολιτικής σχετικά με την συμπλήρωση ή βελτίωση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου.

Διάρθρωση της διατριβής

Στο πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζονται θεωρητικά οι έννοιες της ανισότητας, της πόλωσης, της φτώχειας, της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών και εξετάζεται η σημασία που έχει η διερεύνηση των εξεταζόμενων θεμάτων για την κοινωνική ευημερία. Στη συνέχεια η ανάλυση επεκτείνεται στην αλληλεπίδραση τους με άλλα πεδία των κοινωνικών κυρίως επιστημών και επιχειρείται η κατασκευή δύο νέων συνθετικών δεικτών μέτρησης των πολλαπλών διαστάσεων της φτώχειας και των δυνατοτήτων εξόδου από αυτήν αντίστοιχα. Επιπλέον, παρατίθενται οι αναλυτικές μέθοδοι εξέτασης των φαινομένων ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η εμπειρική εφαρμογή αυτών των μεθόδων. Στο τέταρτο κεφάλαιο συγκεντρώνεται το θεσμικό πλαίσιο όσον αφορά την αντιμετώπιση των θεμάτων σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται η σύνοψη των διαπιστώσεων και ακολουθούν οι ανάλογες προτάσεις πολιτικής.

Κεφάλαιο 1. Θέματα της Διανομής του Εισοδήματος και ο Ρόλος του Κράτους. Η Οικονομική Ανισότητα, οι Κοινωνικές Επιπτώσεις της, η Πόλωση και η Οικονομική Μεγέθυνση υπέρ των Φτωχών.

Εάν κατασκευάσουμε μια εισοδηματική πυραμίδα από κύβους παιδικού παιχνιδιού όπου το κάθε στρώμα αντιστοιχεί σε 1000\$ εισοδήματος, η κορυφή θα ήταν ψηλότερη από τον πύργο του Αϊφελ, ενώ οι περισσότεροι από εμάς θα ήμασταν σε ύψος μιας γιάρδας από το έδαφος⁵.

Paul Samuelson (1948).

Σκοπός του κεφαλαίου.

Ένας από τους στόχους του παρόντος κεφαλαίου είναι η αναζήτηση των λόγων της διορθωτικής παρέμβασης του κράτους μέσα από την διερεύνηση των διαφορετικών πολιτικών – οικονομικών θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για το ζήτημα αυτό. Στη συνέχεια επιχειρείται η εξέταση μιας σειράς ζητημάτων που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με θέματα διανομής του εισοδήματος καθώς και άλλων εννοιολογικών προσεγγίσεων της οικονομικής ανισότητας. Αυτό αναμένεται να διαμορφώσει την θέση της διατριβής ως προς την επιλογή της καταλληλότερης προσέγγισης και να την κατευθύνει μεθοδολογικά προκειμένου να επιτύχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στην εμπειρική διερεύνηση.

Επιπλέον, εξετάζεται βιβλιογραφικά η σχέση της οικονομικής ανισότητας με θεμελιώδεις μεταβλητές που ενδιαφέρουν τις κοινωνικές επιστήμες όπως η οικονομική μεγέθυνση, η υγεία, η εκπαίδευση, η εγκληματικότητα και η πολιτική σύγκρουση. Αυτό αναμένεται αφ' ενός να απαντήσει στο ερώτημα γιατί έχει σημασία η διερεύνηση της ανισότητας και αφ' ετέρου, να συμβάλει στην επιλογή των κατάλληλων διαστάσεων, πέρα από την εισοδηματική, που πρέπει να ενσωματωθούν στα πλαίσια της κατασκευής νέων συνθετικών δεικτών οι οποίοι αναμένεται να καλύψουν το κενό που δημιουργεί η μονοδιάστατη εισοδηματική προσέγγιση του φαινομένου.

⁵ Το 1989 ο Samuelson, προκειμένου να αποδώσει την καινούργια πραγματικότητα που είχε διαμορφωθεί, αντικατέστησε στο παράδειγμα που βρίσκεται στο διάσημο βιβλίο οικονομικής του, τον πύργο του Αϊφελ με το όρος Έβερεστ.

Επίσης, θα επιχειρηθεί να καλυφθεί το κενό που παρατηρήθηκε στην ελληνική βιβλιογραφία, σχετικά με την απουσία της εξέτασης των θεμάτων της οικονομικής πόλωσης (polarization) και της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth), με την θεωρητική παρουσίαση τους καθώς και με αναλυτική αναφορά των μεθόδων μέτρησης που έχουν αναπτυχθεί.

1.1. Η έννοια της Ανισότητας και ο Ρόλος του Κράτους. Πολιτικές - φιλοσοφικές προσεγγίσεις και θέματα Πολιτικής Οικονομίας σχετικά με την διανομή του πλούτου. Αναζήτηση των συνθηκών για ενδεχόμενη διορθωτική παρέμβαση από το κράτος μέσω της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τον J. Stiglitz (1988), τα θεμελιώδη ζητήματα του τρόπου με τον οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες επιλέγουν τον τρόπο χρήσης των περιορισμένων πόρων που διαθέτουν είναι τέσσερα και αφορούν στην επιλογή του παραγόμενου προϊόντος, στον τρόπο παραγωγής του, στην διανομή του καθώς και στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων που έχουν να κάνουν με τις παραπάνω συλλογικές επιλογές. Το πρώτο ζήτημα αφορά στην επιλογή του συνδυασμού δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών που μπορούν να παραχθούν σε μια κοινωνία με αποτελεσματικότητα χρησιμοποιώντας μια δεδομένη τεχνολογία. Το δεύτερο ζήτημα αναφέρεται τόσο στην επιλογή της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών με μέσα που ανήκουν στο κράτος ή στους ιδιώτες, όσο και σε άλλα θέματα κρατικής πολιτικής που επηρεάζουν την παραγωγή, όπως οι μορφές εργασίας, η φορολόγηση και η νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος. Το τρίτο ζήτημα που σχετίζεται με την διανομή του παραγόμενου προϊόντος, αφορά κυρίως κυβερνητικές αποφάσεις για προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας, διαμόρφωσης φορολογικών κανόνων και παροχή δημόσιων αγαθών στον πληθυσμό. Το τέταρτο ζήτημα είναι εξίσου πολύπλοκο καθώς πραγματεύεται πολιτικές οι οποίες ενδέχεται να επηρεάζουν διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες με διαφορετικό τρόπο. Όλα τα παραπάνω ζητήματα, στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας που δεν σπαταλά τους πόρους που διαθέτει, κινούνται γύρω από έναν βασικό στόχο που είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας για το σύνολο ή το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό του πληθυσμού, υπό την έννοια ότι ικανοποιούνται οι ανάγκες των ατόμων. Ταυτόχρονα, γίνεται προφανές ότι η επίτευξη της μέγιστης κοινωνικής ευημερίας συνδέεται εκ των πραγμάτων με τις έννοιες της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι οι παραπάνω έννοιες της

αποτελεσματικότητας και της δικαιοσύνης, ενδέχεται, αναλόγως της θεωρητικής σκοπιάς, να έχουν είτε μια αντίστροφη, είτε μια θετική, είτε μια σχέση ανεξαρτησίας μεταξύ τους. Για αρκετούς κοινωνικούς επιστήμονες η έννοια της δικαιοσύνης εξομοιώνεται με την έννοια της ισότητας και η έλλειψη της με την έννοια της ανισότητας. Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι παρά το γεγονός ότι η έννοια της ανισότητας μπορεί να αφορά σε διαφορετικές καταστάσεις, όπως ανισότητα σε θέματα εκπαίδευσης, υγείας κλπ, η παρούσα διατριβή περιορίζεται στην εξέταση της οικονομικής ανισότητας. Τα υπόλοιπα θέματα, τα οποία προς το παρόν εξαιρούνται, θα επιχειρηθεί να εξετασθούν στη συνέχεια στα πλαίσια της διερεύνησης της ευρύτερης έννοιας της φτώχειας. Έτσι, η αρχική προσέγγιση του θέματος έχει ως αφετηρία την αναζήτηση ενός γενικά αποδεκτού ορισμού της έννοιας της οικονομικής ανισότητας. Ύστερα από την σχετική έρευνα στην διεθνή βιβλιογραφία, προκύπτει ότι ο όρος της οικονομικής ανισότητας αναφέρεται στις διαφορές που προκύπτουν στην οικονομική κατάσταση των ατόμων κατά την διαδικασία διανομής του εισοδήματος και των εν γένει οικονομικών στοιχείων⁶.

Η θεωρητική προσέγγιση των παραπάνω θεμάτων αποτελεί κεντρικό θέμα της πολιτικής, οικονομικής και φιλοσοφικής συζήτησης για αρκετό χρονικό διάστημα. Ο ισχυρισμός ότι το κράτος οφείλει να διαδραματίζει έναν κεντρικό ρόλο για την προώθηση του εμπορίου, αποδίδεται ιστορικά στους Γάλλους οικονομολόγους του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα με κύριο εκφραστή τον Jean Baptiste Colbert, υπουργό οικονομικών του βασιλιά Λουδοβίκου του 14^{ου}.

Ωστόσο, ο μερκαντιλισμός, όπως είναι γνωστή αυτή η σχολή σκέψης, επικρίθηκε έντονα από τον Adam Smith, ο οποίος στα δύο βασικότερα έργα του, τον Έρευνα για την φύση και τις αιτίες του Πλούτου των Εθνών καθώς και στην Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων⁷, υποστήριξε ακριβώς το αντίθετο. Σύμφωνα λοιπόν με την θεώρηση του, ο A Smith υποστήριξε ότι ο ανταγωνισμός και το κίνητρο του κέρδους, δηλαδή η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος, τελικά καταλήγει να προάγει το δημόσιο συμφέρον, καθώς η παραγωγή αγαθών κατευθύνεται από κάποιο άορατο χέρι με τον

⁶ Όσον αφορά στην εξέταση της οικονομικής ανισότητας, η παρούσα έρευνα θα επικεντρωθεί στην εισοδηματική ανισότητα λόγω των περιορισμών που θέτουν τα διαθέσιμα δεδομένα. Πάντως, σε καμία περίπτωση η ανισότητα στην κατανομή των οικονομικών στοιχείων και του πλούτου δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι λιγότερο σημαντική από την εισοδηματική ανισότητα.

⁷ Αποσπάσματα των εν λόγω έργων βρίσκονται στη συλλογή των. Αγγελίδη Μ., Ψυχοπαίδη Κ. (1992).

πλέον αποτελεσματικό τρόπο. Αυτός ο ισχυρισμός του Smith, βασίστηκε στην παρατήρηση ότι ορισμένες χώρες που είχαν κυβερνήσεις οι οποίες λειτουργούσαν με αρκετά παρεμβατικό τρόπο αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα, ενώ άλλες οι οποίες κυβερνούσαν με πιο παθητικό τρόπο, ευημερούσαν. Μεταξύ άλλων, ο Smith ανέπτυξε την θεωρία της αξίας της εργασίας σε κοινωνίες της αγοράς και επιχείρησε την διασύνδεση με το πρόβλημα της δίκαιης ανταλλαγής.

Αυτές οι ιδέες βρήκαν ένθερμους υποστηρικτές, όπως ο John Stuart Mill και ο Nassau Senior, οι οποίοι διακήρυτταν σθεναρά το δόγμα του *laissez faire*. Γι' αυτούς τους θεωρητικούς του ωφελιμισμού, βασικό πεδίο έρευνας είναι ο πλούτος της κοινωνίας και η μελέτη των νόμων παραγωγής και διανομής που τον διέπουν. Γενικά, η ωφελιμιστική σχολή σκέψης που ανάγεται στον J. Bentham (1789), υποστηρίζει ότι η Φύση επέβαλλε στον άνθρωπο δύο καθοδηγητές, τον πόνο και την ευχαρίστηση και άρα οι ηθικοί κανόνες πρέπει να προωθούν την συμπεριφορά που αυξάνει την ευχαρίστηση και μειώνει τον πόνο. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η εξασφάλιση της μέγιστης ευτυχίας για το μέγιστο αριθμό ατόμων μέσω ενός συστήματος επιβράβευσης και τιμωρίας αποτελεί βασικό μέλημα του κράτους. Ειδικότερα για το θέμα της διανομής, ο J.S. Mill (1848) στο έργο του *Principles of Political Economy* αναφέρει: "...Αντίθετα προς τους νόμους της παραγωγής, οι νόμοι της διανομής θεσπίζονται εν μέρει από τον άνθρωπο, καθόσον ο τρόπος με τον οποίο ο πλούτος διανέμεται σε μια δεδομένη κοινωνία εξαρτάται από τα νομοθετήματα ή τις συνήθειες που επικρατούν σ' αυτήν. Μολονότι όμως οι κυβερνήσεις ή τα έθνη έχουν την δύναμη να αποφασίζουν ποιοι θεσμοί θα υπάρχουν ωστόσο δεν μπορούν να ορίζουν αυθαίρετα τον τρόπο λειτουργίας τους. Οι όροι από τους οποίους εξαρτάται η δύναμη που κατέχουν επί της διανομής του πλούτου και ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η διανομή με τους διάφορους τρόπους διαχείρισης που η κοινωνία θεωρεί προσήκοντες για να υιοθετήσει είναι αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης στον ίδιο βαθμό με τους φυσικούς νόμους της φύσης».

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αναδείχθηκε και μια άλλη σύγκρουση απόψεων με κύριους εκφραστές τον Gustav Schmoller και τον Carl Menger⁸. Ο Schmoller προσπάθησε να συμβιβάσει την ιστορική θεώρηση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών

⁸ Από συλλογή Αγγελίδη Μ., Ψυχοπαίδη Κ. (1992).

φαινομένων με μεθόδους που χρησιμοποιούν οι θετικές επιστήμες, προκειμένου να δώσει την αιτιακή θεμελίωση για την ύπαρξη ενός κράτους που θα λειτουργεί σε συνθήκες κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω πολιτικών αναδιανομής και σε μια εξισορρόπηση των ταξικών συμφερόντων. Από την άλλη μεριά, ο Menger αντετίθεντο στον ιστορισμό, θεωρώντας ότι η κατασκευή ρεαλιστικών θεωρητικών τύπων που αποτυπώνουν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός πολιτικο-οικονομικού σχηματισμού οδηγεί σε μεθοδολογική πλάνη. Η πεποίθηση του είναι ότι, η κατασκευή της κοινωνίας προκύπτει από το άθροισμα των ατομικών οικονομιών και τα φαινόμενα της ανάγονται στην συνισταμένη των επιδιώξεων τους.

Αντίθετα, ο Karl Marx, πρότεινε διαφορετικούς τρόπους κοινωνικής οργάνωσης, μέσω του κρατικού ελέγχου των μέσων παραγωγής. Ο Marx υποβάλλει σε έντονη κριτική τις θεωρήσεις που βασίζονται στις πράξεις των μεμονωμένων δρώντων και υποστηρίζει ότι βασικό αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας είναι η διαδικασία παραγωγής. Σε αυτό το πλαίσιο ο Marx πιστεύει ότι η διανομή εμπεριέχεται στην διαδικασία της παραγωγής, χωρίς ωστόσο να ταυτίζεται, αλλά αποτελεί μέρος μιας ολότητας. Μια ορισμένη παραγωγή καθορίζει την κατανάλωση, την διανομή, την ανταλλαγή και ορισμένες σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα αυτά συνθετικά στοιχεία. Ο Marx⁹ στην εισαγωγή από τα Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie ισχυρίζεται ότι: «Η διάρθρωση της διανομής καθορίζεται ολοκληρωτικά από τη διάρθρωση της παραγωγής. Η διανομή είναι η ίδια προϊόν της παραγωγής όχι μόνο ως προς το αντικείμενο, ότι δηλαδή μόνο τα αποτελέσματα της παραγωγής μπορούν να διανεμηθούν, αλλά και ως προς την μορφή – ότι ο καθορισμένος τρόπος συμμετοχής στην παραγωγή καθορίζει τις ιδιαίτερες μορφές της διανομής». Αν είναι έγκυρος ο παραπάνω ισχυρισμός, αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην σύγχρονη εποχή, όπου πολλές οικονομικές και παραγωγικές δομές αμφισβητούνται.

Οι ιδέες του σοσιαλιστικού προτύπου απορρίπτονταν εντελώς από τον Ludwig von Mises, ο οποίος προέβλεπε ότι το σοσιαλιστικό εγχείρημα είναι καταδικασμένο σε αποτυχία λόγω της αδυνατότητας υπολογισμού όλων των πολύπλοκων οικονομικών σχέσεων και παραμέτρων από μια κεντρική κυβέρνηση. Η ορθολογική και αποτελεσματική κατανομή των πόρων μπορεί να επιτευχθεί μόνο διαμέσου της

⁹ Από συλλογή Αγγελίδη Μ., Ψυχοπαίδη Κ. (1992).

οικονομίας της αγοράς η οποία θα βασίζεται σε ένα λειτουργικό σύστημα τιμών. Σχετικά με το θέμα της φτώχειας, το αποδίδει στην απουσία του καπιταλισμού και όχι στην ύπαρξη του, ενώ πιστεύει ότι η ανισότητα των εισοδημάτων και του πλούτου αποτελεί ένα εγγενές στοιχείο της οικονομίας της αγοράς και ως εκ τούτου η επιδίωξη εξάλειψής της, θα οδηγήσει στην καταστροφή της. Μεταξύ άλλων ισχυρίζεται ότι οι κρίσεις που δημιουργούνται στα πλαίσια της λειτουργίας της αγοράς οφείλονται στον κρατικό παρεμβατισμό και όχι στο ίδιο το σύστημα. Όπως μάλιστα, από εντελώς διαφορετική θεωρητική σκοπιά, υποστηρίζει και ο Ludwig von Mises, (1949) στην σελ. 287 του έργου του "Human Action. A Treatise on Economics": «*Η ανισότητα των ατόμων σε σχέση με τον πλούτο είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό της οικονομίας της αγοράς*», και προσθέτει στην σελ. 738 «*Η συνεχής αλλαγή και η ανισότητα του πλούτου είναι ουσιώδη και απαραίτητα χαρακτηριστικά της μεταβαλλόμενης οικονομίας της αγοράς, το μόνο πραγματικό και λειτουργικό σύστημα*», για να καταλήξει στη σελ. 840 «*Η εξάλειψη της (ανισότητας) θα καταστρέψει ολοκληρωτικά την οικονομία της αγοράς*». Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει μέσα από την πεποίθηση του von Mises ότι η συσσώρευση κεφαλαίου και η επένδυση είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και θετικά σχετιζόμενες με την οικονομική ανισότητα με τελικό αποτέλεσμα την τεχνολογική πρόοδο, την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και την αύξηση των μισθών.

Η αλλαγή στην οικονομική σκέψη, από την κλασική στην νεοκλασική θεώρηση έγινε με την εξέταση των οριακών αλλαγών και αποδίδεται αρχικά στον William Stanley Jevons με το έργο *Theory of Political Economy* (1871), στον Léon Walras με το έργο του *Elements of Pure Economics* (1874–1877) και στον Alfred Marshall με το βιβλίο του *Principles of Economics* (1890). Η συστηματική εξέταση του ζητήματος της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας καθώς και των λόγων που δικαιολογούν την κρατική παρέμβαση στην οικονομία οφείλεται κατά κύριο λόγο στους Vilfredo Pareto, Arthur Cecil Pigou, Paul Samuelson, John Hicks και Nicholas Kaldor. Πλέον, αναγνωρίζονται ρητά οι διαφορές ανάμεσα στην πτυχή της αποτελεσματικότητας και στην πτυχή της διανομής και αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο. Τα ζητήματα της αποτελεσματικότητας αξιολογούνται με κριτήρια όπως η αποτελεσματικότητα κατά Pareto και τα κριτήρια αποζημίωσης Kaldor-Hicks, ενώ τα θέματα της διανομής του εισοδήματος αντιμετωπίζονται με τον προσδιορισμό συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας. Σύμφωνα με την νεοκλασική οικονομική θεώρηση, οι τέλεια

ανταγωνιστικές αγορές εξασφαλίζουν αποτελεσματικότητα ανταλλαγής και παραγωγής των αγαθών. Οι υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται η θεώρηση αυτή είναι τρεις: Πρώτον, τα άτομα έχουν ορθολογικές προτιμήσεις μεταξύ των ενδεχόμενων οικονομικών αποτελεσμάτων οι οποίες μπορούν να προσδιοριστούν μαθηματικά. Δεύτερον, τα άτομα επιθυμούν να μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα τους και οι επιχειρήσεις να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Τρίτον, τα άτομα ενεργούν αυτοτελώς, βάσει της πλήρους και σχετικής πληροφόρησης. Στην σφαίρα της ανταλλαγής η αποτελεσματικότητα εξασφαλίζεται, καθώς όλα τα άτομα μεγιστοποιούν την ωφέλεια τους για συγκεκριμένο εισόδημα, δεδομένου ότι είναι λήπτες των ίδιων σχετικών τιμών των αγαθών και υπηρεσιών, εξισώνοντας τον οριακό λόγο τεχνικής υποκατάστασης μεταξύ των αγαθών με τον λόγο των τιμών αυτών των αγαθών. Όσον αφορά στην παραγωγή των αγαθών, η επίλυση του δυϊκού προβλήματος, δηλαδή της μεγιστοποίησης του κέρδους ή της ελαχιστοποίησης του κόστους από την πλευρά των παραγωγών, η οποία προϋποθέτει ότι οι εισροές αμείβονται σύμφωνα με το οριακό τους προϊόν, καταλήγει στην εξίσωση του οριακού λόγου τεχνικής υποκατάστασης των εισροών με το λόγο των τιμών τους. Δεδομένης της υπόθεσης ότι οι αγορές είναι ανταγωνιστικές δηλαδή ότι όλες οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τις ίδιες τιμές, συνεπάγεται ότι όλες θα έχουν τον ίδιο οριακό λόγο τεχνικής υποκατάστασης μεταξύ των εισροών. Η σύνθεση της θεωρίας του καταναλωτή με την θεωρία του παραγωγού, είναι αυτή που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο τέλειος ανταγωνισμός οδηγεί στην οικονομική αποτελεσματικότητα, καθώς οι τιμές που επικρατούν είναι κοινές και για τις δύο πλευρές και συνεπώς εξισώνεται ο οριακός λόγος υποκατάστασης των αγαθών μεταξύ καταναλωτών με τον οριακό λόγο μετασχηματισμού των ίδιων αγαθών μεταξύ παραγωγών, που αποτελεί την βασική συνθήκη αριστοποίησης. Ωστόσο, η νεοκλασική θεώρηση αν και θεωρεί ότι η ανταγωνιστική ισορροπία είναι μιας πρώτης τάξης λύση, αντιμετωπίζει την πιθανότητα της ύπαρξης στρεβλώσεων στην αγορά με την λύση δεύτερης τάξης (second best). Ειδικότερα, όπως αρχικά εξηγήθηκε από τους Lipsey and Lancaster (1956), όταν στην οικονομία υπάρχει μια στρέβλωση, τότε σε κάποιο άλλο τομέα τον οποίο ελέγχει το κράτος, η τιμολόγηση δεν πρέπει γενικά να είναι αυτή που καταλήγει η αριστοποίηση κατά Pareto, δηλαδή η τιμή να ισούται με το οριακό κόστος, αλλά θα εξαρτάται από το εάν τα υπό εξέταση αγαθά είναι υποκατάστατα, συμπληρωματικά ή ασυσχέτιστα μεταξύ τους.

Εντούτοις, κατά τον 20^ο αιώνα λόγω της έντονης αστάθειας και των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στις αστικές κοινωνίες και τις καπιταλιστικές οικονομίες, αμφισβητήθηκε ιδιαίτερα η ιδέα της αυτόματης διόρθωσης των αγορών και επίτευξης της ισορροπίας σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης των πόρων. Ένας από τους εκφραστές αυτής της αμφισβήτησης υπήρξε ο J.M. Keynes, ο οποίος πίστευε ότι δεν είναι δυνατόν να λαμβάνονται αποφάσεις σε αφηρημένη βάση για τον καθορισμό των ορίων δράσης του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, αλλά αυτές πρέπει να προκύπτουν μετά την λεπτομερειακή εξέταση τους. Πεποίθηση του ήταν ότι το ιδεώδες μέγεθος για την μονάδα ελέγχου και οργάνωσης βρίσκεται κάπου μεταξύ του ατόμου και του κράτους, ενώ η πρόοδος βρίσκεται στην ανάπτυξη και την αναγνώριση ημιαυτόνομων σωμάτων στους κόλπους του κράτους που το κριτήριο της δράσης τους θα είναι μόνο τα δημόσια αγαθά. Επίσης, πίστευε ότι πολλά από τα μεγάλα δεινά της εποχής, μεταξύ των οποίων η ανεργία, η μείωση της αποτελεσματικότητας και της παραγωγής, η διάψευση των εύλογων επιχειρηματικών προσδοκιών καθώς και οι μεγάλες ανισότητες του πλούτου, ήταν προϊόντα του κινδύνου, της αβεβαιότητας και της άγνοιας. Ταυτόχρονα, πίστευε ότι η θεραπεία των δεινών μπορεί να επιτευχθεί με μια σοφή διαχείριση του καπιταλιστικού συστήματος προκειμένου να επιτευχθούν οι οικονομικοί στόχοι πιο αποτελεσματικά, με την ανάπτυξη της συλλογικής ευθύνης και δράσης καθώς και με την μέριμνα για την διασφάλιση και την συνολική πρόοδο της κοινωνίας. Η Κεϋνσιανή σχολή οικονομικής σκέψης και ιδιαίτερα η σύνθεση της νεοκλασικής-κεϋνσιανής σχολής που δημιούργησε ο Hicks, κυριάρχησε έως την δεκαετία του 1970, όπου διαπιστώθηκε η αδυναμία εξήγησης του φαινομένου του στασιμοπληθωρισμού. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η θεωρητική προσέγγιση του Keynes είναι διαφέρουν από αυτά της νεοκλασικής προσέγγισης, καθιστώντας τα παράλληλα αρκετά σημαντικά για την νομιμοποίηση της άσκησης κοινωνικής πολιτικής καθώς καταδεικνύουν την αδυναμία του καπιταλιστικού συστήματος να εξασφαλίσει καθεστώς πλήρους απασχόλησης στην οικονομία, ενώ παράλληλα τονίζει την αυθαιρεσία και την έλλειψη δικαιοσύνης κατά την διανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Σύμφωνα με τον Keynes, η λύση στο πρόβλημα της μη ηθελημένης ανεργίας δεν είναι η μείωση των μισθών, αλλά η αύξηση της ενεργού ζήτησης στην οικονομία μέσω επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής. Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι η αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των χαμηλότερων εισοδηματικών τάξεων αποτελεί θετικό παράγοντα για τις επενδύσεις οι οποίες με την σειρά τους θα

οδηγήσουν στην αύξηση συνολικής παραγωγής, καθώς αυξάνει την οριακή ροπή προς κατανάλωση και άρα τη ζήτηση. Υπό αυτό το πρίσμα, η άσκηση κοινωνικής πολιτικής είναι ευεργετική για την οικονομία. Μάλιστα στην εξέλιξη της κεϋνσιανής θεωρίας, βασική υπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ατελούς ανταγωνισμού στον καθορισμό των τιμών και στους μισθούς, οι οποίοι δεν προσαρμόζονται ακαριαία στις αλλαγές των οικονομικών συνθηκών. Μαζί με άλλες αδυναμίες της αγοράς, τα Νέα Κεϋνσιανά υποδείγματα, προβλέπουν ότι στην οικονομία δεν μπορεί να επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση. Ως εκ τούτου, η μακροοικονομική σταθεροποίηση από την κυβέρνηση με τη χρήση της δημοσιονομικής πολιτικής ή από την κεντρική τράπεζα μέσω της νομισματικής πολιτικής, μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο αποτελεσματική έκβαση από μια πολιτική με κανόνες ελεύθερης αγοράς.

Εκκινώντας από πολύ διαφορετική θέση σε σχέση με τον Keynes, ο Schumpeter πίστευε ότι η λύση των προβλημάτων μέσω μιας σοσιαλιστικής διαχείρισης θα είναι όχι μόνο το ίδιο δυνατή με την πρακτική λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η καπιταλιστική διαχείριση, αλλά ακόμη ευκολότερη. Υπογραμμίζοντας την ορθολογικότητα του σοσιαλιστικού προτύπου, πιστεύει ότι η θεώρηση του δίνει τις απαραίτητες εξασφαλίσεις για μείωση της αβεβαιότητας μέσω του συντονισμού της δράσης και της αλληλοπληροφόρησης των οικονομικών δρώντων.

Σε αυτή την θεωρητική αναζήτηση, ο F.A. Hayek, ο Milton Friedman και ο Robert Nozick αμφισβητούν έντονα την ανάμιξη του κράτους, υπερασπιζόμενοι σθεναρά την λειτουργία της αγοράς και την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Σύμφωνα με τον Hayek, η ισότητα απέναντι στον νόμο και στους κανόνες που οι άνθρωποι υπακούουν εθελοντικά στις μεταξύ τους σχέσεις αποτελεί την κύρια έκφραση του δημοκρατικού πνεύματος. Αντίθετα, η υλική ισότητα συνεπάγεται καταναγκασμό και άρα αντιτίθεται στην αξία της ελευθερίας. Μάλιστα, πιστεύει ότι η ελευθερία είναι προορισμένη να παράγει ανισότητες και διαφωνεί με οποιαδήποτε προσπάθεια επιβολής ενός διανεμητικού προτύπου, είτε πρόκειται για καθεστώς ισότητας είτε ανισότητας, χωρίς ωστόσο να θεωρεί την δικαιότερη ή πιο ίση διανομή ανεπιθύμητη. Εντούτοις, υποστηρίζει ότι το κράτος οφείλει να εισπράττει φόρους προκειμένου να παρέχει έναν αριθμό υπηρεσιών που για διάφορους λόγους δεν είναι δυνατόν να παρασχεθούν ή να παρασχεθούν επαρκώς, από την αγορά. Για τον Friedman το σύστημα της ανταγωνιστικής αγοράς μεγιστοποιεί την ευημερία, ενώ

παράλληλα είναι θετικά προσκείμενος στην ιδέα μιας πολύ περιορισμένης αναδιανομής του εισοδήματος και μόνο για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Ειδικότερα, ο Friedman (2002), θεωρεί ότι η κυβέρνηση μιας φιλελεύθερης κοινωνίας θα πρέπει να εφαρμόζει τον νόμο και την τάξη καθώς και να προασπίζει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ενώ πρέπει επίσης να έχει τον έλεγχο της νομισματικής πολιτικής. Σχετικά με την διανομή του εισοδήματος, εξετάζει την προοδευτική φορολόγηση εισοδήματος και διαπιστώνει ότι, στην πραγματικότητα, οι πλούσιοι επωφελούνται από πολλά νομοθετικά κενά, εκμηδενίζοντας τα αναδιανεμητικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τον ίδιο, η φορολόγηση θα ήταν πολύ πιο δίκαιη εάν υπήρχε ένας ενιαίος φόρος, χωρίς απαλλαγές. Επίσης, αν και τα μέτρα κοινωνικής πρόνοιας έχουν καλές προθέσεις, στην πραγματικότητα δεν βοηθούν τους φτωχούς όσο μερικοί πιστεύουν και επικεντρώνεται στην κοινωνική ασφάλιση, την οποία θεωρεί ως ένα ιδιαίτερα μεγάλο και άδικο σύστημα. Για την ανακούφιση της φτώχειας, τάσσεται υπέρ ενός αρνητικού φόρου εισοδήματος για να, δίνοντας σε όλους ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα. Καταλήγοντας, πιστεύει ότι η παρέμβαση της κυβέρνησης έχει συχνά το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο και ως εκ τούτου, θα πρέπει να μείνει έξω από περιοχές όπου δεν χρειάζεται να είναι. Αντίστοιχα, ο Nozick (1974) ισχυρίζεται ότι η ελάχιστη συμμετοχή του κράτους είναι η μοναδική κατάσταση οργάνωσης που είναι ηθικά δικαιολογημένη καθώς πρωταρχικός στόχος πρέπει να θεωρείται η ελευθερία, η οποία σε οικονομικούς όρους ταυτίζεται στο δικαίωμα για ατομική ιδιοκτησία. Ως εκ τούτου αντιτίθεται τόσο προς τον αναρχισμό όσο και ως προς τον σοσιαλισμό που παραβιάζει βασικές ηθικές αρχές καθώς εξαναγκάζει τα άτομα να εργάζονται γι' αυτό. Σύμφωνα με την θεωρία του, σημασία έχει η ιστορική εξέταση των αμοιβαίων δικαιωπραξιών που οδήγησαν τα άτομα να κατέχουν πλούτο. Εάν αυτός ο πλούτος αποκτήθηκε με δίκαιο τρόπο, τότε μπορεί να μεταβιβαστεί επίσης με δίκαιο τρόπο. Η έννοια της επανόρθωσης μπορεί να γίνει αποδεκτή μόνο όταν έχουν διαπιστωθεί αδικίες στην απόκτηση ή την μεταβίβαση πλούτου ή ιδιοκτησίας. Ως εκ τούτου εάν κατά την οικονομική διαδικασία προκύπτουν ανισότητες, αυτές μπορούν να γίνουν αποδεκτές εάν δεν έχει παραβιαστεί η έννοια της δικαιοσύνης. Με άλλα λόγια, η αναδιανεμητική πολιτική που ενδεχομένως να θελήσει να ασκήσει το κράτος δεν μπορεί να δικαιολογηθεί δεδομένου ότι παραβιάζει την βασική αρχή της ελεύθερης δραστηριοποίησης των ατόμων. Το μόνο που αποδέχεται είναι ένα ελάχιστο κράτος, το οποίο νοείται ως το κράτος που λειτουργεί ουσιαστικά ως «νυχτοφύλακας», με

αρμοδιότητες που περιορίζονται στα απαραίτητα για την προστασία των πολιτών από τη βία, την κλοπή και την απάτη. Για τον Nozick είναι αποδεκτή η ατομική ιδιοποίηση αντικειμένων από την φυσική κατάσταση, αρκεί αυτή η πράξη να μην επιδεινώνει την κατάσταση των υπολοίπων.

Ο άλλος μεγάλος φιλόσοφος και θεωρητικός του πολιτικού φιλελευθερισμού, ο John Rawls διατείνεται ότι οι πολιτικές που υποστηρίζει ο Nozick δεν εξασφαλίζουν σε όλους τους πολίτες ικανοποιητικά μέσα για να εκμεταλλευτούν τις βασικές τους ελευθερίες, ενώ αντιθέτως επιτρέπουν μεγάλες ανισότητες στην κατοχή πλούτου και εξουσίας. Ο Rawls (1971), πιστεύει ότι το θεμέλιο της πολιτικής φιλοσοφίας είναι η ηθική καθώς και ότι το κυρίαρχο ζήτημα της πολιτικής φιλοσοφίας είναι το θέμα της δικαιοσύνης. Διαμέσου μιας συμβολαιοκρατικής αντίληψης που αναπτύσσει για την θεσμική οργάνωση της κοινωνίας, ταυτίζει την έννοια της δικαιοσύνης με αυτήν της ακριβοδικίας ενώ παράλληλα θεωρεί ως ύψιστο αγαθό την ελευθερία. Η σύνθεση όλων των παραπάνω θέσεων του Rawls, συμπυκνώνεται στις δύο βασικές αρχές που αυτός διατυπώνει:

1. *«Κάθε πρόσωπο πρέπει να έχει ίσο δικαίωμα στο πιο εκτενές συνολικό σύστημα ίσων βασικών ελευθεριών που είναι συμβατό με ένα παρόμοιο σύστημα ελευθερίας για όλους.»*
2. *«Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες πρέπει να διαρρυθμίζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε και οι δύο: (α) να αποβαίνουν προς το μεγαλύτερο όφελος των λιγότερο ευνοημένων, σύμφωνα με τη δίκαιη αρχή της αποταμίευσης, και (β) να συνδέονται με αξιώματα και θέσεις ανοικτές σε όλους, υπό συνθήκες ακριβοδικιακής ισότητας ευκαιριών.»*

Έτσι, σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές, διασφαλίζεται ότι για όλα τα άτομα ισχύουν βασικά δικαιώματα και ελευθερίες ενώ απαιτείται οι κοινωνικοί θεσμοί να διαμορφώνονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι ανισότητες του εισοδήματος ή/και του πλούτου να λειτουργούν προς όφελος αυτών που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση. Ειδικότερα, η πρώτη αρχή αποτελεί τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να κατασκευάζεται ένα πολιτικό σύνταγμα, το οποίο ως αποστολή έχει την εκχώρηση δικαιωμάτων στους πολίτες με ισότιμο τρόπο. Το πρώτο μέρος της δεύτερης αρχής είναι αυτό που ονομάζει ο Rawls αρχή της διαφοράς. Η αρχή της διαφοράς επιτρέπει

την ύπαρξη ανισοτήτων υπό την προϋπόθεση ότι η ύπαρξη τους αυξάνει το συνολικό παραγόμενο προϊόν και είναι προς όφελος όλων και συγκεκριμένα προς μεγαλύτερο όφελος των λιγότερο προνομιούχων. Έτσι, αν υποτεθεί ότι υπάρχουν τέσσερα εναλλακτικά σενάρια οικονομικής διάρθρωσης μιας οικονομίας, τα οποία περιγράφονται στον Πίνακα 2, τότε η επιλογή που θα προκριθεί θα είναι η επιλογή Γ, παρά το γεγονός ότι η ανισότητα είναι μεγαλύτερη από την επιλογή Β. Αντίστοιχα, μέσα από μια θεώρηση που πρωταρχικό σκοπό έχει την πλήρη ισότητα θα επιλέγονταν η περίπτωση Α, ενώ μια πολιτική που βασίζεται σε ωφελιμιστικά κριτήρια επιλογής θα διάλεγε την περίπτωση Δ, καθώς το συνολικό εισοδηματικό άθροισμα είναι το μεγαλύτερο από όλα τα άλλα σενάρια, ενώ παράλληλα παραμένει αδιάφορη σχετικά με το επίπεδο ανισότητας που επικρατεί σε μια τέτοια οικονομία.

Πίνακας 2 Σενάρια οικονομικής διάρθρωσης

ΣΕΝΑΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΥΝΟΗΜΕΝΗΣ ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΜΕΣΑΙΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΛΕΟΝ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΑ ΘΕΣΗ
A	1000	1000	1000
B	1500	2000	2500
Γ	1800	3000	6000
Δ	1700	4000	10000

Αναφορικά με το δεύτερο μέρος της δεύτερης αρχής του Rawls, απαιτείται τα άτομα με τα ίδια ταλέντα και την βούληση να τα χρησιμοποιήσουν, να έχουν πρόσβαση στις ίδιες εκπαιδευτικές και οικονομικές ευκαιρίες, ανεξαρτήτως της αρχικής οικονομικής θέσης τους.

Αυτή η θεωρητική διαμάχη στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών, εξακολουθεί να υφίσταται ακόμα και σήμερα, τροφοδοτούμενη από την μια μεριά λόγω των ανεπαρκειών της ελεύθερης αγοράς που οδηγούν συχνά σε ιδιαίτερα σοβαρές οικονομικές, πολιτικές και εν τέλει κοινωνικές κρίσεις και από την άλλη, λόγω της αποτυχίας του κράτους να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο. Αυτοί είναι οι κύριοι λόγοι διαμόρφωσης της άποψης που τα τελευταία χρόνια τυγχάνει ευρείας αποδοχής, σύμφωνα με την οποία, οι ανταγωνιστικές αγορές και μεν χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα αποτελεσματικότητας, αλλά επειδή το παραπάνω ισχύει μόνο υπό

την δέσμευση αρκετά περιοριστικών παραδοχών, είναι απαραίτητο το κράτος να παρεμβαίνει ρυθμιστικά προκειμένου να αντιμετωπίζει τις πιθανές αποτυχίες του συστήματος. Μάλιστα, καθώς τα αποτελέσματα αυτών των αποτυχιών συχνά οδηγούν σε συνθήκες μειωμένης απασχόλησης και αυξημένης φτώχειας, αποτελεί χρέος ενός καλά οργανωμένου κράτους να διαθέτει τόσο τους κατάλληλους μηχανισμούς αναχαίτισης τους, όσο και ανακούφισης των συνεπειών. Οι δύο σύγχρονες σχολές οικονομικής σκέψης αντιπροσωπεύονται από την νέο-κεϋνσιανή σχολή, με κύριους εκφραστές τους Joseph Stiglitz, Paul Krugman, Greg Mankiw, David Romer, John B. Taylor και Nouriel Roubini και από την σχολή του Σικάγο, της οποίας κύριοι θεωρητικοί εκφραστές είναι οι Frank Knight, Ronald Coase, George Stigler, Milton Friedman, Robert Fogel, Richard Posner, Gary Becker, Robert E. Lucas, Eugene Fama και Friedrich Hayek.

Η Νεοκεϋνσιανή οικονομική προσέγγιση είναι ένα θεωρητικό ρεύμα της σύγχρονης μακροοικονομίας που προσπαθεί να παράσχει μικροοικονομική θεμελίωση στο βασικό Κεϋνσιανό υπόδειγμα. Αναπτύχθηκε εν μέρει ως απάντηση στις επικρίσεις από τους υποστηρικτές της Νέας κλασικής μακροοικονομικής. Οι βασικές παραδοχές που καθορίζουν την νέο-κεϋνσιανή προσέγγιση είναι δύο. Όπως η νεοκλασική προσέγγιση, έτσι και η Νέα Κεϋνσιανή ανάλυση, συνήθως υποθέτει ότι τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις έχουν ορθολογικές προσδοκίες. Όμως, οι δύο αυτές σχολές διαφέρουν καθώς η νεοκεϋνσιανή ανάλυση συνήθως υποθέτει ένα σημαντικό εύρος από αποτυχίες της αγοράς, όπως ότι υπάρχει ατελής ανταγωνισμός στις τιμές και στους μισθούς, γεγονός που σημαίνει ότι δεν προσαρμόζονται ακαριαία στις αλλαγές των οικονομικών συνθηκών με αποτέλεσμα η οικονομία μπορεί να αποτυγχάνει στην επίτευξη της πλήρους απασχόλησης. Ως εκ τούτου, οι Νέοι-κεϋνσιανοί υποστηρίζουν ότι η μακροοικονομική σταθεροποίηση από το κράτος με τη χρήση δημοσιονομικών εργαλείων ή από την κεντρική τράπεζα μέσω της νομισματικής πολιτικής, μπορεί να οδηγήσει σε ένα πιο αποτελεσματικό μακροοικονομικό αποτέλεσμα σε σχέση με την πολιτική της ελεύθερης αγοράς. Αντίθετα, οι υποστηρικτές της Σχολής του Σικάγο, ισχυρίζονται ότι η ύπαρξη των ανεπαρκειών της αγοράς, δεν δικαιολογεί την κρατική παρέμβαση, διότι το κόστος από την ανεπάρκεια του κράτους να επιτελέσει αποτελεσματικά το έργο του μπορεί να είναι μεγαλύτερο από αυτό που προκαλούν οι ίδιες οι ανεπάρκειες της αγοράς. Η αποτυχία της κυβέρνησης θεωρείται αφ' ενός ως το αποτέλεσμα των εγγενών προβλημάτων της δημοκρατίας και των άλλων μορφών

διακυβέρνησης, και αφ' ετέρου της δύναμης των ομάδων ειδικών συμφερόντων που δρουν τόσο στον ιδιωτικό τομέα όσο και μέσα στην κρατική γραφειοκρατία. Επιπλέον, προτάσσουν την πρακτική δυσκολία που αντιμετωπίζει κάθε κυβερνητική διαδικασία λήψης αποφάσεων καθώς για τον σκοπό αυτό χρειάζεται να κατανοηθεί και να προβλεφθεί ένας τεράστιος όγκος αλληλεπιδράσεων που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές στα πλαίσια κάθε οικονομίας.

Πίνακας 3 Θεωρητικές σχολές σκέψης και επίπεδα κρατικής παρέμβασης

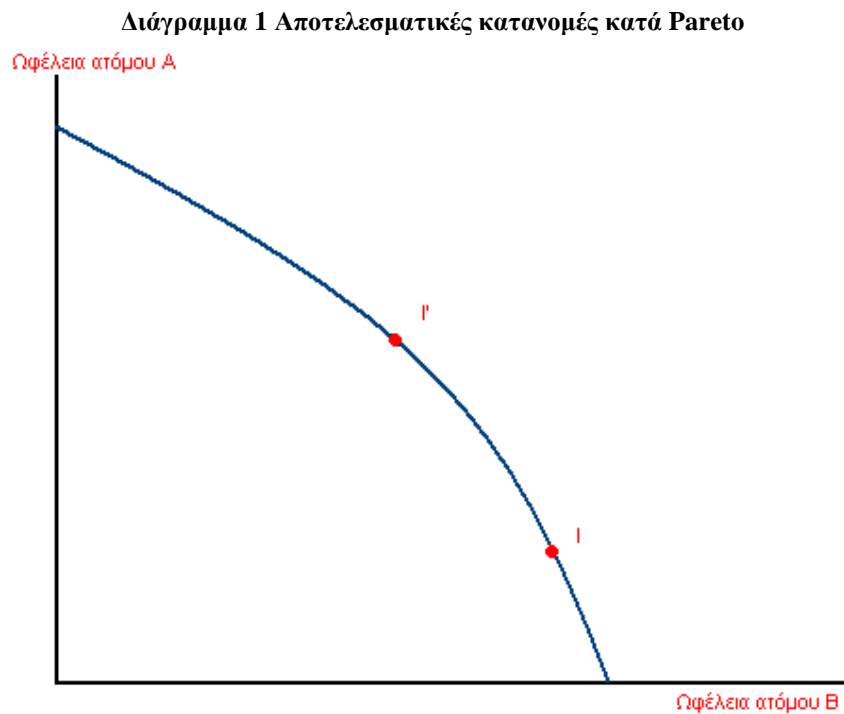
	ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΚΕΨΗΣ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ			
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΜΙΚΡΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΥΨΗΛΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΔΙΟ	ΚΛΑΣΙΚΟΙ	■			
	ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟΙ		■		
	ΚΕΥΝΣΙΑΝΟΙ			■	
	ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΙ - ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΣΙΚΑΓΟ	■			
	ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	■			
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ	ΡΟΟΥΛΣ		■		
	ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΕΣ				■

Ταυτόχρονα, η παγκοσμιοποίηση των αγορών εξετάζεται από την σύγχρονη βιβλιογραφία ως πιθανός παράγοντας αύξησης της ανισότητας (βλ. Cornia 2000, 2004). Αυτή η θεώρηση προέκυψε κυρίως μέσα από την αδυναμία εξήγησης των

παραγόντων αύξησης της ανισοκατανομής του πλούτου σε σχέση με τις δεκαετίες 1950-1970, όπου η ανισότητα οφείλονταν σε παράγοντες όπως η υψηλή συγκέντρωση γης και άλλων οικονομικών στοιχείων, η κυριαρχία επάνω σε φυσικούς πόρους και στις σχετικές προσόδους, στην άνιση πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην αστικότητα. Επίσης, ο Cornia σημειώνει ότι αν και οι παράγοντες αυτοί εξακολουθούν να είναι σημαντικοί όταν επιδιώκεται η εξήγηση των διεθνών διαφορών στην ανισότητα, στην περίπτωση της παγκόσμιας αύξησης στην ανισότητα, τα στοιχεία που διαδραματίζουν μεγαλύτερο ρόλο είναι η φύση των τεχνολογικών αλλαγών και η αναδιανομή της οικονομικής πολιτικής με αιχμές του δόρατος την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, τις αλλαγές στους εργασιακούς θεσμούς, την αποπληθωριστική πολιτική που συνεπάγεται ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης, την αύξηση των χρηματοοικονομικών προσόδων που ακολουθούν την χρηματοοικονομική φιλελευθεροποίηση και ιδιωτικοποίηση και την αποσάθρωση του αναδιανεμητικού ρόλου του κράτους. Συνεπώς, το οικονομικό περιβάλλον αλλά και η δομή των περισσότερων σύγχρονων οικονομιών, ενδεχομένως οδηγούν στην διαμόρφωση οικονομικών ανισοτήτων.

Προφανώς, η επιλογή της κατάλληλης θεώρησης φαίνεται ότι εξαρτάται άμεσα από την σημασία που δίνεται στις επιτυχίες ή αποτυχίες του εκάστοτε συστήματος οικονομικής οργάνωσης αλλά και στην εκτίμηση για την αποτελεσματικότητα του κράτους. Από την προηγούμενη επισκόπηση γίνεται σαφές ότι η αντίληψη για τον ρόλο του κράτους είναι επίσης άμεσα συνυφασμένη με τις πολιτικές θεωρίες περί κοινωνικής οργάνωσης καθώς και τις αξίες που αυτές αποδέχονται. Ποια είναι όμως η κατάλληλη θεωρητική σκοπιά για την εξέταση, ανάλυση και αξιολόγηση του θέματος της αναγκαιότητας ή μη της δημόσιας πολιτικής; Προτού όμως επιχειρηθεί η επιλογή μιας κατεύθυνσης, προκύπτουν ορισμένα αναπόφευκτα ερωτήματα: Πρώτον, πως προκύπτει ο ισχυρισμός ότι οι ανταγωνιστικές αγορές είναι αποτελεσματικές και δεύτερον, σε ποιες συνθήκες ο παραπάνω ισχυρισμός βασίζεται; Εναλλακτικά ποιες είναι οι πιθανές ανεπάρκειες του συστήματος της αγοράς που ενδεχομένως να το καθιστούν ατελές και άρα να είναι απαραίτητη η διορθωτική παρέμβαση της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής με αναδιανεμητικά εργαλεία; Επιπλέον, ποιο είναι το κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο που επιτρέπει στους κοινωνικούς επιστήμονες την συστηματική αξιολόγηση των κρατικών πολιτικών παρέμβασης;

Ως προς το πρώτο ερώτημα, η νεοκλασική οικονομική έρευνα έχει καταλήξει σε δύο θεμελιώδη θεωρήματα που ονομάζονται θεωρήματα της ευημερίας. Σύμφωνα με το πρώτο, σε μια ανταγωνιστική οικονομία κάθε άτομο επιτυγχάνει το μέγιστο επίπεδο ωφέλειας, δεδομένου του επιπέδου ωφέλειας των άλλων ατόμων. Ωστόσο, σύμφωνα με αυτό το θεώρημα ενδέχεται η θέση κάποιων ατόμων να είναι απελπιστικά χαμηλή δεδομένου ενός πολύ υψηλού επιπέδου ωφέλειας που έχουν επιτύχει άλλα άτομα. Έτσι, σύμφωνα με το δεύτερο θεώρημα διατυπώνεται η θέση ότι στα πλαίσια μιας ανταγωνιστικής οικονομίας μπορεί να επιτευχθεί κάθε συνδυασμός των μέγιστων επιπέδων ωφέλειας μεταξύ των ατόμων. Δηλαδή, εάν μια κατανομή ωφέλειας δεν είναι επιθυμητή, τότε μια αποτελεσματική κατά Pareto κατανομή μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την κατάλληλη αναδιανομή.

Το μειονέκτημα του δεύτερου θεωρήματος είναι ότι για να ισχύσει, οι μεταβιβάσεις πρέπει να είναι κατ' αποκοπή και η κυβέρνηση πρέπει να έχει τέλεια πληροφόρηση σχετικά με τις προτιμήσεις του καταναλωτή, καθώς και τις δυνατότητες παραγωγής των επιχειρήσεων¹⁰.

¹⁰ Μια επιπλέον μαθηματική προϋπόθεση είναι ότι οι προτιμήσεις και οι τεχνολογίες παραγωγής πρέπει να είναι κυρτές.

Ωστόσο, οι ιδανικές συνθήκες που υποθέτουν τα θεωρήματα, αποτελούν μάλλον μια αφηρημένη έννοια. Το θεώρημα των Greenwald-Stiglitz, για παράδειγμα, αναφέρει ότι με την παρουσία είτε της ελλιπούς πληροφόρησης, είτε των ατελών αγορών, η ανταγωνιστική ισορροπία δεν είναι αποτελεσματική κατά Pareto. Έτσι, σε πραγματικές συνθήκες, ο βαθμός απόκλισης από αυτές τις ιδανικές υποθέσεις πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τις πολιτικές κρατικής παρέμβασης.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, ο Stiglitz (1988) έχει καταλήξει ότι οι λόγοι που μια διάρθρωση της οικονομίας δεν είναι αποτελεσματική κατά Pareto, είναι έξι. Αυτοί οι λόγοι, οι οποίοι ονομάζονται αποτυχίες της αγοράς¹¹, αποτελούν ταυτόχρονα και τους λόγους για την παρέμβαση του κράτους. Ο πρώτος λόγος αφορά την αποτυχία του ανταγωνισμού. Η ύπαρξη μονοπωλιακών ή ολιγοπωλιακών καταστάσεων συνήθως οδηγεί σε μικρότερες εκροές σε σχέση με την περίπτωση του ανταγωνισμού, κάτι που συνεπάγεται απώλεια ευημερίας. Ο δεύτερος λόγος αφορά τα λεγόμενα δημόσια αγαθά δηλαδή τα αγαθά τα οποία είτε δεν προσφέρονται καθόλου στην αγορά είτε, όταν αυτά προσφέρονται, αυτό γίνεται σε ανεπαρκή ποσότητα. Ο τρίτος λόγος αφορά την ύπαρξη των εξωτερικών οικονομιών δηλαδή των δραστηριοτήτων ή πράξεων όπου έχουν θετική ή αρνητική επίπτωση στα υπόλοιπα άτομα. Η περίπτωση της ύπαρξης εξωτερικών οικονομιών οδηγεί σε μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων μέσα από το σύστημα της αγοράς. Ο τέταρτος λόγος αφορά την ύπαρξη ατελών αγορών, δηλαδή των αγορών αγαθών και υπηρεσιών όπου οι ιδιωτικές αγορές αποτυγχάνουν να προσφέρουν επαρκώς. Ο πέμπτος λόγος όπου μια αγορά δεν είναι αποτελεσματική είναι οι ανεπάρκειες πληροφόρησης. Τέλος, η ανεργία, ο πληθωρισμός και η ανισορροπία αποτελούν ισχυρές αποδείξεις αποτυχίας της αγοράς. Επιπροσθέτως, πρέπει να επισημανθεί ότι οι ανεπάρκειες της αγοράς δεν αλληλοαποκλείονται. Επιπλέον των λόγων που μια αγορά καθίσταται ατελής, είναι δυνατόν το κράτος να παρεμβαίνει για πατερναλιστικούς λόγους ισχυριζόμενο ότι γνωρίζει καλύτερα τι είναι προς το συμφέρον των ατόμων. Στο πλαίσιο αυτό, το κράτος πέραν των άλλων δραστηριοτήτων του, παρέχει ορισμένα αγαθά που ονομάζονται κοινωνικά αγαθά.

¹¹ Η πρώτη συστηματική διερεύνηση και διατύπωση των αποτυχιών της αγοράς γίνεται αρχικά από τον Bator (1958), κατατάσσοντας τις σε τρεις κατηγορίες: α) στις εξωτερικότητες από ιδιοκτησιακούς λόγους (Ownership Externalities), β) στις τεχνικές εξωτερικότητες (Technical externalities) και γ) στις εξωτερικότητες των Δημοσίων Αγαθών (Public Good Externalities).

Ωστόσο, η διαδικασία αναδιανομής δεν στερείται προβλημάτων. Συγκεκριμένα, είναι ευρέως παραδεκτό ότι πολλές προσπάθειες κρατικής παρέμβασης με στόχο την αναδιανομή του εισοδήματος, οδηγούν τελικά σε μείωση του, γεγονός που μεταφράζεται σε μείωση της αποτελεσματικότητας. Παρατηρείται συχνά δηλαδή μια αντίστροφη σχέση μεταξύ κοινωνικής δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας όπως αναφέρθηκε και προωτέρω. Από την εκάστοτε κοινωνία εξαρτάται η στάση απέναντι σε αυτό το δίλημα. Άλλες κοινωνίες ενδεχομένως να σταθμίζουν περισσότερο την έννοια της ισότητας αδιαφορώντας για την απώλεια αποτελεσματικότητας, ενώ άλλες ενδιαφέρονται περισσότερο για την επίτευξη της αποτελεσματικότητας. Η θέση της παρούσας έρευνας είναι ότι η απόφαση για το επίπεδο κρατικής παρέμβασης δεν πρέπει να είναι δεδομένη και δογματική αλλά να εξαρτάται αφ' ενός από τον βαθμό απομάκρυνσης της οικονομίας από τις μέγιστες δυνατότητες της και αφ' ετέρου από το επίπεδο αποτελεσματικής λειτουργίας των κρατικών θεσμών. Εντούτοις, επειδή η αξιολόγηση των παραπάνω θεμάτων αφορούν θέματα ξεχωριστών μελετών, η παρούσα μελέτη θα επικεντρωθεί στον τρόπο επιλογής και ρύθμισης των στατιστικών μέτρων που χρησιμοποιούνται για την διερεύνηση των επιπέδων ανισότητας σε μια οικονομία, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια.

Ένας τρόπος προσέγγισης του ζητήματος επιτυγχάνεται με την χρήση ενός θεωρητικού εργαλείου που ονομάζεται κοινωνικές καμπύλες αδιαφορίας οι οποίες προέρχονται από αντίστοιχα σχετικές συναρτήσεις κοινωνικής ευημερίας. Η μαθηματική έκφραση μιας συνάρτησης ευημερίας έχει την εξής διατύπωση:

$$W=W(U_1,U_2,\dots,U_n), i=1,2,\dots,N, \text{ όπου } U_i \text{ είναι το επίπεδο ευημερίας του } i \text{ ατόμου.}$$

Η παλαιότερη άποψη την οποία εξέφρασε ο Jeremy Bentham τον 19^ο αιώνα πρεσβεύει ότι η ευημερία της κοινωνίας συνίσταται από το άθροισμα των ωφελειών των διαφόρων ατόμων. Σε αυτή την περίπτωση, η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας εκφράζεται με την μορφή:

$$W= U_1+U_2+\dots$$

Σύμφωνα με την ωφελμιστική θεώρηση, το επίπεδο ωφέλειας των ατόμων δεν διαδραματίζει κανένα ρόλο στην σχέση αντίστροφης αναλογίας την οποία μια κοινωνία αποδέχεται. Για τον λόγο αυτό, η κοινωνική καμπύλη αδιαφορίας είναι ευθεία γραμμή με κλίση ίση με -1.

Σύμφωνα με την ριζοσπαστική άποψη που εκφράστηκε από τον Rawls (1971), όπως αυτή παρουσιάστηκε νωρίτερα, η κοινωνία επωφελείται μόνο όταν βελτιωθεί η ευημερία των ατόμων που βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση και δεν κερδίζει τίποτε εάν βελτιωθεί η ευημερία άλλων. Με άλλα λόγια, κατά τον Rawls, δεν υφίσταται σχέση αντίστροφης αναλογίας και ως εκ τούτου καμία ποσότητα αύξησης της ευημερίας των ατόμων που βρίσκονται σε καλύτερη θέση δεν αντισταθμίζει μια μείωση της ευημερίας των ατόμων που βρίσκονται σε χειρότερη θέση. Η μορφή αυτού του είδους της συνάρτησης είναι:

$$W = \min \{ U_1, U_2, \dots \}$$

Η μορφή της κοινωνικής καμπύλης αδιαφορίας μιας ρουλσιανής συνάρτησης έχει την μορφή του κεφαλαίου λατινικού γράμματος L.

Μια ενδιάμεση άποψη εκφράζεται μέσω της ισοελαστικής συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας, η οποία παίρνει την μορφή:

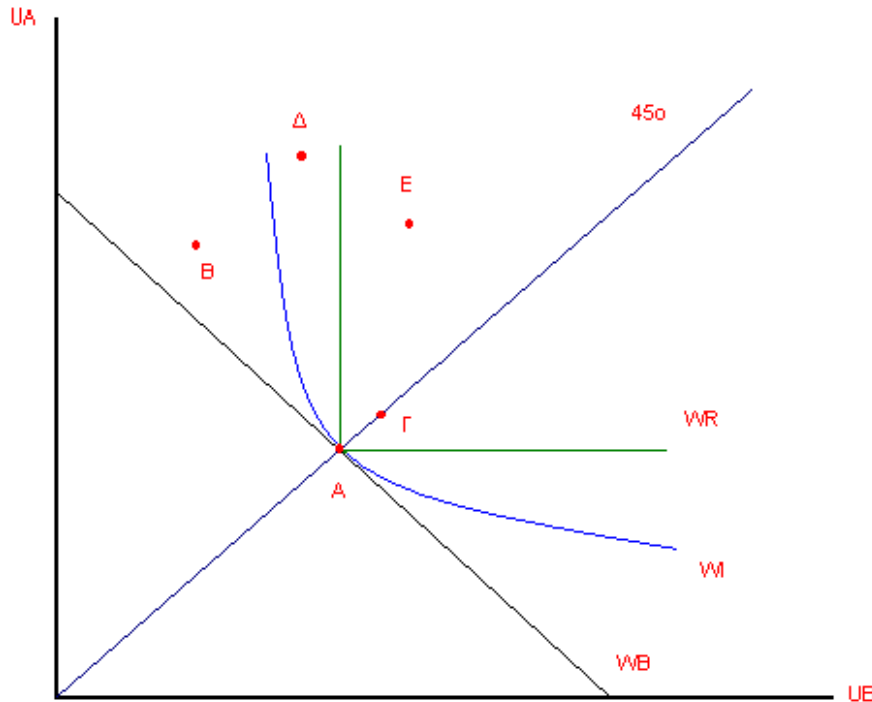
$$W = \frac{\sum_i U_i^{1-e}}{1-e}$$

Σε αυτή την περίπτωση, η παράμετρος e ενσωματώνει τον βαθμό αποστροφής προς την ανισότητα. Όταν $e=0$, τότε η συνάρτηση λαμβάνει την μορφή της ωφελμιστικής συνάρτησης, ενώ όταν $e=\infty$, τότε η συνάρτηση λαμβάνει την μορφή της ρουλσιανής συνάρτησης.

Η διαφορά των παραπάνω θεωρήσεων έχει πολύ σημαντικές συνέπειες ως προς την διαμόρφωση αποφάσεων κοινωνικής πολιτικής. Σύμφωνα με την ωφελμιστική οπτική, η θυσία ωφέλειας του ατόμου A είναι αποδεκτή εφ' όσον το άτομο B λαμβάνει τουλάχιστον ίση ποσότητα ωφέλειας, δηλαδή όσο το άθροισμα των ωφελειών τουλάχιστον αυξάνεται. Με άλλα λόγια η μεταβίβαση ωφέλειας από ένα άτομο που βρίσκεται σε καλύτερη θέση προς ένα άλλο που βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση επιτρέπεται όσο αυτή η πράξη δεν δημιουργεί κόστος, άρα απώλεια ωφέλειας. Από την άλλη μεριά, η θεώρηση του Rawls αποδέχεται την μεταβίβαση ωφέλειας από τα άτομα που βρίσκονται σε καλύτερη θέση για όσο διάστημα η διαδικασία βελτιώνει την θέση αυτών που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι το μοναδικό πράγμα που έχει σημασία σύμφωνα

με αυτή τη σκοπιά. Εντούτοις, η οπτική του Rawls διαφέρει από την ακραία θέση της επιδίωξης της πλήρους ισότητας, όπου σύμφωνα με αυτή θα επιδιώκονταν η συνεχής αφαίρεση πόρων από αυτούς που βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση έως ότου εξισωθούν με αυτούς που βρίσκονται σε δυσμενέστερη ακόμα και αν αυτό συνεπάγονταν χαμηλότερο επίπεδο ισορροπίας και για τους δύο.

Διάγραμμα 2 Εναλλακτικές θεωρήσεις σε θέματα κοινωνικής ευημερίας και ωφέλειας

Οι αντικρουόμενες συνέπειες που έχουν αυτές οι θεωρήσεις αποτυπώνονται παραστατικά στο σχετικό διάγραμμα 2. Οι κάθετοι άξονες μετρούν την ωφέλεια των ατόμων A και B, ενώ οι γραμμές WB, WI και WR είναι οι καμπύλες κοινωνικής αδιαφορίας που προκύπτουν από την ωφελμιστική, την ισοελαστική και την ρουουλσιανή συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας αντίστοιχα. Σύμφωνα με την ωφελμιστική άποψη, η κοινωνία είναι διατεθειμένη να θυσιάσει μια μονάδα ωφέλειας του ατόμου A προκειμένου να κερδίσει μια μονάδα ωφέλειας το άτομο B. Μια τέτοια κοινωνία δεν έχει ως προτεραιότητα την έννοια της ισότητας, άρα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Αντίθετα, την ενδιαφέρει η αύξηση του αθροίσματος των ωφελειών των διαφόρων ατόμων. Με άλλα λόγια επιθυμεί την μετάβαση από το σημείο A, στο σημείο B που ανήκει σε ανώτερη καμπύλη αδιαφορίας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η ανισότητα έχει αυξηθεί. Αντίθετα, σύμφωνα με την προσέγγιση του Rawls, η μετάβαση από το A στο B δεν θα ήταν επιθυμητή, διότι εκκινώντας από

μια κατάσταση ίσης διανομής, η κοινωνική ευημερία δεν μπορεί να αυξηθεί με την αύξηση της ωφέλειας του ενός ατόμου και την χειροτέρευση του άλλου. Μια επιθυμητή μετάβαση θα ήταν από το σημείο Α στο σημείο Γ και ακόμα καλύτερα στο σημείο Ε, όπου μπορεί το άτομο που είναι σε καλύτερη θέση να έχει μια σημαντική αύξηση ωφέλειας αλλά ταυτόχρονα βελτιώνεται η θέση του ατόμου που βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση. Σημειώνεται ότι το ίδιο δεν θα ίσχυε σύμφωνα με την οπτική της πλήρους ισότητας. Τέλος, ούτε σύμφωνα με την περίπτωση της ισοελαστικής συνάρτησης ωφέλειας δεν θα ήταν επιθυμητή μια μετάβαση από το Α στο Β, καθώς ναί μεν αυξάνεται η ωφέλεια του ατόμου που τώρα βρίσκεται σε καλύτερη θέση αλλά το νέο σημείο ανήκει σε υποδεέστερη καμπύλη κοινωνικής αδιαφορίας. Έχει δηλαδή σημασία πόσο μεγάλη είναι αυτή η διαφοροποίηση των επιπέδων ευημερίας προκειμένου αυτή να γίνει αποδεκτή. Συγκεκριμένα, το σημείο Δ θα ήταν επιθυμητό καθώς η μεταβολή της ωφέλειας του ατόμου που τώρα βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση είναι τόσο μεγάλη που αντισταθμίζει την απώλεια ευημερίας του άλλου ατόμου και την αύξηση της ανισότητας. Αυτό που καθιστά την παραπάνω ανάλυση ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, είναι ότι υπάρχει η δυνατότητα ενσωμάτωσης της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας σε ένα μέτρο ανισότητας, όπως αυτό του Atkinson το οποίο θα παρουσιαστεί σε επόμενο κεφάλαιο. Μέσω αυτής της προσέγγισης και αναλόγως της επιλογής της κατάλληλης παραμέτρου, μεταβάλλεται η μορφή της συνάρτησης ευημερίας και άρα η ευαισθησία του μέτρου. Εναλλακτικά, το μέτρο Atkinson προσφέρει την δυνατότητα ρύθμισής του, αναλόγως της αποστροφής ως προς την ανισότητα που νιώθει το κοινωνικό σύνολο.

Παρ' όλα αυτά, πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τον Stiglitz (1988, σελ. 131), δεν αποκλείεται μια δικαιότερη κατανομή ωφέλειας μεταξύ των ατόμων ή των ομάδων ατόμων να οδηγεί τελικά τόσο σε βελτίωση της αποτελεσματικότητας, όσο και σε βελτίωση κατά Pareto. Αυτό είναι πιθανότερο να συμβεί είτε όταν πραγματοποιούνται δέσμες αλλαγών που, στο σύνολό τους, αποτελούν βελτίωση κατά Pareto, σε αντίθεση με μεμονωμένες αλλαγές που δεν επαρκούν, είτε όταν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η έννοια του αλτρουισμού σε μια κοινωνία.

1.2. Η Σημασία και οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Ανισότητας. Μια Διεπιστημονική Προσέγγιση του φαινομένου στο πεδίο των Κοινωνικών Επιστημών από την διεθνή βιβλιογραφία.

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει εξ αρχής είναι: Γιατί πρέπει να εξετάζεται η ανισότητα; Ένα άλλο ερώτημα αφορά στα πεδία που πρέπει να εστιάζει αυτή η εξέταση. Σε αυτό το πλαίσιο που διαμορφώνουν τα παραπάνω ερωτήματα πρέπει να τονισθεί ότι οι έννοιες της ανισότητας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι σύνθετες και πολυδιάστατες, γεγονός το οποίο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν πρέπει να εξετάζονται αποκλειστικά από μία, αλλά από πολλές επιστήμες και από πολλές θεωρητικές σκοπιές, με απώτερο στόχο την δημιουργία ενός πλέγματος προτάσεων και ρυθμίσεων για την κατάλληλη αντιμετώπιση τους. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι οι συνθήκες που οδηγούν στην δημιουργία των καταστάσεων αυτών είναι κυρίως οικονομικές, κοινωνιολογικές, και πολιτικές, με μια σχέση σφαιρικής αιτιότητας. Για παράδειγμα, η έλλειψη προοπτικών από την μεριά των αποστερημένων ατόμων σε οικονομικό επίπεδο μπορεί να τα οδηγήσει σε κοινωνικά προβλήματα και παραβατικές συμπεριφορές (π.χ. αλκοολισμός, εγκληματικότητα) ή υπό ορισμένες προϋποθέσεις ακόμα και σε πολιτικές κρίσεις (διαδηλώσεις, ταραχές). Είναι λοιπόν προφανές ότι, η καλύτερη κατανόηση των μηχανισμών που παράγουν και συντηρούν την φτώχεια και τις ανισότητες θα οδηγήσουν με βεβαιότητα σε έναν αρτιότερο τρόπο κατασκευής σχεδίου για την καταπολέμησή τους. Άλλωστε, τόσο η οικονομική ανισότητα όσο και η φτώχεια αποτελούν φαινόμενα, τα οποία τόσο σε εμπειρικό όσο και σε θεωρητικό επίπεδο βρίσκονται ακόμη υπό μεθοδολογική ανάπτυξη και δεν υπάρχει βεβαιότητα για τον τρόπο αλληλεπίδρασης με άλλα αντικείμενα εξέτασης των κοινωνικών επιστημών. Όπως μάλιστα διαφάνηκε προηγουμένως από τη σύντομη επισκόπηση των μελετών που έχουν διενεργηθεί με σημείο αναφοράς την Ελλάδα, η διεπιστημονική προσέγγιση καθώς και η εμπειρική εφαρμογή της, εμφανίζει ένα κενό, το οποίο οφείλεται τόσο στην έλλειψη διαθέσιμων δεδομένων, όσο και στην έλλειψη της κατάλληλης μεθοδολογικής προσέγγισης. Για τον λόγο αυτόν, στο παρόν κεφάλαιο θα επιδιωχθεί η επισκόπηση της βιβλιογραφίας των εξεταζόμενων φαινομένων σε διεθνές επίπεδο, ακολουθώντας την βιβλιογραφική ομαδοποίηση των Thorbecke & Charumilind (2002), οι οποίοι εξετάζουν την σχέση της οικονομικής ανισότητας με την οικονομική μεγέθυνση, την εκπαίδευση, την υγεία, την εγκληματικότητα και την κοινωνική σύγκρουση και πολιτική. Αυτό,

αναμένεται να βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων καθώς και στην καλύτερη καθοδήγηση για τον τρόπο προσέγγισης και μέτρησης τους.

1.2.1. Εισοδηματική ανισότητα και οικονομική μεγέθυνση.

Η κλασική μελέτη του Kuznets (1955), έδειξε ότι η οικονομική μεγέθυνση¹², δηλαδή η αύξηση του κατά κεφαλήν ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, μπορεί στα αρχικά της στάδια να επιδρά αυξητικά στην εισοδηματική ανισότητα, ενώ στην συνέχεια να την μειώνει. Ειδικότερα, σύμφωνα με την υπόθεση του Kuznets, σε πολύ χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα, η ανισότητα είναι επίσης χαμηλή καθώς όλοι ζουν κοντά στο ελάχιστο επίπεδο επιβίωσης. Καθώς η διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης ξεκινά, τα άτομα μετακινούνται από τον αγροτικό τομέα στον βιομηχανικό τομέα, όπου οι αναμενόμενοι μισθοί είναι μεγαλύτεροι όπως άλλωστε και η διαφοροποίηση αυτών, λόγω εξειδίκευσης. Στις αρχικές φάσεις της οικονομικής μεγέθυνσης, τόσο το φυσικό όσο και το ανθρώπινο κεφάλαιο βρίσκονται σε σπανιότητα και είναι άνισα κατανομημένα, υπό την έννοια ότι βρίσκονται στην κατοχή λίγων, οι οποίοι απολαμβάνουν υψηλές αποδόσεις. Όσο οι δύο τύποι κεφαλαίου συσσωρεύονται και διαχέονται στον πληθυσμό, ο βαθμός απόδοσης του φυσικού κεφαλαίου φθίνει και η μισθολογική διαφοροποίηση μεταξύ ειδικευμένων και ανειδίκευτων εργατών μειώνεται. Με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τον Kuznets, η εισοδηματική ανισότητα μειώνεται. Οι επικριτές της θεωρίας του Kuznets υποστηρίζουν ότι η υπόθεση του αντεστραμμένου U δεν επιβεβαιώνεται εμπειρικά από το παράδειγμα των χωρών της Ν.Α. Ασίας (Ιαπωνία, Νότια Κορέα, Χονγκ Κονγκ, Ταϊβάν, Σιγκαπούρη, Ινδονησία, Ταϊλάνδη και Μαλαισία) όπου κατά το χρονικό διάστημα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύχθηκαν οικονομικά ενώ ταυτόχρονα τόσο τα επίπεδα απόλυτης φτώχειας μειώθηκαν όσο και το προσδόκιμο ζωής αυξήθηκε. Για παράδειγμα, ο Stiglitz (1996), υποστηρίζει ότι η επιτυχής πορεία των χωρών αυτών αναφορικά με την οικονομική μεγέθυνση σε συνδυασμό με μία άμεση μείωση της ανισότητας μπορεί να εξηγηθεί από την άμεση επανεπένδυση των αρχικών ωφελειών στη μεταρρύθμιση της αγροτικής γης, στην καθολική εκπαίδευση την οποία ονομάζει «πνευματική υποδομή» για την παραγωγικότητα και από τις

¹² Προτιμάται ο όρος οικονομική μεγέθυνση σε σχέση με τον όρο οικονομική ανάπτυξη καθώς η έννοια της ανάπτυξης είναι γενικότερη και αναφέρεται σε πολλά επίπεδα τα οποία είναι περισσότερο ποιοτικά παρά ποσοτικά.

πολιτικές αύξησης των μισθών με ταυτόχρονο περιορισμό στις αυξήσεις της τιμής των εμπορευμάτων. Αυτοί οι παράγοντες οδήγησαν στην αυξημένη ικανότητα του μέσου πολίτη να καταναλώνει και να επενδύει στην οικονομία, συμβάλλοντας περαιτέρω στην οικονομική ανάπτυξη. Από την μεριά του ο Kaldor (1956), υποστηρίζει ότι η ανισότητα επιδρά θετικά στη συγκέντρωση φυσικού κεφαλαίου, με συνέπεια την δημιουργία της απαιτούμενης ώθησης για οικονομική μεγέθυνση. Σύμφωνα με τον Kaldor (1956), η συγκέντρωση φυσικού κεφαλαίου επιτυγχάνεται λόγω της υψηλότερης ροπής για αποταμίευση που έχουν οι πλούσιοι σε σχέση με τους φτωχούς, καθώς οι τελευταίοι διαθέτουν το εισόδημά τους σε βασικά αγαθά προκειμένου να επιβιώσουν. Για την ισχύ του υποδείγματος του Kaldor τίθεται ως προϋπόθεση η ροπή για αποταμίευση των εισοδημάτων που προέρχονται από τα κέρδη να είναι μεγαλύτερη από την ροπή για αποταμίευση των εισοδημάτων που προέρχονται από τους μισθούς ($sp \neq sw$, $sp > sw$). Επίσης, η υπόθεση του κύκλου ζωής που δέχεται ο Kaldor υποστηρίζει ότι η κληρονομιά που αφήνει η προηγούμενη γενιά στην επόμενη της δίνει αυτή ακριβώς τη δυνατότητα της αποταμίευσης. Επιπλέον, στις έρευνες των Houthakker (1961), Kelly & Williamson (1968) φαίνεται να επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας και της αποταμίευσης.

Εκτοτε, άλλες έρευνες απέδειξαν ότι η θεωρία του αντεστραμμένου U του Kuznets δεν ισχύει. Οι Persson & Tabellini (1994) εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο η υψηλή αρχική ανισότητα έχει ως άμεση συνέπεια να βλάπτεται η οικονομική μεγέθυνση. Καθώς η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου, ανθρωπίνου κεφαλαίου και γνώσης, οι πολιτικές αποφάσεις είναι πιθανό να οδηγήσουν σε μικρότερη συσσώρευση και άρα μικρότερη οικονομική μεγέθυνση. Αυτό γίνεται μέσω του φτωχού μέσου ψηφοφόρου, ο οποίος με τη σειρά του επιζητά μεγαλύτερη αναδιανομή του εισοδήματος. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται υψηλότερη φορολόγηση, γεγονός που οδηγεί σύμφωνα με την οικονομική θεωρία σε στρεβλώσεις και τελικά σε χαμηλότερη οικονομική μεγέθυνση. Οι Benhabib & Rustichini (1991) υποθέτοντας υψηλή αρχική ανισότητα θεωρούν ότι τα άτομα καταφεύγουν σε δραστηριότητες που σκοπό έχουν την ιδιοποίηση ολοένα και μεγαλύτερων εισοδηματικών μεριδίων, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνεται η συσσώρευση κεφαλαίου, και οδηγεί εν τέλει σε χαμηλότερη οικονομική μεγέθυνση. Μέσα από μια διαφορετική οπτική οι Galor & Zeira (1993) εξετάζουν το θέμα, οι οποίοι δείχνουν ότι η αρχική κατανομή του πλούτου μπορεί να επηρεάσει σημαντικά

την οικονομική δραστηριότητα τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Επιπλέον, θεωρούν ότι οι ατέλειες στην χρηματοπιστωτική αγορά δημιουργούν εμπόδια στους φτωχούς για πρόσβαση σε κεφάλαιο το οποίο σημαίνει ότι ένα σημαντικό διαθέσιμο δυναμικό δεν χρησιμοποιείται. Επίσης, δείχνουν ότι ο πλούτος και η ισότητα είναι συσχετιζόμενες μεταβλητές σε υψηλό βαθμό και επηρεάζουν η μια την άλλη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα στα οποία καταλήγουν, οι χώρες με υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, έχουν πιο ίση κατανομή και μικρότερες μισθολογικές διαφοροποιήσεις. Επιπροσθέτως, οι χώρες με περισσότερο ίση αρχική κατανομή αναπτύσσονται πιο γρήγορα και έχουν υψηλότερο εισοδηματικό επίπεδο μακροπρόθεσμα. Οι Alesina & Rodrik (1994) εξηγούν τον μηχανισμό όπου μέσα από πολιτικές διεργασίες καταλήγει η κυβέρνηση να επιβάλλει φορολόγηση με συνέπειες παρόμοιες με αυτές που κατέληξε και η μελέτη των Persson & Tabellini (1994). Η βασική πρόβλεψη του υποδείγματος τους είναι η δημιουργία απαίτησης για αναδιανομή σε κοινωνίες όπου ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε παραγωγικούς πόρους της οικονομίας. Μια τέτοιου είδους σύγκρουση σχετικά με τη διανομή βλάπτει την ανάπτυξη γενικά. Τα εμπειρικά αποτελέσματα στα οποία καταλήγουν, δείχνουν ότι η ανισότητα στο εισόδημα και στην διανομή της γης συνδέεται αρνητικά με την μετέπειτα ανάπτυξη. Διαφορετικά αποτελέσματα εξάγει ο Cook (1995), οποίος χρησιμοποιώντας δεδομένα από 49 λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (Less Developed Countries), έδειξε ότι η ανισότητα έχει θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση. Αντίθετα, οι Deininger & Squire (1996,1998), οι οποίοι χρησιμοποίησαν στην ανάλυσή τους ένα σημαντικό όγκο δεδομένων χρονολογικών σειρών για εισοδήματα και κατανομή γης σε παγκόσμια κλίμακα, δεν επιβεβαίωσαν την υπόθεση του Kuznets. Επιπλέον, έδειξαν ότι υπάρχει ισχυρή αρνητική σχέση μεταξύ αρχικής ανισότητας στην κατανομή κεφαλαίου και μακροπρόθεσμης οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς και ότι η ανισότητα μειώνει την εισοδηματική μεγέθυνση για τους φτωχούς αλλά όχι για τους πλούσιους. Τέλος, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές που αυξάνουν την συνολική επένδυση και διευκολύνουν την απόκτηση περιουσιακών στοιχείων από τους φτωχούς είναι διπλά ωφέλιμες για την ανάπτυξη και την μείωση της φτώχειας. Οι Alesina & Perotti (1996) χρησιμοποιώντας ένα δείγμα στοιχείων από 71 χώρες της χρονικής περιόδου 1960-1985 εκτιμούν ότι η υψηλή ανισότητα οδηγεί σε κοινωνικές εντάσεις και πολιτική ανισοροπία με διαδοχικά αποτελέσματα: αρχικά με αύξηση της αβεβαιότητας και στη συνέχεια με λιγότερες επενδύσεις, οδηγώντας τελικά σε μείωση της οικονομικής

μεγέθυνσης. Σε σχετικό άρθρο του Perotti (1996) ερευνάται η σχέση μεταξύ διανομής του εισοδήματος, δημοκρατικών θεσμών και οικονομικής μεγέθυνσης. Σημαντικά στοιχεία στο υπόδειγμα του Perotti αποτελούν η σύνδεση εισοδηματικής κατανομής και κοινωνικοπολιτικής αποσταθεροποίησης, καθώς και οι εκπαιδευτικές και δημογραφικές επιλογές των ατόμων. Επίσης, οι περιορισμοί ως προς τον δανεισμό ρευστού προκειμένου να επενδυθεί σε ανθρώπινο κεφάλαιο δείχνουν να έχουν σημασία για την εξαγωγή αποτελεσμάτων. Ο συγγραφέας συμπεραίνει ότι οι χώρες με μεγαλύτερο βαθμό ισότητας έχουν μικρότερους δείκτες γονιμότητας και υψηλότερους δείκτες επένδυσης στην εκπαίδευση. Και τα δύο αυτά στοιχεία οδηγούν σε υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Από την άλλη μεριά χώρες με υψηλότερο βαθμό ανισότητας τείνουν να είναι πολιτικά ασταθείς, γεγονός το οποίο οδηγεί σε μικρότερο βαθμό επενδύσεων και ως εκ τούτου μικρότερη μεγέθυνση. Ο Benabou (1996a,b) ανέλυσε τα αποτελέσματα 26 ερευνών και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ανισότητα είναι αρνητικά συσχετισμένη με την μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση καθώς και ότι μια ποσοστιαία μείωση της ανισότητας κατά μια μονάδα αυξάνει τον ετήσιο ρυθμό μεγέθυνσης του κ.κ.Α.Ε.Π. κατά 0.5-0.8 μονάδες. Οι Aghion & Bolton (1997) στην έρευνα τους αναπτύσσουν ένα υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης που ενσωματώνει τις ανισότητες μέσα σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ατελείς αγορές. Τα αίτια των οικονομικών ανισοτήτων εντοπίζονται στην ύπαρξη του ηθικού κινδύνου¹³ και των περιορισμών που αντιμετωπίζουν οι δανειζόμενοι στις κεφαλαιαγορές. Οι συγγραφείς εξηγούν τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίον μέρος της κεφαλαιακής συσσώρευσης εκ μέρους των πλουσίων δανειστών κατευθύνεται προς τους φτωχότερους δανειζόμενους, οι οποίοι χρησιμοποιούν τα κεφάλαια αυτά για επενδυτικούς σκοπούς έχοντας ως αποτέλεσμα να γίνονται πλουσιότεροι. Αν και σύμφωνα με τη διαδικασία που περιγράφεται υπάρχει ένα μοναδικό σημείο ισορροπίας και κατανομής του πλούτου, υπάρχει χώρος για κυβερνητική πολιτική αναδιανομής του εισοδήματος η οποία βελτιώνει την μακροπρόθεσμη αποτελεσματικότητα της οικονομίας και οδηγεί σε μεγαλύτερη ισότητα ευκαιριών. Οι λόγοι που η αναδιανομή προωθεί την οικονομική μεγέθυνση είναι πρώτον, τα μεγάλα μη ανακτήσιμα κόστη (sunk costs)¹⁴ τα οποία αποκλείουν

¹³ Με την έννοια του ηθικού κινδύνου εννοούμε την συμπεριφορά όπου το άτομο δεν επιβαρύνεται το πλήρες κόστος των πράξεών του με συνέπεια να είναι περισσότερο πιθανό να αναλάβει τέτοιου είδους δράσεις.

¹⁴ Μη ανακτήσιμα κόστη είναι οι δαπάνες εκείνες οι οποίες όταν πραγματοποιηθούν δεν μπορούν να ανακτηθούν. Αυτές οι δαπάνες εμφανίζονται όταν ορισμένες δράσεις απαιτούν ειδικά οικονομικά

τους φτωχούς από την επένδυση στην εκπαίδευση και σε επιχειρηματικά σχέδια και δεύτερον, ο ηθικός κίνδυνος αυξάνεται διότι όσο περισσότερο δανείζονται οι φτωχοί προκειμένου να αναλάβουν επιχειρηματικά σχέδια τόσο περισσότερο πρέπει να μοιραστούν τις αποδόσεις τους με τους πιστωτές τους. Ένα από τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η έρευνα αναφέρει ότι, κατά την διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίου σαφώς δημιουργούνται ανισότητες οι οποίες σταδιακά μειώνονται με την πάροδο του χρόνου, δηλαδή δημιουργείται μια καμπύλη Kuznets. Στα ίδια αποτελέσματα καταλήγουν οι Aghion & Howitt (1998), ενώ ο Rodrik (1998) ισχυρίζεται ότι οι εγχώριες κοινωνικές συγκρούσεις προκάλεσαν σοβαρή μείωση στην οικονομική μεγέθυνση πολλών κρατών μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ιδιαίτερα σε κράτη όπου υπήρχε μεγάλη ανισότητα και διακρίσεις καθώς και έλλειψη ή ασθενής ισχύ των θεσμών διαχείρισης των συγκρούσεων. Επιπλέον, θεωρεί ότι αυτές οι κοινωνικές συγκρούσεις αποτελούν τον κύριο λόγο που οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης μεταβάλλονται καθώς αλληλεπιδρούν τόσο με εξωτερικούς παράγοντες όσο και εσωτερικούς θεσμούς διαχείρισης συγκρούσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνας βασίστηκαν σε μετρήσεις διαφόρων δεικτών ανισότητας, καθώς επίσης και σε μέτρηση του κατακερματισμού του πληθυσμού σε διαφορετικές εθνότητες, ενώ ο βαθμός της διαχείρισης των συγκρούσεων προσεγγίστηκε από δείκτες ποιότητας διακυβέρνησης, δημοκρατικών δικαιωμάτων και κοινωνικών δικτύων στήριξης. Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν κατέδειξαν ότι οι χώρες που αντιμετώπισαν ραγδαία μείωση στην οικονομική μεγέθυνση μετά το 1975 ήταν αυτές που αντιμετώπιζαν φαινόμενα διαίρεσης στην κοινωνία και αδύναμους θεσμούς αντιμετώπισης των συγκρούσεων. Το υπόδειγμα που πραγματεύεται ο Svensson (1998) εξηγεί εν μέρει αυτά που παρουσίασαν οι Aghion & Bolton (1997), Aghion & Howitt, (1998) και ο Rodrik (1998), καθώς προβλέπει ότι οι κυβερνήσεις που διοικούν πολωμένες κοινωνίες δεν έχουν επαρκή κίνητρα ώστε να αναλάβουν νομικές μεταρρυθμίσεις για να προστατεύσουν πλήρως τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, γεγονός το οποίο καταλήγει σε μείωση της ιδιωτικής επένδυσης. Από την άλλη μεριά ο Barro

πάγια στοιχεία που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για άλλες χρήσεις. Τα μη ανακτήσιμα κόστη είναι πάγια κόστη, αλλά δεν ισχύει το αντίστροφο. Παραδείγματα τέτοιων δαπανών είναι οι επενδύσεις σε εξοπλισμό που μπορεί να παράγει μόνο ένα συγκεκριμένο προϊόν, η ανάπτυξη προϊόντων για συγκεκριμένους πελάτες, οι διαφημιστικές δαπάνες και οι δαπάνες σε έρευνα και ανάπτυξη. Πηγή: Glossary of Industrial Organisation Economics and Competition Law, compiled by R.S. Khemani and D. M. Shapiro, commissioned by the Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs, OECD, 1993.

(1999), χρησιμοποιώντας στοιχεία από μια ευρεία ομάδα χωρών, βρίσκει ότι ναι μεν υπάρχει μια μικρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά αυτό συμβαίνει μόνο σε αναπτυσσόμενες χώρες ενώ στις πλουσιότερες χώρες συμβαίνει το αντίθετο. Επιπλέον, συμπεραίνει ότι η καμπύλη Kuznets αποτελεί μια εμπειρική κανονικότητα, χωρίς ωστόσο να προσφέρει την δυνατότητα εξήγησης των μεταβολών της ανισότητας μεταξύ των χωρών ή κατά την διάρκεια του χρόνου. Το κύριο εύρημα στην έρευνα των Keefer & Knack (2000) είναι ότι η πώλωση που προέρχεται από την εισοδηματική ανισότητα ή την εθνικιστική ένταση, δημιουργεί μεγάλες αρνητικές μεταβολές στις υφιστάμενες πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων αυτών που εγγυώνται τα περιουσιακά δικαιώματα. Από αυτή την άποψη, οι πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος διαφέρουν από αυτές που θα ίσχυαν αν υιοθετούνταν η επιχειρηματολογία που θέλει την ανισότητα να μειώνει την οικονομική μεγέθυνση με αύξηση της πίεσης για αναδιανομή. Στην περίπτωση που εξετάζουν οι συγγραφείς μια πολιτική αναδιανομής που μειώνει την ανισότητα μπορεί στην πραγματικότητα να προωθήσει την ανάπτυξη μειώνοντας τους κινδύνους της πολιτικής αβεβαιότητας. Οι Schmidt-Hebbel, & Serven (2000) χρησιμοποιώντας δεδομένα πολλαπλών παρατηρήσεων μιας χρονικής περιόδου καθώς και δεδομένα πολλαπλών παρατηρήσεων πολλαπλών χρονικών περιόδων, δεν οδηγούνται σε κάποιο ασφαλές συμπέρασμα που να συνδέει την εισοδηματική ανισότητα με τις καθαρές αποταμιεύσεις. Το υπόδειγμα που προτείνει ο Galor (2000) επιδιώκει έναν συγκερασμό των αντίθετων οπτικών σχετικά με την επίδραση της ανισότητας στην οικονομική μεγέθυνση. Όπως και στη κλασσική θεώρηση του Kaldor, ο Galor υποστηρίζει ότι η ανισότητα επιδρά θετικά στην μεγέθυνση, με τη διαφορά ότι αυτό συμβαίνει μόνο κατά τα αρχικά στάδια της οικονομικής ανάπτυξης ενώ, σε ύστερα στάδια καταλήγει να μειώνει την μεγέθυνση. Αυτό συμβαίνει διότι σύμφωνα με εμπειρικά αποτελέσματα η οριακή ροπή για αποταμίευση είναι μια αύξουσα συνάρτηση του πλούτου (Dynan et al. , 2004), γεγονός που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για επενδύσεις και συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου δηλαδή την ατμομηχανή της οικονομικής μεγέθυνσης. Ταυτόχρονα, υπάρχει συμπληρωματικότητα μεταξύ κεφαλαίου και εξειδίκευσης του ανθρώπινου κεφαλαίου (βλ. Goldin and Katz, 1998).

Ο Smith (2001) κάνοντας χρήση του δείγματος των Deininger & Squire εξετάζει εμπειρικά δύο υποθέσεις: Πρώτον, την κατανάλωση επιβίωσης και δεύτερον, τις ατέλειες της αγοράς χρήματος και κεφαλαίου. Ανακάλυψε ότι υπάρχουν

οικονομετρικές αποδείξεις ότι ακόμα και σε χαμηλά κατά κεφαλή εισοδήματα υπάρχει μια ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ ανισότητας και αποταμίευσης. Όσον αφορά στον έλεγχο της δεύτερης περίπτωσης συμπεράνε ότι η ανισότητα επηρεάζει τους δείκτες ιδιωτικής αποταμίευσης μόνο στις χώρες με χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών αγορών. Το συμπέρασμα που καταλήγει ο συγγραφέας είναι η αναγνώριση των ατελειών της χρηματοπιστωτικής αγοράς ως του πλέον πιθανού λόγου που ευθύνεται για την ύπαρξη σχέσης ανισότητας και ιδιωτικής αποταμίευσης.

Οι A. Banerjee & E. Duflo (2003) στην έρευνα τους χρησιμοποιούν μη παραμετρικές στατιστικές μεθόδους για την διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ των επιπέδων ανισότητας και των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο ρυθμός μεγέθυνσης των χωρών του δείγματος τους ακολουθεί μια σχέση αντίστροφου U σε σχέση με τις μεταβολές της ανισότητας προηγούμενων χρονικών περιόδων. Ειδικότερα, βρήκαν ότι οι μεταβολές (είτε θετικές είτε αρνητικές) στην ανισότητα συνδέονται με χαμηλότερους μελλοντικούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Ως εκ τούτου, οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει μια γραμμική σχέση μεταξύ ανισότητας και μεγέθυνσης και γι' αυτό ακριβώς τον λόγο υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενες θεωρήσεις στην βιβλιογραφία.

Η Garcia Penalosa (2010) εξετάζει το θέμα της σχέσης ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης και τα αποτελέσματα στα οποία καταλήγει αναφέρουν ότι η ανισότητα έχει από την μια πλευρά θετική επίδραση στην μεγέθυνση λόγω των οικονομικών κινήτρων¹⁵, καθώς και μια αρνητική που απορρέει από την άνιση κατανομή του πλούτου η οποία περιορίζει τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Έτσι, αναλόγως ποια επίδραση είναι η ισχυρότερη, υπερισχύει και τελικά καθορίζει την κατεύθυνση της συσχέτισης. Έτσι, με αυτό τον τρόπο εξηγείται και η διαφοροποίηση στα αποτελέσματα των προηγούμενων μελετών.

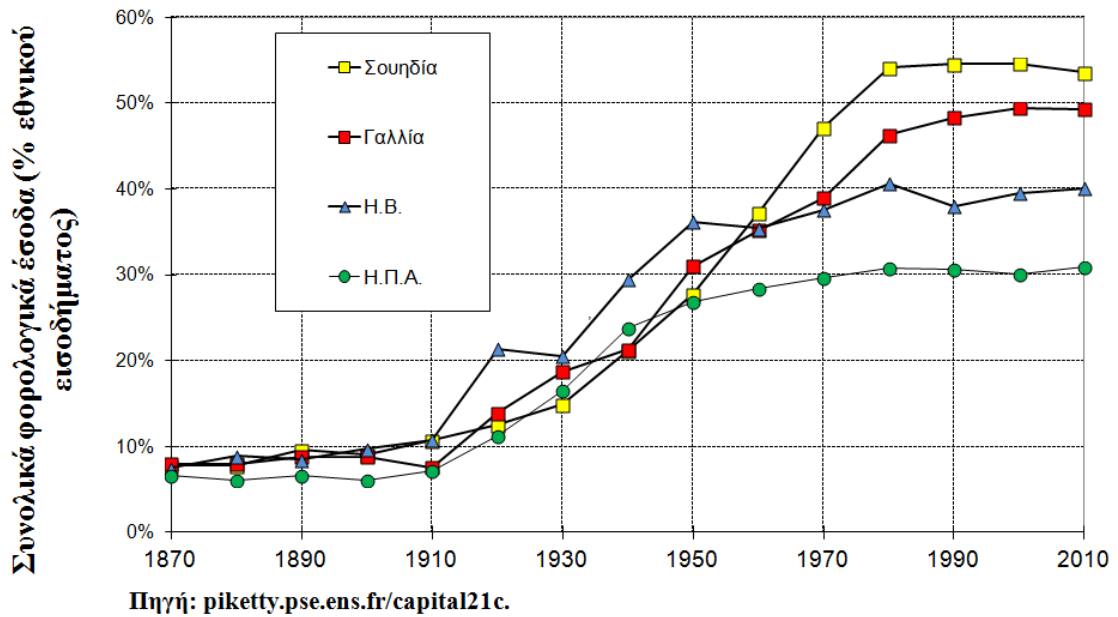
Οι Berg, Ostry & Zettelmeyer (2012) χρησιμοποιώντας στατιστικές μεθόδους ανάλυσης σε ένα δείγμα 140 χωρών κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η χρονική διάρκεια της οικονομικής μεγέθυνσης είναι θετικά σχετιζόμενη με τον βαθμό ισότητας στην διανομή του εισοδήματος, με τον εξαγωγικό προσανατολισμό της

¹⁵ Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η καινοτομία έχει ενδογενή χαρακτήρα και είναι αποτέλεσμα των συνθηκών που επικρατούν στη αγορά και στα οικονομικά κίνητρα. Καθώς η καινοτομία προέρχεται κατά κύριο λόγο από τους επιχειρηματίες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν το ρίσκο της επένδυσης, πρέπει η εισοδηματικές διαφορές επιχειρηματιών και μισθωτών να είναι σημαντικές προκειμένου όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού να έχουν κίνητρο να αναλάβουν επιχειρηματική δράση.

οικονομίας, τις άμεσες ξένες επενδύσεις, τους δημοκρατικούς θεσμούς, την παραγωγή τεχνολογικά προηγμένων αγαθών και την μακροοικονομική σταθερότητα. Σε άλλη πρόσφατη έρευνα οι Ostry, Berg & Tsangarides (2014) μελέτησαν την σχέση ανισότητας – αναδιανομής – οικονομικής μεγέθυνσης χρησιμοποιώντας ένα σύνολο στοιχείων το οποίο διαχώριζε την ανισότητα προ φόρων και μεταβιβάσεων από την καθαρή ανισότητα. Τα κύρια ευρήματά τους από αυτή τη μελέτη είναι τρία: Πρώτον, οι περισσότερο άνισες κοινωνίες τείνουν να αναδιανέμουν περισσότερο. Δεύτερον, η χαμηλή καθαρή ανισότητα είναι ισχυρά συσχετισμένη με την ταχύτερη και ανθεκτικότερη οικονομική μεγέθυνση για δεδομένο επίπεδο αναδιανομής. Τρίτον, γενικά η αναδιανομή δεν αποτελεί κίνδυνο για την ανάπτυξη εκτός από ορισμένες ακραίες περιπτώσεις.

Πρόσφατα, ο Piketty (2014) εξέτασε το θέμα της οικονομικής ανισότητας από μια ιστορική και στατιστική σκοπιά κάνοντας χρήση οικονομικών και φορολογικών δεδομένων για πάνω από 20 χώρες τα οποία αφορούν σε μια εκτεταμένη χρονική περίοδο από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα και χρησιμοποιεί την δυναμική τάση που αυτά εμφανίζουν προκειμένου να εξάγει συμπεράσματα. Τα ευρήματα από αυτή την διαδικασία τον οδηγούν να ισχυρίζεται ότι η ανισότητα δεν αποτελεί τυχαίο φαινόμενο αλλά αντίθετα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του καπιταλισμού το οποίο μπορεί να αντιστραφεί μόνο μέσα από την κρατική παρέμβαση. Η ιστορική εξέταση των δεδομένων αναδεικνύει δύο ισχυρές δυνάμεις, την σύγκλιση (την μείωση της ανισότητας) και την απόκλιση (την αύξηση της ανισότητας). Η επικράτηση της μιας ή της άλλης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές που ασκούνται και από τους θεσμούς. Αυτός είναι και ο λόγος που, σύμφωνα με τον Piketty, η θεωρία του Kuznets άλλοτε επιβεβαιώνεται και άλλοτε καταρρίπτεται. Η θεωρία οικονομικής μεγέθυνσης στην οποία βασίζει την ανάλυσή του αναφέρει ότι όταν ο συντελεστής απόδοσης επί του κεφαλαίου (r) είναι μεγαλύτερος από την οικονομική μεγέθυνση (g) τότε παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση κεφαλαίου η οποία μακροπρόθεσμα αναμένεται να οδηγήσει σε οικονομική ανισορροπία. Αυτό συμβαίνει διότι τα κέρδη και τα άλλα είδη κεφαλαιακών αποδόσεων τείνουν να αυξάνονται ταχύτερα από ότι το εισόδημα των μισθών, το οποίο είναι αυτό στο οποίο οι περισσότεροι άνθρωποι στηρίζονται. Έτσι εξηγείται η αύξηση της ανισότητας κατά τον 19^ο αιώνα με την ανάπτυξη της βιομηχανικής εποχής η οποία χαρακτηρίζονταν από χαμηλή φορολογία και χαμηλούς μισθούς (βλ. διάγραμμα 3).

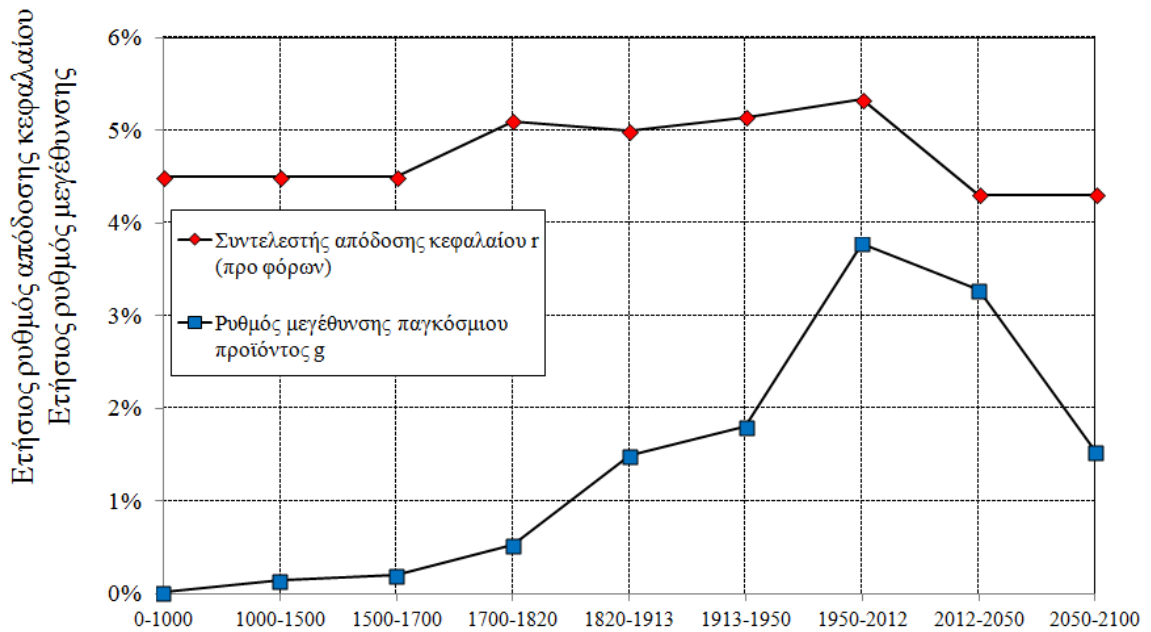
**Διάγραμμα 3 Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος από ιστορικά στοιχεία
Φορολογικά έσοδα στις αναπτυγμένες χώρες, 1870-2010**

Επιπλέον, ο Piketty ισχυρίζεται ότι ο εικοστός αιώνας, ήταν μια ιστορική εξαίρεση που είναι απίθανο να επαναληφθεί. Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 5, η μοναδική χρονική περίοδος όπου το $r < g$ ήταν ο 20^{ος} αιώνας, γεγονός το οποίο δεν θα συνέβαινε αν δεν συνυπολογίζονταν η φορολόγηση και η απώλειες κεφαλαίου (βλ. διάγραμμα 4). Σύμφωνα με όσα υποστηρίζει ο Piketty, ο λόγος που μεταβλήθηκε σημαντικά η ανισότητα οφείλονται σε τυχαία γεγονότα όπως οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και οι περίοδοι των μεγάλων οικονομικών υφέσεων (βλ. διάγραμμα 6).

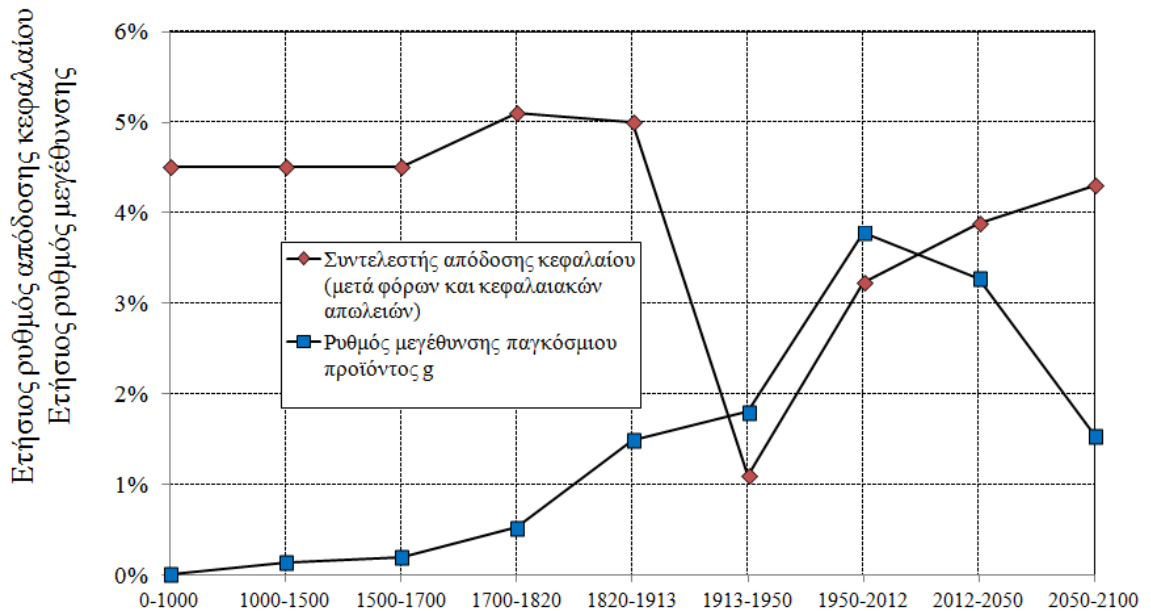
Διάγραμμα 4 Ιστορική πορεία συντελεστή απόδοσης κεφαλαίου και ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης

Συντελεστής απόδοσης κεφαλαίου vs. ρυθμός μεγέθυνσης σε παγκόσμιο επίπεδο από την αρχαιότητα έως το 2100

Διάγραμμα 5 Ιστορική πορεία συντελεστή απόδοσης κεφαλαίου και ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης μετά φόρων και κεφαλαιακών απωλειών

Συντελεστής απόδοσης κεφαλαίου vs. ρυθμός μεγέθυνσης σε παγκόσμιο επίπεδο, από την αρχαιότητα μέχρι το 2100

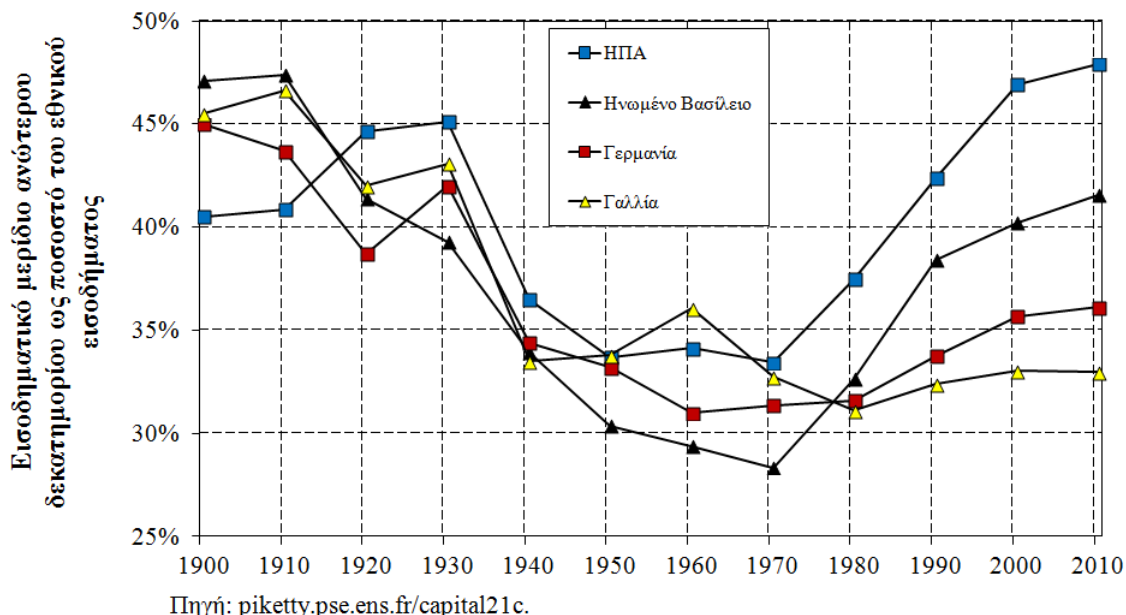

Πηγή: piketty.pse.ens.fr/capital21c

Μάλιστα, προβλέπει ότι κατά τις επόμενες δεκαετίες, ο ρυθμός ανάπτυξης πιθανότατα θα ξαναπέσει κάτω από το ποσοστό της απόδοσης του κεφαλαίου, και οι "συνέπειες για την μακροπρόθεσμη δυναμική της κατανομής του πλούτου είναι δυνητικά τρομακτικές."

Εν κατακλείδι, ο Piketty ισχυρίζεται ότι το σύγχρονο υπόδειγμα οικονομικής ανάπτυξης καθώς και η διάχυση της γνώσης απέτρεψε την δημιουργία των ακραίων ανισοτήτων που προέβλεψε ο Καρλ Μαρξ. Ωστόσο, τονίζει ιδιαίτερα το γεγονός ότι η διάχυση της γνώσης, την οποία θεωρεί ως την κύρια εξισορροπητική δύναμη τόσο εντός όσο και μεταξύ των χωρών, δεν πρόκειται να λειτουργήσει σωστά χωρίς εκπαιδευτικούς φορείς προσβάσιμους για όλους και συνεχή επένδυση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. Παράλληλα, προειδοποιεί ότι η κινητήρια δύναμη της ανισότητας που περιγράφει στη μελέτη του απειλεί να δημιουργήσει στο μέλλον ακραίες ανισότητες που θα προκαλέσουν έντονη δυσαρέσκεια στα άτομα και θα υπονομεύσουν τις δημοκρατικές αξίες.

Διάγραμμα 6 Ιστορική πορεία ανισότητας σε Ευρώπη και Αμερική
Εισοδηματικό μερίδιο του ανώτερου δεκατημορίου ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, 1900-2010 (Μ.Ο. δεκαετίας)

Η θεραπεία, κατά τον Piketty, θα προέλθει μόνο μέσα από την κρατική παρέμβαση με τις κατάλληλες πολιτικές αναδιανομής του πλούτου όπως είναι η προοδευτική φορολόγηση του εισοδήματος και του πλούτου.

Συμπεράσματα αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Από την εξέταση των συμπερασμάτων των παραπάνω ερευνών, προκύπτει ότι δεν υπάρχει ομοφωνία στην σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και ανισότητας. Είναι φανερό ότι τα αποτελέσματα εξαρτώνται από τις αρχικές υποθέσεις των υποδειγμάτων οικονομικής μεγέθυνσης σε θεωρητικό επίπεδο καθώς και από την επιλογή των δεδομένων σε εμπειρικό.

Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξαν και οι Παπαθεοδώρου κ.α. (2010, σελ.35), οι οποίοι αναφέρουν:

«... η επισκόπηση των εμπειρικών αναλύσεων κατέδειξε ότι η άποψη που θεωρεί την οικονομική μεγέθυνση ως πανάκεια για τη μείωση της ανισότητας και της φτώχειας στερείται επαρκούς εμπειρικής τεκμηρίωσης. Τα ευρήματα των μελετών εμφανίζονται πολύ διαφοροποιημένα, ανάλογα με τον εκάστοτε πληθυσμό αναφοράς, τις μεταβλητές που χρησιμοποιούν και τη μεθοδολογία ανάλυσης που εφαρμόζεται. Υπάρχουν αρκετές έρευνες στις οποίες αποτυπώνεται ένας σημαντικός ρόλος της αύξησης του ΑΕΠ στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και της φτώχειας. Παράλληλα όμως εμφανίζεται και ένας μεγάλος αριθμός ερευνών όπου αμφισβητείται η ύπαρξη ενός τέτοιου ρόλου, κάτι το οποίο γίνεται περισσότερο εμφανές όταν στις υπό εξέταση παλινδρομήσεις περιλαμβάνονται και άλλοι ερμηνευτικοί παράγοντες της φτώχειας και της ανισότητας, όπως οι κοινωνικές μεταβιβάσεις, οι θεσμοί στην αγορά εργασίας και διάφορες μακροοικονομικές μεταβλητές. Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η επίδραση της οικονομικής μεγέθυνσης στη φτώχεια και την ανισότητα εμφανίζεται αρκετά διαφοροποιημένη μεταξύ διαφορετικών χωρών ή/και ομάδων χωρών.»

Από τα παραπάνω, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα: Πρώτον, η οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί να είναι αυτοσκοπός, αλλά αντίθετα πρέπει να δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στον τρόπο που διανέμονται τα οφέλη της. Δεύτερον, η ενσωμάτωση ενός δείκτη μεγέθυνσης της οικονομίας, όπως η αύξηση του ΑΕΠ, σε ένα μέτρο της φτώχειας, μπορεί να λειτουργήσει αποπροσανατολιστικά. Ως εκ τούτου, στην παρούσα έρευνα δεν θα επιχειρηθεί να συναχθεί κάποιο συμπέρασμα υπέρ ή κατά της εισοδηματικής ανισότητας αναφορικά με την οικονομική πλευρά του θέματος, αλλά ούτε και θα επιχειρηθεί να ενσωματωθεί ένας δείκτης οικονομικής μεγέθυνσης στους συνθετικούς δείκτες μέτρησης της φτώχειας που θα αναπτυχθούν στη συνέχεια. Ωστόσο, μέσω της διερεύνησης της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth), που θα αναλυθεί παρακάτω θα επιχειρηθεί να εξετασθεί -

κυρίως λόγω ενδιαφέροντος από την θεώρηση της πολιτικής πλευράς- κατά πόσο ευνοούνται ή όχι οι φτωχοί κατά τις φάσεις του οικονομικού κύκλου.

Πίνακας 4 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της οικονομικής μεγέθυνσης

Συγγραφείς	Έτος	Κυριότερα σχετικά συμπεράσματα
Kuznets	1955	Η οικονομική μεγέθυνση, μπορεί στα αρχικά της στάδια να επιδρά αυξητικά στην εισοδηματική ανισότητα, ενώ στην συνέχεια να την μειώνει
Kaldor	1956	Η ανισότητα επιδρά θετικά στη συγκέντρωση φυσικού κεφαλαίου, με συνέπεια την δημιουργία ώθησης για οικονομική μεγέθυνση
Houthakker	1961	Υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας και της αποταμίευσης
Kelly & Williamson	1968	Υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας και της αποταμίευσης
Benhabib & Rustichini	1991	Η υψηλή αρχική ανισότητα οδηγεί τα άτομα να καταφεύγουν σε δραστηριότητες που σκοπό έχουν την ιδιοποίηση ολοένα και μεγαλύτερων εισοδηματικών μεριδίων, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνεται η συσσώρευση κεφαλαίου, και άρα σε χαμηλότερη οικονομική μεγέθυνση
Galor & Zeira	1993	Ο πλούτος και η ισότητα είναι συσχετιζόμενες μεταβλητές σε υψηλό βαθμό και επηρεάζουν η μια την άλλη. Επιπροσθέτως, οι χώρες με περισσότερο ίση αρχική κατανομή αναπτύσσονται πιο γρήγορα και έχουν υψηλότερο εισοδηματικό επίπεδο μακροπρόθεσμα
Persson & Tabellini	1994	Η υψηλή αρχική ανισότητα έχει ως άμεση συνέπεια να βλάπτεται η οικονομική μεγέθυνση
Alesina & Rodrik	1994	Η ανισότητα στο εισόδημα και στην διανομή της γης συνδέεται αρνητικά με την μετέπειτα ανάπτυξη
Cook	1995	Η ανισότητα έχει θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση
Deininger & Squire	1996 1998	Υπάρχει ισχυρή αρνητική σχέση μεταξύ της αρχικής ανισότητας στην κατανομή κεφαλαίου και της μακροπρόθεσμης οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς και ότι η ανισότητα μειώνει την εισοδηματική μεγέθυνση για τους φτωχούς αλλά όχι για τους πλούσιους.
Alesina & Perotti	1996	Η υψηλή ανισότητα οδηγεί σε κοινωνικές εντάσεις και πολιτική ανισοροπία με διαδοχικά αποτελέσματα: αρχικά με αύξηση της αβεβαιότητας και στη συνέχεια με λιγότερες επενδύσεις, οδηγώντας τελικά σε μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης
Perotti	1996	Οι χώρες με μεγαλύτερο βαθμό ισότητας έχουν μικρότερους δείκτες γονιμότητας και υψηλότερους δείκτες επένδυσης στην εκπαίδευση, πολιτική σταθερότητα με αποτέλεσμα υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης.
Benabou	1996	Η ανισότητα είναι αρνητικά συσχετισμένη με την μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση.
Aghion & Bolton	1997	Κατά την διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίου δημιουργούνται ανισότητες οι οποίες σταδιακά μειώνονται με την πάροδο του χρόνου
Aghion & Howitt	1998	Κατά την διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίου δημιουργούνται ανισότητες οι οποίες σταδιακά μειώνονται με την πάροδο του χρόνου
Rodrik	1998	Οι κοινωνικές συγκρούσεις αποτελούν τον κύριο λόγο που οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης μεταβάλλονται καθώς αλληλεπιδρούν τόσο με εξωτερικούς παράγοντες όσο και εσωτερικούς θεσμούς διαχείρισης συγκρούσεων
Svensson	1998	Οι κυβερνήσεις που διοικούν πολωμένες κοινωνίες δεν έχουν επαρκή κίνητρα ώστε να αναλάβουν νομικές μεταρρυθμίσεις για να προστατεύσουν πλήρως τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, γεγονός το οποίο καταλήγει σε μείωση της ιδιωτικής επένδυσης
Barro	1999	Υπάρχει μια μικρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά αυτό συμβαίνει μόνο σε αναπτυσσόμενες χώρες ενώ στις πλουσιότερες χώρες συμβαίνει το αντίθετο.

Keefner & Knack	2000	Η πόλωση που προέρχεται από την εισοδηματική ανισότητα ή την εθνικιστική ένταση, δημιουργεί μεγάλες αρνητικές μεταβολές στις υφιστάμενες πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων αυτών που εγγυώνται τα περιουσιακά δικαιώματα
Schmidt-Hebbel, & Serven	2000	Δεν υπάρχει κάποιο ασφαλές συμπέρασμα που να συνδέει την εισοδηματική ανισότητα με τις καθαρές αποταμιεύσεις
Galor	2000	Η ανισότητα επιδρά θετικά στην μεγέθυνση μόνο κατά τα αρχικά στάδια της οικονομικής ανάπτυξης
Smith	2001	Υπάρχει μια ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης.
Banerjee & Duflo	2003	Δεν υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ ανισότητας και μεγέθυνσης και έτσι υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενες θεωρήσεις στην βιβλιογραφία.
Penalosa	2010	Η ανισότητα έχει από την μια πλευρά θετική επίδραση στην μεγέθυνση λόγω των οικονομικών κινήτρων, καθώς και μια αρνητική που απορρέει από την άνιση κατανομή του πλούτου η οποία περιορίζει τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο
Berg, Ostry & Zettelmeyer	2012	Η χρονική διάρκεια της οικονομικής μεγέθυνσης είναι θετικά σχετιζόμενη με τον βαθμό ισότητας στην διανομή του εισοδήματος
Ostry, Berg, & Tsangarides	2014	Η χαμηλή καθαρή ανισότητα είναι ισχυρά συσχετισμένη με την ταχύτερη και ανθεκτικότερη οικονομική μεγέθυνση για δεδομένο επίπεδο αναδιανομής
Piketty	2014	Η ανισότητα δεν αποτελεί τυχαίο φαινόμενο, αλλά αντίθετα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του καπιταλισμού το οποίο μπορεί να αντιστραφεί μόνο μέσα από την κρατική παρέμβαση

1.2.2. Εισοδηματική ανισότητα και εκπαίδευση.

Από την προηγούμενη ενότητα φάνηκε καθαρά ότι η χρονική διάρκεια στην οικονομική μεγέθυνση δίχως μια σημαντική επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο δεν είναι εφικτή, ιδιαίτερα κατά τη μακροχρόνια περίοδο. Πέρα όμως από την στενή οικονομική θεώρηση, σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες θεωρείται δεδομένο ότι ένα από τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα είναι η ίση πρόσβαση στο αγαθό που λέγεται εκπαίδευση. Και αυτό διότι τα οφέλη της μόρφωσης που αποκτούν τα άτομα μέσω της εκπαίδευσης είναι γνωστά και δεν χρειάζεται να εξηγηθούν περαιτέρω. Ωστόσο, λόγω της φύσης της παρούσας έρευνας είναι αναγκαίο να περιοριστούν οι συσχετισμοί στο εισοδηματικό επίπεδο. Γενικά, η ανάλυση των εμπειρικών ερευνών που παρουσιάζονται στη συνέχεια, δείχνουν ότι υπάρχει υψηλή συσχέτιση μεταξύ εισοδήματος και εκπαιδευτικού επιπέδου καθώς και μεταξύ εισοδήματος και εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Από τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν οι Lopez, Vinod, & Yan (1998), προκύπτει ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν αφ' ενός η κατανομή της εκπαίδευσης, καθώς μια άνιση κατανομή της εκπαίδευσης έχει αρνητικό αποτέλεσμα στο κατά κεφαλήν εισόδημα για την πλειονότητα των χωρών που εξετάζονται στην έρευνα τους και αφ' ετέρου, το πολιτικό περιβάλλον καθώς η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να έχει αντίκρισμα μόνο στην περίπτωση που αυτό χρησιμοποιείται σε ανοικτές και ανταγωνιστικές αγορές. Επιπλέον, μια μεγαλύτερη ισοκατανομή στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες δίνει την δυνατότητα στα φτωχά άτομα να καρπωθούν ένα μέρος από τα οφέλη της οικονομικής μεγέθυνσης. Επιπροσθέτως, οι οικονομίες στο εξεταζόμενο δείγμα που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς της έρευνας, οι οποίες μεγεθύνονται, με μειούμενο όμως ρυθμό, είναι αυτές όπου το απόθεμα φυσικού κεφαλαίου αυξάνεται περισσότερο σε σχέση με αυτό του ανθρωπίνου κεφαλαίου. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος των αγορών και ο βαθμός ανταγωνισμού που επικρατεί σε μια οικονομία τόσο καλύτερα αξιοποιούνται τα οφέλη που αποκομίζουν τα άτομα από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο Park (1996), στη μελέτη του εξετάζει την επίδραση της εκπαίδευσης στην εισοδηματική κατανομή και καταλήγει στο συμπέρασμα σύμφωνα με το οποίο προκύπτει ότι όσο υψηλότερα είναι τα επίπεδα παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων τόσο περισσότερο ισοσταθμίζεται η κατανομή του εισοδήματος. Τα δεδομένα που χρησιμοποίησε ο συγγραφέας για την οικονομετρική του ανάλυση

αφορούν σε 59 χώρες. Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση, διαπιστώνεται ότι η οικονομική μεγέθυνση σε συνδυασμό με ισότητα είναι ένας εφικτός στόχος από τους σχεδιαστές της πολιτικής και αναφέρει ως παράδειγμα χώρες όπως η Ιαπωνία, η Ταϊβάν και η Ν. Κορέα όπου έδωσαν έμφαση στην ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση. Την ανισότητα στην εκπαίδευση εξετάζουν και οι Thomas, Wang & Fan, (2000), υιοθετώντας την χρήση ενός άμεσου και ενός έμμεσου «εκπαιδευτικού»¹⁶ δείκτη Gini σε πληθυσμούς ατόμων με ηλικία άνω των 15 ετών προερχόμενων από 85 χώρες καλύπτοντας το χρονικό διάστημα μεταξύ 1960 και 1990. Τα συμπεράσματα των ερευνητών καταρχήν αναφέρουν ότι στην πλειοψηφία των χωρών η εκπαιδευτική ανισότητα μειώθηκε, η οποία σχετίζεται αρνητικά με το μέσο χρόνο μαθητείας. Επίσης, καθώς χρησιμοποιούν την τυπική απόκλιση ως μέτρο για την εκπαιδευτική ανισότητα εξάγουν μια μορφή καμπύλης τύπου Kuznets. Επιπλέον, στα ευρήματά τους καταλήγουν στην διαπίστωση ότι οι διαφορές που παρατήρησαν μεταξύ των δυο φύλων δείχνουν να σχετίζονται καθαρά με την εκπαιδευτική ανισότητα, ενώ οι αυξήσεις του ΑΕΠ σχετίζονται αρνητικά με την εκπαιδευτική ανισότητα και θετικά με μέσο χρόνο μαθητείας του εργατικού δυναμικού. Η Danielle Checchi (2000) αναφέρει ότι ο μέσος χρόνος εκπαίδευσης έχει ένα ισχυρό αρνητικό αποτέλεσμα στην εισοδηματική ανισότητα. Εξετάζοντας την σχετική συνεισφορά της εκπαίδευσης στην εισοδηματική ανισότητα βρίσκει ότι συνεισφέρει στην εξήγηση ενός ποσοστού της συνολικής διακύμανσης της ανισότητας μεταξύ 3% και 16%, καθώς επίσης ότι το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο στις αναπτυγμένες χώρες και δείχνει να έχει μια αυξητική τάση. Οι Knight & Sabot (1983), παρατηρούν ότι υπάρχουν δύο αποτελέσματα της εκπαιδευτικής προόδου πάνω στην εισοδηματική ανισότητα: Το συνθετικό αποτέλεσμα (composition effect) και το αποτέλεσμα της μισθολογικής συμπίεσης (wage compression effect). Το πρώτο αφορά στην περίπτωση όπου αυξάνονται οι απολαβές αυτών που είναι περισσότερο εκπαιδευμένοι και συνεπώς αυξάνει την ανισότητα, ενώ το δεύτερο ακολουθεί την επέκταση της προσφοράς

¹⁶ Μαθηματικά, η άμεση μέθοδος σημαίνει ότι ο εισοδηματικός Gini ορίζεται ως “το ποσοστό του ήμισυ του μέσου από όλα τα ζεύγη των απόλυτων διαφορών μεταξύ (όλων των δυνατών ζευγών) των ατόμων” (Deaton, 1997). Η έμμεση μέθοδος πρώτα κατασκευάζει την εισοδηματική καμπύλη Lorenz, με την αθροιστική ποσόστωση του εισοδήματος στον κάθετο άξονα, και την αθροιστική πληθυσμιακή ποσόστωση στον οριζόντιο άξονα. Η ευθεία των 45° ονομάζεται ευθεία ισότητας καθώς αντιπροσωπεύει μια κοινωνία απόλυτης ισότητας όσον αφορά στο εισόδημα. Έπειτα, ο συντελεστής Gini υπολογίζεται ως ο λόγος δύο περιοχών, με την περιοχή του τριγώνου ισότητας να είναι ο παρονομαστής και την περιοχή μεταξύ της καμπύλης Lorenz και της ευθείας ισότητας να είναι ο αριθμητής.

εργασίας υψηλής εκπαίδευσης σε σχέση με τη ζήτηση και τείνει να μειώνει την ανισότητα. Πιο πρόσφατα, οι Rodríguez & Tselios (2009), μελέτησαν εμπειρικά τους καθοριστικούς παράγοντες της εισοδηματικής ανισότητας μεταξύ 102 περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στοιχεία της έρευνας ECHP για την χρονική περίοδο 1995-2000. Η ανάλυση τους καταλήγει, μεταξύ άλλων, στην διαπίστωση ότι υψηλά επίπεδα ανισότητας στην εκπαίδευση συνδέονται με υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα.

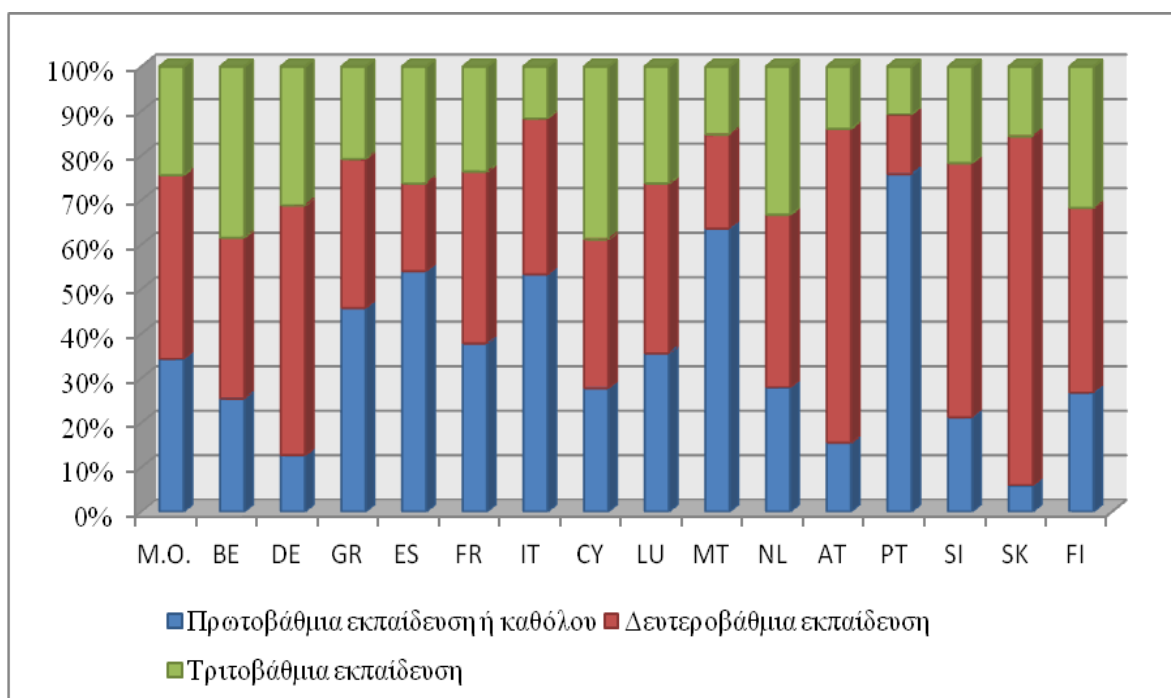
Ειδικότερα για την Ελλάδα, δηλαδή την χώρα αναφοράς της παρούσας μελέτης, οι Antoninis & Tsakloglou (2001), εξετάζουν την αναδιανεμητική επίδραση της παροχής δημόσιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Αυτό το επιτυγχάνουν αξιοποιώντας τα δεδομένα της ΕΟΠ 1993/94 και τα στοιχεία της μέσης δαπάνης ανά σπουδαστή από την ΕΣΥΕ, και στην συνέχεια εκτιμούν την μέση μεταβίβαση ως ποσοστό της καταναλωτικής δαπάνης. Κατόπιν, υπολογίζουν δείκτες ανισότητας (Gini, Atkinson και Theil) πριν και μετά τις εκπαιδευτικές παροχές. Τα ευρήματα τους οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η συνολική αναδιανεμητική επίδραση είναι προοδευτική και ότι η παροχή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μειώνει την ανισότητα. Οι ερευνητές εκκινούν από την παραδοχή ότι το ανθρώπινο δυναμικό είναι μία από τις κύριες κινητήριες δυνάμεις των αλλαγών στην κατανομή του εισοδήματος, είτε αυτό συμβαίνει μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας των ατόμων, είτε λόγω της διεύρυνσης των ευκαιριών. Επιπλέον, από την έρευνα τους καταλήγουν ότι η εκπαίδευση συνδέεται στενά με την ανισότητα και ότι, *ceteris paribus*, όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του νοικοκυριού τόσο υψηλότερο είναι το βιοτικό του επίπεδο. Επίσης, παραδέχονται ότι η πολιτική της ελεύθερης παροχής των εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το κράτος ελαφρύνει τις ομάδες με χαμηλότερα εισοδήματα από τον σημαντικό περιορισμό του κόστους και έτσι προσφέρει τη δυνατότητα στα παιδιά τους να βελτιώσουν την παραγωγικότητά τους και, ως εκ τούτου, το εισόδημά τους και τις δημιουργικές δυνατότητες τους στο μέλλον. Υπό αυτή την έννοια, η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης από το κράτος παίζει έναν προοδευτικά αναδιανεμητικό ρόλο, καθώς οι πόροι μεταφέρονται από τα πλουσιότερα προς τα φτωχότερα νοικοκυριά των οποίων παιδιά μπορεί να μην είχαν ενταχθεί στο σχολείο σε διαφορετική περίπτωση και θα είχαν, μακροπρόθεσμα, μικρότερες αμοιβές από την απασχόληση. Αντίθετα, από την εμπειρική διερεύνηση της μελέτης, οι μεταβιβάσεις στο πεδίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προκύπτουν να

έχουν αρνητική (αντίστροφη) προοδευτικότητα. Επιπροσθέτως, συγκριτικά με την ΕΟΠ 1988, οι συγγραφείς διαπίστωσαν μείωση της προοδευτικότητας των εκπαιδευτικών παροχών κυρίως λόγω της αύξησης της αντίστροφης προοδευτικής αναδιανεμητικής επίδρασης στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συμπερασματικά, οι συγγραφείς τάσσονται υπέρ των πολιτικών που επικεντρώνονται στη μείωση των ουσιαστικών ανισοτήτων της λυκειακής εκπαίδευσης και οι οποίες είναι πολύ πιθανό να έχουν ευεργετικά αναδιανεμητικά αποτελέσματα όχι μόνο στο χώρο της δευτεροβάθμιας αλλά και στο χώρο της τριτοβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη έρευνα υπόκειται στον περιορισμό των χρησιμοποιούμενων δεδομένων, τα οποία μεταξύ άλλων, στερούν το δυναμικό στοιχείο που θα είχε για παράδειγμα μια εργασία που θα εξέταζε δεδομένα μεγαλύτερου χρονικού εύρους.

Δεδομένου ότι πρώτον, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (2006) μεταξύ του 1995 και 2003 ο αριθμός των φοιτητών και σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα διπλασιάστηκε και δεύτερον, λόγω της δημογραφικής συρρίκνωσης ο αριθμός των μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση μειώθηκε, οι Koutsampelas & Tsakloglou, (2011), στη βάση της μελέτης που αναλύθηκε αμέσως παραπάνω εξέτασαν την ισχύ των συμπερασμάτων υπό το πρίσμα νέων στοιχείων που προέκυψαν από την ΕΟΠ του 2004/05. Αν και μεθοδολογικά δεν διαφέρει ιδιαίτερα από την μελέτη των Antoninis & Tsakloglou (2001), η μελέτη αυτή είναι πιο πλήρης τεχνικά, χρησιμοποιώντας σύγχρονες στατιστικές τεχνικές και μέτρα. Το βασικό συμπέρασμα της μελέτης συμβαδίζει με αυτό της προγενέστερης μελέτης και αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι οι εκπαιδευτικές παροχές στην Ελλάδα οδηγούν σε σημαντική μείωση της ανισότητας κυρίως όσον αφορά την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ ελάχιστη επίδραση έχουν στους σπουδαστές Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Τα συμπεράσματα σχετικά με τους φοιτητές Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την συμπερίληψη ή μη στο δείγμα αυτών που σπουδάζουν μακριά από το σπίτι της οικογένειάς τους.

Πρόσφατα, στην έρευνα εισοδήματος και κατανάλωσης της ECB (2013) για τις χώρες της ευρωζώνης, συμπεραίνεται ότι η κατοχή πλούτου αυξάνεται με την εκπαίδευση (σελ. 78). Επίσης, φαίνεται να υπάρχουν έντονες διαφορές και στο εισόδημα των νοικοκυριών κατά τη σύγκριση των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης: η διάμεση

τιμή του ακαθάριστου εισοδήματος είναι πάνω από το διπλάσιο σε οικογένειες όπου το μέλος αναφοράς έχει ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα νοικοκυριά όπου το μέλος αναφοράς έχει ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια ή δεν έχει λάβει καθόλου εκπαίδευση (σελίδα 91). Επιπλέον, μέσα από μια συγκριτική ανάλυση των χωρών προκύπτει ότι πάνω από το 75% των ατόμων αναφοράς του δείγματος των νοικοκυριών δεν έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Πορτογαλία, σε αντιδιαστολή με ένα ποσοστό της τάξεως του 5,9% στη Σλοβακία, ενώ στο Βέλγιο, το 38,5% των ατόμων έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, σε σύγκριση με μόλις 10,8% και 11,7%, στην Πορτογαλία και την Ιταλία αντίστοιχα. Σε αυτόν τον τομέα η Ελλάδα δεν επιδεικνύει ικανοποιητικούς δείκτες καθώς σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού έχει λάβει μόνο πρωτοβάθμια εκπαίδευση ή καθόλου (45,7%), ενώ τα ποσοστά δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται κάτω από τον μέσο όρο με 33,4 και 20,8% αντίστοιχα.

Συμπεράσματα αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και της εκπαίδευσης διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Πίνακας 5 Σύνοψη συμπερασμάτων αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και της εκπαίδευσης διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης

Συγγραφείς	Έτος	Κυριότερα σχετικά συμπεράσματα
Knight & Sabot	1983	Υπάρχουν δύο αποτελέσματα της εκπαιδευτικής προόδου πάνω στην εισοδηματική ανισότητα: Το συνθετικό αποτέλεσμα (composition effect) και το αποτέλεσμα της μισθολογικής συμπίεσης (wage compression effect). Το πρώτο αφορά στην περίπτωση όπου αυξάνονται οι απολαβές αυτών που είναι περισσότερο εκπαιδευμένοι και συνεπώς αυξάνει την ανισότητα, ενώ το δεύτερο ακολουθεί την επέκταση της προσφοράς εργασίας υψηλής εκπαίδευσης σε σχέση με τη ζήτηση και τείνει να μειώνει την ανισότητα.
Park	1996	Όσο υψηλότερα είναι τα επίπεδα παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων τόσο περισσότερο ισοσταθμίζεται η κατανομή του εισοδήματος.
Lopez, Vinod, & Yan	1998	Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν αφ' ενός η κατανομή της εκπαίδευσης, καθώς μια άνιση κατανομή της εκπαίδευσης έχει αρνητικό αποτέλεσμα στο κατά κεφαλήν εισόδημα για την πλειονότητα των χωρών που εξετάζονται στην έρευνα τους και αφ' ετέρου, το πολιτικό περιβάλλον καθώς η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να έχει αντίκρουσμα μόνο στην περίπτωση που αυτό χρησιμοποιείται σε ανοικτές και ανταγωνιστικές αγορές. Επιπλέον, μια μεγαλύτερη ισοκατανομή στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες δίνει την δυνατότητα στα φτωχά άτομα να καρπωθούν ένα μέρος από τα οφέλη της οικονομικής μεγέθυνσης. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος των αγορών και ο βαθμός ανταγωνισμού που επικρατεί σε μια οικονομία τόσο καλύτερα αξιοποιούνται τα οφέλη που αποκομίζουν τα άτομα από την εκπαιδευτική διαδικασία.
Thomas, Wang & Fan	2000	Η εκπαιδευτική ανισότητα σχετίζεται αρνητικά με το μέσο χρόνο μαθητείας. Οι διαφορές μεταξύ των δυο φύλων δείχνουν να σχετίζονται καθαρά με την εκπαιδευτική ανισότητα, ενώ οι αυξήσεις του ΑΕΠ σχετίζονται αρνητικά με την εκπαιδευτική ανισότητα και θετικά με μέσο χρόνο μαθητείας του εργατικού δυναμικού.
Checchi	2000	Ο μέσος χρόνος εκπαίδευσης έχει ένα ισχυρό αρνητικό αποτέλεσμα στην εισοδηματική ανισότητα.
Antoninis & Tsakloglou	2001	Η συνολική αναδιανεμητική επίδραση είναι προοδευτική και η παροχή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μειώνει την ανισότητα.
Rodríguez & Tselios	2009	Τα υψηλά επίπεδα ανισότητας στην εκπαίδευση συνδέονται με υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα.
Koutsampelas & Tsakloglou	2011	Οι εκπαιδευτικές παροχές στην Ελλάδα οδηγούν σε σημαντική μείωση της ανισότητας κυρίως όσον αφορά την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ ελάχιστη επίδραση έχουν στους σπουδαστές Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Τα συμπεράσματα σχετικά με τους φοιτητές Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την συμπερίληψη ή μη στο δείγμα αυτών που σπουδάζουν μακριά από το σπίτι της οικογένειάς τους.
ECB	2013	Υπάρχουν έντονες διαφορές στο εισόδημα των νοικοκυριών κατά τη σύγκριση των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης: η διάμεση τιμή του ακαθάριστου εισοδήματος είναι πάνω από το διπλάσιο σε οικογένειες όπου το μέλος αναφοράς έχει ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα νοικοκυριά όπου το μέλος αναφοράς έχει ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια ή δεν έχει λάβει καθόλου εκπαίδευση. Επίσης, η κατοχή πλούτου αυξάνεται με την εκπαίδευση.

Από την εξέταση του Πίνακα 5 προκύπτει ότι υπάρχει μια άμεση σχέση μεταξύ των επιπέδων της εκπαίδευσης και του εισοδήματος. Ειδικότερα, η προώθηση της ισότητας στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες έχει θετικό αντίκτυπο τόσο στην οικονομική μεγέθυνση όσο και στην μείωση της εισοδηματικής φτώχειας. Ως εκ τούτου, η έννοια της εκπαίδευσης θα πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο κομμάτι της μελέτης και θα πρέπει να εξετασθεί εμπειρικά αλλά και να ενσωματωθεί στην διαδικασία δημιουργίας ενός πλαισίου μέτρησης των φαινομένων.

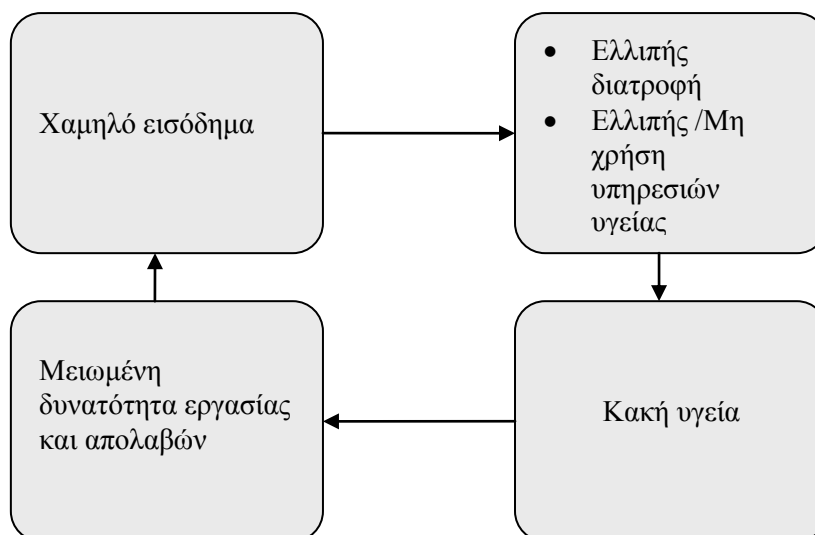
1.2.3. Εισοδηματική ανισότητα και υγεία.

Bona valetudo melior est quam maximae divitiae.

«Η καλή υγεία είναι πολυτιμότερη από τον μεγαλύτερο πλούτο»

Μία από τις στοιχειώδεις ανάγκες, οι οποίες μπορούν να οριστούν ως οι ελάχιστες φυσικές εισροές προκειμένου να επιτευχθούν οι λειτουργικότητες και να αναπτυχθούν οι δυνατότητες του ατόμου σύμφωνα με τον Sen, είναι η καλή υγεία. Επιπλέον, σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.) «Υγεία είναι η πλήρης σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία του ανθρώπου και όχι μόνο η απουσία ασθένειας ή αναπηρίας». Για το λόγο αυτό έχει γίνει πρόβλεψη, σύμφωνα με το άρθρο 152 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αποβλέπουν στη βελτίωση της δημόσιας υγείας, στην πρόληψη των ασθενειών και επιδημιών του ανθρώπου και στον εντοπισμό των κινδύνων που απειλούν την ανθρώπινη υγεία. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται να επιτευχθεί ο απώτερος στόχος της μείωσης των ανισοτήτων που παρατηρούνται στον τομέα αυτόν μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και στο εσωτερικό των ίδιων των κρατών μελών, έτσι ώστε να αυξηθεί η κοινωνική και οικονομική συνοχή στην Ευρώπη. Είναι βέβαια σαφές ότι τα θέματα υγείας και οργάνωσης της παροχής υγειονομικών υπηρεσιών είναι αποκλειστικής εθνικής αρμοδιότητας ζητήματα. Για τον λόγο αυτόν, στο άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος της Ελλάδος αναφέρεται ότι «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο». Στο ίδιο άρθρο προστέθηκε μία πέμπτη παράγραφος σύμφωνα με την οποία «Καθένας έχει δικαίωμα

στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Η νομοθεσία ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων», ενώ στο άρθρο 21 παρ. 3 ορίζει ότι «το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων». Σε απόλυτη συνάφεια με την μέριμνα εξασφάλισης καλής υγείας, ο σκοπός ύπαρξης της κοινωνικής προστασίας και πρόνοιας είναι, σε επίπεδο ολόκληρης της κοινωνίας, να κατανέμει αποτελεσματικά τα κόστη που συχνά υπερβαίνουν τα οικονομικά μέσα που διαθέτουν τα άτομα σε δυσμενείς για αυτά συνθήκες, οι οποίες διαφορετικά θα οδηγούσαν σε εξαθλίωση και αδυναμία συντήρησης της ανθρώπινης ζωής. Τα συστήματα κοινωνικής προστασίας στην Ευρώπη θεωρούνται αρκετά ανεπτυγμένα σε σχέση με άλλες γεωγραφικές περιφέρειες. Αυτά προστατεύουν τα άτομα από τον κίνδυνο ανεπαρκούς εισοδήματος, ο οποίος σχετίζεται με την έλλειψη απασχόλησης, την ασθένεια, τις συνέπειες του γήρατος, την απώλεια λόγω θανάτου. Επίσης, εγγυώνται την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου, όταν αυτό αντιμετωπίζει δυσκολίες. Όλα αυτά αποτελούν την βάση των κατάλληλων πολιτικών και πρακτικών για την δημιουργία δικτύων προστασίας για τα άτομα που έχουν ανάγκη. Η ανάγκη συνήθως προκύπτει όταν υπάρχει έλλειψη επαρκών εισοδηματικών πόρων καθώς είναι γενικώς αποδεκτό ότι το εισόδημα αποτελεί έναν καθοριστικής σημασίας παράγοντα της υγείας των ατόμων. Ένας μεγάλος όγκος εμπειρικών ερευνών (Preston 1975, Pritchett & Summers 1996, Adler κ.α. 1993) υποστηρίζει ότι, *ceteris paribus*, το επίπεδο του εισοδήματος παρουσιάζει μια θετική συσχέτιση με την υγεία. Αυτή η συσχέτιση έχει ονομαστεί από τους ερευνητές ως η *υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος (absolute income hypothesis)*. Ο λόγος στον οποίο έχει αποδοθεί αυτή η ονομασία στο εύρημα είναι το γεγονός ότι το εισόδημα καθορίζει την ποσότητα και την ποιότητα των αγαθών που καταναλώνουμε συμπεριλαμβανομένων των τροφίμων, των υπηρεσιών υγείας, της εξασφάλισης ικανοποιητικών συνθηκών κατοικίας, θέρμανσης καθώς και την δυνατότητα για κοινωνική συμμετοχή. Πολύ δε περισσότερο, η εισοδηματική ανεπάρκεια οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο ο οποίος εκκινεί από την μειωμένη πρόσληψη θρεπτικών στοιχείων ή την μη χρήση ικανοποιητικής ποσότητας και ποιότητας υπηρεσιών υγείας, γεγονός το οποίο με τη σειρά του συνεπάγεται κακή υγεία και με αυτόν τον κυκλικό τρόπο καταλήγει να μειώνει την δυνητική απόκτηση εισοδήματος.

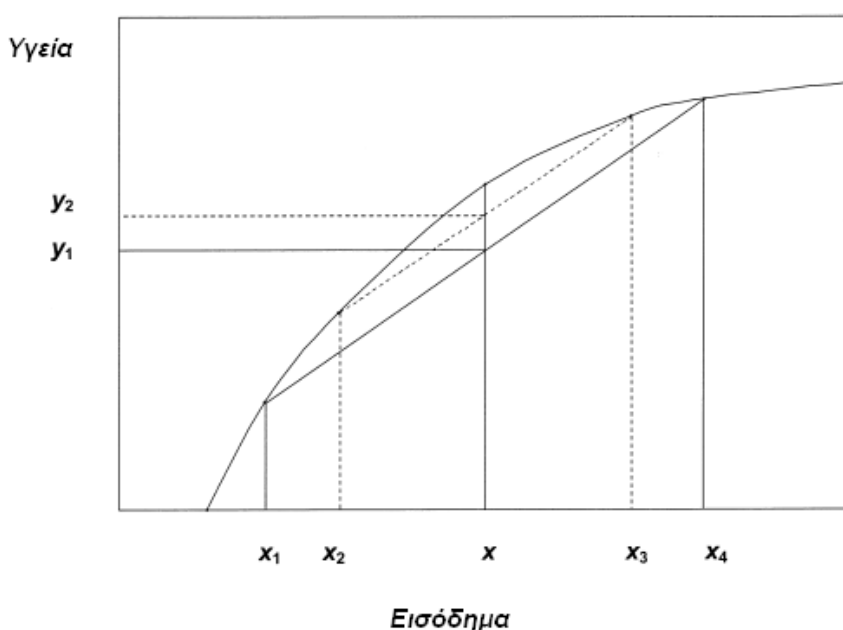
Γράφημα 4 Φαύλος κύκλος εισοδηματικής ανεπάρκειας και κακής υγείας

Μεταγενέστερα, το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων μετατοπίστηκε από την έρευνα της συσχέτισης των απόλυτων εισοδηματικών επιπέδων με την υγεία, στην υπόθεση του σχετικού εισοδήματος (*relative income hypothesis*), που αφορά στη συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και της υγείας. Οι εμπειρικές έρευνες δείχνουν ότι υπάρχει μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και διαφόρων δεικτών υγείας (θνησιμότητα, νοσηρότητα) τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε εθνικό-κοινωνικό επίπεδο (Wilkinson 1992,1996), (Kaplan, Pamuk, Lynch, Cohen & Belfour 1996), (Kennedy, Kawachi & Prothrow-Stith 1996), (Lynch, Kaplan & Pamuk 1998). Επίσης, η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι, τα ευεργετικά αποτελέσματα που έχει το απόλυτο εισόδημα στην υγεία, γίνονται λιγότερο σημαντικά καθώς το εισοδηματικό επίπεδο αυξάνεται¹⁷. Ο λόγος στον οποίο οφείλεται αυτό είναι η μη γραμμικότητα, και πιο συγκεκριμένα, η κοιλότητα που παρουσιάζει η σχέση μεταξύ των εισοδηματικών επιπέδων με την υγεία (Subramanian & Kawachi, 2004, σελ. 79), (Preston, 1975, σελ. 486), (Judge, Mulligan, & Benzeval 1998, σελ. 572). Οι φθίνουσες αποδόσεις κατά την αύξηση του εισοδήματος μεταφράζονται σε μια αξιοσημείωτη αύξηση των δεικτών υγείας όταν το εισόδημα βρίσκεται αρχικά σε χαμηλά επίπεδα. Αντίθετα, μια ισόποση αύξηση του εισοδήματος όταν αυτό βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα έχει συνεχώς μικρότερη επίδραση στην βελτίωση των δεικτών υγείας του πληθυσμού. Όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 7, έστω ότι σε μια υποθετική κοινωνία, η οποία

¹⁷ Αυτή η σχέση ονομάζεται και *επιδημιολογική μετάβαση* (epidemiological transition).

απαρτίζεται μόνο από δύο άτομα, ένα πλούσιο (με εισόδημα x_4) και ένα φτωχό (με εισόδημα x_1), μεταβιβάζεται ένα δεδομένο ποσό εισοδήματος (ποσό $x_4 - x_3$) από το πλούσιο στο φτωχό. Αυτή η μεταβίβαση θα έχει ως αποτέλεσμα την βελτίωση της μέσης υγείας στην κοινωνία (από το y_1 στο y_2), λόγω του γεγονότος ότι η βελτίωση της υγείας του φτωχού ατόμου υπερκαλύπτει την απώλεια που θα βιώσει στην υγεία του το πλούσιο άτομο. Είναι επίσης πιθανό όταν η μεταβίβαση αυτή ληφθεί από το οριζόντιο μέρος της καμπύλης να μην έχει καμία επίδραση στην υγεία των πλουσίων (Subramanian & Kawachi, 2004,σελ. 79).

Διάγραμμα 7 Φθίνουσες αποδόσεις μεταξύ εισοδήματος και επιπέδου υγείας

Πηγή: Subramanian & Kawachi, 2004

Παρά τα στατιστικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τις αρχικές μελέτες ορισμένοι ερευνητές αμφισβήτησαν τα ευρήματα αυτά. Οι Judge, Mulligan & Benzeval (1998) κατά την επισκόπηση της βιβλιογραφίας τους, συγκέντρωσαν και εξέτασαν 12 έρευνες που ανέλυαν την συσχέτιση μεταξύ μέτρων της εισοδηματικής ανισότητας και των μέσων επιπέδων της υγείας του πληθυσμού τόσο σε αναπτυγμένες όσο και σε αναπτυσσόμενες χώρες. Τα αποτελέσματα στα οποία εκείνοι κατέληξαν, σε αντιδιαστολή με την πλειοψηφία των προγενέστερων μελετών, δεν υποστήριζαν τον συλλογισμό που θέλει την ανισότητα να είναι ένας σημαντικός παράγοντας των μέσων επιπέδων υγείας. Παρ' όλα αυτά, στα συμπεράσματά τους (σελ. 578)

παρέμειναν πεπεισμένοι ότι «σε ατομικό επίπεδο τα χαμηλά εισοδήματα σχετίζονται με την κακή υγεία καθώς και η συνολική μορφή της εισοδηματικής κατανομής θα μπορούσε να επηρεάσει τα εθνικά μέσα επίπεδα της υγείας».

Οι Gravelle, Wildman & Sutton (2000) εξέτασαν την στατιστική ισχύ της σχέσης μεταξύ εισοδήματος και επιπέδων υγείας καθώς και την σχέση εισοδηματικής ανισότητας και υγείας χρησιμοποιώντας τα δεδομένα των Deininger & Squire (1996) για 75 χώρες, τους παγκόσμιους πίνακες PENN σχετικά με το ΑΕΠ σε διεθνές επίπεδο από το πανεπιστήμιο της Pennsylvania Αμερικής, καθώς και δεδομένα από το δελτίο απογραφής των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν αναδεικνύουν την πρωταρχική σημασία που διαδραματίζει σε μια έρευνα τόσο η επιλογή του δείγματος δεδομένων, όσο και η συναρτησιακή σχέση πάνω στην οποία βασίζονται οι εκτιμήσεις. Η εκτιμηθείσα σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και πληθυσμιακής υγείας, σύμφωνα με τους συγγραφείς, δεν είναι στατιστικά σημαντική για κανένα από τα υποδείγματα που εξέτασαν. Από την άλλη μεριά όμως, πιστεύουν ότι «η θεωρία της σχετικής αποστέρησης δεν μπορεί να θεωρηθεί *a priori* ως αβάσιμη» (σελ. 587). Η ένσταση τους είναι κυρίως μεθοδολογική και αφορά στην χρήση συνοπτικών δεδομένων όταν εξετάζεται η επίδραση της ανισότητας στην ατομική υγεία. Έντονα κριτικός είναι και ο Deaton (2001) ο οποίος θεωρεί ότι δεν υπάρχουν πειστικές αποδείξεις ότι η εισοδηματική ανισότητα θέτει σε κίνδυνο την ατομική υγεία. Αυτή η σκεπτικιστική τάση που παρουσιάστηκε στην βιβλιογραφία δείχνει να αντιστρέφεται στα πιο πρόσφατα άρθρα. Οι Wilkinson & Pickett (2006) ταυτοποίησαν 168 αναλύσεις σε 155 άρθρα, συνοψίζοντας και παρουσιάζοντας τα ευρήματα αυτών προκειμένου να εξαχθεί ένα συμπέρασμα σχετικά με την σχέση μεταξύ της εισοδηματικής κατανομής και της υγείας. Η ιεράρχηση των ερευνών έγινε σε τρεις ομάδες: α) στις καθολικά υποστηρικτικές δηλαδή σε αυτές που όλες οι συσχετίσεις μεταξύ υψηλότερης εισοδηματικής ισότητας και υψηλότερων επιπέδων υγείας ήταν στατιστικά σημαντικές, β) σε αυτές όπου καμία συσχέτιση δεν ήταν στατιστικά σημαντική και γ) στις μερικά υποστηρικτικές δηλαδή σε αυτές όπου κάποιες αλλά όχι όλες ήταν στατιστικά σημαντικές. Η πλειοψηφία των μελετών ήταν καθολικά υποστηρικτική (περίπου 70%) ενώ όταν το δείγμα του πληθυσμού στο οποίο βασίστηκαν οι εν λόγω έρευνες αφορούσε εθνικό επίπεδο το ποσοστό αυξάνονταν σημαντικά (περίπου στο 83%). Το γεγονός αυτό σύμφωνα με τους συγγραφείς αποδίδεται στην ιδιότητα που

έχει η ανισότητα να αποτελεί μέτρο της κλίμακας της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Έτσι όταν το πληθυσμιακό και γεωγραφικό εύρος των εξεταζόμενων περιοχών ήταν μικρό, είχε ως αποτέλεσμα να μην αντανακλά τις διαφορές μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και συνεπώς να μην υποστηρίζει την σχέση μεταξύ της εισοδηματικής κατανομής και της υγείας.

Ο Babones (2008), στην μελέτη του εκτιμά την συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και δεικτών της δημόσιας υγείας σε ένα ευρύ κατάλογο χωρών, προκειμένου να δείξει ότι αυτή η σχέση είναι σε μεγάλο βαθμό πραγματική, καθώς και να εξετάσει κατά πόσον υφίσταται μια σχέση αιτιώδους συνάφειας. Για τον λόγο αυτό συσχετίζει στατιστικά τους συντελεστές Gini της εισοδηματικής ανισότητας σε εθνικό επίπεδο για τα έτη 1970 και 1995 με την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής, τους δείκτες παιδικής θνησιμότητας και τα ποσοστά δολοφονιών, έχοντας ως ρυθμιστική μεταβλητή το κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα. Κατά τις αναλύσεις πολλαπλών παρατηρήσεων μιας χρονικής περιόδου (cross section analyses) η ανισότητα είναι στατιστικώς σημαντικά συσχετισμένη με την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής, την παιδική θνησιμότητα και (μη στατιστικώς σημαντικά) με το ποσοστό δολοφονιών. Αυτές οι συσχετίσεις δείχνουν να μην προξενούνται από το “φαινόμενο κυρτότητας” που παρουσιάστηκε προηγουμένως λόγω της μη γραμμικής σχέσης μεταξύ ανισότητας-υγείας, και το οποίο φαίνεται να μην προσμετρά περισσότερο από το ένα τρίτο στην ανωτέρω σχέση. Η σχέση αιτιώδους συνάφειας δεν επαληθεύτηκε καθώς κατά την στατιστική διερεύνηση εντοπίστηκαν μόνο ασθενείς ενδείξεις, γεγονός το οποίο οδηγεί τον συγγραφέα να θεωρεί απαραίτητη την δημιουργία βάσης ατομικών δεδομένων τα οποία θα έχουν την ιδιότητα να είναι συγκρίσιμα σε διεθνές επίπεδο.

Επιπλέον, μολονότι η ισότιμη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας πρέπει να αποτελεί βασική επιδίωξη για όλα συστήματα υγείας, πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι τα άτομα με παρόμοιες ανάγκες περίθαλψης δεν απολαμβάνουν την ίδια ιατρική φροντίδα καθώς επίσης ότι η καταστρατήγηση της εφαρμογής των προγραμμάτων παροχής ιατρικών υπηρεσιών τόσο σε όρους ποσότητας όσο και ποιότητας είναι συστηματικά σχετιζόμενη με παράγοντες όπως το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο και ο τόπος κατοικίας. (βλ. Van Doorslaer et al., 2000, 2002, 2004, 2006). Για τους παραπάνω λόγους και προκειμένου να επιτευχθεί οριζόντια ισότητα στην φροντίδα υγείας, οι πόροι πρέπει να κατανέμονται σύμφωνα με τα επίπεδα υγείας (Van Doorslaer & Wagstaff, 1993; Wagstaff & Van Doorslaer, 2000). Τα προσωπικά χαρακτηριστικά

που είναι άσχετα με την υγεία, όπως το εισόδημα, το εκπαιδευτικό επίπεδο, ο βαθμός αστικοποίησης καθώς και η χώρα καταγωγής δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να επηρεάζουν τον τρόπο κατανομής και εκχώρησης των πόρων. Για την διερεύνηση αυτού του θέματος ο Koolman (2007) χρησιμοποιώντας τα δεδομένα της έρευνας EU-SILC, τα οποία επιτρέπουν τη μελέτη της υποκειμενικής ανικανοποίητης ανάγκης για εξέταση ή θεραπεία, παρουσίασε τις εκτιμήσεις του περί ανισοτήτων στην πρόσβαση σε ιατρική εξέταση ή θεραπεία για δεκατέσσερις ευρωπαϊκές χώρες. Επιλέγοντας μεθόδους πολλαπλής παλινδρόμησης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι κατά τη διάρκεια του χρονικού διαστήματος που εξετάσε, η διακύμανση της μεταβλητής των ανεκπλήρωτων αναγκών κυμάνθηκε από 1,3% για τη Δανία μέχρι 13,1% στη Σουηδία. Οι κύριοι λόγοι που εντόπισαν για την ανικανοποίητη ανάγκη είναι το χρηματικό κόστος, οι λίστες αναμονής και η έλλειψη χρόνου. Επίσης, οι ανεκπλήρωτες ανάγκες φάνηκε να σχετίζονται συστηματικά και με άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, το εισόδημα προκύπτει ότι αποτελεί τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα, ακολουθούμενος από το βαθμό της αστικοποίησης, την εκπαίδευση και την υπηκοότητα.

Πιο πρόσφατα, οι Biggs et al (2010) ανέλυσαν την σχέση μεταξύ του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, δεικτών φτώχειας και του δείκτη Gini με μέτρα υγείας (προσδόκιμο ζωής, βρεφική θνησιμότητα και ποσοστά φυματίωσης). Όπως και άλλες παλαιότερες μελέτες, οι συγγραφείς βρήκαν ότι οι αυξήσεις στο ΑΕΠ έχουν ένα μεγάλο θετικό αντίκτυπο στην υγεία του πληθυσμού. Ωστόσο, η σημαντικότητα αυτής της συσχέτισης εξαρτάται από τα επίπεδα της φτώχειας και της ανισότητας. Όταν η φτώχεια και η ανισότητα είναι σε υψηλά επίπεδα, το υψηλότερο ΑΕΠ δεν έχει σημαντική επίδραση στους δείκτες υγείας. Με άλλα λόγια όσο αυξάνεται ο πλούτος μιας χώρας, τόσο πιο υγιής γίνεται ο πληθυσμός της, αλλά ο βαθμός βελτίωσης της υγείας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατανομή αυτής της εισοδηματικής αύξησης.

Συμπεράσματα αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και υγείας διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Πίνακας 6 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της υγείας

Συγγραφείς	Έτος	Κυριότερα σχετικά συμπεράσματα
Preston	1975	Το επίπεδο του εισοδήματος παρουσιάζει μια θετική συσχέτιση με την υγεία
Wilkinson	1992 1996	Υπάρχει μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και διαφόρων δεικτών υγείας (θνησιμότητα, νοσηρότητα).
Adler κ.α.	1993	Το επίπεδο του εισοδήματος παρουσιάζει μια θετική συσχέτιση με την υγεία
Pritchett & Summers	1996	Το επίπεδο του εισοδήματος παρουσιάζει μια θετική συσχέτιση με την υγεία
Kaplan κα	1996	Υπάρχει μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και διαφόρων δεικτών υγείας (θνησιμότητα, νοσηρότητα)
Judge, Mulligan, & Benzeval	1998	Η μη γραμμικότητα, και πιο συγκεκριμένα, η κοιλότητα που παρουσιάζει η σχέση μεταξύ των εισοδηματικών επιπέδων με την υγεία δεν υποστηρίζουν τον συλλογισμό που θέλει την ανισότητα να είναι ένας σημαντικός παράγοντας των μέσων επιπέδων υγείας.
Gravelle, Wildman & Sutton	2000	Η εκτιμηθείσα σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και πληθυσμιακής υγείας, δεν είναι στατιστικά σημαντική.
Van Doorslaer et al.	2000	Τα άτομα με παρόμοιες ανάγκες περίθαλψης δεν απολαμβάνουν την ίδια ιατρική φροντίδα. Επίσης η καταστρατήγηση της εφαρμογής των προγραμμάτων παροχής ιατρικών υπηρεσιών τόσο σε όρους ποσότητας όσο και ποιότητας είναι συστηματικά σχετιζόμενη με παράγοντες όπως το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο και ο τόπος κατοικίας.
Wagstaff & Van Doorslaer	2000	Προκειμένου να επιτευχθεί οριζόντια ισότητα στην φροντίδα υγείας, οι πόροι πρέπει να κατανέμονται σύμφωνα με τα επίπεδα υγείας
Deaton	2001	Δεν υπάρχουν πειστικές αποδείξεις ότι η εισοδηματική ανισότητα θέτει σε κίνδυνο την ατομική υγεία
Subramanian & Kawachi	2004	Υπάρχει μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και διαφόρων δεικτών υγείας (θνησιμότητα, νοσηρότητα), τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε εθνικό-κοινωνικό επίπεδο.
Wilkinson & Pickett	2006	Η πλειοψηφία των μελετών που εξετάστηκαν ήταν καθολικά υποστηρικτική αναφορικά με την σχέση μεταξύ της εισοδηματικής κατανομής και της υγείας
Koolman	2007	Η διακύμανση της μεταβλητής των ανεκπλήρωτων αναγκών σε σχέση με την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, κυμάνθηκε από 1,3% για τη Δανία μέχρι 13,1% στη Σουηδία. Οι κύριοι λόγοι είναι το χρηματικό κόστος, οι λίστες αναμονής και η έλλειψη χρόνου. Επίσης, οι ανεκπλήρωτες ανάγκες φάνηκε να σχετίζονται συστηματικά και με άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, το εισόδημα προκύπτει ότι αποτελεί τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα, ακολουθούμενος από το βαθμό της αστικοποίησης, την εκπαίδευση και την υπηκοότητα.
Babones	2008	Η ανισότητα είναι στατιστικώς σημαντικά συσχετισμένη με την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής και την παιδική θνησιμότητα.
Biggs et al	2010	Οι αυξήσεις στο ΑΕΠ έχουν ένα μεγάλο θετικό αντίκτυπο στην υγεία του πληθυσμού. Ωστόσο, η σημαντικότητα αυτής της συσχέτισης εξαρτάται από τα επίπεδα της φτώχειας και της ανισότητας. Όταν η φτώχεια και η ανισότητα είναι σε υψηλά επίπεδα, το υψηλότερο ΑΕΠ δεν έχει σημαντική επίδραση στους δείκτες υγείας. Με άλλα λόγια όσο αυξάνεται ο πλούτος μιας χώρας, τόσο πιο υγιής γίνεται ο πληθυσμός της, αλλά ο βαθμός βελτίωσης της υγείας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατανομή αυτής της εισοδηματικής αύξησης.

Συμπερασματικά, από την παραπάνω βιβλιογραφική επισκόπηση προκύπτει καταρχήν ότι η υγεία αποτελεί μια στοιχειώδη ανάγκη τόσο για την επιβίωση όσο και για την ανάπτυξη των λειτουργικότητων των ατόμων. Επιπλέον, έχει αποδειχθεί τόσο η υψηλή συσχέτιση του εισοδήματος με την υγεία, ειδικά στα χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα, ενώ αρκετές μελέτες έδειξαν την ύπαρξη συσχέτισης των επιπέδων υγείας του πληθυσμού με τα επίπεδα οικονομικών ανισοτήτων. Ως εκ τούτου, η διερεύνηση της οικονομικής δυνατότητας πρόσβασης των ατόμων σε υπηρεσίες υγείας είναι πρωταρχικής σημασίας ειδικά όταν ερευνώνται τα επίπεδα φτώχειας.

1.2.4. Εισοδηματική ανισότητα και εγκληματικότητα.

Ένδεια, η (Νομ.).

Η βιοτική κατάσταση του φτωχού, η ασφυκτική οικονομική στενότητα. Ως αιτία αξιόποινης πράξης η ένδεια, εφόσον κριθεί μεγάλη, συνιστά ελαφρυντική περίπτωση και λόγο, άρα, μείωσης της ποινής (παρ. 2 εδάφιο β' άρθρου 84 Ποιν.Κ.).

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι το έγκλημα αποτελεί έναν κοινωνικό καθρέπτη. Όπως υποστηρίζουν οι Fainzylber, Lederman & Loyaza (2002), η παρατηρούμενη εξάπλωση του εγκλήματος και της βίας έχει ολέθριες επιπτώσεις στην κοινωνική σταθερότητα, στην ποιότητα ζωής και στην οικονομική δραστηριότητα των πολιτών, καθώς αντιμετωπίζουν μειωμένο αίσθημα προσωπικής και περιουσιακής ασφάλειας. Παράλληλα, από την εγκληματολογική έρευνα έχει διαπιστωθεί ότι το έγκλημα επικρατεί σε κοινωνίες οι οποίες επιτρέπουν μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών (Hsieh and Pugh, 1993; Kawachi et al., 1994). Επιπλέον, τρεις από τις πιο σημαίνουσες θεωρίες της εγκληματολογίας καταδεικνύουν την ανισότητα ως λόγο αύξησης των ποσοστών εγκληματικότητας. Και οι τρεις θεωρίες που παρουσιάζονται στην συνέχεια, προσπαθούν να εξηγήσουν τις μεταβολές στους δείκτες εγκληματικότητας δια μέσου των οικονομικών κινήτρων, των πιέσεων, και των μεθόδων αποτροπής που τα άτομα αντιμετωπίζουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Η πρώτη είναι η οικονομική θεωρία του Becker (1968) η οποία υιοθετεί την ύπαρξη μιας συνάρτησης που σχετίζει τον αριθμό των αδικημάτων που δυνητικά μπορεί να διαπράξει ένα άτομο, με την πιθανότητα συλλήψεως του, την τιμωρία του εφόσον συλληφθεί, καθώς και με άλλες μεταβλητές, όπως το διαθέσιμο εισόδημά του από

νόμιμες ή παράνομες δραστηριότητες, την συχνότητα συλλήψεων του και τον βαθμό πρόθεσης διάπραξης παρανόμων ενεργειών. Ο σκοπός της ανάπτυξης της θεωρίας του Becker ήταν η αναζήτηση των άριστων πολιτικών αντιμετώπισης των παράνομων δραστηριοτήτων, υπό την έννοια του καθορισμού των πολιτικών εκείνων που ελαχιστοποιούν την απώλεια σε εισόδημα από την κοινωνία. Το υπόδειγμα του Becker αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Ehrlich (1973) σύμφωνα με τον οποίο τα άτομα επιμερίζουν τον χρόνο τους ανάμεσα στην νόμιμη και στην παράνομη δραστηριοποίηση καθώς συγκρίνουν την μεταξύ τους αναμενόμενη απόδοση, ενώ ταυτόχρονα λαμβάνουν υπόψη τόσο την πιθανότητα συλλήψεως, όσο και την αυστηρότητα της τιμωρίας. Έτσι, σύμφωνα με την οικονομική θεώρηση, τα άτομα επιλέγουν την εγκληματική δραστηριότητα όταν η οριακή «πρόσοδος» υπερβαίνει το οριακό κόστος αυτής. Επιπλέον, ο Ehrlich (βλ. σελ. 560) θεωρεί ότι η επιλογή διάπραξης παρανομιών με σκοπό το οικονομικό όφελος «δεν είναι ασυμβίβαστη με τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την θετική συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και του ποσοστού των εγκλημάτων κατά της περιουσίας». Ένα επίσης τυπικό υπόδειγμα εγκλήματος κατά της περιουσίας είναι και αυτό που παρουσιάζουν οι Chiu & Madden (1998), στο οποίο τα άτομα επιλέγουν μεταξύ σύννομης και παράνομης δράσης, συγκεκριμένα της διάρρηξης, αναλόγως της θέσεως τους στην εισοδηματική κατανομή και της πιθανότητας να φυλακισθούν, και το οποίο τελικά καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αυξανόμενη ανισότητα οδηγεί σε αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας.

Σε αντίθεση με την οικονομική θεώρηση που έχει αναπτυχθεί στην βιβλιογραφία σχετικά με την έρευνα του εγκλήματος, και η οποία επικεντρώνεται στα αποτρεπτικά αποτελέσματα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης¹⁸ (social disorganization theory), εξετάζει τους συντελεστές που υποβαθμίζουν την αποτελεσματικότητα των άτυπων κοινωνικών δομών. Οι ρίζες της θεωρίας της κοινωνικής αποδιοργάνωσης βρίσκονται στις μελέτες του τμήματος κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Chicago, οι οποίες διεξήχθησαν κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα σε ετερογενείς πολιτιστικά και φυλετικά ομάδες. Σύμφωνα με αυτή την θεωρία, η φτώχεια, η απουσία κοινωνικού ελέγχου και η κυριαρχία αντικοινωνικών αντιλήψεων ευθύνεται για την εγκληματικότητα, με την

¹⁸ Η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση ονομάζεται και θεωρία της «οικολογικής σχολής» του Chicago. Η θεωρία αυτή ονομάστηκε «οικολογική» διότι παραλλήλιζε την διαδικασία εμπλοκής των νέων στο έγκλημα με την παραγωγή καχεκτικών φυτών που οφείλονταν στην ανάπτυξη αυτών με κακής ποιότητας χώμα ή με λίγη περιποίηση.

ανισότητα να επηρεάζει την εγκληματικότητα με έμμεσο τρόπο, συνδέοντας την με την φτώχεια. Συγκεκριμένα, οι Shaw & McKay (1942), καθώς και ο Kornhauser (1978) προσδιόρισαν την φτώχεια, την εθνική ανομοιογένεια και την κινητικότητα της διαμονής, ως τους τρεις συντελεστές που αποδυναμώνουν τα δίκτυα στήριξης και υποθάλπουν την δυνατότητα και την θέληση των κοινωνικών ομάδων να ασκήσουν άτυπο έλεγχο στα μέλη τους. Ο Sampson (1987) προσέθεσε την μεταβλητή της οικογενειακής σταθερότητας σε αυτό τον κατάλογο συντελεστών και στη συνέχεια οι Sampson & Groves (1989) εξέτασαν εμπειρικά την θεωρία με δείγμα από την Αγγλία και την Ουαλία, τα αποτελέσματα της οποίας επιβεβαιώθηκαν.

Η τρίτη θεωρία είναι η αποκαλούμενη θεωρία της καταπίεσης (strain theory) του Merton (1938), όπου σύμφωνα με αυτήν, η απόκλιση μεταξύ των στόχων που καθορίζει η κοινωνία και της πραγματικότητας, δημιουργεί προϋποθέσεις εμφάνισης της ανομίας ως μέσο επίτευξης υλικής ευημερίας. Τα άτομα που βρίσκονται χαμηλά στην κοινωνική δομή νιώθουν καταπιεσμένα από την αποτυχία τους να αποκτήσουν τα υλικά σύμβολα της επιτυχίας, ιδιαίτερα όταν συγκρίνονται με τα επιτυχημένα άτομα που βρίσκονται γύρω τους. Όταν δηλαδή ο κυρίαρχος στόχος, που ο πολιτισμός της κοινωνίας καταδεικνύει, είναι η απόκτηση υλικού πλούτου, ενώ παράλληλα τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη αυτού του στόχου δεν είναι κατανομημένα με ισότιμο τρόπο, τότε τα μειονεκτούντα από οικονομική άποψη άτομα απορρίπτουν τα νόμιμα μέσα. Αυτό οδηγεί στην αποξένωση τους από τον κοινωνικό ιστό και ως συνέπεια ρέπουν προς την αποκλίνουσα και εγκληματική συμπεριφορά. Αυτή μάλιστα η αποξένωση μπορεί να προέρχεται από την ανισότητα ή την φυλετική μειοψηφία στην οποία μπορεί να ανήκει το άτομο. Ομοίως, οι Cloward & Ohlin (1960) από τις μελέτες τους οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι εγκληματικές συμπεριφορές εμφανίζονται συνήθως σε κοινότητες αποστερημένων εθνικών μειονοτήτων, όπου οι ευκαιρίες για υλική ευημερία με νόμιμα μέσα είναι λίγες. Μάλιστα, επισημαίνουν ότι καθώς τα νόμιμα μέσα πραγματοποίησης των στόχων που έχουν τα νεαρά, κυρίως, άτομα είναι περιορισμένα και τα ίδια συνήθως αδυνατούν να αναθεωρήσουν ή να περιορίσουν τις προσδοκίες τους, τότε δέχονται έντονες απογοητεύσεις. Έτσι, ως πιθανά αποτελέσματα αυτής της απογοήτευσης εμφανίζονται η ένταξη τους στον εγκληματικό υπόκοσμο και η αντικοινωνική συμπεριφορά. Τα συμπεράσματα αυτά συγκλίνουν με αυτά που κατέληξε ο Albert Cohen (1955) και τα οποία υποστήριζαν ότι το έγκλημα είναι μια επίθεση-απάντηση κατά της κρατούσας ηθικής τάξης και ο εγκληματικός υπόκοσμος είναι προϊόν των

κοινωνικο-πολιτιστικών διαφορών ανάμεσα στα μέλη της εργατικής και της μεσαίας (αστικής) τάξης. Οι προβλέψεις των θεωριών της καταπίεσης και κοινωνικής αποδιοργάνωσης έγιναν αντικείμενο εκτενών εμπειρικών ερευνών δίχως όμως να καταλήγουν σε κάποιο σαφές συμπέρασμα. Οι Blau & Blau (1982) βρήκαν μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και των ποσοστών ανθρωποκτονιών σε μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές κατά το 1970. Από μεταγενέστερες εμπειρικές έρευνες, όπως δείχνει και η εκτεταμένη έρευνα των Land, McCall & Cohen (1990), βρέθηκε ότι οι μεταβλητές της ανισότητας, της φτώχειας, της εθνικότητας, της ανεργίας καθώς και άλλων μέτρων της αποστέρησης διακρίνονται για την ισχυρή συγγραμικότητα (collinearity) δυσκολεύοντας την διάκριση των επιπτώσεων που επιφέρει η κάθε μεταβλητή στην εγκληματική δραστηριότητα. Μια άλλη μορφή εγκλήματος είναι και η διαφθορά, η οποία στον πολιτικό βίο υπονομεύει τους θεσμούς, τις διαδικασίες και την χρηστή διακυβέρνηση ενώ στον οικονομικό βίο επιφέρει πλήγμα κατά της ανάπτυξης καθώς αυξάνει το κόστος τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Η διαφθορά επίσης μειώνει και την ποιότητα ζωής των πολιτών καθώς μπορεί να οδηγήσει σε χαλάρωση των κανονισμών συμμόρφωσης περιβαλλοντικών ή κατασκευαστικών θεμάτων ή σε θέματα δημόσιας υγείας. Σε αυτή την κατεύθυνση οι You & Khagram (2004) υποστηρίζουν ότι η ανισότητα αυξάνει το επίπεδο διαφθοράς διαμέσου υλικών και κανονιστικών μηχανισμών. Σύμφωνα με την έρευνα τους οι πλούσιοι έχουν αυξημένα κίνητρα και πιθανότητες να εμπλακούν σε μια τέτοια διαδικασία, ενώ οι φτωχοί είναι περισσότερο ευάλωτοι σε μια εκβιαστική απόσπαση χρημάτων. Καταλήγουν μάλιστα στο συμπέρασμα ότι η ανισότητα επηρεάζει δυσμενώς τα κοινωνικά πρότυπα των ατόμων περί διαφθοράς και τις πεποιθήσεις τους σχετικά με την νομιμοποίηση των θεσμών, με άμεσο αποτέλεσμα να επιτρέπουν την ανοχή στην διαφθορά. Η παραπάνω άποψη καταδεικνύει το γεγονός ότι η διαφθορά δεν αποτελεί μόνο μια ασθένεια του δημοσίου τομέα, αλλά τόσο του ιδιωτικού τομέα όσο και των πολιτών σε ατομικό επίπεδο. Ένας ενδιαφέρων συλλογισμός είναι και αυτός που αναπτύσσεται από τους Alesina & Angeletos (2005), όπου ένας διευρυμένος δημόσιος τομέας αυξάνει τις πιθανότητες για διαφθορά, η ύπαρξη της οποίας με τη σειρά της ενισχύει την απαίτηση της κοινωνίας για αναδιανεμητικές πολιτικές που στοχεύουν στην εξάλειψη των ανισοτήτων και των αδικιών τις οποίες γεννά η διαφθορά. Κατά τους συγγραφείς αυτές οι αναδιανεμητικές πολιτικές είναι δυνατόν να δημιουργήσουν καινούργιες ευκαιρίες για διαφθορά ειδικά σε αναπτυσσόμενες

οικονομίες. Το πολιτικό δίλλημα που γεννάται είναι η επιλογή ύπαρξης ενός μεγάλου δημόσιου τομέα που ευνοεί την διαφθορά ή η επιλογή ενός μικρού δημόσιου τομέα που όμως δεν έχει την δυνατότητα να διορθώνει σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανισότητες τις οποίες αναμφίβολα προκαλεί η οικονομία της αγοράς. Μάλιστα όπως αναφέρουν στην σελίδα 1241: *«πολλές φορές οι κυβερνώντες ηθελημένα ανέχονται το κόστος της διαφθοράς, καθώς έστω και μερικώς κατευθύνονται τελικά πόροι προς τους φτωχούς... Αυτό όμως που δεν γίνεται κατανοητό είναι το γεγονός ότι η αποδοχή μιας τέτοιας κατάστασης κατά τον παρόντα χρόνο μπορεί να οδηγήσει σ ένα φαύλο κύκλο όπου τα υψηλά επίπεδα κυβερνητικής παρέμβασης, η αναποτελεσματικότητα της αγοράς και η διαφθορά διατηρούνται επ' άπειρον. Η αποτυχία να εσωτερικευθούν οι διαγενεακές εξωτερικότητες καθιστά δυνατή την άμεση έκθεση σε κίνδυνο της αποτελεσματικότητας καλοπροαίρετων κατά τα άλλα πολιτικών σε μακροχρόνιο ορίζοντα».* Την σχέση ανισότητας – εγκληματικότητας σε αστικές περιοχές εξετάζει ο Kelly (2000), με την διαφορά ότι διαχωρίζει μεταξύ εγκλημάτων που αφορούν την περιουσία και εγκλημάτων βίας. Τα συμπεράσματα του συγγραφέα αναφέρουν ότι η ανισότητα δεν έχει επίδραση στην εγκληματικότητα περιουσιακής φύσεως, ενώ από την άλλη πλευρά επιδρά ισχυρά στα βίαια εγκλήματα με μια ελαστικότητα πάνω από 0.5. Σε αντιδιαστολή με το παραπάνω συμπέρασμα, η φτώχεια και η αστυνομική δραστηριότητα έχουν σημαντική επίδραση στα εγκλήματα κατά της περιουσίας τα οποία, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, εξηγούνται με ικανοποιητικότερο τρόπο από την οικονομική θεωρία του εγκλήματος ενώ τα εγκλήματα βίας εξηγούνται καλύτερα από τις θεωρίες της καταπίεσης και της κοινωνικής αποδιοργάνωσης. Τα εγκλήματα των ληστειών και των διαρρήξεων σε σχέση με την εισοδηματική ανισότητα εξετάζει ο Choe (2008) όπου όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα υπάρχει μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Πιο πρόσφατα, ο Pridemore (2011) εκτίμησε θεωρητικά υποδείγματα μελετών εγκληματολογίας, που ενσωμάτωναν μετρήσεις φτώχειας και τα οποία έδειξαν μια ισχυρή διασύνδεση φτώχειας και ποσοστού ανθρωποκτονιών. Ειδικότερα, διαπιστώθηκε ότι η φτώχεια είναι ακόμα πιο αξιόπιστος προβλεπτικός παράγοντας σε σχέση με την ανισότητα όσον αφορά την εξήγηση για τις διαχρονικές μεταβολές στο ποσοστό ανθρωποκτονιών.

Συμπεράσματα αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και της εγκληματικότητας διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Για την συνοπτική παρουσίαση των ευρημάτων των μελετών που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, καταρτίστηκε ο Πίνακας 7 με αύξουσα χρονολογική σειρά.

Πίνακας 7 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της εγκληματικότητας

Συγγραφείς	Έτος	Κυριότερα σχετικά συμπεράσματα
Merton	1938	Όταν ο κυρίαρχος στόχος, που ο πολιτισμός της κοινωνίας καταδεικνύει, είναι η απόκτηση υλικού πλούτου, ενώ παράλληλα τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη αυτού του στόχου δεν είναι κατανοημένα με ισότιμο τρόπο, τότε τα μειονεκτούντα από οικονομική άποψη άτομα απορρίπτουν τα νόμιμα μέσα. Αυτό οδηγεί στην αποξένωση τους από τον κοινωνικό ιστό και ως συνέπεια ρέπουν προς την αποκλίνουσα και εγκληματική συμπεριφορά. Αυτή μάλιστα η αποξένωση μπορεί να προέρχεται από την ανισότητα ή την φυλετική μειοψηφία στην οποία μπορεί να ανήκει το άτομο.
Shaw & McKay	1942	Η φτώχεια, η εθνική ανομοιογένεια και η κινητικότητα της διαμονής, αποτελούν τους τρεις συντελεστές που αποδυναμώνουν τα δίκτυα στήριξης και υποθάλπουν την δυνατότητα και την θέληση των κοινωνικών ομάδων να ασκήσουν άτυπο έλεγχο στα μέλη τους
Cohen	1955	Το έγκλημα είναι μια επίθεση-απάντηση κατά της κρατούσας ηθικής τάξης και ο εγκληματικός υπόκοσμος είναι προϊόν των κοινωνικο-πολιτιστικών διαφορών ανάμεσα στα μέλη της εργατικής και της μεσαίας (αστικής) τάξης.
Cloward & Ohlin	1960	Οι εγκληματικές συμπεριφορές εμφανίζονται συνήθως σε κοινότητες αποστερημένων εθνικών μειονοτήτων, όπου οι ευκαιρίες για υλική ευημερία με νόμιμα μέσα είναι λίγες.
Ehlich	1973	Η επιλογή διάπραξης παρανομιών με σκοπό το οικονομικό όφελος δεν είναι ασυμβίβαστη με τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την θετική συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και του ποσοστού των εγκλημάτων κατά της περιουσίας.
Kornhauser	1978	Η φτώχεια, η εθνική ανομοιογένεια και η κινητικότητα της διαμονής, αποτελούν τους τρεις συντελεστές που αποδυναμώνουν τα δίκτυα στήριξης και υποθάλπουν την δυνατότητα και την θέληση των κοινωνικών ομάδων να ασκήσουν άτυπο έλεγχο στα μέλη τους
Blau & Blau	1982	Υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και των ποσοστών ανθρωποκτονιών σε μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές
Land, McCall & Cohen	1990	Οι μεταβλητές της ανισότητας, της φτώχειας, της εθνικότητας, της ανεργίας καθώς και άλλων μέτρων της αποστέρησης διακρίνονται για την ισχυρή συγγραμικότητα (collinearity) δυσκολεύοντας την διάκριση των επιπτώσεων που επιφέρει η κάθε μεταβλητή στην εγκληματική δραστηριότητα.
Hsieh and Pugh	1993	Το έγκλημα επικρατεί σε κοινωνίες οι οποίες επιτρέπουν μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών
Kawachi	1994	Το έγκλημα επικρατεί σε κοινωνίες οι οποίες επιτρέπουν μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών
Chiu & Madden	1998	Η αυξανόμενη ανισότητα οδηγεί σε αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας
Kelly	2000	Η ανισότητα δεν έχει επίδραση στην εγκληματικότητα περιουσιακής φύσεως, ενώ από την άλλη πλευρά επιδρά ισχυρά στα βίαια εγκλήματα με μια ελαστικότητα πάνω από 0.5 Σε αντιδιαστολή με το παραπάνω συμπέρασμα, η φτώχεια και η αστυνομική δραστηριότητα έχουν σημαντική επίδραση στα εγκλήματα κατά της περιουσίας τα οποία, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, εξηγούνται με ικανοποιητικότερο τρόπο από την οικονομική θεωρία του εγκλήματος ενώ τα εγκλήματα βίας εξηγούνται καλύτερα από τις θεωρίες της καταπίεσης και της κοινωνικής αποδιοργάνωσης.

Fainzylber, Lederman & Loyaza	2002	Η παρατηρούμενη εξάπλωση του εγκλήματος και της βίας έχει ολέθριες επιπτώσεις στην κοινωνική σταθερότητα, στην ποιότητα ζωής και στην οικονομική δραστηριότητα των πολιτών, καθώς αντιμετωπίζουν μειωμένο αίσθημα προσωπικής και περιουσιακής ασφάλειας.
You & Khagram	2004	Η ανισότητα αυξάνει το επίπεδο διαφθοράς διαμέσου υλικών και κανονιστικών μηχανισμών
Alesina & Angeletos	2005	Ένας διευρυμένος δημόσιος τομέας αυξάνει τις πιθανότητες για διαφθορά, η ύπαρξη της οποίας με τη σειρά της ενισχύει την απαίτηση της κοινωνίας για αναδιανεμητικές πολιτικές που στοχεύουν στην εξάλειψη των ανισοτήτων και των αδικιών τις οποίες γεννά η διαφθορά. Κατά τους συγγραφείς αυτές οι αναδιανεμητικές πολιτικές είναι δυνατόν να δημιουργήσουν καινούργιες ευκαιρίες για διαφθορά ειδικά σε αναπτυσσόμενες οικονομίες. Το πολιτικό δίλλημα που γεννάται είναι η επιλογή ύπαρξης ενός μεγάλου δημόσιου τομέα που ευνοεί την διαφθορά ή η επιλογή ενός μικρού δημόσιου τομέα που όμως δεν έχει την δυνατότητα να διορθώνει σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανισότητες τις οποίες αναμφίβολα προκαλεί η οικονομία της αγοράς.
Choe	2008	Υπάρχει μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των εγκλημάτων των ληστειών και των διαρρήξεων σε σχέση με την εισοδηματική ανισότητα.
Pridemore	2011	Η φτώχεια είναι αξιόπιστος προβλεπτικός παράγοντας σε σχέση με την ανισότητα όσον αφορά την εξήγηση για τις διαχρονικές μεταβολές στο ποσοστό ανθρωποκτονιών.

Συμπερασματικά, το έγκλημα έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής των ατόμων. Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι το έγκλημα επικρατεί σε κοινωνίες οι οποίες επιτρέπουν μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών καθώς και όταν οι ευκαιρίες για υλική ευημερία με νόμιμα μέσα είναι λίγες. Σε αυτή την κατεύθυνση, έχει αποδειχθεί μια ισχυρή στατιστική συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και διαφόρων εγκληματικών συμπεριφορών, όπου μια αύξηση της ανισότητας αυξάνει την εγκληματική δραστηριότητα. Ως εκ τούτου, είναι απολύτως σαφές ότι μια πλήρης μελέτη των φαινομένων της φτώχειας και της ανισότητας δεν πρέπει να εξαιρεί την διάσταση της εγκληματικότητας που επιδρά αρνητικά στο αίσθημα ασφάλειας των ατόμων.

1.2.5. Εισοδηματική ανισότητα, κοινωνική σύγκρουση και πολιτική.

Στο κλασσικό βιβλίο του G. Lenski (1966) περί της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, γίνεται μια εκτεταμένη και βαθιά έρευνα για τα αίτια και τις επιπτώσεις της ανθρώπινης ανισότητας καθώς και στις συνέπειες της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Ο Lenski ισχυρίζεται ότι αν και η τεχνολογική βάση μιας κοινωνίας επηρεάζει την οικονομική ανισότητα διαμέσου της επίδρασης πάνω στο πολιτικό σύστημα και στην ισορροπία δυνάμεων εντός της κοινωνίας, το ίδιο το οικονομικό σύστημα δεν έχει άμεσο αντίκτυπο στην εισοδηματική ανισότητα (Lenski 1966, σελ.

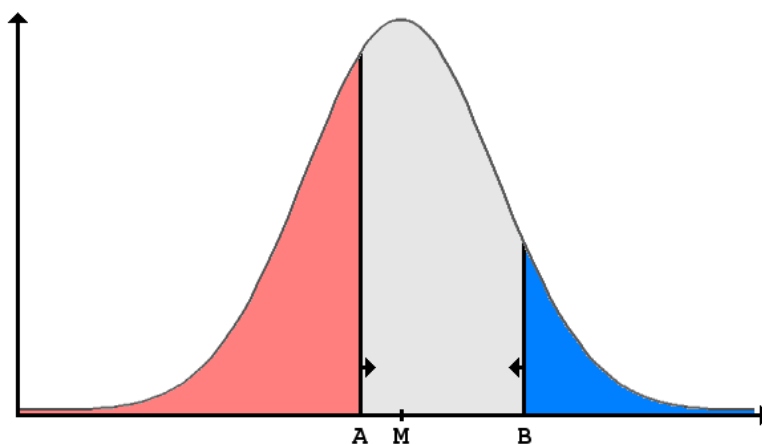
436). Στις βιομηχανικές χώρες ένα υψηλό ποσοστό των ενηλίκων ψηφίζει και μπορεί να οργανωθεί πολιτικά ούτως ώστε να προωθήσει τα συμφέροντα τους ή της πεποιθήσεις τους, ακόμη και «όταν αυτές είναι σε αντίθεση με τα συμφέροντα ή τις πεποιθήσεις αυτών που έχουν την εξουσία» (Lenski 1966, σελ. 308). Συνεπώς, οι πολιτικές δυνάμεις είναι ο κύριος λόγος που προκαλείται η οικονομική ανισότητα. Όταν οι αναπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες εξυψώνουν την μεσαία και εργατική τάξη πολιτικά και εκπαιδευτικά «οι πολλοί μπορούν να συνδυαστούν εναντίον των λίγων αν και ατομικά οι πολλοί είναι λιγότερο δυνατοί, αλλά όταν ενωθούν μπορεί να είναι το ίδιο δυνατοί αν όχι δυνατότεροι» (Lenski 1966, σελ. 318).

Η ανισότητα σύμφωνα με τον E. Glaeser (2006, σελ. 631) είναι δυνατόν να επηρεάσει τα πολιτικά αποτελέσματα με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτον, η αυξανόμενη οικονομική ανισότητα έχει αντίκτυπο στο επίπεδο της μετά φόρων ανισότητας λόγω της αυξημένης προτίμησης για αναδιανομή από τον διάμεσο ψηφοφόρο (median voter)¹⁹. Δεύτερον, η υψηλότερη ανισότητα μπορεί να μειώσει την αναδιανομή και τις κοινωνικές παροχές διότι οι οικονομικοί πόροι δεν καθορίζουν μόνο τις προτιμήσεις αλλά επίσης και την δυνατότητα να επηρεάζουν τα πολιτικά αποτελέσματα. Τρίτον, η οικονομική ανισότητα μπορεί να επηρεάσει την όλη κατασκευή των πολιτικών θεσμών (όπως η δημοκρατία²⁰).

¹⁹ Η θεωρία του διάμεσου ψηφοφόρου αποτελεί ένα πολύ γνωστό υπόδειγμα κατά το οποίο εάν υποθεθεί ότι: οι προτιμήσεις ενός ψηφοφόρου μπορούν να αναπαρασταθούν σαν σημεία μιας ευθείας, εάν όλοι οι ψηφοφόροι ψηφίζουν συγκεκριμένα τον πολιτικό που πράττει πολιτικές ενέργειες που βρίσκονται εγγύτερα στις προτιμήσεις τους, και αν υπάρχουν μόνο δύο υποψήφιοι, τότε αυτοί οι πολιτικοί, οι οποίοι πολιτεύονται βάσει των κανόνων ενός πλειοψηφικού συστήματος και οι οποίοι θέλουν να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των ψήφων, πρέπει και οι δύο να εφαρμόσουν την πολιτική που προτιμάται από τον διάμεσο ψηφοφόρο. Αυτή η στρατηγική αποτελεί μια ισορροπία κατά Nash όπου οι ψηφοφόροι είναι αδιάφοροι σχετικά με την επιλογή του ενός ή του άλλου υποψηφίου. Έτσι, οι υποψήφιοι προσδοκούν να λάβουν το ήμισυ των ψήφων ο καθένας. Εάν ένας παρεκκλίνει προς μια άλλη πολιτική θέση, τότε αυτός λαμβάνει λιγότερες από τις μισές ψήφους.

²⁰ Σύμφωνα με τους Alesina & Perotti (1994) ο ορισμός που δίνεται για την δημοκρατία είναι η κατάσταση όπου «ένα έθνος έχει τακτικές, ελεύθερες, ανταγωνιστικές (πολυκομματικές) εκλογές».

Διάγραμμα 8 Θεώρημα διάμεσου ψηφοφόρου

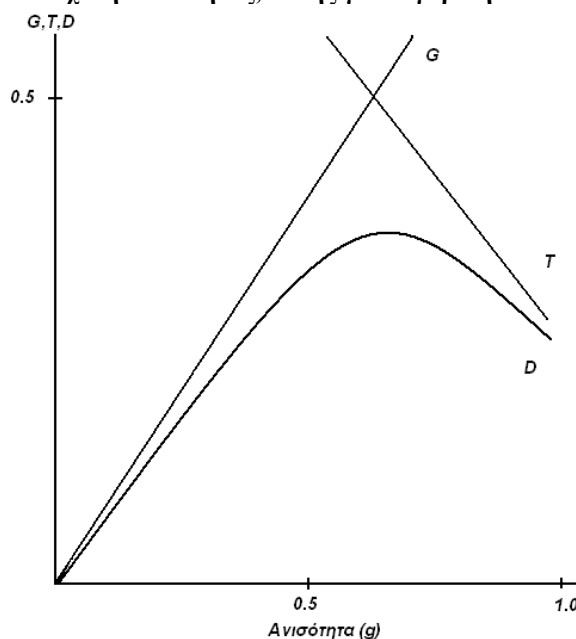
Σύμφωνα με τους Meltzer & Richard (1981), σε ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, το μέγεθος της κυβέρνησης, μετρούμενο με το μέρος του εισοδήματος που αναδιανέμεται, καθορίζεται από τον κανόνα της πλειοψηφίας. Οι ψηφοφόροι με εισόδημα κατώτερο από το εισόδημα του διαμέσου ψηφοφόρου επιλέγουν υποψηφίους που είναι υπέρ της μεγαλύτερης αναδιανομής και της επιβολής φόρων, ενώ οι ψηφοφόροι με εισόδημα ανώτερο από το εισόδημα του διάμεσου ψηφοφόρου επιλέγουν υποψηφίους που είναι υπέρ της μικρότερης αναδιανομής και της μείωσης των φόρων (βλ. Meltzer Richard σελ. 924). Όταν το μέσο εισόδημα αυξάνεται σε σχέση με το εισόδημα του διάμεσου ψηφοφόρου, δηλαδή όσο η θέση του διάμεσου ψηφοφόρου μετακινείται αριστερά στην εισοδηματική κατανομή, τότε οι φόροι αυξάνονται και το αντίστροφο. Ο Milanovic (2000) βάσισε την έρευνά του σε ένα σύνολο δεδομένων που αφορά 79 παρατηρήσεις από έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών 24 δημοκρατικών χωρών. Αφορούσε την δοκιμή της υπόθεσης του διάμεσου ψηφοφόρου χρησιμοποιώντας την μεταβλητή του εισοδήματος προ φόρων και μεταβιβάσεων, δηλαδή της μεταβλητής που δείχνει καλύτερα τα οφέλη που αποκομίζουν τα φτωχά νοικοκυριά. Ο συγγραφέας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι χώρες με μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα αναδιανέμουν περισσότερο πλούτο προς τους φτωχούς γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεση του διάμεσου ψηφοφόρου. Ο Nagel (1974) στο υπόδειγμα που προτείνει προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ ανισότητας και πολιτικής αστάθειας, θεωρεί ότι η κοινωνική δυσαρέσκεια και συνεπώς η πολιτική αστάθεια μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ανισότητα. Αυτή

την υπόθεση την βασίζει στην επιστήμη της ψυχολογίας και ειδικότερα στην σύγκριση που κάνουν μεταξύ τους τα άτομα²¹. Σύμφωνα με τον Nagel η δυσaréσκεια λόγω της ανισότητας (D) είναι το γινόμενο της τάσης για σύγκριση (T) με την δυσφορία που προέρχεται από την σύγκριση (G)

$$D = TG \Rightarrow D = (1 - \alpha_1 g) \cdot a_2 g \Rightarrow D = \alpha_2 g - \alpha_1 \alpha_2 g^2$$

Η γραφική απεικόνιση της παραπάνω εξίσωσης είναι μια κοίλη συνάρτηση η οποία *ceteris paribus* ξεκινά από το μηδέν σε ένα πλήρως ίσο κοινωνικοοικονομικό σύστημα, αυξάνεται όσο αυξάνεται η ανισότητα μέχρι ενός μέγιστου σημείου²² και από το σημείο αυτό μειώνεται έως και το σημείο της πλήρους ανισότητας. Όταν η ανισότητα είναι χαμηλή, μια αύξησή της εντείνει την κοινωνική δυσaréσκεια και συνεπώς την πολιτική αστάθεια, ενώ όταν το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών γίνεται αρκετά σημαντικό, τότε οι φτωχοί χάνουν το πλαίσιο για κοινωνική σύγκριση.

Διάγραμμα 9 Σχέση ανισότητας, τάσης για σύγκριση και δυσφορία κατά Nagel

Ο Muller (1985) στην έρευνα του εξέτασε δυο σύνολα δεδομένων από διαφορετικές χώρες που αφορούσαν τις δεκαετίες 1958-67 και 1968-77, καταλήγοντας στο

²¹ Ο ψυχολόγος Leon Festinger στην θεωρία του σχετικά με την κοινωνική σύγκριση αναφέρει: «Η τάση για σύγκριση μεταξύ ενός με ένα άλλο συγκεκριμένο άτομο μειώνεται όσο η διαφορά της γνώμης του ή της δυνατοτήτων τους αυξάνονται». Βλ. Leon Festinger, “A Theory of Social Comparison Processes” *Human Relations*, VII (May 1954), 117-40.

²² Η μέγιστη τιμή της συνάρτησης λαμβάνεται όταν η πρώτη παράγωγος ισούται με μηδέν:

$$D' = a_1 - 2a_1 a_2 g = 0 \Rightarrow g = \frac{1}{2a_1} \text{ (όπου } g: \text{ ο δείκτης Gini)}$$

συμπέρασμα ότι η οικονομική ανισότητα έχει μια ισχυρά θετική επίδραση στον ρυθμό θανάτων από πολιτική βία. Επίσης, συμπέρανε ότι η πολιτική βία ακολουθεί μια μη μονοτονική συνάρτηση αντιστραμμένου U του βαθμού καταπίεσης που υφίσταται η κοινωνία από το είδος του κυβερνητικού καθεστώτος και η οποία μετράται από διάφορους δείκτες πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Στην έρευνα τους οι Muller & Seligson (1987), χρησιμοποιούν δεδομένα που αφορούν στην ανισότητα κατοχής γης και στην οικονομική ανισότητα, τα οποία εντάσσουν σε ένα υπόδειγμα που λαμβάνει υπόψη του την καταπιεστικότητα του κυβερνώντος καθεστώτος, τις κυβερνητικές πράξεις πειθαναγκασμού, την ένταση του διαχωρισμού και την οικονομική ανάπτυξη, προκειμένου να εξετάσουν την επίδραση αυτών των φαινομένων στην δημιουργία κοινωνικής κρίσης και διαμάχης. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν είναι ότι η εισοδηματική ανισότητα έχει την μεγαλύτερη σημασία στην μεταβολή του βαθμού πολιτικής βίας ανάμεσα στις χώρες του δείγματος που εξετάζουν. Σε επόμενα άρθρα του ο Muller (1988 a,b), χρησιμοποιώντας ένα δείγμα 55 χωρών παρατηρεί ότι αφ' ενός η δημοκρατική εμπειρία που βιώνει μια κοινωνία έχει αρνητική επίδραση στην ανισότητα και αφ' ετέρου εξετάζοντας ένα δείγμα 33 χωρών κατέληξε στο συμπέρασμα της ύπαρξης μιας ισχυρής αντίστροφης συσχέτισης μεταξύ ανισότητας και πολιτικής σταθερότητας. Μάλιστα, όπως προκύπτει από την ανάλυσή του τα συμπεράσματα αυτά είναι ανεξάρτητα από το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Ο Simpson (1990) χρησιμοποιώντας τροποποιημένο τα δείγμα δεδομένων από τις 62 χώρες που χρησιμοποίησε ο Muller καθώς και το δείγμα του Hoover (1989), εξέτασε την σχέση που έχουν η δημοκρατία και η εκπαίδευση με την εισοδηματική ανισότητα. Το αποτέλεσμα στο οποίο κατέληξε είναι η επιτακτικότητα της χρήσης πολυμεταβλητών συναρτήσεων της πολιτικής δημοκρατίας²³ και εκπαίδευσης σε οποιοδήποτε προσδιορισμό των εθνικών επιπέδων ανισότητας.

Σύμφωνα με τους Acemoglu & Robinson (2000) τα καθεστώτα τα οποία ελέγχονται από μία πλούσια ελίτ συχνά καταρρέουν και ανοίγουν δρόμο για τον εκδημοκρατισμό εν μέσω γενικευμένης κοινωνικής αναταραχής. Τέτοιες αλλαγές καθεστώτων συχνά ακολουθούνται από αναδιανομή προς τους φτωχούς και εις βάρος των πλουσίων. Για την ανάλυση τους υιοθετούν την θεωρία παιγνίων και δημιουργούν ένα παίγνιο με τρεις παίκτες (τους πλουσίους, την μεσαία τάξη και τους φτωχούς) καθώς και μια

²³ Μετρούμενη με τον δείκτη πολιτικής δημοκρατίας (PDI). Ο δείκτης πολιτικής δημοκρατίας απαρτίζεται από τρεις επιμέρους δείκτες πολιτικών ελευθεριών: τον δείκτη της ελευθερίας του λόγου, τον δείκτη της ελευθερίας του τύπου και τον δείκτη της ελευθερίας της ύπαρξης αντιπολιτευόμενων ομάδων (Bollen & Grandjean, 1981).

κυβέρνηση τριών τύπων (σκληρή, ελαστική ή αδύναμη) η οποία επιλέγει μεταξύ τριών δράσεων (καταπίεση, παραχώρηση δικαιωμάτων ή πλήρη εκδημοκρατισμός). Η ακολουθία των φάσεων του παιγνίου έχει ως εξής:

Το παίγνιο ξεκινά από την Φύση η οποία επιλέγει τον τύπο της ελίτ που κατέχει την εξουσία. Αυτή η επιλογή δεν παρατηρείται από τους φτωχούς. → Η ελίτ κινείται και επιλέγει μια από τις τρεις δράσεις (καταπίεση, παραχώρηση δικαιωμάτων ή πλήρη εκδημοκρατισμός). → Μετά την παρατήρηση αυτών των ενεργειών οι φτωχοί αποφασίζουν εάν θα επαναστατήσουν. → Εάν γίνει επανάσταση η ελίτ θα απαντήσει με ανάλογη ενέργεια. Εάν η επανάσταση επιτύχει οι φτωχοί παίρνουν τον έλεγχο των μέσων παραγωγής, και αν αποτύχει η ελίτ παραμένει στην εξουσία. → Εάν δεν γίνει επανάσταση, τότε ο διάμεσος ψηφοφόρος είναι αυτός ο οποίος θέτει το ποσοστό φορολόγησης και η ταυτότητα του διάμεσου ψηφοφόρου εξαρτάται από το πολιτικό σύστημα.

Υπό καθεστώς πλήρους πληροφόρησης²⁴ οι τρεις διαφορετικοί τύποι εξουσίας δρουν με διαφορετικό τρόπο: Η σκληρή κυβέρνηση δεν επιλέγει την παραχώρηση δικαιωμάτων ή τον πλήρη εκδημοκρατισμό, ενώ οι φτωχοί δεν επιχειρούν επανάσταση καθώς η πιθανότητα να κερδίσουν είναι μικρή και το κόστος μεγάλο. Μια ελαστική κυβέρνηση επιλέγει την παραχώρηση δικαιωμάτων σε μικρό όμως βαθμό. Ο λόγος που η κυβέρνηση δεν επιλέγει την υιοθέτηση μιας καταπιεστικής πολιτικής είναι ότι το κόστος της θα είναι μεγαλύτερο από αυτό μιας περιορισμένης αναδιανεμητικής πολιτικής. Και σε αυτή τη περίπτωση οι φτωχοί δεν επιχειρούν επανάσταση καθώς συνειδητοποιούν ότι δεν θα κερδίσουν. Τέλος, μια αδύναμη κυβέρνηση έχει ως μόνη επιλογή τον πλήρη εκδημοκρατισμό. Υπό καθεστώς ατελούς πληροφόρησης τώρα, η σκληρή κυβέρνηση εξακολουθεί να επιλέγει μια καταπιεστική πολιτική. Μια ελαστική κυβέρνηση επιλέγει είτε την καταπίεση είτε τον πλήρη εκδημοκρατισμό. Αυτό εξαρτάται από το κόστος της χρήσης καταπιεστικής πολιτικής σε σχέση με το κόστος της αυξημένης φορολόγησης της ελίτ σε καθεστώς δημοκρατίας. Τέλος, μια αδύναμη κυβέρνηση παριστάνει ότι είναι μια ελαστική κυβέρνηση προκειμένου να κάνει μόνο ορισμένες παραχωρήσεις και όχι πλήρη εκδημοκρατισμό. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ότι οι φτωχοί ερμηνεύουν την παραχώρηση δικαιωμάτων ως μια πράξη που σηματοδοτεί αδυναμία, γεγονός που

²⁴ Η κατάσταση κατά την οποία οι παίκτες γνωρίζουν όλη την σχετική πληροφόρηση ο ένας για τον άλλον συμπεριλαμβανομένων των αποδόσεων που ο καθένας λαμβάνει από τα διαφορετικά αποτελέσματα του παιγνίου. Mas Colell et al σελ. 253 Microeconomic Theory Oxford University Press.

οδηγεί σε επανάσταση. Εξετάζοντας και την δυναμική του μοντέλου οι συγγραφείς θεωρούν ότι στην περίπτωση που αυξηθεί η ανισότητα αυξάνεται και το προτιμώμενο ποσοστό φορολόγησης από τα φτωχά άτομα, το οποίο με τη σειρά του αυξάνει το κόστος εκδημοκρατισμού. Έτσι, μια κοινωνία όπου η οικονομία της χαρακτηρίζεται από μεγάλο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών, αντιμετωπίζει μεγαλύτερη πιθανότητα να υποφέρει από μια καταπιεστική πολιτική η οποία στην συνέχεια αυξάνει και την πιθανότητα κοινωνικών αναταραχών και επαναστάσεων.

Από την άλλη μεριά, οι Collier & Hoeffler (1998) και Collier (2000) χρησιμοποιώντας ένα σύνολο δεδομένων από εμφυλίους πολέμους μεταξύ των ετών 1965-1999, βρήκε ότι η ανισότητα και η έλλειψη δημοκρατίας δεν έχει συστηματική επίδραση στον κίνδυνο για εκδήλωση εμφυλίου πολέμου. Αντιθέτως, χώρες με εξάρτηση από την εξαγωγή βασικών αγαθών του πρωτογενή τομέα, καθώς και αυτές που χαρακτηρίζονται από γεωγραφική διασπορά και έχουν κυρίαρχες εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες είναι πιο επιρρεπείς σε συγκρούσεις. Οι You & Khagram (2004), ερευνούν την περίπτωση όπου η ανισότητα αυξάνει τα επίπεδα της διαφθοράς καθώς οι πλούσιοι έχουν περισσότερα κίνητρα και ευκαιρίες να αναμιχθούν σε τέτοιου είδους πράξεις, ενώ οι φτωχότεροι δεν δύνανται να παρακολουθήσουν ή να αποτρέψουν τους πλούσιους από αυτή την συμπεριφορά. Μάλιστα ισχυρίζονται ότι η ανισότητα επηρεάζει δυσμενώς τους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους δρουν οι πολίτες, γεγονός που κάνει ευκολότερη την ανοχή στην διαφθορά ως αποδεκτή συμπεριφορά. Ταυτόχρονα, καθώς η διαφθορά συνεισφέρει στην ανισότητα, οι κοινωνίες συχνά εγκλωβίζονται σε ένα φαύλο κύκλο ανισότητας και διαφθοράς. Οι Tsuyoshi & Nakamura (2008) μελετούν τον τρόπο που η ανισότητα μεταξύ των φτωχών και πλουσίων ατόμων επιδρά στην διατήρηση της δημοκρατίας καθώς και τον τρόπο που επηρεάζει τα επίπεδα ισορροπίας των φορολογικών συντελεστών και των δημοσίων δαπανών. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν είναι η αποσταθεροποίηση της δημοκρατίας όταν αυξάνεται η ανισότητα, καθώς οι φτωχοί δεν έχουν το κίνητρο διατήρησης της δημοκρατίας. Επιπροσθέτως, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση της ανισότητας είναι θετικά συσχετισμένη με τα επίπεδα ισορροπίας των φορολογικών συντελεστών και των δημοσίων δαπανών.

Ο Frederick Solt (2008) εξετάζει την θεωρία που ισχυρίζεται ότι η υψηλότερη ανισότητα αυξάνει την σχετική δύναμη των πλουσίων να διαμορφώνουν τις πολιτικές εκείνες που τους συμφέρουν, σε αντίθεση με τις εναλλακτικές θεωρήσεις που επικεντρώνονται στις επιδράσεις της ανισότητας στις υποκειμενικές επιδιώξεις των

πολιτών ή στους διαθέσιμους πόρους που διαθέτουν για πολιτική εμπλοκή. Η ανάλυση δείχνει ότι υψηλότερα επίπεδα ανισότητας καταπιέζουν δυναμικά το ενδιαφέρον για ενασχόληση με την πολιτική, την συχνότητα των πολιτικών συζητήσεων και την συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία για όλο τον πληθυσμό εκτός από το ποσοστό που ευημερεί. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι υψηλότερη οικονομική ανισότητα οδηγεί σε υψηλότερη πολιτική ανισότητα.

Ωστόσο, όπως τονίστηκε πρωτίτερα όταν στην έννοια της ανισότητας, δηλαδή της απόστασης που έχουν τα άτομα μεταξύ τους ως προς κάποιο χαρακτηριστικό – συνήθως του εισοδήματος– προστεθεί και η ταυτοποίηση των ομάδων, τότε δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ανάπτυξης μιας διαδικασίας πόλωσης. Ως αποτέλεσμα της προηγούμενης διαδικασίας, τα άτομα αισθάνονται κοινωνικά ή ιδεολογικά διαχωρισμένα από τα μέλη των άλλων ομάδων. Οι Esteban & Ray (1999) ανέπτυξαν ένα θεωρητικό υπόδειγμα μέσω του οποίου έδειξαν ότι εάν υπάρχουν δύο ομάδες ικανού μεγέθους, τότε η πιθανή σύγκρουση μεταξύ τους φαίνεται να συνδέεται στενά με την ένταση του διπολισμού της υποκείμενης κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού τα οποία εξετάζονται και μάλιστα η ένταση αυτή φτάνει το μέγιστο όταν οι δύο ομάδες είναι πληθυσμιακά ισοδύναμες. Η Østby (2008), ασκεί κριτική στις έρευνες που συμπεραίνουν ότι η ανισότητα δεν αυξάνει τον κίνδυνο βίαιων συγκρούσεων, καθώς ισχυρίζεται ότι λαμβάνουν υπ' όψιν τους μόνο τις κάθετες ανισότητες –δηλαδή τις ανισότητες μεταξύ ατόμων- και όχι τις οριζόντιες ανισότητες –δηλαδή όταν η ισχύς και οι πόροι είναι άνισα κατανεμημένοι μεταξύ ομάδων οι οποίες είναι επίσης διαφοροποιημένες με άλλους τρόπους όπως η εθνικότητα, η θρησκεία ή η γλώσσα- με αποτέλεσμα να καταλήγουν σε λάθος συμπεράσματα. Στην εν λόγω έρευνα, επιχειρείται ένας έλεγχος της παραπάνω υπόθεσης με χρήση ποσοτικών μεθόδων ερευνώντας κατά πόσον διάφορες μορφές πόλωσης και οριζόντιων ανισοτήτων επηρεάζουν την πιθανότητα κοινωνικής σύγκρουσης με δεδομένα από 36 αναπτυσσόμενες χώρες κατά την χρονική περίοδο 1986-2004. Τα αποτελέσματα προσδιορίζουν μια ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής πόλωσης και της οριζόντιας κοινωνικής ανισότητας με το ξέσπασμα συγκρούσεων, ενώ αντίθετα οι μεταβλητές που αντιπροσωπεύουν την εθνοτική πόλωση, τις ανισότητες μεταξύ των ατόμων και τον συνδυασμό εθνοτικής/κοινωνικο-οικονομικής πόλωσης δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

Συμπεράσματα αναφορικά με την διερεύνηση της σχέσης ανισότητας και κοινωνικής σύγκρουσης και πολιτικής διαμέσου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Μια σύνοψη των μελετών που παρατέθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο αποδίδεται με τον Πίνακα 8.

Πίνακας 8 Σύνοψη μελετών σχετικά με τα θέματα της οικονομικής ανισότητας και της κοινωνικής σύγκρουσης και πολιτικής

Συγγραφείς	Έτος	Κυριότερα σχετικά συμπεράσματα
G. Lenski	1966	Οι πολιτικές δυνάμεις είναι ο κύριος λόγος που προκαλείται η οικονομική ανισότητα
Nagel	1974	Η πολιτική αστάθεια μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ανισότητα
Meltzer & Richard	1981	Υπό τον κανόνα της πλειοψηφίας, ο ψηφοφόρος με διάμεσο εισόδημα αποφασίζει σχετικά με την αναδιανομή του εισοδήματος.
Muller	1985	Η οικονομική ανισότητα έχει μια ισχυρά θετική επίδραση στον ρυθμό θανάτων από πολιτική βία
Muller & Seligson	1987	Η εισοδηματική ανισότητα έχει την μεγαλύτερη σημασία στην μεταβολή του βαθμού πολιτικής βίας.
Muller	1988	Υπάρχει ισχυρή αντίστροφη συσχέτιση μεταξύ ανισότητας και πολιτικής σταθερότητας.
Simpson	1990	Είναι επιτακτική η χρήση πολυμεταβλητών συναρτήσεων πολιτικής δημοκρατίας και εκπαίδευσης για τον προσδιορισμό της ανισότητας.
Collier & Hoeffler	1998	Η ανισότητα και η έλλειψη δημοκρατίας δεν έχει συστηματική επίδραση στον κίνδυνο για εκδήλωση εμφυλίου πολέμου
Esteban & Ray	1999	Εάν υπάρχουν δύο ομάδες ικανού μεγέθους, τότε η πιθανή σύγκρουση μεταξύ τους φαίνεται να συνδέεται στενά με την ένταση του διπολισμού της υποκείμενης κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού τα οποία εξετάζονται.
Milanovic	2000	Οι χώρες με μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα αναδιανέμουν περισσότερο πλούτο προς τους φτωχούς
Acemoglu & Robinson	2000	Τα καθεστώτα τα οποία ελέγχονται από μία πλούσια ελίτ συχνά καταρρέουν και ανοίγουν δρόμο για τον εκδημοκρατισμό εν μέσω γενικευμένης κοινωνικής αναταραχής.
Collier	2000	Η ανισότητα και η έλλειψη δημοκρατίας δεν έχει συστηματική επίδραση στον κίνδυνο για εκδήλωση εμφυλίου πολέμου
You & Khagram	2004	Η ανισότητα επηρεάζει δυσμενώς τους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους δρουν οι πολίτες, γεγονός που κάνει ευκολότερη την ανοχή στην διαφθορά ως αποδεκτή συμπεριφορά
E. Glaeser	2006	Η ανισότητα είναι δυνατόν να επηρεάσει τα πολιτικά αποτελέσματα.
Tsuyoshi & Nakamura	2008	Η δημοκρατία αποσταθεροποιείται όταν αυξάνεται η ανισότητα, καθώς οι φτωχοί δεν έχουν το κίνητρο διατήρησης της. Η αύξηση της ανισότητας είναι θετικά συσχετισμένη με τα επίπεδα ισορροπίας των φορολογικών συντελεστών και των δημοσίων δαπανών
Solt	2008	Υψηλότερη οικονομική ανισότητα οδηγεί σε υψηλότερη πολιτική ανισότητα
Østby	2008	Υπάρχει ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής πόλωσης και της οριζόντιας κοινωνικής ανισότητας με το ξέσπασμα συγκρούσεων

Οι περισσότερες μελέτες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η μεγαλύτερη οικονομική ανισότητα οδηγεί εκ μέρους των ατόμων σε προσπάθεια για μεγαλύτερη αναδιανομή

του παραγόμενου πλούτου. Σε αυτή τη βάση, προκύπτει ότι υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ της έννοιας της οικονομικής ανισότητας και της πολιτικής αστάθειας, καθώς συγκλίνουν στην άποψη ότι οι κοινωνίες μεγάλων αντιθέσεων μεταξύ πλουσίων και φτωχών, αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες πιθανότητες κοινωνικών αναταραχών και επαναστάσεων.

1.3. Θέματα Μέτρησης της Οικονομικής Ανισότητας.

Ο σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι αρχικά να παραθέσει τις υπάρχουσες στατιστικές τεχνικές μέτρησης και ανάλυσης των φαινομένων της οικονομικής ανισότητας, της πόλωσης και της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών. Στην συνέχεια θα επιχειρηθεί ο εντοπισμός των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων αυτών των τεχνικών, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν τα κατάλληλα μέτρα στο κεφάλαιο της εμπειρικής διερεύνησης.

1.3.1 Εννοιολογικές διασαφηνίσεις.

Η έννοια του εισοδήματος.

Προκειμένου να είναι δυνατή οποιαδήποτε μέτρηση της ανισότητας επί των οικονομικών πόρων είναι αναγκαίο να διασαφηνιστούν πρώτα ορισμένοι όροι που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια όπως το εισόδημα, το ισοδύναμο εισόδημα, το διαθέσιμο εισόδημα και ο πλούτος. Ακολουθώντας τον τρόπο παρουσίασης του θέματος από τον Cowell (2000) με τον όρο *εισόδημα*, εννοείται το σύνολο των εσόδων ή των *χρηματικών* ποσών που εισπράχθηκαν κατά την διάρκεια ενός ορισμένου χρονικού διαστήματος. Τα μέρη που απαρτίζουν το εισόδημα είναι το εισόδημα από εργασία, το εισόδημα από περιουσία και οι μεταβιβαστικές πληρωμές του κράτους²⁵. Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλες εισοδηματικές συνιστώσες, όπως το τεκμαρτό ενοίκιο από ιδιοκατοίκηση, οι έμμεσες κοινωνικές μεταβιβάσεις, τα εισοδήματα σε είδος κ.α. οι οποίες είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά τα αποτελέσματα. Επιπλέον, για να γεφυρωθεί, το χάσμα μεταξύ της έννοιας της ατομικής χρησιμότητας που χρησιμοποιούν οι οικονομολόγοι για την

²⁵ Με τον όρο μεταβιβαστικές πληρωμές εννοούμε τις άμεσες χρηματικές πληρωμές του κράτους προς τους πολίτες, οι οποίες δεν αποτελούν αντιστάθμισμα κάποιας τρέχουσας προσφοράς αγαθών ή/και υπηρεσιών.

εξέταση της ευημερίας με αυτήν του χρηματικού εισοδήματος, είναι αναγκαίο να εισαχθεί επιπλέον στην ανάλυση η *κλίμακα ισοδυναμίας των εισοδημάτων*. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρητική κατασκευή, η συμβατική έννοια του χρηματικού εισοδήματος τροποποιείται σε ένα καινούργιο μέτρο της χρησιμότητας, το *ισοδύναμο εισόδημα* x , όπου λαμβάνονται υπ' όψιν μεταβλητές όπως για παράδειγμα η ηλικία των μελών του εξεταζόμενου υποσυνόλου (οικογένεια, νοικοκυριό) κ.α.. Έτσι δημιουργείται η συναρτησιακή σχέση:

$$x = \chi(\zeta, y) \quad (1)$$

η οποία συνήθως, στις εμπειρικές έρευνες εκφράζεται με τη μορφή:

$$x = \frac{y}{\lambda(\zeta)} \quad (2)$$

όπου y αντιστοιχεί στο συνολικό εισόδημα του εξεταζόμενου υποσυνόλου (οικογένεια ή νοικοκυριό) και $\lambda(\cdot)$ η συνάρτηση η οποία καθορίζει τον αριθμό των *ισοδύναμων ενηλίκων*²⁶ και ζ οι μεταβλητές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Το διαθέσιμο εισόδημα προκύπτει όταν αφαιρεθούν οι φόροι. Τέλος, με τον όρο πλούτο εννοείται η καθαρή χρηματική αξία των οικονομικών και απτών περιουσιακών στοιχείων σε μια ορισμένη χρονική στιγμή²⁷. Ωστόσο, καθώς η εξέταση της κατανομής του πλούτου είναι αρκετά περίπλοκη, είναι προτιμότερο να γίνεται εστιασμός στην εξέταση των εισοδηματικών κατανομών.

Η εισοδηματική κατανομή.

Σύμφωνα με τον Cowell (2000), οι επικρατέστερες μέθοδοι προσέγγισης της εισοδηματικής κατανομής είναι δύο:

Η πρώτη εμφανίζεται ότι η εισοδηματική κατανομή δύναται να αποτυπωθεί από μια σειρά ατόμων και την αντίστοιχη σειρά εισοδημάτων που τους αναλογεί. Στην περίπτωση n αριθμού ατόμων, η κατανομή αναπαρίσταται από ένα πεπερασμένο διάνυσμα:

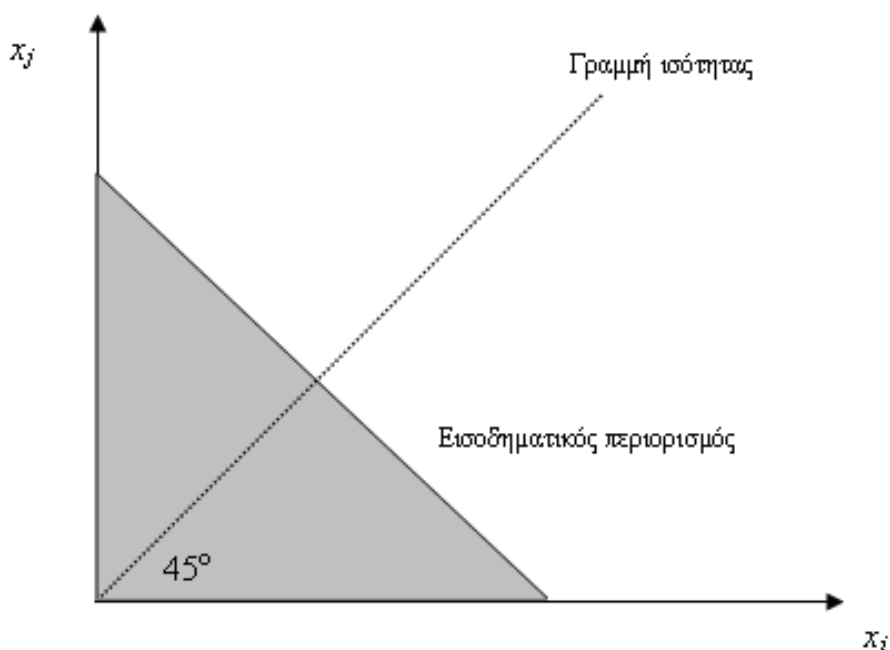
$$x = (x_1, x_2, \dots, x_n) \quad (3)$$

²⁶ Ο όρος *ισοδύναμος ενήλικας* αναφέρεται στην στάθμιση που δίνεται στα μέλη της εξεταζόμενης μονάδας δειγματοληψίας.

²⁷ Η διαφορά δηλαδή του πλούτου με το εισόδημα είναι ότι ο πρώτος αφορά απόθεμα, ενώ το δεύτερο αφορά ροή.

όπου με $x_i, i = 1, \dots, n$, δηλώνεται το εισόδημα του ατόμου i . Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι το εισόδημα είναι δυνατόν να λάβει και αρνητικές τιμές, λόγω απώλειας κεφαλαίου ή αναδρομικών πληρωμών φόρων, σε αντίθεση με την κατανάλωση ή τις δαπάνες που είναι πάντα θετικές. Στην απλή περίπτωση όπου $n=2$, το σύνολο όλων των εφικτών κατανομών του δεδομένου συνολικού εισοδήματός τους αναπαρίσταται από την γραμμοσκιασμένη περιοχή κάτω από την γραμμή του εισοδηματικού περιορισμού των 45° όπως φαίνεται στο διάγραμμα 10.

Διάγραμμα 10 Σύνολο εφικτών κατανομών εισοδήματος μεταξύ δύο ατόμων

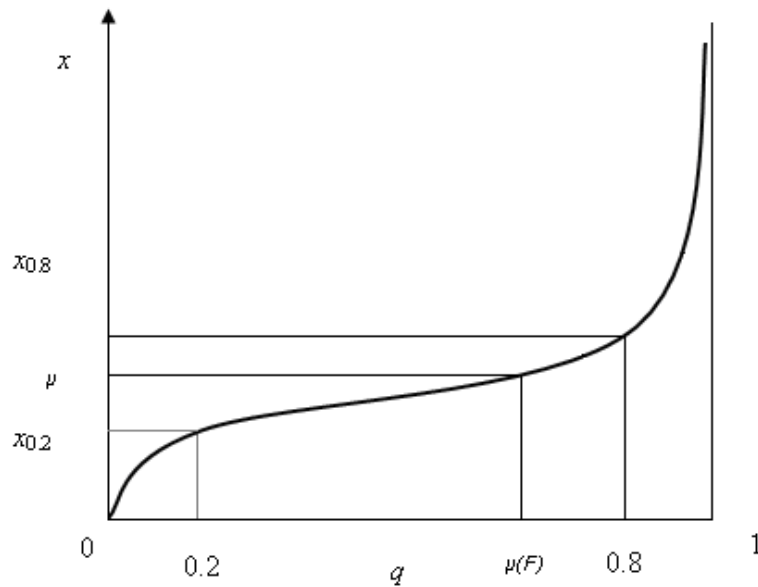

Επιπροσθέτως, η (3) δύναται να τροποποιηθεί από μονομεταβλητό σε πολυμεταβλητό διάλυμα, έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνοντας σταθμίσεις,

$$((\omega_1, x_1), (\omega_2, x_2), \dots, (\omega_n, x_n)) \quad (4)$$

Η δεύτερη προσέγγιση χρησιμοποιεί την στατιστική ανάλυση της κατανομής πιθανότητας (Pen, 1971), όπου η χρησιμότητά της έγκειται στο γεγονός ότι συνδέει απ' ευθείας την μέτρηση της οικονομικής ανισότητας με στατιστικές μεθόδους, επιτρέποντας ταυτόχρονα την εφαρμογή της, είτε σε συνεχείς, είτε σε διακριτές κατανομές. Η εν λόγω προσέγγιση ακολουθεί την στατιστική συνάρτηση κατανομής F . Ένα παράδειγμα απεικόνισης της προσέγγισης αυτής αποτυπώνεται στο διάγραμμα 11.

Διάγραμμα 11 Pen's Parade

Στον οριζόντιο άξονα του διαγράμματος μετρούνται τα ποσοστά του πληθυσμού q σε αύξουσα κατανομή, και στον κάθετο άξονα το εισόδημα x . Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης, $F(x_0)$ είναι το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα μικρότερο ή ίσο με κάποια τιμή x_0 . Επιπλέον, ο στατιστικός μέσος δίνεται από τη σχέση:

$$\mu(F) = \int x dF(x) \quad (5)$$

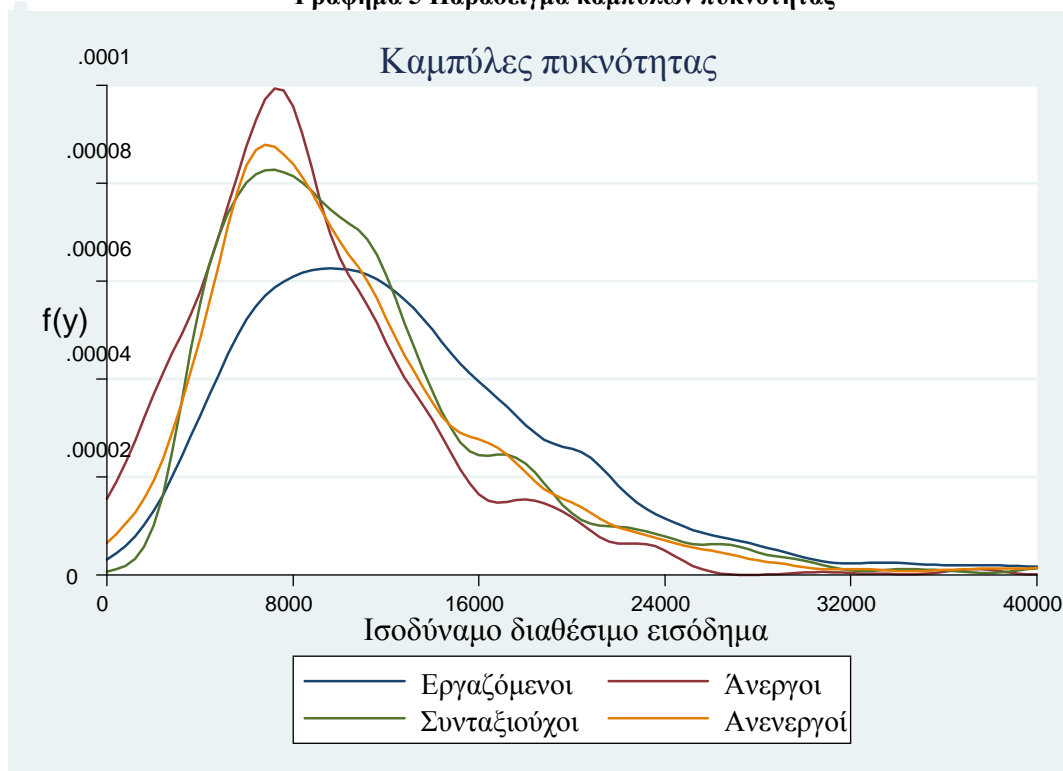
και για διακριτές κατανομές
$$\mu = \frac{\sum_{i=1}^n w_i x_i}{\sum_{i=1}^n w_i}$$

Επίσης, εάν υποθεθεί ότι, η $F \in \mathcal{F}$ είναι συνεχής και παραγωγίσιμη για $x \in \mathcal{X}'$ τότε η συνάρτηση πυκνότητας (density function) είναι:

$$\mathcal{X} \rightarrow \mathcal{R} : f(x) = F'(x) = \frac{dF(x)}{dx} \quad (6)$$

Η γραφική αποτύπωση μιας συνάρτησης πυκνότητας γίνεται με τις καμπύλες πυκνότητας (για παράδειγμα βλ. Γράφημα 5)

Γράφημα 5 Παράδειγμα καμπυλών πυκνότητας

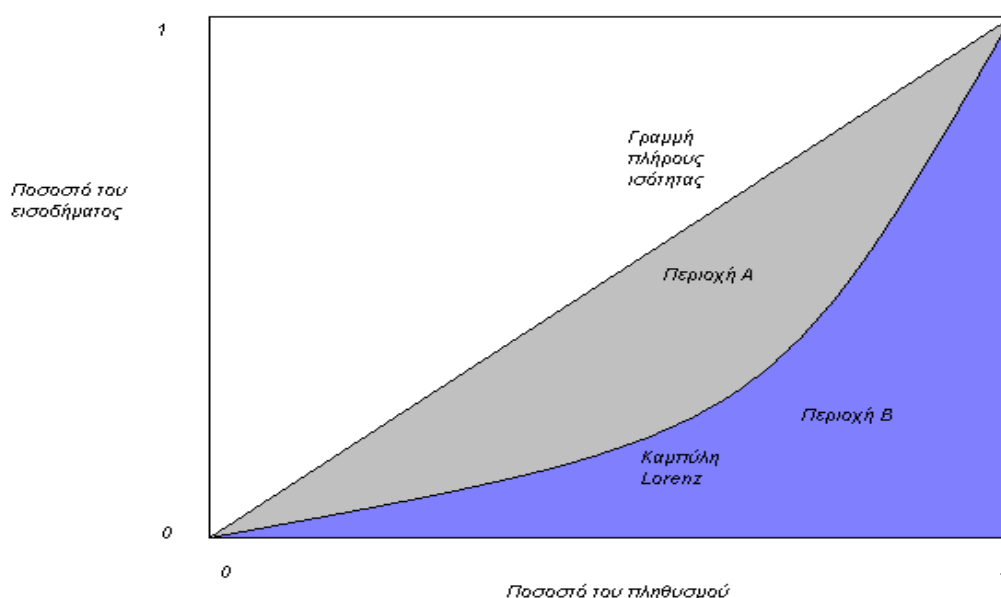
1.3.2. Μέθοδοι μέτρησης της οικονομικής ανισότητας. Διαφορές μέτρων. Πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα και λόγοι επιλογής τους.

Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς την μέθοδο που πρέπει να χρησιμοποιείται από τους ερευνητές για να μετράται η εισοδηματική ανισότητα. Πρέπει να επισημανθεί ότι καμία από αυτές δεν αναιρεί τις υπόλοιπες, αλλά αντίθετα δίνουν στους ερευνητές ένα σύνολο μέτρων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν αναλόγως με την βαρύτητα που επιλέγεται να δίνεται σε διαφορετικά τμήματα της εισοδηματικής κατανομής. Τα επικρατέστερα μέτρα ανισότητας στη βιβλιογραφία και στις εμπειρικές αναλύσεις είναι ο δείκτης (ή συντελεστής) Gini, το μέτρο Atkinson και η ομάδα των Μέτρων Γενικευμένης Εντροπίας (General Entropy Measures) και ο δείκτης Theil.

Ο Δείκτης (ή συντελεστής) Gini.

Ο δείκτης Gini αρχικά προτάθηκε ως ένα περιγραφικό στατιστικό μέτρο της διασποράς μιας κατανομής (Gini 1912, 1914, 1921). Η ελκυστικότητα του δείκτη προέρχεται καταρχήν από το γεγονός ότι έχει μια γεωμετρική ερμηνεία που είναι άμεσα αντιληπτή: είναι ο λόγος των δύο γεωμετρικών περιοχών: α) της περιοχής ανάμεσα στην γραμμή της πλήρους ισότητας, και της καμπύλης Lorenz που ονομάζεται A και β) της περιοχής κάτω από την γραμμή της πλήρους ισότητας A+B.

Διάγραμμα 12 Γεωμετρική ερμηνεία δείκτη Gini

Επίσης, καθώς $A+B=1/2$ μπορεί να ληφθεί ακόλουθη σχέση:

$$G = \frac{A}{A+B} = 2A = 1 - 2B \quad (7)$$

Η περιοχή B κάτω από την καμπύλη Lorenz μπορεί να γραφεί ως:

$$B = \int_0^1 L(F; q) dq \quad (8)$$

Έτσι ο δείκτης Gini μπορεί να αποτυπωθεί ως:

$$I_{Gini}(F) = 1 - 2 \int_0^1 L(F; q) dq \quad (9)$$

Από την σχέση (9) φαίνεται και μαθηματικά ότι ο δείκτης Gini, σε μια συνεχή κατανομή, είναι η ομαλοποιημένη περιοχή μεταξύ της καμπύλης Lorenz και της γραμμής των 45°. Η γεωμετρική προσέγγιση που προαναφέρθηκε, στην πραγματικότητα συνδέεται με την στατιστική προσέγγιση μέσω μιας έννοιας που καλείται (σχετική και απόλυτη) μέση διαφορά. Η απόλυτη μέση διαφορά για μια συνεχή κατανομή ορίζεται ως:

$$\Delta = E|x - x'| \quad (10)$$

όπου E είναι ο τελεστής της μαθηματικής ελπίδας, ενώ η σχετική μέση διαφορά

$$\text{ορίζεται ως: } \frac{\Delta}{\mu(F)} = \frac{E|x - x'|}{\mu(F)} \quad (11)$$

Σύμφωνα με τους Kendall and Stuart (1958) ο δείκτης Gini, ως λόγος των δύο περιοχών που ορίσαμε προηγουμένως, ισούται πάντοτε με το ήμισυ της σχετικής μέσης διαφοράς. Ο Dorfman (1979) πρότεινε μια απλή διατύπωση για τον δείκτη βασιζόμενος στην ανάλυση των Kendall and Stuart:

$$G = \left(\frac{\Delta}{2\mu(F)} \right) = 1 - \frac{1}{\mu(F)} \int (1 - F(x)) dx \quad (12)$$

Επιπροσθέτως, μια ιδιαίτερα χρήσιμη δυνατότητα του δείκτη Gini αποτελεί το γεγονός ότι μπορεί να υπολογιστεί ακόμα και με αρνητικά εισοδήματα.

Στους υπολογισμούς, ο δείκτης Gini υπολογίζεται βάσει του τύπου:

$$I = 1 - \frac{\hat{\xi}}{\hat{\mu}} \quad \text{όπου } \hat{\xi} = \sum_{i=1}^n \left[\frac{(V_i)^2 - (V_{i+1})^2}{(V_1)^2} \right] x_i \quad \text{και } V_i = \sum_{h=i}^n w_h \quad (13)$$

Κοινωνική ευημερία και ο δείκτης του Atkinson.

Ο Dalton (1920) υποστήριξε ότι είναι δυνατή η σύνδεση μεταξύ της θεωρίας της ευημερίας και της μέτρησης της ανισότητας, καθώς η επιλογή του κατάλληλου μέτρου της ανισότητας συνεπάγεται αξιολογικές κρίσεις που ενσωματώνονται στην επιλεγόμενη ΣΚΕ. Η συνάρτηση που χρησιμοποιεί είναι της κατηγορίας M_2 δηλαδή η ΣΚΕ είναι το άθροισμα των ατομικών συναρτήσεων χρησιμότητας οι οποίες είναι κοίλες. Συνεπώς η μέγιστη κοινωνική ευημερία επιτυγχάνεται όταν το συνολικό εισόδημα κατανέμεται εξ' ίσου σε όλα τα άτομα. Ο Atkinson (1970) επισήμανε το γεγονός ότι το μέτρο που πρότεινε ο Dalton δεν είναι αμετάβλητο ως προς τους γραμμικούς μετασχηματισμούς της συνάρτησης χρησιμότητας. Συγκεκριμένα,

σύμφωνα με τον Dalton για να μετρηθεί η ανισότητα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ο λόγος του επιπέδου της κοινωνικής ευημερίας ως προς αυτή που θα είχε επιτευχθεί εάν το εισόδημα είχε διανεμηθεί ισομερώς:

$$\frac{\int_0^{\bar{x}} u(x)f(x)dx}{u(\mu)} \quad (14)$$

Έτσι, για παράδειγμα σύμφωνα με τον Atkinson (1970, σελ 249-250) αν χρησιμοποιηθεί η λογαριθμική συνάρτηση χρησιμότητας, το μέτρο του Dalton γίνεται:

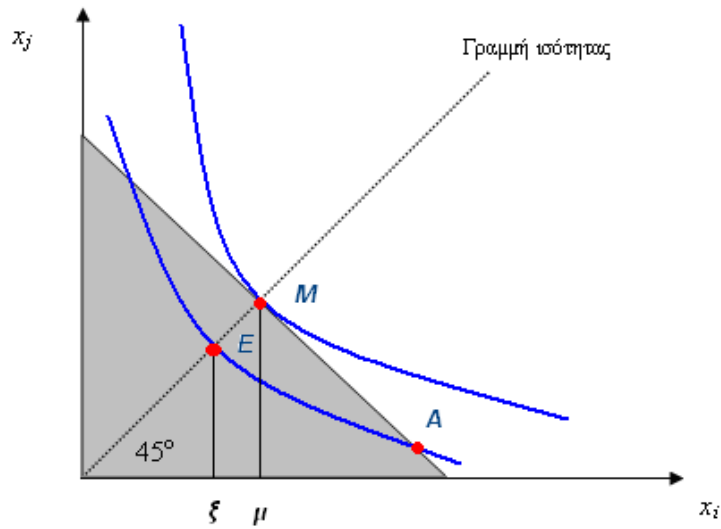
$$\frac{\int_0^{\bar{x}} \log(x)f(x)dx + c}{\log(\mu) + c} \quad (15)$$

η τιμή του οποίου βασίζεται στη σταθερά c . Δηλαδή για να συμφωνούν δύο ξεχωριστές μετρήσεις, δεδομένου ότι έχει χρησιμοποιηθεί η λογαριθμική συνάρτηση χρησιμότητας, θα πρέπει επιπροσθέτως να καθοριστεί αμοιβαία η τιμή της σταθερής c . Προκειμένου να ξεπεραστεί αυτό το πρόβλημα ο Atkinson εισήγαγε την έννοια του *ισοκατανεμημένου ισοδύναμου εισοδήματος* (*equally distributed equivalent income - EDE*) δηλαδή το επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος το οποίο αν κατανεμηθεί ισομερώς θα αποδώσει το ίδιο επίπεδο ευημερίας με την πραγματική κατανομή F . Χρησιμοποιώντας την (15) μπορεί να οριστεί ένας αριθμός ξ έτσι ώστε:

$$W(H^{(\xi)}) = W(F) \quad (16)$$

Η διαγραμματική εξήγηση που παρατίθεται έχει ως εξής: Έστω ότι το σημείο A αναπαριστά την κατανομή εισοδήματος σε μια οικονομία δύο ατόμων. Τότε το μέσο εισόδημα μ δίνεται από την τετμημένη του σημείου M, όπου ο εισοδηματικός περιορισμός τέμνει την γραμμή ισότητας, ενώ το ισοκατανεμημένο ισοδύναμο εισόδημα ξ είναι η τετμημένη του σημείου E όπου η ισοϋψής W που περνά από το A τέμνει την γραμμή ισότητας.

Διάγραμμα 13 Σχέση εισοδηματικής ανισότητας ανάλογα με την μορφή συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας (α)

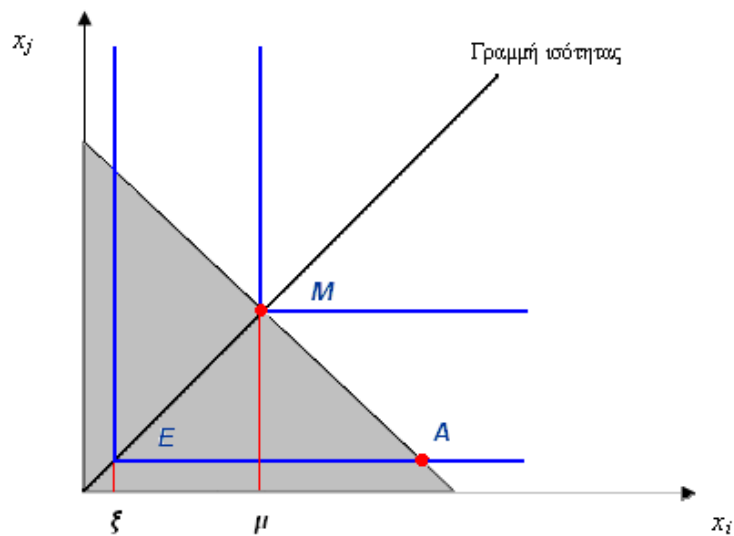

Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται η βάση για τη δημιουργία ενός δείκτη μέτρησης της ανισότητας:

$$I_A(F) = 1 - \frac{\xi(F)}{\mu(F)} \quad (17)$$

Επιπλέον, η (16) δημιουργεί τη βάση σύνδεσης της έννοιας της αποστροφής ως προς την ανισότητα, καθώς η μορφή των ισοϋψών W προσδιορίζει το μέγεθος της αποστροφής. Συγκεκριμένα, όσο πιο κυρτές είναι οι ισοϋψείς ως προς την αρχή των αξόνων τόσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση μεταξύ ξ και μ .

Διάγραμμα 14 Σχέση εισοδηματικής ανισότητας ανάλογα με την μορφή συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας (β)

Έτσι, ενσωματώνοντας τον βαθμό κυρτότητας της συνάρτησης ωφέλειας W σε ένα μέτρο ανισότητας, τότε μπορεί να ληφθεί ο δείκτης του Atkinson (1970):

$$I_A^\varepsilon(F) = 1 - \frac{1}{\mu(F)} \left[\int x^{1-\varepsilon} dF(x) \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (18)$$

όπου $\varepsilon \geq 0$ είναι μια παράμετρος που δείχνει την (σχετική) αποστροφή ως προς την ανισότητα ή εναλλακτικά την σχετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις σε διαφορετικά εισοδηματικά επίπεδα (βλ. Atkinson (1970, σελ. 257)). Όσο υψηλότερο είναι το ε , τόσο μεγαλύτερη στάθμιση αποκτούν οι μεταβιβάσεις στο χαμηλότερο τμήμα της κατανομής και αντίστοιχα λιγότερη στάθμιση αποκτούν στο υψηλότερο τμήμα αυτής. Στους υπολογισμούς, ο δείκτης Atkinson υπολογίζεται βάσει του τύπου:

$$I_e = \frac{\hat{\mu} - \hat{\xi}(\varepsilon)}{\hat{\mu}} \quad \text{όπου} \quad \hat{\mu} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i x_i}{\sum_{i=1}^n w_i}$$

$$\text{Και } \hat{\xi}(\varepsilon) = \begin{cases} \left[\frac{\sum_{i=1}^n w_i (x_i)^{1-\varepsilon}}{\sum_{i=1}^n w_i} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} & \text{εάν } \varepsilon \neq 1 \text{ και } \varepsilon \geq 0 \\ \exp \left[\frac{\sum_{i=1}^n w_i \ln(x_i)^{1-\varepsilon}}{\sum_{i=1}^n w_i} \right] & \text{εάν } \varepsilon = 1 \end{cases}$$

Δείκτες εντροπίας.

Ο Henri Theil (1967) εισήγαγε στην μεθοδολογία μέτρησης της οικονομικής ανισότητας την έννοια της εντροπίας, η οποία έχει καταβολές από την θεωρία της πληροφόρησης. Σύμφωνα με την έννοια αυτή η εντροπία ενός συστήματος είναι η αναμενόμενη πληροφόρηση από μια κατανομή. Ειδικότερα, έστω ότι υπάρχει ένα σύνολο από n πιθανά ανεξάρτητα ενδεχόμενα με δεδομένη πιθανότητα εμφάνισής τους p και μια συνάρτηση h που ονομάζεται *συνάρτηση πληροφόρησης* η οποία εκτιμά τα ενδεχόμενα αναλόγως των πιθανοτήτων που τους αντιστοιχούν. Η συνάρτηση πληροφόρησης κάνει χρήση τριών αξιωμάτων:

1. $h(1) = 0$
2. $p > p' \Rightarrow h(p) < h(p')$
3. $h(pp') = h(p) + h(p')$

Τα αξιώματα 1 και 2 δείχνουν ότι, αφ' ενός ένα βέβαιο ενδεχόμενο δεν έχει κανένα ενδιαφέρον από πλευράς πληροφόρησης και αφ' ετέρου όσο λιγότερο πιθανό είναι να συμβεί ένα ενδεχόμενο τόσο πιο ενδιαφέρον είναι. Έτσι, δεδομένων των ανωτέρω αξιωμάτων η συνάρτηση πληροφόρησης (information function) είναι: $h(p) = -\log(p)$. Η εντροπία του συστήματος $H(p)$ είναι η μέση αναμενόμενη τιμή της συνάρτησης πληροφόρησης, και υπολογίζεται ως το άθροισμα των επιμέρους τιμών που λαμβάνει η συνάρτηση από κάθε ενδεχόμενο, σταθμισμένων με τις αντίστοιχες πιθανότητες:

$$H(p) = \sum p_i h(p_i) = \sum p_i \log\left(\frac{1}{p_i}\right)$$

Ο Theil αντικαθιστώντας τα n ανεξάρτητα ενδεχόμενα με τα μέλη ενός πληθυσμού, την πιθανότητα p_i με το εισόδημα του i μέλους του πληθυσμού $x_i/n\mu$ και καθορίζοντας ως κατανομή σύγκρισης την τέλεια ισότητα δημιούργησε τον ακόλουθο δείκτη ανισότητας:

$$I_{Theil}(F) = \int \frac{x}{\mu(F)} \log\left(\frac{x}{\mu(F)}\right) dF(x) \quad (19)$$

Το μέτρο του Theil και η Μέση Λογαριθμική Απόκλιση (MLD), αποτελούν ειδικές περιπτώσεις της κλάσης των μέτρων Γενικευμένης Εντροπίας (Cowell 1977, Cowell & Kuga 1981)²⁸.

$$I_{GE}^{\alpha}(F) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \int \left[\left(\frac{x}{\mu(F)} \right)^{\alpha} - 1 \right] dF(x) \quad (20)$$

$$I_{GE}^{\alpha}(F) = I_{MLD}(F) = - \int \log \left(\frac{x}{\mu(F)} \right) dF(x), \quad \text{όταν } \alpha=0 \quad (21)$$

Η Μέση Λογαριθμική Απόκλιση δείχνει την ποσοστιαία διαφορά μεταξύ του εισοδήματος ενός τυχαία επιλεγμένου ατόμου και του συνολικού μέσου εισοδήματος

$$\text{και } I_{GE}^{\alpha}(F) = I_{Theil}(F), \quad \text{όταν } \alpha=1 \quad (22)$$

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι στα μέτρα Γενικευμένης Εντροπίας, η παράμετρος $\alpha \in (-\infty, +\infty)$ καθορίζει την ευαισθησία της κατανομής. Ειδικότερα, για μεγάλο και θετικό α , ο δείκτης είναι περισσότερο ευαίσθητος σε αλλαγές που αφορούν το δεξί άκρο της κατανομής, ενώ για αρνητικό α , ο δείκτης είναι περισσότερο ευαίσθητος σε αλλαγές που αφορούν το κάτω άκρο της κατανομής.

Για τους υπολογισμούς χρησιμοποιείται η διακριτή μορφή των μέτρων GE ως εξής:

$$\hat{I}(\theta) = \begin{cases} \frac{\sum_{i=1}^n w_i \left[\left(\frac{x_i}{\hat{\mu}} \right)^a - 1 \right]}{\sum_{i=1}^n w_i} & \text{εάν } a \neq 0,1 \\ \frac{\sum_{i=1}^n w_i \log \left(\frac{\hat{\mu}}{x_i} \right)}{\sum_{i=1}^n w_i} & \text{εάν } a = 0 \\ \frac{\sum_{i=1}^n w_i x_i \log \left(\frac{x_i}{\hat{\mu}} \right)}{\sum_{i=1}^n w_i} & \text{εάν } a = 1 \end{cases}$$

²⁸ Για μεγαλύτερη ανάλυση επί του θέματος βλ. Cowell (2000).

Διασπασιμότητα μέτρων ανισότητας.

Μια συχνή επιδίωξη κατά την μέτρηση της ανισότητας είναι να εξηγηθεί το συνολικό μέγεθος της εντός και μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ομάδων για τις οποίες υπάρχει ενδιαφέρον ή σε σχέση με τα μέρη που απαρτίζουν το εισόδημα. Για την πρώτη περίπτωση και ακολουθώντας την ανάλυση του Cowell (2000), έχοντας μια διαμέριση που αποτελείται από έναν πεπερασμένο αριθμό J υποομάδων $\Pi = \{N_1, N_2, \dots, N_J\}$ έτσι ώστε ένα ποσοστό p_j του πληθυσμού να ανήκει σε μια υποομάδα $j, j=1, 2, \dots, J$, η $F(j)$ να αποτελεί την κατανομή του εισοδήματος για την ομάδα j και $s_j = \frac{p_j \mu(F^{(j)})}{\mu(F)}$ να αποτελεί το εισοδηματικό μερίδιο της ομάδας j ο

ορισμός της διασπασιμότητας μπορεί να αποτυπωθεί με την ακόλουθη σχέση:

$$I(F) = \Phi[I(F^{(1)}), I(F^{(2)}), I(F^{(3)}), \dots, I(F^{(J)}); p_1, p_2, p_3; s_1, s_2, s_3, \dots, s_J]$$

όπου η Φ είναι αύξουσα. Χωρίς την παραπάνω σχέση θα ήταν δυνατό να αυξάνονταν η ανισότητα σε κάθε υποομάδα και παρ' όλα αυτά η συνολική ανισότητα να μειώνονταν. Η έννοια της αθροιστικής διασπασιμότητας που είναι και το ζητούμενο θα μπορούσε τότε να αποτυπωθεί ως εξής:

$$I(F) = \underbrace{\sum_{j=1}^J \omega_j I(F^{(j)})}_{\text{Εντός}} + \underbrace{I(F_{\Pi})}_{\text{Μεταξύ}}$$

Με $I(F^{(j)})$ αποτυπώνεται η ανισότητα εντός των υποομάδων j και ως εκ τούτου το πρώτο μέρος του αθροίσματος αποτελεί το σταθμισμένο άθροισμα των εντός των ομάδων ανισοτήτων της εισοδηματικής κατανομής, ενώ το δεύτερο την συνεισφορά στην ανισότητα μεταξύ των ομάδων.

Για να ισχύουν τα παραπάνω, η κατηγορία μέτρων που απαιτείται να χρησιμοποιηθούν είναι η κατηγορία των Μέτρων Γενικευμένης Εντροπίας για τις παραμέτρους 0 και 1.

Με παρόμοιες τεχνικές είναι δυνατόν να επιτευχθεί διασπασιμότητα και ως προς τα μέρη που συνθέτουν το συνολικό εισόδημα και γίνεται συνήθως με τον δείκτη Gini.

Συνοψίζοντας, παρατίθεται ο Πίνακας 9 όπου παρουσιάζονται τα δημοφιλέστερα μέτρα, η συμβατότητα τους με τις τέσσερις κυριότερες ιδιότητες, καθώς και η ευαισθησία τους ως προς τις εισοδηματικές μεταβιβάσεις.

Πίνακας 9 Δημοφιλή μέτρα εισοδηματικής ανισότητας και οι ιδιότητές τους

	Συμμετρία	Ανεξαρτησία ως της τον μέσο	Αρχή των μεταβιβάσεων Pigou Dalton	Ανεξαρτησία μεγέθους δείγματος	Διασπασιμότητα	Ευαισθησία ως της της μεταβιβάσεις
Gini	✓	✓	Ασθενής	✓	Υπό προϋποθέσεις (βλ. Cowell, 2000, σελ. 125-126)	Ο δείκτης Gini είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που γίνονται γύρω από τη διάμεσο.
GE Theil	✓	✓	Ισχυρή	✓	✓	Τα μέτρα Γενικευμένης Εντροπίας GE με $\alpha > 1$ είναι πολύ ευαίσθητα στα υψηλά εισοδηματικά επίπεδα και για $\alpha < 0$ πολύ ευαίσθητα στα χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα.
Atkinson	✓	✓	Ασθενής	✓	✓	Η ευαισθησία του δείκτη εξαρτάται από την τιμή της παραμέτρου αποστροφής ως της την ανισότητα ϵ . Όσο μεγαλύτερη τιμή παίρνει η παράμετρος ϵ τόσο πιο ευαίσθητος γίνεται ο δείκτης σε μεταβιβάσεις στο κάτω άκρο της κατανομής.
MLD	✓	✓	Ισχυρή	✓	✓	Ο δείκτης της Μέσης λογαριθμικής απόκλισης είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που γίνονται στο κάτω άκρο της κατανομής.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι η πρακτική που ακολουθείται από ορισμένες εμπειρικές μελέτες, δηλαδή ο περιορισμός στη χρήση της δείκτη και συγκεκριμένα του δείκτη Gini δεν αποτελεί τον κατάλληλο χειρισμό για τη μέτρηση της ανισότητας, καθώς εμφανίζει πολύ μικρή ευαισθησία στα άκρα της κατανομής (Champernowne 1974 σελ. 806, Alison 1978 σελ. 868, Atkinson 1980 σελ. 33 και Υφαντόπουλος 1990, σελ. 55). Επίσης, οι Dasgupta, Sen & Sorrett (1973, σελ. 186)

και ο Nelson (1977 σελ.497/υποσημείωση 1), υποστηρίζουν ότι ο δείκτης Gini είναι θεμιτός δείκτης ευημερίας μόνον όταν αφορά σε μια ομάδα συγκρίσιμων ατόμων. Επιπλέον, είναι σαφές ότι μια καμπύλη Lorenz μπορεί να έχει της διαφορετικές μορφές και παρ' όλα αυτά να εξάγεται η ίδια τιμή για τον δείκτη Gini. Με άλλα λόγια η εξέταση της ανισότητας βάσει του δείκτη Gini αποτελεί μια μέθοδο που πιθανόν να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα καθώς προκύπτει αδυναμία εντοπισμού του μέρους της κατανομής που συγκεντρώνει την ανισότητα. Ωστόσο, ο δείκτης Gini ικανοποιεί τέσσερα βασικά αξιώματα³⁰ της: α) της αρχής της ανωνυμίας, β) της αρχής του πληθυσμού, γ) της αρχής των μεταβιβάσεων και δ) της ανεξαρτησίας ως της της μονάδες μέτρησης, ενώ είναι ένα ευκόλως κατανοητό μέτρο δεδομένου ότι αποτελεί μια ποσοστιαία απεικόνιση του βαθμού ανισότητας.

Από την άλλη μεριά, το πλεονέκτημα του δείκτη του Atkinson είναι η ικανότητα που έχει να μετρά επακριβώς της μεταβολές σε διαφορετικά τμήματα της εισοδηματικής κατανομής. Ειδικότερα, ο δείκτης γίνεται περισσότερο ευαίσθητος σε εισοδηματικές μεταβολές στα χαμηλότερα εισοδηματικά επίπεδα καθώς η παράμετρος ϵ πλησιάζει την μονάδα, ενώ παρουσιάζει ευαισθησία σε εισοδηματικές μεταβολές στα υψηλότερα εισοδηματικά επίπεδα καθώς η παράμετρος ϵ πλησιάζει το μηδέν.

Όσον αφορά τον δείκτη Theil, ένα από τα πλεονεκτήματα του αποτελεί το γεγονός ότι είναι της σταθμισμένος μέσος του αθροίσματος της ανισότητας εντός εισοδηματικών υποομάδων και μεταξύ αυτών. Με άλλα λόγια, από την κατασκευή του δίνει στον ερευνητή την δυνατότητα να αναλύσει την ανισότητα διαχωρίζοντας τον πληθυσμό σε ομάδες και να εξετάσει την συνεισφορά της στην συνολική ανισότητα αλλά και να της συγκρίνει απ' ευθείας. Στα μειονεκτήματα του μέτρου του Theil μπορούμε να παραθέσουμε την άποψη του Amartya Sen (1997, σελ.36) «Αλλά το γεγονός παραμένει ότι (ο δείκτης του Theil) είναι μια αυθαίρετη επιστημονική κατασκευή, και ο μέσος των λογαρίθμων των αντιστρόφων εισοδηματικών μεριδίων δεν αποτελεί ένα μέτρο που ξεχειλίζει από νόημα».

1.4. Η έννοια της Πόλωσης.

Σε απόλυτη συνάφεια με το αμέσως προηγούμενο τμήμα της της διατριβής, βρίσκεται η έννοια της πόλωσης της θα διαπιστωθεί στη συνέχεια. Είναι αληθές ότι, ο όρος πόλωση αναφέρεται σε μια θεώρηση η οποία δεν είναι καινούργια για την φιλοσοφία

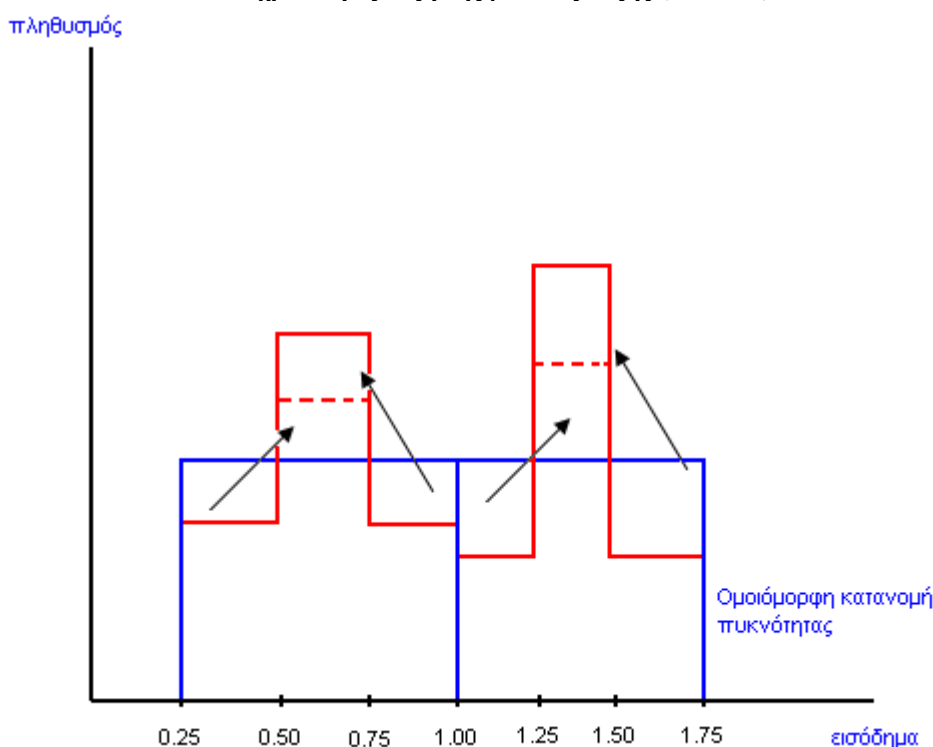
³⁰ Βλ. Παράρτημα κεφ. II.

και της κοινωνικές επιστήμες. Ήδη από την Πολιτεία, ο Πλάτων αναγνωρίζει ότι η διάκριση και το χάσμα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών, είναι η αιτία που πυροδοτεί της κοινωνικές εντάσεις, οι οποίες διαμορφώνουν τα πολιτεύματα. Πολύ αργότερα, ο Karl Marx ισχυρίστηκε ότι η δομή του καπιταλισμού που αφορά τόσο στην συγκέντρωση των μέσων παραγωγής όσο και της υπεραξίας που προκύπτει από την παραγωγική διαδικασία, θα οδηγήσει εν τέλει σε μια ακραία πόλωση των δύο κύριων οικονομικών τάξεων (καπιταλιστών και προλετάριων) και αναπόφευκτα στην σύγκρουση. Η συζήτηση για την οικονομική πόλωση και την επίδραση που έχει στην μεσαία τάξη αναθερμάνθηκε με το άρθρο του Lester Thurow (1984), όπου καθορίζοντας την μεσαία τάξη της Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ως τα νοικοκυριά που έχουν εισόδημα μεταξύ του 75% και του 125% του διάμεσου εισοδήματος, κατέληγε στο συμπέρασμα μεταξύ του 1967 και του 1982, η μεσαία τάξη συρρικνώθηκε σημαντικά. Μάλιστα, αυτό το θεωρούσε πολύ σημαντικό, διότι πίστευε ότι η μεσαία τάξη είναι η «κόλλα» που συγκρατεί την κοινωνία³¹. Ειδικότερα, πίστευε ότι η ύπαρξη μιας υγιούς μεσαίας τάξης, είναι απαραίτητο στοιχείο προκειμένου να υπάρχει υγιής δημοκρατία. Αυτό έδωσε το έναυσμα για έρευνα, η οποία αναλόγως των βάσεων δεδομένων και των μεθόδων προσέγγισης, κατέληγαν άλλοτε να επιβεβαιώνουν εμπειρικά τα αποτελέσματα (Bluestone & Harrison 1988, Bradbury 1986, Horrigan & Haugen 1988) και άλλοτε να τα καταρρίπτουν (Kosters & Ross 1988, Levy 1987, Rosenthal 1985, Levitan and Carlson 1984). Εν πολλοίς, η αυθαίρετη επιλογή του ορισμού της μεσαίας τάξης (άλλοτε ως τα 3/5 του πληθυσμού, άλλοτε ως το 75%-150% του διάμεσου εισοδήματος), καθώς και το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, επέτρεπαν την ύπαρξη διαφορετικών αποτελεσμάτων. Αναζητώντας την λύση σε αυτόν τον προβληματισμό, οι Foster & Wolfson (1992, 2010) κατασκεύασαν ένα μέτρο της εισοδηματικής πόλωσης που να μπορεί να αποτυπώνει την τάση δημιουργίας διπολισμού με την απομάκρυνση των εισοδημάτων από το μεσαίο μέρος της κατανομής της τα άκρα. Ο Wolfson (1994), τόσο με θεωρητικό όσο και εμπειρικό τρόπο έδειξε ότι η προσέγγιση αυθαίρετης επιλογής της συγκεκριμένου εύρους εισοδημάτων μπορεί να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα σε σχέση με την μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης της μεσαίας τάξης. Όπως φαίνεται από το διάγραμμα του Wolfson (διαγρ. 15), εάν σε μια δεδομένη εισοδηματική κατανομή με ομοιόμορφη κατανομή πυκνότητας γίνουν

³¹ Ο Easterly (2001), δείχνει ότι ένα μεγαλύτερο εισοδηματικό μερίδιο για την μεσαία τάξη σχετίζεται με υψηλότερη ανάπτυξη, καλύτερη εκπαίδευση, υγεία και λιγότερη πολιτική αστάθεια στην κοινωνία.

εισοδηματικές μεταβιβάσεις της δείχνουν τα βέλη, τότε ο αντίκτυπος που δέχεται η μεσαία τάξη εξαρτάται ευθέως από την επιλογή του εξεταζόμενου εισοδηματικού εύρους. Δεδομένου ότι η εισοδηματική κατανομή είναι ομοιόμορφη –άρα η διάμεσος ισούται με τον μέσο- τότε στην περίπτωση που το διάστημα που ορίζει την μεσαία τάξη επιλέγεται να είναι μεταξύ 0.75 – 1.25, τότε υπάρχει μια ξεκάθαρη μείωση στο εισοδηματικό της μερίδιο. Εντούτοις, εάν επιλεγεί το διάστημα μεταξύ 0.50 – 1.50 τότε υπάρχει αύξηση. Για τον λόγο αυτόν και προκειμένου να εξάγονται ασφαλέστερα συμπεράσματα σε θέματα εξέτασης της διανομής του εισοδήματος, ο Wolfson προτείνει να συμπεριλαμβάνονται σε αυτά και μέτρα της εισοδηματικής πόλωσης.

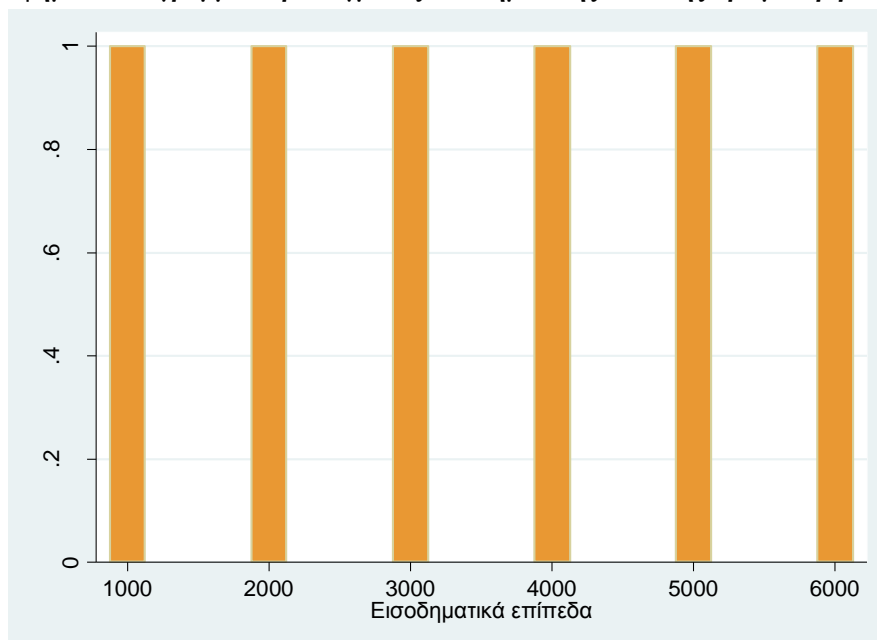
Διάγραμμα 15 Η επιλογή του εύρους εισοδημάτων μεταβάλλει τα συμπεράσματα σχετικά με την διαχρονική εξέλιξη της μεσαίας τάξης (Wolfson).

Για τους Foster & Wolfson, η εξέταση των εισοδηματικών μεταβολών της μεσαίας τάξης αποτελεί κεντρικό ζήτημα. Αυτή η επιλογή τους αντικατοπτρίζεται στις μελέτες τους που επικεντρώνεται στην εξέταση του διπολισμού. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι είναι πιθανό οι έννοιες της ανισότητας και της πόλωσης, να κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις, όπως έδειξε ο Wolfson (1994), αν και το σύνηθες από τις εμπειρικές μελέτες είναι ότι οι πορείες τους είναι προς την ίδια κατεύθυνση. Για

παράδειγμα, ας υποθεθεί ότι σε μια οικονομία υπάρχουν έξι άτομα όπου το πρώτο έχει εισόδημα 1000 χμ, το δεύτερο 2000, το τρίτο 3000 κοκ. Το ιστόγραμμα σε αυτή την περίπτωση αναπαρίσταται στο Γράφημα 6 ενώ ο δείκτης Gini³² είναι 0.277.

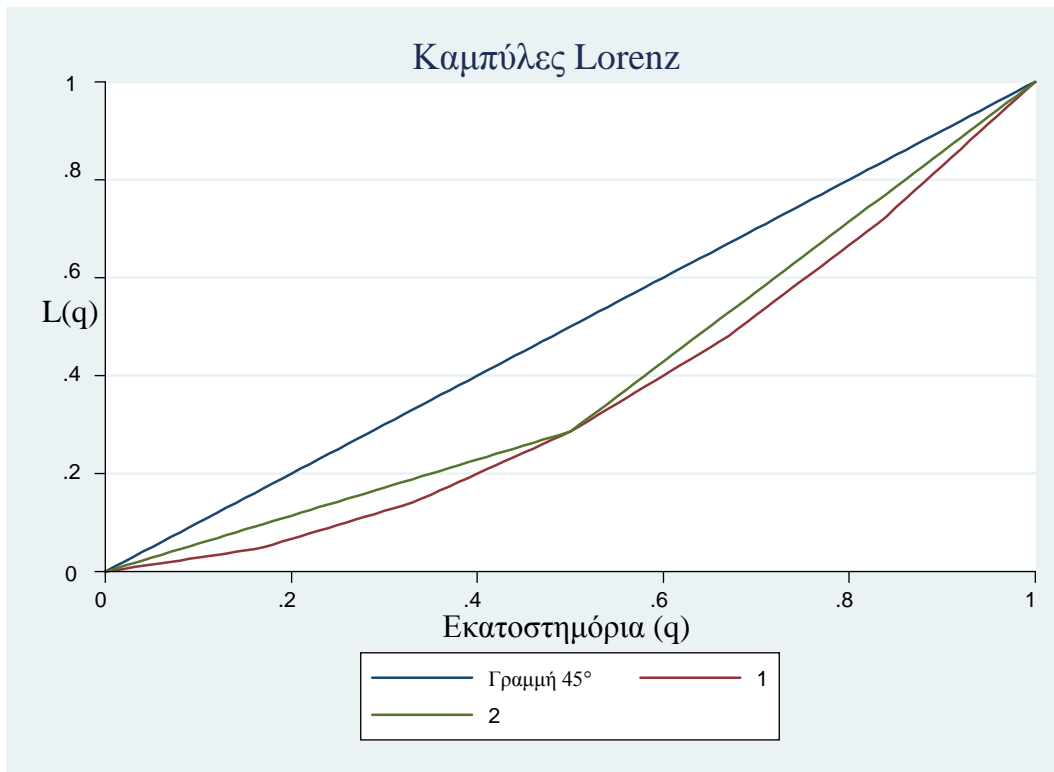
Γράφημα 6 Ιστόγραμμα παραδείγματος εισοδηματικής πύλωσης προ μεταβιβάσεων

Με μια μεταβίβαση από το τρίτο άτομο στο πρώτο και από το έκτο στο τέταρτο ενός ποσού ίσου με 1000χμ το ιστόγραμμα αποδίδεται στο Γράφημα 7 ενώ ο δείκτης Gini γίνεται 0.214. Με άλλα λόγια υπάρχει μια διαφορά -0.063492 στην ανισότητα γεγονός που αποτυπώνεται και από μια συγκριτική εξέταση των καμπυλών Lorenz που δίνεται στο Διάγραμμα 16.

³² Για αναλυτική περιγραφή του δείκτη (ή συντελεστή) Gini και της έννοιας της καμπύλης Lorenz βλ. σχετικό κεφάλαιο.

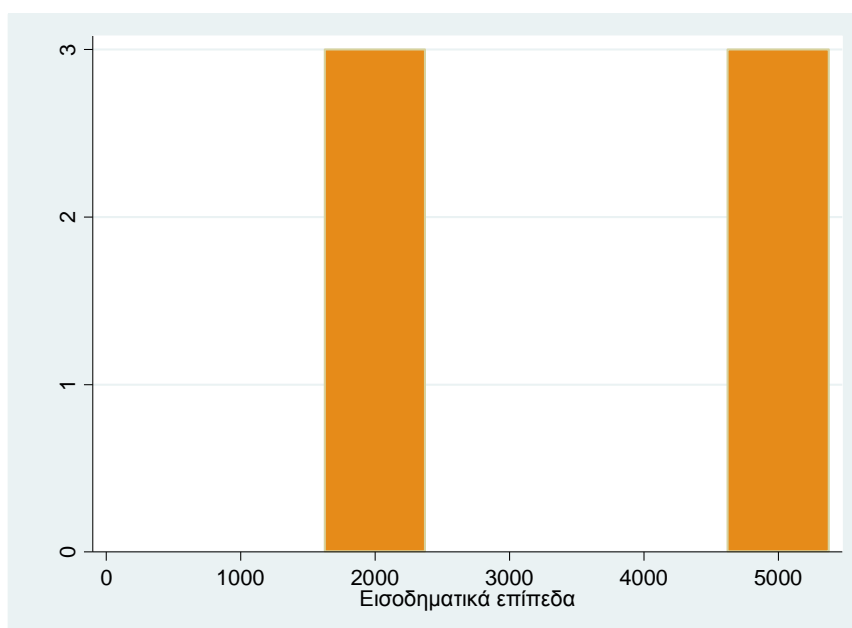
Διάγραμμα 16 Καμπύλες Lorenz πριν και μετά μια υποθετική εισοδηματική μεταβίβαση

Μεταβλητές	Εκτίμηση	Τυπικό σφάλμα	Κάτω όριο	Άνω όριο
1: GINI_1	0.277778	0.080599	0.070592	0.484964
2: GINI_2	0.214286	0.041071	0.108710	0.319861

Ωστόσο, τώρα υπάρχουν δύο ομάδες-πόλοι στην οικονομία, διαθέτοντας έκαστη από τρία άτομα με ατομικό εισόδημα η μεν πρώτη 2000€ και 5000€ η δεύτερη, όπως απεικονίζεται στο ιστόγραμμα του Γραφήματος 7. Στην πραγματικότητα εξαφανίστηκε η μεσαία τάξη, σε εισοδηματικούς όρους, παρ' όλη την γενικότερη μείωση της ανισότητας.

Γράφημα 7 Παράδειγμα εισοδηματικής πόλωσης μετά από μεταβίβαση

Από την άλλη μεριά, οι Esteban & Ray επιτρέπουν την διερεύνηση περισσότερων (n αριθμού) πόλων-ομάδων μέσα σε μια κοινωνία. Εξηγώντας αρχικά την σημασία του φαινομένου της πόλωσης, οι Esteban & Ray (1994, σελ. 820-823) ισχυρίζονται ότι το φαινόμενο της πόλωσης είναι στενά συνδεδεμένο με την κοινωνική αναταραχή, την εξέγερση και την επανάσταση. Τονίζουν ότι μια κοινωνία η οποία διαχωρίζεται σε ομάδες, οι οποίες έχουν σημαντική ομοιογένεια στο εσωτερικό τους και σημαντική ετερογένεια μεταξύ τους, είναι πιθανό να οδηγηθεί στις καταστάσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επισημαίνουν δε, ότι σε αυτή την κοινωνία η ανισότητα μπορεί, την ίδια στιγμή, να είναι χαμηλή. Σε αυτά τα πλαίσια, επιλέγουν μια αξιωματική προσέγγιση του θέματος και προτείνουν νέο τρόπο μέτρησης του βαθμού εισοδηματικής πόλωσης. Αναλυτικότερα, η έννοια της πόλωσης όπως προσδιορίζεται από τους Esteban & Ray (1991, 1994), αποτελείται από δύο βασικά συστατικά: την *αποξένωση* και την *ταυτοποίηση*. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η πόλωση αναφέρεται στην περίπτωση όπου τα άτομα και οι ομάδες για κάποιο δεδομένο χαρακτηριστικό τους όπως το εισόδημα, η θρησκεία, η εθνικότητα κ.α. αισθάνονται αποξένωση μεταξύ τους, η οποία τροφοδοτείται από την συσπείρωση εντός των ομάδων από άτομα με ταυτόσημα χαρακτηριστικά. Έτσι, όταν αυτές οι αποξενωμένες ομάδες, που η κάθε μια έχει αποκτήσει τη δική της ταυτότητα, έχουν αντίθετα συμφέροντα αλλά και ικανό μέγεθος, τότε δημιουργείται ένα περιβάλλον ανταγωνισμού μεταξύ τους και αυξάνεται σημαντικά η πιθανότητα σύγκρουσης.

Στην ίδια οικογένεια μέτρων, αλλά με μια διαφοροποιημένη τεχνική αντιμετώπισης της μέτρησης της πόλωσης ανήκει και το μέτρο των Esteban, Gradin & Ray (1999, 2007), οι οποίοι εφαρμόζουν στο αρχικό μέτρο Esteban & Ray (1994) έναν παράγοντα διόρθωσης της εισοδηματικής διασποράς εντός των ομάδων, αφήνοντας παράλληλα την επιλογή του αριθμού των ομάδων στην ευχέρεια του ερευνητή. Βελτιώνοντας περαιτέρω το μέτρο Esteban & Ray (1994), οι Duclos, Esteban & Ray (2004), εισήγαγαν μια νέα προσέγγιση στο θέμα της πόλωσης, με την χρήση των συναρτήσεων πυκνότητας. Αυτό το έκαναν για να αποφύγουν την αυθαίρετη χρήση των εισοδηματικών διαστημάτων που αναφέρθηκαν στην αρχή, όσο και του αριθμού των εισοδηματικών ομάδων που προϋποθέτει το μέτρο των Esteban, Gradin & Ray (1999, 2007). Με αυτόν τον τρόπο το νέο μέτρο αφορούσε συνεχείς κατανομές σε αντίθεση με την προηγούμενη προσέγγιση όπου αφορούσε μόνο διακριτές. Σε μια διαφοροποιημένη κατεύθυνση, αυτή της δημιουργίας ενός μέτρου που να μην επικεντρώνει την προσοχή του αποκλειστικά στην εξέταση της κατανομής του εισοδήματος ή του πλούτου, αλλά και σε άλλες κοινωνικές μεταβλητές, στρέφεται ο Permanyer (2008, 2012). Στη λογική σύμφωνα με την οποία το εισόδημα δεν είναι η μόνη διάσταση που θα μπορούσε να είναι η αιτία των κοινωνικών συγκρούσεων, παρουσιάζει τροποποιήσεις του μέτρου πόλωσης των Duclos, Esteban και Ray (2004) προκειμένου να λαμβάνονται υπ' όψιν και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες όπως η εθνικότητα, η θρησκεία κλπ.

Από τα παραπάνω αναφερθέντα δύο συμπεράσματα προκύπτουν. Πρώτον, ότι η διαφορά της έννοιας της πόλωσης με αυτήν της ανισότητας έγκειται στο γεγονός ότι η δεύτερη εστιάζει μόνο στην αποξένωση των ατόμων λόγω της απόστασης του κάθε εξεταζόμενου χαρακτηριστικού τους (εισόδημα, επίπεδο υγείας κλπ), ενώ η πόλωση προσθέτει στην αποξένωση και την ταυτοποίηση των ομάδων. Δεύτερον, η πόλωση αποτελεί ένα ζήτημα μεγίστης σημασίας που καθορίζει με τον πλέον καταλυτικό τρόπο τις πολιτικές αποφάσεις σε πολλαπλά κοινωνικοοικονομικά επίπεδα. Όπως άλλωστε αναφέρει ο Aagaar (2008, σ.2) «Σε γενικές γραμμές, οι κυβερνητικές παρεμβάσεις είναι απαραίτητες: α) για την ενίσχυση των στρατηγικών τομέων της οικονομίας κατά τη διάρκεια των περιόδων κρίσης, β) την διόρθωση της διανεμητικής αποτυχίας της ελεύθερης αγοράς, γ) την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου ευημερίας του πληθυσμού και δ) την αποφυγή κοινωνικοοικονομικών συγκρούσεων».

Για τους λόγους αυτούς, η μελέτη και η μέτρηση του φαινομένου της πόλωσης, αποκτά ιδιαίτερη σημασία και ως εκ τούτου προκύπτει η ανάγκη να εξετασθεί στα

πλαίσια της παρούσας έρευνας αλλά και να προταθεί να συμπεριλαμβάνεται σε οποιαδήποτε έρευνα σχετικά με την εισοδηματική κατανομή.

1.5 Μέθοδοι Μέτρησης της Πόλωσης.

Η μεταβλητή που χρησιμοποιείται από όλα τα μέτρα πόλωσης που εξετάζονται στη συνέχεια για την μέτρηση της διάστασης της αποξένωσης είναι το εισόδημα. Όσον αφορά στη προσέγγιση της έννοιας της ταυτοποίησης, τα μέτρα πόλωσης διακρίνονται σε αυτά που προκειμένου να ομαδοποιήσουν τα άτομα, χρησιμοποιούν αποκλειστικά το εισόδημα και σε αυτά που χρησιμοποιούν άλλες διακριτές μεταβλητές. Η πρώτη κατηγορία έχει επικρατήσει να αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως «καθαρά εισοδηματικά μέτρα πόλωσης» και η δεύτερη «μέτρα πόλωσης λόγω χαρακτηριστικών». Στην πρώτη κατηγορία ανήκει το μέτρο Foster & Wolfson (1992), τα μέτρα των Duclos, Esteban & Ray (2004) για συνεχείς κατανομές, των Esteban & Ray (1994) για διακριτές κατανομές, καθώς και το μέτρο των Esteban, Gardin & Ray (1999,2007), ενώ στην δεύτερη κατηγορία το μέτρο Inaki Permanyer (2008).

1.5.1 Το μέτρο Foster & Wolfson (1992).

Δεδομένης μιας εισοδηματικής κατανομής F που αφορά σε n άτομα ή νοικοκυριά, το μέτρο πόλωσης των Foster & Wolfson (1992) ορίζεται ως το διπλάσιο του εμβαδού μεταξύ της καμπύλης Lorenz και της εφαπτομένης γραμμής στο διάμεσο σημείο. Ο μαθηματικός τύπος του εν λόγω μέτρου είναι:

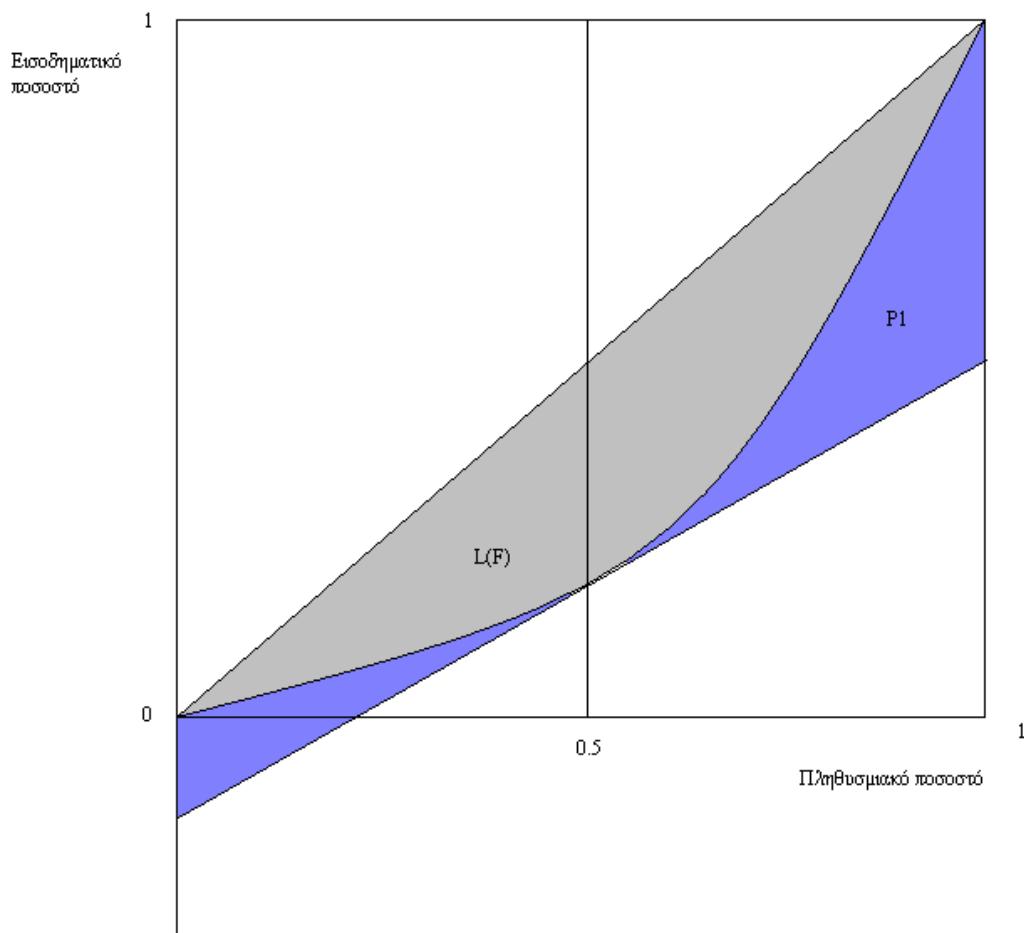
$$P^{FW}(F) = 4 \frac{\mu}{m} P_1 = 4 \frac{\mu}{m} \left[T_m - \frac{G(F)}{2} \right] = 2 \frac{\mu}{m} [2(0.5 - L(0.5)) - G(F)] \quad (23)$$

Όπου $G(F)$ είναι ο συντελεστής Gini της εισοδηματικής κατανομής, μ η μέση τιμή εισοδήματος, m η διάμεση τιμή εισοδήματος, P_1 η μπλε σκιασμένη περιοχή και T_m η τραπεζοειδής περιοχή που ορίζεται από την γραμμή των 45 μοιρών και την εφαπτομένη στην γραμμή Lorenz στην διάμεσο τιμή, τα οποία αποτυπώνονται στο διάγραμμα 17.

Όσο μεγαλύτερη είναι η σκιασμένη περιοχή P_1 , τόσο λιγότερα άτομα ή νοικοκυριά ανήκουν στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα και συνεπώς τόσο μεγαλύτερη είναι η πόλωση. Σε αυτό το μέτρο, η πόλωση φτάνει τον μέγιστο βαθμό όταν το ήμισυ του

πληθυσμού έχει μηδενικό εισόδημα, ενώ το υπόλοιπο έχει δύο φορές το μέσο. Όπως συμβαίνει και στον δείκτη Gini οι τιμές του μέτρου κυμαίνονται από 0 έως 1. Ένα μειονέκτημα αυτού του μέτρου αποτελεί το γεγονός ότι δεν αποδίδει ικανοποιητικά όταν υπάρχουν πάνω από δύο πόλοι σε μια εισοδηματική κατανομή.

Διάγραμμα 17 Γεωμετρική απεικόνιση μέτρου Foster & Wolfson

1.5.2 Το μέτρο των Esteban & Ray (1994).

Οι Esteban & Ray θεωρούν ότι τα άτομα αντιμετωπίζουν δύο δυνάμεις: την αποξένωση και την ταυτοποίηση. Ένα άτομο με εισόδημα y νιώθει την αποξένωση $\alpha(\delta(y,y'))$ από ένα άλλο άτομο με εισόδημα y' , όπου $(\delta(y,y'))$ είναι η απόλυτη διαφορά των δύο εισοδημάτων και ταυτόχρονα ταυτίζεται με όσα άτομα θεωρεί μέλη της δικής του ομάδας. Ο συνδυασμός των δύο επιδράσεων αποδίδεται από μια καλούμενη ατομική συνάρτηση ανταγωνισμού $T(I,\alpha)$. Το άθροισμα όλων των συναρτήσεων $T(I,\alpha)$ αποδίδει την συνολική πόλωση σε μια κοινωνία.

$$P^{ER}(\pi, y) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \pi_i \pi_j T(I(\pi_i), \alpha(\delta(y, y'))) \quad (24)$$

Οι Esteban & Ray έδειξαν για π πληθυσμιακά ποσοστά, ότι το μέτρο που μπορεί να εξαχθεί από αυτή την σχέση έχει την μορφή:

$$P^{*ER}(w, y) = k \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \pi_i^{1+\alpha} \pi_j |y_i - y_j| \quad (25)$$

Για $k > 0$ και $\alpha \in [1, 1.6]$ που αποδίδει τον βαθμό ευαισθησίας της κοινωνίας στην πόλωση. Το πρώτο βήμα για την εκτίμηση αυτού του μέτρου είναι να καθοριστούν οι ομάδες π . Αυτό όμως εμπεριέχει κάποιο βαθμό σφάλματος, το οποίο εξαρτάται από τον βαθμό εισοδηματικής διασποράς που υπάρχει στις επιλεγμένες πληθυσμιακές ομάδες.

1.5.3 Το γενικευμένο μέτρο των Esteban, Gardin & Ray (1999, 2007).

Προκειμένου να διορθωθεί το πρόβλημα του μέτρου ER προτάθηκε από τους Esteban, Gardin & Ray (1999, 2007) το αμέσως επόμενο μέτρο:

$$P(f; \alpha, \beta) = ER(\alpha, \rho) - \beta \varepsilon(f, \rho) \quad (26)$$

Με άλλα λόγια στο μέτρο ER αφαιρείται το σφάλμα μέτρησης ή η έλλειψη ταυτοποίησης σταθμισμένη από μια παράμετρο³³ $\beta \geq 0$. Αυτό το πέτυχαν ακολουθώντας την μεθοδολογία που προτάθηκε από τους Aghevli & Mehran (1981) και Davies & Shorrocks (1989) προκειμένου να βρεθεί ο βέλτιστος διαχωρισμός της κατανομής. Αυτό προϋπέθετε να επιλεγθεί ο διαχωρισμός που ελαχιστοποιούσε την τιμή του συντελεστή Gini της εντός των ομάδων ανισότητας.

1.5.4 Το μέτρο των Duclos, Esteban & Ray (2004).

Σε σύγκριση με το μέτρο των Esteban & Ray, το μέτρο των Duclos, Esteban & Ray (στο εξής D.E.R.) ορίζεται σε συνεχή μορφή εισοδήματος σε αντίθεση με το πρώτο όπου αφορούσε διακριτή μορφή. Επίσης, δεν απαιτεί κάποιον αυθαίρετο διαχωρισμό του πληθυσμού σε εισοδηματικές διαμερίσεις προκειμένου να ταυτοποιηθούν οι ομάδες, ενώ τέλος είναι κανονικοποιημένο ως προς το πληθυσμιακό μέγεθος και δύναται να κανονικοποιηθεί και ως προς την εισοδηματική κλίμακα.

³³ Στην μελέτη των Esteban Gardin & Ray (1999) χρησιμοποιήθηκε η τιμή $\beta=1$.

$$P_\alpha(f) \equiv \iint f(x)^{1+\alpha} f(y) |y-x| dy dx \quad (27)$$

Όπου $f(x)$ και $f(y)$ αποτελούν την εισοδηματική συνάρτηση πυκνότητας ενώ η παράμετρος α λαμβάνει τιμές μεταξύ 0.25 και 1. Όσο υψηλότερη είναι η παράμετρος α , τόσο μεγαλύτερη είναι η στάθμιση που δίνεται στο μέρος της ταυτοποίησης του μέτρου.

$$\text{Ο διακριτός τύπος είναι: } DER(\alpha) = \frac{\sum_{i=1}^n w_i f(y_i)^\alpha a(y_i)}{\sum_{i=1}^n w_i}$$

$$\text{Όπου } a(y_i) = \mu + y_i \left[\left[\frac{2 \sum_{j=1}^i w_j - w_i}{\sum_{i=1}^N w_i} \right] - 1 \right] - \left[\frac{2 \sum_{i=1}^{i-1} w_j y_j + w_i y_i}{\sum_{i=1}^N w_i} \right]$$

Σημειώνεται ότι αν η παράμετρος α ήταν δυνατό να λάβει την μηδενική τιμή, τότε το μέτρο θα μετατρέπονταν στο μέτρο Gini. Ωστόσο, σύμφωνα με την αξιωματική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του μέτρου, τα όρια περιορίζονται στις τιμές που προαναφέρθηκαν. Σύμφωνα με την παραπάνω μορφή, η συμβολή μιας ομάδας στην πόλωση είναι το γινόμενο του μέρους της ταύτισης που νιώθουν τα άτομα που ανήκουν σε αυτή $i(x) = f(x)^\alpha$ επί την αποξένωση $a(x) = \int f(y) |x-y| dy$. Η συνιστώσα της αποξένωσης $a(x)$ εκφράζει στην ουσία την αναμενόμενη απόλυτη απόσταση μεταξύ του εισοδήματος x με τα άλλα εισοδήματα. Σύμφωνα με τον Aagaard (2008) η (15) μπορεί να γραφτεί ως εξής:

$$P_\alpha(f) = \int f(x)^{1+\alpha} \alpha(x) dx = \int f(x)^{1+\alpha} [\delta(x) + \sigma(x)] dx = D + S \quad (28)$$

Όπου ο όρος $D = \int f(x)^{1+\alpha} [\delta(x)] dx$ αποτελεί την συνιστώσα της αποστέρησης και το συμπληρωματικό μέρος S είναι το πλεονάζον μέρος.

Διασπασιμότητα (decomposability) του μέτρου D.E.R.

Ο Aagaard (2008 b) έδειξε ότι ο δείκτης πόλωσης D.E.R. μπορεί να αναλυθεί τόσο ως προς τις πληθυσμιακές ομάδες που απαρτίζουν τον πληθυσμό, όσο και ως προς τα εισοδηματικά μέρη. Όσον αφορά στην πρώτη περίπτωση καταλήγει στην παρακάτω εξίσωση:

$$P = \underbrace{\sum_g \phi_g^{1+\alpha} \psi_g^{1-\alpha} R_g P_g}_{\text{Ενώς}} + \underbrace{\tilde{P}}_{\text{Μεταξ}} \quad \text{όπου } R_g = \frac{\int \alpha_g(x) \pi_g(x) f(x)^{1+a} dx}{\phi_g \int \alpha_g(x) f_g(x)^{1+a} dx} \quad (29)$$

Με ϕ_g συμβολίζεται το πληθυσμιακό ποσοστό της ομάδας g και με ψ_g το εισοδηματικό ποσοστό της ομάδας g . Επίσης, με π_g συμβολίζεται το ποσοστό των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα g και έχει εισόδημα x , ενώ \tilde{P} είναι ο συντελεστής πόλωσης D.E.R. όταν η πόλωση ή η ανισότητα εντός των ομάδων αγνοείται. Αν η ομάδα g αποτελείται από ένα σημαντικό μέρος φτωχών ατόμων, ο λόγος $D/S > 0$ θα είναι σχετικά υψηλότερος από εκείνον των άλλων ομάδων. Σε μια τέτοια περίπτωση, η ομάδα έλκεται περισσότερο από τις μάζες που τοποθετούνται στο κατώτερο μέρος της εισοδηματικής κατανομής. Το συμπέρασμα είναι το αντίστροφο για τις πλούσιες ομάδες.

Όσον αφορά στη διάσπαση του δείκτη D.E.R. για τα εισοδηματικά μέρη ο Araar (2008) προτείνει τον εξής τύπο:

$$P = \sum_k \psi_k CP_k \quad \text{όπου } CP_k = \frac{\int f(x)^{1+\alpha} \alpha_k(x) dx}{\psi_k^\alpha \mu_k^{\alpha-1}} \quad \text{και } CP_k \text{ ο δείκτης συγκέντρωσης.}$$

1.5.5 Το μέτρο της κοινωνικής πόλωσης κατά Inaki Permanyer (2008).

Σε αντίθεση με άλλα μέτρα πόλωσης που έχουν εστιάσει κυρίως στην κατανομή του εισοδήματος ή του πλούτου ο Inaki Permanyer(2008) προτείνει ένα μέτρο ικανό να εξετάζει και εναλλακτικές κοινωνικές διαστάσεις πέραν των προαναφερθέντων όπως π.χ. η φυλή ή η θρησκεία. Υποθέτοντας έναν πληθυσμό χωρισμένο σε $N \geq 2$ ομάδες, όπου η κάθε μια έχει μέγεθος $M_i > 0$, και πληθυσμιακό μερίδιο $\pi_i \in (0,1)$, και για κάθε πληθυσμιακή ομάδα $f_i(x)$ είναι η συνάρτηση πυκνότητας προτείνεται το παρακάτω μέτρο:

$$P_{N,\alpha}(f) = \sum_{i=1}^N \iint f_i^{1+\alpha}(x) f_i(y) |x-y| dy dx + \sum_{i=1}^N \sum_{j \neq i}^N \iint f_i^{1+\alpha}(x) f_j(y) |x-y| dy dx \quad (30)$$

$$\text{Όπου } a \in \left[\frac{1}{3N-2}, 1 \right]$$

Εναλλακτικά το μέτρο πόλωσης κατά Inaki Permanyer μπορεί να γραφτεί:

$$P_{N,\alpha}(f) = \sum_{i=1}^N [P_W(i,f) + P_B(i,f)] \quad (31)$$

Όπου: $P_W(i,f) = \mu^{\alpha-1} \pi^{1+\alpha} \iint f_i^{1+\alpha}(x) f_i(y) |x-y| dy dx$ και

$$P_B(i,f) = \mu^{\alpha-1} \pi^{1+\alpha} \left[(\mu - \pi_i \mu_i) \int f_i^{1+\alpha}(x) dx + (1 - \pi_i) \int f_i^{1+\alpha}(x) dx \right]$$

1.6. Η έννοια της Μεγέθυνσης Υπέρ των Φτωχών και μέθοδοι μέτρησής της.

Πολλές φορές στη δημόσια συζήτηση για θέματα ανάπτυξης και ευημερίας κυριαρχεί η άποψη που υποστηρίζει ότι η οικονομική μεγέθυνση είναι ωφέλιμη. Το ερώτημα που προκύπτει αβίαστα είναι: αυτό είναι καλό για όλους; Με άλλα λόγια, η ύπαρξη οικονομικής μεγέθυνσης συνεπάγεται αυτόματα μείωση της φτώχειας; Κατά την φάση της οικονομικής συρρίκνωσης, όπως στη σημερινή χρονική συγκυρία για την Ελλάδα αλλά και για πολλές άλλες χώρες, μήπως οι πλούσιοι παραμένουν αλώβητοι και αυτοί που δέχονται τα πλήγματα είναι οι φτωχοί; Σίγουρα μια επιστημονικά τεκμηριωμένη απάντηση θα είχε κεφαλαιώδη σημασία, τόσο για τους λήπτες των αποφάσεων, όσο και για τους πολίτες και την κοινή γνώμη. Ο François Bourguignon (2004) διερευνά το θέμα που ονομάζει τρίγωνο Φτώχειας – Οικονομικής Μεγέθυνσης – Ανισότητας εκκινώντας από την αναγκαιότητα διαμόρφωσης αποτελεσματικών αναπτυξιακών πολιτικών, η οποία πολλές φορές θέτει το ερώτημα του εστιασμού σε κάποιο από αυτά τα τρία θέματα. Σύμφωνα με τον Bourguignon, το ερώτημα αυτό αποτελεί στην πραγματικότητα ένα δίλλημα χωρίς νόημα καθώς «η μείωση της φτώχειας σε μια συγκεκριμένη χώρα μια δεδομένη χρονική στιγμή καθορίζεται πλήρως από τον ρυθμό αύξησης του μέσου εισοδήματος του πληθυσμού και την μεταβολή στην διανομή του εισοδήματος». Ειδικότερα, μέσα από την έρευνα του καταλήγει σε δύο βασικά συμπεράσματα: Πρώτον, η ταχεία εξάλειψη της απόλυτης φτώχειας αποτελεί πρωταρχικό στόχο για κάθε αναπτυξιακή πολιτική. Δεύτερον, για την επίτευξη της ραγδαίας μείωσης της απόλυτης φτώχειας απαιτείται συνδυασμός πολιτικών οικονομικής μεγέθυνσης και διανεμητικών πολιτικών. Προκειμένου να γίνει η διασύνδεση των παραπάνω θεμάτων με την κατάσταση που επικρατεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα πρέπει να αναφερθεί ότι, στην κοινή έκθεση για την κοινωνική ένταξη του 2003 (COM(2003)773 τελικό 12.12.2003) που συνόψιζε τα αποτελέσματα της εξέτασης των εθνικών σχεδίων δράσης για την κοινωνική ένταξη (2003-2005) περιλαμβάνονταν αξιολόγηση της προόδου που είχε σημειωθεί ως προς

την εκπλήρωση του στόχου της Λισσαβόνας για μείωση της φτώχειας και προσπάθεια δημιουργίας της κατάλληλης πολιτικής ατζέντας για τη μελλοντική κοινοτική διαδικασία κοινωνικής ένταξης. Αυτή η ανάγκη δημιουργίας νέων πολιτικών προέρχονταν από το γεγονός ότι από το 2004, στην εν λόγω διαδικασία θα προσχωρούσαν 10 νέα κράτη μέλη, στα οποία η φύση και η έκταση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού παρουσίαζαν έντονες διαφορές. Ήδη από τότε σημειώνονταν στην έκθεση: *«Σε ολόκληρη την Ένωση υπάρχουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά τη σοβαρότητα του προβλήματος της φτώχειας. Για παράδειγμα, ο συνολικός κίνδυνος το 2001 κυμαινόταν μεταξύ του 10% στη Σουηδία και του 21% στην Ιρλανδία. Στις χώρες του Νότου, καθώς και στην Ιρλανδία, οι φτωχοί όχι απλώς ωφελούνται λιγότερο από τη γενική ευημερία των χωρών όπου ζουν, αλλά επιπλέον είναι πιο πιθανό να υφίστανται χρόνιες μορφές φτώχειας και στέρησης»*. Είναι λοιπόν απαραίτητο, τόσο από πολιτικής αλλά και από ηθικής άποψης, να αξιολογηθεί αν η γενική ευημερία που προήλθε από την οικονομική μεγέθυνση και αποτυπώνεται στην αύξηση του ΑΕΠ μιας χώρας είναι υπέρ των φτωχών ή όχι. Ταυτόχρονα, γνωρίζοντας την δεινή οικονομική θέση της Ελλάδας την τρέχουσα περίοδο, είναι ακόμα περισσότερο σημαντικό να αξιολογηθεί εάν τα βάρη της προσαρμογής της οικονομικής πραγματικότητας επιμερίστηκαν με δίκαιο τρόπο. Δηλαδή, θα μπορούσε να αξιολογηθεί κατά πόσο μια μείωση του ΑΕΠ στην περίοδο της οικονομικής ύφεσης επηρέασε λιγότερο τους φτωχούς ή το αντίθετο. Για την επιστημονική τεκμηρίωση του θέματος, υπάρχουν τα κατάλληλα στατιστικά εργαλεία. Όμως, αυτά τα εργαλεία εξαρτώνται πλήρως από τον ορισμό που δίνεται σε αυτό το οποίο στην διεθνή βιβλιογραφία έχει επικρατήσει να ονομάζεται Μεγέθυνση Υπέρ των Φτωχών (Pro-Poor Growth) καθώς δεν υπάρχει ένας και μοναδικός ορισμός που να αποδέχονται όλοι οι μελετητές. Ως προς αυτό το ζήτημα, οι ορισμοί που κυριαρχούν στην βιβλιογραφία είναι δύο: Σύμφωνα με τον πρώτο ορισμό, ο οποίος αναφέρεται και ως σχετική προσέγγιση, η Μεγέθυνση Υπέρ των Φτωχών (ΜΥΦ) είναι μια έννοια-σκοπός που εκπληρώνεται όταν η φτώχεια φθίνει με ρυθμό μεγαλύτερο από ότι θα γίνονταν αν όλα τα εισοδήματα είχαν αυξηθεί κατά το ίδιο ποσοστό, (Kakwani & Pernia, 2000) ή να πλήττονται λιγότερο στην περίπτωση που υπάρχει αρνητική οικονομική μεγέθυνση. Όπως μάλιστα αναφέρουν *«η προώθηση της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών απαιτεί μια στρατηγική που είναι σκόπιμα μεροληπτική υπέρ των τους, έτσι ώστε οι φτωχοί επωφελούνται αναλογικά περισσότερο σε σχέση με τους πλούσιους»*. Με άλλα λόγια, αυτό σημαίνει ότι στην φάση της οικονομικής

μεγέθυνσης οι φτωχοί μέσω των πολιτικών παρέμβασης του κράτους με αναδιανεμητικά εργαλεία να επιτρέψει να αποκομίζουν μεγαλύτερη εισοδηματική ωφέλεια σε σχέση με τους μη φτωχούς και αντίστοιχα στην φάση της συρρίκνωσης να πλήττονται λιγότερο σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Μάλιστα, για την κατάλληλη ποσοτική προσέγγιση της εν λόγω έννοιας προτείνουν και έναν δείκτη μέτρησης, ο οποίος θα παρουσιαστεί στην συνέχεια. Ταυτόχρονα, πρέπει να τονισθεί ότι η έννοια της ΜΥΠ έρχεται σε αντίθεση τόσο με την θεώρηση της Αυστριακής Σχολής και της Σχολής του Σικάγο, όσο και με παλαιότερες απόψεις, όπως αυτή του Simon Kuznets, που ήθελαν τους φτωχούς να επωφελούνται έμμεσα και καθυστερημένα από την οικονομική μεγέθυνση, όταν οι πλούσιοι θα δαπανούσαν τα κέρδη που αποκόμισαν σε προηγούμενες χρονικές περιόδους. Με άλλα λόγια επανέρχεται συνεχώς το πρόβλημα του συμβιβασμού της οικονομικής αποτελεσματικότητας με την δικαιοσύνη και την επιλογή της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας. Ως προς αυτό το ζήτημα, οι Kakwani & Pernia (2000), δεν θεωρούν πιθανό το ενδεχόμενο όπου οι πολιτικές υπέρ των φτωχών να δημιουργούν αναποτελεσματικότητες και το εξαρτούν άμεσα με το είδος των πολιτικών που θα εφαρμοστούν. Συγκεκριμένα, πιστεύουν ότι η υιοθέτηση κατάλληλων πολιτικών που εξασφαλίζουν για τους πολίτες επαρκή παροχή βασικής εκπαίδευσης και υπηρεσιών υγείας, βελτίωση της πρόσβασης στην τραπεζική πίστη καθώς και πολιτικές άρσης των περιορισμών εισόδου σε επαγγελματικούς κλάδους, αντιμετώπιση της μονοπωλιακής δύναμης ορισμένων επιχειρήσεων, προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, και πολιτικές καταπολέμησης των διακρίσεων λόγω φύλου, εθνικότητας και θρησκείας, θα οδηγήσουν τόσο σε αύξηση της αποτελεσματικότητας όσο και σε προώθηση της δικαιοσύνης.

Ωστόσο, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι δεν λείπει ο προβληματισμός σχετικά με την επιλογή του πρώτου ορισμού. Το μειονέκτημα του γίνεται άμεσα αντιληπτό αν υποθεθεί ότι υπάρχουν δύο σενάρια, όπου σύμφωνα με το πρώτο το μέσο εισόδημα όλου του πληθυσμού αυξάνεται κατά 5%, και ειδικά αυτό των φτωχών κατά 10%, ενώ στο δεύτερο το μέσο εισόδημα όλου του πληθυσμού αυξάνεται 20% και των φτωχών 15%. Τότε, με την σχετική έννοια το πρώτο σενάριο φαίνεται ότι είναι υπέρ των φτωχών, παρά το γεγονός ότι στο δεύτερο η ωφέλεια είναι μεγαλύτερη και για τις δύο πληθυσμιακές διαμερίσεις. Παρομοίως, στη φάση της ύφεσης μια πολιτική που μειώνει τα εισοδήματα των φτωχών αναλογικά λιγότερο από αυτά των μη φτωχών

είναι πιθανό να μην μειώσει τα επίπεδα της φτώχειας αλλά ταυτόχρονα να θεωρείται ότι είναι υπέρ των φτωχών.

Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με τον δεύτερο ορισμό η Μεγέθυνση Υπέρ των Φτωχών υφίσταται εάν και μόνο εάν εξ' αιτίας της οικονομικής μεγέθυνσης, η εισοδηματική φτώχεια μειώνεται (Ravallion & Chen, 2003). Με άλλα λόγια το βασικό ερώτημα γι' αυτή τη θεώρηση είναι πως μια εισοδηματική μεγέθυνση ή συρρίκνωση κατανεμήθηκε σε σχέση με το αρχικό βιοτικό επίπεδο των ατόμων. Για τον σκοπό αυτόν χρησιμοποιούν εργαλεία όπως τις καμπύλες αύξησης του εισοδήματος που αναπαριστούν την ποσοστιαία μεταβολή του εισοδήματος για διάφορα ποσοστημόρια καθώς και δημιουργούν ειδικό δείκτη που βασίζεται στην μεταβολή του μέτρου Watts. Αν και αυτή η άποψη είναι λιγότερο περιοριστική από την προηγούμενη, παρ' όλα αυτά παρουσιάζει ένα βασικό μειονέκτημα. Για παράδειγμα σε μια οικονομία της οποίας η αύξηση των εισοδημάτων του συνολικού πληθυσμού και άρα η οικονομική της μεγέθυνση μπορεί να φτάνει το 10%, σύμφωνα με τον δεύτερο ορισμό αν από αυτή την αύξηση το εισόδημα του φτωχού πληθυσμού αυξήθηκε μόνο κατά 0.01 %, τελικώς καταλήγει ότι είναι υπέρ των φτωχών.

Ένα δεύτερο ζήτημα που ανακύπτει αφορά στην έμφαση που πρέπει να δίνεται στον αντίκτυπο της οικονομικής μεγέθυνσης στους φτωχότερους μεταξύ των φτωχών (βλ. Duclos & Araar, 2006). Αυτό είναι ταυτόσημο με την επιλογή κριτηρίων σχετικά με την Μεγέθυνση υπέρ των Φτωχών που να ακολουθούν πέρα από τα αξιώματα του εστιασμού, της ανωνυμίας και του Pareto, μια ανώτερη τάξη αξιωμάτων όπως αυτό των Pigou Dalton.

Για τον έλεγχο του ζητήματος εάν η οικονομική μεγέθυνση είναι καλή για τους φτωχούς, οι Dollar & Kraay (2002) πρότειναν μια σύγκριση του ρυθμού αύξησης του μέσου εισοδήματος με το ποσοστό αύξησης των εισοδημάτων του χαμηλότερου τεταρτημορίου, ενώ ο Son (2004) βασίζει τον έλεγχο του στο εάν η καμπύλη Lorenz ωθείται από την διανεμητική αλλαγή προς τα επάνω για όλα τα εισοδηματικά μερίδια. Αντίστοιχα, ο Essama-Nssah (2005), ο οποίος χρησιμοποιεί έναν σταθμισμένο μέσο όρο των επιμέρους ρυθμών εισοδηματικής μεγέθυνσης, χωρίς να κάνει χρήση των γραμμών φτώχειας δίνοντας με αυτό τον τρόπο μεγαλύτερη βαρύτητα στην διερεύνηση της μεταβολής της ανισότητας.

Συμπερασματικά, η έννοια της ΜΥΦ έχει ενδιαφέρον προκειμένου να γίνουν αξιολογικές κρίσεις σχετικά με τον αντίκτυπο που έχει η οικονομική μεγέθυνση (ή η οικονομική συρρίκνωση) στις φτωχές ή μη-φτωχές ομάδες του πληθυσμού.

1.7. Μέθοδοι διερεύνησης της έννοιας της οικονομικής μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών.

Ακολουθώντας την βιβλιογραφία σε σχέση με το εν λόγω αντικείμενο, η εξέταση της ισχύος της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, εξετάζεται με ποσοτικό τρόπο με την χρήση εξειδικευμένων δεικτών. Σε αυτό το πλαίσιο οι τρεις επικρατέστεροι δείκτες είναι ο δείκτης Kakwani & Pernia (2000), ο δείκτης Kakwani, Khandker and Son (2003), και ο δείκτης Ravallion and Chen (2003).

1.7.1 Ο δείκτης Kakwani & Pernia (2000).

Σύμφωνα με τους Kakwani & Pernia (2000, σελ. 6), αυτό που είναι απαραίτητο για την κατανόηση της επίδρασης της οικονομικής μεγέθυνσης στα επίπεδα φτώχειας είναι ο διαχωρισμός της επίδρασης στο μέσο εσόδημα και στην κατανομή αυτού. Ειδικότερα, αυτό που επιτυγχάνεται με τον δείκτη των Kakwani & Pernia, είναι ότι γίνεται μια σύγκριση στο πραγματικό επίπεδο της φτώχειας λόγω μιας μεταβολής στην εισοδηματική κατανομή σε σχέση με το επίπεδο που θα παρατηρούσαν αν η μεταβολή άλλαζε τα εισοδήματα όλων των ατόμων κατά το ίδιο απόλυτο ή σχετικό ποσό. Έτσι, εάν υποθεθεί ότι η είναι η αναλογική μεταβολή της φτώχειας όταν υπάρχει ένας θετικός ρυθμός εισοδηματικής μεγέθυνσης της τάξεως του 1%, τότε αυτή η μεταβολή μπορεί να διαχωριστεί σε δύο μέρη έτσι ώστε:

$$\eta = \eta_g + \eta_l \quad (32)$$

όπου η_g είναι η ποσοστιαία μεταβολή της φτώχειας όταν η εισοδηματική κατανομή δεν αλλάζει (αμιγές αποτέλεσμα λόγω μεγέθυνσης) και η_l είναι η ποσοστιαία μεταβολή στην φτώχεια όταν η ανισότητα αλλάζει με απουσία μεγέθυνσης (αποτέλεσμα της ανισότητας). Καθώς η η_g θα είναι πάντοτε αρνητικός αριθμός, λόγω του ότι θετικοί ρυθμοί μεγέθυνσης με αμετάβλητη την ανισότητα πάντοτε μειώνουν την φτώχεια, το πρόσημο της η θα εξαρτάται από το πρόσημο της η_l . Η η_l μπορεί να είναι είτε θετικός αριθμός είτε αρνητικός ανάλογα με το αν η μεγέθυνση συνδυάζεται με καλύτερευση ή χειροτέρευση της ανισότητας. Αν η η_l είναι αρνητική αυτό

σημαίνει ότι η οικονομική μεγέθυνση είχε ως αποτέλεσμα της αλλαγής της κατανομής του εισοδήματος υπέρ των φτωχών. Οι παραπάνω υποθέσεις συνεπάγονται ότι ο βαθμός της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών μπορεί να μετρηθεί από έναν δείκτη:

$$\varphi = \eta / \eta_g \quad (33)$$

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι ο δείκτης φ θα είναι μεγαλύτερος της μονάδας όταν $\eta_I < 0$.

Αντίστοιχα, κατά την διάρκεια μιας οικονομικής ύφεσης, δηλαδή αρνητικής εισοδηματικής μεταβολής, η επίδραση στην φτώχεια θα είναι αυξητική. Δηλαδή, η η και η η_g θα είναι θετικές και ο δείκτης που εξάγεται είναι:

$$\varphi = \eta_g / \eta \quad (34)$$

όπου η επιδράσεις της ύφεσης θα είναι υπέρ των φτωχών όταν $\varphi > 1$ και υπέρ των πλουσίων όταν $\varphi < 1$.

Σε εμπειρικές εφαρμογές, η μαθηματική διατύπωση του δείκτη KW η οποία χρησιμοποιείται για υπολογιστικούς λόγους, είναι η εξής:

$$KW = [P1(z, \alpha) - P2(z, \alpha)] / [P1(z, \alpha) - P1(z(\mu_1/\mu_2), \alpha)] \quad (35)$$

όπου $P1$ και $P2$ είναι τα επίπεδα φτώχειας (μετρούμενα με το κατά κεφαλήν ποσοστό φτώχειας) πριν και μετά την εισοδηματική μεταβολή αντίστοιχα, ενώ μ είναι το μέσο εισόδημα. Εάν ο ρυθμός μεγέθυνσης g και ο δείκτης KW είναι θετικοί, τότε συμπεραίνεται ότι η μεταβολή στην κατανομή ελάττωσε την φτώχεια κατ' απόλυτη έννοια. Το ίδιο αποτέλεσμα ισχύει όταν ο ρυθμός g είναι αρνητικός και ο δείκτης KW είναι και αυτός αρνητικός. Στην περίπτωση που ο ρυθμός μεγέθυνσης g και ο δείκτης KW έχουν αντίθετα πρόσημα, αυτό σημαίνει ότι η μεταβολή που επήλθε είναι εναντίον των φτωχών (anti-poor). Επιπλέον, όταν ο δείκτης είναι μεγαλύτερος από την μονάδα, σημαίνει ότι η εισοδηματική μεταβολή είναι υπέρ των φτωχών και κατά την σχετική έννοια

1.7.2 Ο δείκτης Kakwani, Khandker & Son (2003).

Οι Kakwani, Khandker & Son (2003) αντί να βασίζονται αποκλειστικά στα ποσοστά αύξησης του μέσου εισοδήματος, επιχειρούν μια εναλλακτική προσέγγιση, προσεγγίζοντας την έννοια της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών μέσω των «ισοδύναμων ως προς την φτώχεια ρυθμών μεγέθυνση (Poverty Equivalent Growth Rates)». Ένας ρυθμός μεγέθυνσης ισοδύναμος ως προς την φτώχεια ο οποίος συμβολίζεται με γ^* ,

είναι ο ρυθμός μεγέθυνσης που θα έβγαινε ως αποτέλεσμα λόγω του ίδιου βαθμού μείωσης της φτώχειας όπως και ο συμβατικός, αν η ανισότητα παρέμενε αμετάβλητη. Με άλλα λόγια, ο γ^* είναι αυτός ο ρυθμός μεγέθυνσης όπου όλα τα άτομα απολαμβάνουν την ίδια αναλογική ωφέλεια σε σχέση με την μεγέθυνση που επιτεύχθηκε.

Η μαθηματική διατύπωση του δείκτη PEGR είναι η εξής:

$$\gamma^* = \phi\gamma, \quad (36)$$

ενώ για υπολογιστικούς λόγους στις εμπειρικές εφαρμογές χρησιμοποιείται η εξής:

$$\text{PEGR} = g[P1(z, \alpha) - P2(z, \alpha)] / [P1(z, \alpha) - P1(z(\mu1/\mu2), \alpha)], \quad (37)$$

όπου $g = (\mu2 - \mu1) / \mu1$ ο πραγματικός ρυθμός μεγέθυνσης του μέσου εισοδήματος. Με την απουσία της ανισότητας θα πρέπει $\text{PEGR} = g$. Αν $\text{PEGR} - g$ είναι αρνητικός αριθμός σημαίνει ότι ο ισοδύναμος ως προς την φτώχεια ρυθμός μεγέθυνσης είναι μικρότερος από τη μεγέθυνση στο μέσο εισόδημα, δηλαδή τα εισοδηματικά μερίδια των φτωχών επηρεάστηκαν αρνητικά από την μεταβολή. Το αντίστροφο ισχύει, δηλαδή για να είναι μια μεταβολή υπέρ των φτωχών πρέπει η διαφορά $\text{PEGR} - g$ να είναι θετικός αριθμός.

1.7.3 Ο δείκτης Ravallion & Chen (2003).

Οι Ravallion & Chen (2003) προτείνουν έναν δείκτη ο οποίος υπολογίζει τον μέσο ρυθμό μεγέθυνσης των εισοδημάτων των φτωχών. Αυτό το επιτυγχάνουν με τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο:

$$RC = [W1(z) - W2(z)] / F1(z) \quad (38)$$

όπου $WD(z)$ είναι το μέτρο φτώχειας Watt μιας κατανομής $D \in [1, 2]$ και $F1(z)$ είναι ο δείκτης ποσοστού φτώχειας της αρχικής κατανομής, με γραμμή φτώχειας z . Εάν ο δείκτης είναι θετικός, τότε η μεταβολή είναι υπέρ των φτωχών κατά την απόλυτη έννοια. Αφαιρώντας από τον δείκτη την μέση εισοδηματική μεγέθυνση, λαμβάνονται αποτελέσματα σύμφωνα με την σχετική έννοια. Ειδικότερα, αν η διαφορά είναι θετική, τότε η εισοδηματική μεταβολή εκλαμβάνεται ως υπέρ των φτωχών.

Κεφάλαιο 2. Εννοιολογικές Προσεγγίσεις του Φαινομένου της Φτώχειας και Προβλήματα Μέτρησης.

2.1. Η εννοιολογική προσέγγιση της φτώχειας και τα προβλήματα ορισμού της.

Παράλληλα με την υιοθέτηση του πλέον αποδεκτού ορισμού για την έννοια της οικονομικής ανισότητας, η αποσαφήνιση του τρόπου ορισμού της φτώχειας είναι κορυφαίας σημασίας, καθώς διαφορετικές οπτικές θεώρησης του προβλήματος είναι δυνατόν να μεταβάλλουν σημαντικά τα αποτελέσματα σχετικά με την ταυτοποίηση των φτωχών ατόμων ή ομάδων, γεγονός το οποίο έχει άμεσες συνέπειες στη χρήση των κατάλληλων στρατηγικών καταπολέμησης της. Όμως, προτού οριστεί η έννοια της φτώχειας θα πρέπει εξ' αρχής να αποσαφηνιστεί η διαφοροποίηση της σε σχέση με την έννοια της ανισότητας. Ενώ η εξέταση της ανισότητας, αναφέρεται σε εξέταση των σχετικών επιπέδων διαβίωσης του συνόλου του πληθυσμού, η εξέταση της φτώχειας αναφέρεται στην εξέταση των επιπέδων διαβίωσης ενός μόνο τμήματος του πληθυσμού, που είναι οι φτωχοί. Επίσης, η έννοια της φτώχειας σε σχέση με αυτήν της ανισότητας είναι περισσότερο πολύπλοκη, πολυδιάστατη και αρκετά ασαφής.

Σύμφωνα με την άποψη του Ravallion (1994), οι βασικές θεωρήσεις είναι δύο: η ωφελμιστική και η μη-ωφελμιστική. Η πρώτη προσεγγίζει την φτώχεια μέσα από συγκρίσεις της οικονομικής ωφέλειας που αποκομίζει το άτομο, δηλαδή μέσα από συγκρίσεις επιπέδων διαβίωσης ή εναλλακτικά μέσα από σύγκριση εισοδημάτων. Η δεύτερη θεώρηση έχει αναπτυχθεί κυρίως από επιστήμονες άλλων κοινωνικών επιστημών εκτός της οικονομικής και αποτελεί μια συμπληρωματική θεώρηση του προβλήματος. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχουν και εναλλακτικές μεθοδολογίες ορισμού και προσέγγισης της φτώχειας, δίχως να ξεχωρίζει κάποια ως γενικότερα αποδεκτή. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ένα πλήθος προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν όλες ανεξαιρέτως οι διαφορετικές θεωρήσεις (Ruggeri et al, 2003): Πρώτο πρόβλημα αποτελεί η βασική έννοια του πεδίου στο οποίο η αποστέρηση ή η φτώχεια ορίζεται. Το πεδίο ορισμού είναι δυνατόν να αφορά σε στοιχεία όπως το εισόδημα ή η κατανάλωση, η κοινωνική συμμετοχή, τα πολιτισμικά αγαθά, οι πολιτικές ελευθερίες κ.α. Δεύτερον, ο τρόπος που οι διάφοροι δείκτες μέτρησης μετασχηματίζουν τις πληροφορίες που λαμβάνουν από το πεδίο ορισμού,

σε μετρήσιμα στοιχεία. Δηλαδή, δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο οι δείκτες μέτρησης πρέπει να αποδίδουν μόνο ένα στιγμιότυπο της κατάστασης στην οποία βρίσκονται τα άτομα ή την δυνατότητα που έχουν αυτά τα άτομα να πετύχουν διαφορετικά επίπεδα διαβίωσης. Τρίτον, είναι αμφίβολο κατά πόσο ένας ορισμός της φτώχειας μπορεί να εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο τόσο σε αναπτυγμένες όσο και σε αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Τέταρτο πρόβλημα αποτελεί ο βαθμός υποκειμενικότητας που μπορεί να εμπεριέχεται σε έναν ορισμό ή σε μια μέθοδο μέτρησης και ο οποίος με τη σειρά του επηρεάζει το αποτέλεσμα. Ένα παράδειγμα αυτού του προβλήματος αποτελεί η χρήση των γραμμών φτώχειας. Συχνά, γίνεται αυθαίρετος διαχωρισμός μεταξύ φτωχών και μη φτωχών χωρίς εύλογο θεωρητικό υπόβαθρο. Πέμπτον, η επιλογή της μονάδας αναφοράς στη βάση της οποίας θα εξετασθεί η φτώχεια και η οποία συνήθως αφορά στην επιλογή μεταξύ ατόμου ή νοικοκυριού. Επίσης σημασία έχει και η γεωγραφική μονάδα προκειμένου να γίνουν οι ανάλογες συγκρίσεις. Έκτον, δεν φαίνεται να ξεχωρίζει κάποιος τρόπος εξέτασης ο οποίος να ενσωματώνει τις πολλαπλές διαστάσεις της φτώχειας σε έναν μοναδικό δείκτη μέτρησης. Έβδομον, είναι αναγκαίο να ορίζεται ο χρονικός ορίζοντας στον οποίο πρέπει να αναλύεται η φτώχεια καθώς τα άτομα είναι πιθανό να μετακινούνται εντός και εκτός των ορίων της φτώχειας κατά την διάρκεια της ζωής τους.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι ανεξάρτητα από την οπτική θεώρηση που επιλέγεται για την φτώχεια, οι επιπτώσεις της στα άτομα είναι πολύ σημαντικές καθώς με τον ένα ή τον άλλο τρόπο δηλώνει την αδυναμία συντήρησης του επιπέδου της ανθρώπινης ζωής σε ένα αποδεκτό επίπεδο. Επιπλέον, η έλλειψη αυτοεκτίμησης οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο που αποτελεί τροχοπέδη για την έξοδο του ατόμου από αυτή την κατάσταση και τελικά απομακρύνεται από την παραγωγική διαδικασία με άμεσες επιπτώσεις στην καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας. Τα παιδιά που βιώνουν συνθήκες φτώχειας έχουν λιγότερες δυνατότητες μόρφωσης και ως εκ τούτου εκκινούν από δυσμενέστερη θέση στην προσπάθεια για επαγγελματική αποκατάσταση. Επίσης, η φτώχεια έχει άμεσο και αρνητικό αντίκτυπο στην υγεία των ατόμων, ενώ η ψυχολογική πίεση οδηγεί τους φτωχούς σε συμπεριφορές που ενδεχομένως να τους εγκλωβίζουν σε αυτή την κατάσταση ή ακόμα χειρότερα τους ωθούν στην παραβατικότητα.

Πέρα από τις επιπτώσεις στα άτομα, η φτώχεια οδηγεί και το κράτος σε δημοσιονομικά δυσχερή θέση καθώς μειώνονται τα φορολογικά έσοδα και οι

ασφαλιστικές εισφορές, ενώ ταυτόχρονα αναγκάζεται να διαθέτει σημαντικό ποσοστό του προϋπολογισμού σε μία πολιτική εισοδηματικής στήριξης με σημαντικό κόστος και αμφίβολη αποτελεσματικότητα ως προς την προοπτική εξόδου από την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει τα φτωχά άτομα. Τέλος, ο αποκλεισμός των φτωχών από την πολιτική και κοινωνική συμμετοχή είναι επίσης ένα δυσμενές αποτέλεσμα της φτώχειας.

Σε αυτό το πλαίσιο και ακολουθώντας τους Duclos & Araar (2006), παρουσιάζονται στις επόμενες παραγράφους οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου.

2.1.1. Η Ωφελμιστική θεώρηση.

Για πολλά χρόνια, η κυρίαρχη άποψη για την φτώχεια ήταν βασισμένη σε κλασικές και νεοκλασικές οικονομικές προσεγγίσεις όπου απλά γινόταν η διάκριση φτωχών-μη φτωχών. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο κώδικας συμπεριφοράς ή οι επιλογές των δύο αυτών ομάδων διέπεται από τους ίδιους κανόνες με τη μόνη διαφορά ότι οι φτωχοί βρίσκονται σε απελπιστικά χειρότερη κατάσταση (poverty as desperate) και διακρίνονται μορφολογικά³⁴ από τους μη φτωχούς (Banerjee, 2000).

Για να αναλυθεί περαιτέρω η παραπάνω προσέγγιση πρέπει πρωτίστως να επισημανθούν οι βασικές έννοιες πάνω στις οποίες βασίζεται αυτή η θεωρία. Μια από τις βασικές έννοιες της οικονομικής θεωρίας, προκειμένου να εξηγηθεί η ανθρώπινη συμπεριφορά, είναι αυτή της ωφέλειας (ή χρησιμότητας). Στην κλασική οικονομική υποτίθεται ότι το άτομο είναι ορθολογικό, δηλαδή ότι μεγιστοποιεί την χρησιμότητά του, δεδομένης της αρχικής προικοδότησης που έχει σε εισόδημα, γη, κεφάλαιο, χρόνο κλπ., καθώς κάνει επιλογές βάσει ενός ατομικού συνόλου προτιμήσεων. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και επιπρόσθετες υποθέσεις (ανταγωνιστικές αγορές, τέλεια πληροφόρηση, απουσία εξωτερικοτήτων) η κοινωνία είναι αποτελεσματική κατά Pareto, πράγμα που σημαίνει ότι κανενός ατόμου η χρησιμότητα δεν μπορεί να βελτιωθεί περαιτέρω χωρίς ταυτόχρονα κάποιου άλλου να μειωθεί. Ο συλλογισμός της ωφελμιστικής θεώρησης υποδεικνύει ότι ο τρόπος για την εξαγωγή συμπεράσματος σχετικά με την ωφέλεια που απολαμβάνει ένα άτομο,

³⁴ Τόσο σε νεο-Μαρξιστικά όσο και νεο-Ρικαρδιανά υποδείγματα ο φτωχός αυτόματα ήταν εργάτης, δεν είχε ιδιόκτητα αγαθά (διαρκή), δεν κατείχε μόνιμη απασχόληση κλπ.

πρέπει να είναι συνεπής με την ιεράρχηση των προτιμήσεων που αποκαλύπτεται μέσα από τις ελεύθερες επιλογές του.

Ωστόσο, το πρόβλημα που ανακύπτει είναι όταν ένα άτομο μπορεί να μεγιστοποιεί την χρησιμότητά του προτιμώντας τον ελεύθερο χρόνο από την εργασία, την στιγμή που έχει τη δυνατότητα να εργαστεί παραπάνω και άρα να αποκτήσει μεγαλύτερο εισόδημα. Με αυτόν τον τρόπο μέσα από μια ωφελμιστική θεώρηση το συγκεκριμένο άτομο δεν είναι φτωχό, ενώ αν εξετασθεί το ίδιο άτομο μόνο σε σχέση με το εισόδημά του ή την κατανάλωσή του μπορεί να θεωρηθεί φτωχό. Ο Sen (1983), σελ.160, περιγράφει γλαφυρά το πρόβλημα θέτοντας το ερώτημα: «Γιατί ένας πλούσιος που μεμψιμοιρεί πρέπει να θεωρείται φτωχότερος από έναν ικανοποιημένο χωρικό;». Έτσι, καθώς είναι πρακτικά αδύνατο να μετρηθεί και να συγκριθεί το επίπεδο της χρησιμότητας που απολαμβάνει κάθε άτομο, χρησιμοποιούνται η κατανάλωση ή το εισόδημα ως εναλλακτικές εκτιμήτριες. Βεβαίως, είναι σχεδόν πάντοτε απαραίτητο να γίνονται ρυθμίσεις οι οποίες αφορούν στην διαφοροποίηση των τιμών και των αναγκών, στο μέγεθος και τη σύνθεση των νοικοκυριών προκειμένου να προσεγγίσουν οι εκτιμήτριες αυτές ένα αποδεκτό επίπεδο μέτρησης της χρησιμότητας.

Επιπροσθέτως, η ωφελμιστική προσέγγιση αντιμετωπίζει και την δυσκολία συνυπολογισμού στην ωφέλεια των ατόμων των δημόσιων και ελεύθερων αγαθών όπως η ελευθερία, η ασφάλεια, η υγεία, η ειρήνη, το καθαρό περιβάλλον (Grosch & Glewwe, 2000). Παρ' όλα αυτά και κάνοντας την υπόθεση ότι γίνεται χρήση των κατάλληλων προσαρμογών στις εκτιμήτριες όπως αυτές αναφέρθηκαν παραπάνω, τότε σύμφωνα με την ωφελμιστική θεώρηση, είναι δυνατό να αμβλυνθεί η ετερογένεια που παρατηρείται μεταξύ των ατόμων και των καταστάσεων στις οποίες αυτά έχουν περιέλθει. Έτσι, σύμφωνα και με τη θεωρία οι δαπάνες αντικατοπτρίζουν την οριακή χρησιμότητα που απολαμβάνουν τα άτομα από τα αγαθά και η φτώχεια ορίζεται ως η πτώση κάτω από ένα ελάχιστο επίπεδο πόρων, το οποίο ονομάζεται γραμμή φτώχειας και το οποίο θα εξετασθεί αναλυτικότερα παρακάτω.

Επιπλέον, κατά τα τελευταία χρόνια δίνεται έμφαση σε υποδείγματα σύμφωνα με τα οποία οι φτωχοί κάνουν ορθολογικές επιλογές καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου της ζωής τους, αν και σε λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες σε σύγκριση με τους μη φτωχούς.

2.2.2. Η Μη-Ωφελιμιστική Θεώρηση.

2.2.2.1. Η Προσέγγιση των Λειτουργικοτήτων.

Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στην ανάγκη να επιτευχθούν από το άτομο ορισμένα πολυδιάστατα αποτελέσματα, τα οποία συνδέονται με την έννοια των *λειτουργικοτήτων* (*functionings*), η οποία αναπτύχθηκε από τον Amartya Sen. Ειδικότερα, ο Sen (1992) υποστήριξε ότι η ατομική ευημερία προσεγγίζεται καλύτερα ως ένα σύνολο αλληλοσχετιζόμενων λειτουργικοτήτων, οι οποίες αποτελούν συστατικό στοιχείο της κατάστασης ενός ατόμου, και στην ουσία εκφράζουν τις πράξεις που κατορθώνεται να πραγματοποιούνται. Οι λειτουργικότητες του ατόμου δύνανται να ποικίλουν από στοιχειώδη πράγματα όπως η ικανοποιητική διατροφή, η καλή υγεία κλπ, έως πιο πολύπλοκα επιτεύγματα όπως ο αυτοσεβασμός, η συμμετοχή σε κοινωνικές εκδηλώσεις κ.α. (Sen (1992), σελ.39). Όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο λειτουργικοτήτων που έχει κάποιος στη διάθεσή του, τόσο πιο υψηλό είναι και το επίπεδο διαβίωσής του. Η εν λόγω προσέγγιση δεν επιδιώκει να συμπίσει αυτά τα πολυδιάστατα στοιχεία σε μια μοναδική διάσταση όπως αυτή της ωφέλειας που αναπτύχθηκε πρωτύτερα, αλλά εστιάζει στην επίτευξη πολλαπλών και ξεχωριστών αποτελεσμάτων.

2.2.2.2. Η Προσέγγιση των Βασικών Αναγκών.

Η προσέγγιση των λειτουργικοτήτων συχνά συγχέεται με την προσέγγιση των *βασικών αναγκών* (*basic needs*), οι οποίες μπορούν να οριστούν ως οι ελάχιστες φυσικές εισροές που είναι αναγκαίες προκειμένου να επιτευχθούν ορισμένες λειτουργικότητες όπως η σωστή διατροφή, η στέγαση, η περίθαλψη κλπ (Streeten and others, 1981). Η διαφορά στις δύο προσεγγίσεις έγκειται στο γεγονός ότι οι βασικές ανάγκες αφορούν ποσοτικά χαρακτηριστικά ενώ οι λειτουργικότητες περισσότερο ποιοτικά, καθώς και στο γεγονός ότι ο καθορισμός των βασικών αναγκών εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων ατόμων και των κοινωνιών στις οποίες ζουν ενώ οι λειτουργικότητες μπορούν να καθοριστούν με τον ίδιο τρόπο για όλα τα άτομα. Με άλλα λόγια, τα βασικά αγαθά που είναι αναγκαία για ένα άτομο προκειμένου να είναι σε καλή υγεία και να τρέφεται σωστά εξαρτώνται από την φυσιολογία του ίδιου του ατόμου, των κλιματικών συνθηκών στις οποίες διαβίει κ.α.

Παρομοίως, ο αναγκαίος ρουχισμός προκειμένου το άτομο να μην ντρέπεται για την εμφάνιση του, εξαρτάται από τους κανόνες της κοινωνίας στην οποία ζει. Δηλαδή, η εκπλήρωση των βασικών αναγκών προκειμένου ένα άτομο να επιτύχει ορισμένες λειτουργικότητες πρέπει απαραίτητως να συνδυάζεται με τα φυσικά χαρακτηριστικά του καθώς και το κοινωνικο-οικονομικό του περιβάλλον.

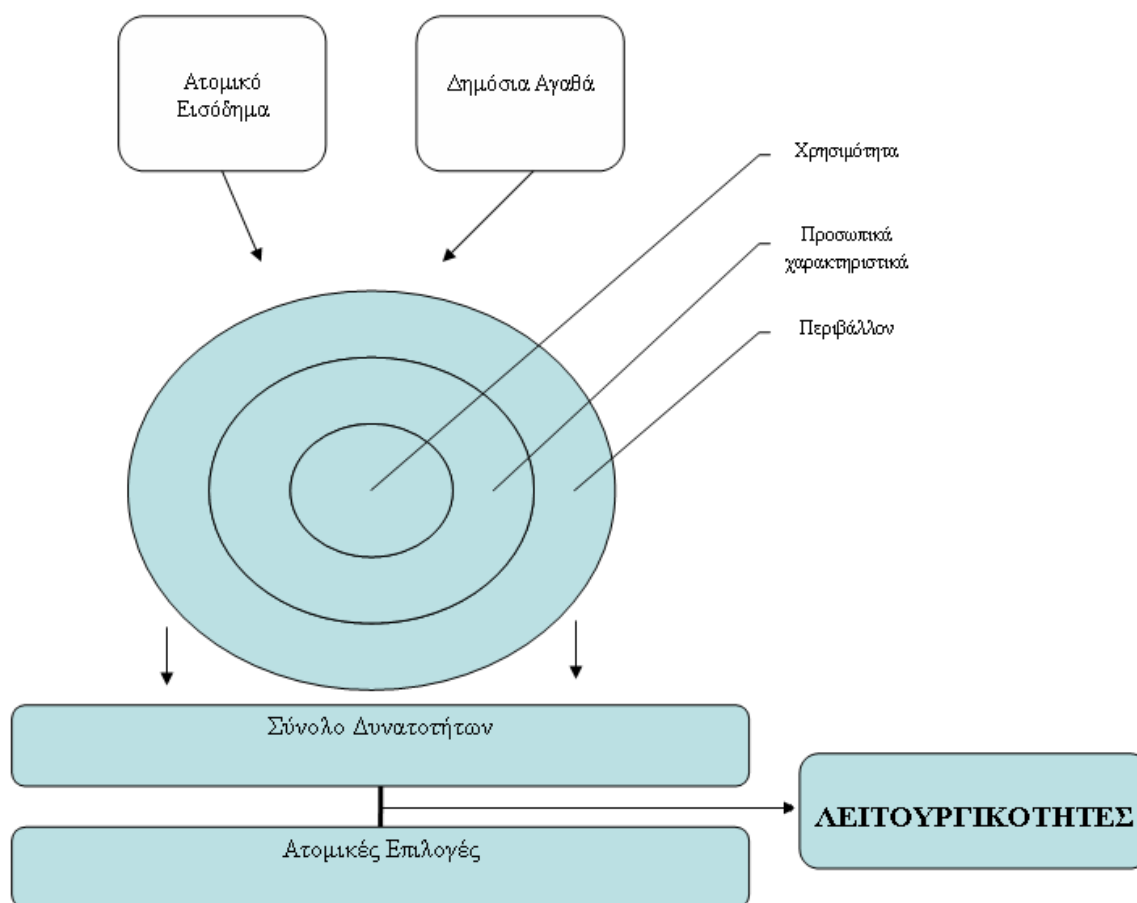
Τα προβλήματα που προκύπτουν τόσο στην προσέγγιση των λειτουργικότητων όσο και σε αυτή των βασικών αναγκών, αφορούν στον προσδιορισμό των επιπέδων κάτω από τα οποία κάποιος θεωρείται φτωχός ή αποκλεισμένος. Επιπλέον, δεν είναι σαφές αν είναι δυνατή και σε ποιο βαθμό η υποκατάσταση αναγκών ή λειτουργικότητων.

2.2.2.3. Η προσέγγιση των Δυνατοτήτων.

Ο Amartya Sen (1985, 1992, 1997, 1999), πρωτοπόρος και αυτής της θεώρησης, υπερασπίζεται την ιδέα ότι η ανάπτυξη πρέπει να εξετάζεται από τη σκοπιά της επέκτασης των *ανθρωπίνων δυνατοτήτων (capabilities)*, και όχι από την σκοπιά της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας. Οι ρίζες της θεώρησης αυτής προέρχονται από την κριτική που άσκησε ο Sen στην ηθική θεμελίωση του ωφελισμού, υπό την έννοια ότι η χρησιμότητα ως αντικατοπτρισμός της εκπλήρωσης των προσωπικών επιθυμιών αφήνει την πνευματική διάθεση του ατόμου να παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική αξιολόγηση καταστάσεων όπως αυτών της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό μπορεί να έχει σαν αποτέλεσμα το άτομο να θεωρεί ότι είναι ικανοποιημένο, ενώ στην ουσία μπορεί να στερείται βασικών λειτουργικότητων. Σύμφωνα με τον Sen (1992), η φτώχεια φαίνεται να αποτελεί μία κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από επίπεδα δυνατοτήτων, τα οποία είναι απαράδεκτα χαμηλά. Το γεγονός δηλαδή ότι ένα άτομο έχει χαμηλό εισόδημα δεν αποτελεί επαρκή ένδειξη ότι το άτομο αυτό είναι φτωχό. Υπάρχει η περίπτωση άτομα με ικανότητες πάνω από το μέσο όρο, να λειτουργούν και να τα καταφέρνουν καλά έστω και αν το εισόδημά τους είναι χαμηλό. Αντίθετα, άτομα με υψηλότερες -ειδικές- ανάγκες ίσως χρειάζονται αντίστοιχα και υψηλότερο εισόδημα για να καταφέρουν παρόμοιο επίπεδο λειτουργικότητας. Ως εκ τούτου, η ανάλυση με μοναδικό κριτήριο το εισόδημα εμφανίζει μόνον ένα τμήμα των πολλαπλών ορισμών της φτώχειας. Αντίθετα, η προσέγγιση των δυνατοτήτων προσδιορίζει το ευ ζην ως την κατάσταση ελευθερίας που έχει το άτομο να ζήσει μια ζωή που έχει αξία. Ουσιαστικά οι παραδοχές του A. Sen (1992), στοιχειοθετούν ένα υπόδειγμα συμπεριφοράς το οποίο

παραλληλίζεται με την προσέγγιση της ωφελιμότητας καθώς στην πράξη δεν αποφεύγεται τελείως η χρησιμοποίηση χρηματικών / οικονομικών δεικτών³⁵. Μάλλον προτείνεται μία διαφορετική προσέγγιση προς την κατεύθυνση της καταλληλότητας (adequateness) και όχι της επάρκειας (sufficiency), σύμφωνα με την οποία το εισόδημα πρέπει να εκλαμβάνεται ως μέσον παρά ως στόχος, προκειμένου το άτομο να ζει αξιοπρεπώς. Ο παραπάνω συλλογισμός αποτυπώνεται καλύτερα στο Γράφημα 8.

Γράφημα 8 Προσέγγιση των Δυνατοτήτων (Sen)

Ωστόσο, καθώς για την επαρκή διερεύνηση της κατάστασης απαιτείται ειδικά σχεδιασμένη έρευνα, υπογραμμίζεται ότι αυτή η προσέγγιση του A. Sen αντιμετωπίζει την έλλειψη κατάλληλων διαθέσιμων δεδομένων.

³⁵ Έτσι άλλωστε επιτυγχάνεται η σύγκριση με τους συμβατικούς δείκτες φτώχειας.

2.2.2.4. Η προσέγγιση της Σχετικής Αποστέρησης.

Σημαντική εναλλακτική προσέγγιση, αποτέλεσε η εξειδίκευση ποιοτικών κυρίως δεικτών, οι οποίοι αναφέρονται και ως δείκτες πολλαπλής αποστέρησης, και έχουν ως σημείο αναφοράς τον κλασικό ορισμό του P. Townsend (1979, σ.31), τον οποίο επικαλούνται μεταξύ άλλων και οι B. Whelan, C. Whelan (1995), όταν προσεγγίζουν την πολλαπλή διάσταση της φτώχειας. σύμφωνα με τον οποίο: «Άτομα, οικογένειες ή πληθυσμιακές ομάδες μπορεί να θεωρηθούν ότι είναι φτωχά όταν αντιμετωπίζουν έλλειψη πόρων για να καλύψουν τις ανάγκες διατροφής, τη συμμετοχή σε δραστηριότητες και να διαθέτουν τις συνθήκες διαβίωσης που είναι συνήθειες ή τουλάχιστον ενθαρρυντικές ή γενικότερα αποδεκτές στην κοινωνία. Είναι, στην πραγματικότητα, αποκλεισμένοι από συνήθειες τύπους διαβίωσης και δραστηριότητες». Στα πλαίσια του ορισμού αυτού, είναι χρήσιμος ο διαχωρισμός και η περίπτωση των ατόμων που δεν είναι ικανά να συμμετάσχουν σε κάποιες τυπικές δραστηριότητες επειδή έχουν κακή υγεία, χαμηλή μόρφωση κλπ, και μπορούν να θεωρηθούν ως «αποστερημένα», «περιθωριακά» ή «κοινωνικά αποκλεισμένα». Τα άτομα αυτά μπορεί ωστόσο να κατηγοριοποιηθούν ως «φτωχά» αν οι δυσκολίες τους οφείλονται σε έλλειψη υλικών (δηλαδή οικονομικών ή εισοδηματικών) πόρων.

Εμπειρικά, ο P. Townsend (1979) ξεχώρισε δώδεκα υποκατηγορίες ή μη εισοδηματικές διαστάσεις της φτώχειας: Διατροφή, ένδυση, καύσιμα και φως, ανέσεις νοικοκυριού, συνθήκες κατοικίας, συνθήκες εργασίας, υγεία, εκπαίδευση, περιβάλλον, οικογενειακές δραστηριότητες, ψυχαγωγία, κοινωνικές σχέσεις. Σύμφωνα με πρόσφατη επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας σχετικά με τις μη εισοδηματικές διαστάσεις της φτώχειας δεν φάνηκε να αντιμετωπίζεται και να ελέγχεται η αποστέρηση σε καύσιμα και φως καθώς και η περίπτωση που αφορούσε τις συνθήκες εργασίας. Επιπρόσθετα κρίθηκε σκόπιμο να προστεθούν ακόμη οι διαστάσεις: οικονομικό άγχος και μία ομάδα διάφορα άλλα στοιχεία (Whelan & Whelan, 1995). Ως εκ τούτου, διαμορφώθηκαν δώδεκα συνολικά ενότητες-κατηγορίες: Διατροφή, Ένδυση, Ανέσεις νοικοκυριού και κατανάλωση διαρκών αγαθών, Συνθήκες κατοικίας, Υγεία, Εκπαίδευση, Οικογενειακές δραστηριότητες, Ψυχαγωγία, Κοινωνικές σχέσεις, Περιβάλλον και τοποθεσία, Οικονομικό άγχος, Διάφορα άλλα στοιχεία.

Με βάση τα δεδομένα που συλλέγονται από εμπειρικές έρευνες, σημειώνονται διάφορες προσπάθειες ώστε να συμπεριλαμβάνονται στοιχεία από τους δείκτες αποστέρησης σε έναν απλό -αθροιστικό- δείκτη φτώχειας ή σε κάποιον εξειδικευμένο δείκτη κοινωνικού αποκλεισμού. Οι τεχνικές που συνήθως χρησιμοποιούνται είναι ιδιαίτερα πολύπλοκες (όπως παραγοντική ανάλυση και ψυχομετρικές τεχνικές) και ακόμη δεν φαίνεται να έχουν καταλήξει σε κάποια αξιολογητέα αποτελέσματα.

Η προσέγγιση της σχετικής αποστέρησης, τυγχάνει κάποιας γενικότερης παραδοχής τουλάχιστον πριν την εμπειρική της εφαρμογή. Διατυπώνονται ωστόσο αμφιβολίες αν και κατά πόσο σημαντικοί είναι, αν όχι όλοι, τουλάχιστον ορισμένοι από τους μη χρηματικούς δείκτες. Άλλωστε, πολλοί από αυτούς καταγράφονται σε ειδικά σχεδιασμένες εμπειρικές έρευνες με αποτέλεσμα να διατυπώνονται επιφυλάξεις για την αξιοπιστία τους καθώς η πληροφορία παρέχεται από τον ερωτώμενο- φτωχό γύρω από ένα θέμα που ίσως δεν κατανοεί³⁶. Για τον λόγο αυτό άλλωστε, ο J. Berghman (1995), αναφέρει ότι οι φτωχοί εκτός από ανεπαρκές εισόδημα, επιπλέον εμφανίζουν αποστέρηση και σε άλλους παράγοντες εκ των οποίων οι πλέον τυπικοί είναι: η αδυναμία απασχόλησης - ανεργία, οι κακές και ανεπαρκείς (από άποψης υγιεινής) συνθήκες στέγασης, η κακή κατάσταση υγείας και η ανεπαρκής εκπαίδευση. Πάνω στο πλαίσιο αυτό, εννοιολογικά η φτώχεια περιορίζεται στο να αποτελεί ένα μονοδιάστατο χαρακτηριστικό και ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος. Ως πολυδιάστατο φαινόμενο, η φτώχεια χαρακτηρίζεται και προσδιορίζεται με δείκτες αποστέρησης ή έλλειψης υλικών πόρων οι οποίοι μπορεί να προέρχονται από διάφορα αίτια και μπορεί να έχει επιπτώσεις κοινωνικές, υλικές ή πολιτισμικές.

Σύμφωνα με τον J. Berghman (1995, σ. 20) και τους M. Jäntti και S. Danzinger (2000) η προσέγγιση της σχετικής αποστέρησης εμφανίζει μία ξεχωριστή διττή ιδιότητα. Θεωρητικά μπορεί να εκληφθεί και να ταυτίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Σε εμπειρικές εξειδικεύσεις ωστόσο, οι δείκτες σχετικής αποστέρησης ερμηνεύονται ως φτώχεια. Δηλαδή η φτώχεια εκλαμβάνεται είτε ως κοινωνική αποστέρηση είτε ως κοινωνικός αποκλεισμός. Λόγω της διττής αυτής ιδιότητας η προσέγγιση της σχετικής αποστέρησης παρεμβάλλεται μεταξύ φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Gordon et al (2000), διερευνούν την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Βρετανία βασιζόμενοι

³⁶ Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση πολλών ερωτήσεων σε κλίμακες που αφορούν αυτό-εκτίμηση, κοινωνικές σχέσεις ή διάφορα άλλα στοιχεία.

τόσο στο χαμηλό εισόδημα όσο και σε δείκτες στέρησης υλικών αγαθών και κοινωνικών αναγκαιοτήτων, προκειμένου να εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με τα επίπεδα των εξεταζόμενων φαινομένων και ειδικότερα όσον αφορά την φτώχεια των ενηλίκων, των παιδιών, την εξέλιξη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Τα στοιχεία που μελετήθηκαν αφορούσαν κυρίως συνθήκες κατοικίας, τα καταναλωτικά αγαθά καθώς και την δυνατότητα επισκευής αυτών, συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες, ένδυση, διατροφή και χρηματοοικονομική ανασφάλεια.

2.2.2.5. Κοινωνικός Αποκλεισμός.

Πρέπει εξ' αρχής να τονιστεί ότι στην διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει ευρύτερη συναίνεση σχετικά με τον ορισμό της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο κύριος λόγος που συμβαίνει αυτό είναι η αδυναμία επαρκούς καθορισμού των διαστάσεων του καθώς και των τρόπων μέτρησής του. Ωστόσο, αυτό που έχει καταστεί γενικώς αποδεκτό είναι ότι ενσωματώνει ένα μεγάλο εύρος αιτίων και αποτελεσμάτων σχετικών με τις κοινωνικές ανισότητες. Στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο κοινωνικός αποκλεισμός προσδιορίζεται ως μια έννοια που περιγράφει μια πολυσύνθετη διαδικασία αποξένωσης από τον κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό ιστό μιας χώρας κατά την οποία ορισμένα άτομα εξωθούνται στο περιθώριο της κοινωνίας και εμποδίζεται η πλήρης συμμετοχή τους σε αυτήν, λόγω φτώχειας ή έλλειψης βασικών δεξιοτήτων και ευκαιριών για διά βίου μάθηση. Ως αποτέλεσμα, το γεγονός αυτό τους στερεί την πρόσβαση στην απασχόληση, στο εισόδημα και στις ευκαιρίες για εκπαίδευση καθώς και στα κοινωνικά και τοπικά δίκτυα και δραστηριότητες. Επιπλέον, τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης σε θέσεις εξουσίας και σε όργανα λήψης αποφάσεων και, ως εκ τούτου, αισθάνονται ανίσχυρα και ανίκανα να ασκήσουν έλεγχο στις αποφάσεις που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους. Ως εκ τούτου, αποτελεί βασικό θέμα όλων των αποφάσεων της ΕΕ, αρχής γενομένης από το Συμβούλιο της Λισαβόνας τον Μάρτιο του 2000 και έκτοτε κατέχει κεντρικό ρόλο σε κάθε απόφαση της ΕΕ που αφορά στη θέσπιση πολιτικών αντιμετώπισης των προβλημάτων που εξετάζονται στην παρούσα εργασία. Ειδικότερα, η ΕΕ ορίζει την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ως *«την διαδικασία μέσα από την οποία άτομα ή ομάδες ατόμων αποκλείονται ολικώς ή μερικώς από την συμμετοχή τους στην κοινωνία στην οποία ζουν»* (European Foundation, 1995).

Ιστορικά, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αρχικά χρησιμοποιήθηκε από τον René Lenoir (1974) προκειμένου να περιγράψει τα χαρακτηριστικά που σύμφωνα με εκτιμήσεις προσδιόριζαν το ένα δέκατο του Γαλλικού πληθυσμού:

Διανοητικά και σωματικά μειονεκτικοί, άτομα με τάσεις αυτοκτονίας, ηλικιωμένοι ασθενείς, κακοποιημένα παιδιά, χρήστες ουσιών, άτομα με παραβατική συμπεριφορά, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες με πολλαπλά προβλήματα, περιθωριακούς, αντικοινωνικούς και άλλους κοινωνικά απροσάρμοστους.

Από τότε τα όρια, τα αίτια και οι παράγοντες του κοινωνικού αποκλεισμού εξελίχθηκαν αλλά εξακολουθούν να αποτελούν ένα πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των κοινωνικών επιστημόνων. Ο Atkinson (1998) αναγνωρίζει τρία κύρια χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού: την σχετικότητα (ως προς την συγκεκριμένη κοινωνία), την επίδραση (ο αποκλεισμός ως αποτέλεσμα της δράσης άλλων παραγόντων), και την δυναμική (ενοώντας ότι οι μελλοντικές προοπτικές σχετίζονται με τις παρούσες συνθήκες). Ο G. Room (1995) ορίζει τον αποκλεισμό αναφορικά με τρεις διαστάσεις: α) την αγορά εργασίας, μέσω της οποίας προάγεται η οικονομική ενσωμάτωση, β) το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, μέσω του οποίου προάγεται η κοινωνική ενσωμάτωση και γ) τα άτυπα δίκτυα στήριξης, μέσω των οποίων προάγεται η διαπροσωπική ενσωμάτωση. Αντίστοιχα, ο Sommerville (1998), αναγνωρίζει και αυτός τρεις διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού: την οικονομική, την πολιτική και την ηθική, ενώ ο Madanipour κ.α. (1998) εναλλακτικά χρησιμοποιούν αντί για την ηθική διάσταση την πολιτισμική και ο de Haan την κοινωνική (1999). Οι Gordon et al (2000), στην έρευνά τους προκειμένου να εξετάσουν τα επίπεδα του κοινωνικού αποκλεισμού στη Βρετανία διερεύνησαν τρεις διαστάσεις: τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, τον αποκλεισμό από την παροχή υπηρεσιών και τον αποκλεισμό από τις κοινωνικές σχέσεις. Αυτή η αδυναμία ακριβούς οριοθέτησης του κοινωνικού αποκλεισμού επιχειρείται να θεραπευθεί μέσω της χρήσης κοινωνιολογικών υποδειγμάτων και τεχνικών πολιτικής ανάλυσης. Τα τρία βασικά θεωρητικά υποδείγματα του κοινωνικού αποκλεισμού που εντοπίζονται στην διεθνή βιβλιογραφία (βλ. σχετικά R. Lister, 1990, J. Berghman, 1997, D. Byrne 1997, H. Silver, 1994) είναι:

α) Το υπόδειγμα της αλληλεγγύης, σύμφωνα με το οποίο ο αποκλεισμός προέρχεται από τη ρήξη των δεσμών που εντάσσουν και συνδέουν τα άτομα σε μια κοινωνία. Οι θεωρητικές καταβολές του υποδείγματος προέρχονται από τους Rousseau και Durkheim και την Γαλλική δημοκρατική σκέψη (French Republicanism). Τα αποτελέσματα του κοινωνικού αποκλεισμού σύμφωνα με αυτό είναι η εξασθένηση των συλλογικών αξιών και η ρήξη του δεσμού μεταξύ ατόμου και κοινωνίας. Δηλαδή, το ενδιαφέρον του θέματος είναι περισσότερο πολιτισμικό και ηθικό παρά οικονομικό. Η λύση που προτείνεται προκειμένου να αποφευχθεί η διάσπαση της κοινωνικής συνοχής είναι η ενίσχυση των ατομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ως προς την εθνική αλληλεγγύη και καθώς και η ενίσχυση του ρόλου των δημοσίων φορέων. Από αυτή την άποψη τίθεται η ευθύνη κυρίως στο Κράτος να συνδράμει αποφασιστικά στην ενσωμάτωση των αποκλεισμένων ατόμων και ομάδων.

β) Το υπόδειγμα της ειδικεύσης, με θεωρητικές καταβολές από τον αγγλοσαξονικό φιλελευθερισμό, τον νέο-φιλελευθερισμό και τον κοινωνικό φιλελευθερισμό και όπου σύμφωνα με το οποίο, ο αποκλεισμός θεωρείται σαν αποτέλεσμα της κοινωνικής διαφοροποίησης και της εργασιακής εξειδίκευσης. Ειδικότερα, ο φιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται τις κοινωνικές κατασκευές, όπως την οικονομία ή την πολιτική, σαν δίκτυα εθελοντικών ανταλλαγών μεταξύ αυτόνομων ατόμων τα οποία έχουν τα δικά τους ενδιαφέροντα και κίνητρα. Η ελευθερία της ατομικής επιλογής για συμμετοχή στις κοινωνικές σχέσεις, η οποία βασίζεται σε διαφορετικές προσωπικές αξίες και ψυχολογικά κίνητρα, οδηγεί σε συνεργασίες των ατόμων και ομάδων και με αυτόν τον τρόπο συμβάλλει στην ολοκλήρωση της κοινωνίας. Στο βαθμό που οι περιορισμοί των ομάδων παρεμποδίζουν την ατομική ελευθερία της συμμετοχής σε κοινωνικές ανταλλαγές, τότε ο αποκλεισμός αποτελεί μια μορφή διάκρισης. Ως εκ τούτου, οι λόγοι της κατάστασης για τους οποίους περιέρχεται το αποκλεισμένο άτομο σε αυτή τη θέση είναι η αναπαραγωγή των διακρίσεων, οι συναλλαγές του ατόμου σε μια αγορά με δυσλειτουργίες και η προσβολή νομικά θεμελιωμένων αξιώσεων από ιδιώτες ή συλλογικούς φορείς. Ωστόσο, ο ελεύθερος ανταγωνισμός των ομάδων και των αγορών, η ύπαρξη συμβολαίων που καθορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθώς και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων από ένα φιλελεύθερο κράτος παρεμποδίζουν τη λειτουργία αυτής της μορφής αποκλεισμού.

γ) Το υπόδειγμα του μονοπωλίου, το οποίο περιγράφει μια κοινωνική κατάσταση η οποία διακρίνεται για την σύγκρουση συμφερόντων με συνέπεια τον αποκλεισμό ατόμων ή ομάδων από την πρόσβαση στην απασχόληση, στα πολιτιστικά αγαθά, στα προϊόντα και στις υπηρεσίες που ελέγχουν ή διαχειρίζονται ομάδες πίεσης με αυξημένη επιρροή. Οι καταβολές του θεωρητικού υποδείγματος προέρχονται κυρίως από τις θεωρίες του Marx και του Max Weber, ενώ έχουν υιοθετηθεί από την πλευρά της ευρωπαϊκής αριστεράς. Τα άτομα και οι ομάδες που διαθέτουν δύναμη και επιρροή προσπαθούν να διαιωνίζουν τις ανισότητες και απολαμβάνουν τα οφέλη μιας μονοπωλιακής διαχείρισης των πόρων μιας κοινωνίας. Η λύση που προτείνεται μέσα από αυτό το υπόδειγμα είναι η επέκταση της ισότητας των ατομικών δικαιωμάτων και η προώθηση της πλήρους κοινωνικής συμμετοχής όλων.

Συνοψίζοντας, οι συνήθεις μορφές εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού παρατίθενται στον πίνακα 10.

Πίνακας 10 Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού

Πεδία εκδήλωσης	Μορφές εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού
Κοινωνικό	Απουσία απασχόλησης. Δυσχέρειες πρόσβασης στην εκπαίδευση, την ιατρική περίθαλψη κ.α. υπηρεσίες.
Οικονομικό	Αδυναμία πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Αδυναμία πρόσβασης σε κοινούς κοινωνικούς πόρους και δραστηριότητες (κατανάλωση, αποταμίευση κ.λ.π.)
Πολιτικό	Αδυναμία πρόσβασης στους δημοκρατικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Μη άσκηση εκλογικού δικαιώματος. Αδιαφορία ως προς τις δραστηριότητες και εξελίξεις στην τοπική κοινότητα / περιορισμένη συμμετοχή σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.
Νομικό	Αδυναμία άσκησης θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αδυναμία πρόσβασης στη δικαιοσύνη.
Πολιτιστικό	Αποκλεισμός από διαδεδομένες παραδοσιακές κοινωνικές πρακτικές (που συνδέονται με τη θρησκεία, τη γλώσσα και την εθνικότητα του ατόμου). Εξασθένηση του κοινωνικού δικτύου του ατόμου με αποτέλεσμα να μειώνονται οι άτυπες κοινωνικές επαφές και να αμβλύνονται οι πιθανότητες ανεύρεσης εργασίας. Αδυναμία συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

Πηγή: (Αμίτσης, Γ., 2006) σελ. 52.

2.2.2.6. Συμμετοχικές μέθοδοι.

Η κριτική που ασκείται στις προηγούμενες μεθοδολογίες προσέγγισης του προβλήματος της φτώχειας κυρίως αφορά στο γεγονός ότι οι εκτιμήσεις περί της έκτασης του φαινομένου επιβάλλονται *εξωτερικά* και δεν λαμβάνουν υπ' όψιν τους τις απόψεις των ίδιων των φτωχών (Ruggeri Laderchi et al, 2003). Ο Chambers (1994) περιγράφει την εναλλακτική μεθοδολογία της συμμετοχικής προσέγγισης η οποία επιτρέπει στα ίδια τα άτομα να προσδιορίζουν την έννοια της φτώχειας όπως αυτά την αντιλαμβάνονται και την βιώνουν³⁷. Η μεθοδολογία της συμμετοχικής προσέγγισης, σύμφωνα με τον Chambers (1994, σελ. 57), δίνει την δυνατότητα στα άτομα να «μοιραστούν, να επαυξήσουν και να αναλύσουν την γνώση που έχουν σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης τους, να σχεδιάσουν και να πράξουν σχετικά». Ο Cornwall (2000) διαφοροποιεί τα είδη των συμμετοχικών μεθόδων σε τρεις κατηγορίες:

1. σε αυτές που σχετίζονται με τον αυτοπροσδιορισμό των ατόμων.
2. σε αυτές που συμβάλλουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων κατά της φτώχειας.
3. σε αυτές που δίνουν έμφαση στην αμοιβαία εκμάθηση.

Μάλιστα, η ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία προτίθεται να εισάγει από την έρευνα EU SILC του 2013 μια ενότητα όπου θα περιέχει υποκειμενικές ερωτήσεις οι οποίες θα συμπληρώνουν τους λοιπούς αντικειμενικούς δείκτες. Τα αποτελέσματα από την εν λόγω έρευνα θα είναι διαθέσιμα από το καλοκαίρι του 2014. Επιπλέον, για να μειωθεί η πολυπλοκότητα των δεδομένων καθώς και για να επιτραπεί η ανάλυση μεταξύ των διαστάσεων της σχεδιαζόμενης ενότητας θα αναπτυχθεί ένα σύνολο συνθετικών δεικτών.

2.2. Προβληματισμός σχετικά με την επιλογή της κατάλληλης θεώρησης της φτώχειας.

Όπως φάνηκε από τις εναλλακτικές θεωρήσεις που εξετάστηκαν στο προηγούμενο τμήμα, η επιλογή του κατάλληλου ορισμού της φτώχειας δεν είναι μια εύκολη

³⁷ Σύμφωνα με τον Chambers η συμμετοχική μεθοδολογία είναι δυνατόν να εφαρμοστεί στην διαχείριση φυσικών πόρων, στην γεωργία, στην αντιμετώπιση της φτώχειας, καθώς και στην υγεία και ασφάλεια των τροφίμων.

υπόθεση. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι οι περισσότερες θεωρήσεις επικαλύπτονται και επιπλέον δεν μπορεί να θεωρηθεί κάποια ως ολοκληρωτικά εσφαλμένη. Η ωφελμιστική θεώρηση δείχνει εκ πρώτης όψεως απλοϊκή και επιπλέον αντιμετωπίζει την δυσκολία μιας κατάλληλα σχεδιασμένης στατιστικής έρευνας προκειμένου να αποτυπωθούν με αληθή τρόπο οι μεταβλητές του εισοδήματος ή της κατανάλωσης. Δηλαδή, η μονοδιάστατη διερεύνηση με εισοδηματικούς όρους αποτελεί έναν σημαντικό περιορισμό ως προς την εικόνα που πρόκειται να εξαχθεί για τα επίπεδα φτώχειας στην κοινωνία. Επιπλέον, όταν η έρευνα γίνεται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους τότε η απεικόνιση των μεταβολών μπορεί να είναι προβληματική. Από την άλλη μεριά, πρέπει να αποδοθεί στην ωφελμιστική θεώρηση και την μεθοδολογία μέτρησης το σημαντικό πλεονέκτημα της πλήρους κατάταξης των μονάδων δειγματοληψίας, γεγονός το οποίο προσφέρει την δυνατότητα χρήσης πολύ εξελιγμένων στατιστικών τεχνικών ως προς την ανάλυση των στοιχείων. Οι συμμετοχικές μέθοδοι έχουν ενδιαφέρον καθώς δυνητικά μπορούν να αποδώσουν σε μια κατάλληλα σχεδιασμένη έρευνα ποιοτικά στοιχεία που διαφορετικά θα ήταν δύσκολο να αποτυπωθούν. Ωστόσο, εγείρουν σοβαρά ερωτήματα αμεροληψίας και ανεξαρτησίας των δεδομένων.

Όσον αφορά τον εύλογο προβληματισμό που μπορεί να ανακύψει σχετικά με την επιλογή της θεώρησης μεταξύ πολυδιάστατης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, είναι αναγκαίο να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις. Σε αυτήν την κατεύθυνση ο Graham Room (1995) ισχυρίζεται ότι η βασική αξία της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού έναντι της έννοιας της φτώχειας είναι η βαρύτητα που δίνει η πρώτη στις διαδικασίες που οδηγούν στην αποστέρηση, εννοώντας το σπάσιμο των κοινωνικών δεσμών, την έλλειψη κοινωνικής συμμετοχής κλπ. Σύμφωνα με αυτήν την λογική, η έλλειψη απασχόλησης δεν οδηγεί αποκλειστικά σε μειωμένο εισόδημα αλλά και κοινωνική απομόνωση. Από την άλλη μεριά όταν γίνεται σύγκριση της έννοιας της πολυδιάστατης φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού τότε τα όρια μεταξύ τους τείνουν να γίνονται δυσδιάκριτα. Αυτό προκύπτει καθώς ο Peter Townsend (1979, σελ. 31) ορίζει την φτώχεια ως την κατάσταση όπου τα άτομα αποκλείονται από τα καθιερωμένα πρότυπα διαβίωσης, τα έθιμα και τις δραστηριότητες. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού αντιμετωπίζει εννοιολογικές και αναλυτικές δυσκολίες. Το κυριότερο είναι το πεδίο εφαρμογής της έννοιας είναι εξαιρετικά ευρύ, γεγονός το οποίο ενέχει

τον κίνδυνο οποιοσδήποτε δυνητικά να θεωρείται κοινωνικά αποκλεισμένος (Saunders & Tsumori 2002, σελ. 32, Marsh & Mullins 1998, σελ. 5).

Ως εκ τούτου, από την προσεκτική μελέτη των παραπάνω θεωρήσεων σχετικά με την ευρύτερη έννοια της φτώχειας και προκειμένου να επιλεγθεί ο κατάλληλος ορισμός της από την παρούσα διατριβή λήφθηκαν υπ' όψιν τα εξής: Πρώτον, το εισόδημα είναι πολύ σημαντικό στοιχείο για την ανάλυση αλλά όχι το μοναδικό. Δεύτερον, εξίσου σημαντικά κριτήρια με τα οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ένα άτομο φτωχό είναι η μη δυνατότητα κάλυψης βασικών αναγκών, καθώς και η μη δυνατότητα πρόσβασης του σε κοινωνικά, πολιτισμικά και υλικά αγαθά. Τρίτον, σημασία έχουν τόσο τα ποιοτικά χαρακτηριστικά όσο και τα ποσοτικά χαρακτηριστικά των κριτηρίων που επιλέγονται για την κατάταξη των ατόμων σε σχέση με την υπόλοιπη κοινωνία. Έτσι, η παρούσα διατριβή δέχεται ότι φτώχεια ενυπάρχει σε κάθε μορφή οικονομικής ανισότητας, οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού, αδυναμίας κάλυψης βασικών αναγκών και αποστέρησης αγαθών που εμποδίζει τα άτομα να απολαμβάνουν ένα βιοτικό επίπεδο αποδεκτό για την κοινωνία στην οποία ζουν. Εξαιτίας της φτώχειας, τα άτομα αυτά ενδεχομένως να εμφανίζονται πολλαπλώς αποστερημένα σε θέματα: διατροφής, ανέσεων νοικοκυριού και κατανάλωσης διαρκών αγαθών, συνθηκών κατοίκησης, υγείας, εκπαίδευσης, οικογενειακών δραστηριοτήτων και ψυχαγωγίας, περιβάλλοντος, πρόσβασης σε επαρκή χρηματοδοτικά μέσα κ.α. Ένα επιπλέον αποτέλεσμα για τα άτομα που βιώνουν συνθήκες σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό της φτώχειας, είναι ότι ενδέχεται να αποκλείονται και περιθωριοποιούνται από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες οι οποίες αποτελούν κανόνα για άλλα άτομα. Όπως διαφαίνεται από την περιγραφή που δόθηκε προηγουμένως στην έννοια της φτώχειας, ο ορισμός που υιοθετείται από την παρούσα μελέτη επηρεάζεται άμεσα από τις θεωρήσεις της μη ωφελμιστικής θεώρησης. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να απορριφθεί η ωφελμιστική θεώρηση καθώς και έχει μεγάλη χρησιμότητα στην στατιστική ανάλυση και δια φωτίζει επαρκώς σε θέματα ανισοκατανομής. Η καλύτερη στρατηγική που προτείνεται στα πλαίσια της διατριβής είναι η συμπληρωματική χρήση των μέτρων που απορρέουν από αυτές τις δύο εναλλακτικές θεωρήσεις.

2.3. Θέματα Μέτρησης της Φτώχειας.

2.3.1. Σημασία του τρόπου μέτρησης της φτώχειας.

Ο βασικός λόγος που κάνει την μέτρηση της φτώχειας απαραίτητη, είναι η ανάγκη ανάπτυξης ενός θεωρητικού πλαισίου το οποίο θα διαμορφώνει τις κατάλληλες πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου και θα κατευθύνει με αποτελεσματικό τρόπο τους πόρους τους οποίους η κοινωνία είναι διατεθειμένη να δεσμεύσει για τον σκοπό αυτόν. Επιπλέον, έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία ο τρόπος μέτρησης και υπολογισμού της φτώχειας, διότι αναλόγως του τρόπου που γίνεται αντιληπτή η έννοια της φτώχειας και των συνακόλουθων ποσοτικών μεθόδων μέτρησης που χρησιμοποιούνται, είναι αυτονόητο ότι τα συμπεράσματα είναι δυνατόν να διαφοροποιούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Επίσης, καθώς η αξιολόγηση των πολιτικών που ασκήθηκαν για την αντιμετώπιση των φαινομένων βασίζεται στην εξέταση των μεταβολής δεικτών φτώχειας, είναι προφανής η σημασία του τρόπου μέτρησης της φτώχειας.

2.3.2. Γραμμή φτώχειας.

Καθώς η εξέταση της φτώχειας επικεντρώνεται στην εξέταση των επιπέδων διαβίωσης ενός μόνο τμήματος του πληθυσμού, η βασικότερη ενέργεια που πρέπει να γίνει, είναι ο διαχωρισμός του πληθυσμού χρησιμοποιώντας την μέθοδο χάραξης μιας γραμμής φτώχειας. Σύμφωνα με τον Sen (1976) «κατά την μέτρηση της φτώχειας, δύο διακριτά προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν. Το πρώτο αποτελεί την ταυτοποίηση των φτωχών μεταξύ του συνολικού πληθυσμού, ενώ το δεύτερο προϋποθέτει την κατασκευή ενός δείκτη φτώχειας που χρησιμοποιεί όλη την διαθέσιμη πληροφορία για τους φτωχούς. Το πρώτο πρόβλημα συνεπάγεται την επιλογή ενός κριτηρίου για την φτώχεια (exempli gratia την επιλογή μιας γραμμής φτώχειας σε όρους κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος), και στη συνέχεια την εξακρίβωση σχετικά με το ποιος πληροί αυτό το κριτήριο και ποιος όχι. Στην βιβλιογραφία του προβλήματος της φτώχειας έχουν γίνει σημαντικές συνεισφορές στην αντιμετώπιση του ενώ λίγες εργασίες έχουν γίνει για τη λύση του δευτέρου προβλήματος». Βεβαίως, από την εποχή που γράφτηκε το πρωτοποριακό άρθρο του

Sen έως σήμερα έχουν γίνει σημαντικά βήματα στην μεθοδολογία της μέτρησης της φτώχειας, τα οποία θα αναλυθούν στη συνέχεια.

Προκειμένου λοιπόν να ταυτοποιηθούν οι φτωχοί, θα χρησιμοποιηθεί ως εφαλτήριο της ανάλυσης της παρούσας διατριβής το χρηματικό εισόδημα, καθώς η συγκεκριμένη έννοια αποτελεί δομικό στοιχείο της διερεύνησης των επιπέδων φτώχειας, ειδικά σε οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες. Στην συνέχεια θα γίνει προσπάθεια με κατάλληλους δείκτες να ενσωματωθούν και άλλα μη χρηματικά στοιχεία στην μεθοδολογία μέτρησης του φαινομένου. Για τον προσδιορισμό της γραμμής φτώχειας έχουν προταθεί τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις³⁸: i) της απόλυτης, ii) της σχετικής και iii) της υποκειμενικής γραμμής φτώχειας, οι οποίες παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο στη συνέχεια.

³⁸ Δεδομένης οποιασδήποτε εκ των τριών μεθόδων χάραξης της γραμμής φτώχειας είναι απαραίτητο να επισημανθούν ορισμένα τεχνικά στοιχεία επί του συγκεκριμένου θέματος. Έτσι, ακολουθώντας την σημειογραφία του τμήματος περί της μέτρησης της ανισότητας, στην περίπτωση όπου το σύνολο των ατόμων είναι $N = \{1, \dots, n\}$, η εισοδηματική κατανομή αναπαρίσταται από ένα πεπερασμένο διάνυσμα:

$$x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$$

όπου για $x_i, i = 1, \dots, n$, δηλώνεται το εισόδημα του ατόμου i και R_+^n είναι το σύνολο όλων των πιθανών εισοδηματικών κατανομών, ενώ $z > 0$ είναι η γραμμή φτώχειας. Επίσης, υποτίθεται ότι τα στοιχεία του x είναι ταξινομημένα με αύξοντα τρόπο: $x_1 \leq x_2 \leq \dots \leq x_n$. Εναλλακτικά, όπως και προηγουμένως, εάν υποθεθεί η εισοδηματική κατανομή συνεχής, τότε είναι δυνατόν να περιγραφεί ως μια αθροιστική συνάρτηση κατανομής $F(x), x \in [0, +\infty)$. Σχετικά με την ταυτοποίηση των φτωχών πρέπει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τους Donaldson & Weymark (1986) οι πιθανοί ορισμοί σχετικά με το ποιος είναι φτωχός είναι δύο, αναλόγως με τον τρόπο τον οποίο οι φτωχοί σε μια διακριτή κατανομή εισοδημάτων, κατατάσσονται σε σχέση με τη γραμμή φτώχειας, και είναι οι εξής:

α) Ασθενής ορισμός των φτωχών (ΑΟΦ): Για όλα τα $x \in R_+^n$ το σύνολο των φτωχών ατόμων είναι

$$Z^a(x) = \{t \in N | x_t < z\}$$

β) Ισχυρός ορισμός των φτωχών (ΙΟΦ): Για όλα τα $x \in R_+^n$ το σύνολο των φτωχών ατόμων είναι

$$Z^i(x) = \{t \in N | x_t \leq z\}$$

Σύμφωνα με τους Donaldson & Weymark (1986) ορισμένες ιδιότητες των δεικτών μέτρησης της φτώχειας ικανοποιούνται μόνο στην περίπτωση που χρησιμοποιείται ο ασθενής ορισμός. Για το λόγο αυτό στη συνέχεια της παρούσας εργασίας θα χρησιμοποιείται ο ασθενής ορισμός.

2.3.2.1. Απόλυτη γραμμή φτώχειας.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση προσδιορίζεται ένα όριο που αφορά την ικανοποίηση ή μη ενός ελάχιστου επιπέδου κάλυψης βασικών αναγκών σε αγαθά. Οι μεθοδολογίες που συναντώνται στη βιβλιογραφία είναι δύο: Η πιο απλοϊκή μέθοδος, λαμβάνει υπ' όψιν της μόνο το κόστος που χρειάζεται για την κάλυψη βασικών διατροφικών αναγκών προκειμένου τα άτομα να έχουν καλή υγεία και κανονικά επίπεδα δραστηριοτήτων. Η δεύτερη προσέγγιση προσθέτει στο κόστος για διατροφή και το κόστος για άλλα αγαθά. Αρχικά, με τη μέθοδο αυτή η γραμμή φτώχειας στις Η.Π.Α. υπολογίστηκε ως «προϋπολογισμός χαμηλού κόστους για τρόφιμα επί τον αριθμό τρία». Υποτίθεται δηλαδή ότι οι δαπάνες για κατανάλωση τροφής αποτελούν το ένα τρίτο των συνολικών δαπανών του νοικοκυριού M. Orshansky³⁹ (1963, 1965). Ωστόσο, η χρήση αυτής της μεθόδου οδηγεί σε μια βασική ασυνέπεια. Συγκεκριμένα «υποτίθεται ότι τα άτομα που ικανοποιούν τις ανάγκες τους σε διατροφή, ικανοποιούν ταυτόχρονα και τα ελάχιστα επίπεδα των υπολοίπων βασικών αναγκών τους» (Feres, 1997).

2.3.2.2. Σχετική γραμμή φτώχειας.

Η προσέγγιση της σχετικής γραμμής φτώχειας επιλέγει να εξετάσει το φαινόμενο μέσα από το πρίσμα της μέσης κατάστασης των συνθηκών διαβίωσης που επικρατούν στην κοινωνία. Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο, η φτώχεια συνδέεται ευθέως με την αδυναμία συμμετοχής στον συνήθη τρόπο διαβίωσης της κοινωνίας λόγω έλλειψης πόρων. Με αυτόν τον τρόπο η γραμμή φτώχειας συνίσταται κατ' αναλογία με κάποιο τεταρτημόριο (συχνότερα την διάμεσο) του εισοδήματος ή της καταναλωτικής δαπάνης του συνολικού πληθυσμού. Ένα αρνητικό χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι το γεγονός ότι στην περίπτωση που βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης όλου του πληθυσμού αλλά αναλογικά περισσότερο το τμήμα του πληθυσμού που ανήκει στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια, τότε το αποτέλεσμα θα δείξει αύξηση της φτώχειας. Το αντίστροφο επίσης ισχύει: εάν επιδεινωθούν οι συνθήκες διαβίωσης όλου του πληθυσμού αλλά αναλογικά περισσότερο το τμήμα του πληθυσμού που ανήκει στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια, τότε το αποτέλεσμα θα

³⁹ Για τον λόγο αυτό συχνά αναφέρεται και ως συντελεστής Orshansky.

δείξει μείωση της φτώχειας. Επιπλέον, μια οριζόντια μείωση στο εισόδημα όλων, χωρίς μεταβολή στις τιμές των αγαθών αφήνει φαινομενικά την μέτρηση της φτώχειας αμετάβλητη χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν οι επιπτώσεις που είχε αυτή η μείωση στο πραγματικό επίπεδο διαβίωσης.

2.3.2.3. Υποκειμενική γραμμή φτώχειας.

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της εναλλακτικής μεθόδου είναι το γεγονός ότι το κατώφλι φτώχειας καθορίζεται από την αντίληψη περί αυτού από τα άτομα που πλήττονται άμεσα από το πρόβλημα. Το κατώφλι της φτώχειας είναι δυνατόν να καθορίζεται είτε με εισοδηματικά είτε με μη-εισοδηματικά κριτήρια (ως αποτυχία εξασφάλισης ορισμένων βασικών αγαθών).

2.3.3. Χάσμα φτώχειας.

Προκειμένου να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ επιπέδων φτώχειας χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία η έννοια του χάσματος της φτώχειας. Ένα σημαντικό εργαλείο για την ανάλυση και σύγκριση κατανομών είναι η *τεταρτημοριακή συνάρτηση* (βλ. Gastwirth (1971), Cowell (2000)). Για όλα τα $F, \in \mathcal{F}$ και για όλα τα $0 \leq q \leq 1$ η τεταρτημοριακή συνάρτηση ορίζεται ως:

$$Q(F; q) = \inf \{x | F(x) \geq q\} = x_q \quad (37)$$

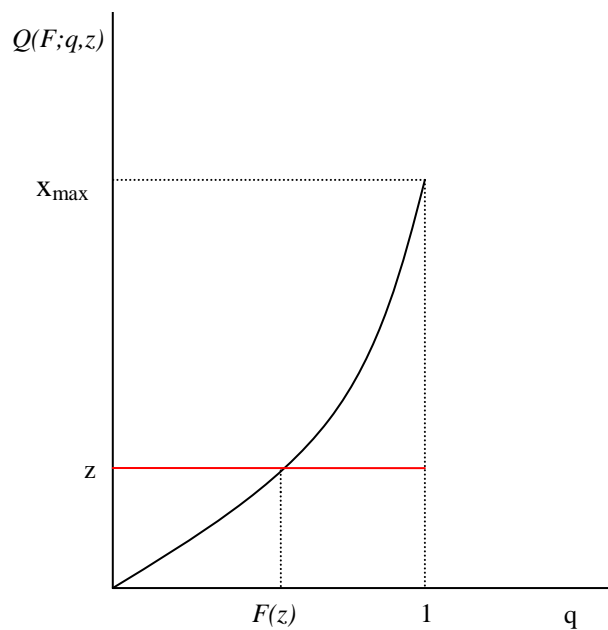
Με αυτό τον τρόπο $Q(F; 0.25)$ είναι το πρώτο τεταρτημόριο της κατανομής, $Q(F; 0.5)$ ο διάμεσος κλπ.

Στην περίπτωση εξέτασης των επιπέδων της οικονομικής φτώχειας χρησιμοποιείται η *οριοθετημένη τεταρτημοριακή συνάρτηση* όπου για όλα τα $F, \in \mathcal{F}$ και για $0 \leq q \leq 1$ ορίζεται ως εξής:

$$Q^*(F; q, z) = \min(x_q, z) \quad (38)$$

Δηλαδή ως οριοθετημένα τεταρτημόρια εννοούνται τα εισοδήματα x_q κάτω από τη γραμμή φτώχειας z δηλαδή έως το σημείο $F(z)$, ενώ επάνω από αυτό το επίπεδο τα οριοθετημένα τεταρτημόρια ισούνται με την σταθερά z . Με αυτόν τον τρόπο επικεντρώνεται η ανάλυση στα άτομα που είναι φτωχά και όχι στο σύνολο του πληθυσμού.

Διάγραμμα 18 Χάσμα Φτώχειας

Επιπλέον, ο στατιστικός μέσος των οριοθετημένων τεταρτημορίων δίνεται από τη σχέση:

$$\mu^*(F, z) = \int Q^*(F; q, z) dq \quad (39)$$

Η διαγραμματική εξήγηση της εξίσωσης (38) είναι ότι αποτελεί την περιοχή κάτω από την καμπύλη των οριοθετημένων εισοδημάτων $Q^*(F; q, z)$. Έτσι, στην βιβλιογραφία το χάσμα φτώχειας $g(q, z)$ προκύπτει ως η διαφορά μεταξύ της γραμμής φτώχειας z και του οριοθετημένου τεταρτημορίου $Q(F; q)$.

$$g(F; q, z) = z - Q^*(F; q, z) = \max[z - Q(F; q), 0] \quad (40)$$

Μέτρα Φτώχειας

Οι βασικές προσεγγίσεις στην κατασκευή απόλυτων (cardinal) μέτρων φτώχειας είναι δύο: Η πρώτη χρησιμοποιεί την έννοια του *ισοκατανεμημένου ισοδύναμου εισοδήματος* – I.I.E. (*equally distributed equivalent income - EDE*) την οποία έχουμε εξετάσει στο τμήμα της μέτρησης της ανισότητας. Βάσει αυτής της προσέγγισης συγκρίνονται τα εισοδήματα των ατόμων τα οποία βρίσκονται κάτω από την γραμμή φτώχειας σε σχέση με την ίδια την γραμμή. Η δεύτερη συνδυάζει το εισόδημα και τη γραμμή φτώχειας με το χάσμα φτώχειας, και τα ενσωματώνει σε συναρτήσεις κοινωνικής ευημερίας (ΣΚΕ) με σκοπό να προσδιοριστεί το επίπεδο της συνολικής φτώχειας στην κοινωνία.

Προσέγγιση του ισοκατανεμημένου ισοδύναμου εισοδήματος – I.I.E.

Τα οριοθετημένα εισοδήματα συνοψίζονται χρησιμοποιώντας μία εκ των γνωστών συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας. Με αυτό τον τρόπο το μέτρο φτώχειας εξάγεται λαμβάνοντας τη διαφορά μεταξύ της γραμμής φτώχειας και του ισοκατανεμημένου ισοδύναμου εισοδήματος (ΠΕ). Χρησιμοποιώντας την ΣΚΕ που εξετάσαμε, η τεχνική αυτή μας οδηγεί στην ακόλουθη εξίσωση:

$$P(z; \rho, \varepsilon) = z - \xi^*(z; \rho, \varepsilon) \quad (41)$$

όπου $\xi^*(z; \rho, \varepsilon)$ είναι το ΠΕ της κατανομής των οριοθετημένων εισοδημάτων $Q^*(F; q, z)$ και $\rho \geq 1, \varepsilon \geq 0$ προκειμένου να μην παραβιάζεται η συνθήκη των Pigou-Dalton. Ένα παράδειγμα αυτής της κλάσεως μέτρων είναι ένας μετασχηματισμός της δεύτερης τάξης του μέτρου των Clark, Hemming and Ulph (1981) $P(z; \varepsilon) = P(z; \rho = 1, \varepsilon)$:

Μέτρο Clark, Hemming and Ulph (CHU):

$$P(z; \varepsilon) = \begin{cases} z - \left(\int_0^1 Q^*(F; q, z)^{(1-\varepsilon)} dq \right)^{\frac{1}{1-\varepsilon}}, & \text{όταν } \varepsilon \neq 1 \\ z - \exp \left(\int_0^1 \ln(Q^*(F; q, z)) dq \right), & \text{όταν } \varepsilon = 1 \end{cases}$$

Για $\varepsilon = 1$, το παραπάνω μέτρο μας δίνει το χάσμα φτώχειας του ΠΕ που αντιστοιχεί στο μέτρο Watts, το οποίο περιγράφεται στη συνέχεια.

Μέτρο Watts

Το πρώτο μέτρο που είναι ευαίσθητο στην κατανομή του εισοδήματος προτάθηκε από τον Harold Watts το 1968:

$$PW(z) = \int_0^1 \ln \left(\frac{z}{Q^*(F; q, z)} \right) dq$$

Επίσης για $0 \leq \varepsilon < 1$, τα μέτρα CHU αντιστοιχούν στο χάσμα φτώχειας του I.I.E. της κλάσης μέτρων που έχουν προταθεί από τον Chakravarty, $PC(z; \varepsilon)$:

Η διακριτή μορφή του μέτρου Watts είναι $\hat{P}(z) = \frac{\sum_{i=1}^q w_i \ln(z/x_i)}{\sum_{i=1}^n w_i}$

Μέτρο Chakraborty

$$PC(z, \varepsilon) = 1 - \int_0^1 \ln\left(\frac{Q^*(F; q, z)}{z}\right)^{1-\varepsilon} dq$$

Επιπλέον εάν επιλέξουμε $\varepsilon=0$ λαμβάνεται η κλάση δεικτών φτώχειας S-Gini, $P(z; \rho)$:

Μέτρο φτώχειας S-Gini

$$P(z; \rho) \equiv P(z; \rho, \varepsilon = 0) = z - \int_0^1 Q^*(F; q, z) w(q, \rho) dq$$

Αν θυμηθούμε από το τμήμα μέτρησης της ανισότητας ότι οι σταθμίσεις δίνονταν από την σχέση:

$$k(q; \rho) = \rho(\rho - 1)(1 - q)^{(\rho-2)}$$

Στην περίπτωση αυτή για $\rho=1$ ισούται με το μέσο χάσμα φτώχειας, $\mu^s(z)$,

$$\mu^s(z) = \int_0^1 g(F; q, z) dq$$

ενώ για $\rho=2$ ισοδυναμεί με το μέτρο Gini που εξετάστηκε στη περίπτωση της ανισότητας,

Μέτρο του Sen

Ο Sen (1976) πρότεινε έναν δείκτη που συνδύαζε την επίδραση του αριθμού των φτωχών, το βάθος της φτώχειας τους και την κατανομή τους εντός αυτής της ομαδοποίησης.

$$\frac{P(z, \rho = 2)}{F(q, z)z}$$

το οποίο αναδεικνύει την ανισότητα των εισοδημάτων μεταξύ των φτωχών ως ένα σημαντικό στοιχείο κατά την εξέταση της φτώχειας. Ο δείκτης του Sen έχει το

μειονέκτημα ότι δεν μπορεί να αποσυγκροτήσει την φτώχεια σε σχετικές συνεισφορές από διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες (Deaton 1997).

Μέτρο των Sen-Shorrocks-Thon

Το μέτρο των Sen-Shorrocks-Thon (SST), στην διακριτή του μορφή, έχει τύπο:

$$P(z) = H^*P(z, \alpha)[1 + Gg]$$

όπου H είναι το κατά κεφαλήν ποσοστό φτώχειας, $P^*(z, \alpha)$ το χάσμα φτώχειας και Gg ο δείκτης Gini των χασμάτων φτώχειας $(z - y)_+ / z$. Το μέτρο των Sen-Shorrocks-Thon συνδυάζει την μέτρηση του ποσοστού των φτωχών, το χάσμα της φτώχειας και την κατανομή της ευημερίας μεταξύ των φτωχών. Επίσης, αυτό το μέτρο επιτρέπει την ανάλυση της φτώχειας στα τρία μέρη που μετρά.

Δεύτερη προσέγγιση

Η δεύτερη προσέγγιση στην κατασκευή μέτρων φτώχειας όπως προαναφέραμε συνδυάζει το εισόδημα και τη γραμμή φτώχειας με την κατανομή των χασμάτων φτώχειας, $g(q; z) = z - Q^*(q; z)$. Ο πιο δημοφιλής τύπος μέτρων είναι η κατηγορία αυτών που προτάθηκαν από τους Foster-Greer-Thorbecke (1984).

Μέτρο Foster-Greer-Thorbecke (FGT)

Ο τύπος του μέτρου FGT είναι: $P(z; \alpha) = \int_0^1 g(q; z)^\alpha dq$

Και για την κανονικοποιημένη μορφή:

$$\bar{P}(z; \alpha) = \int_0^1 \left(\frac{g(q; z)}{z} \right)^\alpha dq$$

Θέτοντας την τιμή της παραμέτρου $\alpha = 0$, το μέτρο FGT μετασχηματίζεται στο κατά κεφαλήν ποσοστό φτωχών (headcount ratio), το οποίο είναι το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας (με θετικό χάσμα φτώχειας), $F(z)$. Παρομοίως εάν θέσουμε $P(z; \alpha = 1)$, λαμβάνουμε, το μέσο χάσμα φτώχειας, $\mu^s(z)$,

$$\mu^s(z) = P(z; \alpha = 1) = \int_0^1 g(F; q, z) dq$$

Το μέτρο αυτό αποδίδει την μέση εισοδηματική απόσταση των ατόμων που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας (κενά φτώχειας), από την γραμμή φτώχειας. Το άθροισμα αυτών των κενών της φτώχειας δίνει το ελάχιστο κόστος που είναι απαραίτητο για την εξάλειψη της φτώχειας, εάν οι μεταβιβάσεις ήταν απόλυτα στοχευόμενες. Ωστόσο, το μέτρο αυτό δεν έχει την ιδιότητα να αντικατοπτρίζει τις αλλαγές στην ανισότητα μεταξύ των φτωχών.

Για $P(z; \alpha = 2)$ το μέτρο υπολογίζει τα τετράγωνα των χασμάτων φτώχειας σε σχέση με την γραμμή φτώχειας. Όπως θα δειχθεί και στην συνέχεια διαθέτει τις κατάλληλες ιδιότητες προκειμένου να αποτελεί ένα κατάλληλο και αξιόπιστο μέτρο της φτώχειας.

Για $P(z; \alpha > 2)$ το μέτρο δίνει μεγαλύτερη στάθμιση στην θέση των φτωχότερων.

$$\text{Η διακριτή μορφή του μέτρου FGT είναι } \hat{P}(z; a) = \frac{\sum_{i=1}^n w_i (z - x_i)^a}{\sum_{i=1}^n w_i},$$

$$\text{ενώ η κανονικοποιημένη μορφή του τύπου: } \bar{P}(z; a) = \frac{\hat{P}(z; a)}{(z)^a},$$

Όπως και στην περίπτωση της εξέτασης της εισοδηματικής ανισότητας υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς την μέθοδο που πρέπει να χρησιμοποιηθεί από τους ερευνητές για να μετρηθεί η εισοδηματική φτώχεια. Τα επικρατέστερα στη βιβλιογραφία και στις εμπειρικές αναλύσεις είναι:

- Τα μέτρα της κατηγορίας Foster Greer Thorbecke (FGT).
- Το μέτρο Watts.
- Το μέτρο Sen-Shorrocks-Thon (SST).

2.4 Διαφορές μέτρων φτώχειας. Πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα και λόγοι επιλογής τους.

Η πρωτοποριακή εργασία του Sen (1976) άλλαξε τον τρόπο που οι ερευνητές και οι ασκούντες την πολιτική αντιλαμβάνονταν την μεθοδολογία που έπρεπε να ακολουθείται κατά τη μέτρηση της φτώχειας, εισάγοντας βασικά αξιώματα που θα πρέπει να ικανοποιούν τα μέτρα φτώχειας. Έκτοτε, στη βιβλιογραφία προστέθηκαν και άλλα αξιώματα ή ιδιότητες που θα πρέπει να διαθέτει ένα αξιόπιστο μέτρο⁴⁰ και τα οποία παρατίθενται στο Παράρτημα II.

Η επιλογή του μέτρου φτώχειας έχει μεγάλη σημασία καθώς οι ιδιότητες τους διαφέρουν, άρα είναι δυνατόν να επηρεάσουν τα συμπεράσματα στα οποία αυτά οδηγούν. Συγκεκριμένα, το κατά κεφαλήν ποσοστό φτωχών (HDR ή FGT_{a=0}) παραβιάζει τόσο την αρχή της μονοτονικότητας όσο και την αρχή των μεταβιβάσεων, δηλαδή δεν δείχνει καμία ευαισθησία στο πόσο κάτω από τη γραμμή φτώχειας είναι τα εισοδήματα των φτωχών (Clark, Hemming & Ulph, 1981). Αυτό σημαίνει ότι όταν ένα φτωχό άτομο γίνεται φτωχότερο ο δείκτης δεν αλλάζει. Επίσης, το μέσο χάσμα φτώχειας (IGR ή FGT_{a=1}) αν και αντανακλά ικανοποιητικά τις μεταβολές στα μέσα επίπεδα διαβίωσης μεταξύ των φτωχών, παραβιάζει την αρχή των μεταβιβάσεων. Αντίθετα, μέτρα «ευαίσθητα στην κατανομή» είναι το μέτρο του Watts, το μέτρο των Foster Greer Thorbecke για $\alpha > 2$ κλπ.

⁴⁰ Για μια ενδελεχή έρευνα περί μέτρων φτώχειας και σχετικών αξιωμάτων βλ. Zheng B. (1997).

Πίνακας 11 Ιδιότητες μέτρων φτώχειας

Αξιώματα - Μέτρα	HDR	IGR	HIG	SEN	SGN	CHK	WAT	CHU	FGT	CHM
Μονοτονικότητα (Ασθενής)	x	✓	✓	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓
Μονοτονικότητα (Ισχυρή)	x	x	✓	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓
Αρχή των μεταβιβάσεων	x	x	x	x	x	✓	✓	✓	✓	✓
Ελάχιστη μεταβίβαση	x	x	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Αξίωμα των μεταβιβάσεων (Ασθενής)	x	x	x	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓
Αξίωμα της εστίασης	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Αξίωμα της συμμετρίας	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Αξίωμα της συνέχειας	x	x	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Αύξουσα γραμμή φτώχειας	x	x	x	✓	x	✓	✓	✓	✓	✓
Ευαισθησία των μεταβιβάσεων (Ασθενής)	x	x	x	x	x	x	✓	✓	✓*	✓
Συνέπεια των υποσυνόλων	✓	✓	✓	x	x	x	✓	✓	✓	✓
Αξίωμα της ανάλυσης	✓	x	✓	x	x	x	✓	x	✓	✓

HDR: Κατά κεφαλήν ποσοστό, IGR: Ποσοστό χάσματος φτώχειας, HIG: Κατά κεφαλήν χάσμα φτώχειας SEN: Μέτρο Sen, SGN: S-Gini, CHK: Μέτρο Chakravarty, WAT: Μέτρο Watts, CHU: Μέτρο Clark, Hemming and Uiph, FGT: Μέτρο Foster-Greer-Thorbecke, CHM: Μέτρο Chakravarty et al (1998).

*Ισχύει για $\alpha > 2$

Πηγή: Zheng, B. (1997)

2.5. Αναγκαιότητα κατασκευής συνθετικών δεικτών και η σημασία τους για τις πολιτικές καταπολέμησης των αρνητικών επιπτώσεων των φαινομένων στην κοινωνία.

Αναφορικά με την αναγκαιότητα δημιουργίας των νέων δεικτών, είναι αναγκαίο να τονιστεί εξ' αρχής ότι, η επίτευξη μεγαλύτερου εισοδήματος και η οικονομική μεγέθυνση, πρέπει να θεωρούνται ως μέσα και όχι ως αυτοσκοπός, αν το ζητούμενο είναι η εκπλήρωση του βασικού στόχου της ανθρώπινης προόδου και ανάπτυξης.

Παράλληλα, οι θεωρίες του ανθρώπινου κεφαλαίου, της ευημερίας και των βασικών αναγκών είναι μεν χρήσιμες, αλλά δεν επαρκούν διότι είτε είναι προσανατολισμένες στα ατομικά στοιχεία που παράγουν οικονομική αξία, είτε αντιμετωπίζουν τα άτομα σαν λήπτες ωφελιμότητας, είτε επικεντρώνονται σε θέματα που αφορούν αποκλειστικά την συντήρηση της ανθρώπινης ζωής. Ως εκ τούτου, η ολιστική προσέγγιση του προβλήματος της φτώχειας διαμορφώνεται ως επιτακτική ανάγκη.

Άλλωστε, κορυφαίοι ερευνητές και φιλόσοφοι όπως ο Rawls (1971), ο Sen (1985, 2009) και η Nussbaum (2000), έχουν υποστηρίξει ότι η πλέον αρμόζουσα προσέγγιση της έννοιας της ανθρώπινης ευημερίας απαιτεί μια πολυδιάστατη οπτική. Αυτό δεν σημαίνει ότι αυτομάτως απορρίπτεται η χρησιμότητα των θεωριών ή των εννοιών που προαναφέρθηκαν, αλλά αντίθετα υπογραμμίζει την ανάγκη να δημιουργηθεί ένα σύνολο στοιχείων που πρέπει να εξετάζονται ταυτόχρονα, προκειμένου να εξάγονται όσο το δυνατόν πληρέστερα συμπεράσματα. Από την στιγμή δε, που ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της φτώχειας δεν αμφισβητείται από κανέναν, τότε η χρησιμότητα δημιουργίας σύνθετων δεικτών γίνεται προφανής.

Έτσι, στα πλαίσια αυτής της μελέτης υπογραμμίζεται η ανάγκη διερεύνησης των στοιχείων της εισοδηματικής ανισότητας, της πόλωσης, της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, της εισοδηματικής φτώχειας αλλά και της φτώχειας με την ευρύτερη έννοια του όρου.

Η αμφισβήτηση στην πρωτοκαθεδρία του εισοδήματος ως προσδιοριστικού στοιχείου του επιπέδου φτώχειας προήλθε από την προσέγγιση των δυνατοτήτων του A. Sen (1985, 1987), η οποία περιγράφηκε προηγουμένως. Στα πλαίσια αυτής της νέας

δυναμικής που αναπτύχθηκε σχετικά με την θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της φτώχειας, τα Ηνωμένα Έθνη (1997, 2005) συνδύασαν τις διαστάσεις του προσδόκιμου ζωής, της εκπαίδευσης και του εισοδήματος για την κατασκευή του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης.

Παράλληλα, η Παγκόσμια Τράπεζα στην Έκθεση της για την Παγκόσμια Ανάπτυξη (2001, σελ. 15), επαναπροσδιόρισε την έννοια της φτώχειας προκειμένου να περικλείει όχι μόνο την υλική αποστέρηση αλλά και τις διαστάσεις της υγείας, της εκπαίδευσης και της έκθεσης των ατόμων σε κινδύνους.

Αντίστοιχη προσέγγιση έχει επιλέξει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση των πολιτικών της στον τομέα του κοινωνικού κράτους, διαδραματίζει η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. Μάλιστα, στο πλαίσιο της εμβληματικής στρατηγικής της για την Ευρώπη του 2020, η οποία σχεδιάστηκε και αποφασίστηκε από τα Κράτη Μέλη της ΕΕ στις 17 Ιουνίου 2010, υιοθετήθηκε μεταξύ άλλων η χρήση ενός δείκτη φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος αντιστοιχεί στον αριθμό των ατόμων που έχουν ένα ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα κάτω του 60% του διάμεσου εισοδήματος μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ή εμφανίζονται αποστερημένα από υλικά αγαθά και δέχονται οικονομική πίεση,⁴¹ ή διαβιούν σε νοικοκυριά όπου οι ενήλικες ηλικίας 18-59 εργάζονται λιγότερο από το 20% που θα μπορούσαν δυνητικά να εργαστούν κατά την διάρκεια ενός έτους.

Ταυτόχρονα, όπως έχει ήδη διατυπωθεί στο εισαγωγικό τμήμα, η πρόθεση της παρούσας έρευνας είναι να συμβάλλει στην πληρέστερη εξέταση των πολλαπλών πτυχών των φαινομένων της φτώχειας και της ανισότητας καθώς αυτό αναμένεται να

41 Σοβαρά υλικά αποστερημένα άτομα θεωρούνται αυτά που αντιμετωπίζουν συνθήκες διαβίωσης οι οποίες περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την έλλειψη πόρων, σε τουλάχιστον 4 από τα 9 ακόλουθα στοιχεία : δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στην πληρωμή του ενοικίου ή των λογαριασμών οργανισμών κοινής ωφελείας, ii) να κρατήσουν το σπίτι επαρκώς ζεστό, iii) να αντιμετωπίζουν απροσδόκητες δαπάνες, iv) να τρώνε κρέας, ψάρι ή ισοδύναμο θρεπτικής αξίας φαγητό κάθε δεύτερη ημέρα, v) να πηγαίνουν μια εβδομάδα διακοπές μακριά από το σπίτι, vi) να κατέχουν ένα αυτοκίνητο, vii) ένα πλυντήριο ρούχων, viii) μια έγχρωμη τηλεόραση, ή ix) ένα τηλέφωνο.

οδηγήσει στην δημιουργία αποτελεσματικότερων προτάσεων πολιτικής για την ορθή αντιμετώπιση των δυσμενών επιπτώσεων που έχουν αυτά τα φαινόμενα και την διαχρονική ελαχιστοποίηση της έντασης τους. Αυτή η φιλοδοξία της παρούσας μελέτης πηγάζει από την πεποίθηση ότι, η επάρκεια γνώσης από τους ασκούντες πολιτική περί της διαμόρφωσης των πολλαπλών παραγόντων που συνθέτουν την έννοια της φτώχειας και της δυναμικής εξέλιξης των επιπτώσεων που έχει η φτώχεια στα άτομα και στην κοινωνία ως σύνολο, είναι κεφαλαιώδους σημασίας προκειμένου να προσδιοριστεί το σωστό μίγμα ενεργειών καθώς και ο βαθμός παροχής των αναγκαίων πόρων. Για τον λόγο αυτόν, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν τα κατάλληλα εργαλεία που θα παρακολουθούν την μορφολογία των πολλαπλών διαστάσεων αυτών προβλημάτων. Ιδιαίτερα όταν στην κοινωνία υπάρχουν ενδείξεις ότι άτομα που σύμφωνα με τους χρηματικούς δείκτες δεν είναι εισοδηματικά φτωχά, στην πραγματικότητα βρίσκονται σε δυσχερή θέση ή και το αντίστροφο, δημιουργείται η ανάγκη να κατασκευαστούν δείκτες που θα υπολογίζουν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές μεταβλητές με την ευρύτερη δυνατή κάλυψη των κυριότερων διαστάσεων. Για παράδειγμα, οι Ruggeri-Laderchi, Saith, & Stewart (2003, σελ. 265-268) παρατήρησαν ότι στην Ινδία το 43% των παιδιών και περισσότεροι από τους μισούς ενήλικες που ήταν φτωχοί σύμφωνα με την προσέγγιση των δυνατοτήτων (χρησιμοποιώντας την εκπαίδευση ή την υγεία σαν δείκτες) δεν ήταν εισοδηματικά φτωχοί. Αντίστοιχα, περισσότερα από τα μισά παιδιά που δεν τρέφονταν επαρκώς δεν ήταν εισοδηματικά φτωχά. Επίσης, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, στο Περού περίπου το ένα τρίτο των παιδιών και των ενηλίκων που ήταν αποστερημένοι με την έννοια της εκπαίδευσης δεν ήταν εισοδηματικά φτωχοί. Τέλος, στην ίδια χώρα, το ένα πέμπτο των παιδιών και οι μισοί ενήλικες που εμφανίζονταν αποστερημένοι υπό την έννοια της διατροφής και της υγείας, δεν ήταν εισοδηματικά φτωχοί.

Αντίστοιχα, για την Ελλάδα η έρευνα των Δαφέρμου, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκη και Τσακλόγλου (2008), στην οποία εφαρμόστηκαν τρεις εναλλακτικές προσεγγίσεις μέτρησης, προέκυψαν πολύ διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με το ποσοστό του πληθυσμού που κατατάσσεται ως φτωχό. Η πρώτη προσέγγιση η οποία εξετάστηκε στα πλαίσια αυτής της μελέτης ήταν η εισοδηματική, όπως αυτή καθορίζεται από την Eurostat. Η δεύτερη ήταν η υποκειμενική, όπου η γραμμή φτώχειας και οι κλίμακες ισοδυναμίας επιλέγονται εμμέσως από τα ίδια τα

μέλη του πληθυσμού και ως τρίτη επιλέχθηκε η πολυδιάστατη προσέγγιση, όπου η φτώχεια ορίστηκε ως η αδυναμία κάλυψης αναγκών που αφορούσαν αποστέρηση σε ποιότητα διαβίωσης, απόκτηση διαρκών καταναλωτικών αγαθών και αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών. Συμπερασματικά, σύμφωνα με την εισοδηματική προσέγγιση το ποσοστό των φτωχών που προέκυψε ήταν 19%, με την υποκειμενική 44% και με την πολυδιάστατη 9%. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι όταν οι ερευνητές πραγματοποίησαν τους υπολογισμούς για την πολυδιάστατη φτώχεια με την μέθοδο *totally fuzzy and relative approach* η οποία έχει προταθεί από τους Cheli & Lemí (1995), τότε το ποσοστό πολυδιάστατης φτώχειας έφτανε το 29.7%. Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον συμπέρασμα ήταν η διαπίστωση ότι τμήμα των νοικοκυριών που κατατάσσονται ως φτωχά ή αποστερημένα, με βάση την υποκειμενική και την πολυδιάστατη προσέγγιση, ανήκαν στα κορυφαία δεκατημόρια της κατανομής του διαθέσιμου εισοδήματος.

Έχοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, η παρούσα διατριβή βασίζεται στην υπόθεση ότι συμπληρωματικά με την εξέταση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ο βασικός κανόνας που θα οδηγήσει στην πληρέστερη εξέταση του αντικειμένου της παρούσας μελέτης είναι ο ορισμός της φτώχειας όπως δόθηκε στο αρχικό κεφάλαιο και η συμπερίληψη μεταβλητών βάσει των ευρημάτων που προέκυψαν από την διεπιστημονική ανάλυση των φαινομένων που έγινε πρωτύτερα και της διαθεσιμότητας των στοιχείων. Συνεπώς, όσον αφορά την επιλογή των διαστάσεων που επιδρούν καταλυτικά σε αυτό που ορίστηκε προηγουμένως ως φτώχεια, είναι απολύτως απαραίτητο να εξετάζεται η κάλυψη των βασικών αναγκών και το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, η πιθανή αποστέρηση υλικών αγαθών, ανέσεων και ασφαλούς στέγασης, αλλά και οι δυνατότητες των ατόμων να διαφύγουν από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας και να ζήσουν μια αξιοπρεπή ζωή.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, είναι σκόπιμο να δημιουργηθούν δύο συνθετικοί δείκτες όπου ο μεν πρώτος θα εξετάζει την εκπλήρωση βασικών αναγκών και ενός αποδεκτού επιπέδου διαβίωσης, ενώ ο δεύτερος θα αποτυπώνει τις δυνατότητες άρσης του οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων. Ο λόγος που προτείνονται δύο δείκτες είναι ότι απαιτείται μια ιεράρχηση των προτεραιοτήτων. Σε αντιστοιχία με την πυραμίδα του Maslow, στην βάση αυτής της κλίμακας βρίσκεται ο πρώτος δείκτης εκπλήρωσης βασικών αναγκών και σε ανώτερο επίπεδο ο δείκτης

δυνατοτήτων διαφυγής από την φτώχεια. Δηλαδή σε πρώτη φάση θα πρέπει να μετράται κατά πόσο εξασφαλίζονται τα ελάχιστα επίπεδα εισροών για την διαβίωση και έπειτα να εξετάζονται οι παράγοντες που συνθέτουν μια αποτελεσματική πολιτική εξόδου από την κατάσταση φτώχειας και αποκλεισμού τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Ένα σημαντικό πλεονέκτημα αυτής της μεθοδολογίας, είναι η ποσοτική αποτύπωση βασικών προσδιοριστικών παραγόντων της απόλυτης έννοιας της φτώχειας σε δύο απλές αριθμητικές τιμές. Το γεγονός αυτό αναμένεται να καταστήσει εύκολα αντιληπτό και κατανοητό το επίπεδο της φτώχειας τόσο στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, όσο και στους πολίτες.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι για την κατασκευή των συνθετικών δεικτών θα πρέπει να αντιμετωπισθούν τρία βασικά θέματα: η επιλογή της συναρτησιακής σχέσης, η στάθμιση και η κανονικοποίηση των διαστάσεων που θα ενσωματώνονται. Παρ' όλα αυτά, από τη στιγμή που θα καθοριστούν με σαφήνεια οι υποθέσεις και οι παραδοχές αυτής της θεωρητικής κατασκευής, είναι δυνατόν να μειωθεί ο βαθμός αυθαιρεσίας στις παραπάνω επιλογές. Αυτό επιχειρείται στο αμέσως επόμενο τμήμα του κεφαλαίου.

Σε σχέση με τον παραπάνω προβληματισμό, σχετικά με την αποτύπωση των πολλαπλών διαστάσεων της φτώχειας, όπως προαναφέρθηκε έχουν προταθεί αρκετοί δείκτες, οι κυριότεροι των οποίων είναι ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (HDI), οι δείκτες ανθρώπινης φτώχειας (HPI1&2) και ο πολυδιάστατος δείκτης φτώχειας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (MPI) και ο δείκτης της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (AROPE) που χρησιμοποιείται μαζί με άλλους για να παρακολουθείται η επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Ευρώπης 2020. Σχετικά με τους δείκτες του ΟΗΕ πρέπει να επισημανθεί ότι ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης άλλαξε μαθηματική διατύπωση από αριθμητικό σε γεωμετρικό μέσο όρο, ενώ οι δείκτες ανθρώπινης φτώχειας αντικαταστάθηκαν από τον δείκτη πολυδιάστατης φτώχειας.

Πίνακας 12 Μετρούμενες διαστάσεις φτώχειας σύνθετων μέτρων

Σύνθετοι δείκτες	Διαστάσεις (Χρησιμοποιούμενοι Δείκτες)			
	HDI	Μακρά ζωή με υγεία (προσδόκιμο ζωής κατά την γέννηση) Πηγή: UNDESA)	Γνώση (Μέσος όρος ετών στο σχολείο) Πηγή: HDRO / UNESCO (Αναμενόμενα έτη σχολικής εκπαίδευσης) Πηγή: UNESCO Institute for Statistics	Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα) (PPP \$) Πηγές: World Bank, IMF, UNSD & UNDESA
HPI-1	Μακρά ζωή με υγεία (Πιθανότητα κατά την γέννηση να μην επιτευχθούν τα 40 έτη ζωής)	Γνώση (Ποσοστό ενήλικων αναλόφωτων)	Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (Ποσοστό του πληθυσμού που δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό, ποσοστό παιδιών με χαμηλό δείκτη βάρους προς ηλικία)	-
HPI-2	Μακρά ζωή με υγεία (Πιθανότητα κατά την γέννηση να μην επιτευχθούν τα 60 έτη ζωής)	Γνώση (Ποσοστό ενήλικων με έλλειμμα κατάλληλων εκπαιδευτικών δεξιοτήτων)	Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (Ποσοστό των ατόμων που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχειας)	Κοινωνικός αποκλεισμός (Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας)
MPI	Υγεία (Διατροφή, Παιδική θνησιμότητα)	Εκπαίδευση Έτη εκπαίδευσης Αριθμός εγγεγραμμένων παιδιών	Συνθήκες διαβίωσης Καύσιμο μαγειρέματος Τουαλέτα, Νερό Ηλεκτρισμός, Πάτωμα Στοιχεία	-
AROPE	Κίνδυνος Φτώχειας	Σοβαρές υλικές στερήσεις	Χαμηλή απασχόληση	-

Σχετικά με τους παραπάνω δείκτες πρέπει να επισημανθεί ότι ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης HDI περιορίζεται από την έλλειψη κατάλληλων δεδομένων, καθώς έχει κατασκευαστεί για να δέχεται στοιχεία και να υπολογίζεται για όλες τις χώρες του κόσμου. Το ίδιο συμβαίνει και για τον πρώτο δείκτη φτώχειας αλλά και για τον πολυδιάστατο δείκτη φτώχειας και για τον λόγο αυτό εστιάζουν στις συγκεκριμένες διαστάσεις. Από την άλλη μεριά, ο δεύτερος δείκτης φτώχειας καθώς και ο δείκτης της Eurostat, εκτός των άλλων διαστάσεων, προσπαθούν να προσεγγίσουν την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό με την χρήση δεικτών υποαπασχόλησης ή μακροχρόνιας ανεργίας. Ωστόσο, τα δεδομένα από την έρευνα EU-SILC δείχνουν υψηλή εισοδηματική φτώχεια και στους εργαζόμενους, ενώ με την πρόσφατη οικονομική κρίση και την διαμόρφωση των μισθών σε αρκετά χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το παρελθόν, είναι αμφίβολο ότι η εργασία αποτελεί την μοναδική συνθήκη

εξόδου από την φτώχεια. Επιπλέον, ο δείκτης AROPE προσμετρά μόνο το ποσοστό της διάστασης με την υψηλότερη τιμή. Είναι λοιπόν χρησιμότερο να δημιουργηθούν δύο συνθετικοί δείκτες, όπου ο ένας θα εστιάζει στην ακραία φτώχεια και ο άλλος στις δυνατότητες του ατόμου να ξεφύγει από τα δεσμά της φτώχειας και να προοδεύσει. Ο πρώτος δηλαδή θα εστιάζει περισσότερο στην εκπλήρωση βασικών και απαραίτητων αναγκών και λειτουργικότητας ενώ ο δεύτερος στις δυνατότητες υπέρβασης της κατάστασης που ονομάζουμε φτώχεια.

Διαδικασία κατασκευής τους

Η διαδικασία δημιουργίας σύνθετων δεικτών, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει διάφορα στάδια μετά την επιλογή των δεικτών. Ειδικότερα, ένας σύνθετος δείκτης χαρακτηρίζεται από δέσμες αποφάσεων (Decancq και Lugo, 2013) σχετικά με: α) την επιλογή συναρτήσεων μετασχηματισμού, β) την μέθοδο κανονικοποίησης, γ) την επιλογή των συντελεστών στάθμισης για το συνδυασμό των επιμέρους δεικτών, καθώς και δ) την σχέση της υποκατάστασης μεταξύ των επιλεχθέντων διαστάσεων.

Επιλογή των υποδεικτών

Στην διεθνή βιβλιογραφία, έχει προταθεί ένα σύνολο ποιοτικών κριτηρίων για την επιλογή των μεταβλητών και υποδεικτών (Kovasevic 2011, McGranahan, 1995, Rose, 1995, Booyesen, 2002, Nardo et al. 2008), τα οποία επικεντρώνονται κυρίως γύρω από έννοιες όπως η εννοιολογική συνάφεια, η ακρίβεια και η αξιοπιστία, η συνέπεια και η διαθεσιμότητα των στοιχείων. Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η ωφελμιστική θεώρηση αφ' ενός έχει σημαντικούς περιορισμούς σχετικά με την αδυναμία ενσωμάτωσης ενός μεγάλου μέρους της έννοιας της φτώχειας και αφετέρου ότι τα ήδη υπάρχοντα μέτρα βρίσκονται σε έναν πολύ υψηλό βαθμό τεχνικής αρτιότητας, θεωρείται ότι δεν θα προσέφερε τίποτα σημαντικό μια επιπλέον προσπάθεια σε αυτό τον τομέα. Αντ' αυτού, μια μη ωφελμιστική προσέγγιση θα συνέβαλε περισσότερο στην καλύτερη κατανόηση του προβλήματος. Ως προς το τεχνικό μέρος, η επιλογή των δεικτών έγινε έτσι ώστε να καθοδηγείται από δεοντολογικές αρχές, κατά πρώτο λόγο, αλλά και από μια σειρά ιδιαίτερης ποιότητας κριτήρια που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ακεραιότητας, στη μεθοδολογική αρτιότητα και υψηλή ακρίβεια και αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Σε αυτή την

κατεύθυνση τα κριτήρια διασφάλισης των παραπάνω στόχων διαμορφώθηκαν έτσι ώστε να υπάρχει:

1. εννοιολογική συνάφεια μεταξύ των υποδεικτών,
2. σαφήνεια,
3. επαρκής διαθεσιμότητα στοιχείων από αξιόπιστη πηγή δεδομένων,
4. λογική διασύνδεση,
5. μη-πλεονασμός.

Επιλογή των σταθμίσεων

Οι Decancq & Lugo (2013) ομαδοποιούν τις προσεγγίσεις καθορισμού των σταθμίσεων σε συνθετικούς δείκτες σε τρεις κατηγορίες: στις **κανονιστικές (normative)**, στις **καθοδηγούμενες από τα δεδομένα (data driven)** και τις **υβριδικές (hybrid)**. Για παράδειγμα, η προσέγγιση που υιοθετείται για την κατασκευή του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών HDI είναι κανονιστική, δηλαδή εξαρτάται από τις αξιολογικές κρίσεις που γίνονται και δεν βασίζονται στην πραγματική κατανομή των επιτευγμάτων της εκάστοτε εξεταζόμενης κοινωνίας. Αντίθετα, οι σταθμίσεις που καθοδηγούνται από τα δεδομένα είναι συνάρτηση της κατανομής των επιτευγμάτων στην κοινωνία και δεν βασίζονται, τουλάχιστον ρητά, σε οποιαδήποτε κρίση σχετικά με το πώς πρέπει να διαμορφώνεται η σχέση υποκατάστασης μεταξύ των διαστάσεων. Τέλος, οι υβριδικές προσεγγίσεις εξαρτώνται τόσο από την κατανομή των επιτευγμάτων αλλά και σε κάποια μορφή αποτίμησης των επιτευγμάτων αυτών. Επιπλέον, η κάθε μια από αυτές τις ομαδοποιήσεις αναλύεται σε διάφορες τεχνικές που εφαρμόζονται. Σύμφωνα με τους Decancq & Lugo (2013), η κάθε κατηγορία τεχνικών στάθμισης αναλύεται σε περισσότερες υποκατηγορίες οι οποίες παρουσιάζονται συνοπτικά στον Πίνακα 13.

Η τεχνική που επιλέγουν ορισμένοι ερευνητές (Deutsch & Silber 2005, Desai & Shah 1988, Cerioli & Zani 1990, Cheli & Lemmi 1995) καθορίζει τις σταθμίσεις ανάλογα με τα ποσοστιαία επίπεδα της κάθε διάστασης στον πληθυσμό, αποτελεί την πρώτη υποκατηγορία ανάμεσα στις τεχνικές όπου οι **σταθμίσεις καθοδηγούνται από τα δεδομένα**. Στα θετικά στοιχεία αυτής της τεχνικής συγκαταλέγεται το βασικό χαρακτηριστικό κατά το οποίο, η αποστέρηση σε διαστάσεις που εμφανίζουν μικρά ποσοστά στον πληθυσμό επηρεάζουν λιγότερο τον συνολικό δείκτη. Από την άλλη

μεριά όμως, η τεχνική εδράζεται στην έμμεση παραδοχή ότι η σχετική σημασία των επιμέρους διαστάσεων εξαρτάται αποκλειστικά από τα επίπεδα σχετικής αποστέρησης μεταξύ των διαστάσεων αυτών, γεγονός που αποτελεί μια ισχυρή και αρκετά περιοριστική παραδοχή σε σχέση με την φύση της διαδικασίας αξιολόγησης της ανθρώπινης ευημερίας. Σε σχέση με την δεύτερη υποκατηγορία που αφορά στις στατιστικές τεχνικές που εφαρμόζονται για τον προσδιορισμό των σταθμίσεων, αυτές αφορούν είτε περιγραφικές τεχνικές, είτε τεχνικές στατιστικής συμπερασματολογίας. Σχετικά με την πρώτη περίπτωση, χρησιμοποιείται η τεχνική της ανάλυσης κυρίων συνιστωσών (Principal components analysis) όπου οι σταθμίσεις λαμβάνονται μετά από τις κατάλληλες τροποποιήσεις στους αρχικούς δείκτες προκειμένου αυτοί να καταστούν αμοιβαίως ασυσχέτιστοι γραμμικοί συνδυασμοί τους (Klasen 2000, Noorbakhsh 1998). Στη δεύτερη περίπτωση, η οποία είναι παρόμοια με την πρώτη τεχνική, χρησιμοποιείται η παραγοντική ανάλυση (factor analysis), με τη διαφορά ότι αντί για τεχνικές περιγραφικής στατιστικής που χρησιμοποιεί η ανάλυση κυρίων συνιστωσών, εφαρμόζει υποδείγματα παλινδρόμησης (Krishnakumar & Nadar 2008, Noble, Wright, Smith, and Dibben 2006, Fusco & Dickens 2008). Ωστόσο, σύμφωνα με τους Decancq & Lugo (2013), υπάρχουν μειονεκτήματα τα οποία έχουν επισημάνει και άλλοι ερευνητές (Srinivasan 1994, Nardo κ.α.), όπως η δυσκολία ερμηνείας του γραμμικού συνδυασμού που προκύπτει από αυτές τις τεχνικές ως δείκτη της ανθρώπινης ευημερίας. Επιπλέον, η πολυδιάστατη προσέγγιση δεν είναι συμβατή με την αντίληψη την οποία θέλει να αποδίδονται μικρότερες σταθμίσεις σε μεταβλητές που δεν επιδεικνύουν υψηλή συσχέτιση (Somarriba & Pena 2009). Αναφορικά με την τεχνική των περισσότερο προτιμητέων σταθμίσεων, την οποία χρησιμοποιούν ορισμένοι ερευνητές (Mahlberg & Obersteiner 2001, Despotis 2005a, Despotis 2005, Zaim, Fare, & Grosskopf 2001), οι σταθμίσεις που αποδίδονται στις διαστάσεις είναι ενδογενώς καθορισμένες έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η ευημερία του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Με τον τρόπο αυτόν, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην διάσταση όπου το άτομο τα καταφέρνει καλύτερα. Σύμφωνα με τους Decancq & Lugo (2013), αυτή η τεχνική έχει τρία μειονεκτήματα: Πρώτον, δεδομένου ότι κάθε άτομο έχει το δικό του σύστημα στάθμισης, η σύγκριση των επιπέδων της ευημερίας ανάμεσα στα άτομα γίνεται μια πολύπλοκη υπόθεση. Δεύτερον, τα επιτευχθέντα αποτελέσματα εξαρτώνται από την ακριβή διατύπωση του περιορισμών που επιλέγονται από τον αναλυτή (όπως τα κατώτερα όρια σχετικά με τις σταθμίσεις), η οποία καθιστά την διαδικασία λιγότερο διαφανή και επιρρεπή στην κριτική περί

πατερναλισμού. Τέλος, και το σημαντικότερο, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι οι περισσότερο προτιμητέες σταθμίσεις οδηγούν σε λογική σχέση ανταλλαγής μεταξύ των επιλεχθέντων διαστάσεων.

Σχετικά με την κατηγορία των **κανονιστικών** τεχνικών και ειδικότερα με την υποκατηγορία της απόδοσης ίσων ή αυθαιρέτων σταθμίσεων, οι Decancq & Lugo (2013) παρατηρούν ότι είναι η τεχνική που χρησιμοποιείται συχνότερα σε σχέση με τον καθορισμό σταθμίσεων σε πολυδιάστατους δείκτες. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό αφορούν είτε λόγους απλότητας, είτε λόγω του ισχυρισμού ότι όλες οι διαστάσεις είναι εξ' ίσου σημαντικές, είτε από μια αγνωστικιστική οπτική. Το πιο σημαντικό παράδειγμα της χρήσης αυτής της τεχνικής προέρχεται από τον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης των Anand & Sen (1997). Η κριτική ως προς αυτή την τεχνική εστιάζεται κυρίως στην αμφισβήτηση των αξιολογικών κρίσεων που είναι απαραίτητες για να καθοριστεί ο βαθμός όπου μια μεταβολή στην μια διάσταση εξισορροπείται από μια άλλη. Για την αντιμετώπιση της αυθαιρεσίας στην επιλογή των σταθμίσεων χρησιμοποιείται από ορισμένους ερευνητές η μέθοδος της γνώμης των ειδικών. Η κριτική ως προς αυτή την τεχνική εστιάζεται στην διαδικασία επιλογής αυτών των ειδικών. Η τελευταία υποκατηγορία αφορά την χρήση τιμών σε σχέση με τις επιλεγμένες διαστάσεις. Για παράδειγμα, σε ορισμένες συχνά χρησιμοποιούμενες διαστάσεις όπως αυτές της υγείας και της εκπαίδευσης, οι οριακοί λόγοι υποκατάστασης μεταξύ αυτών των διαστάσεων και του εισοδήματος, δηλαδή οι τιμές τους, έχουν ήδη υπολογιστεί από σχετικές μελέτες. Άρα, κάλλιστα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να καθορίσουν τις σχέσεις ανταλλαγής μεταξύ των διαστάσεων που υπονοεί ο καθορισμός των σταθμίσεων.

Τέλος, υπάρχει και η κατηγορία των **υβριδικών** τεχνικών αφορούν μια ενδιάμεση προσέγγιση καθώς αποδίδουν σταθμίσεις αντλώντας πληροφορίες από τα μέλη του πληθυσμού και όχι από μια ομάδα ειδικών (de Kruijk & Rutten, 2007, Guio κ.α., 2009). Έτσι, λαμβάνεται υπ' όψιν τόσο η κατανομή του πληθυσμού αλλά επιπροσθέτως διαθέτει και τα στοιχεία μιας κανονιστικής προσέγγισης. Ωστόσο, η γνώμη των ερωτώμενων μελών του πληθυσμού σχετικά με την βαρύτητα των διαστάσεων και των υποδεικτών δεν έχει προβλεφθεί για την πλειονότητα των μελετών και ως εκ τούτου έχει περιορισμένη απήχηση. Μια άλλη προσέγγιση αφορά την άντληση πληροφορίας μέσω μιας έμμεσης αποτίμησης της ευημερίας του ατόμου μέσω της αυτο-αναφερθείσας ευτυχίας ή ικανοποίησης από τη ζωή που εξάγεται από την διαμόρφωση κατάλληλων ερωτήσεων στις σχετικές έρευνες. Με

αυτόν τον τρόπο, οι συντελεστές στάθμισης μπορούν να προέρχονται από μια παλινδρόμηση της μεταβλητής που περιγράφει την ικανοποίηση από τη ζωή σε ένα σύνολο μεταβλητών που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές διαστάσεις της ευημερίας Schokkaert (2007). Στα θετικά στοιχεία αυτής της τεχνικής είναι ότι λαμβάνει υπ' όψιν της την κανονιστική πλευρά του ζητήματος ενώ παράλληλα χρησιμοποιεί εξελιγμένες τεχνικές παλινδρόμησης που επιτρέπουν ένα υψηλό επίπεδο τεκμηρίωσης. Ωστόσο, η τεχνική καθιστά αναγκαία την χρήση μιας κατάλληλης μεταβλητής μέτρησης της ανθρώπινης ικανοποίησης, η οποία δεν είναι πάντοτε διαθέσιμη. Επιπλέον η ενδεχόμενη υψηλή συσχέτιση των επιλεχθέντων διαστάσεων ή προβλήματα πολυσυγγραμικότητας δυσχεραίνουν την επιλογή και την ερμηνεία των διαστάσεων. Τέλος, υπάρχει προβληματισμός σχετικά με τον διαχωρισμό των διαστάσεων ως ενδογενείς ή εξωγενείς μεταβλητές.

Πίνακας 13 Είδη τεχνικών στάθμισης

Τεχνικές στάθμισης καθοδηγούμενες από τα δεδομένα (data driven weights)	Υβριδικές τεχνικές στάθμισης (Hybrid)	Κανονιστικές τεχνικές στάθμισης (Normative)
<p>Σταθμίσεις βασιζόμενες στη συχνότητα (frequency – based weights).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deutsch & Silber (2005) • Desai & Shah (1988) • Cerioli & Zani (1990) • Cheli & Lemmi (1995) 	<p>Αυτό προσδιοριζόμενες (self-stated)</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Kruijk & Rutten (2007) • Guio κ.α. (2009) 	<p>Ίσες ή αυθαίρετες (equal or arbitrary)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Townsend et al. (1988) • UNDP (1990 -) Human Development Index • UNDP (1997 -) Human Poverty Index 1 • UNDP (1997 -) Human Poverty Index - 2 • UNDP (2010) Multidimensional Poverty Index • EU AROPE
<p>Στατιστικές (statistical)</p> <ul style="list-style-type: none"> • (Klasen2000, Noorbakhsh 1998) • (Krishnakumar & Nadar 2008) • (Noble, Wright, Smith, & Dibben 2006) • Fusco & Dickens (2008) 	<p>Ηδονικές (hedonic)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Schokkaert (2007) 	<p>Γνώμη ειδικών (expert opinion)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mascherini and Hoskins (2008) • Chowdury and Squire (2006) • Saaty (1987)
<p>Περισσότερο προτιμητέες (most-favorable)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mahlberg & Obersteiner (2001) • Despotis (2005a), • Despotis (2005) • Zaim, Fare, & Grosskopf (2001) 		<p>Βασισμένες σε τιμές (price based)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Srinivasan (1994) • Becker et al. (2005) Fleurbaey and Gaulier (2009)

Πηγή: Προσαρμογή από Decancq & Lugo (2013)

Πίνακας 14 Αξιολόγηση τεχνικών στάθμισης

Τεχνικές στάθμισης καθοδηγούμενες από τα δεδομένα (data driven weights)	Υβριδικές τεχνικές στάθμισης (Hybrid)	Κανονιστικές τεχνικές στάθμισης (Normative)
<p>Σταθμίσεις βασισμένες στη συχνότητα (frequency – based weights).</p> <p>ΥΠΕΡ: Η αποστέρηση σε διαστάσεις που αφορούν μειοψηφίες στον πληθυσμό επηρεάζουν λιγότερο τον συνολικό δείκτη.</p> <p>ΚΑΤΑ: Η τεχνική εδράζεται στην έμμεση παραδοχή ότι η σχετική σημασία των επιμέρους διαστάσεων εξαρτάται αποκλειστικά από τα επίπεδα σχετικής αποστέρησης μεταξύ των διαστάσεων αυτών, γεγονός που αποτελεί μια ισχυρή και αρκετά περιοριστική παραδοχή σε σχέση με την φύση της διαδικασίας αξιολόγησης της ανθρώπινης ευημερίας.</p>	<p>Αυτό προσδιορίζόμενες (self-stated)</p> <p>ΥΠΕΡ: Ενσωματώνει τα θετικά στοιχεία των κανονιστικών τεχνικών, ενώ παράλληλα αποφεύγει την αμφισβητούμενη από πολλούς εξαγωγή αξιολογικών κρίσεων με βάση περιγραφικές στατιστικές παρατηρήσεις.</p> <p>ΚΑΤΑ: Η πλειονότητα των μελετών δεν διαθέτει στοιχεία αυτοπροσδιορισμού των σταθμίσεων και ως εκ τούτου η τεχνική έχει περιορισμένη εφαρμοσιμότητα.</p>	<p>Ίσες ή αυθαίρετες (equal or arbitrary)</p> <p>ΥΠΕΡ: Απλότητα, η πολυδιάστατη προσέγγιση πολλές φορές υποδεικνύει ότι όλες οι διαστάσεις είναι εξ' ίσου σημαντικές.</p> <p>ΚΑΤΑ: Ασάφεια σχετικά με τις απαραίτητες αξιολογικές κρίσεις για τον καθορισμό των σταθμίσεων.</p>
<p>Στατιστικές (statistical)</p> <p>ΥΠΕΡ: Βασίζονται σε αξιόπιστες στατιστικές τεχνικές.</p> <p>ΚΑΤΑ: Η πολυδιάστατη προσέγγιση δεν συμβαδίζει με την αντίληψη σύμφωνα με την οποία αποδίδονται μικρότερες σταθμίσεις σε μεταβλητές που δεν επιδεικνύουν υψηλή συσχέτιση.</p>	<p>Ηδονικές (hedonic)</p> <p>ΥΠΕΡ: Λαμβάνουν υπ' όψιν τους την κανονιστική πλευρά του ζητήματος ενώ παράλληλα κάνουν χρήση εξελεγμένων τεχνικών παλινδρόμησης που επιτρέπουν ένα υψηλό επίπεδο τεκμηρίωσης</p> <p>ΚΑΤΑ: Η τεχνική καθιστά αναγκαία την χρήση μιας κατάλληλης μεταβλητής μέτρησης της ανθρώπινης ικανοποίησης , η οποία δεν είναι πάντοτε διαθέσιμη. Επιπλέον η ενδεχόμενη υψηλή συσχέτιση των επιλεγθέντων διαστάσεων ή προβλήματα πολυσυγγραμικότητας δυσχεραίνουν την επιλογή και την ερμηνεία των διαστάσεων. Τέλος, υπάρχει πρόβλημα με τον διαχωρισμό των διαστάσεων ως ενδογενείς ή εξωγενείς μεταβλητές.</p>	<p>Γνώμη ειδικών (expert opinion)</p> <p>ΥΠΕΡ: Αντιμετωπίζει εν μέρει την αυθαιρεσία στην επιλογή των σταθμίσεων.</p> <p>ΚΑΤΑ: Η κριτική ως προς αυτή την τεχνική εστιάζεται στην διαδικασία επιλογής αυτών των ειδικών.</p>
<p>Περισσότερο προτιμητέες (most-favorable)</p> <p>ΥΠΕΡ: Δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην διάσταση όπου το άτομο τα καταφέρνει καλύτερα.</p> <p>ΚΑΤΑ: Πρώτον, δεδομένου ότι κάθε άτομο έχει το δικό του σύστημα στάθμισης, η σύγκριση των επιπέδων της ευημερίας ανάμεσα στα άτομα γίνεται μια πολύπλοκη υπόθεση. Δεύτερον, τα επιτευχθέντα αποτελέσματα εξαρτώνται από την ακριβή διατύπωση του περιορισμών που επιλέγονται από τον αναλυτή (όπως τα κατώτερα όρια σχετικά με τις σταθμίσεις), η οποία καθιστά την διαδικασία λιγότερο διαφανή και επιρρεπή στην κριτική περί πατερναλισμού. Τέλος, και το σημαντικότερο, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι οι περισσότερο προτιμητέες σταθμίσεις οδηγούν σε λογική σχέση ανταλλαγής μεταξύ των επιλεγθέντων διαστάσεων.</p>		<p>Βασισμένες σε τιμές (price based)</p> <p>ΥΠΕΡ: Οι τιμές αντικατοπτρίζουν τους οριακούς λόγους υποκατάστασης, δηλαδή τις σχέσεις ανταλλαγής μεταξύ των διαστάσεων.</p> <p>ΚΑΤΑ: Περιορισμένη εφαρμοσιμότητα.</p>

Πηγή: Προσαρμογή από Decancq & Lugo (2013).

Οι Guio κ.α. (2009), εξετάζουν ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα σε σχέση με την κατασκευή σύνθετων δεικτών στα πλαίσια της μέτρησης της υλικής αποστέρησης με τα στοιχεία EU-SILC 2007. Ειδικότερα, εκμεταλλεύονται την βάση δεδομένων της EU-SILC αλλά και την έρευνα του Ευρωβαρομέτρου σχετικά με την αντίληψη των Ευρωπαίων πολιτών αναφορικά με την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, προκειμένου να εστιάσουν στα θέματα επιλογής υποδεικτών, διαστάσεων κλπ., αλλά και της αντιμετώπισης των θεμάτων της στάθμισης και της σύνθεσης. Επιπλέον, τονίζουν την συμπληρωματικότητα των συνθετικών δεικτών υλικής αποστέρησης με τους εισοδηματικούς δείκτες. Αναφορικά με τον προβληματισμό για την επιλογή των σταθμίσεων συμπεραίνουν (σελ. 18):

«Όπως ήταν αναμενόμενο, η χρήση διαφορετικών προσεγγίσεων στην επιλογή των σταθμίσεων αλλάζει την αριθμητική τιμή των αποτελεσμάτων σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, και για τις πέντε μεθοδολογίες που εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα, ο αντίκτυπος του τρόπου επιλογής στάθμισης για την κατάταξη των χωρών είναι περιορισμένος. Δεν υπάρχει ξεκάθαρη απάντηση στο ερώτημα της επιλογής των σταθμίσεων που να αντανακλά στην πραγματικότητα τις έμμεσες κρίσεις και ως εκ τούτου επιβάλλεται να λαμβάνεται υπ' όψιν ο σκοπός δημιουργίας του δείκτη. Εν όψει αυτών των αποτελεσμάτων και λόγω των πλεονεκτημάτων αυτής της προσέγγισης (ειδικότερα, της απλότητας και της διαφάνειας της), μια προσέγγιση ίσων σταθμίσεων φαίνεται να ταιριάζει καλύτερα για την κατασκευή ενός δείκτη υλικής στέρησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.»

Οι Foster & Sen (1997, σ. 206) υποστηρίζουν ότι καθώς το ενδεχόμενο να καταλήξουν σε ένα μοναδικό σύνολο σταθμίσεων είναι μάλλον απίθανο, αυτή η μοναδικότητα δεν είναι στην πραγματικότητα αναγκαία για να δημιουργηθούν συμφωνημένες αξιολογήσεις σε πολλές περιπτώσεις. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω και καθώς ορισμένες στατιστικές μέθοδοι έχουν και τα όρια τους και πολλές φορές στερούνται χειροπιαστού νοήματος, οι σταθμίσεις είναι προτιμότερο να εδράζονται σε στέρεες και λογικές βάσεις που προσφέρουν οι κατάλληλες αξιολογικές κρίσεις. Ως εκ τούτου, χάριν της απλότητας, των αποτελεσμάτων των Guio κ.α. (2009) που αφορούν στην συγκεκριμένη βάση δεδομένων που χρησιμοποιεί και η παρούσα έρευνα, του τρόπου κατασκευής των

δεικτών μέσω της επιλογής συναφών διαστάσεων καθώς και του πολυδιάστατου χαρακτήρα που προσδοκείται να έχουν τα συγκεκριμένα μέτρα, επιλέγεται η μέθοδος των ίσων σταθμίσεων.

2.5.1. Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης (PSYNTHinsufficient).

Μια από τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ο πρώτος δείκτης που προτείνεται σε αυτή τη μελέτη, αφορά στην επιλογή των διαστάσεων οι οποίες θα τον συνθέτουν έτσι ώστε να αντικατοπτρίζονται επαρκώς οι παράγοντες πιθανής αποστέρησης οι οποίοι αποδίδονται προσεγγιστικά όταν χρησιμοποιούνται μόνο απλοί εισοδηματικοί δείκτες φτώχειας και ανισότητας. Για τον λόγο αυτόν, όπως θα φανεί στη συνέχεια, θα επιλεχθούν οι διαστάσεις αυτές οι οποίες ενσωματώνουν στοιχεία τόσο από την θεώρηση των βασικών αναγκών όπως η ικανοποιητική διατροφή και η ασφαλής στέγαση, όσο και παράγοντες που υπαγορεύει η θεωρία της σχετικής αποστέρησης σε αγαθά και ανέσεις. Ως προς το τεχνικό μέρος θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος των Anand & Sen (1997), και πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος που επιλέχθηκε για την δημιουργία των δεικτών ανθρώπινης ανάπτυξης και φτώχειας των Ηνωμένων Εθνών HDI (Human Development Index) και HPI (Human Poverty Index) . Ως εκ τούτου, ο γενικός μαθηματικός τύπος που επιλέγεται για τον υπολογισμό του συνθετικού δείκτη είναι ο εξής:

$$P_{\text{SYNTHinsufficient}} = \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (P_i^\alpha) \right]^{1/\alpha}, \text{ όπου } \alpha \geq 1 \quad (42)$$

Σημειώνεται ότι η βασική διαφορά των δεικτών που προτείνονται σε σχέση με τους δείκτες HDI και HPI δεν είναι ο μαθηματικός τύπος αλλά το είδος των διαστάσεων που συμπεριλαμβάνονται και οι μεταβλητές που τις συνθέτουν. Ο δείκτης HPI-1 που αφορά στις αναπτυσσόμενες χώρες, περιλαμβάνει τη διάσταση του προσδόκιμου ζωής, τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση και την έλλειψη ενός αποδεκτού βιοτικού επιπέδου. Ειδικότερα, το προσδόκιμο ζωής σε αυτόν τον δείκτη μετράται με την πιθανότητα όπου τα άτομα δεν φτάνουν τα 40 έτη ζωής από την γέννηση τους. Ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση μετράται με το ποσοστό αναλφαβητισμού ενηλίκων, ενώ η έλλειψη ενός

αποδεκτού τρόπου διαβίωσης μετράται με τον μη σταθμισμένο μέσο του ποσοστού των ατόμων που δεν έχουν πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό και του ποσοστού των παιδιών κάτω από το κανονικό για την ηλικία τους βάρους. Αντίστοιχα, ο δείκτης HPI-2 που αφορά επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, συμπεριλαμβάνει πέρα από το προσδόκιμο ζωής, την εκπαίδευση και το βιοτικό επίπεδο, επιπλέον και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στην περίπτωση του HPI-2, το προσδόκιμο ζωής μετράται με την πιθανότητα όπου τα άτομα δεν φτάνουν τα 60 έτη ζωής από την γέννηση τους. Ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση μετράται με το ποσοστό ενηλίκων (16-65) με έλλειψη λειτουργικών δεξιοτήτων γραφής και ανάγνωσης, ενώ η έλλειψη ενός αποδεκτού τρόπου διαβίωσης μετράται με το ποσοστό των ατόμων που το εισόδημα τους βρίσκεται κάτω από το 50% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος. Τέλος, η τέταρτη διάσταση, που αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό, μετράται από το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων.

Αντίστοιχα, ο δείκτης που χρησιμοποιεί η Eurostat αφορά στα άτομα που βρίσκονται είτε κάτω από το επίσημο όριο οικονομικής φτώχειας, είτε αντιμετωπίζουν υλική αποστέρηση ή οικονομικής πίεση, είτε διαβιούν σε νοικοκυριά που υποαπασχολούνται. Ωστόσο, όπως θα φανεί και από την ανάλυση του εμπειρικού τμήματος, η απασχόληση από μόνη της δεν αναιρεί την πιθανότητα ύπαρξης σε κατάσταση φτώχειας ενώ η υιοθέτηση της οικονομικής φτώχειας τείνει να περιορίζει την ανάλυση σε θέματα ανισοτήτων παρά ουσιαστικότερων θεμάτων. Επιπλέον, όπως διαπιστώνει και ο Sen (1992) το γεγονός ότι ένα άτομο έχει χαμηλό εισόδημα δεν αποτελεί επαρκή ένδειξη ότι το άτομο αυτό είναι φτωχό.

Επίσης, σε σχέση με τον δείκτη που μέτρησαν οι Δαφέρμος κ.α. (2008), προτιμήθηκε διαφορετικό μίγμα διαστάσεων, άλλη μέθοδος στάθμισης, άλλος μαθηματικός τύπος υπολογισμού, ενώ δεν ορίστηκε ελάχιστη τιμή όπου να θεωρείται ότι κάτω από αυτή υπάρχει αποστέρηση καθώς υιοθετήθηκε η παραδοχή ότι οι διαστάσεις που επιλέχθηκαν είναι απολύτως απαραίτητες και ως εκ τούτου η αδυναμία κάλυψής τους συνιστά αυτόματα και αποστέρηση.

Σε αυτό το πλαίσιο και έχοντας υπ' όψιν τόσο την προηγούμενη κριτική όσο και την διαθεσιμότητα των στατιστικών στοιχείων της έρευνας EU-SILC, αλλά και τις συνθήκες που επικρατούν στις ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, οι διαστάσεις που επιλέγονται να συμπεριληφθούν στον πρώτο συνθετικό δείκτη είναι συνολικά τρεις. Από αυτές πρώτη επιλέγεται να είναι η διάσταση της αδυναμίας κάλυψης βασικών αναγκών, η οποία θα ενσωματώνει τον βαθμό ικανοποίησης αναγκών όπως η επαρκής διατροφή, η δυνατότητα ανταπόκρισης σε έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες καθώς και στην ψυχική ευεξία που προσφέρει η δυνατότητα μιας εβδομάδας διακοπών το χρόνο. Δεύτερη επιλέγεται η διάσταση της ασφαλούς και σε ένα βαθμό ικανοποιητικής στέγασης. Ως τρίτη διάσταση επιλέγεται ο βαθμός αποστέρησης απαραίτητων υλικών αγαθών και ανέσεων. Με την επιλογή αυτών των διαστάσεων ενσωματώνονται στον δείκτη τα βασικότερα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την συντήρηση της ανθρώπινης ζωής σε ένα ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο αλλά και ένα επίπεδο διαβίωσης συμβατό με τον σύγχρονο τρόπο ζωής. Η βασική πηγή στατιστικού υλικού που θα χρησιμοποιηθεί στην παρούσα διατριβή είναι η πανευρωπαϊκή έρευνα EU-SILC, λεπτομέρειες της οποίας αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Γράφημα 9 Διαστάσεις του δείκτη Ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης $P_{SYNTHinsufficient}$

Αναλυτικότερα, παρακάτω παρατίθενται τα επί μέρους στοιχεία των διαστάσεων του δείκτη $P_{\text{SYNTHinsufficient}}$ καθώς και ο τρόπος υπολογισμού του:

Διάσταση P_1 : Αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών. Υπολογίζεται ως ο απλός αριθμητικός μέσος των ποσοστών των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με τη δυνατότητα που έχουν: α) να τρώνε κάθε δεύτερη ημέρα κρέας, κοτόπουλο, ψάρι ή λαχανικά (ίσης αξίας για χορτοφάγους)⁴², β) να αντιμετωπίζουν έκτακτες, αλλά αναγκαίες δαπάνες και γ) να πληρώνουν για μια εβδομάδα διακοπών το χρόνο.

Διάσταση P_2 : Αποστέρηση υλικών αγαθών και ανέσεων. Αφορά στον απλό αριθμητικό μέσο των ποσοστών των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με την οικονομική δυνατότητα τους να διαθέτουν: α) τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο), β) έγχρωμη τηλεόραση γ) πλυντήριο ρούχων δ) I.X. επιβατηγό αυτοκίνητο και ε) ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Διάσταση P_3 : Ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης. Υπολογίζεται ως ο απλός αριθμητικός μέσος των ποσοστών των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα: α) ανεπάρκειας χώρου, β) θορύβου από τους γείτονες ή από το δρόμο (συγκοινωνία, βιομηχανία κλπ.), γ) σκοτεινά δωμάτια, δ) περιβαλλοντικά προβλήματα από τη βιομηχανία ή την κυκλοφορία αυτοκινήτων (μόλυνση, νέφος κλπ.), ε) μη ικανοποιητική θέρμανση, στ) προβλήματα υγρασίας στην οροφή, στους τοίχους, στα πατώματα στα θεμέλια ή υπάρχουν σάπιες κάσες στα παράθυρα ή σάπια πατώματα, στ) έλλειψη λουτρού και ζ) έλλειψη εσωτερικής τουαλέτας. Έτσι, για τις επιλεχθείσες διαστάσεις ο δείκτης τελικά αποτυπώνεται ως εξής:

$$P_{\text{SYNTHinsufficient}} = \left[\frac{1}{3} (P_1^a + P_2^a + P_3^a) \right]^{1/a}, \text{ όπου } a \geq 1 \quad (43)$$

Ένα άλλο θέμα που αντιμετωπίστηκε είναι ο προβληματισμός που συνεπάγεται η κατασκευή ενός συνθετικού δείκτη σχετικά με το θέμα της κανονικοποίησης των στοιχείων εισόδου και την επιλογή της κατάλληλης παραμέτρου στάθμισης a . Ως προς το πρώτο θέμα οι προτεινόμενοι δείκτες δεν αντιμετωπίζουν δυσκολία σε σχέση με τα στοιχεία εισόδου καθώς είναι ήδη εκφρασμένα σε ποσοστά επί τοις εκατό. Όσον αφορά το δεύτερο θέμα, δηλαδή αυτό της στάθμισης, πρέπει να γίνει σαφές ότι δεν υπάρχει στην βιβλιογραφία κάποιος απόλυτος κανόνας σχετικά με αυτό το θέμα. Ως εκ τούτου, η

⁴² Αυτό το διατροφικό πρόγραμμα, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, αποτελεί βασική ανθρώπινη ανάγκη.

επιλογή των σταθμίσεων αποτελεί μια θεμιτή επιλογή, εφ' όσον αποτυπωθεί σαφώς και εξηγηθεί κατάλληλα. Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, η τιμή της παραμέτρου α προτιμάται να λαμβάνει την τιμή 3 έτσι ώστε να δίνεται σχετική βαρύτητα στην διάσταση με την υψηλότερη τιμή, χωρίς ωστόσο αυτή η επιλογή στάθμισης να είναι υπερβολική. Επισημαίνεται ότι, η ίδια τιμή στάθμισης έχει επιλεγεί και από τους Anand & Sen για τον υπολογισμό των δεικτών HPI.

2.5.2 Στατιστική αξιολόγηση του δείκτη $P_{SYNTHinsufficient}$

Η χρήση του δείκτη $P_{SYNTHinsufficient}$ αναμένεται να αποδώσει με συνοπτικό τρόπο την πολυδιάστατη εικόνα της υπάρχουσας κατάστασης σε βασικά στοιχεία συντήρησης της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρεπούς διαβίωσης. Η ιδιότητα που έχει ο δείκτης να συνοψίζει βασικές διαστάσεις του βιοτικού επιπέδου, την δυνατότητα κατοχής αγαθών και ανέσεων και την διαμονή σε ασφαλείς και αξιοπρεπείς συνθήκες, έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς αντικατοπτρίζει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία στην καλύτερη περίπτωση εξετάζονταν έως τώρα αποσπασματικά. Ωστόσο, πέρα από την θεωρητική εξήγηση επιλογής των διαστάσεων που συνθέτουν τον δείκτη κρίνεται ως επιβεβλημένη και η στατιστική επιβεβαίωση της. Για τον λόγο αυτόν θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της Ανάλυσης Παραγόντων (Factor Analysis) για να επιβεβαιωθεί εάν το σύνολο των διαστάσεων αποστέρησης που επιλέχθηκαν για την μέτρηση της σύνθετης μεταβλητής του ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης είναι ικανοποιητικό. Τα αποτελέσματα από τον έλεγχο παρατίθενται στον Πίνακα 15:

Πίνακας 15 Ανάλυση Παραγόντων του δείκτη $P_{SYNTHinsufficient}$

Παράγοντες (Factors)	Ιδιοτιμές (eigenvalues)	Διαφορά	Αναλογία	Αθροιστικό ποσοστό
Παράγοντας 1	1.33825	1.11233	1.0066	1.0066
Παράγοντας 2	0.22593	0.46058	0.1699	1.1765
Παράγοντας 3	-0.23465		-0.1765	1.0000

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(3) = 7.59$ Prob> $\chi^2 = 0.0553$

Από την εξέταση του πίνακα 15 προκύπτει ότι ο παράγοντας 1 εξηγεί τη μέγιστη δυνατή κοινή διακύμανση μεταξύ των μεταβλητών που επιλέχθηκαν για τον συνθετικό δείκτη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το κριτήριο Kaiser Guttman, επιλέγεται ο παράγοντας 1 καθώς η ιδιοτιμή του είναι μεγαλύτερη της μονάδας και η διαφορά της με την ιδιοτιμή του επόμενου είναι πολύ μεγάλη. Επιπλέον, ο έλεγχος χ^2 οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πιθανότητα ώστε ο πίνακας συσχετίσεων να είναι ταυτοτικός είναι πολύ μικρή.

Οι σταθμίσεις των παραγόντων, δηλαδή οι συσχετίσεις με τους παράγοντες, αποτυπώνονται στον Πίνακα 16 όπου σύμφωνα με τα ευρήματα για τον Παράγοντα 1, οι μεταβλητές με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο είναι η αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών και η ανεπαρκής στέγαση. Ωστόσο, η αποστέρηση υλικών αγαθών και ανέσεων αφ' ενός έχει θετικό πρόσημο και αφ' ετέρου οι απόλυτες τιμές της είναι χαμηλές, οπότε δεν αναμένεται να επηρεάσει τον δείκτη με αρνητικό τρόπο και συνεπώς δεν απορρίπτεται.

Πίνακας 16 Μήτρα Δομής και σταθμίσεις παραγόντων (Factor loadings)

Μεταβλητές	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2	Μοναδικότητα διακύμανσης
Αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών	0.8250	0.1345	0.3013
Αποστέρηση υλικών αγαθών & ανέσεων	0.0626	0.4230	0.8171
Ανεπαρκής στέγαση	0.8085	-0.1700	0.3174

Στη συνέχεια διενεργείται περιστροφή των παραγόντων με την τεχνική της ορθογωνικής περιστροφής μέγιστης διακύμανσης προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Με αυτή τη τεχνική επιχειρείται να μεγιστοποιηθεί η διακύμανση των τετραγώνων των σταθμίσεων και να ελαχιστοποιηθεί ο αριθμός των μεταβλητών με υψηλές επιβαρύνσεις. Επιπλέον, είναι η κατάλληλη τεχνική όταν ζητούμενο είναι η κατασκευή δεικτών με ασυσχέτιστες μεταβλητές. Έτσι, παράγεται ο Πίνακας 17 όπου τώρα ο δείκτης αντιπροσωπεύεται πλέον από δύο συνιστώσες, ενώ οι σταθμίσεις της κάθε μεταβλητής στον κάθε παράγοντα αποδίδονται στον Πίνακα 18.

Πίνακας 17 Ορθογωνική περιστροφή μέγιστης διακύμανσης (rotated orthogonal varimax Kaiser off)

Παράγοντες (Factor) Retained factors = 2	Ιδιοτιμές (eigenvalues)	Διαφορά	Αναλογία	Αθροιστικό ποσοστό
Παράγοντας 1	1.33522	1.10625	1.0043	1.0043
Παράγοντας 2	0.22896	.	0.1722	1.1765

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(3) = 7.59$ Prob> $\chi^2 = 0.0553$

Πίνακας 18 Περιστρεμμένες σταθμίσεις παραγόντων (Rotated Factor loadings) & μοναδικότητα διακυμάνσεων

Μεταβλητή	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2	Μοναδικότητα
Αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών	0.8169	0.1774	0.3013
Αποστέρηση υλικών αγαθών και ανέσεων	0.0404	0.4257	0.8171
Ανεπαρκής στέγαση	0.8163	-0.1275	0.3174

Πίνακας 19 Μήτρα παραγόντων

	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2
Παράγοντας 1	0.9986	0.0523
Παράγοντας 2	-0.0523	0.9986

Συμπερασματικά, από την έως τώρα ανάλυση προκύπτει ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό επιβεβαιώνεται η επιλογή των διαστάσεων στον συνθετικό δείκτη. Ειδικά η αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών και η έλλειψη κατάλληλης / ασφαλούς στέγασης ερμηνεύουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον προτεινόμενο δείκτη.

2.5.3 Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας PSYNTHexclusion.

Πέρα από την διερεύνηση της αδυναμίας κάλυψης βασικών αναγκών που καλύπτει ο πρώτος συνθετικός δείκτης, είναι σημαντική η εξέταση ύπαρξης στοιχείων που επιτρέπουν ή αποτρέπουν την έξοδο των ατόμων από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας. Κατ' αρχήν είναι σαφές ότι η μη συμμετοχή στην αγορά εργασίας πέρα από την έλλειψη εισοδήματος συνεπάγεται και μια μορφή αποκλεισμού. Επιπλέον, η αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, όπως αναδείχθηκε και από την βιβλιογραφική επισκόπηση μπορεί να οδηγήσει σε ένα φαύλο κύκλο κακής υγείας άρα μειωμένης δυνατότητας εργασίας και χρηματικών απολαβών συνεπώς χαμηλού εισοδήματος που με την σειρά του θα επηρεάσει όλες τις άλλες διαστάσεις φτώχειας όπως η διατροφή η στέγαση κλπ. Τέλος, η οικονομική πίεση που βιώνουν τα νοικοκυριά λόγω δυσκολιών στην πληρωμή λειτουργικών δαπανών ή δανειακών υποχρεώσεων, τα καθλώνουν και τους στερούν την προοπτική διεξόδου και προόδου. Η μεθοδολογική προσέγγιση μέτρησης και σε αυτή την περίπτωση προέρχεται απ' ευθείας από την πρωτοποριακή εργασία των Anand & Sen (1997), δηλαδή ο τρόπος που επιλέχθηκε για την δημιουργία των δεικτών HDI και HPI (βλ. United Nations Development Programme 1997). Έτσι, ο μαθηματικός τύπος που επιλέγεται για τον υπολογισμό του δεύτερου συνθετικού δείκτη είναι ο εξής:

$$\text{PSYNTHexclusion} = \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (P_i^\alpha) \right]^{1/\alpha}, \text{ όπου } \alpha \geq 1 \quad (44)$$

Όπως και με τον προηγούμενο δείκτη, οι βασικές διαστάσεις που επιλέγονται να συμπεριληφθούν είναι συνολικά τρεις. Ειδικότερα, πρώτη επιλέγεται να είναι η διάσταση της χρηματοοικονομικής πίεσης που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά και η οποία συνοψίζει τις καθυστερούμενες πληρωμές του νοικοκυριού σε σχέση με την στέγαση και τις λειτουργικές δαπάνες ενός νοικοκυριού. Δεύτερη, περιλαμβάνεται η διάσταση της αποστέρησης υλικών αγαθών. Τελευταία συμπεριλαμβάνεται η διάσταση της έλλειψης πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Γράφημα 10 Αναλυτικά χαρακτηριστικά του ατομικού συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας PSYNTHexclusion

Αναλυτικότερα, παρακάτω παρατίθενται τα χαρακτηριστικά των διαστάσεων του δείκτη PSYNTHexclusion καθώς και ο τρόπος υπολογισμού του:

Διάσταση P₁: Αποκλεισμός από την εργασία. Η διάσταση αυτή αντιπροσωπεύεται απ' ευθείας από το ποσοστό των ατόμων που διαβιούν σε νοικοκυριά όπου οι ενήλικες δεν εργάστηκαν κατά την διάρκεια του έτους περισσότερο από το 20% του διαθέσιμου χρόνου προς εργασία.

Διάσταση P₂: Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας. Υπολογίζεται ως ο απλός αριθμητικός μέσος των ποσοστών των ατόμων που κατά το έτος αναφοράς, χρειάστηκαν, για εξέταση ή θεραπεία, γιατρό οποιασδήποτε ειδικότητας ή οδοντίατρο και δεν τον επισκέφθηκαν.

Διάσταση P₃: Χρηματοοικονομική στενότητα. Ο απλός αριθμητικός μέσος των ποσοστών των νοικοκυριών που απάντησαν θετικά σε σχέση με την αντιμετώπιση δυσκολιών στην πληρωμή: α) δαπανών σχετικές με τη στέγαση, β) τις δαπάνες ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ και γ) των δόσεων των πιστωτικών καρτών ή των δόσεων δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.ά. ή των αγορών με δόσεις.

2.5.4 Στατιστική αξιολόγηση του δείκτη PSYNTHexclusion

Η χρήση του δείκτη PSYNTHexclusion αναμένεται να αποδώσει με συνοπτικό τρόπο τις δυνατότητες των ατόμων (ή την έλλειψη αυτών) εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας. Η ιδιότητα που έχει ο δείκτης να συνοψίζει βασικές διαστάσεις στοιχείων που αποτελούν τροχοπέδη στην προσπάθεια των ατόμων για ένα καλύτερο μέλλον αποτελεί ένα ισχυρό πλεονέκτημα. Επιπλέον, αναμένεται να αποτελέσει ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο στους λήπτες αποφάσεων καθώς με μια απλή ανάλυση των τιμών των συνιστωσών που τον απαρτίζουν θα γνωρίζουν σε ποιόν τομέα θα πρέπει να επικεντρωθούν οι ενέργειες βελτίωσης.

Όπως και στην περίπτωση του πρώτου δείκτη, πέρα από την θεωρητική εξήγηση επιλογής των διαστάσεων που συνθέτουν τον δείκτη, κρίνεται ως επιβεβλημένη και η στατιστική επιβεβαίωση της. Για τον λόγο αυτόν θα χρησιμοποιηθεί και σε αυτή την περίπτωση η μέθοδος της Ανάλυσης Παραγόντων (Factor Analysis) για να επιβεβαιωθεί εάν το σύνολο των διαστάσεων αποστέρησης που επιλέχθηκαν για την μέτρηση της σύνθετης μεταβλητής του ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης είναι ικανοποιητικό. Τα αποτελέσματα από τον έλεγχο με τη χρήση των πραγματικών τιμών των μεταβλητών και οι οποίες θα παρουσιαστούν αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, παρατίθενται στον παρακάτω Πίνακα 20:

Πίνακας 20 Ανάλυση Παραγόντων του δείκτη PSYNTHexclusion

Παράγοντες (Factors)	Ιδιοτιμές (eigenvalues)	Διαφορά	Αναλογία	Αθροιστικό ποσοστό
Παράγοντας 1	2.60293	2.59350	1.0200	1.0200
Παράγοντας 2	0.00943	0.06998	0.0037	1.0237
Παράγοντας 3	-0.06055	.	-0.0237	1.0000

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(3) = 28.33$ Prob> $\chi^2 = 0.0000$

Από την εξέταση του πίνακα 20 προκύπτει ότι ο παράγοντας 1 εξηγεί τη μέγιστη δυνατή κοινή διακύμανση μεταξύ των μεταβλητών που επιλέχθηκαν για τον συνθετικό δείκτη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το κριτήριο Kaiser – Guttman επιλέγεται ο παράγοντας 1

καθώς η ιδιοτιμή του είναι μεγαλύτερη της μονάδας και η διαφορά της με την ιδιοτιμή του επόμενου είναι πολύ μεγάλη. Επιπλέον, ο έλεγχος χ^2 οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πιθανότητα ώστε ο πίνακας συσχετίσεων να είναι ταυτοτικός είναι μηδενική.

Οι σταθμίσεις των παραγόντων, δηλαδή οι συσχετίσεις με τους παράγοντες, αποτυπώνονται στον επόμενο Πίνακα 21, όπου σύμφωνα με τα ευρήματα για τον Παράγοντα 1, όλες οι μεταβλητές είναι σημαντικές καθώς οι τιμές τους είναι >0.40 .

Πίνακας 21 Μήτρα Δομής και σταθμίσεις παραγόντων (Factor loadings) του δείκτη PSYNTHexclusion

Μεταβλητές	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2	Μοναδικότητα διακύμανσης
Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας	0.9254	-0.0676	0.1392
Αδυναμία πρόσβασης στην εργασία	0.9733	0.0002	0.0528
Χρηματοοικονομική στενότητα	0.8941	0.0698	0.1957

Στη συνέχεια διενεργείται περιστροφή των παραγόντων με την τεχνική της ορθογωνικής περιστροφής μέγιστης διακύμανσης προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Με αυτή τη τεχνική επιχειρείται να μεγιστοποιηθεί η διακύμανση των τετραγώνων των σταθμίσεων και να ελαχιστοποιηθεί ο αριθμός των μεταβλητών με υψηλές επιβαρύνσεις. Έτσι παράγεται ο Πίνακας 22 όπου ο δείκτης αντιπροσωπεύεται από δύο συνιστώσες ενώ οι σταθμίσεις της κάθε μεταβλητής στον κάθε παράγοντα αποδίδονται στον Πίνακα 23 .

Πίνακας 22 Ορθογωνική περιστροφή μέγιστης διακύμανσης (rotated orthogonal varimax Kaiser off) του δείκτη PSYNTHexclusion

Παράγοντες (Factor) Retained factors = 2	Ιδιοτιμές (eigenvalues)	Διαφορά	Αναλογία	Αθροιστικό ποσοστό
Παράγοντας 1	1.71081	0.80926	0.6704	0.6704
Παράγοντας 2	0.90155	.	0.3533	1.0237

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(3) = 28.33$ Prob $>\chi^2 = 0.0000$

Πίνακας 23 Περιστρεμμένες σταθμίσεις παραγόντων (Rotated Factor loadings) & μοναδικότητα διακυμάνσεων) του δείκτη PSYNTHexclusion

Μεταβλητή	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2	Μοναδικότητα
Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας	0.7891	0.4880	0.1392
Αδυναμία πρόσβασης στην εργασία	0.7882	0.5710	0.0528
Χρηματοοικονομική στενότητα	0.6833	0.5809	0.1957

Πίνακας 24 Μήτρα παραγόντων του δείκτη PSYNTHexclusion

	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2
Παράγοντας 1	0.8099	0.5865
Παράγοντας 2	-0.5865	0.8099

Συμπερασματικά, από την έως τώρα ανάλυση προκύπτει ότι επιβεβαιώνεται πλήρως η επιλογή των διαστάσεων του συνθετικού δείκτη PSYNTHexclusion.

2.5.5 Ιδιότητες των συνθετικών δεικτών.

Οι ιδιότητες που οι Anand & Sen⁴³ απέδειξαν ότι ισχύουν για τους δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης και φτώχειας, ισχύουν και για τους δείκτες PSYNTHinsufficient, και PSYNTHexclusion, δεδομένου ότι ο γενικός τύπος στον οποίο βασίζονται είναι ο ίδιος. Η διαφορά είναι ότι οι HPI-1 & HPI-2 ενσωματώνουν διαφορετικό είδος εξεταζόμενων διαστάσεων, χωρίς ωστόσο το γεγονός αυτό να επηρεάζει τα επιθυμητά χαρακτηριστικά των συνθετικών δεικτών που προτείνονται στην παρούσα έρευνα. Έτσι, ακολουθώντας την τεχνική ανάλυση των Anand & Sen, οι ιδιότητες που έχουν οι δείκτες αυτής της κατηγορίας συνοπτικά παρουσιάζονται παρακάτω:

⁴³ Αναλυτικότερα αλλά και για την απόδειξη των ιδιοτήτων των δεικτών HPI, βλ. Technical Note 1. Properties of the Human Poverty Index σελ. 12-16 στο Anand, S., Sen, A. (1997), "Concepts of Human Development and Poverty: A Multi-dimensional Perspective." in United Nations Development Programme Human Development Report 1997 Papers: Poverty and Human Development, New York.

Ιδιότητα 1η: $\text{Min}(P_1, P_2, P_3, P_4, P_5, P_6) \leq \text{PSYNTH}(\alpha) \leq \text{Max}(P_1, P_2, P_3, P_4, P_5, P_6)$ (46)

Επεξήγηση: Η τιμή των δεικτών $\text{PSYNTH}(\alpha)$ βρίσκεται μεταξύ των ελάχιστων και των μέγιστων τιμών των υποδεικτών P_i . Η ιδιότητα αυτή είναι κεντρική για την ερμηνεία των δεικτών ως μέσων όρων των επί μέρους υποδεικτών τους.

Ιδιότητα 2η: Καθώς η παράμετρος $\alpha \rightarrow \infty$ τότε οι δείκτες $\text{PSYNTH}(\alpha) \rightarrow \max\{P_i\}$ (47)

Επεξήγηση: Σύμφωνα με αυτή την ιδιότητα, όσο η παράμετρος α τείνει προς το άπειρο, τόσο η τιμή που λαμβάνουν οι συνθετικοί δείκτες προσεγγίζει την τιμή του υποδείκτη με το υψηλότερο ποσοστό αποστέρησης. Υπενθυμίζεται ότι εξ' ορισμού οι συνθετικοί δείκτες υπολογίζονται για οποιαδήποτε τιμή της παραμέτρου α , η οποία είναι μεγαλύτερη ή ίση της μονάδας. Η παράμετρος α , δίνει επιπλέον βαρύτητα στην διάσταση με την υψηλότερη τιμή. Συνεπώς, σηματοδοτεί για τους ασκούντες πολιτική την διάσταση με την μεγαλύτερη ανάγκη για δράση. Αν η παράμετρος $\alpha=1$ τότε ο συνθετικός δείκτης είναι ο απλός μέσος όρος των τιμών των επί μέρους διαστάσεων που αποτυπώνονται με τους σχετικούς υποδείκτες.

Ιδιότητα 3η: Οι δείκτες $\text{PSYNTH}(\alpha)$ είναι ομογενείς πρώτου βαθμού ως προς τους υποδείκτες P_i .

Επεξήγηση: Η ιδιότητα αυτή σημαίνει ότι πολλαπλασιάζοντας κάθε διάσταση με μια σταθερά $\lambda > 0$ τότε η τιμή του δείκτη θα μεταβληθεί κατά λ φορές. Για παράδειγμα, εάν το μέγεθος της αποστέρησης σε κάθε διάσταση διπλασιαστεί τότε και η τιμή του συνθετικού δείκτη συνολικά θα διπλασιαστεί.

Ιδιότητα 4η: Οι δείκτες $\text{PSYNTH}(\alpha)$ είναι μονοτονικά αύξοντες ως προς τους υπο-δείκτες P_i

$$\frac{\partial P(\alpha)}{\partial P_i} > 0 \text{ για κάθε } i=1,2,\dots,n \quad (48)$$

Επεξήγηση: Με την ιδιότητα αυτή εξασφαλίζεται ότι κάθε αύξηση σε οποιονδήποτε υποδείκτη αυξάνει την τιμή του συνθετικού δείκτη. Δηλαδή, μια αύξηση της τιμής ενός υποδείκτη που ισοδυναμεί με επιπλέον αποστέρηση, αυτόματα αυξάνει την τιμή του συνθετικού δείκτη που σηματοδοτεί χειροτέρευση της κατάστασης.

Ιδιότητα 5η: Οι δείκτες $PSYNTHP(\alpha)$ είναι κυρτοί ως προς τους υπο-δείκτες P_i

$$\frac{\partial^2 P(\alpha)}{\partial P_i^2} > 0 \text{ για } \alpha > 1 \quad (49)$$

Επεξήγηση: Με την ιδιότητα αυτή εξασφαλίζεται ότι κάθε αύξηση σε υποδείκτη (μεγαλύτερος βαθμός αποστέρησης) αυξάνει την τιμή του συνθετικού δείκτη με αύξοντα ρυθμό. Ισοδύναμα, κάθε μείωση υποδείκτη (μείωση του επιπέδου της αποστέρησης) μειώνει τον συνθετικό δείκτη με μειούμενο ρυθμό.

Ιδιότητα 6η: Για δεδομένους υπο-δείκτες P_i οι οποίοι δεν είναι ίσοι, και αν $\alpha > \gamma > 0$, τότε $P(\alpha) > P(\gamma)$

Επεξήγηση: Σύμφωνα με την ιδιότητα αυτή όσο υψηλότερη τιμή της σταθεράς α επιλεγεί, τόσο υψηλότερη θα είναι η τιμή του συνθετικού δείκτη. Παραδείγματος χάριν, αν επιλεγεί $\alpha > 1$ τότε η τιμή του συνθετικού δείκτη $P(\alpha)$ θα είναι μεγαλύτερη από αυτή του $P(1)$ που είναι ο απλός μέσος όρος των υποδεικτών.

Ιδιότητα 7η: Για $\alpha \geq 1$

$$\sum_{j=1}^m \frac{n_j}{n} P_j(\alpha) \geq P(\alpha) \quad (50)$$

Επεξήγηση: Σχετική με την προηγούμενη ιδιότητα και η παρούσα όπου τώρα ο πληθυσμός διαχωρίζεται σε m ομάδες με n_j το μέγεθος κάθε ομάδας j . Τότε, η τιμή του σταθμισμένου ως προς τον πληθυσμό συνθετικού δείκτη $P_j(\alpha)$ θα είναι μεγαλύτερη από την τιμή του $P(\alpha)$.

Ιδιότητα 8η: Η ελαστικότητα υποκατάστασης μεταξύ δύο οποιονδήποτε υπο-δεικτών εκ των P_1, P_2 και P_3 , των δεικτών $PSYNTH(\alpha)$ είναι σταθερή και ισούται με $1/(\alpha-1)$.

Επεξήγηση: Καθώς η ελαστικότητα υποκατάστασης, για παράδειγμα μεταξύ των υποδεικτών P1, P2 ceteris paribus, είναι σταθερή και ίση με $1/(a-1)$, σημαίνει ότι επιλέγοντας την τιμή της παραμέτρου a μεταξύ 1 και $+\infty$, τότε η ελαστικότητα υποκατάστασης μειώνεται μονοτονικά από το $+\infty$ στο 0. Με $a=1$ και άπειρη υποκαταστασιμότητα, ο αντίκτυπος στον συνθετικό δείκτη από μια μοναδιαία μεταβολή οποιουδήποτε υποδείκτη θα είναι η ίδια, ανεξαρτήτως των επιπέδων αποστέρησης στις διαστάσεις που λαμβάνονται υπ' όψιν. Ωστόσο, όσο αυξάνεται η τιμή του a , τότε ο αντίκτυπος στον συνθετικό δείκτη θα γίνεται μεγαλύτερος όταν προέρχεται από την διάσταση με την μεγαλύτερη αποστέρηση.

2.5.6. Ανάλυση Ευαισθησίας

Για κάθε μέθοδο μέτρησης ενός κοινωνικού φαινομένου ή μιας κατάστασης, όπως αυτή που προτείνεται στην παρούσα μελέτη, είναι απαραίτητο να γίνεται και πειραματική διερεύνηση της σχέσης των δεδομένων εισαγωγής (εισροών) με τα αποτελέσματα (εκροές). Προκειμένου λοιπόν να επιβεβαιωθεί ότι, τα ευρήματα από αυτή την διαδικασία μέτρησης ικανοποιούν τα αξιώματα ή τις υποθέσεις που έγιναν κατά την θεωρητική θεμελίωση των συνθετικών δεικτών, επιβάλλεται η διενέργεια ανάλυσης ευαισθησίας. Ως εκ τούτου, κατά την ανάλυση αυτή, θα διερευνηθεί:

- A) εάν η αύξηση στις αριθμητικές τιμές των επιμέρους διαστάσεων, είτε συνολικά είτε μεμονωμένα, αυξάνει την συνολική τιμή του δείκτη.
- B) εάν η μείωση στις αριθμητικές τιμές των επιμέρους διαστάσεων, είτε συνολικά είτε μεμονωμένα, μειώνει την συνολική τιμή του δείκτη.
- Γ) το μέγεθος της επίδρασης της παραμέτρου a στο αριθμητικό αποτέλεσμα των συνθετικών δεικτών και η επιλογή της κατάλληλης τιμής της.

Για το σκοπό αυτόν δημιουργήθηκε, μέσω γεννήτριας τυχαίων αριθμών, ένα διάνυσμα που περιλαμβάνει τριάντα ανεξάρτητες τιμές από 0 έως 1 κατανεμημένες κανονικά, οι οποίες θα αποτελέσουν τις εισροές για κάθε μια από τις διαστάσεις των δεικτών.

Στη συνέχεια, γίνεται μια ποσοστιαία αύξηση σε αυτές τις τιμές κατά 1, 5, 15 και 20 μονάδες και υπολογίζονται οι τιμές των δεικτών για κάθε μεταβολή οι οποίες παρατίθενται στον Πίνακα 25.

Αντίστοιχα, δημιουργήθηκε πάλι μέσω γεννήτριας τυχαίων αριθμών ένα διάνυσμα που περιλαμβάνει άλλες τριάντα τιμές από 0 έως 1, στις οποίες αυτή τη φορά γίνεται μια μείωση 1, 5, 15 και 20 ποσοστιαίων μονάδων και υπολογίζονται οι τιμές των δεικτών οι οποίες παρατίθενται στον Πίνακα 26.

Στη συνέχεια, γίνεται η ίδια διαδικασία αλλά με μεταβολή σε μια από τις τρεις διαστάσεις κάθε φορά, προκειμένου να εξετασθεί ο αντίκτυπος στη συνολική τιμή.

Τέλος, για τυχαίο διάνυσμα διαστάσεων $P_{i=1,2,3}$ μεταξύ 0 και 1, υπολογίζεται ο συνθετικός δείκτης για εναλλακτικές τιμές της παραμέτρου $\alpha:(1,2,3,4,9,16,32)$. Αυτό που αναμένεται να εντοπιστεί είναι η τιμή της παραμέτρου η οποία θα δίνει επιπλέον στάθμιση στην διάσταση με τον μεγαλύτερο βαθμό αποστέρησης αλλά όχι υπερβολική, δηλαδή να λαμβάνει τιμές πολύ κοντά σε αυτή.

Από την εξέταση του πρώτου μέρους της ανάλυσης προκύπτει ότι για όλους τους υπολογισμούς επιβεβαιώνεται ότι οι δείκτες $PSYNTH(\alpha)$ είναι ομογενείς πρώτου βαθμού ως προς τους υπο-δείκτες P_i . Ειδικότερα, με θετική ποσοστιαία μεταβολή σε όλες τις διαστάσεις κατά 1,5 10,15 και 20 μονάδες οδηγεί σε αύξηση του συνολικού δείκτη κατά το ίδιο ποσοστό με το ίδιο πρόσημο. Επιπλέον, επιβεβαιώνεται ότι η τιμή των δεικτών $PSYNTH(\alpha)$ βρίσκεται μεταξύ των ελάχιστων και των μέγιστων τιμών των υποδεικτών P_i .

Πίνακας 25 Ανάλυση ευαισθησίας με διαδοχικές αυξήσεις σε όλες τις διαστάσεις

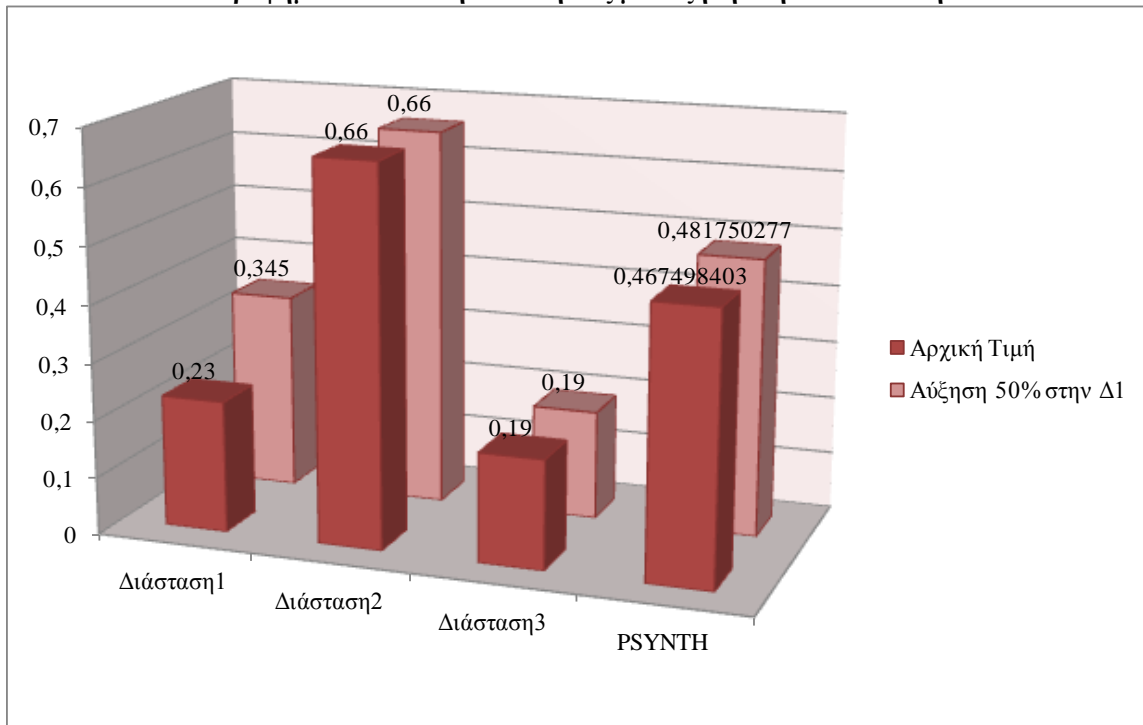
	Αρχική Τιμή	Αύξηση 1%	Αύξηση 5%	Αύξηση 10%	Αύξηση 15%	Αύξηση 20%
Διάσταση1	0,202471824	0,204497	0,212595	0,222719	0,232843	0,242966
Διάσταση2	0,29554377	0,298499	0,310321	0,325098	0,339875	0,354653
Διάσταση3	0,942187402	0,951609	0,989297	1,036406	1,083516	1,130625
PSYNTH1	0,662040104	0,668661	0,695142	0,728244	0,761346	0,794448
Διάσταση1	0,036479226	0,036844	0,038303	0,040127	0,041951	0,043775
Διάσταση2	0,181023912	0,182834	0,190075	0,199126	0,208177	0,217229
Διάσταση3	0,780454816	0,788259	0,819478	0,8585	0,897523	0,936546
PSYNTH2	0,543396986	0,548831	0,570567	0,597737	0,624907	0,652076
Διάσταση1	0,398995394	0,402985	0,418945	0,438895	0,458845	0,478794
Διάσταση2	0,347363847	0,350837	0,364732	0,3821	0,399468	0,416837
Διάσταση3	0,416484066	0,420649	0,437308	0,458132	0,478957	0,499781
PSYNTH3	0,389794172	0,393692	0,409284	0,428774	0,448263	0,467753
Διάσταση1	0,355102513	0,358654	0,372858	0,390613	0,408368	0,426123
Διάσταση2	0,273672551	0,276409	0,287356	0,30104	0,314723	0,328407
Διάσταση3	0,797699395	0,805676	0,837584	0,877469	0,917354	0,957239
PSYNTH4	0,575853078	0,581612	0,604646	0,633438	0,662231	0,691024
Διάσταση1	0,370207459	0,37391	0,388718	0,407228	0,425739	0,444249
Διάσταση2	0,28302702	0,285857	0,297178	0,31133	0,325481	0,339632
Διάσταση3	0,931226895	0,940539	0,977788	1,02435	1,070911	1,117472
PSYNTH5	0,664677153	0,671324	0,697911	0,731145	0,764379	0,797613
Διάσταση1	0,707722639	0,7148	0,743109	0,778495	0,813881	0,849267
Διάσταση2	0,083384482	0,084218	0,087554	0,091723	0,095892	0,100061
Διάσταση3	0,136804007	0,138172	0,143644	0,150484	0,157325	0,164165
PSYNTH6	0,492152172	0,497074	0,51676	0,541367	0,565975	0,590583
Διάσταση1	0,12969736	0,130994	0,136182	0,142667	0,149152	0,155637
Διάσταση2	0,025593292	0,025849	0,026873	0,028153	0,029432	0,030712
Διάσταση3	0,45793749	0,462517	0,480834	0,503731	0,526628	0,549525
PSYNTH7	0,31992081	0,32312	0,335917	0,351913	0,367909	0,383905
Διάσταση1	0,026733919	0,027001	0,028071	0,029407	0,030744	0,032081
Διάσταση2	0,498200826	0,503183	0,523111	0,548021	0,572931	0,597841
Διάσταση3	0,786545825	0,794411	0,825873	0,8652	0,904528	0,943855
PSYNTH8	0,588122783	0,594004	0,617529	0,646935	0,676341	0,705747
Διάσταση1	0,004087399	0,004128	0,004292	0,004496	0,004701	0,004905
Διάσταση2	0,73921465	0,746607	0,776175	0,813136	0,850097	0,887058
Διάσταση3	0,565719077	0,571376	0,594005	0,622291	0,650577	0,678863
PSYNTH9	0,579884674	0,585684	0,608879	0,637873	0,666867	0,695862
Διάσταση1	0,26225086	0,264873	0,275363	0,288476	0,301588	0,314701
Διάσταση2	0,660001461	0,666601	0,693002	0,726002	0,759002	0,792002
Διάσταση3	0,740722237	0,748129	0,777758	0,814794	0,851831	0,888867
PSYNTH10	0,619120616	0,625312	0,650077	0,681033	0,711989	0,742945

Πίνακας 26 Ανάλυση ευαισθησίας με διαδοχικές μειώσεις σε όλες τις διαστάσεις

	Αρχική Τιμή	Μείωση 1%	Μείωση 5%	Μείωση 10%	Μείωση 15%	Μείωση 20%
Διάσταση1	0,10756	0,106485	0,102182	0,096804	0,091426	0,086048
Διάσταση2	0,603347	0,597313	0,573179	0,543012	0,512845	0,482677
Διάσταση3	0,284602	0,281756	0,270372	0,256142	0,241912	0,227682
PSYNTH1	0,433227	0,428895	0,411566	0,389904	0,368243	0,346582
Διάσταση1	0,119822	0,118624	0,113831	0,10784	0,101848	0,095857
Διάσταση2	0,99869	0,988704	0,948756	0,898821	0,848887	0,798952
Διάσταση3	0,005961	0,005902	0,005663	0,005365	0,005067	0,004769
PSYNTH2	0,692852	0,685923	0,658209	0,623567	0,588924	0,554281
Διάσταση1	0,912674	0,903548	0,867041	0,821407	0,775773	0,73014
Διάσταση2	0,343772	0,340334	0,326584	0,309395	0,292206	0,275018
Διάσταση3	0,558749	0,553162	0,530812	0,502874	0,474937	0,447
PSYNTH3	0,687606	0,68073	0,653225	0,618845	0,584465	0,550085
Διάσταση1	0,36481	0,361162	0,346569	0,328329	0,310088	0,291848
Διάσταση2	0,842311	0,833888	0,800195	0,75808	0,715964	0,673849
Διάσταση3	0,251723	0,249206	0,239137	0,226551	0,213965	0,201378
PSYNTH4	0,604324	0,598281	0,574108	0,543891	0,513675	0,483459
Διάσταση1	0,01299	0,01286	0,012341	0,011691	0,011042	0,010392
Διάσταση2	0,075822	0,075064	0,072031	0,06824	0,064449	0,060658
Διάσταση3	0,404399	0,400355	0,384179	0,363959	0,343739	0,323519
PSYNTH5	0,281012	0,278202	0,266962	0,252911	0,23886	0,22481
Διάσταση1	0,592042	0,586122	0,56244	0,532838	0,503236	0,473634
Διάσταση2	0,400247	0,396245	0,380235	0,360222	0,34021	0,320198
Διάσταση3	0,225557	0,223302	0,214279	0,203002	0,191724	0,180446
PSYNTH6	0,455281	0,450728	0,432517	0,409753	0,386989	0,364225
Διάσταση1	0,361677	0,35806	0,343593	0,32551	0,307426	0,289342
Διάσταση2	0,267772	0,265094	0,254384	0,240995	0,227606	0,214218
Διάσταση3	0,4694	0,464706	0,44593	0,42246	0,39899	0,37552
PSYNTH7	0,384051	0,38021	0,364848	0,345646	0,326443	0,307241
Διάσταση1	0,730767	0,723459	0,694228	0,65769	0,621152	0,584613
Διάσταση2	0,35354	0,350005	0,335863	0,318186	0,300509	0,282832
Διάσταση3	0,031595	0,031279	0,030015	0,028435	0,026856	0,025276
PSYNTH8	0,525143	0,519892	0,498886	0,472629	0,446372	0,420115
Διάσταση1	0,593467	0,587532	0,563793	0,53412	0,504447	0,474773
Διάσταση2	0,706808	0,69974	0,671468	0,636127	0,600787	0,565446
Διάσταση3	0,806275	0,798212	0,765961	0,725648	0,685334	0,64502
PSYNTH9	0,712752	0,705625	0,677115	0,641477	0,605839	0,570202
Διάσταση1	0,428828	0,424539	0,407386	0,385945	0,364503	0,343062
Διάσταση2	0,020213	0,020011	0,019203	0,018192	0,017181	0,016171
Διάσταση3	0,572896	0,567167	0,544251	0,515606	0,486962	0,458317
PSYNTH10	0,446417	0,441953	0,424096	0,401775	0,379454	0,357134

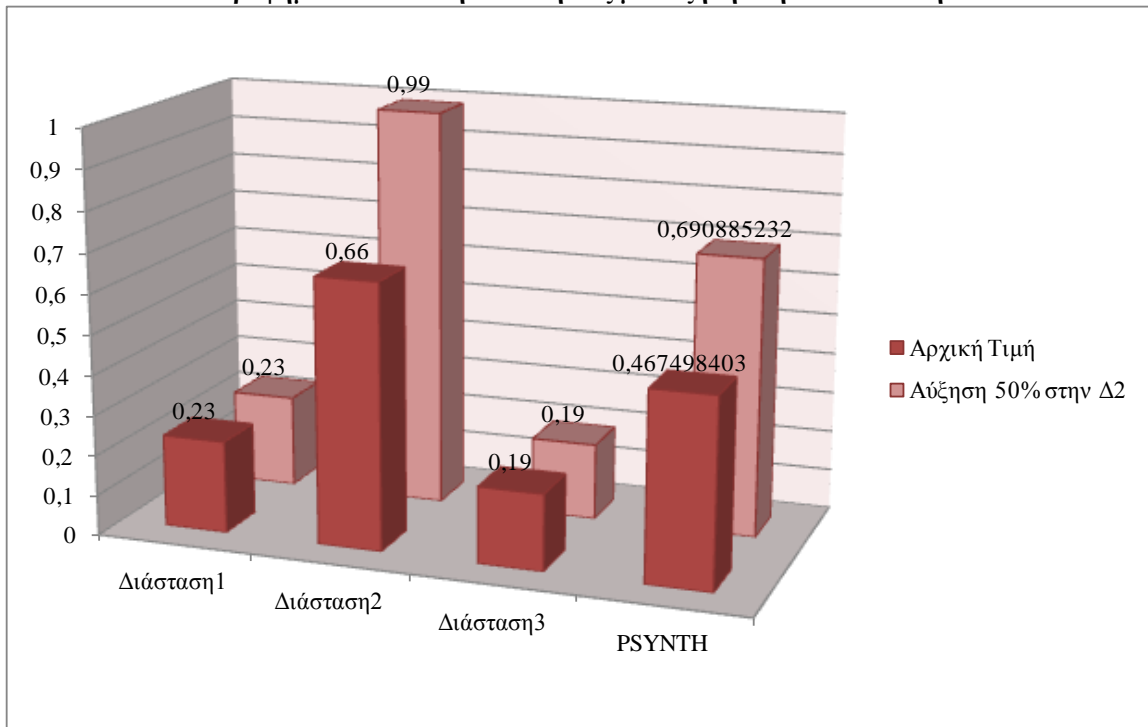
Στη δεύτερη φάση της ανάλυσης επιβεβαιώνεται ότι οι δείκτες $PSYNTH(\alpha)$ είναι μονοτονικά αύξοντες ως προς τους υπο-δείκτες P_i . Ειδικότερα, με αύξηση κατά 50 ποσοστιαίες μονάδες σε κάθε μια διάσταση κρατώντας τις άλλες δύο σταθερές, οδηγεί σε αύξηση του συνθετικού δείκτη.

Γράφημα 11 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 1^η διάσταση

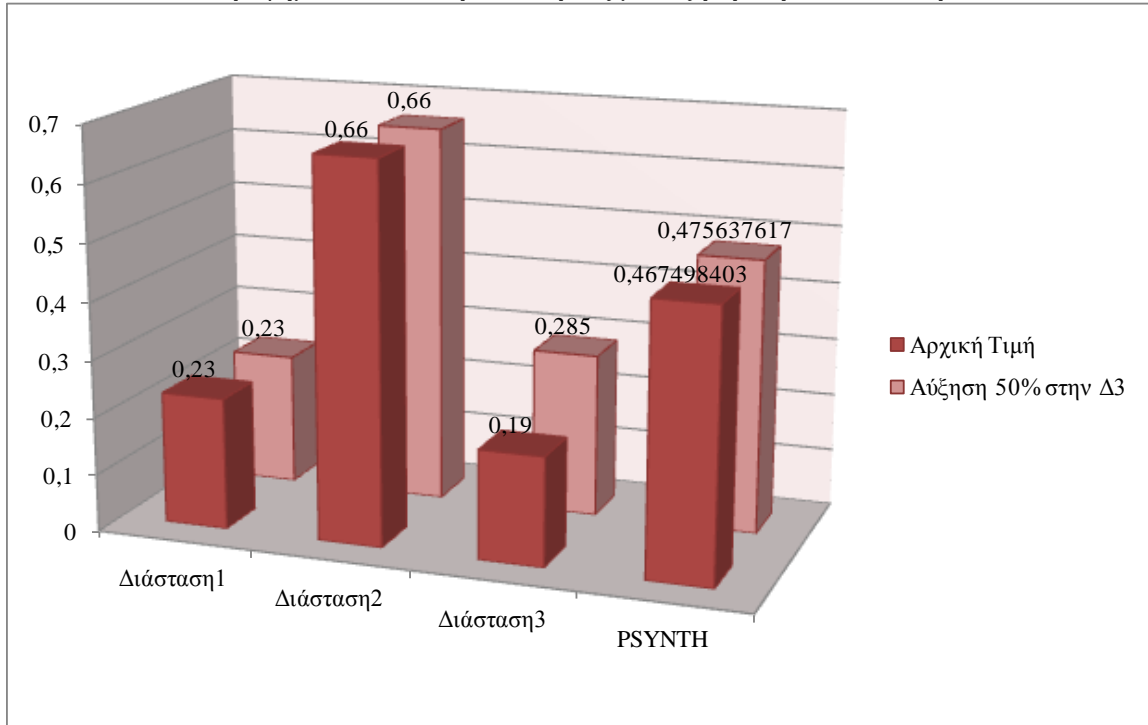

Στην περίπτωση αύξησης της τιμής της πρώτης διάστασης από 0,23 σε 0,345 με τις άλλες δύο σταθερές οδηγεί σε μια αύξηση του συνθετικού δείκτη από 0,4674 σε 0,4817. Αντίστοιχα, μια πειραματική αύξηση της δεύτερης διάστασης κατά 50%, δηλαδή από 0,66 σε 0,99 οδηγεί σε αύξηση του συνθετικού δείκτη, σχεδόν κατά το ίδιο ποσοστό (47,79%), δηλαδή από 0,4674 σε 0,6908. Τέλος, η αύξηση της τρίτης διάστασης, κρατώντας τις άλλες σταθερές, από την τιμή 0,19 σε 0,285 συνεπάγεται την αύξηση της συνολικής τιμής του συνθετικού δείκτη από 0,4674 σε 0,4756. Με άλλα λόγια, ο δείκτης εμφανίζει υψηλότερη ευαισθησία όταν προκύπτει χειροτέρευση της κατάστασης σε μια διάσταση που εμφανίζει ήδη υψηλά επίπεδα αποστέρησης.

Γράφημα 12 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 2^η διάσταση

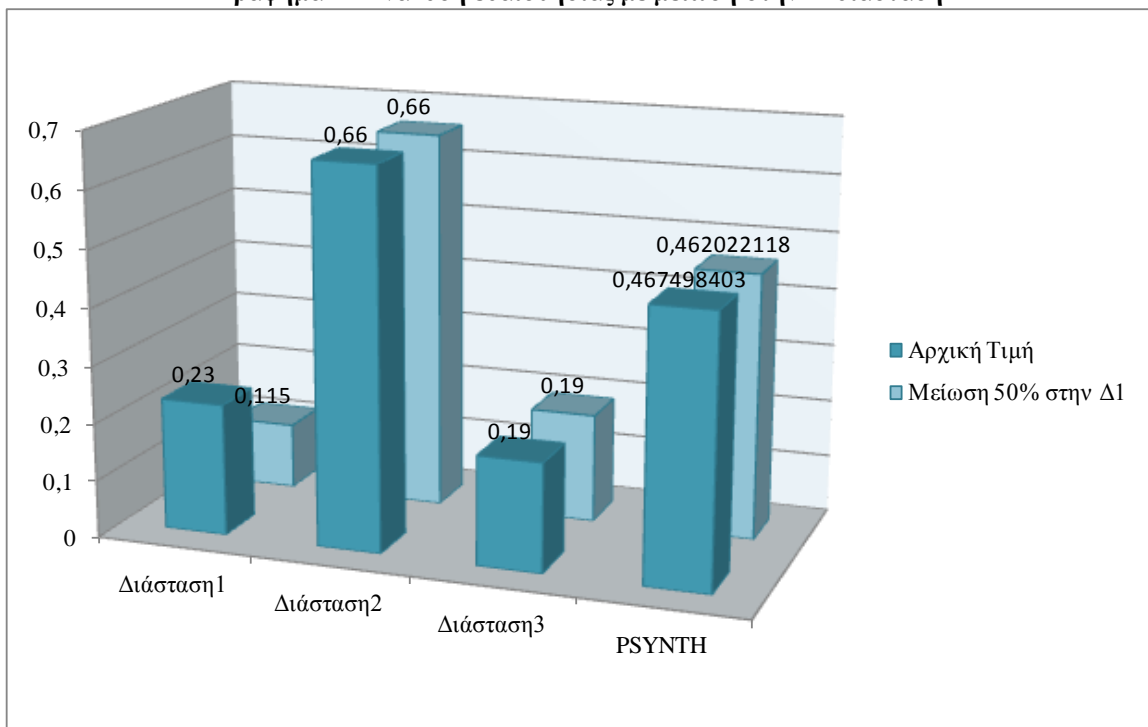

Γράφημα 13 Ανάλυση ευαισθησίας με αύξηση στην 3^η διάσταση

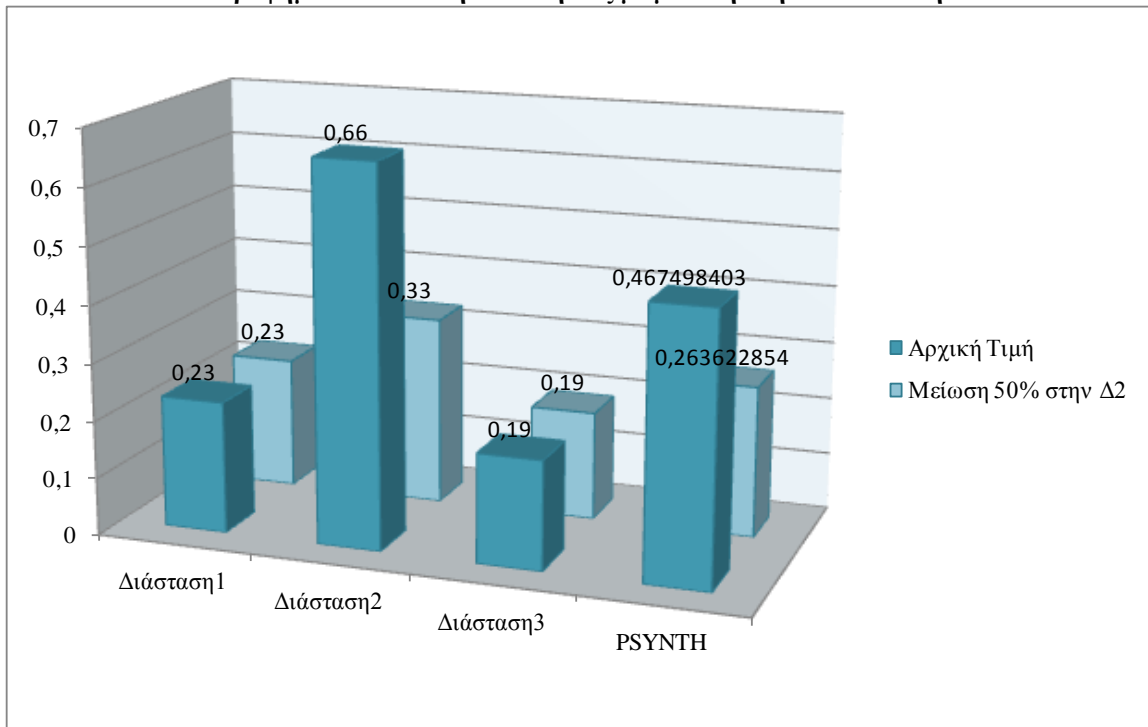

Από την άλλη μεριά, στην περίπτωση μείωσης της τιμής της πρώτης διάστασης από 0,23 σε 0,115 με τις άλλες δύο σταθερές έχουμε μια μείωση του συνθετικού δείκτη από 0,4674 σε 0,4620. Αντίστοιχα, μια μείωση της δεύτερης διάστασης κατά 50%, δηλαδή από 0,66 σε 0,33, οδηγεί σε μείωση του συνθετικού δείκτη από 0,4674 σε 0,2636 (ποσοστιαία μείωση 43,6%). Επίσης, η μείωση της τρίτης διάστασης, από 0,19 σε 0,095, κρατώντας τις άλλες δύο σταθερές, συνεπάγεται μια μείωση της τιμής του συνθετικού δείκτη από 0,4674 σε 0,4644.

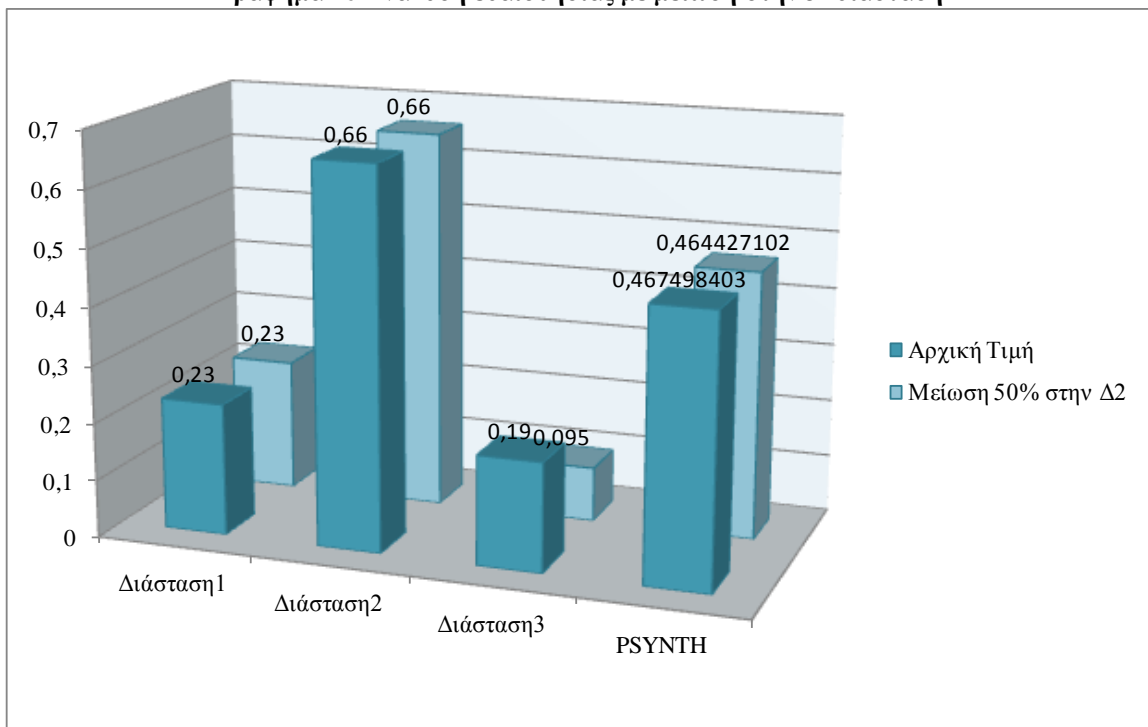
Γράφημα 14 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 1^η διάσταση

Γράφημα 15 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 2^η διάσταση

Γράφημα 16 Ανάλυση ευαισθησίας με μείωση στην 3^η διάσταση

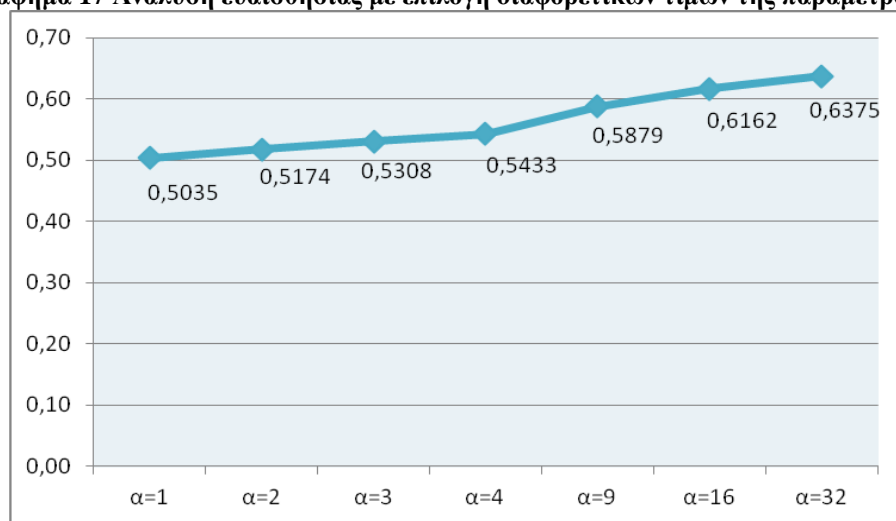

Τέλος, επιβεβαιώνεται η ιδιότητα σύμφωνα με την οποία για τυχαία επιλεγμένους υποδείκτες $P_i = (0,659728, 0,480015, 0,370651)$ και θέτοντας $\alpha=32,16,9,4,3,2,1$ τότε $P(32)>P(16)> P(9)>P(4)> P(3)>P(2)> P(1)$.

Πίνακας 27 Ανάλυση ευαισθησίας με επιλογή διαφορετικών τιμών της παραμέτρου α .

Διάσταση1	0,659728						
Διάσταση2	0,480015						
Διάσταση3	0,370651						
	$\alpha=1$	$\alpha=2$	$\alpha=3$	$\alpha=4$	$\alpha=9$	$\alpha=16$	$\alpha=32$
PSYNTH	0,5035	0,5174	0,5308	0,5433	0,5879	0,6162	0,6375

Γράφημα 17 Ανάλυση ευαισθησίας με επιλογή διαφορετικών τιμών της παραμέτρου α .

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, όσο η παράμετρος α αυξάνεται, τόσο η τιμή που λαμβάνουν οι συνθετικοί δείκτες προσεγγίζει την τιμή του υποδείκτη με το υψηλότερο ποσοστό αποστέρησης. Συγκεκριμένα, για τιμές $\alpha:9,16,32$ όπως προκύπτει και από τον σχετικό πίνακα, η τιμή του συνθετικού δείκτη προσεγγίζει την τιμή της πρώτης διάστασης. Από την άλλη μεριά, αν τεθεί $\alpha=1$, τότε ο συνθετικός δείκτης λαμβάνει την μορφή του απλού μέσου όρου. Ως εκ τούτου, μια τιμή $\alpha=3$ μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική, καθώς δίνει την επιθυμητή επιπλέον στάθμιση στην διάσταση με την μεγαλύτερη αποστέρηση, χωρίς ωστόσο να γίνεται υπερβολική. Επιπλέον, για λόγους συγκρισιμότητας, είναι χρήσιμο να επιλεγεί $\alpha=3$ καθώς αυτή άλλωστε είναι και η τιμή που έχει επιλεγεί για τον υπολογισμό του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης HDI των Ηνωμένων Εθνών.

Κεφάλαιο 3. Εμπειρική Διερεύνηση των επιπέδων της εισοδηματικής ανισότητας, της πώλωσης και της φτώχειας στην Ελλάδα με στοιχεία από την έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης EU-SILC. Μέτρηση της πολυδιάστατης φτώχειας με την χρήση συνθετικών δεικτών και εξέταση της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth).

Bene diagnosticur, bene curatur.

«Καλή διάγνωση, καλή θεραπεία».

3.1. Σκοπός του κεφαλαίου.

Ο σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η εμπειρική διερεύνηση των επιπέδων της εισοδηματικής ανισότητας, της πώλωσης και της φτώχειας στην Ελλάδα. Άλλωστε, τα τρία αυτά θέματα και ειδικά αυτό της πώλωσης - το οποίο δεν έχει μελετηθεί εμπειρικά ακόμα στην χώρα μας - είναι εξόχως πολιτικά ζητήματα, δεδομένου ότι αφορούν άμεσα την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Είναι δε αυτονόητο ότι δεν έχει λόγο ύπαρξης οποιαδήποτε πολιτική προσέγγιση αν δεν αποσκοπεί στην ευημερία των ατόμων που απαρτίζουν το κοινωνικό σύνολο.

Ο παραπάνω στόχος θα επιτευχθεί με την εφαρμογή των τεχνικών ανάλυσης που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και εξειδικεύονται περαιτέρω στο σχετικό παράρτημα, οι οποίες εκμεταλλεύονται των πρωτογενών δεδομένων από την έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης EU-SILC για τα έτη 2003 και 2007.

Επιπλέον, πέρα από την εισοδηματική διάσταση, θα επιχειρηθεί να γίνουν μετρήσεις της πολυδιάστατης φτώχειας, όπως αυτή καθορίστηκε στα πλαίσια της μεθοδολογικής προσέγγισης που προτείνεται σε αυτή την μελέτη. Αυτή η συνθετική προσέγγιση αναμένεται να συνοψίσει τους πολλαπλούς παράγοντες αποστέρησης και αποκλεισμού οι οποίοι δεν θα ήταν δυνατόν να αποδοθούν με την χρήση μονοδιάστατων μέτρων. Για τον σκοπό αυτό θα γίνει χρήση των πρωτογενών δεδομένων από την έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης EU-SILC για τα έτη 2003 και 2007 καθώς και των αποτελεσμάτων των μετρήσεων που ανακοίνωσε η ΕΛ.ΣΤΑΤ. αναφορικά με τις έρευνες EU-SILC για τα έτη 2010 - 2012.

Για την καλύτερη δυνατή ανίχνευση και απόδοση των εξεταζόμενων φαινομένων θα χρησιμοποιηθούν περιγραφικές στατιστικές τεχνικές, εξειδικευμένοι μαθηματικοί υπολογισμοί μέτρων και δεικτών, πινακοποιήσεις των συγκεντρωτικών αποτελεσμάτων, καθώς και ειδικά διαγράμματα. Τέλος, θα διερευνηθεί το ερώτημα σχετικά με την ουσιαστική πολιτική αντιμετώπισης του εισοδηματικά φτωχού τμήματος του πληθυσμού καθώς και η στατιστική τεκμηρίωση του αποτελέσματος.

3.2. Σύντομη αναδρομή και συνοπτική περιγραφή της έρευνας EU-SILC.

Κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Λισαβόνα που έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 2000, μεταξύ άλλων, τέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στα Κράτη Μέλη, ο στρατηγικός στόχος της αντιμετώπισης του προβλήματος της απόλυτης φτώχειας με χρονικό ορίζοντα το έτος 2010. Τα μέσα που προσδιόρισε το Συμβούλιο για την επίτευξη του στόχου αυτού ήταν η αδιάπτωτη οικονομική μεγέθυνση, η αύξηση της απασχόλησης και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής.

Η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) για να ανταπεξέλθει στα καθήκοντα που της ανετέθησαν στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια που ακολούθησαν⁴⁴, έθεσε ως άμεση προτεραιότητα το γεγονός ότι θα πρέπει να διαθέτει συγκρίσιμα και επίκαιρα συγχρονικά⁴⁵ και διαχρονικά⁴⁶ δεδομένα σχετικά με την κατανομή του εισοδήματος, το επίπεδο και την σύνθεση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

⁴⁴ της Νίκαιας, της Στοκχόλμης και του Λάεκεν.

⁴⁵ ως "συγχρονικά δεδομένα" νοούνται τα δεδομένα που αναφέρονται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή ή σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Τα συγχρονικά δεδομένα μπορούν να προέρχονται είτε από συγχρονική δειγματοληπτική έρευνα, με ή χωρίς κατά σειρά εναλλαγή του δείγματος, είτε από καθαρώς δειγματοληπτική έρευνα τύπου πάνελ (με την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται αντιπροσωπευτικότητα στη συγχρονική συνιστώσα). Τα δεδομένα αυτά δύνανται να συνδυάζονται με δεδομένα προερχόμενα από μητρώα (δεδομένα για άτομα, νοικοκυριά ή κατοικίες τα οποία συλλέγονται από διοικητικά ή στατιστικά μητρώα σε επίπεδο μονάδας).

⁴⁶ ως "διαχρονικά δεδομένα" νοούνται τα δεδομένα που αναφέρονται στις εξελίξεις σε ατομικό επίπεδο με την πάροδο του χρόνου, οι οποίες παρατηρούνται περιοδικά για ορισμένη χρονική διάρκεια. Τα διαχρονικά δεδομένα μπορούν να προέρχονται είτε από συγχρονική έρευνα με κατά σειρά εναλλαγή του δείγματος, στο πλαίσιο της οποίας τα επιλεγόμενα άτομα ακολουθούνται, είτε από έρευνα τύπου πάνελ. Τα δεδομένα αυτά δύνανται να συνδυάζονται με δεδομένα προερχόμενα από μητρώα.

Αυτό προϋπέθετε την δημιουργία μιας ανοιχτής μεθόδου συντονισμού σε αυτό τον τομέα, όπου στην ουσία θα αποτελούσε ένα σύστημα ελέγχου κλειστού βρόγχου (βλ. διάγραμμα 19). Από τη στιγμή που συμφωνούνταν οι κοινοί στόχοι, στη συνέχεια θα γίνονταν ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών, το αποτέλεσμα των οποίων παρακολουθούνταν και μέσω της σχετικής ανάδρασης θα βελτιωνόταν ή θα επανακαθοριζόταν.

Διάγραμμα 19 Σύστημα ελέγχου κλειστού βρόγχου πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού

Σύστημα ελέγχου κλειστού βρόγχου.

Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laeken, τον Δεκέμβριο του 2001 καθόρισε 18 κοινούς στατιστικούς δείκτες για την κοινωνική σύγκλιση, οι οποίοι επέτρεψαν την καταγραφή, με συγκρίσιμο τρόπο, της προόδου των Κρατών-Μελών, για τους συμφωνημένους στόχους (βλ. Πίνακα 28). Οι δείκτες αυτοί κάλυψαν τέσσερις πολύ σημαντικές πτυχές της κοινωνικής σύγκλισης (οικονομική φτώχεια, απασχόληση, υγεία και εκπαίδευση) οι οποίες εν πολλοίς, προβάλλουν την πολυδιάστατη μορφή του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, οι 18 δείκτες που συμφωνήθηκαν, ομαδοποιήθηκαν σε δέκα (10) κύριους δείκτες οι οποίοι καλύπτουν ευρεία πεδία τα οποία θεωρούνται ως τα πιο σημαντικά συστατικά του κοινωνικού αποκλεισμού και στους επόμενους οκτώ (8), οι οποίοι υποστηρίζουν τους προηγούμενους και περιγράφουν άλλες διαστάσεις του προβλήματος. Οι δείκτες κοινωνικής συνοχής βοήθησαν, μεταξύ άλλων, στη διαμόρφωση και στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής της χώρας μας.

Πίνακας 28 Κοινοί στατιστικοί δείκτες για την κοινωνική σύγκλιση σε επίπεδο ΕΕ (Laeken)

α/α	Δείκτης
1	Οικονομική Επισφάλεια
2	Κίνδυνος φτώχειας
3	Ανισότητα στην κατανομή εισοδήματος
4	Παρατεταμένη επισφάλεια
5	Βάθος του κινδύνου επισφάλειας
6	Περιφερειακή συνοχή
7	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας
8	Άτομα σε νοικοκυριά χωρίς πρόσβαση στην απασχόληση (Αποκλεισμένοι από την απασχόληση)
9	Πρόωρη αποχώρηση από το σχολείο
10	Προσδόκιμο επιβίωσης στη γέννηση
11	Κατάσταση υγείας
12	Εναλλακτικές γραμμές επισφάλειας – Διασπορά γύρω από την κεντρική γραμμή
13	Επισφάλεια με γραμμή σταθερής αγοραστικής αξίας
14	Επισφάλεια προ κοινωνικών μεταβιβάσεων
15	Ανισοκατανομή εισοδήματος – Δείκτης Gini
16	Μερίδιο μακροχρόνιας ανεργίας
17	Ποσοστό ιδιαίτερα μακροχρόνιας ανεργίας
18	Άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο

Τον Ιούνιο του 2003 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τους τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας καθώς και την γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, εξέδωσαν τον κανονισμό (ΕΚ) 1177/2003 σχετικά με τις κοινοτικές στατιστικές για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης EU-SILC (European Union Survey for Income and Living Conditions), η οποία αποτελεί την συνέχεια της έρευνας ECHP (European Community Household Panel). Αποφασίστηκε ότι η καλύτερη μέθοδος για την εκτίμηση της κατάστασης όσον αφορά το εισόδημα, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η κατάρτιση κοινοτικών στατιστικών με εναρμονισμένες μεθόδους και ορισμούς που θα πρέπει να ενημερώνονται ετησίως χρησιμοποιώντας διαχρονικά μικροδεδομένα σε επίπεδο νοικοκυριών⁴⁷ και ατόμων.

⁴⁷ ως "ιδιωτικό νοικοκυριό" νοείται ένα πρόσωπο το οποίο ζει μόνο του ή μια ομάδα προσώπων τα οποία ζουν μαζί την ίδια ιδιωτική κατοικία και μοιράζονται τα έξοδα, συμπεριλαμβανομένης της από κοινού προμήθειας των προς το ζην. *Τα ιδιωτικά νοικοκυριά διακρίνονται σε:*

α) Μονοπρόσωπα νοικοκυριά:

- Ένα άτομο που ζει σε μία κατοικία ή σε ένα δωμάτιο κατοικίας και προμηθεύεται μόνο του τα απαραίτητα είδη για τη συντήρησή του.

Μετά τον σχεδιασμό και την εξαγωγή του δείγματος, σύμφωνα με την κατάλληλη μέθοδο δειγματοληψίας (βλ. σχ. Παράρτημα ΙΙΙ) η οποία ορίζεται από την Eurostat, συγκεντρώνονται στοιχεία που αφορούν: στο εισόδημα από οποιαδήποτε πηγή και αν προέρχεται (*εργασία, περιουσία, κοινωνικά επιδόματα κ.λπ.*), στην απασχόληση, στις συνθήκες στέγασης (*ποιότητα κατοικίας, ανέσεις κ.λπ.*), στο επίπεδο εκπαίδευσης και στην κατάσταση της υγείας των μελών του νοικοκυριού.

Με τις πληροφορίες που συγκεντρώνονται, διερευνώνται ορισμένα κοινωνικο-οικονομικά μεγέθη, τα οποία επηρεάζουν τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού. Αυτό γίνεται δυνατό μέσω υπολογισμού δεικτών κοινωνικής συνοχής και παράγοντας συστηματικές στατιστικές σχετικά με τις εισοδηματικές ανισότητες, τις ανισότητες στις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Κυριότεροι δείκτες κοινωνικής συνοχής είναι η φτώχεια πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι συντάξεις γήρατος και χηρείας), η φτώχεια μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι συντάξεις γήρατος και χηρείας), η εισοδηματική ανισότητα (S80/S20), η μισθολογική διαφορά μεταξύ των φύλων κλπ.

Το θετικό στοιχείο των παραπάνω δεικτών είναι ότι είναι εύκολα κατανοητοί και δίνουν σημαντικό πληροφοριακό υλικό, ιδιαίτερα στους ασκούντες πολιτική. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, τουλάχιστον ως προς τα θέματα μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας υπάρχουν μέτρα που ικανοποιούν υψηλότερες απαιτήσεις ως προς την αρτιότητα και την επάρκεια τους.

• Δύο ή περισσότερα άτομα συγγενικά ή μη, τα οποία διαμένουν σε μία κατοικία, αλλά δεν προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους, το καθένα από αυτά έχει την αποκλειστική χρήση ενός τουλάχιστον δωματίου και δε χρησιμοποιούν κάποιον κύριο κοινό χώρο (καθιστικό, γραφείο - όχι όμως χωλ- κλπ.).

β) Πολυπρόσωπα νοικοκυριά:

- Ένα ζευγάρι μόνο του ή γονείς με τα παιδιά τους ή ένας από τους γονείς με τα παιδιά του.
- Ένα ζευγάρι με ή χωρίς παιδιά, οι γονείς του ζευγαριού και η εσωτερική οικιακή βοηθός, αν υπάρχει και προτίθεται να παραμείνει για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 6 μηνών.
- Δύο ή περισσότερα άτομα, όχι απαραίτητα συγγενικά μεταξύ τους, τα οποία διαμένουν σε μία κατοικία και προμηθεύονται από κοινού τα είδη που είναι απαραίτητα για τη διαβίωσή τους.
- Μία οικογένεια με έναν έως πέντε -το πολύ- οικοτρόφους.

3.3. Θέματα χρησιμοποιούμενων εισοδηματικών μεταβλητών

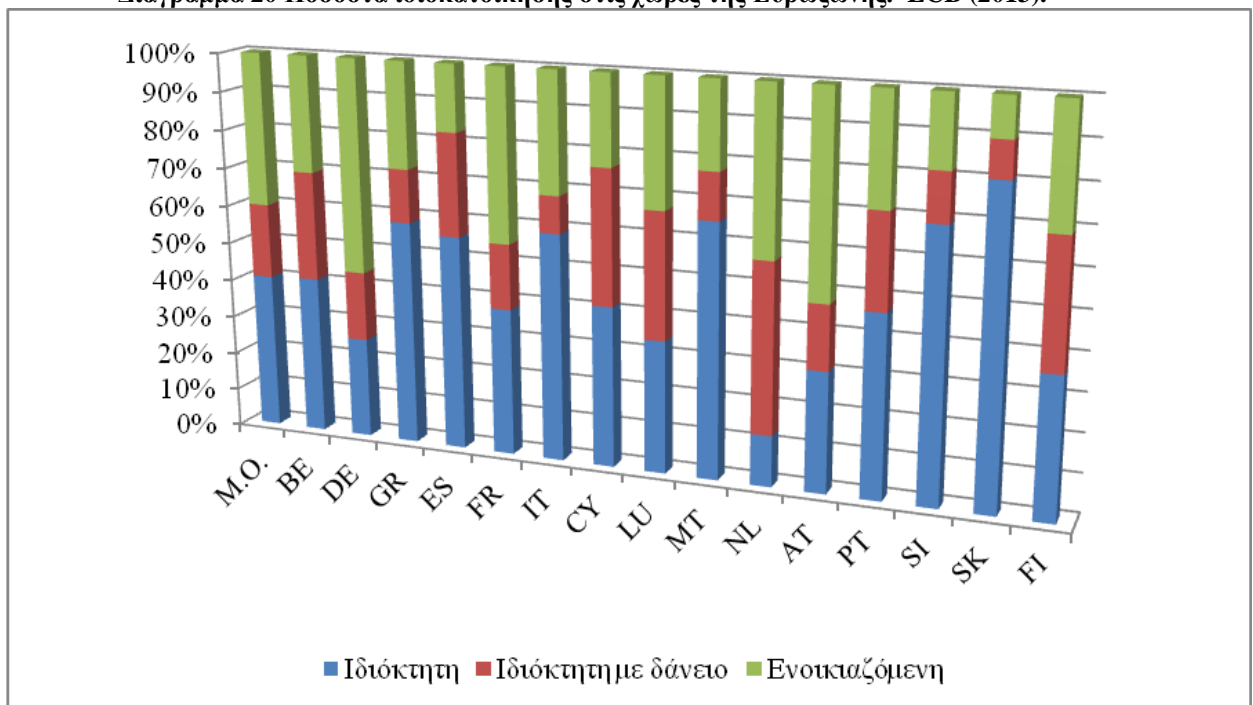
Για τον υπολογισμό της βασικής μεταβλητής που χρησιμοποιείται για τους υπολογισμούς του πρώτου μέρους, δηλαδή του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του νοικοκυριού, λαμβάνεται υπόψη το συνολικό καθαρό εισόδημα, δηλαδή το εισόδημα που προκύπτει μετά την αφαίρεση των φόρων και των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση, που λαμβάνεται από όλα τα μέλη του νοικοκυριού. Συγκεκριμένα, οι εισοδηματικές συνιστώσες που περιλαμβάνονται στην έρευνα EU SILC είναι:

- Το εισόδημα από εργασία
- Το εισόδημα από περιουσία
- Οι κοινωνικές παροχές και οι συντάξεις
- Οι χρηματικές μεταβιβάσεις από άλλα νοικοκυριά
- Το τεκμαρτό εισόδημα από τη χρήση του αυτοκινήτου της επιχείρησης

Άλλες εισοδηματικές συνιστώσες, όπως το τεκμαρτό ενοίκιο από ιδιοκατοίκηση, οι έμμεσες κοινωνικές μεταβιβάσεις και τα εισοδήματα σε είδος, είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά τα αποτελέσματα. Για τον λόγο αυτόν στη συνέχεια της παρούσης μελέτης θα εκτελεστούν υπολογισμοί όπου στο εισόδημα θα συμπεριλαμβάνονται και αυτές οι μεταβλητές. Αυτό έγινε διότι σύμφωνα με την έρευνα εισοδήματος και κατανάλωσης της ECB (2013), τόσο στην Ελλάδα όσο και στις λοιπές χώρες της Ευρωζώνης, εκτός από τα οχήματα, το πιο διαδεδομένο περιουσιακό στοιχείο είναι η ιδιόκτητη κύρια κατοικία του νοικοκυριού. Μάλιστα, ως προς το τελευταίο στοιχείο, στην εν λόγω έρευνα εντοπίζονται σαφείς διαφορές σχετικά με το ποσοστό κατοχής ιδιόκτητης κατοικίας. Ειδικότερα, στην Ελλάδα το ποσοστό ιδιοκατοίκησης ανέρχεται στο 72,4%, εκ των οποίων το 13,9% είναι ιδιοκτήτες με υποθηκευμένο το ακίνητο και το υπόλοιπο 58,5% αφορά σε ιδιοκτήτες με πλήρη κυριότητα. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι, από την μια μεριά το ποσοστό των ιδιοκτητών με πλήρη κυριότητα είναι υψηλότερο στην Ελλάδα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (40,7%), αλλά από την άλλη το ποσοστό των ιδιοκτητών με υποθηκευμένη κατοικία (13,9%) είναι χαμηλότερο σε σχέση με αυτό που ισχύει για τις άλλες χώρες (19,4%) τις οποίες εξετάζει η εν λόγω έρευνα. Επιπλέον, δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι η Ελλάδα

εξακολουθεί να έχει μεγάλο αγροτικό τομέα και το ποσοστό ιδιοκατοίκησης στην περιφέρεια και ειδικότερα στις αραιοκατοικημένες περιοχές αγγίζει το 100%. Αναφορικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, τα υψηλότερα ποσοστά ιδιόκτητης κατοικίας ανήκουν στην Σλοβακία, την Ισπανία και την Σλοβενία με πάνω από 80% ενώ τα χαμηλότερα ανήκουν στην Γερμανία και την Αυστρία (44,2% και 47,7% αντίστοιχα). Βέβαια, στην εν λόγω έρευνα επισημαίνεται ότι οι λόγοι που εξηγούν τα χαμηλά ποσοστά στην Γερμανία είναι ιστορικοί (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος), καθώς και φορολογικές ή θεσμικές διαφορές (ECB, 2013, σελ. 29).

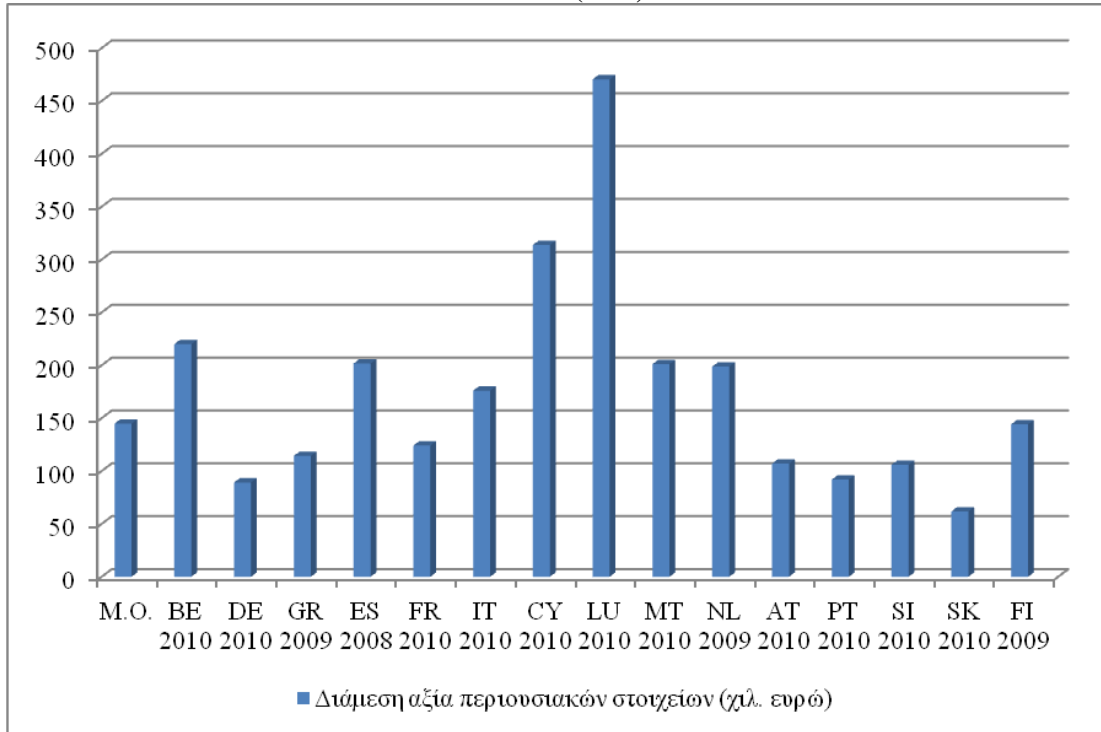
Διάγραμμα 20 Ποσοστά ιδιοκατοίκησης στις χώρες της Ευρωζώνης. ECB (2013).

Επισημαίνεται ότι η περιουσία των νοικοκυριών απαρτίζεται από την ακίνητη περιουσία και τα χρηματοοικονομικά στοιχεία. Σύμφωνα με την έρευνα εισοδήματος και κατανάλωσης της ECB (2013) και εξετάζοντας τα ποσοστά της διάμεσης περιουσίας προκύπτει ότι η κατάταξη των χωρών με φθίνουσα σειρά είναι το Λουξεμβούργο, η Κύπρος, το Βέλγιο, η Ισπανία, η Μάλτα, η Ολλανδία και ακολουθούν οι υπόλοιπες. Η Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία του 2009 βρίσκεται στην 10^η θέση από τις 15 χώρες. Βέβαια επισημαίνεται ότι τόσο στην Ελλάδα όσο και στις λοιπές Ευρωπαϊκές χώρες

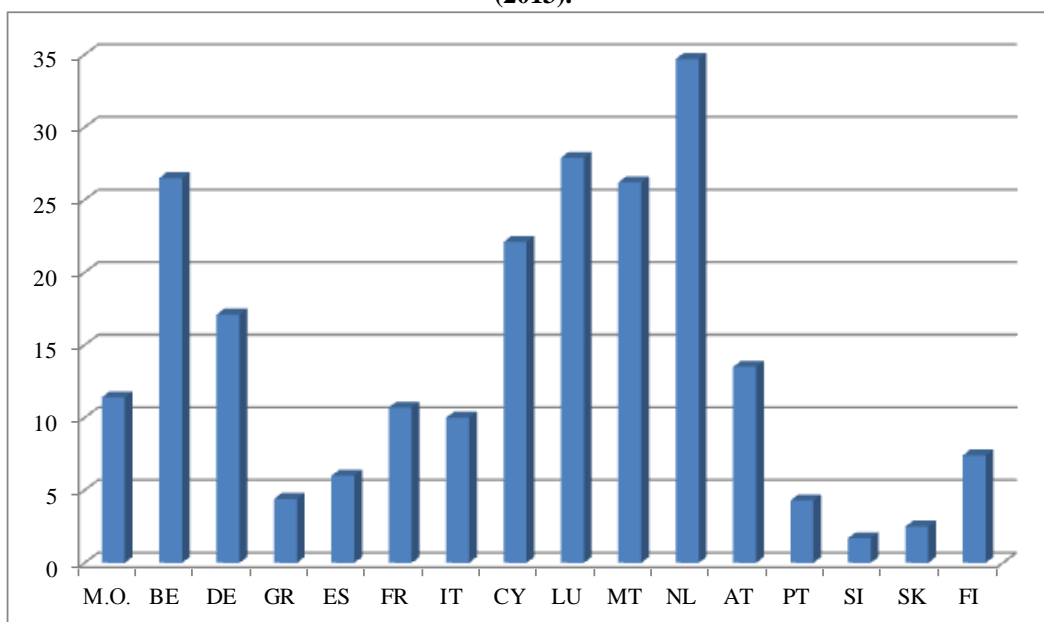
εκτός από τα οχήματα, το πιο διαδεδομένο περιουσιακό στοιχείο είναι η ιδιόκτητη κύρια κατοικία του νοικοκυριού.

Διάγραμμα 21. Διάμεση αξία πραγματικών περιουσιακών στοιχείων στις χώρες της Ευρωζώνης. ECB (2013).

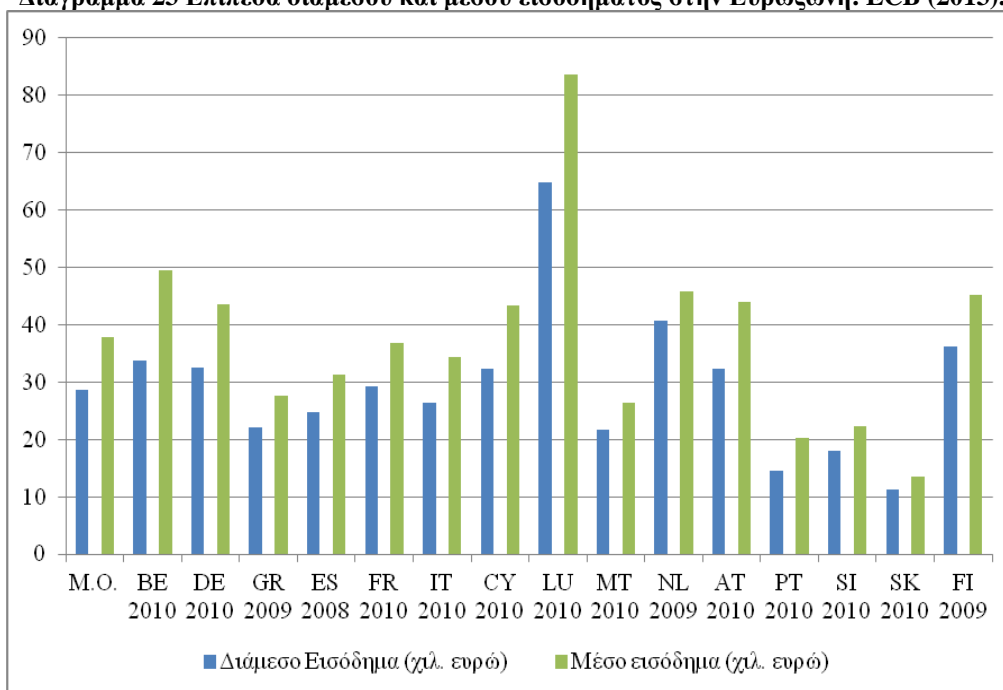
Επιπλέον, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, τα ευρήματα σε σχέση με την διάμεση αξία της περιουσίας των νοικοκυριών σε χρηματοοικονομικά στοιχεία, δείχνουν ότι υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στην κατανομή των ποσοστών ιδιοκτησίας ακινήτων. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα με διάμεση αξία 4.400 ευρώ εξακολουθεί να κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις (12^η /15) ενώ στον αντίποδα βρίσκονται χώρες όπως η Ολλανδία (34.700 ευρώ), το Λουξεμβούργο (27.900 ευρώ) και το Βέλγιο (26.500 ευρώ). Η Γερμανία με διάμεση αξία κατοχής χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων τα 17.100 ευρώ κατέχει την 6^η θέση, ενώ όπως προέκυψε από την προηγούμενη ανάλυση σύμφωνα με τη σειρά κατάταξης του ποσοστού ιδιοκατοίκησης κατέχει την προτελευταία θέση.

Διάγραμμα 22 Διάμεση αξία χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων στην Ευρωζώνη. ECB (2013).

Από την εξέταση των διαγραμμάτων προκύπτει ότι υπάρχει μεγαλύτερη ομοιότητα στη σύγκριση των επιπέδων εισοδήματος σε σχέση με την κατοχή χρηματοοικονομικών στοιχείων και συνολικής περιουσίας παρά με τα ποσοστά ιδιοκατοίκησης.

Διάγραμμα 23 Επίπεδα διάμεσου και μέσου εισοδήματος στην Ευρωζώνη. ECB (2013).

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι από την μια πλευρά υπάρχει χρησιμότητα να συμπεριλαμβάνονται και τεκμαρτά μέρη στο εισόδημα, αλλά από την άλλη για την εξαγωγή συμπερασμάτων και ειδικά συγκριτικών συμπερασμάτων μεταξύ χωρών θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν και τα θέματα που περιγράφηκαν παραπάνω.

Τέλος, πρέπει επίσης να τονιστεί ότι στην έρευνα EU SILC δεν περιλαμβάνονται ομάδες πληθυσμού, φτωχές κατά τεκμήριο, όπως οι άστεγοι, οι διαβιούντες σε ιδρύματα και οι αθίγγανοι, ενώ υποεκπροσωπείται η σημαντική κατηγορία των οικονομικών μεταναστών.

3.4. Ανάλυση με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2003.

Για τους σκοπούς της πρώτης φάσης της εμπειρικής ανάλυσης, επιλέχθηκαν τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2003 με χώρα αναφοράς την Ελλάδα. Ο λόγος που επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα στοιχεία είναι προφανής, καθώς ήταν το πρώτο έτος εφαρμογής αυτής της έρευνας, η οποία συνεχίζεται έως σήμερα. Η ανάλυση που ακολουθεί γίνεται σε στάδια, τα οποία αναλύονται ως εξής:

Κατά τα πρώτα στάδια θα επιχειρηθεί μια περιγραφική ανάλυση των εισοδηματικών μεταβλητών, οι οποίες δίνουν μια διαισθητική απεικόνιση της κατάστασης, τουλάχιστον σε ποσοτικό επίπεδο.

Εν συνεχεία, θα υπολογιστούν τα μέτρα ανισότητας και φτώχειας που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα επίπεδα υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και τα επίπεδα πώλωσης. Τα παραπάνω μέτρα θα υπολογιστούν τόσο για το σύνολο του πληθυσμού, όσο και για συγκεκριμένες ομάδες που συνθέτουν τον πληθυσμό και οι οποίες θα αφορούν τον βαθμό αστικότητας, την υπηκοότητα, το φύλο, την οικονομική δραστηριότητα κ.α.

Επιπλέον, θα εξετασθεί εάν η οικονομική μεγέθυνση που παρατηρήθηκε κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, σε εισοδηματικούς όρους, ήταν επωφελής για τα ασθενέστερα στρώματα της οικονομικής κλίμακας.

Τέλος, θα υπολογιστούν οι συνθετικοί δείκτες που προτάθηκαν στο προηγούμενο τμήμα της παρούσας διατριβής και θα μελετηθούν οι επιπτώσεις της φορολογίας στην αναδιανομή και η σχέση του εισοδήματος με το επίπεδο εκπαίδευσης.

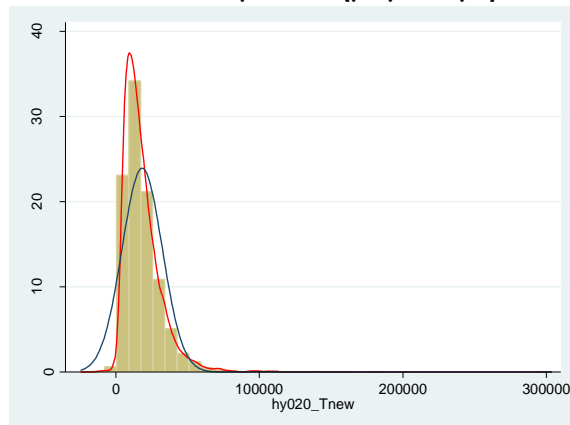
3.4.1. Περιγραφικές στατιστικές εισοδηματικών μεταβλητών.

Όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως, η έννοια του εισοδήματος έχει -και θα συνεχίσει να έχει- ιδιαίτερη σημασία για την ανάλυση και την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στα εξεταζόμενα φαινόμενα. Ως εκ τούτου, το πρώτο βήμα κάθε μελέτης πρέπει να αποτελεί η λεπτομερής εξέταση των διαθέσιμων δεδομένων σχετικά με τις εισοδηματικές μεταβλητές. Για τον λόγο αυτό στη παρούσα μελέτη, αρχικά εφαρμόζονται μέθοδοι περιγραφικής στατιστικής προκειμένου να γίνουν αντιληπτά τα βασικά στοιχεία σε σχέση με την κατανομή των εξεταζόμενων μεταβλητών. Οι μεταβλητές που διερευνώνται σε πρώτη φάση είναι: το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα, όταν για τον υπολογισμό αυτού έχουν ληφθεί υπ' όψιν τα τεκμαρτά μέρη του εισοδήματος (HY020_Tnew), το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα χωρίς να συμπεριλαμβάνονται τα τεκμαρτά μέρη (HY020new), το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα χωρίς να έχουν ληφθεί υπ' όψιν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις και οι συντάξεις (HY023new), το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων (HY022new), καθώς και το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα (eq_inc_020new). Η χρήση των παραλλαγών αυτών γίνεται προκειμένου να μελετηθεί η σχετική συνεισφορά βασικών μερών της έννοιας του εισοδήματος στην διαμόρφωση των αποτελεσμάτων που εξάγουν τα μέτρα εισοδηματικής ανισότητας και φτώχειας. Στα γραφήματα 18 έως 21 απεικονίζονται τα ιστογράμματα⁴⁸ των εισοδηματικών μεταβλητών, όπου λαμβάνεται η γραφική απεικόνιση της κατανομής συχνότητας των σχετικών παρατηρήσεων.

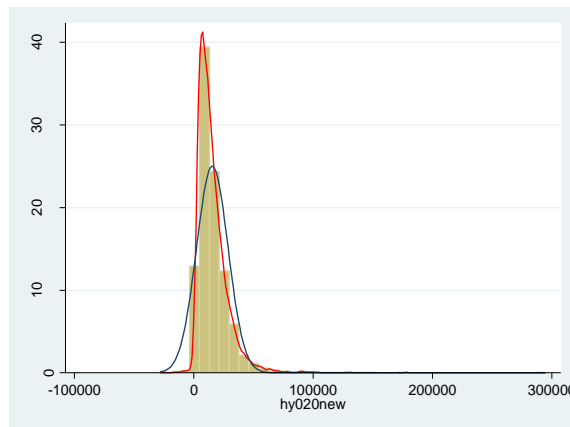
⁴⁸ Το ιστόγραμμα είναι μια εμπειρική διαγραμματική περιγραφή των στατιστικών πληροφοριών. Για την κατασκευή του διαιρείται το συνολικό διάστημα μεταξύ της μέγιστης και της ελάχιστης τιμής των παρατηρήσεων σε έναν αριθμό από ίσα σε μήκος διαδοχικά υποδιαστήματα τάξεως της κατανομής και απεικονίζει γραφικά μια μέτρηση του αριθμού των παρατηρήσεων που εμπίπτουν σε κάθε ένα από αυτά.

Από την οπτική παρατήρηση των γραφημάτων προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παρατηρήσεων συγκεντρώνεται γύρω από τη διάμεσο της κάθε εισοδηματικής κατανομής, ενώ όλα τα ιστογράμματα χαρακτηρίζονται από θετική ασυμμετρία και εκτενές δεξιό σκέλος. Ένα εμφανές αποτέλεσμα, απολύτως αναμενόμενο, είναι η δεξιά μετατόπιση του ιστογράμματος του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος όταν για τον υπολογισμό αυτού περιλαμβάνονται και τεκμαρτά στοιχεία⁴⁹.

Γράφημα 18 Συνολικό Διαθέσιμο εισόδημα με τεκμαρτά στοιχεία 2003

Γράφημα 19 Συνολικό Διαθέσιμο εισόδημα χωρίς τεκμαρτά στοιχεία 2003

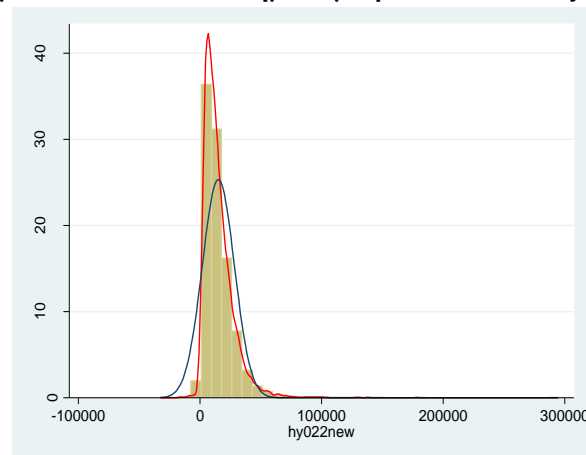
Με αριθμητικά στοιχεία αυτή η μετατόπιση μεταβάλλει το μέσο εισόδημα ανά νοικοκυριό από 16980 χ.μ. σε 19935 χ.μ και αντίστοιχα το διάμεσο εισόδημα από 13800 χ.μ.σε 16572 χ.μ. Παράλληλα, με την συμπερίληψη των τεκμαρτών στοιχείων, μειώνεται

⁴⁹ Τεκμαρτή εκτίμηση: ο υπολογισμός εύλογων (αλλά τεχνητών) υποκατάστατων τιμών για ελλείπουσες τιμές. Ως παράδειγμα τεκμαρτού εισοδήματος μπορεί να θεωρηθεί η χρήση του αυτοκινήτου της επιχείρησης.

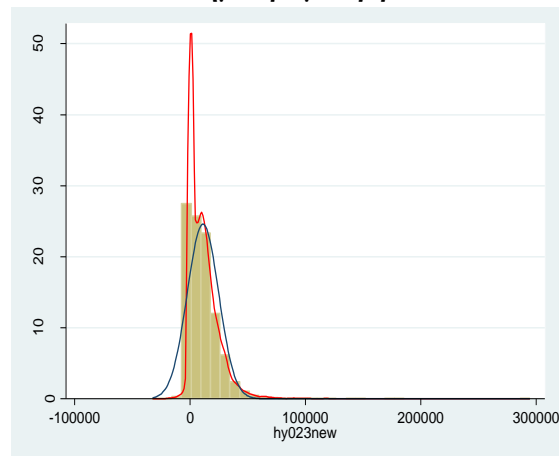
και ο συντελεστής μεταβλητότητας από 0.8343 σε 0.7550. Δηλαδή, πέρα από την αναμενόμενη αύξηση του εισοδήματος μειώνεται η σχετική διασπορά των τιμών της μεταβλητής.

Επιπλέον, από την σύγκριση μεταξύ των Γραφημάτων 20 και 21, παρατηρείται ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκονταν γύρω από το μηδενικό εισόδημα, μετατοπίζεται δεξιότερα στην κατανομή όταν στον υπολογισμό του εισοδήματος προστεθούν οι συντάξεις και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις.

Γράφημα 20 Συν. Διαθ. εισόδημα συμπερ/νων των συντάξεων 2003

Γράφημα 21 Συν. Διαθ. εισόδημα προ μεταβιβάσεων και συντάξεων 2003

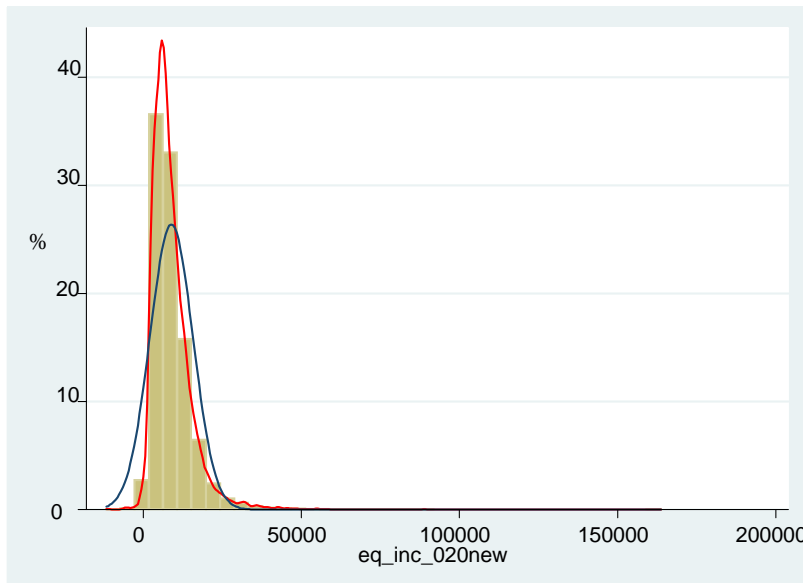

Η μετατόπιση αυτή καταδεικνύει αφ' ενός ότι οι συντάξεις και οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις αφορούν ένα αξιόλογο μερίδιο του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος και αφ' ετέρου ότι ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού εξαρτά απόλυτα την επιβίωσή του με την καταβολή αυτών. Η εν λόγω διαπίστωση έχει μεγάλη σημασία καθώς

προσδιορίζει τα μεγέθη βασικών δομικών στοιχείων του κοινωνικού κράτους, τα οποία είναι αυτονόητο ότι πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν στον σχεδιασμό και εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών και δράσεων.

Για τη συνέχεια της περιγραφικής ανάλυσης υπολογίζεται και αναπαρίσταται γραφικά το ιστόγραμμα της μεταβλητής του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος. Όπως προκύπτει από την παρατήρηση του Γραφήματος 22, η πλειονότητα των παρατηρήσεων για την μεταβλητή του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος συγκεντρώνεται στο χαμηλότερο επίπεδο της κλίμακας, με τις περισσότερες από αυτές να βρίσκονται κάτω από τις 13000 χρηματικές μονάδες.

Γράφημα 22 Ιστόγραμμα Ισοδύναμου Διαθέσιμου Εισοδήματος 2003

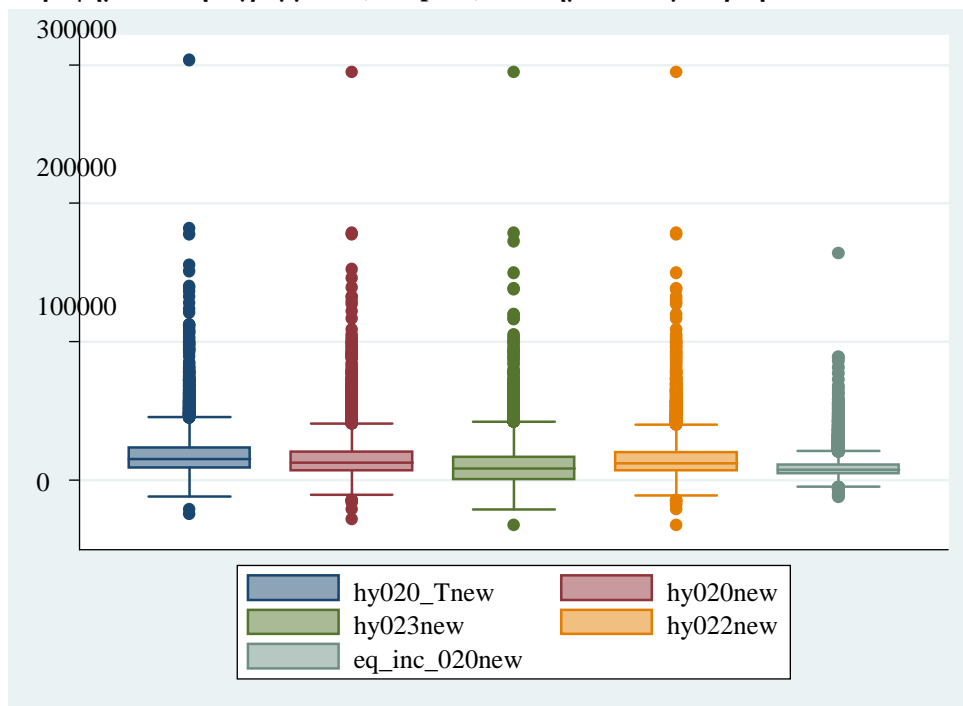

Για την ακρίβεια, το 75% των παρατηρήσεων έχουν τιμές έως 11200 χρηματικές μονάδες. Παρ' όλα, αυτά υπάρχουν και τιμές της συγκεκριμένης μεταβλητής μεγαλύτερες των 50000 χ.μ, με μέγιστη αυτή των 163722.20, οι οποίες είναι ελάχιστες στον αριθμό και για τον λόγο αυτό δεν διακρίνονται στο Γράφημα 22 χωρίς αυτό να χρειαστεί περαιτέρω τροποποίηση. Πρέπει δε να τονιστεί, ότι αυτές οι λίγες περιπτώσεις έχουν σημαντική επίπτωση στην διαμόρφωση της τιμής του μέσου, ενώ αντιθέτως έχουν

μικρής έκτασης ή ακόμα και μηδενική επίδραση στην διάμεσο τιμή, καθιστώντας την καλύτερο δείκτη κεντρικής τάσης. Συγκεκριμένα, από την εξέταση των δεδομένων του παρατηρείται σημαντική διαφορά μεταξύ μέσου και διαμέσου και συγκεκριμένα $9421.233 - 7849.41 = 1571.82$ χ.μ.

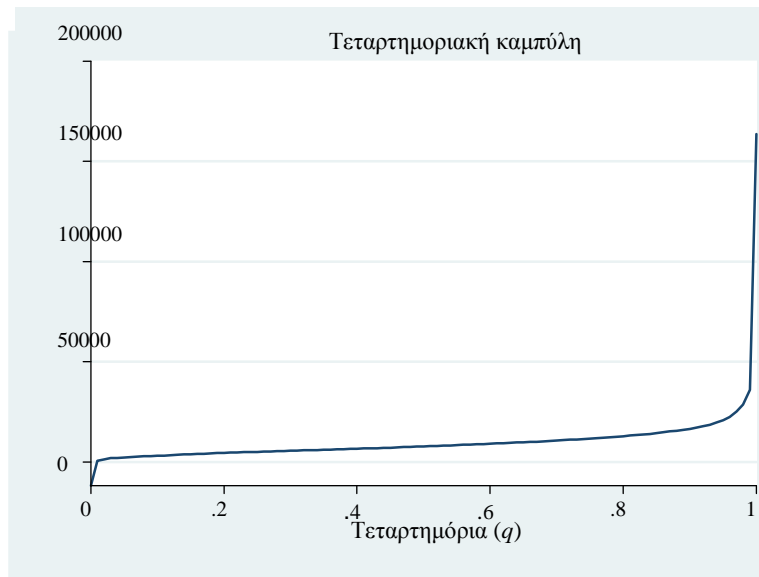
Ένα στατιστικό εργαλείο χρήσιμο για την σύγκριση των χαρακτηριστικών της κατανομής των παρατηρήσεων που αφορούν στις εξεταζόμενες εισοδηματικές μεταβλητές είναι το Θηκόγραμμα ή αλλιώς διάγραμμα Box & Whisker ή Box plot. Ένα διάγραμμα αυτού του είδους, συνοψίζει την κατανομή ενός συνόλου δεδομένων απεικονίζοντας το πρώτο και το τρίτο τεταρτημόριο (ενδιάμεσο 50% των παρατηρήσεων). Η διαφορά των δύο οριζόντιων πλευρών του παραλληλογράμμου αντιστοιχούν στην ενδοτεταρτημοριακή απόσταση (*interquartile range*, ή IQR). Η διάμεσος απεικονίζεται μέσω της ευθείας που διατρέχει το κεντρικό τμήμα του παραλληλογράμμου, ενώ οι οριζόντιες γραμμές διαγράφονται στο τελευταίο σημείο εντός των εσωτερικών φρακτών. Οι εσωτερικοί φράκτες καθορίζονται ως το πρώτο τεταρτημόριο μείον $1.5 \cdot \text{IQR}$ και το τρίτο τεταρτημόριο συν $1.5 \cdot \text{IQR}$, ενώ τα σημεία που αντιστοιχούν σε παρατηρήσεις εκτός των εσωτερικών φρακτών είναι γνωστά ως οριακές τιμές ή *outliers*. Από την παρατήρηση των θηκογραμμμάτων αφ' ενός επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα των ιστογραμμμάτων αλλά αφ' ετέρου το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι δίνουν μια σαφή εικόνα για το ποιές τιμές ανά μεταβλητή πρέπει να θεωρούνται οριακές.

Γράφημα 23 Θηκογράμματα (Box-plots) εισοδηματικών μεταβλητών SILC 2003

Επικεντρώνοντας την ανάλυση στο συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα, γίνεται εν συνεχεία η κατασκευή του διαγράμματος που αφορά στην τεταρτημοριακή καμπύλη όπου αποτυπώνονται και γραφικά τα αποτελέσματα σχετικά με το ύψος του εισοδήματος που διαθέτουν τα άτομα για κατανάλωση και επένδυση. Όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος, στον οριζόντιο άξονα του διαγράμματος μετρούνται τα ποσοστά του πληθυσμού q σε αύξουσα κατανομή, και στον κάθετο άξονα το εισόδημα x , δηλαδή όσο υψηλότερη (δεξιότερα) είναι η κατάταξη του ατόμου στον οριζόντιο άξονα τόσο μεγαλύτερο είναι το εισόδημα το οποίο αντιστοιχεί στη θέση αυτή.

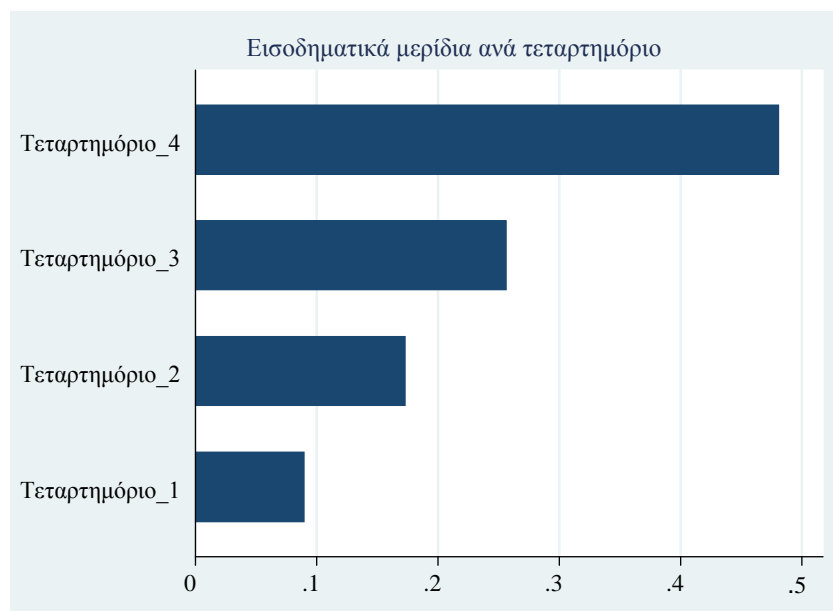
Γράφημα 24 Τεταρτημοριακή καμπύλη κατανομής Σ.Ι.Δ.Ε. (2003)

Από τον έως τώρα ανάλυση παρατηρείται ότι ορισμένες τιμές είναι μηδενικές ενώ κάποιες άλλες ακόμα και αρνητικές. Αυτό είναι δυνατόν να συμβεί όταν πληρώνονται φόροι για εισοδήματα που αποκτήθηκαν σε προγενέστερες χρονικές περιόδους, ή σε αδυναμίες κατά την διαδικασία υπολογισμού του εισοδήματος από αυτοαπασχόληση.

Εναλλακτικά, η ανάλυση μπορεί να απλουστευθεί με την εξέταση των εισοδηματικών μεριδίων που αντιστοιχούν σε κάθε τεταρτημόριο του πληθυσμού. Αυτό φαίνεται διαγραμματικά και αριθμητικά στο Διάγραμμα 24 και στον Πίνακα 29 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 24 Εισοδηματικά μερίδια ανά τεταρτημόριο 2003

Πίνακας 29 Εισοδηματικά τεταρτημόρια 2003

Ομάδα	Εισοδηματικό μερίδιο
Τεταρτημόριο_1	0.089533
Τεταρτημόριο_2	0.172835
Τεταρτημόριο_3	0.256407
Τεταρτημόριο_4	0.481226

Από την εξέταση του Πίνακα 29, το βασικό συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι το φτωχότερο 25% του πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές που αντιστοιχούν στο 8.9% του συνολικού εισοδήματος. Αντίστοιχα, στο άλλο άκρο, το πλουσιότερο 25% του πληθυσμού που ζει στην Ελληνική επικράτεια λαμβάνει εισοδηματικές ροές ίσες με το 48.1% του συνολικού εισοδήματος. Τέλος, το τρίτο τεταρτημόριο κατέχει εισοδηματικό μερίδιο αντίστοιχο με το πληθυσμιακό ποσοστό.

3.4.2.Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής ανισότητας⁵⁰.

Σε εφαρμογή της θεωρητικής ανάλυσης των μέτρων ανισότητας, γίνονται οι σχετικοί υπολογισμοί επί του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος, αρχικά με τα στοιχεία SILC 2003, κάνοντας χρήση των μέτρων Gini, Atkinson και Γενικευμένης Εντροπίας, τα αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στον Πίνακα 30.

Πίνακας 30 Μετρήσεις ανισότητας 2003 στην μεταβλητή του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος

Μέτρο_Μεταβλητή	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο
GINI_eq_inc_020new ($\rho=2$)	0.350985	0.004844	0.341489	0.360481
Atkinson_eq_inc_020new ($\varepsilon=0.5$)	0.099615	0.003141	0.093458	0.105773
G.Entropy_eq_inc_020new ($\theta=0$)	0.208475	0.005903	0.196904	0.220046
G.Entropy_eq_inc_020new($\theta=1$)Theil	0.209503	0.008913	0.192030	0.226976
G.Entropy_eq_inc_020new ($\theta=2$)	0.297739	0.029909	0.239107	0.356371
GINI_eq_inc_imputed ($\rho=2$)	0.324502	0.004426	0.315826	0.333178
Atkinson_eq_inc_imputed ($\varepsilon=0.5$)	0.085681	0.002709	0.080370	0.090993
G.Entropy_eq_inc_imputed ($\theta=0$)	0.177559	0.005137	0.167490	0.187628
G.Entropy_eq_inc_imputed ($\theta=1$)Theil	0.180251	0.007435	0.165677	0.194825
G.Entropy_eq_inc_imputed ($\theta=2$)	0.246341	0.022824	0.201599	0.291083

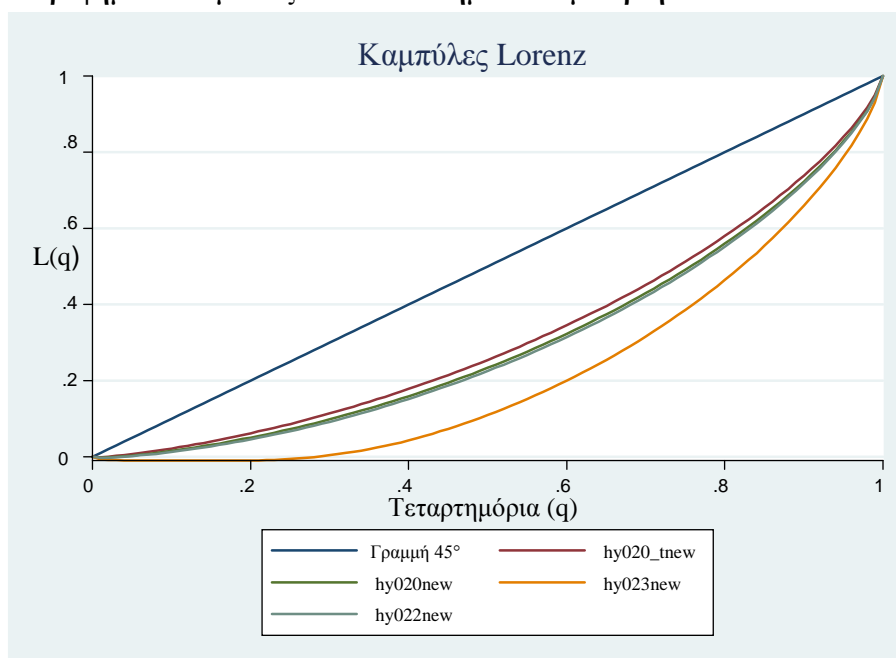
Για λόγους συγκρισιμότητας με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, ο μέσος όρος του δείκτη Gini, για τα Κράτη Μέλη της Ένωσης των 15 για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ήταν 0.30. Από αυτά τα στοιχεία προκύπτει ότι, η Ελλάδα είχε την υψηλότερη αριθμητική τιμή του συγκεκριμένου δείκτη γεγονός που συμφωνεί με την έρευνα των Μπαλούρδου και Υφαντόπουλου (2001, σελ 192) οι οποίοι είχαν επεξεργαστεί στοιχεία του 1998. Επιπλέον, για λόγους αξιοπιστίας, οι οποίοι εξηγήθηκαν σε προηγούμενο τμήμα της διατριβής, υπολογίστηκαν οι δείκτες GE και Atkinson που θα αποδειχθούν πολύ χρήσιμοι στην σύγκριση των επιπέδων ανισότητας που θα ακολουθήσει.

⁵⁰ Στους υπολογισμούς που ακολουθούν έγινε χρήση του στατιστικού προγράμματος "DASP: Distributive Analysis Stata Package", PEP, CIRPÉE and World Bank, Université Laval Araar Abdelkrim and Jean-Yves Duclos (2007).

Για την συνέχεια της ανάλυσης και καθώς θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμη η αξιολόγηση της ανισότητας της κατανομής διαφορετικών εισοδηματικών εννοιών, χρησιμοποιείται το Γράφημα 25 των καμπυλών Lorenz για το Συνολικό Ακαθάριστο Εισόδημα hy020new, το Συνολικό Ακαθάριστο Εισόδημα με τεκμαρτά hy020_tnew, το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι συντάξεις) hy023new και το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι συντάξεις) hy022new.

Από την εξέταση των καμπυλών Lorenz προκύπτει ότι την μεγαλύτερη ανισότητα στην κατανομή έχει το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι συντάξεις) hy023new. Όταν υπολογίζονται οι συντάξεις στο εισόδημα, η κατανομή του εισοδήματος γίνεται πιο ίση για τον πληθυσμό. Οι καμπύλες του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι συντάξεις) hy022new και του Συνολικού Ακαθάριστου Εισοδήματος hy020new δεν φαίνεται να έχουν σημαντικές διαφορές. Αυτή η διαπίστωση σημαίνει ότι οι συντάξεις αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο κοινωνικής πολιτικής. Επιπλέον, όταν λαμβάνονται υπ' όψιν και τα τεκμαρτά μέρη, η σχετική καμπύλη προσεγγίζει περισσότερο από τις υπόλοιπες την γραμμή πλήρους ισότητας των 45°. Αυτό το αποτέλεσμα συμφωνεί με το συμπέρασμα της έρευνας των Κουτσάμπελα και Τσακλόγλου (2010) όπου μελετήθηκε διεξοδικά η αναδιανεμητική επίδραση των μη χρηματικών εισοδημάτων στην Ελλάδα με στοιχεία από τις έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών. Τα ευρήματα των συγγραφέων καταδεικνύουν το γεγονός ότι τα τεκμαρτά μέρη του εισοδήματος κατανέμονται λιγότερο άνισα και για τον λόγο αυτό οδηγούν στην μείωση της ανισότητας.

Γράφημα 25 Καμπύλες Lorenz εισοδηματικών μεταβλητών 2003

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει, κυρίως για αναλυτικούς λόγους, η γεωγραφική διάσταση της κατανομής του εισοδήματος στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας που αποτυπώνονται στον Πίνακα 31 με υπολογισμό των τιμών των μέτρων Gini, Atkinson (0.5) και Theil. Δεδομένων των διαφορών στην κατασκευή των μέτρων ανισότητας καθώς και στις ιδιότητες τους, παρατηρείται μια διαφοροποίηση σε σχέση με την κατάταξη ορισμένων εκ των περιφερειών. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές η Στερεά Ελλάδα, η Ήπειρος και το Βόρειο Αιγαίο βρίσκονται στις πρώτες θέσεις με υψηλή εισοδηματική ανισοκατανομή, σύμφωνα με όλα τα μέτρα που χρησιμοποιήθηκαν. Στον αντίποδα, η Αττική, η Κρήτη, η Θεσσαλία και το Νότιο Αιγαίο έχουν την χαμηλότερη θέση, σε σχετικούς όρους, στην κατάταξη σύμφωνα και με τα τρία χρησιμοποιηθέντα μέτρα. Η διαφορά της περιφέρειας με την μεγαλύτερη ανισοκατανομή εισοδήματος σε όρους του δείκτη Gini ως προς αυτή με την μικρότερη είναι 39.18 (Ήπειρος) - 30.25 (Νότιο Αιγαίο) = 8.9 μονάδες, ή εναλλακτικά μια διαφοροποίηση της τάξης του 30% περίπου. Πρέπει επίσης να παρατηρηθεί ότι η κατάταξη των γεωγραφικών περιφερειών είναι δυνατόν να αλλάξει αναλόγως του χρησιμοποιούμενου μέτρου ανισότητας, εξηγώντας την αναγκαιότητα χρήσης πέραν του ενός μέτρων προκειμένου να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα.

Στην έρευνα τους οι Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος (2001), όπου μελέτησαν αναλυτικά τις περιφερειακές διαστάσεις της διανομής του εισοδήματος χρησιμοποιώντας στοιχεία του ΕΚΚΕ με έτος αναφοράς το 1998, κατέληξαν ότι η Ήπειρος, η Κ. Μακεδονία και η Θεσσαλία έχουν τις υψηλότερες τιμές του μέτρου Gini. Συνεπώς, αυτό που προκύπτει από την σύγκριση των αποτελεσμάτων, είναι ότι η ανισότητα στην περιφέρεια της Ηπείρου παραμένει υψηλή και αμετάβλητη ενώ η τάση των άλλων δύο περιφερειών είναι πτωτική σε σημαντικό βαθμό. Επίσης, και από τις δύο μελέτες εξάγεται το συμπέρασμα ότι η περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου εμφανίζει υψηλή ανισότητα, ωστόσο στο Νότιο Αιγαίο και στην Κρήτη εμφανίζεται σημαντική βελτίωση. Επιπλέον, επιβεβαιώνεται από την παρούσα μελέτη το συμπέρασμα των συγγραφέων σχετικά με την περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας όπου την κατέτασσαν ως την λιγότερο αναπτυγμένη. Τέλος, σύμφωνα με τα νεότερα στοιχεία, η περιφέρεια της Αττικής εξακολουθεί να εμφανίζει χαμηλότερες τιμές εισοδηματικής ανισότητας σε σχέση με το σύνολο της χώρας.

Πίνακας 31 Μετρήσεις Ανισότητας ανά γεωγρ/κή περιφέρεια και κατάταξη 2003.

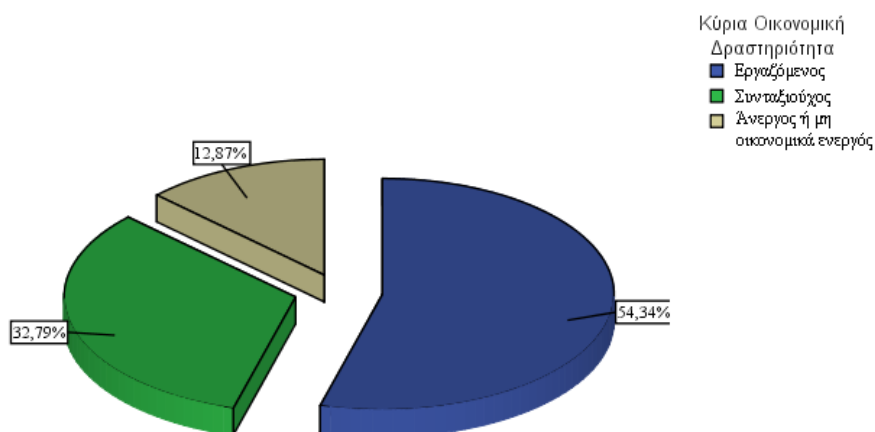
Γεωγραφική Περιφέρεια	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	Gini ($\rho=2$)	0.325748	0.014546	0.297234	0.354262	8
	GE(1) Theil	0.176444	0.017132	0.142860	0.210028	6
	Atkinson 0.5	0.088249	0.008107	0.072357	0.104141	7
Κεντρική Μακεδονία	Gini ($\rho=2$)	0.324124	0.009300	0.305893	0.342356	9
	GE(1) Theil	0.171335	0.012297	0.147230	0.195440	8
	Atkinson 0.5	0.082676	0.004920	0.073032	0.092320	8
Δυτική Μακεδονία	Gini ($\rho=2$)	0.325910	0.022290	0.282215	0.369605	7
	GE(1) Theil	0.190811	0.036749	0.118771	0.262851	5
	Atkinson 0.5	0.089574	0.013911	0.062304	0.116844	5
Θεσσαλία	Gini ($\rho=2$)	0.312851	0.009701	0.293834	0.331869	10
	GE(1) Theil	0.155690	0.009595	0.136881	0.174498	11
	Atkinson 0.5	0.076483	0.004516	0.067630	0.085336	11
Ήπειρος	Gini ($\rho=2$)	0.391855	0.025888	0.341107	0.442603	1
	GE(1) Theil	0.264090	0.041370	0.182992	0.345188	2
	Atkinson 0.5	0.127951	0.017061	0.094506	0.161396	2
Ιόνιοι Νήσοι	Gini ($\rho=2$)	0.307629	0.031034	0.246793	0.368465	12
	GE(1) Theil	0.164042	0.030009	0.105214	0.222870	9
	Atkinson 0.5	0.081905	0.014512	0.053457	0.110353	9
Δυτική Ελλάδα	Gini ($\rho=2$)	0.331923	0.012131	0.308143	0.355704	6
	GE(1) Theil	0.172875	0.012687	0.148004	0.197746	7
	Atkinson 0.5	0.089253	0.006418	0.076672	0.101834	6
Στερεά Ελλάδα	Gini ($\rho=2$)	0.391466	0.033681	0.325441	0.457491	2
	GE(1) Theil	0.291957	0.075011	0.144911	0.439002	1
	Atkinson 0.5	0.129997	0.025345	0.080312	0.179681	1
Πελοπόννησος	Gini ($\rho=2$)	0.356851	0.021463	0.314777	0.398925	4
	GE(1) Theil	0.158360	0.012819	0.133230	0.183490	10
	Atkinson 0.5	0.078340	0.005926	0.066723	0.089956	10
Αττική	Gini ($\rho=2$)	0.341909	0.008145	0.325942	0.357877	5
	GE(1) Theil	0.203490	0.014820	0.174437	0.232543	4
	Atkinson 0.5	0.096397	0.005309	0.085989	0.106804	4
Βόρειο Αιγαίο	Gini ($\rho=2$)	0.356995	0.023233	0.311451	0.402539	3
	GE(1) Theil	0.215269	0.027227	0.161894	0.268643	3
	Atkinson 0.5	0.107736	0.013265	0.081732	0.133741	3
Νότιο Αιγαίο	Gini ($\rho=2$)	0.302547	0.021645	0.260115	0.344978	13
	GE(1) Theil	0.140930	0.020494	0.100755	0.181106	12
	Atkinson 0.5	0.067684	0.008775	0.050482	0.084886	13
Κρήτη	Gini ($\rho=2$)	0.309600	0.011558	0.286942	0.332258	11
	GE(1) Theil	0.155197	0.011914	0.131842	0.178552	13
	Atkinson 0.5	0.075898	0.005505	0.065108	0.086689	12

Όσον αφορά στην διερεύνηση της εισοδηματικής ανισότητας που παρουσιάζουν οι ομάδες του πληθυσμού οι οποίες έχουν διαχωριστεί σύμφωνα με την οικονομική δραστηριότητα τους, εξάγεται το γενικότερο συμπέρασμα ότι η ομάδα με την μεγαλύτερη εισοδηματική ανισοκατανομή είναι οι άνεργοι, ακολουθούμενοι από τους εργαζόμενους, τους συνταξιούχους και τέλος τους μη οικονομικά ενεργούς. Αυτό το συμπέρασμα ενδεχομένως να προκύπτει από την εξάντληση του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο επιδοτούνται οι άνεργοι καθώς και από την πιθανότητα κάποιο ποσοστό εξ' αυτών να έχουν και άλλες πηγές εισοδήματος. Όσον αφορά στην ανισότητα που παρατηρείται στην ομάδα των εργαζομένων, μπορεί να εξηγηθεί στην ανάλυση που ακολουθεί σχετικά με τα επίπεδα εκπαίδευσης και συνεπώς της εξειδίκευσης τους στην αγορά εργασίας. Καθώς σε μια ελεύθερη οικονομία ο μισθός αποτελεί συνάρτηση της αγοραίας τιμής της ειδίκευσης των ατόμων, είναι σαφές ότι οι δυνάμεις της προφοράς και της ζήτησης εργασίας θα δημιουργούν μισθολογικές ανισότητες.

Κύρια Οικονομική Δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
1: Εργαζόμενος/η	Gini ($\rho=2$)	0.354270	0.006359	0.341804	0.366736	2
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.100766	0.004127	0.092675	0.108857	2
	GE(0)	0.212524	0.007917	0.197004	0.228043	2
	GE(1) Theil	0.212025	0.011607	0.189273	0.234778	2
	GE(2)	0.303196	0.039336	0.226084	0.380307	1
2: Άνεργος/η	Gini ($\rho=2$)	0.381403	0.028768	0.325009	0.437797	1
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.119081	0.016076	0.087567	0.150596	1
	GE(0)	0.243471	0.033946	0.176925	0.310017	1
	GE(1) Theil	0.220790	0.034607	0.152949	0.288631	1
	GE(2)	0.287631	0.058453	0.173044	0.402218	2
3: Συνταξιούχος	Gini ($\rho=2$)	0.335745	0.008848	0.318400	0.353091	3
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.091409	0.005684	0.080267	0.102551	3
	GE(0)	0.187789	0.010107	0.167976	0.207602	3
	GE(1) Theil	0.196725	0.016187	0.164993	0.228458	3
	GE(2)	0.277444	0.044330	0.190543	0.364345	3
4: Μη οικονομικά ενεργός	Gini ($\rho=2$)	0.304345	0.010822	0.283131	0.325559	4
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.079053	0.005520	0.068231	0.089874	4
	GE(0)	0.169809	0.013074	0.144179	0.195439	4
	GE(1) Theil	0.147010	0.010218	0.126980	0.167040	4
	GE(2)	0.162156	0.013371	0.135944	0.188368	4

Διαγραμματικά η ποσοστιαία κατανομή των ομάδων αναλόγως της οικονομικής τους δραστηριότητας αποτυπώνεται στο Γράφημα 26.

Γράφημα 26 ποσοστιαία κατανομή των πληθυσμιακών ομάδων αναλόγως της οικονομικής τους δραστηριότητας 2003

Από την άλλη μεριά και δεδομένου ότι η σχέση των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών καθώς και οι μισθολογικές τους διαφορές αποτελούν σημαντικά θέματα τόσο για την Ευρωπαϊκή πολιτική σε θέματα διακρίσεων όσο και για οποιοδήποτε σύγχρονο κράτος, έχει ενδιαφέρον να εξετασθεί η εισοδηματική κατανομή και ως προς αυτή τη διάσταση. Από τα αποτελέσματα που παρατίθενται στον Πίνακα 32, εξάγεται το συμπέρασμα ότι, ανεξαρτήτως του μέτρου που επιλέχθηκε, η ανισότητα στα εισοδήματα των ανδρών είναι υψηλότερη. Αυτό το εύρημα πρέπει να συνδυαστεί με την μισθολογική διαφορά μεταξύ των φύλων όπου σύμφωνα με τα στοιχεία της παρούσας έρευνας ανέρχεται στο 11%. Δηλαδή, υπάρχει μεγαλύτερη ισοκατανομή στα εισοδήματα των γυναικών σε σχέση με των ανδρών αλλά κατά μέσο όρο είναι 11% χαμηλότερα.

Πίνακας 32 Μετρήσεις Ανισότητας ανά φύλο 2003

Φύλο	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
1: Άνδρας	Gini ($\rho=2$)	0.35207	0.005438	0.341418	0.362739	1
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.09987	0.003542	0.092929	0.106817	1
	GE(0)	0.20798	0.006644	0.194963	0.221011	1
	GE(1) Theil	0.21077	0.010060	0.191054	0.230494	1
	GE(2)	0.30385	0.033772	0.237646	0.370055	1
2: Γυναίκα	Gini ($\rho=2$)	0.33977	0.008982	0.322162	0.357378	2
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.09487	0.005238	0.084604	0.105141	2
	GE(0)	0.20396	0.010709	0.182968	0.224955	2
	GE(1) Theil	0.19418	0.013259	0.168196	0.220179	2
	GE(2)	0.24398	0.028984	0.187169	0.300803	2

Όσον αφορά στην ανισότητα της κατανομής του ΣΙΔΕ αναλόγως της εκπαίδευσης, όπως περιγράφεται αναλυτικά στον Πίνακα 33, δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές και δεν φαίνεται να ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο. Επίσης, φαίνεται ότι τα αποτελέσματα δεν μεταβάλλονται ιδιαίτερα, ανεξαρτήτως του χρησιμοποιηθέντος μέτρου.

Πίνακας 33 Μετρήσεις ανισότητας ανά επίπεδο εκπαίδευσης 2003

Επίπεδο εκπαίδευσης	Μέτρο	Εκτίμηση	Τοπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
1: Καμία βαθμίδα εκπαίδευσης	Gini ($\rho=2$)	0.285735	0.017803	0.250835	0.320635	9
	Atkinson (0.5)	0.060618	0.006672	0.047538	0.073698	9
	GE(0)	0.127811	0.014499	0.099387	0.156234	9
	GE(1) Theil	0.122040	0.013966	0.094661	0.149418	9
	GE(2)	0.139032	0.019801	0.100216	0.177848	10
2: Μερικές τάξεις Δημοτικού	Gini ($\rho=2$)	0.292742	0.010324	0.272505	0.312981	8
	Atkinson (0.5)	0.074232	0.006589	0.061315	0.087149	5
	GE(0)	0.145697	0.010531	0.125053	0.166340	8
	GE(1) Theil	0.137359	0.010197	0.117370	0.157347	7
	GE(2)	0.156943	0.015640	0.126282	0.187603	7
3: Δημοτικό	Gini ($\rho=2$)	0.304602	0.006300	0.292251	0.316952	4
	Atkinson (0.5)	0.073425	0.002939	0.067663	0.079186	6
	GE(0)	0.158734	0.006674	0.145650	0.171817	4
	GE(1) Theil	0.147046	0.006344	0.134610	0.159483	5
	GE(2)	0.173806	0.010406	0.153408	0.194205	5
4: Γυμνάσιο	Gini ($\rho=2$)	0.316679	0.019836	0.277796	0.355566	2
	Atkinson (0.5)	0.084069	0.012646	0.059279	0.108859	2
	GE(0)	0.170012	0.022020	0.126846	0.213178	3
	GE(1) Theil	0.181421	0.036558	0.109756	0.253087	2
	GE(2)	0.294241	0.102153	0.093989	0.494493	1
5: Λύκειο	Gini ($\rho=2$)	0.303088	0.008594	0.286241	0.319935	5
	Atkinson (0.5)	0.074815	0.004608	0.065783	0.083847	4
	GE(0)	0.156955	0.008939	0.139431	0.174479	5
	GE(1) Theil	0.151526	0.011861	0.128275	0.174777	4
	GE(2)	0.204109	0.028310	0.148612	0.259606	4
6: ΙΕΚ	Gini ($\rho=2$)	0.294851	0.019558	0.256511	0.333190	7
	Atkinson (0.5)	0.070513	0.008864	0.053136	0.087890	8
	GE(0)	0.147820	0.020119	0.108381	0.187259	7
	GE(1) Theil	0.136096	0.017206	0.102367	0.169825	8
	GE(2)	0.158984	0.021763	0.116322	0.201646	6
7: ΤΕΙ	Gini ($\rho=2$)	0.262070	0.019161	0.224515	0.299640	10
	Atkinson (0.5)	0.057133	0.008538	0.040395	0.073871	10
	GE(0)	0.116230	0.016587	0.083714	0.148746	10
	GE(1) Theil	0.119987	0.020156	0.080474	0.159500	10
	GE(2)	0.145142	0.032928	0.080594	0.209691	9
8: ΑΕΙ	Gini ($\rho=2$)	0.325514	0.015442	0.295244	0.355785	1
	Atkinson (0.5)	0.088889	0.009647	0.069978	0.107801	1
	GE(0)	0.189862	0.018410	0.153772	0.225952	1
	GE(1) Theil	0.187563	0.026765	0.135096	0.240030	1
	GE(2)	0.260603	0.074548	0.114466	0.406740	2
9: Μεταπτυχιακά	Gini ($\rho=2$)	0.298572	0.021785	0.255866	0.341278	6
	Atkinson (0.5)	0.071499	0.010463	0.050988	0.092011	7
	GE(0)	0.153488	0.025554	0.103394	0.203581	6
	GE(1) Theil	0.144251	0.020580	0.103908	0.184594	6
	GE(2)	0.156033	0.023155	0.110642	0.201424	8
10: Διδακτορικό	Gini ($\rho=2$)	0.312500	0.045100	0.224088	0.400911	3
	Atkinson (0.5)	0.083953	0.023468	0.037949	0.129957	3
	GE(0)	0.177638	0.052296	0.075121	0.280156	2
	GE(1) Theil	0.176427	0.052481	0.073547	0.279307	3
	GE(2)	0.221203	0.079817	0.064736	0.377670	3

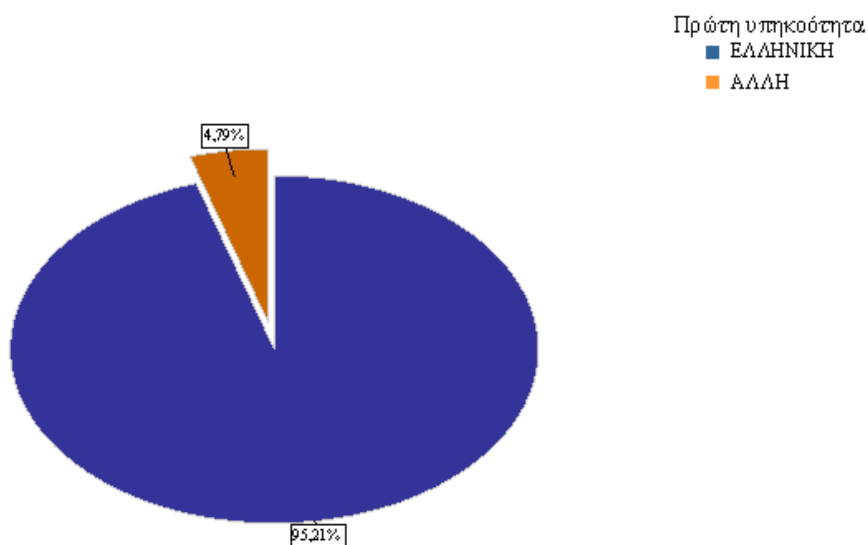
Στη συνέχεια, εξετάζοντας την εισοδηματική ανισότητα των ημεδαπών σε σχέση με τους αλλοδαπούς, οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι οι ημεδαποί έχουν μεγαλύτερη ανισοκατανομή. Ενδεχομένως, αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι οι αλλοδαποί ανήκουν σε συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες που συνήθως αφορούν χειρωνακτική απασχόληση και ως εκ τούτου οι αμοιβές τους να μην διαφέρουν σημαντικά.

Πίνακας 34 Μετρήσεις ανισότητας ανά υπηκοότητα 2003

Πρώτη υπηκοότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο	Κατάταξη
1: Ημεδαποί	Gini ($\rho=2$)	0.350781	0.004965	0.341047	0.360514	1
	atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.099187	0.003214	0.092887	0.105488	1
	entropy ($\theta=0$)	0.208116	0.006043	0.196270	0.219962	1
	Entropy ($\theta=1$)Theil	0.208335	0.009120	0.190458	0.226213	1
	Entropy ($\theta=2$)	0.294602	0.030648	0.234523	0.354681	1
4: Αλλοδαποί	Gini ($\rho=2$)	0.322674	0.023994	0.275639	0.369710	2
	atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.095482	0.015532	0.065035	0.125929	2
	entropy ($\theta=0$)	0.187579	0.028101	0.132491	0.242666	2
	Entropy ($\theta=1$)Theil	0.207476	0.043750	0.121713	0.293240	2
	Entropy ($\theta=2$)	0.348363	0.121109	0.110952	0.585775	2

Η ποσοστιαία κατανομή των αλλοδαπών σε σχέση με τον πληθυσμό περιγράφεται στο Γράφημα 27. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι η πιθανότητα να υποεκπροσωπείται η συγκεκριμένη ομάδα στην έρευνα, λόγω του προβλήματος της λαθρομετανάστευσης, είναι πολύ μεγάλη. Εξετάζοντας τα δεδομένα, φαίνεται ότι το ένα εικοστό του πληθυσμού είναι ξένοι υπήκοοι, ενώ οι μισοί από αυτούς έχουν αλβανική υπηκοότητα.

Γράφημα 27 Πληθυσμιακά ποσοστά ανά υπηκοότητα 2003

3.4.3. Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας και διερεύνηση της περιφερειακής διάστασης του προβλήματος.

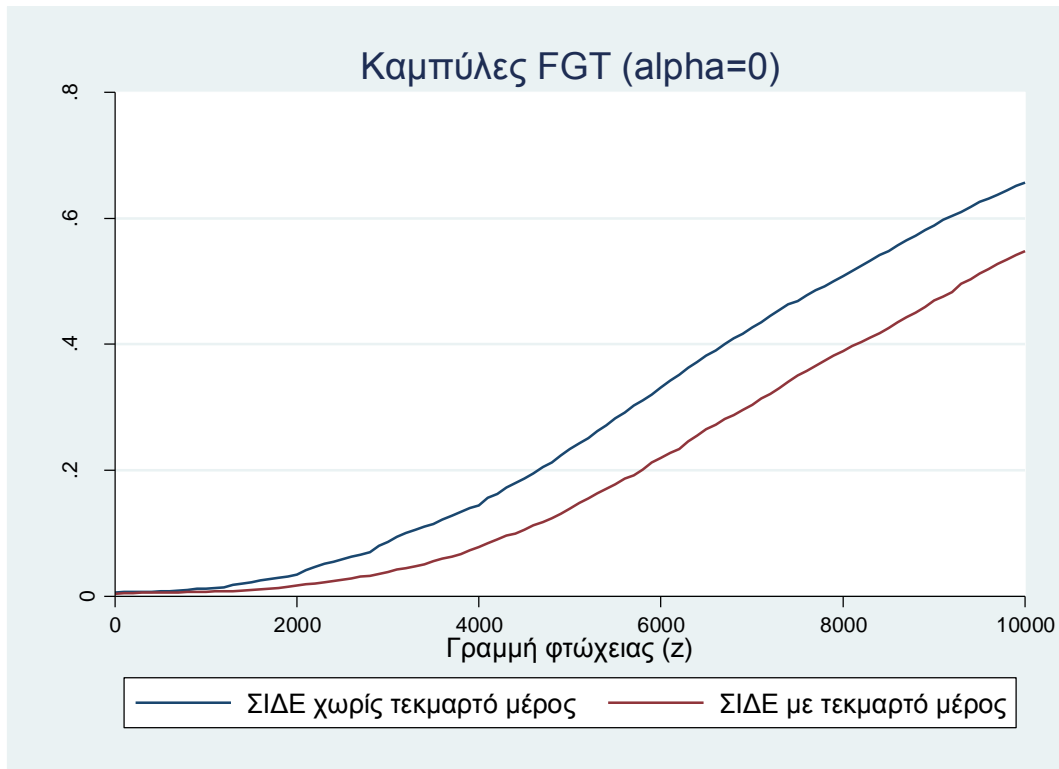
Για την εξέταση των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας θα χρησιμοποιηθεί ως όριο φτώχειας το 60% της διαμέσου του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, σταθμισμένο με την αντίστοιχη μεταβλητή που λαμβάνει υπ' όψιν τις τεχνικές δειγματοληψίας που ορίζονται από την Eurostat καθώς και με την ειδική μεταβλητή μεγέθους του νοικοκυριού. Βάσει των ανωτέρω υπολογίζονται έξι βασικοί δείκτες, οι εκτιμήσεις των οποίων παρουσιάζονται αναλυτικά στον Πίνακα 35.

Πίνακας 35 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2003

Δείκτες Φτώχειας	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπ. Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
Χρησιμοποιούμενη μεταβλητή; ΣΙΑΕ Γραμμή Φτώχειας: 4742.86 (60% med)	FGT ($\alpha=0$)	0.209302	0.005265	0.198981	0.219622
	FGT ($\alpha=1$)	0.075141	0.003488	0.068303	0.081980
	FGT ($\alpha=2$)	0.047710	0.004278	0.039323	0.056097
	FGT ($\alpha=3$)	0.048416	0.009483	0.029826	0.067006
	Watts	0.092324	0.004051	0.084383	0.100266
	SST	0.141408	0.005658	0.130316	0.152500
Χρησιμοποιούμενη μεταβλητή; ΣΙΑΕ με τεκμαρτό μέρος Γραμμή Φτώχειας: 5606.60 (60% med)	FGT ($\alpha=0$)	0.187930	0.005266	0.177607	0.198253
	FGT ($\alpha=1$)	0.056591	0.002856	0.050993	0.062189
	FGT ($\alpha=2$)	0.031423	0.003043	0.025457	0.037389
	FGT ($\alpha=3$)	0.028203	0.006237	0.015977	0.040429
	Watts	0.069462	0.003614	0.062377	0.076546
	SST	0.107367	0.004857	0.097845	0.116889

Έτσι, ορίζοντας την γραμμή φτώχειας στα 4742.86 ευρώ, σύμφωνα με τον δείκτη του κατά κεφαλήν ποσοστού εισοδηματικής φτώχειας FGT(0), το 20.9% του πληθυσμού θεωρείται φτωχό. Προκειμένου δε, να είναι άμεσα αντιληπτό το ποσοστό της εισοδηματικής φτώχειας ανεξαρτήτως υποκειμενικού ορίου, δημιουργήθηκε η γραφική απεικόνιση για το κατά κεφαλήν ποσοστό φτώχειας για ένα εύρος γραμμών φτώχειας η οποία αποτυπώνεται στο Γράφημα 28, όπου το όριο φτώχειας κυμαίνεται από 0 έως 10000 χρηματικές μονάδες.

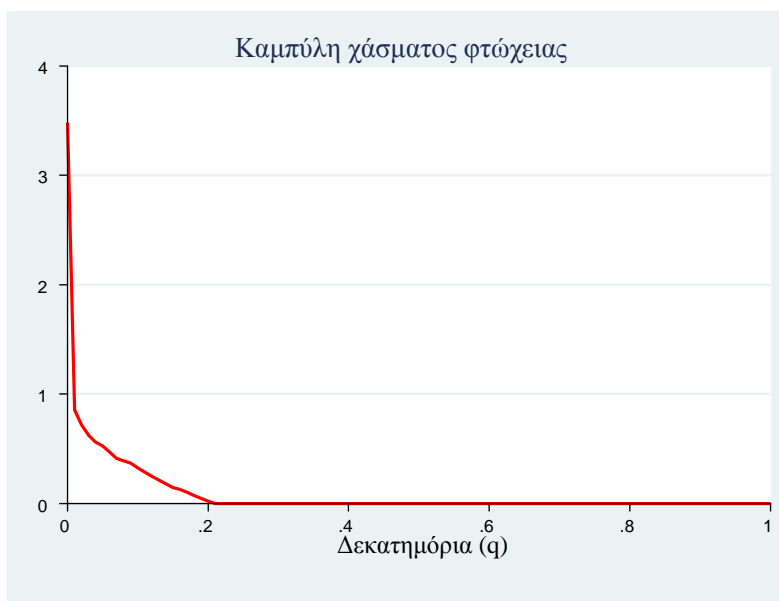
Γράφημα 28 κ.κ. κεφαλήν ποσοστό φτώχειας σε εύρος γραμμών φτώχειας 2003

Έτσι, με αυτόν τον τρόπο ελέγχεται η ευαισθησία του κινδύνου φτώχειας σε σχέση με εναλλακτικές γραμμές φτώχειας. Επιπλέον, δίνεται μια πρώτη εικόνα για το βάθος της φτώχειας, καθώς όσο πιο κάθετη είναι η γραμμή του Γραφήματος 28 γύρω από την επιλεγμένη γραμμή φτώχειας τόσο μια μεταβίβαση ενός χρηματικού ποσού θα μειώσει αναλογικά περισσότερο τον αριθμό των φτωχών.

Ωστόσο, μια σαφής εκτίμηση σχετικά με την μέση απόσταση των φτωχών ατόμων από την γραμμή φτώχειας, άρα και του βάθους της, δίνεται από το μέτρο του χάσματος της φτώχειας FGT(1). Σύμφωνα με τον Πίνακα 35 το μέτρο αυτό έχει τιμή 0.075. Αυτό σημαίνει ότι, η μέση εισοδηματική απόκλιση σε όρους συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος ισούται με $0.07514 \cdot 4742.86$ δηλαδή 356.38 ευρώ. Η γραφική απεικόνιση της μορφής της σχετικής καμπύλης δίνεται στο Γράφημα 29.

Γράφημα 29 Καμπύλη χάσματος φτώχειας 2003

Από την παρατήρηση του γραφήματος 29 είναι προφανές ότι τα μη φτωχά άτομα έχουν μηδενικό χάσμα φτώχειας και ως εκ τούτου η καμπύλη ταυτίζεται με τον οριζόντιο άξονα από περίπου το δεύτερο έως το τελευταίο δεκατημόριο. Αντίστοιχα, λαμβάνει θετικές τιμές για τα δύο πρώτα δεκατημόρια του πληθυσμού, όσο δηλαδή είναι το κατά κεφαλήν ποσοστό εισοδηματικής φτώχειας, ενώ η κυρτότητα της καμπύλης σε αυτό το τμήμα δίνει μια σαφή εικόνα για το βάθος της φτώχειας.

Στη συνέχεια υπολογίζονται τα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια σύμφωνα με το μέτρο FGT ($\alpha=0,1,2$), καθώς και η απόλυτη και σχετική συνεισφορά στην συνολική φτώχεια, οι εκτιμήσεις των οποίων παρατίθενται στον Πίνακα 36.

Πίνακας 36 Επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2003

Γεωγραφική Περιφέρεια	Μέτρο	Εκτίμηση	Κατάταξη	Πληθυσμιακό Ποσοστό	Απόλυτη Συνεισφορά	Σχετική Συνεισφορά
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	FGT (0)	0.3086	2	0.055901	0.017256	0.082447
	FGT (1)	0.1191	3	0.055901	0.006661	0.088648
	FGT (2)	0.0644	4	0.055901	0.003604	0.075531
Κεντρική Μακεδονία	FGT (0)	0.2290	10	0.172227	0.039454	0.188503
	FGT (1)	0.0768	9	0.172227	0.013230	0.176074
	FGT (2)	0.0515	7	0.172227	0.008873	0.185985
Δυτική Μακεδονία	FGT (0)	0.2372	9	0.028271	0.006708	0.032050
	FGT (1)	0.0762	10	0.028271	0.002155	0.028676
	FGT (2)	0.0344	11	0.028271	0.000973	0.020399
Θεσσαλία	FGT (0)	0.2637	6	0.066455	0.017524	0.083727
	FGT (1)	0.0768	8	0.066455	0.005107	0.067966
	FGT (2)	0.0356	10	0.066455	0.002368	0.049624
Ήπειρος	FGT (0)	0.3690	1	0.030542	0.011272	0.053856
	FGT (1)	0.1524	1	0.030542	0.004656	0.061960
	FGT (2)	0.0848	2	0.030542	0.002591	0.054303
Ιόνιοι Νήσοι	FGT (0)	0.2598	7	0.019101	0.004963	0.023712
	FGT (1)	0.0982	6	0.019101	0.001877	0.024984
	FGT (2)	0.0508	8	0.019101	0.000972	0.020377
Δυτική Ελλάδα	FGT (0)	0.2998	4	0.064106	0.019224	0.091840
	FGT (1)	0.1155	4	0.064106	0.007408	0.098583
	FGT (2)	0.0630	5	0.064106	0.004042	0.084729
Στερεά Ελλάδα	FGT (0)	0.3011	3	0.049899	0.015029	0.071803
	FGT (1)	0.1028	5	0.049899	0.005130	0.068270
	FGT (2)	0.0569	6	0.049899	0.002841	0.059553
Πελοπόννησος	FGT (0)	0.2950	5	0.053125	0.015674	0.074887
	FGT (1)	0.1487	2	0.053125	0.007901	0.105153
	FGT (2)	0.1382	1	0.053125	0.007346	0.153974
Αττική	FGT (0)	0.1195	13	0.364574	0.043583	0.208232
	FGT (1)	0.0426	13	0.364574	0.015545	0.206875
	FGT (2)	0.0292	12	0.364574	0.010655	0.223330
Βόρειο Αιγαίο	FGT (0)	0.2000	11	0.018076	0.003616	0.017274
	FGT (1)	0.0816	7	0.018076	0.001475	0.019635
	FGT (2)	0.0447	9	0.018076	0.000809	0.016947
Νότιο Αιγαίο	FGT (0)	0.2441	8	0.026694	0.006518	0.031144
	FGT (1)	0.0670	11	0.026694	0.001791	0.023830
	FGT (2)	0.0653	3	0.026694	0.001744	0.036544
Κρήτη	FGT (0)	0.1661	12	0.051029	0.008480	0.040517
	FGT (1)	0.0432	12	0.051029	0.002205	0.029348
	FGT (2)	0.0174	13	0.051029	0.000892	0.018704

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα: Πρώτον, επιβεβαιώνεται η διαφοροποίηση στα αποτελέσματα που μπορούν να δώσουν τα διαφορετικά μέτρα φτώχειας. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι με το μέτρο FGT(2), δηλαδή όταν σταθμίζονται περισσότερο τα εισοδήματα με την μεγαλύτερη απόσταση κάτω από το όριο της φτώχειας, η περιφέρεια της Πελοποννήσου έχει τον υψηλότερο δείκτη φτώχειας ενώ με το μέτρο του κατά κεφαλήν ποσοστού φτώχειας κατατάσσεται πέμπτη και με το μέτρο χάσματος φτώχειας. Με αυτό τον τρόπο τεκμηριώνεται η ανάγκη χρήσης των μέτρων με συμπληρωματικό τρόπο καθώς άλλα μέτρα είναι περισσότερο αξιόπιστα ενώ άλλα είναι περισσότερο επεξηγηματικά. Ωστόσο, περισσότερη βάση πρέπει να δίνεται στα μέτρα που ικανοποιούν τις ιδιότητες που αναλύθηκαν στο αντίστοιχο τμήμα της παρούσας διατριβής. Για τον

λόγο αυτό, όταν υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις, τότε τα συμπεράσματα που προκύπτουν βασίζονται κυρίως στα αποτελέσματα του μέτρου FGT(2).

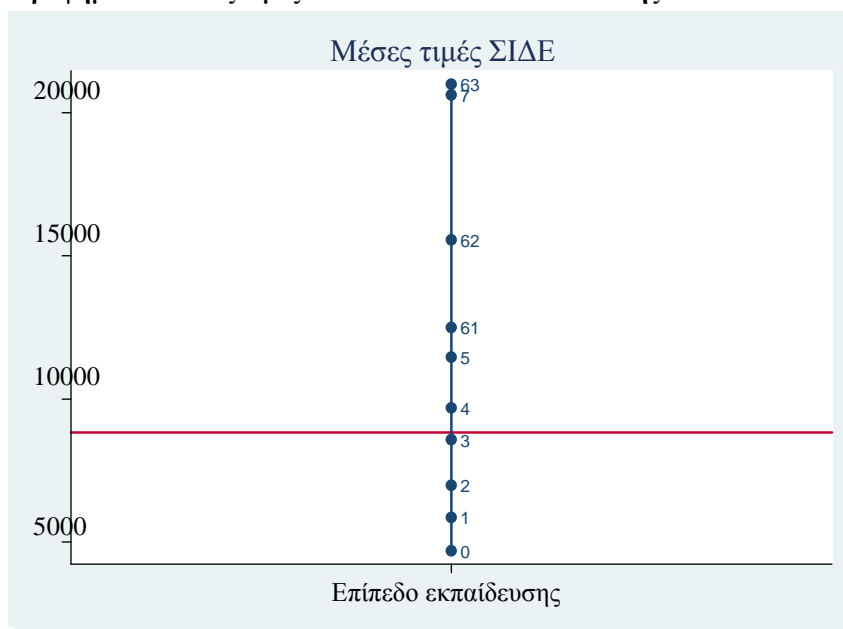
Η δεύτερη παρατήρηση έχει να κάνει με τις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται σε περιφερειακό επίπεδο. Συγκεκριμένα, μπορεί να γίνει ένας διαχωρισμός των περιφερειών σε τρεις κατηγορίες: Πρώτη κατηγορία αποτελούν οι περιφέρειες πολύ υψηλής εισοδηματικής φτώχειας όπως η Πελοπόννησος, η Ήπειρος, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη καθώς και η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Στην δεύτερη κατηγορία των περιφερειών μέσης εισοδηματικής φτώχειας κατατάσσονται η Δυτική Ελλάδα, η Στερεά Ελλάδα, οι Ιόνιοι Νήσοι, το Βόρειο Αιγαίο και η Κεντρική Μακεδονία. Τέλος, με πολύ μεγάλη διαφορά από την πιο φτωχή περιφέρεια στην Αττική, στην Κρήτη και στην Θεσσαλία, καταγράφονται τα χαμηλότερα επίπεδα φτώχειας και για τα τρία μέτρα που χρησιμοποιήθηκαν δημιουργώντας την κατηγορία των περιφερειών χαμηλής εισοδηματικής φτώχειας.

3.4.4. Μέτρηση των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικονομική δραστηριότητα και το φύλο.

Στο παρόν τμήμα επιχειρείται να παρουσιαστούν οι εκτιμήσεις των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας σε σχέση με ορισμένα ατομικά χαρακτηριστικά των υπευθύνων των νοικοκυριών της έρευνας. Δεδομένου ότι εξετάστηκε ήδη η γεωγραφική διάσταση του θέματος επιλέχθηκαν χαρακτηριστικά τα οποία στην βιβλιογραφία θεωρούνται σημαντικά. Για παράδειγμα, η σχέση μεταξύ εισοδήματος και εκπαίδευσης είναι από τις πιο σημαντικές για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τα επίπεδα φτώχειας. Ο Μπαλούρδος (1997) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συστηματική αύξηση του εισοδήματος σε αντίστοιχες αυξήσεις του επιπέδου εκπαίδευσης που διαπίστωσε, επιβεβαιώνουν την βασική νεοκλασική υπόθεση εργασίας, σύμφωνα με την οποία οι μισθοί αποτελούν συνάρτηση της επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Για τον λόγο αυτόν υπολογίστηκαν τα μέσα εισοδήματα αναλόγως του μορφωτικού επιπέδου του αρχηγού των νοικοκυριών του δείγματος. Τα αριθμητικά αποτελέσματα που παρατίθενται στον Πίνακα 37, αλλά και η σχετική απεικόνιση του Γραφήματος 30, επιβεβαιώνουν τα ευρήματα της βιβλιογραφίας καθώς καταδεικνύουν μια άμεση θετική συσχέτιση του επιπέδου εκπαίδευσης και του

εισοδήματος. Όσο ανέρχεται η εκπαιδευτική βαθμίδα τόσο αυξάνεται το μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα. Η διαφορά του μέσου εισοδήματος ενός ατόμου που έχει ολοκληρώσει το λύκειο με ένα άλλο άτομο που έχει ολοκληρώσει μεταπτυχιακές σπουδές είναι περίπου 130%.

Γράφημα 30 Μέσες τιμές ΣΙΑΕ και επίπεδα εκπαίδευσης 2003

Πίνακας 37 Μέσος όρος εισοδήματος ανά βαθμίδα εκπαίδευσης 2003

0:Καμία βαθμίδα εκπαίδευσης	4884
1:Μερικές τάξεις του Δημοτικού	6351
2:Δημοτικό	7227
3:Γυμνάσιο	8875
4:Γενικό, Ενιαίο ή Επαγγελματικό Λύκειο	9953
5:IEK	11265
61:TEI	12193
62:AEI, Ανώτερες Στρατιωτικές Σχολές	15608
63:Μεταπτυχιακά (MSc, MBA)	22628
7: Διδακτορικό (Ph.D)	20353
Πληθυσμός	9354.12

Εξίσου ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα όταν ομαδοποιείται ο πληθυσμός του δείγματος αναλόγως του εκπαιδευτικού επιπέδου που έχει ολοκληρώσει και ταυτόχρονα εξετάζεται ο κίνδυνος φτώχειας. Από την εξέταση του Πίνακα 38 γίνεται απολύτως σαφές ότι όσο πιο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχουν τα άτομα τόσο μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας βιώνουν. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο ένας στους δύο που δεν έχουν παρακολουθήσει καμία βαθμίδα εκπαίδευσης, καθώς και ο ένας στους τρεις που έχουν παρακολουθήσει μερικές τάξεις του δημοτικού, τοποθετείται κάτω από το

όριο της φτώχειας. Μάλιστα, τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει μόνο το δημοτικό, λόγω κυρίως του μεγάλου ποσοστού που καταλαμβάνουν στον πληθυσμό (35.34%), συνεισφέρουν σε σχετικούς όρους το μισό μέγεθος της συνολικής φτώχειας. Αντίθετα, κατά μέσο όρο, μόνο δύο και τρεις στους εκατό κατόχους μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου αντίστοιχα, αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας.

Πίνακας 38 Επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης 2003

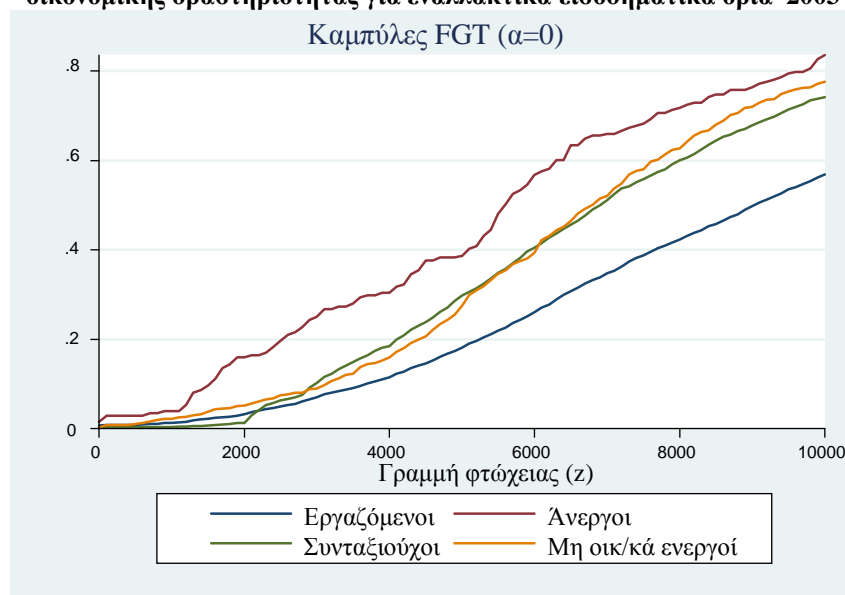
Επίπεδο εκπαίδευσης	Μέτρο	Εκτίμηση	Κατάταξη	Πληθυσμιακό Ποσοστό	Απόλυτη Συνεισφορά	Σχετική Συνεισφορά
1: Καμία βαθμίδα εκπαίδευσης	FGT (0)	0.546267	1	0.023008	0.012569	0.060051
	FGT (1)	0.195200	1	0.023008	0.004491	0.059771
	FGT (2)	0.097941	1	0.023008	0.002253	0.047232
2: Μερικές τάξεις Δημοτικού	FGT (0)	0.346269	2	0.098467	0.034096	0.162904
	FGT (1)	0.118663	2	0.098467	0.011684	0.155498
	FGT (2)	0.058013	3	0.098467	0.005712	0.119731
3: Δημοτικό	FGT (0)	0.281276	3	0.353406	0.099404	0.474934
	FGT (1)	0.098999	3	0.353406	0.034987	0.465612
	FGT (2)	0.059253	2	0.353406	0.020940	0.438906
4: Γυμνάσιο	FGT (0)	0.175321	4	0.107117	0.018780	0.089726
	FGT (1)	0.066351	4	0.107117	0.007107	0.094585
	FGT (2)	0.046995	5	0.107117	0.005034	0.105512
5: Λύκειο	FGT (0)	0.134935	5	0.225153	0.030381	0.145154
	FGT (1)	0.054588	5	0.225153	0.012291	0.163567
	FGT (2)	0.048584	4	0.225153	0.010939	0.229276
6: ΙΕΚ	FGT (0)	0.099825	6	0.027573	0.002753	0.013151
	FGT (1)	0.047974	6	0.027573	0.001323	0.017604
	FGT (2)	0.034777	6	0.027573	0.000959	0.020099
7: ΤΕΙ	FGT (0)	0.072672	7	0.034655	0.002518	0.012033
	FGT (1)	0.008099	10	0.034655	0.000281	0.003735
	FGT (2)	0.001763	10	0.034655	0.000061	0.001280
8: ΑΕΙ	FGT (0)	0.071324	8	0.112971	0.008058	0.038497
	FGT (1)	0.023551	8	0.112971	0.002661	0.035407
	FGT (2)	0.014748	7	0.112971	0.001666	0.034922
9: Μεταπτυχιακά	FGT (0)	0.018383	10	0.010440	0.000192	0.000917
	FGT (1)	0.007477	7	0.010440	0.000078	0.001039
	FGT (2)	0.003830	9	0.010440	0.000040	0.000838
10: Διδακτορικό	FGT (0)	0.032922	9	0.005836	0.000192	0.000918
	FGT (1)	0.014180	9	0.005836	0.000083	0.001101
	FGT (2)	0.006108	8	0.005836	0.000036	0.000747

Αυτή η ραγδαία τάση μείωσης του κινδύνου φτώχειας σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων είναι συμβατή και με άλλες μελέτες που έχουν γίνει στην Ελλάδα. Ο Μπαλούρδος (1997) εντόπισε την λειτουργία του ανθρωπίνου κεφαλαίου ως βασικό ανασταλτικό παράγοντα κατά του φαινομένου της φτώχειας. Ο Tsakloglou (1990, 2000) διερευνώντας την σχέση φτώχειας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού ή του αρχηγού του νοικοκυριού κατέληξε ότι μεταξύ άλλων το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελεί ένα σημαντικό λόγο ο οποίος ευθύνεται για την φτώχεια. Σε άλλη έρευνα, ο Tsakloglou (1993) εξέτασε την

ανισότητα στην κατανομή της καταναλωτικής δαπάνης ανά ισοδύναμο ενήλικα με στοιχεία των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τα έτη 1974 και 1982 και συμπέρανε ότι μεταξύ των παραγόντων που περιλαμβάνονταν στην ανάλυση, μόνο η εκπαίδευση επιδρούσε κατά ένα σημαντικό μέρος επί της συνολικής ανισότητας. Οι Δαφέρμος, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκης και Τσακλόγλου (2008) δείχνουν ότι μεταξύ άλλων τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας. Οι Ανδριοπούλου και Τσακλόγλου (2010) ερευνώντας ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες των μεταβάσεων εκατέρωθεν του ορίου φτώχειας, συμπεραίνουν ότι οι πιο σημαντικοί είναι η εργασιακή παράμετρος, σε συνδυασμό με την εκπαιδευτική κατάσταση του αρχηγού του νοικοκυριού. Προφανώς, η παρούσα εργασία επιβεβαιώνει τα παραπάνω ευρήματα διερευνώντας επιπρόσθετα και την σχετική συνεισφορά της εκπαιδευτικής διαβάθμισης. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι η ισχυρότερη επίδραση στα γενικά επίπεδα φτώχειας, προφανώς λόγω του μεγάλου πληθυσμιακού ποσοστού που την απαρτίζει, προέρχεται από την ομάδα των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει μόνο το δημοτικό.

Για την συνέχεια της ανάλυσης, ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση την κύρια οικονομική του δραστηριότητα καθώς αυτό αποτελεί έναν πολύ βασικό και ταυτόχρονα αυτονόητο διαχωρισμό. Στην περίπτωση αυτή, τα αποτελέσματα μπορούν να χαρακτηριστούν αναμενόμενα, καθώς όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 39, οι άνεργοι αντιμετωπίζουν τα υψηλότερα ποσοστά εισοδηματικής φτώχειας, με τους συνταξιούχους και τους μη οικονομικά ενεργούς να ακολουθούν. Τελευταίοι, με όχι ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα πάντως, βρίσκεται η ομάδα των εργαζομένων. Τα ποσοστά φτώχειας στον πληθυσμό ανά κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας αποτυπώνονται στο Γράφημα 31 για εναλλακτικά όρια εισοδηματικής φτώχειας από 0 έως 10000 χ.μ

Γράφημα 31 Ποσοστά φτώχειας στον πληθυσμό ανά κατηγορία οικονομικής δραστηριότητας για εναλλακτικά εισοδηματικά όρια 2003

Ωστόσο, είναι σημαντικό να παρατηρηθεί ότι η σχετική συνεισφορά των εργαζομένων, που αντιπροσωπεύουν έξι στα δέκα άτομα του δείγματος, στην διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας είναι 51.96%. Με άλλα λόγια, οι μισοί από τους φτωχούς είναι εργαζόμενοι. Επιπλέον, παρατηρείται ότι η ομάδα των συνταξιούχων παρουσιάζει τις ίδιες περίπου τιμές με την ομάδα των μη οικονομικά ενεργών για τους δείκτες φτώχειας που υπολογίστηκαν. Παρ' όλα αυτά αυτά, η σχετική συνεισφορά των συνταξιούχων στην συνολική φτώχεια είναι τριπλάσια σε σχέση με αυτή της άλλης ομάδας. Ως εκ τούτου, το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι προκειμένου να προταθούν οι κατάλληλες πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος, έχει πολύ μεγάλη σημασία να λαμβάνεται υπ' όψιν το μέγεθος κάθε ομάδας σε συνδυασμό με τον βαθμό που πλήττεται από την εισοδηματική φτώχεια.

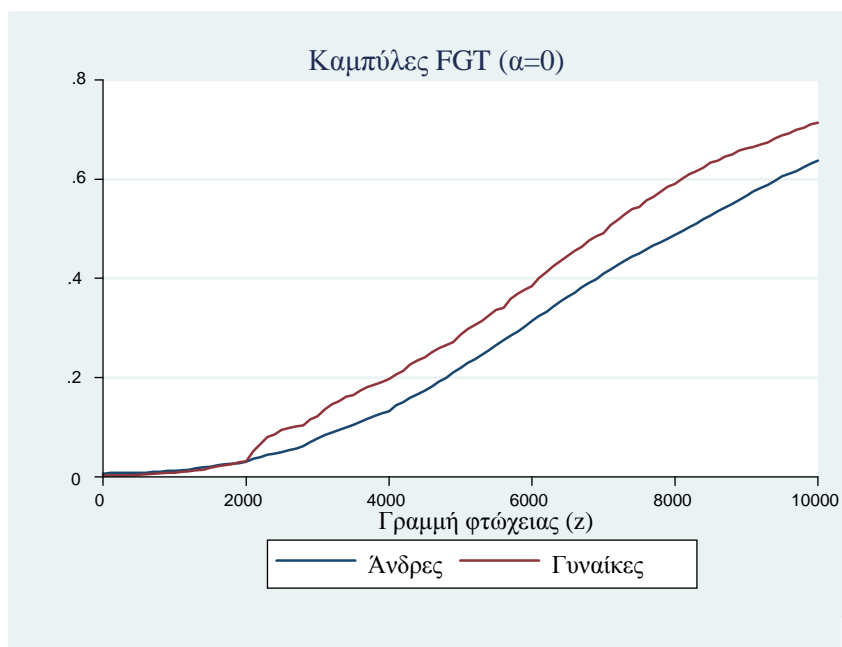
Πίνακας 39 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά κύρια οικον/κή δραστηριότητα 2003

Κύρια Οικονομική Δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό Ποσοστό	Απόλυτη Συνεισφορά	Σχετική Συνεισφορά
1: Εργαζόμενος/η	FGT ($\alpha=0$)	0.182150 (4)	0.597160	0.108773	0.519694
	FGT ($\alpha=1$)	0.068983(4)	0.597160	0.041194	0.548214
	FGT ($\alpha=2$)	0.048847(3)	0.597160	0.029170	0.611394
2: Άνεργος/η	FGT ($\alpha=0$)	0.366334 (1)	0.025158	0.009216	0.044033
	FGT ($\alpha=1$)	0.183162(1)	0.025158	0.004608	0.061324
	FGT ($\alpha=2$)	0.132099(1)	0.025158	0.003323	0.069657
3: Συνταξιούχος	FGT ($\alpha=0$)	0.242205 (2)	0.296635	0.071847	0.343268
	FGT ($\alpha=1$)	0.074500 (3)	0.296635	0.022099	0.294103
	FGT ($\alpha=2$)	0.035573(4)	0.296635	0.010552	0.221174
4: Μη οικονομικά ενεργός	FGT ($\alpha=0$)	0.240185(3)	0.081047	0.019466	0.093005
	FGT ($\alpha=1$)	0.089338(2)	0.081047	0.007241	0.096359
	FGT ($\alpha=2$)	0.057558(2)	0.081047	0.004665	0.097775

Δηλαδή, αυτή παρατήρηση έχει αξία εάν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής επιθυμούν να μειώσουν τα γενικά επίπεδα φτώχειας ή να ενισχύσουν την ομάδα που πλήττεται περισσότερο. Τα παραπάνω συμπεράσματα συμφωνούν με τα ευρήματα της μελέτης των Δαφέρμου, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκη και Τσακλόγλου (2008, σελ. 52-55), οι οποίοι χρησιμοποίησαν στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2005 και ελέγχοντας βάσει της επαγγελματικής κατάστασης του υπεύθυνου και των μελών του νοικοκυριού κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αν και ο σχετικός κίνδυνος φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλός για τους ανέργους, η μεγάλη συνεισφορά στη φτώχεια δεν προέρχεται από τα άτομα που διαμένουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνους ανέργους, εργαζόμενους σε θέσεις μερικής απασχόλησης ή αυτοαπασχολούμενους στον αγροτικό τομέα, αλλά κατά πρώτο λόγο από τα άτομα που ο υπεύθυνος του νοικοκυριού τους είναι συνταξιούχος ή μισθωτός.

Ένα βασικό δημογραφικό χαρακτηριστικό είναι ο παράγοντας του φύλου. Από την εξέταση των σχετικών καμπυλών FGT για $\alpha=0$ οι οποίες αποτυπώνονται στο Γράφημα 32, προκύπτει ότι όταν ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι άνδρας, τότε ο κίνδυνος έκθεσης στην φτώχεια είναι μικρότερος.

Γράφημα 32 καμπύλες φτώχειας ανά φύλο 2003

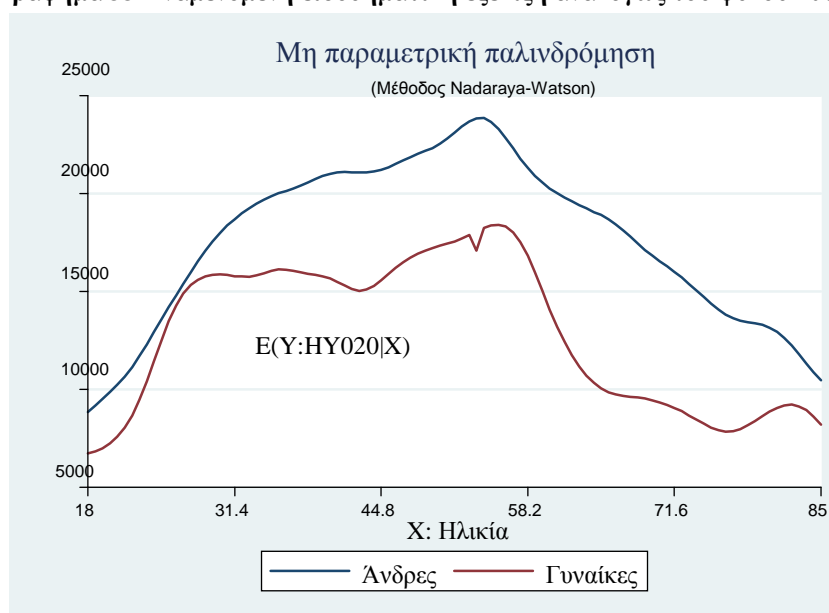
Ωστόσο, μια προσεκτικότερη παρατήρηση του Πίνακα 40 που περιγράφει τα αποτελέσματα των μετρήσεων σύμφωνα με το μέτρο FGT για $\alpha=0,1,2$ και ταυτόχρονα υπολογίζει την απόλυτη και σχετική συνεισφορά των δύο ομάδων στην συνολική διαμόρφωση της εισοδηματικής φτώχειας φαίνεται ότι η σχετική συνεισφορά της πρώτης ομάδας είναι τετραπλάσια από αυτήν της δεύτερης.

Πίνακας 40 Εκτίμηση εισοδηματικής φτώχειας ανά φύλο 2003

Φύλο	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό Ποσοστό	Απόλυτη Συνεισφορά	Σχετική Συνεισφορά
1: Άνδρας	FGT ($\alpha=0$)	0.201280	0.840963	0.169269	0.808732
	FGT ($\alpha=1$)	0.071816	0.840963	0.060395	0.803747
	FGT ($\alpha=2$)	0.047197	0.840963	0.039691	0.831916
2: Γυναίκα	FGT ($\alpha=0$)	0.251720	0.159037	0.040033	0.191268
	FGT ($\alpha=1$)	0.092726	0.159037	0.014747	0.196253
	FGT ($\alpha=2$)	0.050424	0.159037	0.008019	0.168084

Βέβαια, η προηγούμενη επισήμανση σχετίζεται αποκλειστικά με τις προτάσεις πολιτικής που θα γίνουν στην συνέχεια και επ' ουδενί δεν αμφισβητεί την διάσταση που υπάρχει στις απολαβές ανδρών και γυναικών. Ειδικότερα, για την διάσταση του φύλου σε συνάρτηση με την ηλικιακή κατανομή υπολογίστηκε η μαθηματική ελπίδα απολαβής εισοδηματικών ροών μετρούμενες με την μεταβλητή συνολικού ακαθάριστου εισοδήματος HY020 σε σχέση με την ηλικία. Η ηλικία αποτελεί μια σημαντική παράμετρο δεδομένου ότι από αυτήν εξαρτάται η ορθολογική ή μη συμπεριφορά των ατόμων σχετικά με τις επιλογές τους για κατανάλωση και αποταμίευση. Ως εκ τούτου, είναι κρίσιμης σημασίας για τα άτομα και τα νοικοκυριά η δυνατότητα ύπαρξης της συγκεκριμένης πληροφόρησης προκειμένου να κατανείμουν την κατανάλωση και την αποταμίευση τους διαχρονικά, ιδιαίτερα από την στιγμή όπου τα ευρήματα δείχνουν μια άμεση συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και εισοδήματος.

Γράφημα 33 Αναμενόμενη εισοδηματική εξέλιξη αναλόγως του φύλου 2003

Τα αποτελέσματα αποτυπώνονται στο Γράφημα 33, όπου φαίνεται ότι σε κάθε περίπτωση οι εκτιμήσεις της εξεταζόμενης μεταβλητής όταν πρόκειται για γυναίκα είναι παντού μικρότερη, ενώ οι μέγιστες τιμές της, όπως είναι αναμενόμενο, βρίσκονται στην ηλικία 50-60 ετών, δηλαδή πριν την συνταξιοδότηση όπου οι αμοιβές συνήθως έχουν ενσωματώσει σωρευτικά όλες τις αυξήσεις λόγω μισθολογικής ωρίμανσης. Πάντως, αυτό που είναι εμφανές είναι ότι σχεδόν παντού, η εισοδηματική διαφοροποίηση αναλόγως του φύλου ξεπερνά το 30%.

Παράλληλα, οι υπολογισμοί σχετικά με τον κίνδυνο επισφάλειας αναλόγως του τύπου του νοικοκυριού καταγράφονται στον Πίνακα 41. Ειδικότερα, όσον αφορά τον κίνδυνο οικονομικής επισφάλειας για παιδιά ηλικίας 0-15 ετών (παιδική φτώχεια), αυτός ανέρχεται στο ποσοστό του 23.1%.

Πίνακας 41 Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανάλογα με τον τύπο νοικοκυριού 2003

	%
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά (σύνολο)	19.2
Νοικοκυριά με ένα μέλος (σύνολο)	27.1
2 ενήλικοι, και οι δύο ηλικίας κάτω των 65 ετών	16.0
2 ενήλικοι, και οι δύο ηλικίας άνω των 65 ετών	27.8
2 ενήλικοι, τουλάχιστον ο ένας 65 ετών και άνω	13.8
Λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	22.6
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί	32.8
2 ενήλικοι με ένα εξαρτώμενο παιδί	13.4
2 ενήλικοι με 2 εξαρτώμενα παιδιά	15.8
2 ενήλικοι με 3 ή και περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	32.5

3.4.5. Εξέταση επιπέδων υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Η εξέταση των ποιοτικών στοιχείων της έρευνας είναι ιδιαίτερα χρήσιμη τόσο για την εξαγωγή αυτοτελών συμπερασμάτων όσο και για τον υπολογισμό των συνθετικών δεικτών που θα γίνουν στη συνέχεια. Οι διαστάσεις που αναλύονται, αφορούν: α) το επίπεδο διαβίωσης, β) την χρηματοοικονομική στενότητα που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά, γ) την κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων, δ) την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, ε) έλεγχο της επάρκειας και ασφάλειας των συνθηκών στέγασης και το ποσοστό των ατόμων που διαβιούν σε νοικοκυριά όπου οι ενήλικες δεν εργάζονται με πλήρη απασχόληση. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα περιγράφονται αναλυτικά στους Πίνακες 42 – 47.

Πίνακας 42 Επίπεδο διαβίωσης 2003

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με τη δυνατότητα που έχουν:	
α) να τρώνε κάθε δεύτερη μέρα κρέας, κοτόπουλο, ψάρι ή λαχανικά (ίσης αξίας για χορτοφάγους)	15.0
β) να αντιμετωπίζουν έκτακτες, αλλά αναγκαίες δαπάνες	47.9
γ) να πληρώνουν για μια εβδομάδα διακοπών το χρόνο	52.5

Πίνακας 43 Χρηματοοικονομική στενότητα 2003

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν θετικά σε σχέση με την αντιμετώπιση δυσκολιών στην πληρωμή:	
α) δαπανών σχετικές με τη στέγαση τους	10.7
β) τις δαπάνες ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ	31.5
γ) των δόσεων των πιστωτικών καρτών ή των δόσεων δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.ά. ή	12.4

Πίνακας 44 Κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων 2003.

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με την οικονομική δυνατότητα τους να διαθέτουν:	
α) τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο)	0.9
β) έγχρωμη τηλεόραση	1.1
γ) πλυντήριο ρούχων	5.1
δ) ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο	14.1
ε) ηλεκτρονικό υπολογιστή	19.0

Πίνακας 45 Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας 2003.

Αφορά το ποσοστό των ατόμων που, κατά το έτος αναφοράς χρειάστηκαν, για εξέταση ή θεραπεία:	
α) γιατρό οποιασδήποτε ειδικότητας και δεν τον επισκέφθηκαν	8.4
β) οδοντίατρο και δεν τον επισκέφθηκαν	10.8

Πίνακας 46 Ανεπαρκής στέγαση 2003.

Ο μέσος των ποσοστών των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα από:	
α) ανεπάρκεια χώρου	31.6
β) θορύβου από τους γείτονες ή από το δρόμο (συγκοινωνία, βιομηχανία κλπ.)	20.2
γ) σκοτεινά δωμάτια	7.7
δ) περιβαλλοντικά από το βιομηχανία ή κυκλοφορία αυτοκινήτων (μόλυνση, νέφος κλπ.)	16.6
ε) μη ικανοποιητική θέρμανση.	20.5
στ) προβλήματα υγρασίας στην οροφή, στους τοίχους, στα πατώματα στα θεμέλια ή υπάρχουν σάπιες κάσες στα παράθυρα ή σάπια πατώματα.	22.2
ζ) Έλλειψη λουτρού	2.0
η) Έλλειψη εσωτερικής τουαλέτας	3.5

Πίνακας 47 Ποσοστό αποκλεισμού από την εργασία

Αφορά το ποσοστό των ατόμων που διαμένουν σε νοικοκυριά όπου οι ενήλικες κατά την διάρκεια του προηγούμενου έτους εργάστηκαν λιγότερο από το 20% του διαθέσιμου χρόνου τους:	
Ποσοστό αποκλεισμού από την εργασία	7.5

Από την παρατήρηση των ανωτέρω πινάκων εξάγεται το συμπέρασμα ότι το ένα από τα δύο άτομα του δείγματος δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες. Αυτό προφανώς συνδέεται με το ανεπαρκές εισόδημα τους το οποίο δεν τους επιτρέπει να έχουν την δυνατότητα αποταμίευσης. Επίσης, το ίδιο περίπου ποσοστό δεν δύναται να ανταπεξέλθει στο κόστος μιας εβδομάδας διακοπών που συνδέεται με την ανάγκη σωματικής ξεκούρασης και ψυχικής ανάτασης. Από την άλλη μεριά το ποσοστό που αναφέρει ότι δεν έχει την δυνατότητα μιας ικανοποιητικής από την άποψη της πρόσληψης θρεπτικών ουσιών διατροφής αντιστοιχεί σε έναν στους δέκα. Επιπλέον, ιδιαίτερο βάρος αποτελούν οι πληρωμές των λογαριασμών αγαθών κοινής ωφελείας καθώς ο ένας στους τρεις αναφέρει ότι δυσκολεύεται να τις αντιμετωπίσει. Αντίθετα, ο μέσος όρος των νοικοκυριών που δεν έχουν την δυνατότητα κατοχής υλικών αγαθών δεν μπορεί να θεωρηθεί ανησυχητικός. Ωστόσο, το ίδιο ποσοστό με αυτά που δήλωσαν αδυναμία επαρκούς διατροφής, δηλαδή σχεδόν ένας στους δέκα δήλωσαν ότι δεν είχαν την δυνατότητα να επισκεφθούν γιατρό ή οδοντίατρο σε περίπτωση που αυτό ήταν αναγκαίο. Αυτά τα δύο ευρήματα συντείνουν να καθορίσουν και τα επίπεδα της ακραίας φτώχειας δεδομένου ότι αποτελούν άμεση απειλή για την ανθρώπινη ζωή και ευημερία. Τέλος, σημαντικό ποσοστό αναφέρει ότι δεν διαθέτει την δυνατότητα για ικανοποιητική θέρμανση τον χειμώνα, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει προβλήματα υγρασίας στην κατοικία. Το γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω ευρήματα,

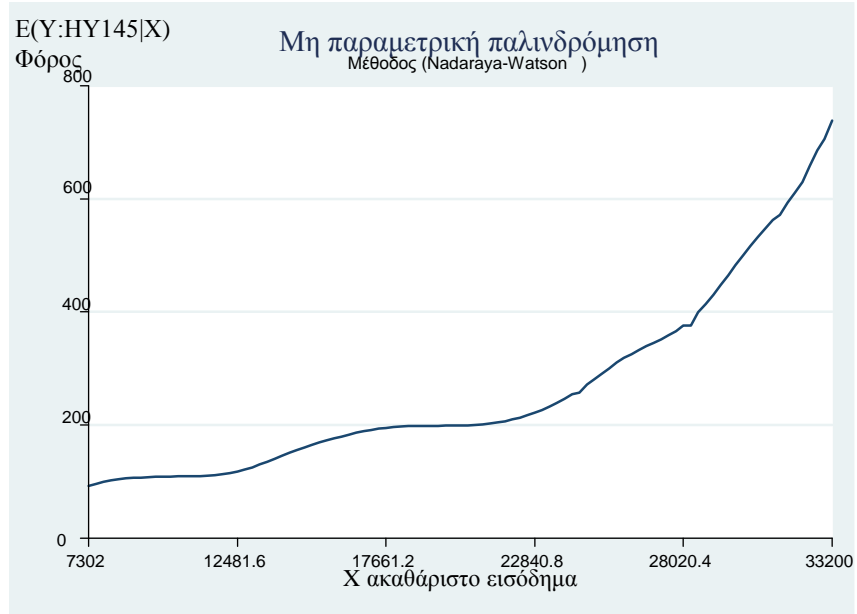
είναι ότι υπάρχουν προβλήματα σε αρκετά βασικά θέματα, τα οποία χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης και τα οποία αν αφεθούν, ενδεχομένως να οδηγήσουν σε κινδύνους μείζονος σημασίας.

3.4.6. Φορολογία και αναδιανομή βάσει των στοιχείων της έρευνας EU-SILC 2003.

Προκειμένου να εξαχθούν επιπλέον συμπεράσματα σχετικά με τον ρόλο της φορολογίας εισοδήματος και των αποτελεσμάτων αυτής, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της μη παραμετρικής παλινδρόμησης, με εξαρτημένη μεταβλητή τον φόρο εισοδήματος και ανεξάρτητη μεταβλητή το ακαθάριστο εισόδημα. Από τα αποτελέσματα που αποτυπώνονται στο Γράφημα 34 προκύπτει ότι η αναμενόμενη τιμή φορολόγησης για κάθε επίπεδο εισοδήματος κυμαίνεται μεταξύ 7000 και 33000 ευρώ. Παρατηρώντας την σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών δείχνει ότι υπάρχει προοδευτικότητα⁵¹. Αυτό το εύρημα συμφωνεί με τα συμπεράσματα των Μπαλούρδου - Υφαντόπουλου (2001, σελ. 191) όπου μελέτησαν στοιχεία που προέρχονταν από την δειγματοληπτική έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών *Κοινωνικοί δείκτες και όρια φτώχειας στην Ελλάδα « Οι φορολογικές επιβαρύνσεις είναι προοδευτικές, δηλαδή ευνοούν τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα»*.

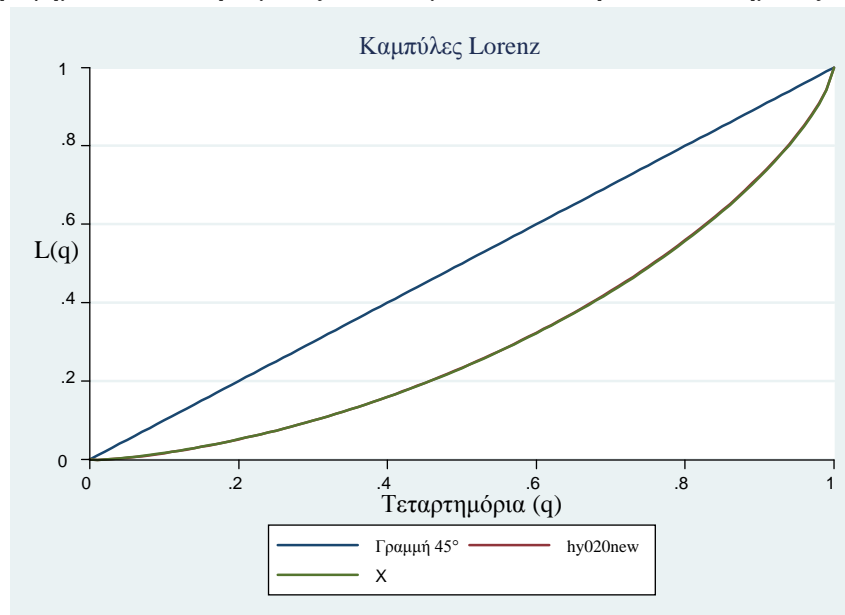
⁵¹ Η φορολόγηση καλείται προοδευτική όταν ο φόρος αυξάνεται καθώς αυξάνεται το φορολογητέο εισόδημα.

Γράφημα 34 Προοδευτικότητα φόρου εισοδήματος 2003

Ωστόσο, το πραγματικό ενδιαφέρον είναι να ελεγχθεί εάν μέσα από την φορολογία εισοδήματος προκύπτει πραγματική μεταβολή στην ανισότητα. Για τον λόγο αυτό υπολογίστηκαν οι δείκτες Gini για τις δύο αυτές μεταβλητές καθώς επίσης σχεδιάστηκαν και οι αντίστοιχες καμπύλες Lorenz. Από τα αποτελέσματα του πίνακα 48 και του σχετικού γραφήματος 35, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει μεταβολή στις τιμές Gini ενώ και οι αντίστοιχες καμπύλες Lorenz συμπίπτουν.

Γράφημα 35 Ανισότητα μεταξύ διαθέσιμου και ακαθάριστου εισοδήματος 2003

Πίνακας 48 Μέτρηση δείκτη Gini μεταξύ Ακαθάριστου και διαθέσιμου εισοδήματος 2003

Μέτρο Μεταβλητή	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο
GINI_X (Ακαθάριστο εισόδημα)	0.3745	0.004841	0.3650	0.3840
GINI_N (Διαθέσιμο εισόδημα)	0.3750	0.004869	0.3654	0.3845

Άρα, ως γενικότερο συμπέρασμα από τα ευρήματα του σχετικού ελέγχου προκύπτει ότι, υπάρχει ένας βαθμός προοδευτικότητας στην φορολόγηση του εισοδήματος. Αυτό το γεγονός θα έπρεπε να μειώνει την ανισοκατανομή του εισοδήματος υπέρ των χαμηλότερων στρωμάτων. Παρ' όλα αυτά, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι κάτι τέτοιο δεν επιτυγχάνεται, αφήνοντας την κατανομή απολύτως αμετάβλητη. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με μια προσεκτικότερη ματιά στα ευρήματα. Συγκεκριμένα, η προοδευτικότητα είναι έντονη μόνο για τα υψηλά και πολύ υψηλά εισοδήματα. Επιπλέον, τα ποσά της άμεσης φορολόγησης του εισοδήματος είναι σχετικά μικρά και άρα δεν θα μπορούσαν να έχουν μεγάλη επίδραση. Ενδεχομένως, η φορολογία να βασίζεται περισσότερο σε έμμεσους τρόπους, κάτι το οποίο είναι γνωστό ότι επιβαρύνει περισσότερο τα νοικοκυριά που ανήκουν σε κατώτερα εισοδηματικά στρώματα. Τέλος, δεν πρέπει να εξαιρεθεί από την μελλοντική έρευνα, η πιθανή αναποτελεσματικότητα των μηχανισμών αναδιανομής του εισοδήματος.

3.4.7. Εξέταση επιπέδων πόλωσης.

Οι μετρήσεις σχετικά με τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης για τα μέτρα D.E.R. και F.W. αντίστοιχα, συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα 49.

Πίνακας 49 Επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης 2003

Μέτρο Πόλωσης	Εκτίμηση	Τυπ.Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
Duclos Esteban Ray (2004) (Τιμή παραμέτρου α : 0.5)	0.215197	0.001927	0.211419	0.218974
Foster & Wolfson (1992)	0.146963	0.002428	0.142204	0.151723
Duclos Esteban Ray (2004) (Τιμή παραμέτρου α : 0.5)	0.203452	0.001922	0.205224	0.209922
ΣΙΑΕ με τεκμαρτό μέρος Foster & Wolfson (1992) ΣΙΑΕ με τεκμαρτό μέρος	0.134417	0.002129	0.130244	0.138590

Δεδομένου του ενδιαφέροντος που έχει η ανάλυση των επιπέδων πόλωσης για διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές και γεωγραφικές ομάδες του πληθυσμού, εκτελούνται οι σχετικοί υπολογισμοί για τους δείκτες D.E.R. σύμφωνα με την

προσέγγιση του Araar (2008) και Inaki Permanyer (2008), τα αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στη συνέχεια.

Πίνακας 50 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Γεωγραφικές περιφέρειες 2003 (Προσέγγιση Araar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	Φg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray ($\alpha=0.50$)	Αν Μακεδονία & Θράκη	0.056	0.042	0.212	0.922	0.001	0.002	0.009	0.003	3.006
	Κεντρική Μακεδονία	0.172	0.153	0.209	0.970	0.006	0.026	0.026	0.012	2.110
	Δυτική Μακεδονία	0.028	0.025	0.224	0.916	0.000	0.001	0.004	0.002	2.079
	Θεσσαλία	0.066	0.056	0.212	0.939	0.001	0.004	0.010	0.004	2.359
	Ήπειρος	0.031	0.024	0.250	0.880	0.000	0.001	0.005	0.002	2.779
	Ιόνιοι Νήσοι	0.019	0.016	0.232	0.821	0.000	0.000	0.003	0.001	2.364
	Δυτική Ελλάδα	0.064	0.051	0.219	0.927	0.001	0.003	0.010	0.004	2.510
	Στερεά Ελλάδα	0.050	0.045	0.241	0.937	0.001	0.002	0.008	0.003	2.403
	Πελοπόννησος	0.053	0.042	0.222	0.928	0.001	0.002	0.008	0.003	2.330
	Αττική	0.365	0.451	0.213	0.999	0.031	0.146	0.039	0.036	1.076
	Βόρειο Αιγαίο	0.018	0.018	0.236	0.918	0.000	0.000	0.002	0.001	1.782
	Νότιο Αιγαίο	0.027	0.023	0.218	0.883	0.000	0.001	0.004	0.002	2.188
	Κρήτη	0.051	0.053	0.213	0.950	0.001	0.002	0.007	0.004	1.521
* $\bar{P}(\alpha = 0.50)$: 0.042	Εντός	-	-	-	-	0.041	0.192	-	-	-
	Μεταξύ*	-	-	-	-	0.174	0.808	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.216	1.000	0.136	0.080	1.711

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 50 παρατηρείται ότι τον υψηλότερο λόγο ελλείμματος/πλεονάσματος (D/S), έχει η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης, ακολουθούμενη από την Ήπειρο και την Δυτική Ελλάδα. Αυτά τα αποτελέσματα συμφωνούν με την προηγούμενη ανάλυση των επιπέδων φτώχειας. Παράλληλα, τα επίπεδα πόλωσης είναι υψηλότερα στην Ήπειρο, τη Στερεά Ελλάδα και το Βόρειο Αιγαίο. Ωστόσο, λόγω των υψηλών πληθυσμιακών και εισοδηματικών μεριδίων που κατέχουν η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία, αποτελούν τις περιφέρειες που έχουν την μεγαλύτερη συνεισφορά στην εντός των ομάδων συνιστώσα. Επίσης, είναι αξιοσημείωτο ότι η πόλωση μεταξύ των περιφερειών αντιπροσωπεύει περίπου το 81% της συνολικής πόλωσης.

Πίνακας 51 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης Inaki Permanyer ανά Γεωγραφική Περιφέρεια 2003

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki 2008 Παράμετρος $\alpha = 0.50$	0.44542 (0.00278)	Αν. Μακεδονία και Θράκη	0.055901	0.041710	0.000270	0.017768
		Κεντρική Μακεδονία	0.172227	0.153277	0.004858	0.084135
		Δυτική Μακεδονία	0.028271	0.025378	0.000057	0.006784
		Θεσσαλία	0.066455	0.056069	0.000443	0.023182
		Ήπειρος	0.030542	0.024422	0.000073	0.007050
		Ιόνιοι Νήσοι	0.019101	0.015845	0.000022	0.004291
		Δυτική Ελλάδα	0.064106	0.050956	0.000405	0.021336
		Στερεά Ελλάδα	0.049899	0.045341	0.000256	0.014409
		Πελοπόννησος	0.053125	0.042310	0.000257	0.016067
		Αττική	0.364574	0.451093	0.038089	0.179519
		Βόρειο Αιγαίο	0.018076	0.018001	0.000021	0.003409
Νότιο Αιγαίο	0.026694	0.023017	0.000047	0.006645		
Κρήτη	0.051029	0.052580	0.000254	0.015775		
			1.000000	1.000000	0.045052	0.400368

Στη συνέχεια εκτελείται ανάλυση των επιπέδων πόλωσης για τον πληθυσμό κατηγοριοποιημένο ανά οικονομική δραστηριότητα, όπως διαχωρίζεται στην έρευνα EU-SILC, τα αποτελέσματα της οποίας αποτυπώνονται στους Πίνακες 52 και 53.

Πίνακας 52 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2003 (Προσέγγιση Aagaar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	ϕg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray $(\alpha=0.50)$	Εργαζόμενος	0.597	0.645	0.216	1.006	0.081	0.374	0.075	0.052	1.445
	Άνεργος	0.025	0.018	0.257	0.805	0.000	0.001	0.004	0.001	3.314
	Συνταξιούχος	0.297	0.271	0.215	0.971	0.018	0.081	0.045	0.021	2.117
	Μη οικον. ενεργός	0.081	0.067	0.201	0.950	0.001	0.005	0.012	0.005	2.297
$\bar{P}(\alpha = 0.50): 0.030$	Εντός	-	-	-	-	0.099	0.461	-	-	-
	Μεταξύ	-	-	-	-	0.116	0.539	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.216	1.000	0.136	0.080	1.711

Πίνακας 53 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης Inaki Permanyer ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2003

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008 alpha:0.50		Εργαζόμενος	0.597160	0.645186	0.123979	0.232079
		Ανεργος	0.025158	0.017503	0.000043	0.005734
	0.57430641 (0.00261597)	Συνταξιούχος	0.296635	0.270566	0.019678	0.161373
		Μη οικονομικά ενεργός	0.081047	0.066744	0.000681	0.030741
			1.000000	1.000000	0.144381	0.429925

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα των υπολογισμών για την ανάλυση της πόλωσης ανά ομάδες διαφορετικών οικονομικών δραστηριοτήτων σύμφωνα με το μέτρο DER προκύπτει ότι τον υψηλότερο δείκτη πόλωσης έχει η ομάδα των ανέργων, έχοντας παράλληλα και την χαμηλότερη υπολειμματική συνιστώσα R_g της ανάλυσης. Υπενθυμίζεται ότι όσο χαμηλότερο είναι το R_g δηλαδή το υπολειμματικό μέρος της σχετικής συνεισφοράς, τόσο πιο σημαντική η επεξήγηση του επιπέδου πόλωσης του υπό διερεύνηση πληθυσμού στην συνολική πόλωση.

Παράλληλα η ομάδα που συνεισφέρει το μεγαλύτερο μέρος στην πόλωση εντός του πληθυσμού είναι η ομάδα των εργαζομένων, ενώ η ομάδα με τον υψηλότερο λόγο ελλείμματος/πλεονάσματος (D/S), έχει η ομάδα των ανέργων ακολουθούμενη από την ομάδα των μη οικονομικά ενεργών.

Στη συνέχεια και προκειμένου να αποσυγκροτηθεί η πόλωση εντός και μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων των Ελλήνων και των αλλοδαπών, εκτελούνται οι σχετικοί υπολογισμοί για την ανάλυση των μέτρων D.E.R. και Inaki Permanyer όπως προηγουμένως.

Πίνακας 54 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER ανά Υψηκότητα 2003(Προσέγγιση Araar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	φg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray ($\alpha=0.50$)	Έλληνες	0.950	0.959	0.215	1.002	0.196	0.907	0.128	0.077	1.671
	Αλλοδαποί	0.048	0.039	0.216	0.904	0.000	0.002	0.008	0.003	2.843
$\bar{P}(a = 0.50): 0.006$	Εντός	-	-	-	-	0.196	0.909	-	-	-
	Μεταξύ	-	-	-	-	0.020	0.091	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.216	1.000	0.136	0.080	1.711

Πίνακας 55 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης Inaki Permanyer ανά Υψηκότητα 2003

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008 $\alpha=0.50$	0.45180609	Ημεδαποί	0.951473	0.960736	0.382071	0.054024
	(0.00371808)	Αλλοδαποί	0.048527	0.039264	0.000201	0.015511
			1.000000	1.000000	0.382272	0.069534

Τα αποτελέσματα από τους παραπάνω ελέγχους καταδεικνύουν το γεγονός ότι όσον αφορά στην πόλωση μεταξύ των εξεταζομένων ομάδων, εμφανίζονται υψηλά επίπεδα πόλωσης μεταξύ των γεωγραφικών περιφερειών, καθώς επίσης και όταν ο διαχωρισμός γίνεται ανά οικονομική δραστηριότητα. Αντίθετα, το μεγαλύτερο ποσοστό πολωτικών δυνάμεων φαίνεται να υπάρχει εντός, παρά μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων όταν ο διαχωρισμός γίνεται σε Έλληνες και αλλοδαπούς. Δηλαδή σε οικονομικό επίπεδο, είναι ισχυρότερες οι συνθήκες ανταγωνισμού των ομάδων, λόγω γεωγραφικής διαφοροποίησης και οικονομικής δραστηριότητας παρά λόγω υψηκότητας.

3.4.8. Εξέταση πολυδιάστατης φτώχειας. Υπολογισμός και ανάλυση συνθετικών δεικτών (EU-SILC 2003).

3.4.8.1. Συνθετικός δείκτης Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης.

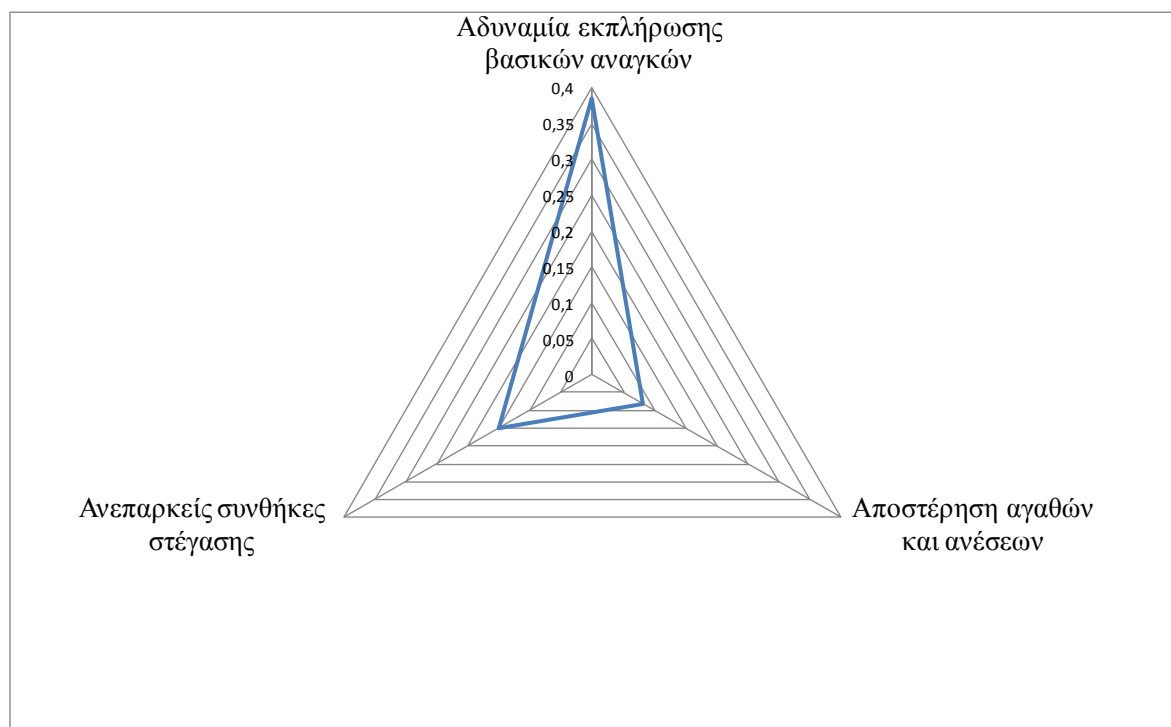
Εκτελώντας τους υπολογισμούς για τις τρεις διαστάσεις που συμπεριλαμβάνονται στον δείκτη $P_{SYNTHinsufficient}$, αξιοποιώντας τα πρωτογενή δεδομένα από το πρώτο

κύμα της έρευνας EU-SILC 2003, λαμβάνουμε τα αποτελέσματα που παρατίθενται στον πίνακα 56 και ταυτόχρονα γίνεται ο υπολογισμός της αριθμητικής τιμής του εν λόγω συνθετικού δείκτη ορίζοντας την παράμετρο α ίση με 3. Έτσι, η εκτίμηση που λαμβάνεται για τον δείκτη $P_{\text{SYNTHinsufficient}}(2003)$ ισούται με 0.2730.

Πίνακας 56 Συνιστώσες Συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2003

Αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών	$P1_{2003}$: 0.3846
Αποστέρηση υλικών αγαθών και ανέσεων	$P2_{2003}$: 0.0808
Ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης	$P3_{2003}$: 0.1517
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [Τυπική απόκλιση]	$P_{\text{SYNTHinsufficient}2003}$: 0.2730 (0.09) [0.15]

Η παραπάνω εκτίμηση, καθώς περισσότερα από ένα στα τέσσερα άτομα, αποδίδει υψηλότερες εκτιμήσεις ως προς τα επίπεδα φτώχειας σε σχέση με την μονοδιάστατη εξέταση της εισοδηματικής φτώχειας, όπου εκεί το ποσοστό αφορούσε περίπου ένα στα πέντε άτομα. Προφανώς, σε αυτό το αποτέλεσμα επέδρασε καθοριστικά το πολύ υψηλό επίπεδο του υποδείκτη της αδυναμίας κάλυψης βασικών αναγκών. Από την άλλη μεριά, η εκτίμηση θα ήταν ιδιαίτερα υψηλή, εάν οι άλλοι δύο υποδείκτες δεν εξισορροπούσαν κάπως τα αποτελέσματα χωρίς ωστόσο να υπονοείται ότι τα ποσοστά αυτά είναι αποδεκτά.

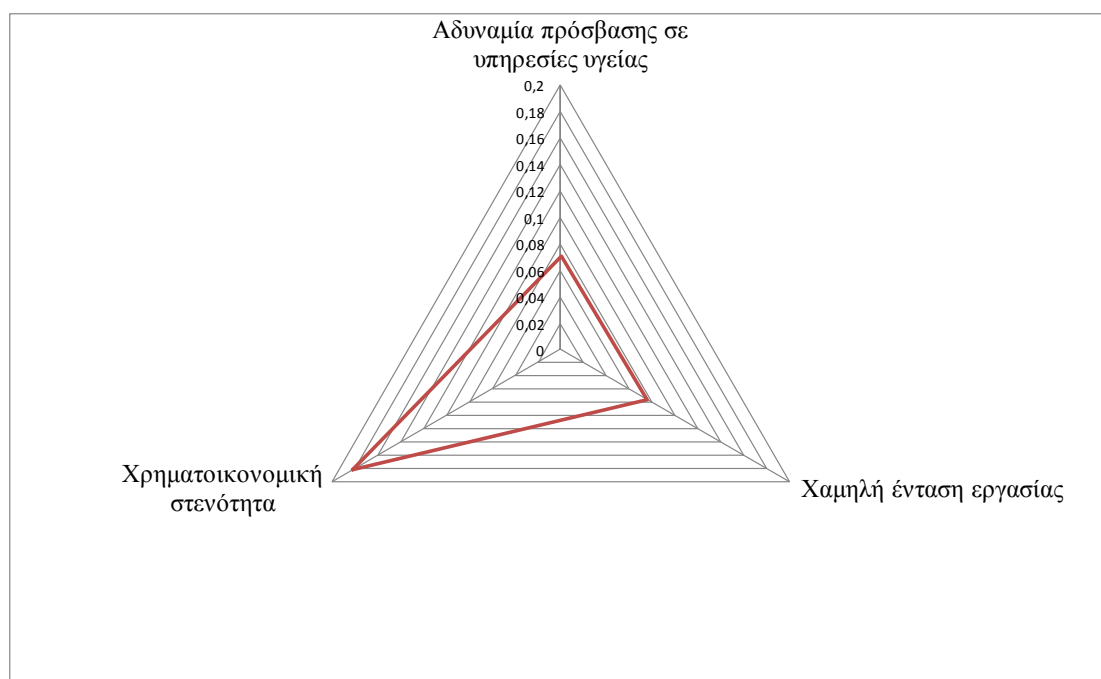
3.4.8.2. Συνθετικός δείκτης Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας.

Για τη συνέχεια και εκτελώντας τους υπολογισμούς για τις τρεις διαστάσεις που συμπεριλαμβάνονται στον δείκτη PSYNTHexclusion με τα δεδομένα από την έρευνα EU-SILC 2003, λαμβάνουμε τα αποτελέσματα που παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα 57. Όπως προκύπτει από τους σχετικούς υπολογισμούς, ο συνθετικός δείκτης με παράμετρο $\alpha=3$ PSYNTHexclusion (2003) ισούται με την τιμή 0.1313.

Πίνακας 57 Αριθμητικές εκτιμήσεις συνθετικού δείκτη PSYNTHexclusion (2003)

Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας	P1 ₂₀₀₃ : 0.0705
Διαβίωση σε νοικοκυριό με χαμηλή ένταση εργασίας	P2 ₂₀₀₃ : 0.0750
Χρηματοοικονομική στενότητα	P3 ₂₀₀₃ : 0.1820
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [Τυπική απόκλιση]	PSYNTHexclusion2003: 0.1313 (0.0364) [0.0631]

Από την παρατήρηση των παραπάνω αναλυτικών αποτελεσμάτων προκύπτει ότι, σε απόλυτα επίπεδα, η διάσταση με την υψηλότερη αποστέρηση είναι αυτή της χρηματοοικονομικής στενότητας που βιώνουν τα νοικοκυριά και τελευταία έρχεται η αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας.

3.5. Ανάλυση με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2007.

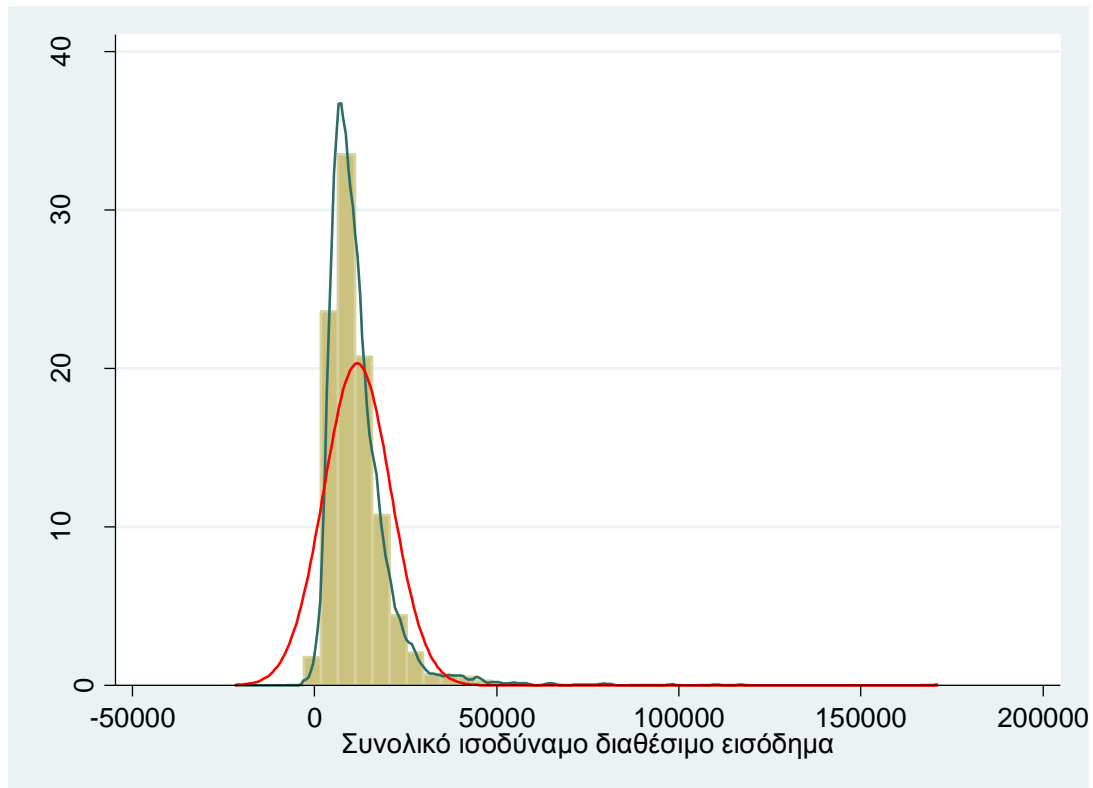
Για την δεύτερη φάση της εμπειρικής ανάλυσης, επιλέγονται τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2007. Ο λόγος που επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα στοιχεία είναι ότι ήταν επιθυμητό να υπάρχει μια εύλογη χρονική απόσταση μεταξύ των δύο κυμάτων, προκειμένου να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος για την αποτύπωση των μεταβολών που ενδεχομένως να πραγματοποιήθηκαν. Η ανάλυση που ακολουθεί, όπως και στην πρώτη φάση, γίνεται σε στάδια. Κατά τα πρώτα στάδια θα επιχειρηθεί μια περιγραφική ανάλυση της εισοδηματικής μεταβλητής, θα υπολογιστούν τα μέτρα ανισότητας και φτώχειας που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα επίπεδα υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και τα επίπεδα πώλωσης. Τα παραπάνω μέτρα θα υπολογιστούν και πάλι τόσο για το σύνολο του πληθυσμού, όσο και για συγκεκριμένες ομάδες που συνθέτουν τον πληθυσμό και οι οποίες θα αφορούν τον βαθμό αστικότητας, την υπηκοότητα, το φύλο, την οικονομική δραστηριότητα κ.α. προκειμένου να εξαχθούν τα σχετικά συμπεράσματα. Επιπλέον, θα υπολογιστούν οι συνθετικοί δείκτες προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση τους σε επόμενο τμήμα.

3.5.1. Περιγραφικά στατιστικά της εισοδηματικής μεταβλητής ΣΙΔΕ.

Όπως έγινε στο προηγούμενο τμήμα για τα στοιχεία της έρευνας του 2003, έτσι και με τα στοιχεία της έρευνας του 2007, αρχικά γίνεται εξέταση των διαθέσιμων δεδομένων προκειμένου να αποκτηθεί μια γενική εικόνα περί της εισοδηματικής κατανομής. Για τον λόγο αυτόν, δημιουργείται στο ίδιο γράφημα το ιστόγραμμα για την μεταβλητή του ΣΙΔΕ καθώς και οι καμπύλες πυκνότητας και κανονικής κατανομής⁵².

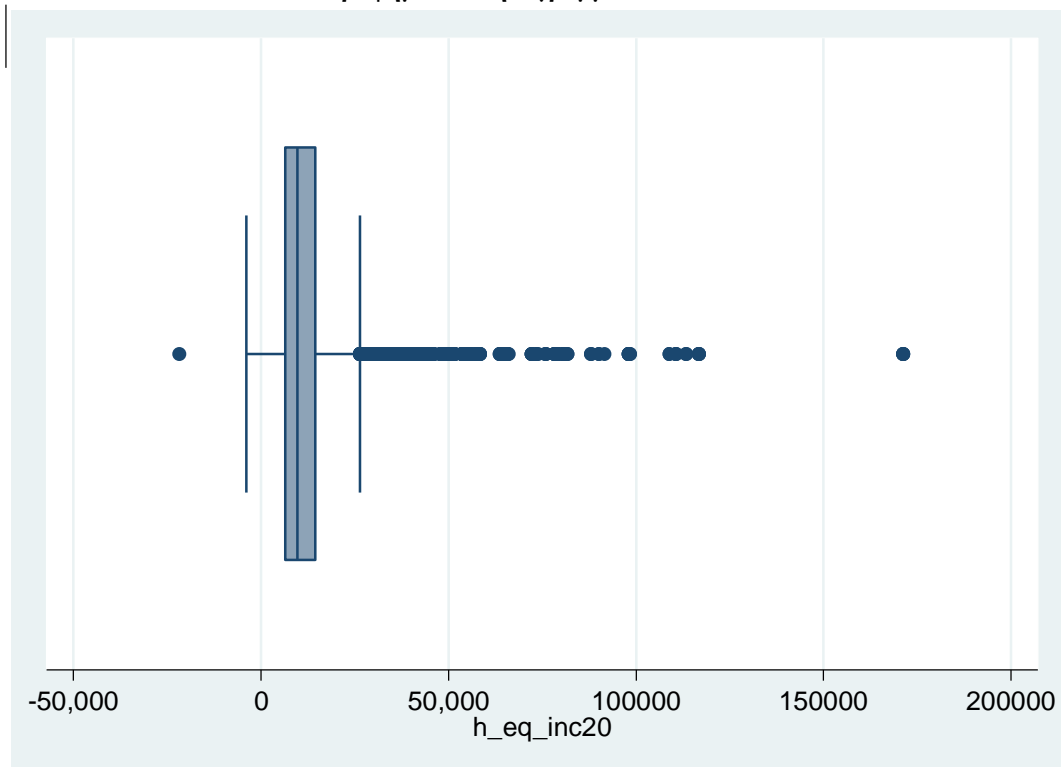
⁵² Με την κόκκινη γραμμή απεικονίζεται η κανονική κατανομή ενώ με την μπλε η πυκνότητα της κατανομής

Γράφημα 36 ιστόγραμμα για την μεταβλητή του ΣΙΑΕ2007 καθώς και οι καμπύλες πυκνότητας και κανονικής κατανομής

Από την εξέταση του Γραφήματος 36 και συγκεκριμένα του ιστογράμματος της εισοδηματικής μεταβλητής, εξάγεται το συμπέρασμα ότι για την περίοδο που εξετάστηκε το δείγμα, το ένα τρίτο περίπου της κατανομής του συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, έχει εύρος μεταξύ έντεκα και δεκατριών χιλιάδων ευρώ, με μέση τιμή περίπου τις δώδεκα χιλιάδες ευρώ. Όπως είναι αναμενόμενο, η κατανομή είναι οξύληκτη σε σχέση με την κανονική και έχει εκτενές δεξί άκρο. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται είναι ότι, το ποσοστό των εισοδημάτων πάνω από τα 20000 ευρώ είναι ελάχιστο. Για την καλύτερη διερεύνηση της τελευταίας παρατήρησης, δημιουργείται το ακόλουθο γράφημα box plot του ΣΙΑΕ.

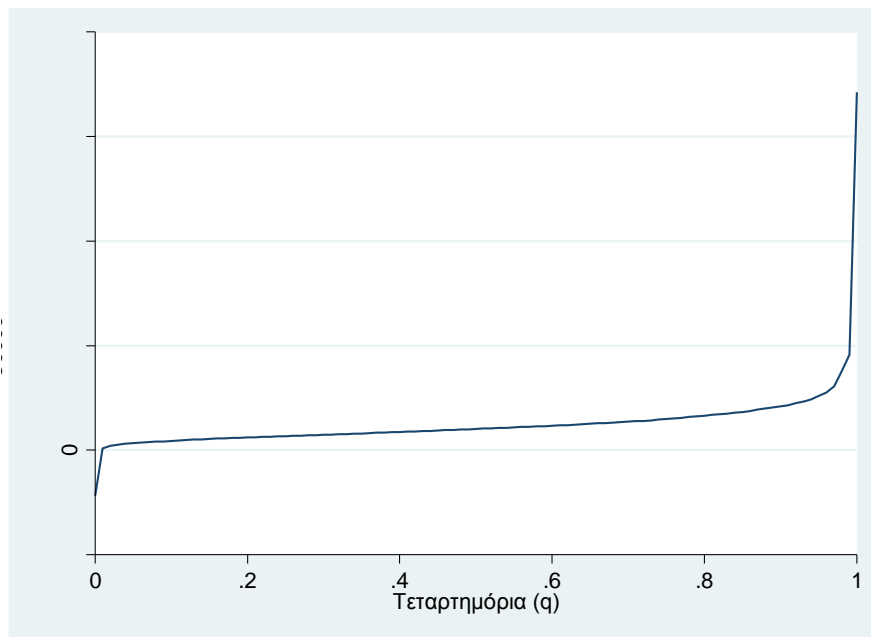
Γράφημα 37 Θηκόγραμμα ΣΙΔΕ 2007

Από την οπτική εξέταση του box-plot του ΣΙΔΕ των νοικοκυριών του δείγματος, πράγματι προκύπτει ότι τιμές πάνω από 25000 ευρώ θεωρούνται ως ακραίες τιμές. Ακραίες τιμές θεωρούνται και ορισμένες αρνητικές τιμές, οι οποίες οφείλονται συνήθως σε απώλεια οικονομικού κεφαλαίου ή λόγω αναδρομικών πληρωμών φόρων.

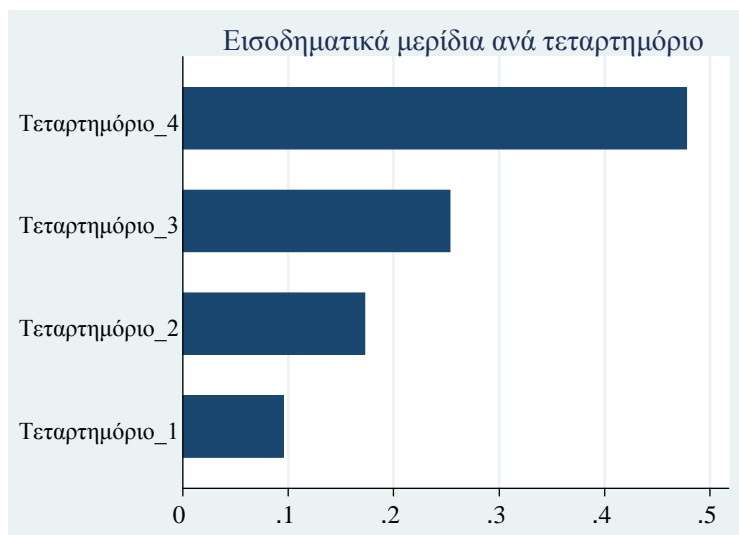
Για την συνέχεια της ανάλυσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει, η κατανομή του ΣΙΔΕ σε σχέση με την κατάταξη του πληθυσμού όταν αυτή έχει γίνει με αύξοντα τρόπο αναπαρίσταται στο Γράφημα 38.

Γράφημα 38 Κατανομή του ΣΙΔΕ 2007 σε σχέση με την κατάταξη του πληθυσμού όταν αυτή έχει γίνει με αύξοντα τρόπο

Εάν, για διευκόλυνση, ομαδοποιηθεί ο πληθυσμός σε τέσσερα τεταρτημόρια, τότε λαμβάνεται το ακόλουθο διάγραμμα 25 και ο σχετικός πίνακας με τα ποσοστιαία εισοδηματικά μερίδια.

Διάγραμμα 25 Τεταρτημόρια εισοδήματος 2007

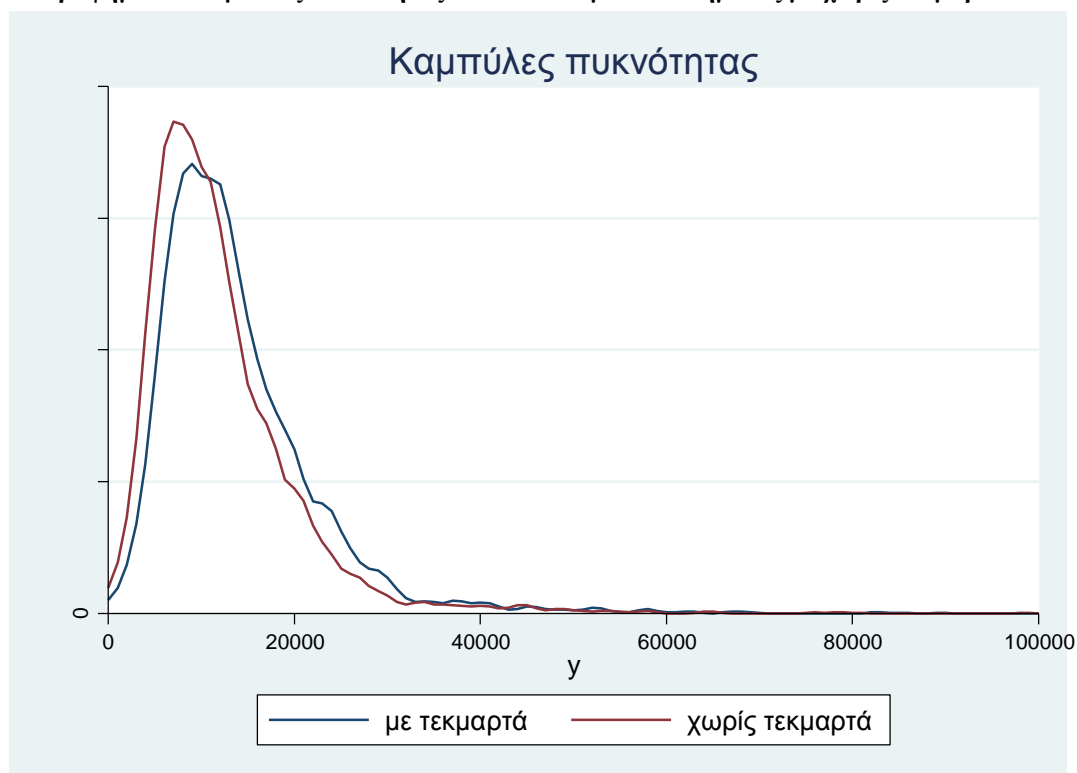

Ομάδα	Εισοδηματικό μερίδιο
Τεταρτημόριο_1	0.094742
Τεταρτημόριο_2	0.173196
Τεταρτημόριο_3	0.253926
Τεταρτημόριο_4	0.478137

Εξετάζοντας τα εισοδηματικά μερίδια που ανήκουν σε κάθε τεταρτημόριο του πληθυσμού εξάγεται το συμπέρασμα ότι το φτωχότερο 25% του πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές που αντιστοιχούν στο 9.5% του συνολικού εισοδήματος. Στο άλλο άκρο, το πλουσιότερο 25% του πληθυσμού που ζει στην Ελληνική επικράτεια λαμβάνει εισοδηματικές ροές ίσες με το 47.8% του συνολικού εισοδήματος. Τέλος, το τρίτο τεταρτημόριο κατέχει εισοδηματικό μερίδιο αντίστοιχο με το πληθυσμιακό ποσοστό.

Συγκριτικά με τα ευρήματα της έρευνας του έτους 2003, το εισοδηματικό μερίδιο από την έρευνα του 2007 που αντιστοιχεί στο πρώτο τεταρτημόριο του πληθυσμού είναι αυξημένο. Ελάχιστα αυξημένο είναι και το μερίδιο του δευτέρου τεταρτημορίου ενώ το τρίτο και τέταρτο τεταρτημόριο έχουν μικρή μείωση. Αυτά τα αποτελέσματα προοιωνίζουν μια μείωση στην συνολική ανισότητα, η οποία ωστόσο θα τεκμηριωθεί όταν υπολογιστούν τα ειδικά μέτρα στο επόμενο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου.

Γράφημα 39 Καμπύλες πυκνότητας συν. διαθέσιμου εισοδήματος με/χωρίς τεκμαρτά 2007

3.5.2. Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής ανισότητας.

Οι υπολογισμοί των μέτρων ανισότητας Gini, Atkinson και Γενικευμένης Εντροπίας της μεταβλητής του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος (eq_inc_020) για παραμέτρους $\theta=0,1,2$, αποτυπώνονται στον πίνακα 58.

Πίνακας 58 Δείκτες ανισότητας ΣΙΑΕ 2007

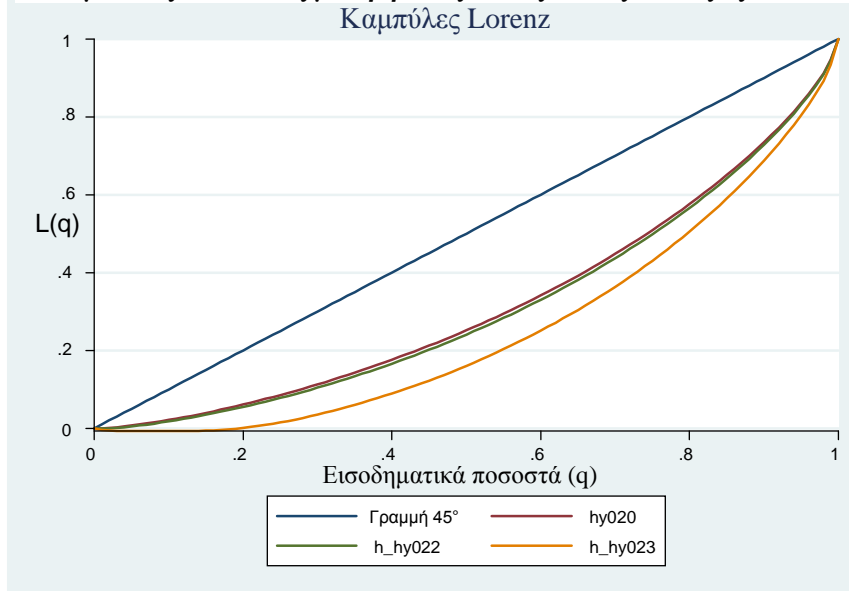
Μέτρο_Μεταβλητή	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο
GINI_eq_inc_020 ($\rho=2$)	0.343553	0.003258	0.337167	0.349940
Atkinson_eq_inc_020 ($\varepsilon=0.5$)	0.098467	0.002017	0.094513	0.102422
entropy_eq_inc_020 ($\theta=0$) MLD	0.203586	0.003917	0.195908	0.211265
entropy_eq_inc_020 ($\theta=1$)Theil	0.207256	0.005317	0.196834	0.217678
entropy_eq_inc_020 ($\theta=2$)	0.293534	0.013155	0.267749	0.319319

Από την παρατήρηση των ευρημάτων επιβεβαιώνεται η πρόβλεψη του προηγούμενου τμήματος σχετικά με τα περιγραφικά στατιστικά μέτρα. Ωστόσο, η αναλυτική σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ αυτών των δύο κυμάτων της έρευνας καθώς και η εξαγωγή των σχετικών συμπερασμάτων θα αποτελέσει ξεχωριστό τμήμα του παρόντος κεφαλαίου.

Πρέπει επίσης να παρατηρηθεί ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, ο μέσος όρος του δείκτη Gini, τόσο για τα Κράτη Μέλη της Ένωσης των 27, όσο και για τα Κράτη Μέλη της Ευρωζώνης για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ήταν 0.30.

Προκειμένου στη συνέχεια να γίνει αξιολογική κρίση σχετικά με τον βαθμό ανισότητας της κατανομής διαφορετικών εισοδηματικών εννοιών χρησιμοποιείται γράφημα καμπυλών Lorenz για το Συνολικό Ακαθάριστο Εισόδημα hy020, το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι συντάξεις) h_hy023 και το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι συντάξεις) h_hy022.

Γράφημα 40 Καμπύλες Lorenz για εισοδηματικές μεταβλητές πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις καθώς και τις συντάξεις 2007

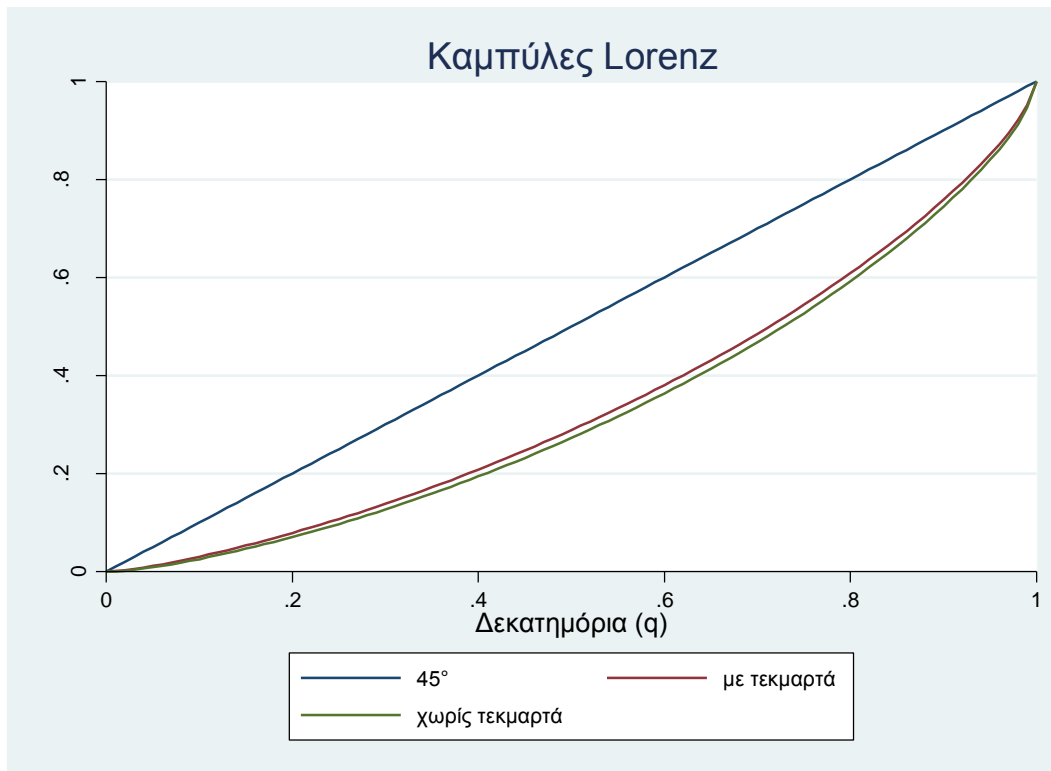
Από την εξέταση του γραφήματος 40 παρατηρείται ότι η ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος είναι υψηλότερη όταν λαμβάνεται ως εισοδηματική μεταβλητή το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες περιλαμβάνονται οι συντάξεις) h_hy023 σε σχέση με το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι συντάξεις) h_hy022. Με άλλα λόγια, προκύπτει σαφώς ότι οι συντάξεις μειώνουν σημαντικά την ανισότητα.

Οι υπολογισμοί των μέτρων ανισότητας Gini, Atkinson και Γενικευμένης Εντροπίας της μεταβλητής του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος όταν έχει συμπεριληφθεί η μεταβλητή του τεκμαρτού ενοικίου (eq_inc_imputed) καθώς και η μεταβλητή που εκτός του τεκμαρτού ενοικίου περιλαμβάνει επιπλέον το εισόδημα σε είδος και το εισόδημα από ιδιοκατανάλωση (eq_inc_imputedplus), αποτυπώνονται στον πίνακα 59.

Πίνακας 59 Δείκτες ανισότητας ΣΙΑΕ 2007 με τεκμαρτά

Μέτρο_Μεταβλητή	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο
GINI_eq_inc_imputed ($\rho=2$)	0.311672	0.003074	0.305647	0.31769
Atkinson_eq_inc_imputed ($\varepsilon=0.5$)	0.080539	0.001714	0.077180	0.08389
entropy_eq_inc_imputed ($\theta=0$) MLD	0.168100	0.003447	0.161344	0.17485
entropy eq_inc_imputed ($\theta=1$)Theil	0.169630	0.004338	0.161128	0.17813
entropy eq_inc_imputed ($\theta=2$)	0.221399	0.009477	0.202823	0.23997
GINI_eq_inc_imputedplus ($\rho=2$)	0.311006	0.003073	0.304983	0.31702
Atkinson_eq_inc_imputedplus ($\varepsilon=0.5$)	0.080306	0.001714	0.076946	0.08366
entropy_eq_inc_imputedplus ($\theta=0$) MLD	0.167652	0.003470	0.160850	0.17445
entropy eq_inc_imputedplus ($\theta=1$)Theil	0.169153	0.004332	0.160661	0.17764
entropy eq_inc_imputedplus ($\theta=2$)	0.220743	0.009452	0.202216	0.23927

Γράφημα 41 Καμπύλες Lorenz διαθέσιμου εισοδήματος με/χωρίς τεκμαρτά 2007

Επαναπροσεγγίζοντας την γεωγραφική διάσταση της κατανομής του εισοδήματος για τις δεκατρείς περιφέρειες της Ελλάδας, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2007, κατασκευάζεται ο Πίνακας 60 με υπολογισμό των τιμών των μέτρων Gini, Atkinson (0.5) και Γενικευμένης Εντροπίας ($\theta=0,1$).

Τα ευρήματα που προκύπτουν είναι ότι, η περιφέρεια με τις υψηλότερες εισοδηματικές ανισότητες είναι πλέον τα Ιόνια Νησιά, ακολουθούμενη από την Δυτική Ελλάδα, την Αττική και την Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, ενώ οι περιφέρειες με τις χαμηλότερες εισοδηματικές ανισότητες είναι η Δυτική Μακεδονία, η Στερεά Ελλάδα, το Βόρειο Αιγαίο και η Θεσσαλία.

Επισημαίνεται ότι η διαφορά της περιφέρειας με την μεγαλύτερη ανισοκατανομή εισοδήματος σε όρους του δείκτη Gini ως προς την περιφέρεια με την μικρότερη ανισοκατανομή είναι περίπου έντεκα ποσοστιαίες μονάδες [39.50 (Ιόνιοι Νήσοι) - 28.60 (Δυτική Μακεδονία) = 10.9 μονάδες], ή εναλλακτικά μια διαφοροποίηση της τάξης του 40% περίπου. Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η κατάταξη των γεωγραφικών περιφερειών είναι δυνατόν να αλλάξει αναλόγως του χρησιμοποιούμενου μέτρου ανισότητας, εξηγώντας την αναγκαιότητα χρήσης πέραν του ενός μέτρου προκειμένου να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα. Για τις περιπτώσεις που υπάρχει τέτοια διαφοροποίηση επιλέγεται ως περισσότερο αξιόπιστο μέτρο ο δείκτης του Theil.

Αυτό που παρατηρείται σε σχέση με το πρώτο κύμα της έρευνας είναι η μεγάλη βελτίωση στην περιφέρεια της Ηπείρου όπου από πρώτη στην κατάταξη μετακινήθηκε περίπου στο μέσον. Το ίδιο συνέβη και με την περίπτωση της περιφέρειας της Στερεάς Ελλάδας όπου από την δεύτερη υψηλότερη θέση ως προς την εισοδηματική ανισότητα βελτίωσε σημαντικά τη θέση της φτάνοντας στην προτελευταία. Αντίθετα, η Δυτική Ελλάδα χειροτέρευσε τη θέση της ενώ ενδιαφέρον έχει η γενικότερη περιοχή του Αιγαίου Πελάγους όπου η μεν βόρεια περιφέρεια βελτίωσε τη θέση της ενώ η νότια χειροτέρευσε. Τέλος, η Κρήτη και για στα δύο κύματα της έρευνας έδωσε χαμηλά επίπεδα εισοδηματικών ανισοτήτων, εμφανώς κάτω από τον συνολικό δείκτη ελληνικής επικράτειας.

Πίνακας 60 Μετρήσεις δεικτών ανισότητας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007

Γεωγραφική Περιφέρεια	Μέτρο	Εκτίμηση*	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	Gini ($\rho=2$)	0.348579 (2)	0.008933	0.331070	0.366089
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.100314(2)	0.005766	0.089011	0.111616
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.199376(5)	0.011794	0.176258	0.222494
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.195390(4)	0.009716	0.176345	0.214436
Κεντρική Μακεδονία	Gini ($\rho=2$)	0.323621(7)	0.006682	0.310524	0.336718
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.088204(6)	0.003944	0.080473	0.095934
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.183520(6)	0.009866	0.164181	0.202859
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.184525(9)	0.008166	0.168519	0.200531
Δυτική Μακεδονία	Gini ($\rho=2$)	0.28601 (13)	0.012264	0.261977	0.310053
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.06849(13)	0.005634	0.057451	0.079537
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.13628(13)	0.011764	0.113229	0.159345
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.14950(13)	0.012815	0.124386	0.174625
Θεσσαλία	Gini ($\rho=2$)	0.31463 (11)	0.008922	0.297145	0.332122
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.08040(10)	0.004700	0.071193	0.089617
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.17183(10)	0.011613	0.149069	0.194596
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.16459(10)	0.009147	0.146669	0.182528
Ήπειρος	Gini ($\rho=2$)	0.332276(6)	0.017600	0.297777	0.366775
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.088023(7)	0.007236	0.073840	0.102207
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.180890(7)	0.017320	0.146941	0.214839
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.193066(5)	0.016278	0.161160	0.224972
Ιόνιοι Νήσοι	Gini ($\rho=2$)	0.395013 (1)	0.033791	0.328779	0.461248
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.129543(1)	0.023156	0.084155	0.174931
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.306768(1)	0.063916	0.181486	0.432051
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.256120(1)	0.043351	0.171147	0.341093
Δυτική Ελλάδα	Gini ($\rho=2$)	0.344543 (3)	0.015305	0.314544	0.374542
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.102396(3)	0.009953	0.082887	0.121905
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.224715(2)	0.027578	0.170659	0.278772
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.213628(2)	0.018365	0.177631	0.249626
Στερεά Ελλάδα	Gini ($\rho=2$)	0.31014 (12)	0.010348	0.289865	0.330432
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.07561(11)	0.004956	0.065903	0.085333
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.15946(12)	0.011822	0.136295	0.182639
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.15619(11)	0.009849	0.136884	0.175496
Πελοπόννησος	Gini ($\rho=2$)	0.341746 (4)	0.015302	0.311752	0.371741
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.094325(5)	0.010532	0.073680	0.114970
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.198836(4)	0.030397	0.139253	0.258419
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.185814(7)	0.017827	0.150871	0.220756
Αττική	Gini ($\rho=2$)	0.341747 (5)	0.005535	0.330897	0.352597
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.099775(4)	0.003459	0.092994	0.106556
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.208008(3)	0.008799	0.190760	0.225256
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.204599(3)	0.006945	0.190986	0.218213
Βόρειο Αιγαίο	Gini ($\rho=2$)	0.320026 (8)	0.014723	0.291168	0.348884
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.07413(12)	0.006651	0.061096	0.087169
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.15112(11)	0.015036	0.121657	0.180602
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.15792(12)	0.014087	0.130311	0.185535
Νότιο Αιγαίο	Gini ($\rho=2$)	0.31604(10)	0.012396	0.291742	0.340338
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.085114(9)	0.006685	0.072010	0.098218
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.175432(8)	0.015286	0.145469	0.205395
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.185377(8)	0.015210	0.155563	0.215190
Κρήτη	Gini ($\rho=2$)	0.319344 (9)	0.009828	0.300080	0.338607
	atkinson ($\varepsilon=0.5$)	0.085172(8)	0.005290	0.074803	0.095540
	G.Entropy ($\theta=1$)	0.174685(9)	0.011253	0.152629	0.196741
	G.Entropy ($\theta=0$)	0.188837(6)	0.014055	0.161287	0.216387

* Σε παρένθεση βρίσκεται η κατάταξη των εκτιμήσεων

Τα προηγούμενα ευρήματα σχετικά με την περιφερειακή διάσταση της εισοδηματικής ανισότητας ενδεχομένως να σχετίζονται με την πυκνότητα του πληθυσμού στις περιοχές όπου ελήφθη το δείγμα. Έτσι, όταν αναλύεται η συνολική ανισότητα ανά βαθμό πυκνότητας του πληθυσμού παρατηρείται ότι οι αραιοκατοικημένες περιοχές συνεισφέρουν - σε σχετικά μεγέθη - το μεγαλύτερο μέρος στην μέτρηση της συνολικής ανισότητας που ξεπερνά σε ποσοστό το 43%, ακολουθούμενες από τις πυκνοκατοικημένες με ποσοστό σχετικής συνεισφοράς 33.86%. Επίσης,

επισημαίνεται ότι, σε ποσοστό 93% η συνολική ανισότητα αφορά την εντός των ομάδων σχετική συνεισφορά. Με άλλα λόγια, είτε πρόκειται για πυκνοκατοικημένες είτε για αραιοκατοικημένες περιοχές, παραμένουν έντονα στοιχεία εισοδηματικών ανισοτήτων. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό αποτέλεσμα καθώς δεν επιβεβαιώνει την άποψη περί διάστασης του κέντρου με την περιφέρεια αλλά αποκαλύπτει ότι, τόσο στις μεγάλες πόλεις όσο και στην ύπαιθρο υπάρχουν έντονες διαφοροποιήσεις ως προς την κατανομή του εισοδήματος.

Πίνακας 61 Δείκτης ανισότητας γενικευμένης εντροπίας ανά βαθμό πυκνότητας πληθυσμού 2007

Βαθμός πυκνότητας πληθυσμού	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό ποσοστό	(μ_κ/μ)θ	Απόλυτη συνεισφορά	Σχετική συνεισφορά
1: Πυκνοκατοικημένες περιοχές ⁵³		0.177796	0.390829	1.000000	0.069488	0.338614
2: Μέσης πυκνότητας περιοχές ⁵⁴	GE(0)	0.249778	0.136555	1.000000	0.034108	0.166210
3 Αραιοκατοικημένες περιοχές ⁵⁵		0.187068	0.472616	1.000000	0.088411	0.430827
Εντός		---	---	---	0.192008	0.935651
Μεταξύ		---	---	---	0.013309	0.064853
Πληθυσμός		0.205213	1.000000	---	0.205213	1.000000

Όσον αφορά στα ευρήματα από την διερεύνηση της εισοδηματικής ανισότητας που παρουσιάζουν οι ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες έχουν διαχωριστεί βάσει της οικονομικής δραστηριότητας τους, με τα στοιχεία του 2007 και τα οποία παρατίθενται στον Πίνακα 62, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ομάδα με την μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα είναι πλέον οι μη οικονομικά ενεργοί, ακολουθούμενοι από τους εργαζόμενους, τους ανέργους και τέλος τους συνταξιούχους. Συγκριτικά με το πρώτο κύμα της έρευνας, η μεγαλύτερη διαφοροποίηση αφορά στην περίπτωση όπου τα οικονομικά μη ενεργά άτομα για το 2003 εμφάνιζαν την χαμηλότερη ανισότητα ενώ για το 2007 έχουν την υψηλότερη. Ταυτόχρονα, η εισοδηματική ανισότητα των εργαζομένων, των συνταξιούχων και των ανέργων μειώθηκε σε σημαντικό βαθμό.

⁵³ Πρόκειται για περιοχή με πυκνότητα άνω των 500 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και πληθυσμό, τουλάχιστον, 50.000 κατοίκους.

⁵⁴ Πρόκειται για περιοχή με πυκνότητα άνω των 100 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, η οποία είτε έχει συνολικό πληθυσμό, τουλάχιστον, 50.000 κατοίκους είτε γειτνιάζει με πυκνοκατοικημένη περιοχή.

⁵⁵ Πρόκειται για περιοχή που δεν ανήκει σε καμία από τις προηγούμενες δύο κατηγορίες.

Πίνακας 62 Δείκτες ανισότητας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007

Κύρια Οικονομική Δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
1: Εργαζόμενος/η	Gini ($\rho=2$)	0.338417	0.005056	0.328507	0.348327	2
	Atkinson	0.095151	0.002981	0.089307	0.100994	3
	GE(0)	0.200668	0.006007	0.188893	0.212443	2
	GE(1) Theil	0.202222	0.007703	0.187123	0.217322	2
	GE(2)	0.278935	0.017415	0.244800	0.313071	2
2: Άνεργος/η	Gini ($\rho=2$)	0.332006	0.012469	0.307566	0.356447	3
	Atkinson	0.101469	0.008521	0.084767	0.118171	2
	GE(0)	0.197890	0.016947	0.164671	0.231108	3
	GE(1) Theil	0.174872	0.014709	0.146040	0.203703	3
	GE(2)	0.219408	0.026905	0.166670	0.272146	3
3: Συνταξιούχος	Gini ($\rho=2$)	0.314903	0.006007	0.303129	0.326676	4
	Atkinson	0.080003	0.003292	0.073550	0.086457	4
	GE(0)	0.162861	0.006210	0.150688	0.175034	4
	GE(1) Theil	0.169355	0.008401	0.152888	0.185822	4
	GE(2)	0.215878	0.018040	0.180516	0.251239	4
4: Μη οικονομικά ενεργός	Gini ($\rho=2$)	0.346892	0.005713	0.335694	0.358090	1
	Atkinson	0.102249	0.003791	0.094819	0.109680	1
	GE(0)	0.209044	0.007152	0.195025	0.223062	1
	GE(1) Theil	0.216079	0.010409	0.195677	0.236481	1
	GE(2)	0.327942	0.028417	0.272240	0.383644	1

Οι διαπιστώσεις που προέκυψαν από τα ευρήματα του Πίνακα 62 δίνουν το έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση της συνεισφοράς της κάθε ομάδας στην συνολική ανισότητα. Χρησιμοποιώντας τεχνικές ανάλυσης της συνολικής ανισότητας με τον δείκτη Γενικευμένης Εντροπίας (GE, $\theta=0$), προκύπτει ότι την μεγαλύτερη σχετική συνεισφορά στην συνολική ανισότητα έχουν οι εργαζόμενοι και οι μη οικονομικά ενεργοί κυρίως λόγω των μεγάλων πληθυσμιακών ποσοστών τους. Επιπλέον, το ποσοστό της σχετικής συνεισφοράς στην ανισότητα που παρατηρείται εντός των ομάδων είναι της τάξεως του 97%.

Πίνακας 63 Δείκτης ανισότητας γενικευμένης εντροπίας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007

Κύρια Οικονομική Δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό ποσοστό	($\mu_{κ/μ}$) θ	Απόλυτη συνεισφορά	Σχετική συνεισφορά
1: Εργαζόμενος/η	GE(0)	0.199787	0.416383	1.000000	0.083188	0.405375
2: Άνεργος/η	GE(0)	0.192305	0.047805	1.000000	0.009193	0.044798
3: Συνταξιούχος	GE(0)	0.161188	0.159547	1.000000	0.025717	0.125319
4: Μη οικονομικά ενεργός	GE(0)	0.215668	0.376265	1.000000	0.081148	0.395435
Εντός		---	---	---	0.199247	0.970927
Μεταξύ		---	---	---	0.006195	0.030190
Πληθυσμός		0.205213	1.000000	---	0.205213	1.000000

Όσον αφορά στην ομαδοποίηση ανά φύλο, από την εξέταση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι μεγαλύτερες εισοδηματικές ανισότητες έχουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες σύμφωνα με όλους τους χρησιμοποιούμενους δείκτες. Πρέπει δε να παρατηρηθεί ότι αυτό το αποτέλεσμα είναι αντίστροφο με αυτό που ανέδειξαν στα στοιχεία της έρευνας του 2003.

Πίνακας 64 Εκτίμηση δεικτών ανισότητας ανά φύλο 2007

Φύλο	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω όριο	Άνω όριο	Κατάταξη
1: Άνδρας	Gini ($\rho=2$)	0.339895	0.004398	0.331275	0.348515	2
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.096431	0.002709	0.091121	0.101742	2
	GE(0)	0.200458	0.005380	0.189912	0.211003	2
	GE(1) Theil	0.201701	0.007014	0.187953	0.215449	2
	GE(2)	0.277419	0.016675	0.244734	0.310105	2
2: Γυναίκα	Gini ($\rho=2$)	0.346708	0.004713	0.337470	0.355946	1
	Atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.100391	0.002990	0.094531	0.106251	1
	GE(0)	0.206461	0.005699	0.195291	0.217632	1
	GE(1) Theil	0.212619	0.007996	0.196945	0.228293	1
	GE(2)	0.309706	0.020395	0.269729	0.349683	1

Εξετάζοντας τα επίπεδα εισοδηματικών ανισοτήτων χωρίζοντας τον πληθυσμό ανάλογα με την υπηκοότητα του σε Έλληνες και αλλοδαπούς προκύπτει ότι η κατανομή του εισοδήματος για τους Έλληνες είναι πιο άνισα κατανεμημένη σε σχέση με τους αλλοδαπούς για όλα τα χρησιμοποιούμενα μέτρα.

Πίνακας 65 Εκτίμηση δεικτών ανισότητας ανά υπηκοότητα 2007

Πρώτη υπηκοότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
1: Ημεδαποί	Gini ($\rho=2$)	0.334633	0.003544	0.327686	0.341579
	atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.093467	0.002160	0.089232	0.097701
	entropy ($\theta=0$)	0.194365	0.004242	0.186050	0.202680
	Entropy ($\theta=1$)Theil	0.196202	0.005661	0.185106	0.207298
	Entropy ($\theta=2$)	0.270584	0.013744	0.243644	0.297525
4: Αλλοδαποί	Gini ($\rho=2$)	0.316369	0.012235	0.292387	0.340350
	atkinson ($\epsilon=0.5$)	0.081958	0.006595	0.069032	0.094885
	entropy ($\theta=0$)	0.166872	0.013851	0.139723	0.194022
	Entropy ($\theta=1$)Theil	0.169323	0.015341	0.139252	0.199394
	Entropy ($\theta=2$)	0.224732	0.028083	0.169686	0.279778

Αυτά τα αποτελέσματα δεν δείχνουν μεταβολή σε σχέση με το πρώτο κύμα της έρευνας, και ενδεχομένως αυτό να οφείλεται ακόμα στο γεγονός ότι οι αλλοδαποί ανήκουν σε συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση και ως εκ τούτου οι αμοιβές τους να καθορίζονται μέσω μιας πιο ανταγωνιστικής αγοράς εργασίας.

3.5.3. Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας.

Τα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας αποτυπώνονται στους Πίνακες 66 έως 68, ενώ στο Γράφημα 42 αναπαρίστανται οι τιμές του μέτρου FGT(0), για εναλλακτικές γραμμές φτώχειας από 0 έως 10000 ευρώ συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, προκειμένου να αποδοθεί γραφικά η ευαισθησία του μέτρου σε σχέση με την επιλογή εναλλακτικών γραμμών εισοδηματικής φτώχειας λαμβάνοντας υπόψη τόσο το ΣΙΔΕ όσο και το ΣΙΔΕ με τεκμαρτό μέρος.

Πίνακας 66 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007

Δείκτες Φτώχειας	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
Μεταβλητή:ΣΙΔΕ Γραμμή Φτώχειας: 6048.00 (60% διάμεσου εισοδήματος)	FGT ($\alpha=0$)	0.200085	0.003588	0.193052	0.207119
	FGT ($\alpha=1$)	0.063288	0.001878	0.059607	0.066969
	FGT ($\alpha=2$)	0.034540	0.001898	0.030821	0.038260
	FGT ($\alpha=3$)	0.028779	0.005671	0.017664	0.039895
	Watts index	0.084866	0.002664	0.079643	0.090088
	Sen, Shorrocks & Thon (SST)	0.119544	0.003014	0.113637	0.125451

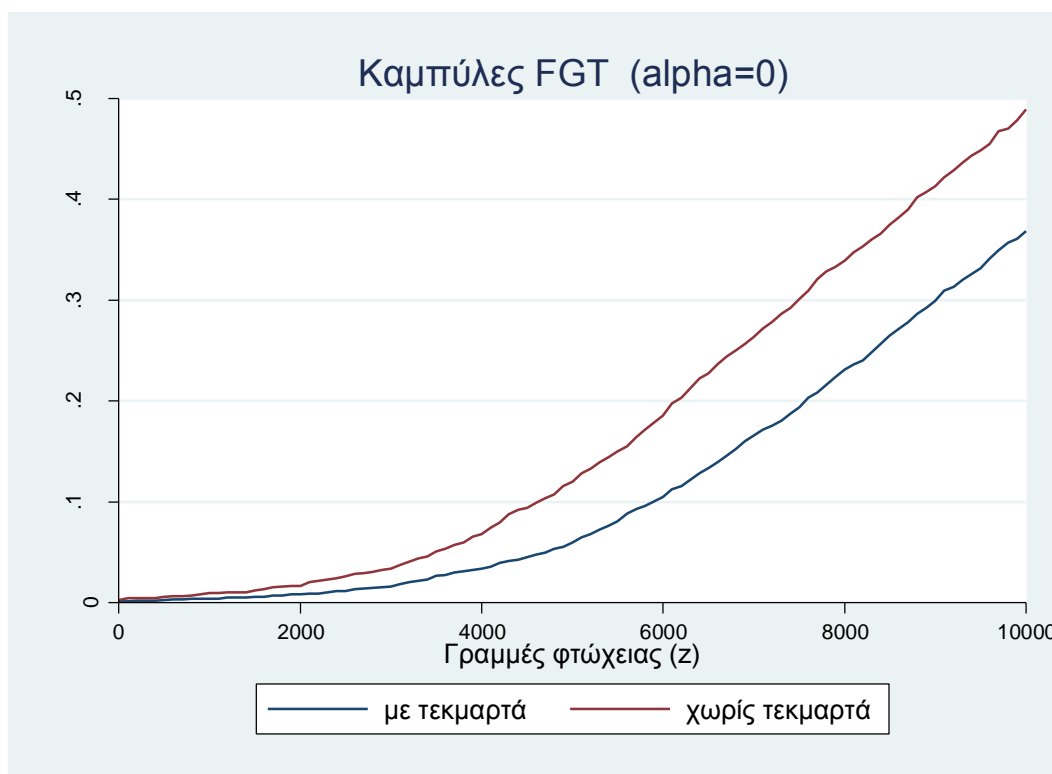
Πίνακας 67 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 με τεκμαρτό ενοίκιο

Δείκτες Φτώχειας	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
Μεταβλητή:ΣΙΔΕ με τεκμαρτό ενοίκιο Γραμμή Φτώχειας: 7211.06 (60% διάμεσου εισοδήματος)	FGT ($\alpha=0$)	0.176368	0.003887	0.168748	0.183988
	FGT ($\alpha=1$)	0.048299	0.001702	0.044962	0.051635
	FGT ($\alpha=2$)	0.022772	0.001562	0.019709	0.025835
	FGT ($\alpha=3$)	0.017365	0.004538	0.008469	0.026261
	Watts index	0.065671	0.002484	0.060802	0.070540
	Sen, Shorrocks & Thon (SST)	0.091794	0.002852	0.086205	0.097384

Πίνακας 68 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας με τεκμαρτό ενοίκιο, εισόδημα σε είδος και ιδιοκατανάλωση 2007

Δείκτες Φτώχειας	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
Μεταβλητή:ΣΙΔΕ με τεκμαρτό ενοίκιο εισόδημα σε είδος και ιδιοκατανάλωση Γραμμή Φτώχειας: 7231.33 (60% διάμεσου εισοδήματος)	FGT ($\alpha=0$)	0.175872	0.003890	0.168247	0.183498
	FGT ($\alpha=1$)	0.047659	0.001687	0.044352	0.050967
	FGT ($\alpha=2$)	0.022406	0.001548	0.019372	0.025440
	FGT ($\alpha=3$)	0.017070	0.004502	0.008245	0.025895
	Watts index	0.064736	0.002517	0.059801	0.069670
	Sen, Shorrocks & Thon (SST)	0.089983	0.002826	0.084444	0.095521

Γράφημα 42 Καμπύλες κ.κ. ποσοστού φτώχειας με/χωρίς τεκμαρτά για εύρος γραμμών φτώχειας 2007

Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι οι δείκτες φτώχειας εξακολουθούν να βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Ειδικότερα, για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ο ευρωπαϊκός μέσος όρος που ανακοινώνει η Eurostat ανέρχεται στο 15.5% του πληθυσμού, γεγονός που τοποθετεί την Ελλάδα στις χώρες υψηλού κινδύνου εισοδηματικής φτώχειας. Ωστόσο, η τάση που παρατηρείται, σε σχέση με το 2003, δείχνει ελαφρά μείωση σύμφωνα με όλα τα μέτρα που χρησιμοποιήθηκαν. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι η οικονομική μεγέθυνση που επιτεύχθηκε κατά την χρονική αυτή περίοδο, ήταν σημαντική τοποθετώντας το κατώφλι φτώχειας στα 6048 ευρώ αισθητά αυξημένο ως προς τα 4742.86 ευρώ του 2003⁵⁶.

Ομαδοποιώντας τις γεωγραφικές περιοχές της ελληνικής επικράτειας σε 13 περιφέρειες και υπολογίζοντας τα μέτρα εισοδηματικής φτώχειας FGT για $\alpha=0,1,2$ για κάθε μια από αυτές, εξάγεται ο Πίνακας 69:

⁵⁶ Το κατώφλι φτώχειας εκφρασμένο σε μονάδες Purchase Parity Standards (PPS) ήταν 6140 ευρώ για το 2003 και 6873 για το 2007. Σύμφωνα με αυτή την μέθοδο λαμβάνονται υπ' όψιν οι διαφορές στο κόστος διαβίωσης μεταξύ των Κρατών Μελών.

Πίνακας 69 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007 (1)

Γεωγραφική Περιφέρεια	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο	Κατάταξη
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	FGT ($\alpha=0$)	0.319304	0.017413	0.285173	0.353436	(1)
	FGT ($\alpha=1$)	0.106739	0.007801	0.091448	0.122030	(2)
	FGT ($\alpha=2$)	0.051662	0.005591	0.040703	0.062620	(5)
Κεντρική Μακεδονία	FGT ($\alpha=0$)	0.255686	0.009608	0.236854	0.274518	(5)
	FGT ($\alpha=1$)	0.076132	0.003938	0.068413	0.083850	(6)
	FGT ($\alpha=2$)	0.034786	0.002450	0.029983	0.039589	(8)
Δυτική Μακεδονία	FGT ($\alpha=0$)	0.246774	0.023728	0.200264	0.293284	(6)
	FGT ($\alpha=1$)	0.064806	0.008393	0.048355	0.081257	(8)
	FGT ($\alpha=2$)	0.030575	0.005404	0.019983	0.041168	(9)
Θεσσαλία	FGT ($\alpha=0$)	0.192271	0.013124	0.166546	0.217996	(10)
	FGT ($\alpha=1$)	0.046254	0.003998	0.038417	0.054091	(11)
	FGT ($\alpha=2$)	0.017883	0.001974	0.014014	0.021753	(13)
Ήπειρος	FGT ($\alpha=0$)	0.188458	0.019491	0.150252	0.226663	(11)
	FGT ($\alpha=1$)	0.069487	0.012750	0.044496	0.094478	(7)
	FGT ($\alpha=2$)	0.073501	0.042457	-0.009721	0.156722	(1)
Ιόνιοι Νήσοι	FGT ($\alpha=0$)	0.224503	0.028577	0.168489	0.280516	(7)
	FGT ($\alpha=1$)	0.089662	0.015084	0.060096	0.119228	(4)
	FGT ($\alpha=2$)	0.056751	0.013914	0.029477	0.084024	(4)
Δυτική Ελλάδα	FGT ($\alpha=0$)	0.297589	0.016468	0.265309	0.329868	(2)
	FGT ($\alpha=1$)	0.117624	0.008573	0.100821	0.134428	(1)
	FGT ($\alpha=2$)	0.063910	0.006086	0.051981	0.075840	(3)
Στερεά Ελλάδα	FGT ($\alpha=0$)	0.217296	0.016639	0.184682	0.249910	(8)
	FGT ($\alpha=1$)	0.061635	0.006497	0.048899	0.074371	(9)
	FGT ($\alpha=2$)	0.034801	0.006205	0.022638	0.046965	(7)
Πελοπόννησος	FGT ($\alpha=0$)	0.263317	0.024934	0.214443	0.312192	(4)
	FGT ($\alpha=1$)	0.077447	0.008614	0.060564	0.094331	(5)
	FGT ($\alpha=2$)	0.048886	0.009466	0.030330	0.067441	(6)
Αττική	FGT ($\alpha=0$)	0.131061	0.005722	0.119844	0.142277	(13)
	FGT ($\alpha=1$)	0.042270	0.002657	0.037062	0.047479	(13)
	FGT ($\alpha=2$)	0.023663	0.002001	0.019741	0.027585	(12)
Βόρειο Αιγαίο	FGT ($\alpha=0$)	0.266266	0.027333	0.212690	0.319842	(3)
	FGT ($\alpha=1$)	0.097361	0.013929	0.070058	0.124663	(3)
	FGT ($\alpha=2$)	0.068207	0.014465	0.039854	0.096559	(2)
Νότιο Αιγαίο	FGT ($\alpha=0$)	0.213059	0.021813	0.170302	0.255816	(9)
	FGT ($\alpha=1$)	0.058902	0.007399	0.044400	0.073404	(10)
	FGT ($\alpha=2$)	0.030362	0.004967	0.020626	0.040098	(10)
Κρήτη	FGT ($\alpha=0$)	0.139805	0.012650	0.115009	0.164601	(12)
	FGT ($\alpha=1$)	0.043366	0.005583	0.032423	0.054310	(12)
	FGT ($\alpha=2$)	0.023950	0.004578	0.014977	0.032924	(11)

Από την εξέταση του Πίνακα 69 είναι προφανές ότι η αξιολογική κρίση σχετικά με τα επίπεδα φτώχειας είναι απόλυτα εξαρτημένη από το μέτρο που έχει επιλεγθεί. Συγκεκριμένα, παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στην κατάταξη των περιφερειών σε σχέση με τα επίπεδα εκτιμώμενης φτώχειας. Ειδικότερα, ως παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί η Περιφέρεια Ηπείρου όπου κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των πιο φτωχών περιφερειών, όταν γίνεται χρήση του μέτρου FGT(2), έβδομη αν χρησιμοποιηθεί το μέτρο FGT(1), ή ενδέκατη σε σύνολο δεκατριών αν επιλεγεί το μέτρο FGT(0). Σε αυτό το σημείο γίνεται ιδιαίτερα εμφανής η ανάγκη να χρησιμοποιούνται τα μέτρα FGT με τρόπο συμπληρωματικό. Όταν γίνεται αυτό η πληροφορία που μας παρέχεται είναι πολύ χρήσιμη. Εν προκειμένω, αυτό που προκύπτει με τον υπολογισμό και των τριών μέτρων FGT για την συγκεκριμένη περιφέρεια είναι ότι

μπορεί μεταξύ των άλλων περιφερειών το ποσοστό των φτωχών να είναι σε σχετικό βαθμό μικρότερο, ωστόσο το χάσμα της φτώχειας να είναι υψηλότερο.

Σε γενικές γραμμές και δίνοντας μεγαλύτερη βάση στα αποτελέσματα που δίνει το μέτρο FGT(2), λόγω αυξημένης αξιοπιστίας, περιοχές όπως η Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, η Δυτική Ελλάδα, η Ήπειρος, τα Ιόνια Νησιά και το Βόρειο Αιγαίο έχουν υψηλά επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας. Από την άλλη μεριά, περιοχές όπως η Αττική, η Κρήτη και η Θεσσαλία δεν μεταβάλλουν σχεδόν καθόλου την θέση τους στην κατάταξη για οποιοδήποτε μέτρο και αν χρησιμοποιηθεί έχοντας τα μικρότερα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν σε γενικές γραμμές αν υπολογιστούν τα μέτρα φτώχειας Watts, Sen-Shorrocks-Thon και FGT($\alpha=3$), τα αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στον Πίνακα 70. Και σε αυτή την περίπτωση, η κατάταξη μεταβάλλεται αναλόγως του επιλεγμένου μέτρου, όχι όμως στον βαθμό που αυτό γινόταν στην προηγούμενη περίπτωση. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Δυτική Ελλάδα, η Ήπειρος και το Βόρειο Αιγαίο εξακολουθούν να έχουν υψηλά επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας. Αντίστοιχα, η Αττική, η Κρήτη και η Θεσσαλία δεν μεταβάλλουν σχεδόν καθόλου την θέση τους στην κατάταξη, έχοντας τα μικρότερα επίπεδα φτώχειας.

Πίνακας 70 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά γεωγραφική περιφέρεια 2007 (2)

Γεωγραφική Περιφέρεια	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Ανω Όριο	Κατάταξη
Αν. Μακεδονία και Θράκη	Watts	0.129205	0.009552	0.110483	0.147927	(2)
	SST	0.191801	0.012836	0.166641	0.216961	(2)
	FGT(3)	0.031579	0.005140	0.021503	0.041654	(1)
Κεντρική Μακεδονία	Watts	0.106482	0.006444	0.093851	0.119113	(3)
	SST	0.140748	0.006669	0.127675	0.153821	(6)
	FGT(3)	0.019469	0.001803	0.015936	0.023003	(9)
Δυτική Μακεδονία	Watts	0.093413	0.013652	0.066653	0.120173	(6)
	SST	0.121290	0.015024	0.091842	0.150739	(8)
	FGT(3)	0.018119	0.003715	0.010837	0.025400	(10)
Θεσσαλία	Watts	0.057687	0.005189	0.047517	0.067858	(13)
	SST	0.087376	0.007134	0.073393	0.101360	(11)
	FGT(3)	0.008999	0.001511	0.006038	0.011961	(13)
Ήπειρος	Watts	0.094077	0.017106	0.060548	0.127607	(5)
	SST	0.132323	0.024193	0.084903	0.179743	(7)
	FGT(3)	0.213640	0.192909	-0.164486	0.591765	(2)
Ιόνιοι Νήσοι	Watts	0.085366	0.012847	0.060185	0.110547	(8)
	SST	0.167433	0.026934	0.114640	0.220226	(4)
	FGT(3)	0.045760	0.014338	0.017656	0.073864	(5)
Δυτική Ελλάδα	Watts	0.184271	0.015268	0.154344	0.214198	(1)
	SST	0.212316	0.014089	0.184700	0.239933	(1)
	FGT(3)	0.041123	0.004657	0.031994	0.050251	(6)
Στερεά Ελλάδα	Watts	0.060489	0.006071	0.048589	0.072388	(11)
	SST	0.116465	0.011888	0.093163	0.139767	(9)
	FGT(3)	0.029156	0.007374	0.014702	0.043610	(7)
Πελοπόννησος	Watts	0.082535	0.009132	0.064636	0.100434	(9)
	SST	0.144601	0.015385	0.114445	0.174757	(5)
	FGT(3)	0.047571	0.012731	0.022617	0.072525	(4)
Αττική	Watts	0.059036	0.004595	0.050028	0.068043	(12)
	SST	0.081595	0.004836	0.072116	0.091074	(13)
	FGT(3)	0.016834	0.001752	0.013400	0.020268	(12)
Βόρειο Αιγαίο	Watts	0.096709	0.015406	0.066511	0.126907	(4)
	SST	0.181265	0.024850	0.132556	0.229973	(3)
	FGT(3)	0.066579	0.017784	0.031720	0.101439	(3)
Νότιο Αιγαίο	Watts	0.091873	0.013191	0.066018	0.117728	(7)
	SST	0.111541	0.013410	0.085255	0.137827	(10)
	FGT(3)	0.019670	0.003831	0.012161	0.027180	(8)
Κρήτη	Watts	0.070739	0.013289	0.044692	0.096786	(10)
	SST	0.083485	0.010486	0.062931	0.104039	(12)
	FGT(3)	0.017537	0.004227	0.009252	0.025821	(11)

Συγκριτικά με το πρώτο κύμα της έρευνας, τα αποτελέσματα όταν αυτά συγκρίνονται με βάσει τους αντίστοιχους δείκτες, δεν παρουσιάζουν θεαματικές μεταβολές. Οι περιφέρειες που βελτίωσαν την θέση τους είναι η Πελοπόννησος, η Θεσσαλία, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Κεντρική Μακεδονία. Αντίθετα, οι περιφέρειες που χειροτέρευσαν την θέση τους είναι το Βόρειο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Δυτική Μακεδονία. Τα παραπάνω ευρήματα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς στην έρευνα των Μπαλούρδου και Υφαντόπουλου (2001), με χρήση στοιχείων περίπου δύο δεκαετιών παλαιότερα κατέληξαν περίπου στα ίδια συμπεράσματα. Προφανώς, αυτό έχει ιδιαίτερη αξία, διότι καταδεικνύει ότι, οι όποιες πολιτικές άμβλυνσης του φαινομένου της εισοδηματικής φτώχειας που εφαρμόστηκαν κατά το χρονικό διάστημα αυτό είχαν ελάχιστη ή καθόλου αποτελεσματικότητα.

Στα πλαίσια της προηγούμενης ανάλυσης και προκειμένου να εξετασθούν οι πιθανοί λόγοι αυτής της περιφερειακής διαφοροποίησης, γίνεται ομαδοποίηση του πληθυσμού βάσει του βαθμού πυκνότητας του πληθυσμού. Στον Πίνακα 71 πραγματοποιείται ανάλυση των δεικτών FGT με $\alpha=0,1,2$ βάσει της κατοίκησης του πληθυσμού σε μια από τις τρεις διαβαθμίσεις πληθυσμιακής πυκνότητας.

Πίνακας 71 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά βαθμό πληθυσμιακής πυκνότητας 2007

Βαθμός πυκνότητας πληθυσμού	Μέτρο	Εκτίμηση z:0.6*med	Πληθυσμιακό ποσοστό	Απόλυτη συνεισφορά	Σχετική συνεισφορά
1: Πυκνοκατοικημένες περιοχές⁵⁷	FGT(0)	0.136486	0.390	0.053345	0.266609
	FGT (1)	0.040304	-/-	0.015752	0.248901
	FGT (2)	0.022530	-/-	0.008806	0.254935
2: Μέσης πυκνότητας περιοχές⁵⁸	FGT(0)	0.134274	0.1365	0.018317	0.091546
	FGT (1)	0.044441	-/-	0.006062	0.095792
	FGT (2)	0.024166	-/-	0.003297	0.095443
3 Αραιοκατοικημένες περιοχές⁵⁹	FGT(0)	0.271657	0.472	0.128424	0.641844
	FGT (1)	0.087729	-/-	0.041473	0.655307
	FGT (2)	0.047464	-/-	0.022438	0.649622
Πληθυσμός		0.200085	1.000000	0.200085	1.000000

Τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι τα ποσοστιαία επίπεδα και το βάθος φτώχειας είναι διπλάσια στις αραιοκατοικημένες περιοχές σε σχέση με τις πυκνοκατοικημένες και της μέσης πυκνότητας περιοχές. Ειδικότερα, ο πληθυσμός που κατοικεί σε αραιοκατοικημένες περιοχές αντιπροσωπεύει το ήμισυ του γενικού πληθυσμού με σχετική συνεισφορά στα συνολικά επίπεδα όλων των δεικτών σε ποσοστό 65%. Απεναντίας, ο πληθυσμός που κατοικεί σε πυκνοκατοικημένες, δηλαδή αστικές περιοχές, αποτελώντας το 40% περίπου του πληθυσμού, αφορά το 25% των φτωχών πανελλαδικά. Τα ποσοστά για τον πληθυσμό που κατοικεί σε μέσης πυκνότητας περιοχές είναι 13.6% και 9.5% αντίστοιχα. Στην ουσία, αυτά τα αποτελέσματα εξειδικεύουν τις μετρήσεις ανά περιφέρεια και προσθέτουν επιπλέον πληροφόρηση για την κατάσταση εντός των περιφερειών σε σχέση με την αστικότητα. Συμπερασματικά, προφανώς λόγω της συγκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας και των ευκαιριών στα αστικά και ημιαστικά κέντρα, η

⁵⁷ Πρόκειται για περιοχή με πυκνότητα άνω των 500 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και πληθυσμό, τουλάχιστον, 50.000 κατοίκους.

⁵⁸ Πρόκειται για περιοχή με πυκνότητα άνω των 100 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, η οποία είτε έχει συνολικό πληθυσμό, τουλάχιστον, 50.000 κατοίκους είτε γειτνιάζει με πυκνοκατοικημένη περιοχή.

⁵⁹ Πρόκειται για περιοχή που δεν ανήκει σε καμία από τις προηγούμενες δύο κατηγορίες.

εισοδηματική, τουλάχιστον, φτώχεια εμφανίζεται εμφανώς μειωμένη σε σχέση με τις αραιοκατοικημένες-αγροτικές περιοχές.

Πέρα όμως από τον εντοπισμό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας με γεωγραφικά κριτήρια, το επόμενο σημαντικό βήμα προσδιορισμού των ομάδων που πλήττονται, είναι η ομαδοποίηση τους ανά οικονομική δραστηριότητα. Οι κύριες οικονομικές δραστηριότητες στις οποίες κατατάσσονται, όπως είδαμε και στην προηγούμενη ανάλυση μας είναι τέσσερις και αποτυπώνονται στον Πίνακα 72.

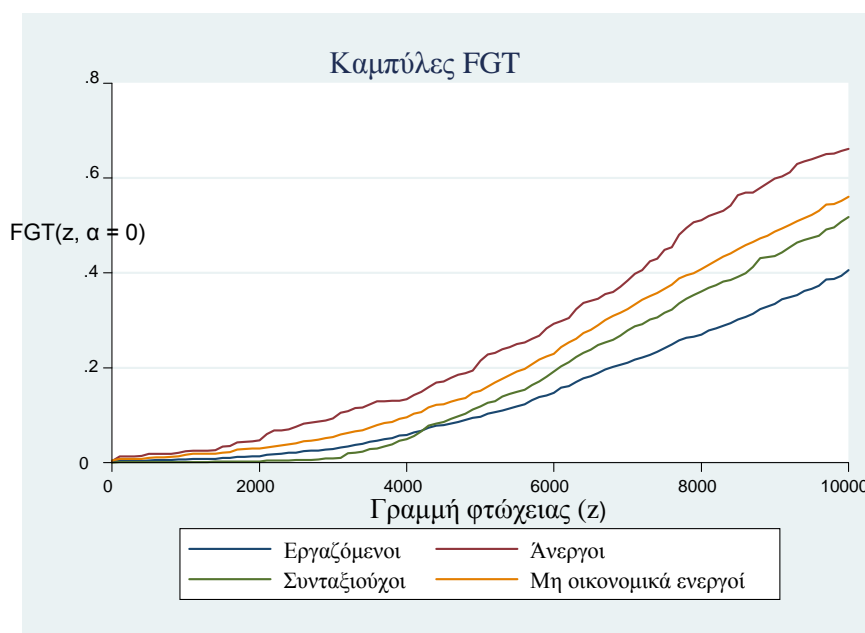
Πίνακας 72 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007

Κύρια Οικονομική Δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση*	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
1: Εργαζόμενος/η	FGT ($\alpha=0$)	0.154815(4)	0.005513	0.144009	0.165622
	FGT ($\alpha=1$)	0.048805(3)	0.002505	0.043895	0.053716
	FGT ($\alpha=2$)	0.028290(3)	0.003440	0.021547	0.035034
	Watts index	0.065009(3)	0.003771	0.057618	0.072400
	SST	0.093468(3)	0.004476	0.084694	0.102242
2: Άνεργος/η	FGT ($\alpha=0$)	0.297846 (1)	0.020534	0.257598	0.338095
	FGT ($\alpha=1$)	0.113557(1)	0.010063	0.093832	0.133283
	FGT ($\alpha=2$)	0.066733(1)	0.007534	0.051967	0.081500
	Watts index	0.160789(1)	0.017027	0.127413	0.194164
	SST	0.207296(1)	0.016892	0.174185	0.240407
3: Συνταξιούχος	FGT ($\alpha=0$)	0.196384 (3)	0.008965	0.178812	0.213956
	FGT ($\alpha=1$)	0.046916 (4)	0.002545	0.041926	0.051905
	FGT ($\alpha=2$)	0.017137(4)	0.001280	0.014628	0.019645
	Watts index	0.057629(4)	0.003275	0.051210	0.064049
	SST	0.088243(4)	0.004413	0.079592	0.096894
4: Μη οικονομικά ενεργός	FGT ($\alpha=0$)	0.239041 (2)	0.006705	0.225899	0.252183
	FGT ($\alpha=1$)	0.079723(2)	0.003239	0.073374	0.086072
	FGT ($\alpha=2$)	0.044648(2)	0.002648	0.039457	0.049838
	Watts index	0.108742(2)	0.005072	0.098801	0.118684
	SST	0.148887(2)	0.005456	0.138193	0.159582

*Οι τιμές σε παρένθεση αφορούν την κατάταξη της ομάδας.

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων είναι σαφές ότι για όλα τα εξεταζόμενα μέτρα, η ομάδα των ανέργων είναι αυτή που πλήττεται περισσότερο και ακολουθούν η ομάδα των μη οικονομικά ενεργών, των συνταξιούχων και τελευταία αυτή των εργαζομένων. Αυτά τα αποτελέσματα είναι απολύτως αναμενόμενα και δεν προκαλούν καμία έκπληξη. Συγκριτικά δε, με τα ευρήματα του πρώτου κύματος της έρευνας υπήρξε βελτίωση στους δείκτες όλων των ομάδων. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον ότι τα ποσοστά της φτώχεια για τους εργαζόμενους δεν είναι θεαματικά διαφορετικά από τις λοιπές ομάδες. Τα παραπάνω ευρήματα αποτυπώνονται παραστατικά στο γράφημα 43 όπου έχουν υπολογιστεί και σχεδιαστεί οι καμπύλες για το μέτρο FGT(0) για εναλλακτικές γραμμές φτώχειας έως και τις 10000 ευρώ ΣΙΔΕ.

Γράφημα 43 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού φτώχειας για διαφορετικές εισοδηματικές γραμμές 2007 και ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007

Πίνακας 73 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού φτώχειας 2007 ανά κύρια οικονομική δραστηριότητα

Κύρια οικονομική δραστηριότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό ποσοστό	Απόλυτη συνεισφορά	Σχετική συνεισφορά
1:Εργαζόμενοι	FGT(0)	0.154815	0.415673	0.064353	0.321626
2:Άνεργοι		0.297846	0.048189	0.014353	0.071734
3:Συνταξιούχοι		0.196384	0.158923	0.031210	0.155983
4:Μη οικονομικά ενεργοί		0.239041	0.377215	0.090170	0.450657
Πληθυσμός		0.200085	1.000000	0.200085	1.000000

Από την μελέτη των εκτιμήσεων αλλά και της σχετικής συνεισφοράς κάθε ομάδας στα συνολικά επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας, προκύπτει ότι οι 6.4 εκ των 20 ποσοστιαίων μονάδων φτώχειας ή εναλλακτικά περίπου το 1/3 της συνολικής εισοδηματικής φτώχειας προέρχεται από την πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων που εργάζονται, ενώ σχεδόν το ήμισυ της συνολικής φτώχειας προέρχεται από τον πληθυσμό που δεν είναι οικονομικά ενεργός. Βέβαια, πρέπει να επισημανθεί ότι αυτά τα ευρήματα βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τα πληθυσμιακά ποσοστά της κάθε ομάδας. Τα παραπάνω συμπεράσματα συμφωνούν με τα ευρήματα της μελέτης των Δαφέρμου, Θεοφιλάκου, Μαυροδημητράκη και Τσακλόγλου (2008, σελ. 52-55), οι οποίοι χρησιμοποίησαν στοιχεία της έρευνας EU-SILC 2005 και ελέγχοντας βάσει της επαγγελματικής κατάστασης του υπεύθυνου και των μελών του νοικοκυριού κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αν και ο σχετικός κίνδυνος φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλός για τους ανέργους, η μεγάλη συνεισφορά στη φτώχεια δεν προέρχεται από τα άτομα που διαμένουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνους ανέργους, εργαζόμενους σε

θέσεις μερικής απασχόλησης ή αυτοαπασχολούμενους στον αγροτικό τομέα, αλλά κατά πρώτο λόγο από τα άτομα που ο υπεύθυνος του νοικοκυριού τους είναι συνταξιούχος ή μισθωτός. Επιπλέον, όταν μελετούν την επαγγελματική κατάσταση σε σχέση με τον κίνδυνο φτώχειας κατ' άτομο επισημαίνουν την υψηλή συνεισφορά των μη οικονομικά ενεργών ατόμων.

Σε συνέχεια των παραπάνω διαπιστώσεων και ειδικότερα αυτών που σχετίζονται με την εισοδηματική φτώχεια της ομάδας των εργαζομένων, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να εξετασθεί η σχέση του είδους των επαγγελμάτων που ασκούν τα άτομα και στη βάση αυτών να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα. Για τον λόγο αυτόν ταξινομήθηκαν όλα τα επαγγέλματα των ατόμων του δείγματος βάσει της κατάταξης ISCO 88⁶⁰. Τα αποτελέσματα αυτού του ελέγχου βρίσκονται σε απόλυτη συνάφεια με τα συμπεράσματα που εξήχθησαν κατά την ομαδοποίηση σε γεωγραφικές περιφέρειες και ανά βαθμό αστικότητας καταδεικνύοντας ότι σε ποσοστό διπλάσιο από το γενικό επίπεδο, οι γεωργοί είναι αυτοί που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας, ακολουθημένοι από τους ανειδίκευτους αλιεργάτες και εργάτες αγροτικών εργασιών και συναφών επαγγελμάτων, τους μεταλλωρύχους. Ωστόσο, πρέπει να τεθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι η μη εμπορευματοποίηση μέρους της αγροτικής παραγωγής και η ιδιοκατανάλωση αγροτικών προϊόντων λειτουργεί ως μέσο αυτοάμυνας των ασθενέστερων νοικοκυριών απέναντι στη φτώχεια και την ανισότητα (βλ. Κουτσάμπελας Τσακλόγλου, 2010, σελ 38). Στον αντίποδα βρίσκονται οι ανώτατοι δημόσιοι λειτουργοί και οι διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών (με απασχόληση από 10 πρόσωπα και πάνω). Πολύ μικρό κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας αντιμετωπίζουν και εργαζόμενοι με εξειδίκευση που ασχολούνται με τον τομέα των μηχανικών κατασκευών αλλά και οι επιστήμονες (φυσικοί μαθηματικοί ιατροί βιολόγοι) καθώς και εξειδικευμένα στελέχη στον τομέα των χρηματοοικονομικών και κτηματομεσιτικών υπηρεσιών.

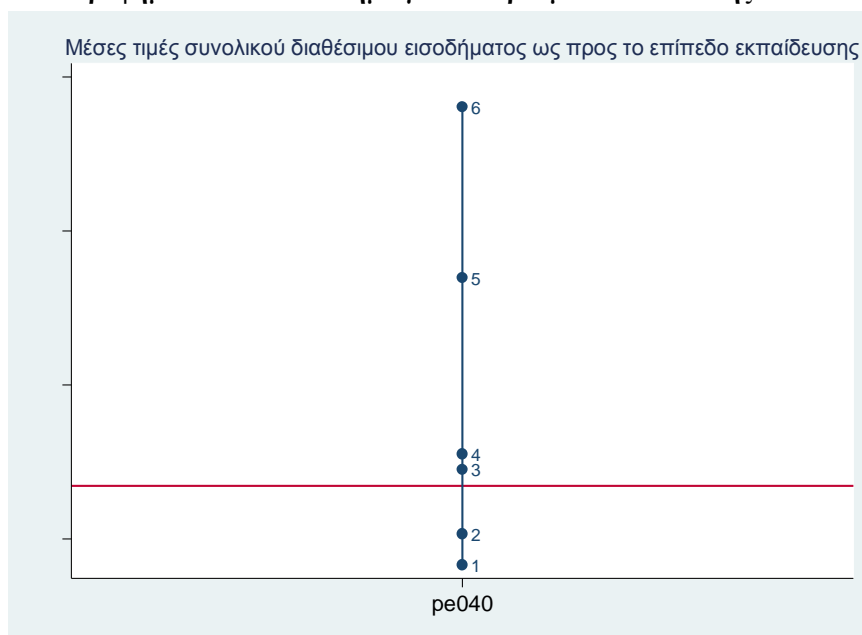
⁶⁰ Το Διεθνές Πρότυπο Κατάταξης των Επαγγελμάτων International Standard Classification of Occupations (ISCO) αποτελεί κατάταξη του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας ILO.

Πίνακας 74 Κίνδυνος εισοδηματικής φτώχειας ανά επάγγελμα

Ομάδα Κατάταξη κατά ISCO 88	Εκτίμηση	Κατάταξη
1: Ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	0.0046	26
11: Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης	0	27
12: Διευθύν. και ανώτερα στελέχη μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων & οργανισμών	0.0141	25
13: Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών δημοσίων ή ιδιωτικών επιχειρήσεων	0.1622	8
21: Φυσικοί, μαθηματικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	0.0368	23
22: Αρχιτέκτονες, μηχανικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	0.0628	16
23: Βιολόγοι εν γένει, ιατροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	0.0441	22
24: Εκπαιδευτικοί	0.0455	20
31: Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής	0.1390	13
32: Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών βιολογίας και υγείας	0.0493	18
33: Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	0.0693	15
34: Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, εξυπηρέτηση επιχειρήσεων	0.0447	21
41: Υπάλληλοι γραφείου	0.0536	17
42: Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	0.0970	14
51: Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	0.1409	10
52: Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	0.1406	11
61: Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως σε μια ετήσια καλλιέργεια	0.3832	1
71: Μεταλλωρύχοι, λατόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	0.2382	3
72: Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων	0.1593	9
73: Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών	0.0278	24
74: Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού	0.1937	6
81: Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	0.0458	19
82: Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα και ορυκτά	0.1918	7
83: Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων και προϊόντων από πλαστικό και καουτσούκ	0.1399	12
91: Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	0.2269	4
92: Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	0.2451	2
93: Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών	0.1986	5
Πληθυσμός	0.2000	

Τα αποτελέσματα αυτά ήταν αναμενόμενα και καταδεικνύουν τις εισοδηματικές διαφορές μεταξύ των εργασιών του λευκού κολάρου και αυτών του μπλε κολάρου. Είναι προφανές ότι η εξειδίκευση αμείβεται καλύτερα και αυτό αποτυπώνεται στο Γράφημα 44 όπου συνοψίζονται οι μέσοι όροι των εισοδημάτων ανά βαθμίδα εκπαίδευσης. Με το εν λόγω γράφημα καταρρίπτεται ένα στερεότυπο που θέλει τους πτυχιούχους εργαζόμενους να πλήττονται δυσανάλογα με αυτούς που δεν έχουν σπουδάσει καθώς τα στοιχεία δείχνουν το ακριβώς αντίθετο. Τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει ανώτερες και ανώτατες σπουδές έχουν κατά μέσο όρο υπερδιπλάσιο εισόδημα από τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει το δημοτικό ή την υποχρεωτική εννιαετή εκπαίδευση. Επίσης, τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση βρίσκονται οριακά πάνω από την μέση τιμή.

Γράφημα 44 Μέσο εισόδημα για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης 2007

1:Μερικές τάξεις του Δημοτικού	9535
2:Δημοτικό	10144
3:Γυμνάσιο	12341
4:Γενικό, Ενιαίο ή Επαγγελματικό λύκειο	13037
5:ΙΕΚ	18346
6:Ανώτερες και Ανώτατες σπουδές	21938

Η εξέταση του κινδύνου εισοδηματικής φτώχειας όταν γίνεται διαχωρισμός βάσει φύλου, δείχνει ελαφρά υψηλότερα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας των γυναικών. Αυτό κατά κύριο λόγο οφείλεται στο γεγονός ότι οι αμοιβές των μισθωτών ανδρών υπερτερούν των αντίστοιχων αμοιβών των γυναικών κατά 9%.

Πίνακας 75 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 ανά φύλο

Φύλο	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
1: Άνδρας Πλ. Ποσοστό: 0.500306	FGT ($\alpha=0$)	0.194096	0.005348	0.183613	0.204579
	FGT ($\alpha=1$)	0.060903	0.002457	0.056087	0.065718
	FGT ($\alpha=2$)	0.032245	0.001922	0.028477	0.036012
	Watts index	0.082659	0.003828	0.075155	0.090163
	SST	0.115243	0.004196	0.107018	0.123467
2: Γυναίκα Πλ. Ποσοστό: 0.499694	FGT ($\alpha=0$)	0.206082	0.005342	0.195611	0.216553
	FGT ($\alpha=1$)	0.065676	0.002545	0.060688	0.070664
	FGT ($\alpha=2$)	0.036839	0.003089	0.030784	0.042894
	Watts index	0.087077	0.003707	0.079811	0.094343
	SST	0.123834	0.004327	0.115352	0.132316

Ωστόσο, οι τιμές των δεικτών σε σχέση με το πρώτο κύμα της έρευνας δείχνει μια βελτιωμένη κατάσταση αναφορικά με την απόκλιση των δύο φύλων που είχε παρατηρηθεί κατά το πρώτο κύμα της έρευνας. Επισημαίνεται ότι η σχετική

συνεισφορά στα επίπεδα της εισοδηματικής φτώχειας, σύμφωνα με το μέτρο FGT(2), της ομάδας των ανδρών είναι 0.4670 και των γυναικών 0.5329.

Η κατηγοριοποίηση με βάση την εθνικότητα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δείχνει τους αλλοδαπούς να σημειώνουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά εισοδηματικής φτώχειας σε σχέση με τους ημεδαπούς. Αυτό είναι σχετικό και με το γεγονός ότι η συγκεκριμένη κατηγορία πληθυσμού ασκεί κατά κύριο λόγο επαγγέλματα χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση τα οποία προσφέρουν εξ' ορισμού χαμηλότερες αμοιβές.

Πίνακας 76 Εκτίμηση δεικτών φτώχειας 2007 ανά υπηκοότητα

Υπηκοότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
1: Ημεδαποί	FGT ($\alpha=0$)	0.184478	0.004109	0.176423	0.192533
	FGT ($\alpha=1$)	0.056675	0.001952	0.052848	0.060502
	FGT ($\alpha=2$)	0.030971	0.002137	0.026782	0.035160
	Watts index	0.075227	0.002817	0.069705	0.080749
	SST	0.107629	0.003267	0.101226	0.114032
4: Αλλοδαποί	FGT ($\alpha=0$)	0.348325	0.022115	0.304977	0.391674
	FGT ($\alpha=1$)	0.102340	0.008768	0.085154	0.119525
	FGT ($\alpha=2$)	0.049522	0.006540	0.036702	0.062342
	Watts index	0.130313	0.013810	0.103244	0.157382
	SST	0.184157	0.014664	0.155413	0.212900

Ταυτόχρονα, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα του Πίνακα 77, η σχετική συνεισφορά της συγκεκριμένης πληθυσμιακής κατηγορίας στα συνολικά επίπεδα φτώχειας εκτιμάται στο 8%, ενώ ως πληθυσμιακό ποσοστό εκτιμάται στο 4.5%. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι λόγω του προβλήματος της λαθρομετανάστευσης είναι σχεδόν βέβαιο ότι η συγκεκριμένη κατηγορία υποεκπροσωπείται στο δείγμα της έρευνας.

Πίνακας 77 Εκτίμηση κ.κ. ποσοστού εισοδηματικής φτώχειας 2007 ανά υπηκοότητα

Υπηκοότητα	Μέτρο	Εκτίμηση	Πληθυσμιακό ποσοστό	Απόλυτη συνεισφορά	Σχετική συνεισφορά
1: Ημεδαποί		0.184478	0.777344	0.143403	0.716707
		0.004403	0.004045	0.003509	0.009808
2: Αλλοδαποί	FGT(0)	0.348325	0.045828	0.015963	0.079781
	$z:0.6*\text{med}$	0.022168	0.002069	0.001257	0.006072
Πληθυσμός		0.200085	1.000000	0.200085	1.000000
		0.003961	0.000000	0.003961	0.000000

Σημείωση: Οι τιμές με πλάγια γραφή είναι τα κανονικά σφάλματα

Επιπλέον, αναλύοντας τον κίνδυνο οικονομικής επισφάλειας αναλόγως του τύπου νοικοκυριού του εξετασθέντος δείγματος παράγεται ο πίνακας 78. Ειδικότερα, ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται στο 23,0 %.

Πίνακας 78 Κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας μετά τις μεταβιβάσεις κατά τύπο νοικοκυριού 2007

Τύπος νοικοκυριού	%
Σύνολο	20
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	23
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί	34
Δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί	20
Δύο ενήλικες με δύο εξαρτώμενα παιδιά	22
Τρεις ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	30
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	18
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό	27
Ένας ενήλικας ηλικίας 65 ετών και άνω	33
Ένας ενήλικας ηλικίας κάτω των 65 ετών	22
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό - θήλυ	29
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό - άρρεν	25
Δύο ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά και οι δύο ηλικίας κάτω	15
Δύο ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά ο ένας, τουλάχιστον,	21
Νοικοκυριά με τρεις ή περισσότερους ενήλικες χωρίς	15

3.5.4. Εξέταση επιπέδων υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο παρόν τμήμα εξετάζονται θέματα που άπτονται των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού. Η ανάλυση διεξάγεται με τις σχετικές πινακοποιήσεις για πέντε βασικές κατηγορίες που περιγράφουν μορφές και επίπεδα υλικής αποστέρησης, κοινωνικού αποκλεισμού, ακόμα και ανεπαρκών επιπέδων διαβίωσης. Τα αποτελέσματα εκφράζονται σε ποσοστά και αφορούν κατά κύριο λόγο το επίπεδο διαβίωσης, την χρηματοοικονομική στενότητα, την κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων, την αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, καθώς και σε ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης. Αυτή η πληροφόρηση θα ενσωματωθεί αργότερα στον υπολογισμό των συνθετικών δεικτών φτώχειας προκειμένου να γίνει η υπέρβαση των περιορισμών της μονοδιάστατης εισοδηματικής θεώρησης.

Από την παρατήρηση των σχετικών πινάκων εξάγεται το συμπέρασμα ότι το ένα από τα τρία άτομα του δείγματος δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες. Αυτό προφανώς συνδέεται με το ανεπαρκές εισόδημα τους, το οποίο δεν τους επιτρέπει να έχουν την δυνατότητα αποταμίευσης. Ωστόσο, σε σχέση με το πρώτο κύμα της έρευνας, το ποσοστό είναι σαφώς βελτιωμένο. Επίσης,

προκύπτει ότι ένα στα δύο άτομα δεν δύναται να ανταπεξέλθει στο κόστος μιας εβδομάδας διακοπών που συνδέεται με την ανάγκη σωματικής και ψυχικής αποφόρτισης, αποτέλεσμα που δεν διαφοροποιείται σε σχέση με τα ευρήματα του 2003. Από την άλλη μεριά το ποσοστό που αναφέρει ότι δεν έχει την δυνατότητα μιας ικανοποιητικής από την άποψη της πρόσληψης θρεπτικών ουσιών διατροφής αντιστοιχεί σε ποσοστό 6.5%, δηλαδή έχει μειωθεί στο μισό σε σχέση με την έρευνα του 2003. Επιπλέον, το ποσοστό αυτών που αδυνατούν να ανταποκριθούν στις πληρωμές των λογαριασμών αγαθών κοινής ωφελείας ανέρχεται στο 15.8%, επίσης μειωμένο κατά το ήμισυ σε σχέση με την προηγούμενη έρευνα. Αντιθέτως, έχει σχεδόν τετραπλασιαστεί το ποσοστό των ατόμων που δηλώνουν αδυναμία πληρωμής των διαφόρων καταναλωτικών αγορών που έχουν πραγματοποιηθεί με δόσεις καθώς αφορά περίπου έναν στους δύο. Επιπλέον, έχει υπερδιπλαστεί ο αριθμός των ατόμων που αντιμετωπίζει δυσκολία στην πληρωμή των δαπανών σχετικά με την στέγαση του, με αναφερόμενη συχνότητα μια στις τέσσερις περιπτώσεις. Επίσης, ο μέσος όρος των νοικοκυριών που δεν έχουν την δυνατότητα κατοχής υλικών αγαθών αφενός δεν μπορεί να θεωρηθεί ανησυχητικός και αφετέρου υπάρχει μια σαφής μείωση στα άτομα που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με την οικονομική δυνατότητα τους να διαθέτουν διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Όσον αφορά την έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας παρά το γεγονός ότι την είχαν ανάγκη, είτε αφορούσε γιατρό οποιασδήποτε ειδικότητας είτε οδοντίατρο ανέρχεται περίπου στο 7%. Αυτό το εύρημα δίνει μια σαφή εικόνα για τα επίπεδα της ακραίας φτώχειας δεδομένου ότι η ανεπαρκής πρόσβαση σε εξετάσεις ή θεραπείες προβλημάτων υγείας αποτελεί άμεση απειλή για την ανθρώπινη ζωή. Τέλος, αναφορικά με την κατοικία υπάρχουν αρκετά θέματα που δημιουργούν προβλήματα. Όμως, αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι σε σχέση με το πρώτο κύμα της έρευνας επικρατούν μικτές τάσεις ως προς την βελτίωση ή χειροτέρευση των γενικότερων συνθηκών στέγασης. Ειδικότερα, εμφανίζεται μια τάση βελτίωσης των συνθηκών για τις οποίες άτομα μπορούν να επέμβουν άμεσα όπως: θέματα εμφάνισης υγρασίας, θέρμανσης ή σκοτεινών δωματίων. Αντίθετα, σε θέματα στα οποία τα άτομα δεν έχουν την δυνατότητα να επεμβαίνουν άμεσα όπως προβλήματα από εγκληματικότητα και βανδαλισμούς, θορύβου από τους γείτονες ή από την συγκοινωνία και την βιομηχανία, περιβαλλοντικής μόλυνσης κλπ, τότε η τάση είναι σαφώς χειρότερη. Το γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω ευρήματα, είναι ότι συνεχίζουν να υπάρχουν προβλήματα σε αρκετά βασικά θέματα συνθηκών διαβίωσης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Πίνακας 79 Επίπεδο διαβίωσης 2007.

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με τη δυνατότητα που έχουν:	
α) να τρώνε κάθε δεύτερη μέρα κρέας, κοτόπουλο, ψάρι ή λαχανικά (ίσης αξίας για χορτοφάγους)	6.5
β) να αντιμετωπίζουν έκτακτες, αλλά αναγκαίες δαπάνες	29.5
γ) να πληρώνουν για μια εβδομάδα διακοπών το χρόνο	46.9

Πίνακας 80 Χρηματοοικονομική στενότητα 2007.

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν θετικά σε σχέση με την αντιμετώπιση δυσκολιών στην πληρωμή:	
α) δαπανών σχετικές με τη στέγαση τους	24.1
β) τις δαπάνες ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ	15.8
γ) των δόσεων των πιστωτικών καρτών ή των δόσεων δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.ά. ή των αγορών με δόσεις.	43.4

Πίνακας 81 Κατοχή υλικών αγαθών και ανέσεων 2007.

Ο μέσος των νοικοκυριών που απάντησαν αρνητικά σε σχέση με την οικονομική δυνατότητα τους να διαθέτουν:	
α) τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο)	0.7
β) έγχρωμη τηλεόραση	0.3
γ) πλυντήριο ρούχων	2.2
δ) ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο	9.3
ε) ηλεκτρονικό υπολογιστή	15.6

Πίνακας 82 Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας 2007.

Αφορά το ποσοστό των ατόμων που, κατά το έτος αναφοράς χρειάστηκαν, για εξέταση ή θεραπεία	
α) γιατρό οποιασδήποτε ειδικότητας και δεν τον επισκέφθηκαν	6.7
β) οδοντίατρο και δεν τον επισκέφθηκαν	7.1

Πίνακας 83 Ανεπαρκής στέγαση 2007.

Ο μέσος των ποσοστών των ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα από:	
α) ανεπάρκεια χώρου	0.29
β) θορύβου από τους γείτονες ή από το δρόμο (συγκοινωνία, βιομηχανία κλπ.)	21.8
γ) σκοτεινά δωμάτια	7.5
δ) μη ικανοποιητική θέρμανση.	13.8
ε) προβλήματα υγρασίας	19.5
στ) έλλειψη λουτρού	0.012
ζ) έλλειψη εσωτερικής τουαλέτας	0.032

Πίνακας 84 Ποσοστό ατόμων που διαβιούν σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας 2007

Ποσοστό των ατόμων που, κατά το έτος αναφοράς διαβιούσαν σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας	
Ποσοστό αποκλεισμού από την αγορά εργασίας	6.9

3.5.5. Εξέταση επιπέδων εισοδηματικής πόλωσης.

Οι υπολογισμοί των επιπέδων εισοδηματικής πόλωσης στην κοινωνία για τα μέτρα D.E.R. και F.W. αντίστοιχα, αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 85:

Πίνακας 85 Εκτίμηση δεικτών εισοδηματικής πόλωσης 2007

Μέτρο Πόλωσης	Εκτίμηση			
	Εκτίμηση	Τυπ.Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
1. ΣΙΔΕ χωρίς τεκμαρτό μέρος				
2. ΣΙΔΕ με τεκμαρτό μέρος				
1.Duclos Esteban Ray (2004) (Τιμή παραμέτρου α : 0.5)	0.214379	0.001414	0.211607	0.217150
1.Foster & Wolfson (1992)	0.144284	0.001640	0.141069	0.147499
2.Duclos Esteban Ray (2004) (Τιμή παραμέτρου α : 0.5.)	0.203624	0.001358	0.200962	0.206286
2.Foster & Wolfson (1992)	0.128709	0.001629	0.125515	0.131902

Στη συνέχεια και προκειμένου να εξετασθούν τα επίπεδα πόλωσης εντός και μεταξύ των κυριοτέρων πληθυσμιακών ομάδων, εκτελείται η ανάλυση του δείκτη D.E.R. σύμφωνα με την προσέγγιση του Aagaar (2008), παράλληλα με τον υπολογισμό του μέτρου κοινωνικής πόλωσης κατά Inaki Permanyer (2008). Ειδικότερα, υπολογίζονται τα προαναφερθέντα μέτρα σε σχέση με: α) τον βαθμό αστικότητας, β) τον γεωγραφικό διαμερισμό, γ) την κύρια οικονομική δραστηριότητα και δ) την υπηκοότητα των ατόμων. Τα αποτελέσματα των υπολογισμών παρατίθενται στη συνέχεια επί των σχετικών πινάκων, ενώ ακολουθεί και ο σχολιασμός των ευρημάτων.

Πίνακας 86 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Βαθμό Πυκνότητας πληθυσμού (Aagaar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	Φ_g	ψ_g	P_g	R_g	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray ($\alpha=0.5$)	Πυκνοκατοικημένες περιοχές	0.391	0.437	0.210	0.988	0.033	0.156	0.046	0.036	1.286
	Μέσης πυκνότητας	0.136	0.169	0.239	0.973	0.005	0.022	0.016	0.013	1.236
	Αραιοκατοικημένες	0.473	0.394	0.212	0.960	0.041	0.193	0.075	0.030	2.513
* $\bar{P}(\alpha = 0.50)$: 0.052	Εντός	-	-	-	-	0.080	0.371	-	-	-
	Μεταξύ*	-	-	-	-	0.135	0.629	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.215	1.000	0.137	0.078	1.744

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 86, παρατηρείται ότι τον υψηλότερο λόγο ελλείμματος/πλεονάσματος (D/S), έχουν οι αραιοκατοικημένες περιοχές, ακολουθούμενες από τις πυκνοκατοικημένες περιοχές, ενώ τον χαμηλότερο λόγο έχουν οι περιοχές μέσης πληθυσμιακής πυκνότητας. Με άλλα λόγια, οι αραιοκατοικημένες περιοχές συνιστούν μια ομαδοποίηση, όπου τα άτομα που ανήκουν σε αυτή έλκονται προς τα χαμηλότερα επίπεδα της εισοδηματικής κατανομής, δηλαδή υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός φτωχών ατόμων. Αυτό το εύρημα συνάδει απόλυτα με τα αποτελέσματα της εξέτασης των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας, όταν γίνεται η ίδια κατηγοριοποίηση, όπου υπενθυμίζεται ότι αυτά τα επίπεδα ήταν διπλάσια από εκείνα των άλλων δύο ομάδων.

Παράλληλα, τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης είναι υψηλότερα στις περιοχές μέσης πυκνότητας. Αυτή διαπίστωση είναι αρκετά ενδιαφέρουσα, δεδομένου ότι όπως διαπιστώθηκε νωρίτερα οι περιοχές μέσης πυκνότητας έχουν τον χαμηλότερο λόγο D/S. Ωστόσο, λόγω του μικρού πληθυσμιακού και εισοδηματικού τους ποσοστού αναφορικά με τον πληθυσμό, τόσο η απόλυτη όσο και η σχετική τους συνεισφορά στα συνολικά επίπεδα πόλωσης είναι ελάχιστη σε σχέση με τις αραιοκατοικημένες περιοχές και τα μεγάλα αστικά κέντρα..

Επίσης, τόσο από την ανάλυση του δείκτη D.E.R., όσο και από τα αποτελέσματα του δείκτη Inaki Permanyer που δίνονται στον πίνακα 87, διαπιστώνεται ότι η εισοδηματική πόλωση μεταξύ των ομάδων, όταν ο πληθυσμός διαχωρίζεται αναλόγως του βαθμού αστικότητας, είναι αρκετά υψηλότερη σε σχέση με τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης που παρατηρείται εντός των ομάδων.

Πίνακας 87 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά Βαθμό Πυκνότητας πληθυσμού

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008	0.62960969 (0.00172009)	Πυκνοκατοικημένες περιοχές	0.390843	0.436730	0.042291	0.202448
		Μέσης πυκνότητας περιοχές	0.136415	0.169271	0.003655	0.059331
		Αραιοκατοικημένες περιοχές	0.472742	0.393999	0.059257	0.262627
			1.000000	1.000000	0.105203	0.524406

Επεκτείνοντας την ανάλυση σύμφωνα με τον γεωγραφικό διαχωρισμό του πληθυσμού στις 13 περιφερειακές ζώνες του αντιπροσωπευτικού δείγματος, υπολογίζεται η ανάλυση για τους ίδιους δείκτες εισοδηματικής πόλωσης, τα αποτελέσματα της οποίας παρατίθενται στους πίνακες 88 και 89.

Πίνακας 88 Ανάλυση του δείκτη D.E.R. ανά Γεωγραφικές περιφέρειες 2007 (Araar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	φg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray ($\alpha=0.50$) * $\bar{P}(a=0.50):0.035$	Αν Μακεδονία & Θράκη	0.05	0.042	0.238	0.886	0.001	0.002	0.008	0.003	2.70
	Κεντρική Μακεδονία	0.16	0.139	0.214	0.943	0.005	0.023	0.026	0.011	2.42
	Δυτική Μακεδονία	0.02	0.021	0.226	0.816	0.000	0.000	0.004	0.002	2.35
	Θεσσαλία	0.06	0.066	0.225	0.908	0.001	0.004	0.010	0.005	1.85
	Ήπειρος	0.02	0.029	0.245	0.832	.000	0.001	0.004	0.002	1.45
	Ιόνιοι Νήσοι	0.01	0.017	0.298	0.792	0.000	0.000	0.002	0.001	1.92
	Δυτική Ελλάδα	0.06	0.054	0.243	0.856	0.001	0.004	0.011	0.004	3.00
	Στερεά Ελλάδα	0.04	0.043	0.221	0.890	0.000	0.002	0.006	0.003	1.87
	Πελοπόννησος	0.06	0.051	0.238	0.862	0.001	0.003	0.010	0.004	2.53
	Αττική	0.37	0.444	0.217	0.996	0.033	0.154	0.043	0.036	1.19
	Βόρειο Αιγαίο	0.02	0.017	0.250	0.799	0.000	0.000	0.003	0.001	2.43
	Νότιο Αιγαίο	0.02	0.025	0.233	0.866	0.000	0.001	0.004	0.002	2.07
	Κρήτη	0.04	0.053	0.222	0.920	0.001	0.002	0.006	0.004	1.41
	Εντός	-	-	-	-	0.043	0.198	-	-	-
	Μεταξύ*	-	-	-	-	0.173	0.802	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.215	1.000	0.137	0.078	1.74

Πίνακας 89 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά Γεωγραφική Περιφέρεια 2007

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008 Παράμετρος alpha : 0.50	0.46385 (0.0018)	Αν.Μακεδονία & Θράκη	0.05158	0.042221	0.000259	0.015987
		Κεντρική Μακεδονία	0.16281	0.138664	0.004223	0.080924
		Δυτ. Μακεδονία	0.02516	0.021094	0.000041	0.006582
		Θεσσαλία	0.06841	0.065944	0.000539	0.025611
		Ήπειρος	0.02832	0.028710	0.000067	0.007621
		Ιόνιοι Νήσοι	0.01647	0.016683	0.000021	0.003415
		Δυτική Ελλάδα	0.06812	0.053614	0.000521	0.024737
		Στερεά Ελλάδα	0.04630	0.043242	0.000197	0.014771
		Πελοπόννησος	0.06043	0.051009	0.000392	0.021785
		Αττική	0.37520	0.443783	0.040663	0.187912
		Βόρειο Αιγαίο	0.02038	0.016556	0.000027	0.004654
Νότιο Αιγαίο	0.02729	0.025265	0.000055	0.006926		
Κρήτη	0.049464	0.053215	0.000250	0.015676		
		1.000000	1.000000	0.047255	0.416601	

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων που παρουσιάζονται στους Πίνακες 88 και 89, παρατηρείται ότι τον υψηλότερο λόγο ελλείμματος/πλεονάσματος (D/S), έχει η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας ακολουθούμενη από την περιφέρεια Ανατολικής

Μακεδονίας & Θράκης, την Πελοπόννησο, το Βόρειο Αιγαίο και την Κεντρική Μακεδονία. Αυτά τα αποτελέσματα, σε γενικές γραμμές, συμφωνούν με την προηγούμενη ανάλυση των επιπέδων εισοδηματικής φτώχειας.

Παράλληλα, τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης είναι υψηλότερα στις Ιονίους Νήσους, το Βόρειο Αιγαίο, την Ήπειρο και την Δυτική Ελλάδα. Αντίστοιχα, τα χαμηλότερα επίπεδα πόλωσης διαπιστώνονται στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, στην Αττική στην Στερεά Ελλάδα και την Κρήτη. Ενδιαφέρον έχει η διαπίστωση ότι, με εξαίρεση την περίπτωση της Στερεάς Ελλάδας, οι υπόλοιπες περιφέρειες δεν έχουν ιδιαίτερες μεταβολές στα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης. Αυτή η διαπίστωση έχει σημασία για την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών που εφαρμόστηκαν αυτό το χρονικό διάστημα ή την απουσία τους. Ωστόσο, όπως και για την προηγούμενη χρονική περίοδο που εξετάστηκε, λόγω των υψηλών πληθυσμιακών και εισοδηματικών μεριδίων που κατέχουν η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία, αποτελούν τις περιφέρειες που έχουν την μεγαλύτερη συνεισφορά στην συνολική πόλωση. Επίσης, εξακολουθεί η πόλωση μεταξύ των περιφερειών να αντιπροσωπεύει περίπου το 80% της συνολικής εισοδηματικής πόλωσης.

Συγκρινόμενα τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης, με τα επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας επιβεβαιώνεται η άποψη που υποστηρίζει ότι η έννοια της πόλωσης μπορεί είτε να ακολουθεί είτε να είναι ανεξάρτητη από τα επίπεδα ανισότητας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ανάλυση του μέτρου D.E.R., η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι δεύτερη στην κατάταξη με τα υψηλότερα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης ανάμεσα στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας. Αντίστοιχα, σύμφωνα με τον δείκτη Gini ήταν όγδοη, τον δείκτη Atkinson ($\epsilon=0.5$) ήταν δωδέκατη, και με τον δείκτη του Theil ενδέκατη. Αμετάβλητη είναι η πρώτη θέση τόσο στα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης όσο και εισοδηματικής ανισότητας για την περιφέρεια των Ιονίων Νήσων, ενώ αντίθετα η περιφέρεια Αττικής ενώ έχει από τα χαμηλότερα επίπεδα πόλωσης, σύμφωνα με τα μέτρα ανισότητας ήταν η τρίτη περιφέρεια με τα υψηλότερα ποσοστά.

Στη συνέχεια, εξετάζεται η εισοδηματική πόλωση για το πληθυσμό ομαδοποιημένο ανάλογα με την κύρια οικονομική του δραστηριότητα. Για τον σκοπό αυτόν υπολογίζονται και αναλύονται οι δείκτες πόλωσης DER και Inaki Permanyer, τα αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στους πίνακες 90 και 91.

Πίνακας 90 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER κατά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007 (

Μέτρο	Ομάδα	φg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray Παράμετρος alpha : 0.50	Εργαζόμενος	0.416	0.466	0.213	1.004	0.039	0.182	0.050	0.038	1.320
	Άνεργος	0.048	0.036	0.216	0.906	0.000	0.002	0.008	0.003	2.986
	Συνταξιούχος	0.159	0.151	0.211	0.964	0.005	0.023	0.023	0.012	1.953
	Μη οικονομικά ενεργός	0.377	0.346	0.218	0.986	0.029	0.136	0.056	0.026	2.130
$\bar{P}(a = 0.50): 0.0$	Εντός	-	-	-	-	0.074	0.343	-	-	-
	Μεταξύ	-	-	-	-	0.141	0.657	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.215	1.000	0.137	0.078	1.744

Πίνακας 91 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης κατά κύρια οικονομική δραστηριότητα 2007

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008 Παράμετρος alpha : 0.50	0.59293207 (0.001682)	Εργαζόμενος	0.415673	0.466417	0.050272	0.206342
		Άνεργος	0.048189	0.036246	0.000190	0.014816
		Συνταξιούχος	0.158923	0.151165	0.004144	0.077713
		Μη οικον. ενεργός	0.377215	0.346172	0.036413	0.203042
			1.000000	1.000000	0.091019	0.501913

Από την εξέταση των πινάκων 90 & 91 προκύπτει ότι τα επίπεδα εισοδηματικής πόλωσης μεταξύ των εξεταζόμενων ομάδων είναι υψηλότερα από ότι εντός των ομάδων. Επίσης, στην περίπτωση του δείκτη DER, ο λόγος ελλείμματος ως προς πλεόνασμα D/S είναι υψηλότερος στους άνεργους και ακολουθούνται από τους μη οικονομικά ενεργούς, κάτι που θεωρείται ως αναμενόμενο, αν ληφθεί υπ' όψιν η προηγούμενη ανάλυση. Τελευταία ελέγχεται η ανάλυση των δεικτών λαμβανομένης υπ' όψιν της υπηκοότητας των ερευνώμενων ατόμων.

Πίνακας 92 Ανάλυση του δείκτη πόλωσης DER ανά υπηκοότητα (Προσέγγιση Aagaar 2008)

Μέτρο Πόλωσης	Ομάδα	φg	ψg	Pg	Rg	AC	RC	D	S	D/S
Duclos Esteban Ray (α=0.50)	Έλληνες	0.777	0.791	0.212	1.000	0.129	0.601	0.103	0.063	1.639
	Αλλοδαποί	0.036	0.033	0.219	0.865	0.000	0.002	0.008	0.002	3.777
$\bar{P}(a = 0.50): 0.006$	Εντός	-	-	-	-	0.130	0.602	-	-	-
	Μεταξύ	-	-	-	-	0.086	0.398	-	-	-
		1.00	1.00	-	-	0.215	1.000	0.137	0.078	1.744

Πίνακας 93 Ανάλυση του δείκτη κοινωνικής πόλωσης ανά υπηκοότητα 2007

Μέτρο Πόλωσης	Δείκτης	Ομάδα	Πληθυσμιακό μερίδιο	Εισοδηματικό μερίδιο	Εντός	Μεταξύ
Inaki Permanyer 2008 Παράμετρος alpha : 0.50	0.449396	Έλληνες	0.944328	0.960057	0.369790	0.059918
	(0.00287)	Αλλοδαποί	0.055672	0.039943	0.000270	0.019419
			1.000000	1.000000	0.370060	0.079337

Από την εξέταση των παραπάνω αποτελεσμάτων προκύπτει ότι στη περίπτωση που ελέγχεται η αστικότητα, η κύρια οικονομική δραστηριότητα και η γεωγραφική διαφοροποίηση, ο βαθμός πόλωσης εμφανίζεται υψηλός μεταξύ και μικρότερος εντός των πληθυσμιακών ομάδων. Από την άλλη μεριά, όταν ο διαχωρισμός γίνεται βάσει της υπηκοότητας τα αποτελέσματα κατευθύνουν σε αντίθετα συμπεράσματα καθώς ο βαθμός πόλωσης είναι ψηλότερος εντός παρά μεταξύ των δύο εξεταζόμενων ομάδων. Βέβαια, πρέπει και πάλι να τονιστεί ότι τα πληθυσμιακά μερίδια διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους.

3.5.6. Εξέταση πολυδιάστατης φτώχειας. Υπολογισμός και ανάλυση συνθετικών δεικτών.

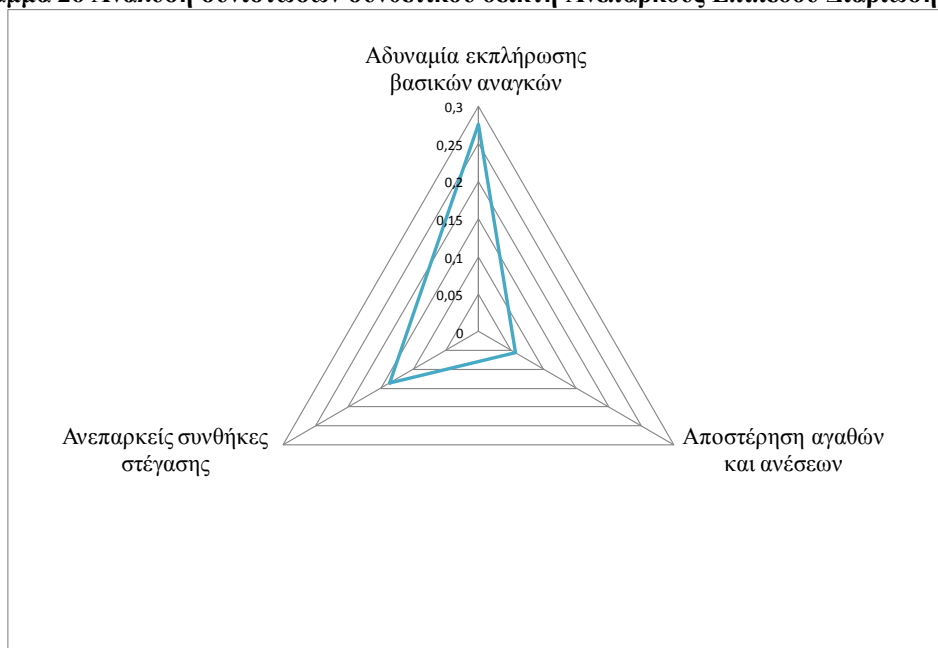
3.5.6.1. Συνθετικός δείκτης Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης (EU-SILC 2007).

Εκτελώντας τους υπολογισμούς για τις τρεις διαστάσεις που συμπεριλαμβάνονται στον δείκτη PSYNTHinsufficient με τα δεδομένα από την έρευνα EU-SILC 2007, λαμβάνουμε τα αποτελέσματα που παρατίθενται στον πίνακα 94, τα οποία αναπαρίστανται με κατάλληλο τρόπο στο διάγραμμα 26.

Πίνακας 94 Εκτίμηση συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2007

Αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών	P1 ₂₀₀₇ : 0.2763
Αποστέρηση αγαθών και ανέσεων	P2 ₂₀₀₇ : 0.0562
Ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης	P6 ₂₀₀₇ : 0.1371
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [Τυπική απόκλιση]	P_{SYNTHins2007}: 0.1995 (0.06) [0.10]

Διάγραμμα 26 Ανάλυση συνιστωσών συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης 2007

Η τιμή του συνθετικού δείκτη $PSYNTH_{insufficient2007}$ ($\alpha=3$): 19.95% προέρχεται κυρίως από την υψηλή τιμή του υποδείκτη ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης $P1_{2007}$ σύμφωνα με την οποία, κατά μέσο όρο, το 27.63% των ατόμων αντιμετωπίζει προβλήματα ανεπαρκούς διατροφής, αδυναμίας αντιμετώπισης έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών, καθώς και αδυναμίας πληρωμής μιας εβδομάδας διακοπών. Ωστόσο, παρά ο γεγονός ότι και οι τρεις αυτές συνιστώσες αντιμετωπίζονται ως εξίσου σημαντικές για την διαμόρφωση του υποδείκτη, πρέπει να επισημανθεί ότι η μη δυνατότητα πρόσληψης ικανοποιητικών θεραπευτικών στοιχείων, σε ποσοστό περίπου 6.5% είναι κατά πολύ χαμηλότερη από τις άλλες δύο συνιστώσες του υποδείκτη χωρίς αυτό να καθιστά το ποσοστό αυτό επ' ουδενί αποδεκτό για μια σύγχρονη κοινωνία. Την μεγαλύτερη συμβολή στην διαμόρφωση του υποδείκτη έχει η αδυναμία για ψυχική ανάταση και σωματική ανάπαυση μέσω μιας εβδομάδας διακοπών σε αναφερόμενο ποσοστό 46.9% και ακολουθεί η αναφερόμενη αδυναμία αντιμετώπισης έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών σε ποσοστό 29.5%. Από την άλλη μεριά η αναφερόμενη αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας για οικονομικούς λόγους συμβάλει με ένα ποσοστό 6.9% στην διαμόρφωση του σχετικού υποδείκτη, ενώ η αδυναμία υποστήριξης ασφαλών και αξιοπρεπών συνθηκών στέγασης για τα ίδια τα άτομα και τα μέλη των οικογενιών τους ανέρχεται στο 15.3%. Μετά από μια πρώτη παρατήρηση της τιμής του δείκτη $PSYNTH_{insufficient2007}$, φαίνεται ότι δεν διαφέρει ουσιαστικά από την τιμή του δείκτη του κατά κεφαλήν ποσοστού φτώχειας $FGT(0)$. Παρ' όλα αυτά, η τιμή αυτή έχει πραγματικό

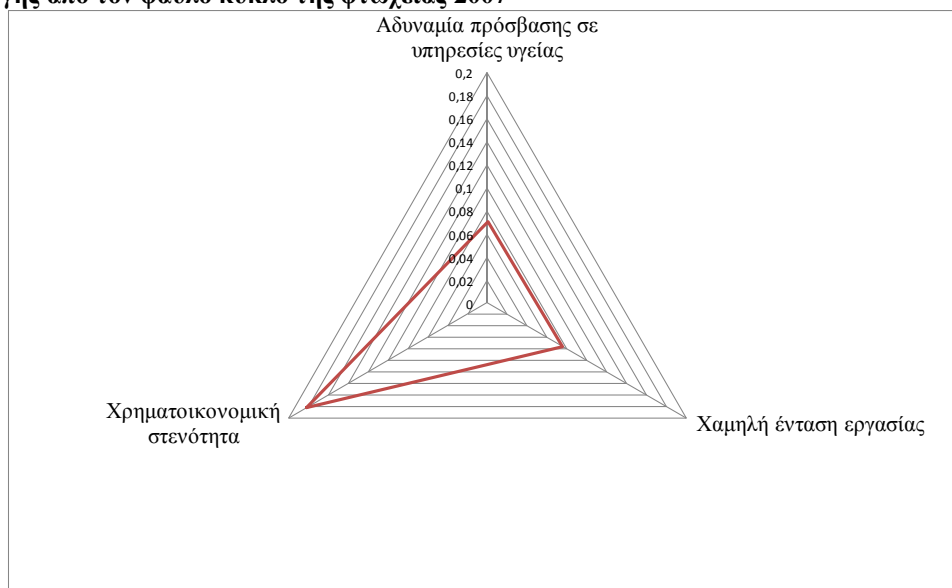
αντίκρουσμα και δεν αντικατοπτρίζει απλώς την οικονομική ανισότητα, αλλά τα πραγματικά προβλήματα επιβίωσης που αντιμετωπίζουν καθημερινά τα άτομα. Επιπλέον, η δυνατότητα ανάλυσης των υποδεικτών μπορεί να εντοπίσει και ταυτοποιήσει τα αίτια που οδηγούν στην αριθμητική διαμόρφωση του, άρα και να προβλεφθούν οι κατάλληλες πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος. Αν και τα τελικά συμπεράσματα και οι σχετικές προτάσεις αντιμετώπισης του προβλήματος θα υποβληθούν στο τέλος της παρούσας διατριβής δεν είναι πρώιμο να επισημανθεί ότι τα άτομα αντιμετωπίζουν προβλήματα σε πολλαπλά επίπεδα για τα οποία θα απαιτείται να γίνουν άμεσες διορθωτικές ενέργειες και παρεμβάσεις σε θέματα επίτευξης χαμηλότερων τιμών σε διατροφικά προϊόντα καθώς και ενίσχυση προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού.

3.5.6.2. Συνθετικός δείκτης αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007.

Πίνακας 95 Εκτίμηση συνθετικού δείκτη αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007

Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας	P1 ₂₀₀₇ : 0.069
Διαβίωση σε νοικοκυριά χαμηλής έντασης εργασίας	P2 ₂₀₀₇ : 0.081
Χρηματοοικονομική στενότητα	P3 ₂₀₀₇ : 0.2776
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [τυπική απόκλιση]	P_{SYNTHexcl2007}: 0.1950 (0.06) [0.11]

Διάγραμμα 27 Ανάλυση συνιστωσών συνθετικού δείκτη αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων διαφυγής από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007

Από την παρατήρηση των παραπάνω αποτελεσμάτων προκύπτει ότι, σε απόλυτα επίπεδα, η διάσταση με την υψηλότερη αποστέρηση είναι αυτή της χρηματοοικονομικής στενότητας, ενώ ακολουθεί ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας.

3.6 Υπολογισμός συνθετικών δεικτών με τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC.

Χρησιμοποιώντας τα διαθέσιμα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής από τα κύματα της έρευνας EU-SILC, υπολογίστηκαν οι συνθετικοί δείκτες που προτείνονται στην παρούσα έρευνα, τα αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στη συνέχεια.

Πίνακας 96 Τιμές συνθετικού δείκτη Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης για όλα τα διαθέσιμα κύματα της έρευνας EUSILC.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Αδυναμία εκπλήρωσης βασικών αναγκών</i>	0,385	0,3293	0,321	0,30	0,2763	0,2048	0,282	0,275	0,3163	0,3513
<i>Αποστέρηση αγαθών και ανέσεων</i>	0,0808	0,0886	0,084	0,065	0,0562	0,0724	0,0564	0,045	0,0378	0,0486
<i>Ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης</i>	0,1517	0,1423	0,1419	0,1384	0,1371	0,1356	0,1304	0,1410	0,1457	0,1599
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [Τυπική απόκλιση]	0,2730 (0,09) [0,15]	0,2357 (0,07) [0,12]	0,2300 (0,07) [0,12]	0,2152 (0,06) [0,12]	0,1995 (0,06) [0,11]	0,1563 (0,03) [0,06]	0,2022 (0,06) [0,11]	0,1991 (0,06) [0,11]	0,2263 (0,08) [0,14]	0,2512 (0,08) [0,15]

Πίνακας 97 Τιμές συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου για όλα τα διαθέσιμα κύματα της έρευνας EUSILC.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Χρηματοοικονομική στενότητα</i>	0,182	0,168	0,155	0,212	0,277	0,108	0,126	0,140	0,305	0,373
<i>Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας</i>	0,0705	0,0555	0,067	0,072	0,069	0,06	0,07	0,078	0,1	0,11
<i>Χαμηλή ένταση εργασίας</i>	0,075	0,075	0,076	0,081	0,081	0,075	0,066	0,076	0,12	0,142
Συνθετικός Δείκτης (τυπικά σφάλματα) [Τυπική απόκλιση]	0,131 (0,03) [0,06]	0,121 (0,03) [0,06]	0,114 (0,02) [0,04]	0,151 (0,04) [0,07]	0,195 (0,06) [0,11]	0,086 (0,01) [0,02]	0,096 (0,01) [0,03]	0,107 (0,02) [0,03]	0,218 (0,06) [0,11]	0,265 (0,08) [0,14]

3.7. Συγκριτική ανάλυση.

Είναι γεγονός ότι ορισμένα ποσοτικά μέτρα δεν είναι σχεδιασμένα για να δίνουν αποτελέσματα που να ερμηνεύονται απλά και εύκολα. Παραδείγματος χάριν, ενώ το μέτρο φτώχειας FGT(2) διαθέτει καλύτερα χαρακτηριστικά από άλλα μέτρα, δίνει αριθμητικά αποτελέσματα που, αν και μαθηματικά είναι ακριβή, δεν έχουν την ίδια επεξηγηματική δυνατότητα σε αντίθεση με τα μέτρα FGT(0) και FGT(1), δηλαδή του ποσοστού φτωχών και του χάσματος φτώχειας αντίστοιχα.

Το ίδιο συμβαίνει με τους δείκτες γενικευμένης εντροπίας σε σχέση με τον δείκτη Gini ή με τον δείκτη DER σε σχέση με τον δείκτη των Foster & Wolfson για την εξέταση των επιπέδων της εισοδηματικής ανισότητας και πόλωσης αντίστοιχα. Επιπλέον, είναι αρκετά αυθαίρετο να προσδιορισθούν τα επίπεδα της φτώχειας ή της ανισότητας που ενδεχομένως να θεωρούνται αποδεκτά σε μια κοινωνία. Για τους λόγους αυτούς, είναι προτιμότερο να εξετάζονται αυτά τα φαινόμενα μέσα από μια συγκριτική – δυναμική ανάλυση.

Στην περίπτωση της παρούσας έρευνας, γίνεται μια τέτοιου είδους ανάλυση με μικρο-δεδομένα από τις έρευνες EU-SILC στην Ελλάδα των ετών 2003 και 2007 με υπολογισμό όλων των βασικών δεικτών εισοδηματικής φτώχειας, ανισότητας και πόλωσης, ενώ υπολογίζονται οι συνθετικοί δείκτες που κατασκευάστηκαν προηγουμένως με αναφορά στα έτη από το 2003 έως το 2012. Επιπλέον, εξετάζεται η έννοια της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών προκειμένου να εξαχθούν τα κατάλληλα συμπεράσματα ως προς τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν.

3.7.1. Διαφορές στα επίπεδα των εισοδηματικών ανισοτήτων EU-SILC 2003-2007.

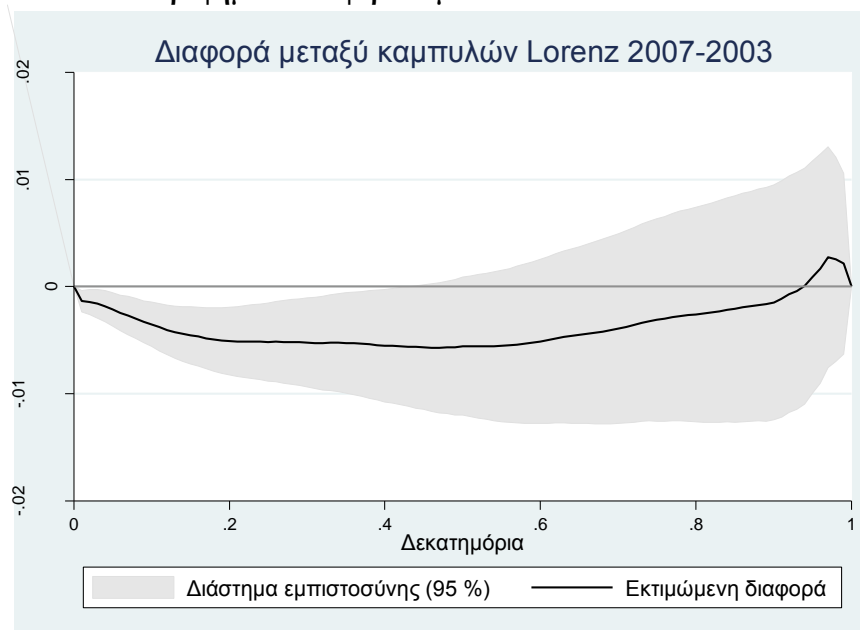
Για την εκτίμηση των διαφορών στα επίπεδα των εισοδηματικών ανισοτήτων από τα στοιχεία των ερευνών EU-SILC 2003 – 2007 υπολογίστηκαν οι διαφορές των πέντε βασικότερων δεικτών ανισότητας και παρουσιάζονται στον Πίνακα 98.

Πίνακας 98 Εκτιμήσεις δεικτών ανισότητας και η μεταβολή τους μεταξύ των ετών 2003 2007

Δείκτης	Εκτίμηση	Καν. Σφάλμ.	t	P> t	[95% Διάστ. εμπιστοσύνης]	
GINI_2003	.3509851	.0048441	72.4562	0.0000	.3414891	.3604811
GINI_2007	.3435534	.0032582	105.443	0.0000	.3371669	.3499399
Μεταβολή	-.007431	.0058379	-1.27303	0.2030	-.0188745	.0040109
ATK._2003	.0996153	.0031409	31.7155	0.0000	.0934581	.1057725
ATK._2007	.0985414	.0020464	48.1535	0.0000	.0945302	.1025526
Μεταβολή	-.001073	.0037488	-.286465	0.7745	-.0084218	.006274
Entr(0)_2003	.2084740	.0059025	35.3197	0.0000	.196904	.2200456
Entr(0)_2007	.2052130	.0040081	51.1996	0.0000	.1973566	.2130694
Μεταβολή	-.003261	.0071347	-.457188	0.6475	-.0172464	.0107226
Entr(1)_2003	.2095027	.0089133	23.5045	0.0000	.1920298	.226975
Entr(1)_2007	.2077779	.0054404	38.1917	0.0000	.197114	.218441
Μεταβολή	-.001724	.0104424	-.165173	0.8688	-.0221927	.0187431
Entr(2)_2003	.2977389	.0299094	9.95469	0.0000	.2391069	.3563709
Entr(2)_2007	.2932704	.0136094	21.5491	0.0000	.2665943	.3199465
Μεταβολή	-.0044685	.0328601	-.135986	0.8918	-.0688767	.0599397

Από την εξέταση των αποτελεσμάτων παρατηρείται μια οριακή μείωση, η οποία δεν επέφερε σημαντική μεταβολή στα επίπεδα της ανισότητας. Στην πραγματικότητα δεν διαφέρει από το μηδέν.

Γράφημα 45 Διαφορά καμπυλών Lorenz 2007-2003

Συμπερασματικά, όπως προκύπτει από την εξέταση του πίνακα 98 και του σχετικού Γραφήματος 45, η μείωση της ανισότητας δεν είναι σημαντική τόσο από στατιστικής όσο και ουσιαστικής άποψης.

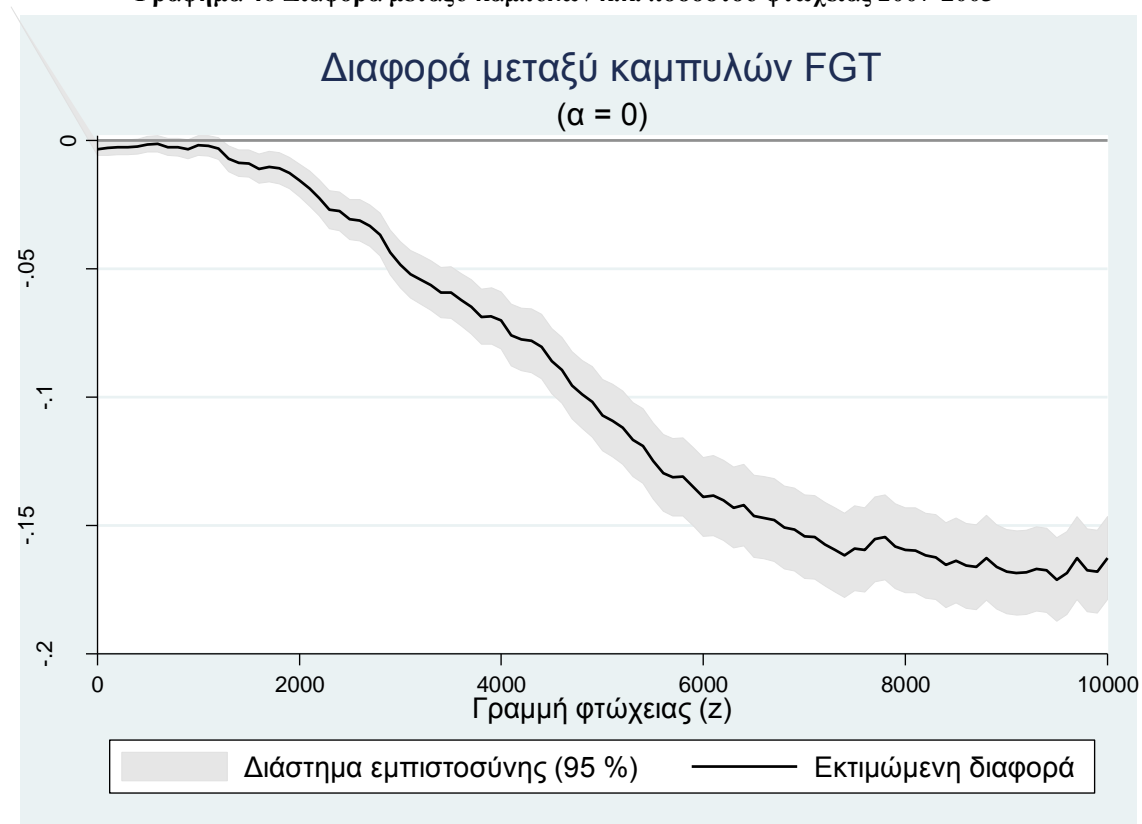
3.7.2. Διαφορές στα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας σύμφωνα με τα στοιχεία από τις έρευνες EU-SILC 2003 – 2007.

Στην περίπτωση της εξέτασης των διαφορών στα επίπεδα της φτώχειας παρατηρείται μικρή μείωση, η οποία αν και δεν είναι θεαματική διαφέρει σημαντικά από το μηδέν σε αντίθεση με την προηγούμενη ανάλυση για τα επίπεδα της ανισότητας.

Πίνακας 99 Διαφορές στα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας σύμφωνα με τα στοιχεία από τις έρευνες EU-SILC 2003 – 2007

Δείκτης	Εκτίμηση Καν. Σφάλμ.	t	P> t	[95% Διάστ. Εμπ.]	Γρ. φτώχειας	
FGT(0)2003	.2093	.0052647	39.7557	0.0000	.1989813 .219622	4742.85
FGT(0)2007	.2000	.0035883	55.7604	0.0000	.1930517 .207118	6048.00
Μεταβολή	-.0092	.0063712	-1.4465	0.1480	-.0217045	.003271
FGT(1)2003	.07514	.002884	26.0474	0.000	.069486 .08079	4742.85
FGT(1)2007	.06328	.0015783	40.0987	0.000	.06019 .066381	6048.00
Μεταβολή	-.0118	.0032883	-3.6047	0.0003	-.018298	-.005408
FGT(2)2003	0.0477	.0038857	12.2784	0.000	.04009 .05532	4742.85
FGT(2)2007	0.0345	.0017087	20.2145	0.000	.03119 .03788	6048.00
Μεταβολή	-.0131	.0042448	-3.1025	0.0019	-.021489	-.004849

Γράφημα 46 Διαφορά μεταξύ καμπυλών κ.κ. ποσοστού φτώχειας 2007-2003

3.7.3. Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007.

Συμβαδίζοντας με τα ευρήματα από την εξέταση της εισοδηματικής ανισότητας παρ' όλο που σε απόλυτο αριθμό δείχνει αρνητική μεταβολή, τελικά προκύπτει ότι δεν διαφέρει σημαντικά από το μηδέν.

Πίνακας 100 Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007 για το μέτρο DER

Μέτρο: Duclos, Esteban & Ray (2004) (DER) Παράμετρος alpha: 0.5						
Δείκτης	Εκτίμηση	Καν. Σφάλμ.	t	P> t	[95% Διάστ. εμπιστοσύνης]	
DER_2003	.2151968	.001927	111.675	0.0000	.2114193	.2189743
DER_2007	.2143786	.001414	151.611	0.0000	.211607	.2171502
Μεταβολή	-.0008182	.0023901	-.342329	0.7321	-.005503	.0038666

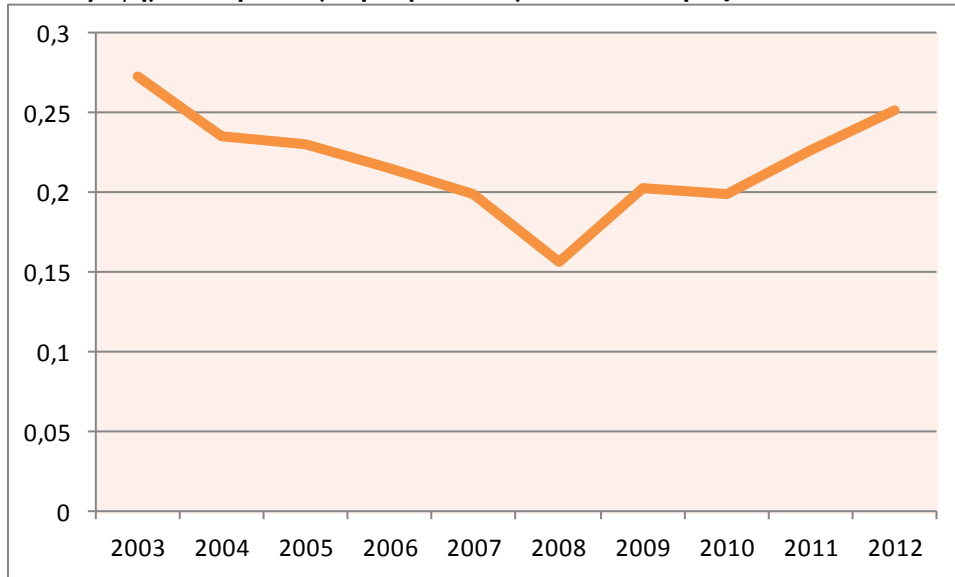
Πίνακας 101 Διαφορές στα επίπεδα πόλωσης EU-SILC 2003 – 2007 για το μέτρο FW

Μέτρο: Foster & Wolfson (1992) (FW)						
Δείκτης	Εκτίμηση	Καν. Σφάλμ.	t	P> t	[95% Διάστ. εμπιστοσύνης]	
FW_2003	.1469632	.0024279	60.531	0.0000	.1422037	.1517227
FW_2007	.144284	.00164	87.978	0.0000	.1410694	.1474986
Μεταβολή	-.0026791	.0029299	-.9144	0.3605	-.0084219	.0030637

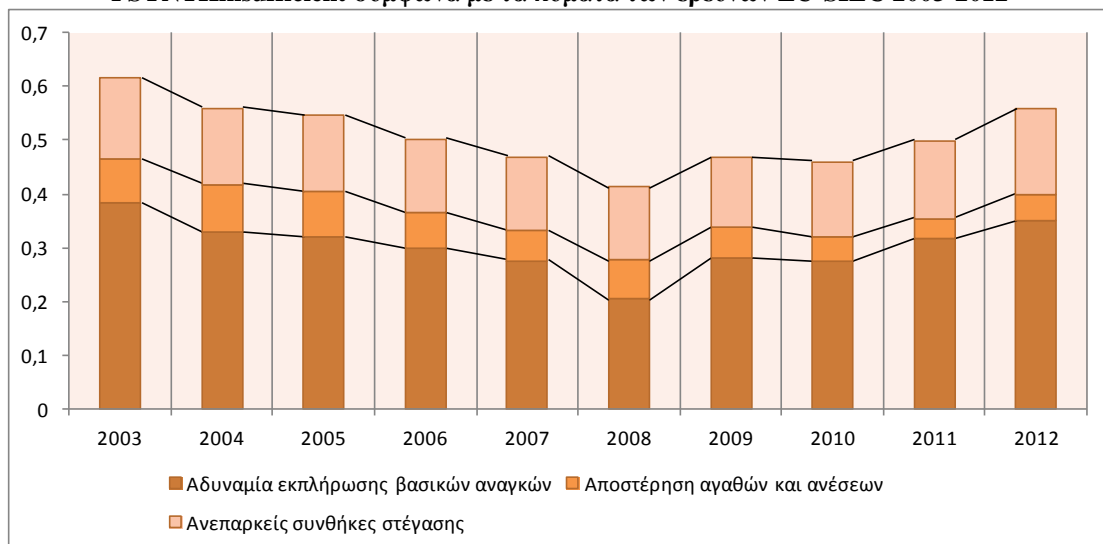
3.7.4. Διαφορές στα επίπεδα των συνθετικών δεικτών σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC.

Προκειμένου να είναι εφικτή μια σύγκριση, με συνοπτικό τρόπο, στους τομείς της κάλυψης βασικών αναγκών των νοικοκυριών και στις δυνατότητες άρσης του αποκλεισμού και διαφυγής από την φτώχεια που διαμορφώθηκαν μεταξύ των ερευνώμενων ετών, είναι χρήσιμο να διερευνηθεί η εξέλιξη των αριθμητικών τιμών που έλαβαν οι προτεινόμενοι συνθετικοί δείκτες καθώς και η διαφοροποίηση στις τιμές των επιμέρους συνιστωσών. Αυτό αναμένεται να διευκολύνει την εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων και την διαμόρφωση των σχετικών προτάσεων πολιτικής. Αρχικά παράγονται τα γραφήματα 47 και 48 σύμφωνα με τις τιμές που παρατέθηκαν στους Πίνακες 96 και 97.

Γράφημα 47 Χρονολογική σειρά των τιμών του δείκτη Psynthinsufficient

Γράφημα 48 Μεταβολή στην εκτίμηση των συνιστωσών του συνθετικού δείκτη PSYNTHinsufficient σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC 2003-2012

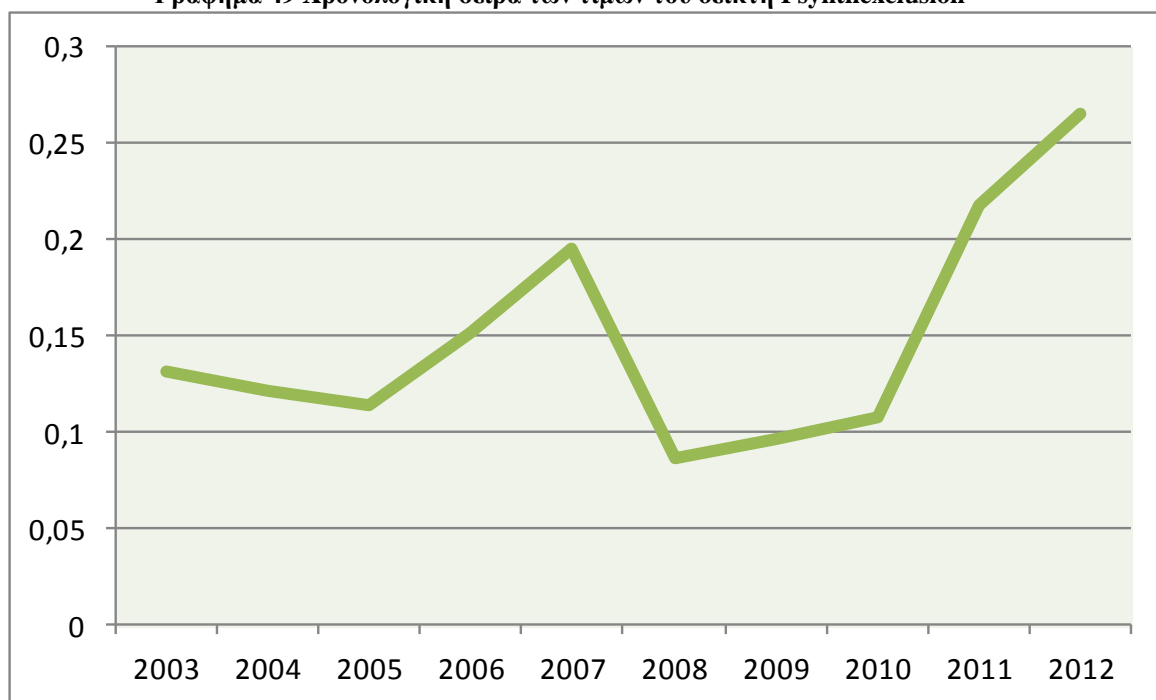

Από την εξέταση των παραπάνω γραφημάτων, είναι εμφανές ότι ο δείκτης Ανεπαρκούς Επιπέδου Διαβίωσης εμφάνισε μια σαφή βελτίωση έως και το έτος 2008. Αυτή η βελτίωση βασίστηκε ιδιαίτερα στην διάσταση της εκπλήρωσης βασικών αναγκών, η οποία έχει και την μεγαλύτερη βαρύτητα στην διαμόρφωση του δείκτη. Ειδικότερα, σε σχέση με το 2003 η εν λόγω διάσταση βελτιώθηκε κατά 46 ποσοστιαίες μονάδες. Ωστόσο, αυτό που είναι εντυπωσιακό είναι ότι από το 2008 έως το 2012, η συγκεκριμένη διάσταση χειροτέρευσε κατά 71 ποσοστιαίες μονάδες και επανήλθε σχεδόν στα επίπεδα του 2003. Με άλλα λόγια η χώρα προφανώς λόγω της οικονομικής κρίσης οπισθοδρόμησε μια δεκαετία πίσω. Επίσης, είναι απαραίτητο

να σημειωθεί ότι τα στοιχεία του 2012 έχουν σαν έτος αναφοράς το 2011 και ως εκ τούτου προβλέπεται περαιτέρω χειροτέρευση των τιμών που παράγει ο συγκεκριμένος δείκτης. Την ίδια περίπου πορεία ακολουθεί και η διάσταση της ανεπαρκούς στέγασης, η οποία βελτιώνονταν συνεχώς μέχρι και το 2009. Έκτοτε, εμφανίζει μια σαφή χειροτέρευση και μάλιστα έφτασε να ξεπεράσει τα επίπεδα που μετρήθηκαν το 2003.

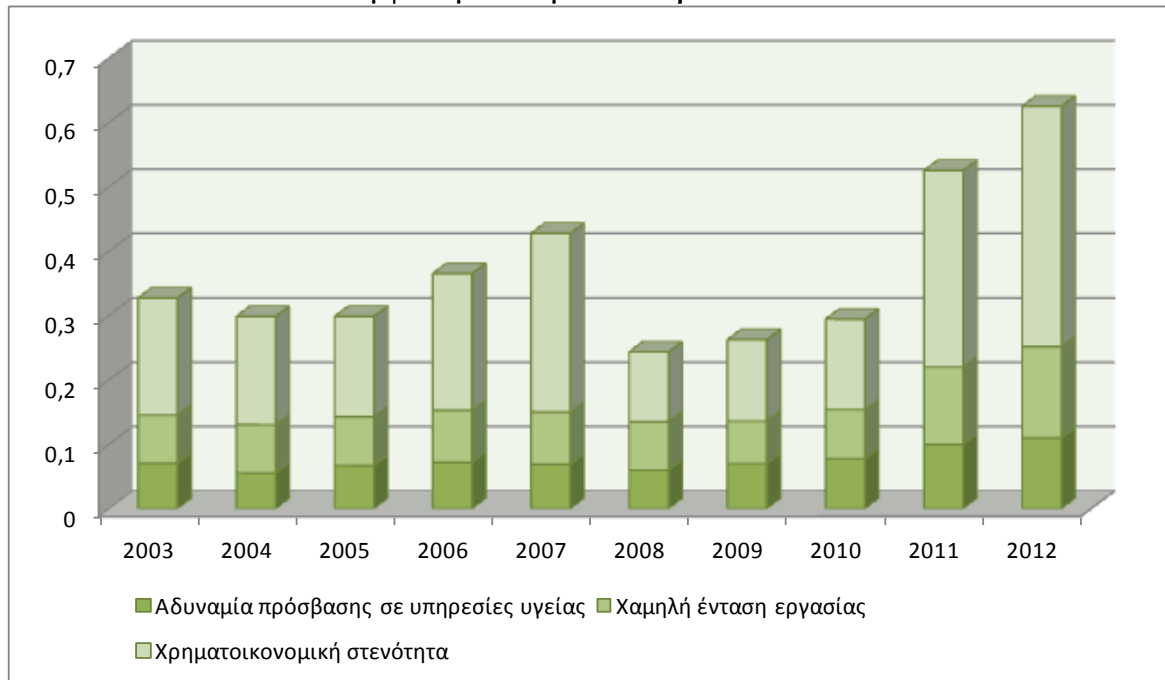
Αναφορικά με τον δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από την φτώχεια γίνεται εξαρχής σαφές τον μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής τιμής διαδραματίζει η διάσταση της χρηματοοικονομικής πίεσης που βιώνουν τα νοικοκυριά.

Γράφημα 49 Χρονολογική σειρά των τιμών του δείκτη Psynthexclusion

Τόσο ο συνολικός δείκτης όσο και η προαναφερθείσα διάσταση μεταξύ του 2003 και του 2012, εμφάνισαν χειροτέρευση πάνω από 100 ποσοστιαίες μονάδες. Και πάλι πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία του 2012 έχουν σαν έτος αναφοράς το 2011 και ως εκ τούτου προβλέπεται περαιτέρω χειροτέρευση των τιμών που παράγει ο δείκτης. Το ίδιο ποσοστό χειροτέρευσης εμφανίζει και η διάσταση της διαβίωσης σε νοικοκυριά όπου οι ενήλικες δεν εργάζονται στον βαθμό που δυνητικά θα μπορούσαν. Συγκεκριμένα, η εν λόγω διάσταση κατά το έτος 2003 λάμβανε τιμή 7,5 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ το 2012 14,2.

Γράφημα 50 Μεταβολή στην εκτίμηση των συνιστωσών του συνθετικού δείκτη PSYNTHexclusion σύμφωνα με τα κύματα των ερευνών EU-SILC 2003-2012

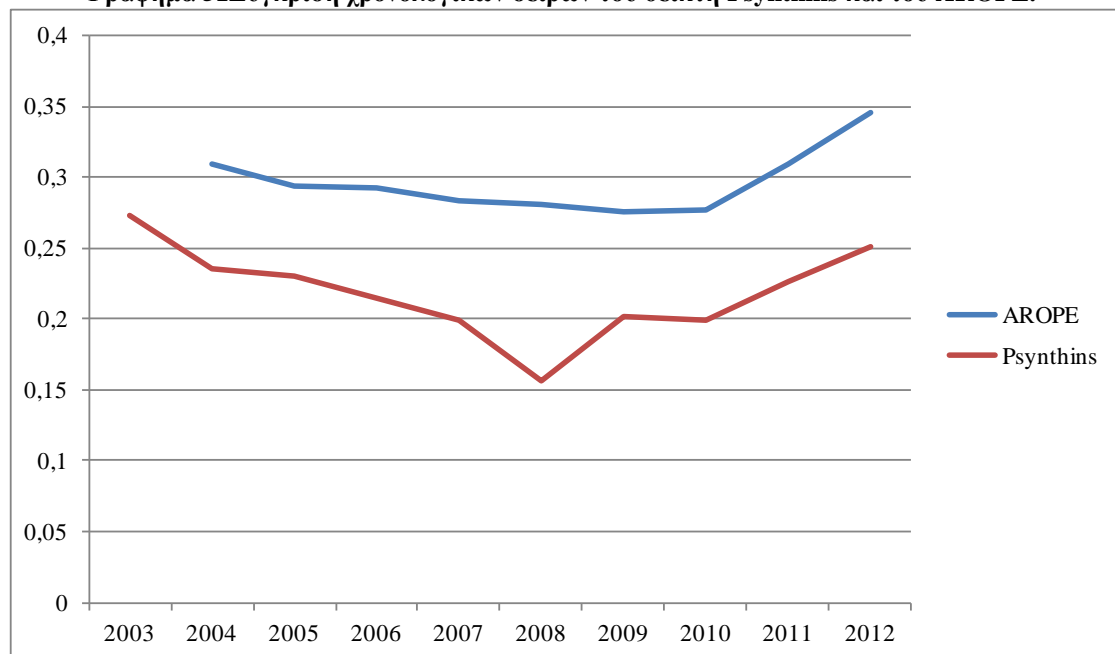
Τέλος, η διάσταση της αδυναμίας πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας εμφανίζει χειροτέρευση σε σχέση με τα επίπεδα του 2003 και ειδικά κατά τα έτη 2011 και 2012. Αυτό το γεγονός είναι περισσότερο ανησυχητικό σε σχέση με την χρηματοοικονομική στενότητα και προφανώς συνδέεται με την χειροτέρευση της διάστασης πρόσβασης στην εργασία αλλά και την ενδεχόμενη απουσία δομών κοινωνικής πρόνοιας.

3.7.5 Σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των συνθετικών δεικτών Psynthinsufficient & Psynthexclusion με αυτά που προκύπτουν από τα καθιερωμένα μέτρα.

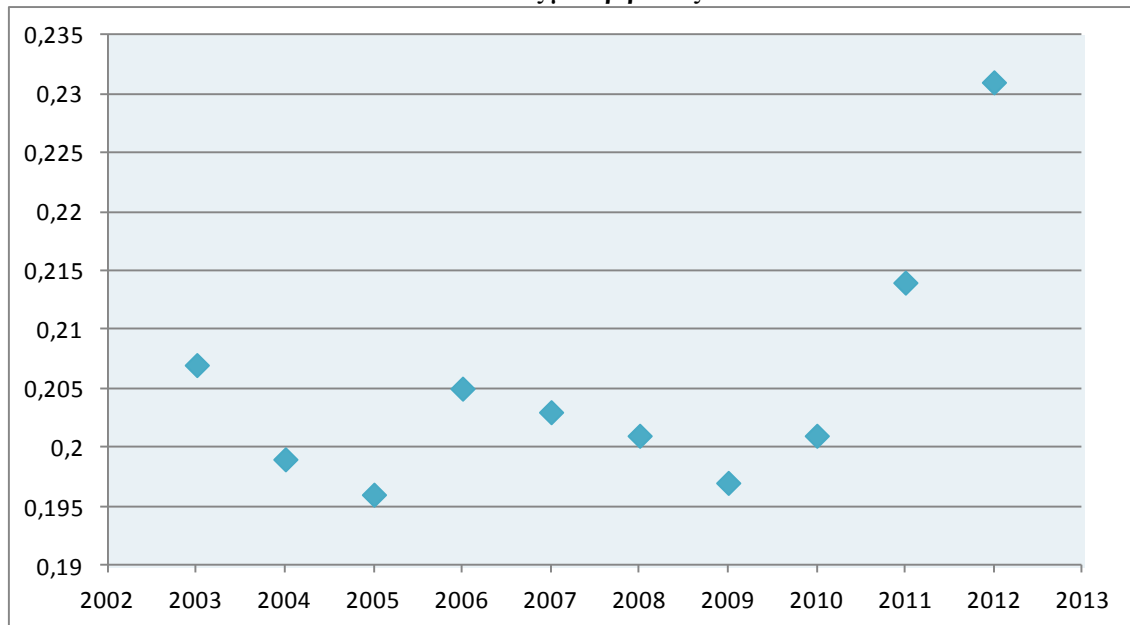
Μια χρήσιμη εξέταση περί της κατασκευαστικής αρτιότητας των νέων δεικτών που προτείνει η παρούσα μελέτη επιλέχθηκε να αποτελέσει η σύγκριση των αποτελεσμάτων που αποδίδουν τα πιο γνωστά και καθιερωμένα μέτρα στο πεδίο της μέτρησης των εξεταζόμενων φαινομένων όπως ο συνθετικός δείκτης AROPE και το ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας της Eurostat καθώς και ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης HDI των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό που πρέπει να γίνει εξαρχής σαφές είναι ότι η σύγκριση δεν θα πρέπει να αφορά στις απόλυτες τιμές των δεικτών αλλά είναι απαραίτητο να εξετασθεί το κατά πόσο μια παρόμοια μεταβολή των στοιχείων εισόδου (input), ωθεί τους δείκτες να κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Δηλαδή, αυτό που αναμένεται πειραματικά είναι κατ' αρχήν, η

χειροτέρευση των τιμών των δεικτών α) AROPE και β) του ποσοστού φτώχειας να συμβαδίζει με μια αντίστοιχη χειροτέρευση των προτεινόμενων συνθετικών δεικτών. Αντίστοιχα, ο δείκτης HDI και οι δύο νέοι δείκτες αναμένεται να κινηθούν αντίθετα καθώς ο μεν πρώτος είναι ένας θετικός δείκτης που αντικατοπτρίζει την ανθρώπινη ανάπτυξη ενώ οι δεύτεροι αποτελούν αρνητικούς δείκτες δεδομένου ότι όσο αυξάνεται η αριθμητική τιμή τους χειροτερεύει η κατάσταση των ατόμων. Για το σκοπό αυτό παρατίθενται τα παρακάτω γραφήματα που αφορούν τις τιμές των προαναφερθέντων δεικτών για την Ελλάδα, όπου διακρίνεται μια τάση που αποτυπώνει την μείωση των δεικτών κατά την χρονική περίοδο οικονομικής ανάπτυξης και αύξηση των δεικτών κατά την περίοδο οικονομικής ύφεσης. Από την παρατήρηση των διαγραμμάτων φαίνεται ότι ο δείκτης ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης συμβαδίζει με τον δείκτη AROPE ενώ ο δείκτης αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων εξόδου από την φτώχεια συμβαδίζει με το ποσοστό εισοδηματικής φτώχειας. Με άλλα λόγια, αυτό που αναμένονταν, επιβεβαιώνεται με την εξέταση των διαγραμμάτων καθώς οι κινήσεις των καθιερωμένων δεικτών φτώχειας κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και μάλιστα χωρίς εμφανή χρονική υστέρηση, ενώ παρατηρείται και μια αξιοσημείωτη αναλογικότητα στις μεταβολές.

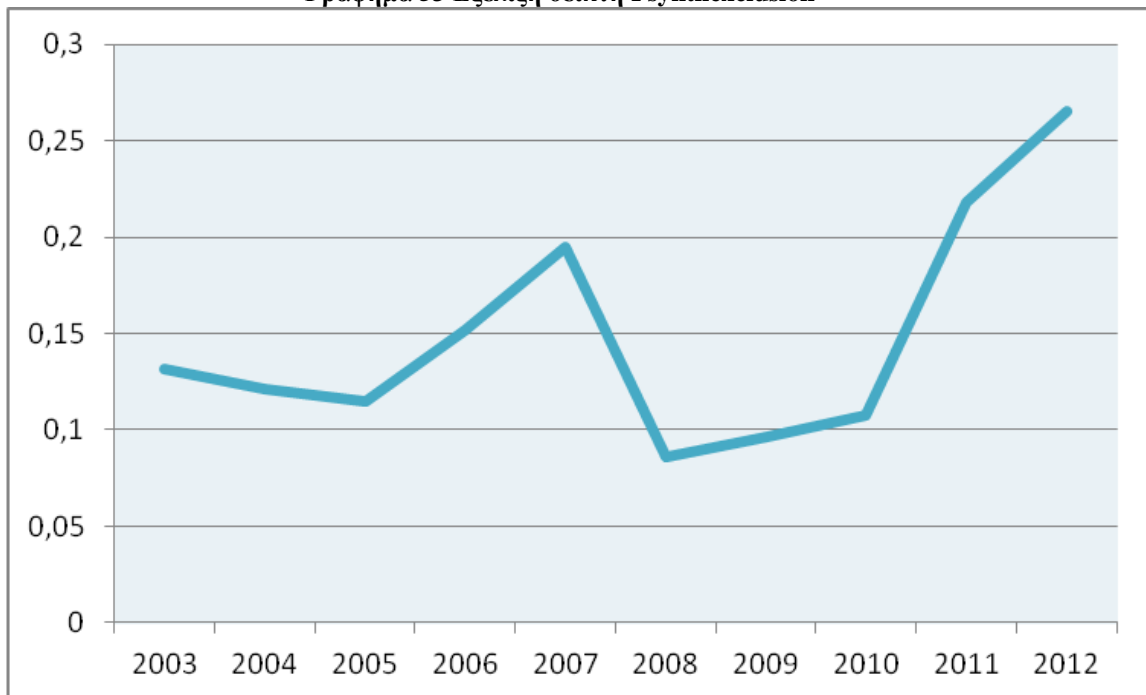
Γράφημα 51 Σύγκριση χρονολογικών σειρών του δείκτη Psynthins και του AROPE.

Γράφημα 52 Χρονολογική σειρά ποσοστού εισοδηματικής φτώχειας στην Ελλάδα μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις

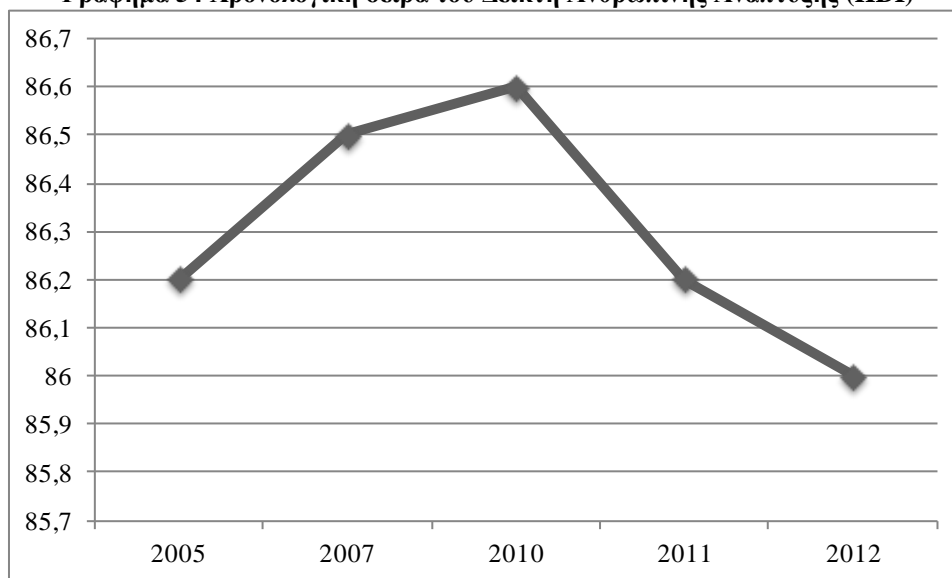

Γράφημα 53 Εξέλιξη δείκτη Psynthexclusion

Αντίστοιχα, όπως άλλωστε αναμενόταν, ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (βλ. Γράφημα 54) κινείται αντίθετα με τους προτεινόμενους δείκτες φτώχειας, γεγονός που ενισχύει την εγκυρότητα (validity) τους.

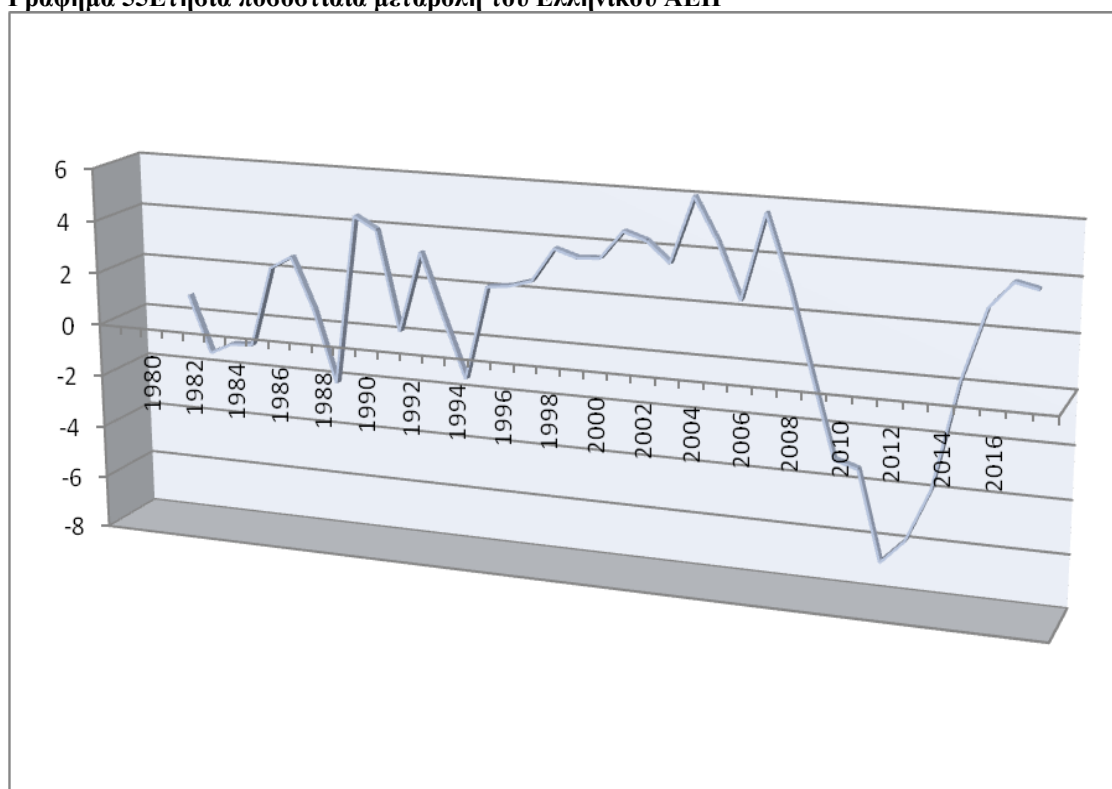
Γράφημα 54 Χρονολογική σειρά του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI)

3.8. Εξέταση ισχύος της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών (pro-poor growth).

Εξετάζοντας το γράφημα 55 που αφορά στην ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του Ελληνικού ΑΕΠ κατά τα τελευταία 30 έτη, γίνεται αντιληπτό ότι υπήρξαν περιόδοι οικονομικής μεγέθυνσης, όπως την δεκαπενταετία 1995-2008, αλλά και περιόδοι ύφεσης, όπως δύο φορές στην δεκαετία του 1980 και μια στην δεκαετία 1990. Μεταξύ των ετών 2001 και 2007 η πραγματική μεγέθυνση του ΑΕΠ πάνω από 4% κατά μέσο όρο, υπερβαίνοντας το μέσο όρο της ΕΕ-27 που για την ίδια περίοδο ήταν 2.1%. Επιπλέον το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ), προσέγγισε σταδιακά το 97,2% του μέσου όρου της ΕΕ για το 2008). Ταυτόχρονα, όπως αναφέρθηκε και στην θεωρητική εισαγωγή στην έννοια της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, ιδίως αν υιοθετηθεί η σχετική έννοια του όρου, έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον να αποκαλυφθεί αν οι φτωχοί ωφελούνται περισσότερο από τους μη φτωχούς στην φάση της μεγέθυνσης ή εάν πλήττονται λιγότερο κατά την φάση της ύφεσης. Με άλλα λόγια αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο πάνω στο οποίο μπορεί να γίνει οποιαδήποτε αξιολογική κρίση για τις επιλογές που έκαναν οι ασκούντες πολιτική στο παρελθόν. Ως εκ τούτου, τα συμπεράσματα που εξάγονται από την εξέταση ισχύος της εν θέματι έννοιας, έχουν χρησιμότητα κατά την διαδικασία διαμόρφωσης γνώμης τόσο από τους πολίτες – ψηφοφόρους όσο και από τους λήπτες αποφάσεων περί της εφαρμοζόμενης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Γράφημα 55 Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του Ελληνικού ΑΕΠ

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Απρίλιος 2013.

Κατ' επιταγή των ανωτέρω υπολογίσθηκαν δείκτες ελέγχου της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών για τα διαθέσιμα κύματα της έρευνας EU-SILC τα οποία παρατίθενται στον πίνακα 102.

Πίνακας 102 Δείκτες ελέγχου της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών

Δείκτες μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών	Μέτρο	Εκτίμηση	Τυπική Απόκλιση	Κάτω Όριο	Άνω Όριο
	Ρυθμός μεγέθυνσης	0.2863	0.0200	0.2470	0.3256
Μεταβλητή: ΣΙΑΕ Γραμμή Φτώχειας: 6048.00 (60% διάμεσου εισοδήματος)	Kakwani & Pernia (2000)	1.1266	0.0765	0.9765	1.2767
	PEGR	0.3225	0.0327	0.2583	0.3867
	PEGR - g	0.0362	0.0222	-0.0074	0.0799
	Ravallion & Chen (2003)	0.2310	0.0200	0.1916	0.2704
	Ravallion & Chen (2003) - g	-0.0553	0.0221	-0.0986	-0.0119

Αρχικά πρέπει να τονιστεί ότι μεταξύ των δύο κυμάτων των ερευνών, οι οποίες έχουν μια χρονική διαφορά τεσσάρων ετών, επιτεύχθηκε μια αρκετά σημαντική

εισοδηματική μεγέθυνση της τάξεως του 28.63%. Σύμφωνα με όλους τους δείκτες υπήρξε μεγέθυνση υπέρ των φτωχών κατά την απόλυτη έννοια. Αυτό είναι ένα συμπέρασμα που είχε εξαχθεί και από την προηγούμενη ανάλυση κατά τον υπολογισμό των δεικτών φτώχειας, όπου υπενθυμίζεται ότι υπήρξε ποσοτική βελτίωση σε όλα τα μονοδιάστατα μέτρα φτώχειας. Ωστόσο, όταν εξετάζεται η έννοια υπό την σχετική της θεώρηση, τότε τα αποτελέσματα δεν είναι το ίδιο ξεκάθαρα καθώς οι δύο μόνο από τους τρεις σχετικούς δείκτες δείχνουν ότι υπήρχε ωφέλεια για τους φτωχούς σε υψηλότερο ποσοστό από τους μη φτωχούς. Ειδικότερα, αν και ο δείκτης Kakwani & Pernia (2000) είναι μεγαλύτερος της μονάδας και ο δείκτης PEGR – g είναι θετικός, ο δείκτης Ravallion & Chen (2003) – g είναι αρνητικός. Επιπλέον, με μια προσεκτικότερη εξέταση παρατηρείται ότι για τον πρώτο δείκτη οι κατώτερες και ανώτερες τιμές κινούνται πάνω και κάτω από την μονάδα και για τους άλλους δύο, πάνω και κάτω από το μηδέν. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τα γραφήματα όπου σύμφωνα με την απόλυτη έννοια τα αποτελέσματα είναι αδιαμφισβήτητα, ενώ για τα γραφήματα που εξετάζουν την σχετική έννοια δεν μπορεί να τεκμηριωθεί με απόλυτη βεβαιότητα η ισχύς της έννοιας. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και με την σχετική έννοια έστω και οριακά η οικονομική μεγέθυνση ωφέλησε τους φτωχούς.

3.9. Εξέλιξη δεικτών εκπαίδευσης

Καθώς, τόσο από την βιβλιογραφική επισκόπηση όσο και από την εμπειρική διερεύνηση, διαπιστώθηκε ότι η φτώχεια και η ανισότητα έχουν αρνητική σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο, η εξέταση των δεικτών εκπαίδευσης πρέπει να αποτελεί στοιχείο κορυφαίας σημασίας για οποιαδήποτε προσπάθεια άμβλυνσης των παραπάνω φαινομένων.

Για τον λόγο αυτόν επιλέγεται η εξέταση των εκπαιδευτικών επιτευγμάτων να αποτελεί αυτοτελές τμήμα στη μεθοδολογική προσέγγιση που προτείνεται μέσα από την διατριβή αυτή. Στο πλαίσιο αυτό παρατίθεται στη συνέχεια η εξέλιξη δύο εκ των βασικότερων δεικτών που προκύπτουν από την έρευνα και περιγράφουν την κατάσταση στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Πίνακας 103 Δείκτες εκπαίδευσης

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ποσοστό ατόμων, ηλικίας 30-34 που έχουν ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση.	Ελλάδα	22,8	24,9	25,3	26,7	26,2	25,6	26,5	28,4	28,9	30,9	34,6
	ΕΕ27	25,0	26,9	28,0	29,0	30,1	31,2	32,4	33,6	34,7	35,8	37,0
Ποσοστό ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση ηλικίας 18-24 ετών έχοντας ολοκληρώσει το πολύ έως την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και δεν συμμετέχουν σε περαιτέρω εκπαίδευση ή κατάρτιση.	Ελλάδα	16,0	14,7	13,6	15,5	14,6	14,8	14,5	13,7	13,1	11,4	10,1
	ΕΕ27	16,5	16,1	15,8	15,5	15,0	14,8	14,3	14,0	13,5	12,8	12,0

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι η κατάσταση κατά την τελευταία δεκαετία, τόσο σε ποσοστά ατόμων που έχουν ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση όσο και σε ποσοστά ατόμων που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση, εμφάνισε σημαντική βελτίωση. Ειδικότερα, ο πρώτος δείκτης ο οποίος αποτελεί και δείκτη της στρατηγικής της ΕΕ «Ευρώπη 2020» μεταξύ των ετών 2003 και 2013 έχει εμφανίσει βελτίωση της τάξης του 48%. Επίσης, ο δείκτης του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση εμφανίζει μείωση της τάξης του 27,2%. Αυτά τα στοιχεία είναι κάτι παραπάνω από ενθαρυντικά καθώς η εκπαίδευση είναι βασικός μηχανισμός προώθησης τόσο της παρούσας όσο και της μελλοντικής παραγωγικότητας και ωφέλειας των ατόμων σε όλα τα επίπεδα, από τις αμοιβές έως την υγεία και την μόρφωση.

Κεφάλαιο 4. Πολιτικές Παρέμβασης σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό Επίπεδο.

Jus est ars boni et aequi

«Δίκαιο είναι η τέχνη του καλού και του ίσου»

4.1. Σκοποί – στόχοι της διερεύνησης της θεσμικής οργάνωσης σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο.

Όπως επισημάνθηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο, η προστιθέμενη αξία που φιλοδοξεί να δημιουργήσει η παρούσα μελέτη είναι αφ' ενός, να αναπτυχθεί η κατάλληλη μεθοδολογία για να γίνουν όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστες αξιολογικές κρίσεις σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα αναφορικά με τα θέματα της διανομής του εισοδήματος και της φτώχειας και αφ' ετέρου, να διαμορφωθούν οι κατάλληλες προτάσεις βελτίωσης της κατάστασης αυτής. Για τον σκοπό αυτόν, είναι απαραίτητο σε πρώτη φάση να συγκεντρωθεί και συνοψισθεί το θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τα εξεταζόμενα θέματα. Άλλωστε, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων και η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και προστασίας, της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, της αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών, της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής και της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών είναι θεμελιώδεις σκοποί της σύστασης⁶¹ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεδομένου λοιπόν ότι, η Ελλάδα είναι από τα παλαιότερα κράτη μέλη της Ένωσης, είναι αυτονόητο ότι η βάση της διερεύνησης θα είναι το ευρωπαϊκό πλαίσιο στα πλαίσια του οποίου αναπτύσσονται και οι πολιτικές αντιμετώπισης των ζητημάτων σε εθνικό επίπεδο.

Στη συνέχεια, οι προβλέψεις και οι επιδιώξεις αυτής της θεσμικής οργάνωσης, θα συνεκτιμηθούν με τα αποτελέσματα στα οποία ανέδειξε η μελέτη στο εμπειρικό της μέρος. Αυτό, θα επιτρέψει στη συνέχεια να εντοπισθούν ενδεχόμενα κενά και τέλος να διατυπωθούν οι κατάλληλες πολιτικές βελτίωσης της κατάστασης. Ειδικά μάλιστα εν έτει 2013, όπου η ραγδαία χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών που συντελείται κυρίως στην Ελλάδα αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη, καθίσταται ακόμη

⁶¹ Βλ. Άρθρο 2 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτό τροποποιήθηκε και ισχύει με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας.

περισσότερο αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός και η ρύθμιση του θεσμικού πλαισίου που διέπει τους κανόνες εφαρμογής της κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης.

4.2. Η ιστορική εξέλιξη της βάσης του οικοδομήματος του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου σε σχέση με την καταπολέμηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων.

Η Συνθήκη της Ρώμης (1957), αν και περιελάμβανε αυτοτελή ενότητα για την κοινωνική πολιτική της Κοινότητας,⁶² δεν προέβλεπε συγκεκριμένες πολιτικές αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, προέβλεπε την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, αλλά αυτή η διάταξη αποσκοπούσε κυρίως στην προώθηση της απασχόλησης και στην ενίσχυση της παραγωγικότητας παρά στην καταπολέμηση των φαινομένων που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα. Ταυτόχρονα, θετικό κρίνεται το γεγονός ότι προέβλεπε την ίση μεταχείριση μεταξύ των ανδρών και των γυναικών ως προς τις αμοιβές⁶³. Το σημείο που οριοθέτησε την έναρξη της ευρωπαϊκής πολιτικής κοινωνικής ένταξης τέθηκε με την Απόφαση του Συμβουλίου της 18ης Ιουλίου 1989 που αφορούσε στην δημιουργία «ενός Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Προγράμματος Κοινωνικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων». Σύμφωνα με την εν λόγω πρωτοβουλία καταρτίστηκε ένα πενταετές πρόγραμμα (από 1ης Ιουλίου 1989 έως 30 Ιουνίου 1994), με στόχο: α) να εξασφαλιστεί η συνοχή του συνόλου των κοινοτικών δράσεων που συνέβαλαν στην ενίσχυση των οικονομικά και κοινωνικά λιγότερο ευνοημένων ομάδων, τηρώντας τους κανόνες που ίσχυαν για καθεμιά από τις δράσεις αυτές, β) να συμβάλει στην εκπόνηση προληπτικών μέτρων υπέρ των ομάδων που κινδύνευαν να καταστούν λιγότερο ευνοημένες, καθώς και διορθωτικών δράσεων για να αντιμετωπισθούν οι ανάγκες που προκαλούνται από τη μεγάλη φτώχεια, γ) να δημιουργήσει, στα πλαίσια μιας πολυδιάστατης προοπτικής, καινοτόμα υποδείγματα οργάνωσης για την ενσωμάτωση των οικονομικά και κοινωνικά λιγότερο ευνοημένων ατόμων, με τη συμμετοχή όλων των οικονομικών και κοινωνικών φορέων, δ) να πραγματοποιήσει δράσεις ενημέρωσης, συντονισμού, αξιολόγησης και ανταλλαγής

⁶² Τίτλος VIII: Άρθρα 117-122.

⁶³ Άρθρο 119.

εμπειριών σε κοινοτικό επίπεδο και ε) να συνεχίσει την εξέταση των χαρακτηριστικών των οικονομικά και κοινωνικά λιγότερο ευνοημένων ομάδων ατόμων.

Ακολούθησε το Ψήφισμα του Συμβουλίου των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων της 29ης Σεπτεμβρίου 1989 σύμφωνα με το οποίο προσκλήθηκαν τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν ή προωθήσουν μέτρα που θα επέτρεπαν την πρόσβαση των ατόμων σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης, απασχόλησης, στέγασης, κοινωνικής φροντίδας και ιατρικής περίθαλψης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η ίδρυση του Παρατηρητηρίου για τις Εθνικές Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού με αρμοδιότητες την προώθηση ερευνητικών δραστηριοτήτων, την ανταλλαγή πληροφοριών και την εκπόνηση ετήσιων εκθέσεων προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κατά το ίδιο έτος στις 9 Δεκεμβρίου, υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Στρασβούργου, ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινοτικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων όπου, παρά το γεγονός ότι δεν είχε δεσμευτική ισχύ, στην παράγραφο 2 του άρθρου 10, όριζε το εξής: *«τα πρόσωπα που δεν μπορούν να ενταχθούν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας και δεν διαθέτουν επαρκή μέσα διαβίωσης, πρέπει να δικαιούνται παροχών και επαρκών βιοτικών πόρων, ανάλογα με την προσωπική τους κατάσταση»*. Επίσης, σε αντίστοιχα άρθρα, προβλέπονταν η κοινωνική προστασία των παιδιών και των νέων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και των ηλικιωμένων. Από την άλλη πλευρά, η οπτική του Χάρτη, κρίνεται ως περιορισμένη, καθώς αντανάκλούσε μόνο την οικονομική – εισοδηματική διάσταση του πιθανού αποκλεισμού που ήταν δυνατόν να βιώσουν οι παραπάνω πληθυσμιακές ομάδες.

Στο πλαίσιο του πενταετούς προγράμματος που αναφέρθηκε προηγουμένως, το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με τη Σύσταση της 24ης Ιουνίου 1992 σχετικά με τα κοινά κριτήρια που αφορούσαν την επάρκεια πόρων και παροχών στα συστήματα κοινωνικής προστασίας (92/441/ΕΟΚ), συνέστησε στα κράτη μέλη να αναγνωρίσουν, στα πλαίσια ενός σφαιρικού και ολοκληρωμένου μηχανισμού καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, το θεμελιώδες δικαίωμα να εξασφαλίζεται η αξιοπρεπής ανθρώπινη διαβίωση για όλους τους πολίτες και να προσαρμόσουν αναλόγως, στο βαθμό που απαιτείται, σύμφωνα με συγκεκριμένες αρχές και κατευθύνσεις τα συστήματα κοινωνικής προστασίας τους, καθώς και να μεθοδεύσουν, με τη λήψη των αναγκαίων μέτρων, την υλοποίηση αυτού του

δικαιώματος. Στη συνέχεια, με νέα Σύσταση, στις 27 Ιουλίου 1992, το Συμβούλιο προέτρεπε τα κράτη μέλη: α) να δίνουν σε κάθε νομίμως διαμένον άτομο στο έδαφος τους, ανεξαρτήτως των οικονομικών του πόρων, τη δυνατότητα να επωφεληθεί των συστημάτων προστασίας της ανθρώπινης υγείας που υπάρχουν, β) να συμβάλλουν στην κοινωνική ενσωμάτωση όλων των νομίμως διαμενόντων στο έδαφος τους καθώς και στην ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας όσων εξ αυτών μπορούν να ασκήσουν αμειβομένη δραστηριότητα, δ) να χορηγούν στους μισθωτούς εργαζόμενους, όταν σταματούν τη δραστηριότητά τους λόγω ηλικίας ή όταν αναγκάζονται να την διακόψουν λόγω ασθένειας, ατυχήματος, μητρότητας, αναπηρίας ή ανεργίας, υποκατάστατο εισόδημα που καθορίζεται μέσω κατ' αποκοπήν παροχών ή υπολογίζεται βάσει του εισοδήματος της πρότερης τους δραστηριότητας, έτσι ώστε να τους επιτρέπεται να διατηρήσουν το βιοτικό τους επίπεδο σε αποδεκτά επίπεδα, ανάλογα με τη συμμετοχή τους στα κατάλληλα συστήματα κοινωνικών ασφαλίσεων και ε) να εξετάσουν τη δυνατότητα καθιέρωσης ή/και ανάπτυξης κατάλληλης κοινωνικής προστασίας για τους μη μισθωτούς εργαζομένους.

Οι δύο συστάσεις αποτελούν την πρώτη προσπάθεια, εκ μέρους της Ευρώπης, διαχείρισης σε μια κοινή βάση των ανομοιογενών συστημάτων κοινωνικής πολιτικής και προστασίας. Η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Κοινότητας σε σχέση με τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας θεμελιώθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπογράφηκε τον Φεβρουάριο του 1992 και επικυρώθηκε τον Μάιο του 1993. Στην περίπτωση την οποία τα Κράτη μέλη δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις καταστάσεις και συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, το Συμβούλιο είχε πλέον την δυνατότητα να εκδώσει νομικά δεσμευτικές πράξεις με τη μορφή Οδηγιών, οι οποίες θα όριζαν τις ελάχιστες προδιαγραφές σταδιακής εφαρμογής με την διαδικασία της σύμπραξης που ορίζονταν στο άρθρο 189Γ (ειδική πλειοψηφία του Συμβουλίου) και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία τροποποίησε την συνθήκη του Μάαστριχτ, συγχώνευσε και ενσωμάτωσε στο κύριο Σώμα της Συνθήκης υπό τον τίτλο «Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Νεολαία» όλες τις αρχές της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Στη νέα αυτή Συνθήκη εισήχθησαν ρήτρες για τις πολιτικές ένταξης που αφορούσαν την εξειδίκευση των στόχων, την τυποποίηση των μηχανισμών προώθησης τους και τον προσδιορισμό των μεθόδων επίτευξής τους. Συγκεκριμένα, η εξειδίκευση των

στόχων περιγράφεται στο άρθρο 136 (πρώην άρθρο 117) κατά το οποίο εντέλλονται τα όργανα της Ένωσης να δραστηριοποιηθούν προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός, λαμβανομένης υπόψη της ποικιλομορφίας των εθνικών πρακτικών. Η τυποποίηση των μηχανισμών προώθησης των στόχων περιγράφεται στο άρθρο 137 παρ. 1 (πρώην άρθρο 118) και προσδιορίζει τα πεδία παρέμβασης της Ένωσης. Τέλος, ο καθορισμός των μεθόδων επίτευξής τους, πέρα από το άρθρο 137 παρ. 2 εδ. γ, εντοπίζεται και στο άρθρο 140 (πρώην άρθρο 118 Γ). Το κανονιστικό πλαίσιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ αποτέλεσε μια πιο στέρεα βάση οικοδόμησης μιας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης, την οποία βελτίωσε περαιτέρω η Συνθήκη της Νίκαιας. Συγκεκριμένα, στο νέο άρθρο 144 προβλέπονται οι διαδικασίες σχεδιασμού των κοινοτικών δράσεων στο πεδίο της ένταξης, θεσμοθετώντας τη συμβουλευτική Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, η οποία μεσολαβεί μεταξύ της Ένωσης και των Κρατών Μελών για τα σχετικά θέματα. Οι αρμοδιότητες της Επιτροπής Κοινωνικής Προστασίας αφορούν στην παρακολούθηση των εθνικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας, στην ανταλλαγή πληροφοριών και καλών πρακτικών, στην κατάρτιση εκθέσεων και τέλος στην έκδοση γνωμών. Επίσης, στο νέο άρθρο 137 παρ. 1 εντάσσεται η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στους θεματικούς τομείς υποστηρικτικής δράσης της Ένωσης. Στο πλαίσιο της διακυβερνητικής διάσκεψης της Νίκαιας έγινε η επικύρωση του Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης (2000/C364/01), μιας προσπάθειας η οποία είχε αρχίσει τον Ιούνιο του 1999 κατά την διάρκεια της Συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κολωνία. Αυτό το γεγονός κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό διότι διατυπώθηκε με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας. Ειδικότερα, στην παρ. 3 του άρθρου 34 αναφέρεται ότι: *«Για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται τα δικαιώματα στην κοινωνική αρωγή και τη στεγαστική συνδρομή για να εξασφαλίζονται αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης σε κάθε άτομο που δεν διαθέτει επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται στο Κοινοτικό Δίκαιο, τις εθνικές νομοθεσίες και τις αντίστοιχες πρακτικές»*. Ο Χάρτης απαρτίζεται από ένα σύνολο θεμελιωδών ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία ταξινομούνται σε έξι υποσύνολα: α) Αξιοπρέπεια, β) Ελευθερίες, γ) Ισότητα, δ) Αλληλεγγύη, ε) Δικαιώματα των πολιτών και στ) Δικαιοσύνη.

Στα τέλη του 2004 ένα Ευρωπαϊκό Σύνταγμα υπογράφηκε στη Ρώμη, αν και δεν επικυρώθηκε ποτέ πλήρως, ύστερα από την απόρριψη των Γάλλων και των Ολλανδών ψηφοφόρων σε δημοψηφίσματα, ενώ το 2007 συμφωνήθηκε να τροποποιηθούν κάποια τμήματα του Συντάγματος έτσι, ώστε η νέα Μεταρρυθμιστική Συνθήκη να μην αντικαταστήσει όλες τις υπάρχουσες συνθήκες.

4.3. Οι δράσεις της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας.

4.3.1. Τα προγράμματα κατά της Φτώχειας.

Η αρχή της σειράς των δράσεων που ανέλαβαν τα ευρωπαϊκά κράτη με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και την παροχή βοήθειας προς τα άτομα που δεν είχαν την δυνατότητα να επωφεληθούν από την θέσπιση μιας κοινής ευρωπαϊκής αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, έγινε κατά την δεκαετία του 1970. Η εξέλιξη αυτών των δράσεων που ονομάζονταν Προγράμματα κατά της Φτώχειας, έλαβε χώρα σε τρεις χρονικές περιόδους: η πρώτη διήρκεσε από το 1975 έως το 1981 (Council Decision 75/458/EEC, 22.7.1975), η δεύτερη από το 1985 έως το 1988 (Απόφαση του Συμβουλίου 85/8/ΕΟΚ, 19.12.1984) και η τρίτη από το 1989 έως το 1994 (Απόφαση του Συμβουλίου 89/457/ΕΚ, 18.7.1989) όπου και τελικά διακόπηκαν.

Το σημείο καμπής που δρομολόγησε την ανάπτυξη του πρώτου Προγράμματος ήταν η πετρελαϊκή κρίση του 1973 που, εκτός των άλλων, οδήγησε σε μεγάλη αύξηση της ανεργίας. Το μέγεθος του προϋπολογισμού για την δράση αυτή ήταν πέντε εκατομμύρια ECU και κατευθύνθηκε κυρίως στην ενίσχυση πιλοτικών σχεδίων τοπικού χαρακτήρα, στην εκπόνηση συγκριτικών ερευνών πεδίου και στην ανάπτυξη μελετητικών αξόνων για τα αίτια της φτώχειας. Το δεύτερο Πρόγραμμα είχε αυξημένο προϋπολογισμό σε σχέση με το πρώτο ο οποίος έφτανε τα είκοσι πέντε εκατομμύρια ECU, τα οποία κατευθύνθηκαν στην προώθηση και ενίσχυση δράσεων έρευνας, στην διάδοση και ανταλλαγή συγκρίσιμων στοιχείων και στον συντονισμό και την αξιολόγηση των μέτρων καταπολέμησης της φτώχειας στην Κοινότητα. Τα αποτελέσματα αυτών των δράσεων διαμόρφωσαν το τρίπτυχο των βασικών αρχών παρέμβασης της Κοινότητας: α) την ενσωμάτωση των οικονομικά αποκλεισμένων, β) την επικουρικότητα των πολιτικών της Κοινότητας ως προς τις δράσεις των Κρατών Μελών και γ) την εταιρικότητα μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Το τρίτο

Πρόγραμμα ακολούθησε την αυξητική τάση σε επίπεδο προϋπολογισμού που είχε δημιουργηθεί από τα προηγούμενα προγράμματα, έχοντας στη διάθεση του πενήντα πέντε εκατομμύρια ECU. Η Επιτροπή κατεύθυνε το ποσό στην εφαρμογή πρότυπων δράσεων τοπικού επιπέδου, στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών από μη κυβερνητικές οργανώσεις, στην αξιολόγηση εμπειριών και στην ενδοκοινοτική ανταλλαγή γνώσεων και δεδομένων. Η ειδοποιός διαφορά σε αυτό το Πρόγραμμα, είναι η επέκταση του πεδίου εφαρμογής από τον αποκλειστικά οικονομικό χώρο, στο ευρύτερο πεδίο της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η δομή των τριών Προγραμμάτων εκκίνησε αρχικά από μια μονοδιάστατη θεώρηση του φαινομένου, με κριτήριο την οικονομική κατάσταση των πολιτών. Στη συνέχεια, προχώρησε σε μια γεωγραφική διερεύνηση του φαινομένου και κατέληξε να προσεγγίσει αυτό που συζητούσαν οι ευρωπαίοι μελετητές στα τέλη της δεκαετίας του 1980, δηλαδή τις πολλαπλές πτυχές του φαινομένου που ονομάζεται κοινωνικός αποκλεισμός. Παρ' όλα αυτά το τρίτο Πρόγραμμα, αν και στη σωστή κατεύθυνση, περιόρισε τελικώς την κατεύθυνση των δράσεων του, κυρίως στην εργασιακή προσέγγιση του φαινομένου, αξιολογώντας την έλλειψη απασχόλησης ως τον πρωταρχικό παράγοντα που δημιουργεί κοινωνικό αποκλεισμό. Ειδικότερα, αν και διαμορφώθηκαν οι στρατηγικές καταπολέμησης του αποκλεισμού στη βάση μιας κοινής ευρωπαϊκής αντίληψης του προβλήματος, δεν παρήγαγε τελικώς ικανά αποτελέσματα που θα επιδρούσαν αποφασιστικά στο στόχο που είχε θέσει η Κοινότητα. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που δεν επιτεύχθηκε η ομόφωνη έγκριση του τέταρτου Προγράμματος το οποίο είχε σχεδιαστεί για να χρηματοδοτήσει με εκατόν είκοσι ένα εκατομμύρια ECU πρότυπες δράσεις τοπικού, εθνικού και περιφερειακού επιπέδου, διακρατικών δικτύων και μηχανισμών διάδοσης και ανταλλαγής τεχνογνωσίας. Η αδυναμία συναίνεσης στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου Προγράμματος, οδήγησε στην υποκατάσταση του από μια σειρά στοχευόμενων δράσεων προς αποκλεισμένες ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες τελικά μετουσιώθηκαν σε μια σειρά εργαλείων άσκησης πολιτικής οριζόντιας⁶⁴ εφαρμογής, σε κάθετους μηχανισμούς καθώς και σε δομές τεχνικής υποστήριξης των κοινοτικών δράσεων.

⁶⁴ Με τον όρο οριζόντια πολιτική εννοούνται οι στόχοι που τίθενται, τα μέσα που χρησιμοποιούνται και τα μέτρα που λαμβάνονται από κοινού από τα κράτη μέλη της Ένωσης για να ενισχύσουν και συμπληρώσουν τις πολιτικές τους πεδία των δραστηριοτήτων τους.

4.3.2. Τα εργαλεία οριζόντιας εφαρμογής.

4.3.2.1 Οι Οδηγίες κατά των διακρίσεων.

Η ισότητα των ατόμων μεταξύ τους καθώς και η ελεύθερη από περιορισμούς πρόσβαση τους στις ευκαιρίες της ζωής αποτελούν, όπως διαπιστώσαμε και πρωτύτερα, κοινή ευρωπαϊκή αξία. Αυτή η αξία προασπίζεται κυρίως με νομοθετικά μέσα αλλά και με μια διαρκή προσπάθεια αλλαγής των νοοτροπιών και συμπεριφορών. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα τέλη του 1999, παρουσίασε τις προτάσεις της σε σχέση με το θέμα οι οποίες οδήγησαν στην έγκριση από το Συμβούλιο, το 2000, δύο οδηγιών⁶⁵, οι οποίες αποτελούν νομικές πράξεις δεσμευτικού χαρακτήρα, που είχαν στόχο την διασφάλιση της αποτελεσματικής νομικής προστασίας από τις διακρίσεις των ευρωπαίων πολιτών. Οι εν λόγω οδηγίες απαγορεύουν τις διακρίσεις λόγω ηλικίας, γενετήσιου προσανατολισμού, αναπηρίας και θρησκείας ή πεποιθήσεων στην απασχόληση, για την άσκηση επαγγέλματος και για την επαγγελματική κατάρτιση, ενώ η προστασία από τις διακρίσεις λόγω φυλετικής καταγωγής και φύλου δεν περιορίζεται στον τομέα της απασχόλησης, αλλά συμπεριλαμβάνει την κοινωνική προστασία και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Ειδικότερα οι Οδηγίες 2000/43 και 2000/78, σκοπό είχαν να θεσπισθεί πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων με στόχο να πραγματοποιηθεί στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης δηλαδή η απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης.⁶⁶ Σκοπός της πρώτης οδηγίας («Οδηγία για τη φυλετική ισότητα») είναι η καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής κατά την πρόσβαση των ατόμων στην απασχόληση, την

⁶⁵ Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (δημοσιεύτηκε στην ΕΕ L180 της 19ης Ιουλίου 2000), Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου για τη διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (δημοσιεύτηκε στην ΕΕ L303 της 2ας Δεκεμβρίου 2000), Οδηγία 2004/113/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2004, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών (ΕΕ L 373 της 21.12.2004, σ. 37).

⁶⁶ α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση·
β) συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

κατάρτιση, την εκπαίδευση, την κοινωνική ασφάλιση, την υγειονομική περίθαλψη, τη στέγαση και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Η δεύτερη οδηγία («Οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση») επικεντρώνεται στην καταπολέμηση των διακρίσεων στην πρόσβαση στην απασχόληση, την αυτοαπασχόληση και την εργασία, στην επαγγελματική κατάρτιση, στις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης. Στη συνέχεια εκδόθηκε και τρίτη οδηγία, η Οδηγία 2004/113/EK του Συμβουλίου, η οποία αποσκοπούσε στην δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου, προκειμένου να καταργηθούν οι άμεσες και έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου και στην ουσιαστική εφαρμογή από τα κράτη μέλη, της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες για την παροχή αυτών.

Η μεγάλη σημασία των παραπάνω Οδηγιών, έγκειται στο γεγονός ότι στόχευαν στην προστασία των ατόμων με υψηλότερη πιθανότητα αποκλεισμού σε σχέση με τα υπόλοιπα, από την έλλειψη πρόσβασης στην κατάρτιση, σε υπηρεσίες υγείας, σε προνοιακές παροχές και υπηρεσίες, καθώς επίσης στην παροχή βοήθειας προς τα άτομα με ειδικές ανάγκες προκειμένου παραμείνουν στην αγορά εργασίας. Αρνητικό στοιχείο αποτέλεσε αρχικά η μη ενσωμάτωση των δύο πρώτων Οδηγιών (2000/43 και 2000/78) από ορισμένα ΚΜ⁶⁷ με αποτέλεσμα το θέμα να οδηγηθεί στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το οποίο καταδίκασε τα δύο εξ' αυτών (Φινλανδία, Λουξεμβούργο) για την έλλειψη ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2000/43. Παρ' όλα αυτά έως το τέλος του 2005 τα περισσότερα Κράτη Μέλη είχαν θεσπίσει νομικές πράξεις που εφάρμοζαν τις κοινοτικές οδηγίες.

4.3.2.2 Οι Οδηγίες για τους αιτούντες άσυλο και τους εκτοπισθέντες.

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια υλοποίησης της δέσμευσης της μέσα από τις Συνθήκες, για την προοδευτική δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ανοιχτού σε εκείνους οι οποίοι, εξαναγκασμένοι από τις περιστάσεις, αναζητούν νόμιμα προστασία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θέσπισε τρεις Οδηγίες που αφορούν τους αιτούντες άσυλο και τους εκτοπισθέντες.

⁶⁷ Τα κράτη τα οποία παραπέμφθηκαν με την διαδικασία της αιτιολογημένης γνώμης στο ΔΕΚ ήταν η Αυστρία, η Γερμανία, η Ελλάδα, το Λουξεμβούργο και η Φινλανδία.

Η πρώτη Οδηγία 2001/55/EK του Συμβουλίου προσδιορίζει τις ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων και εξειδικεύει τα μέτρα για τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ κρατών μελών όσον αφορά στην υποδοχή και στην αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων. Η δεύτερη Οδηγία 2003/9/EK του Συμβουλίου καθορίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη και προβλέπει μέτρα ειδικής στόχευσης σε άτομα ομάδων με υψηλή πιθανότητα αποκλεισμού, όπως ασυνόδευτους ανήλικους, ανήλικους σε κατάσταση ανάγκης, θύματα βασανιστηρίων και βίας, άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένους, εγκυμονούσες και μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα παιδιά. Τέλος, η Οδηγία 2004/83/EK του Συμβουλίου έχει ως στόχο την θέσπιση κοινών κριτηρίων από τα ΚΜ για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας καθώς και την διασφάλιση πρόσβασης τους σε υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, αρωγής και ένταξης.

4.3.2.3 Η Οδηγία για το ευεργέτημα πενίας.

Η Οδηγία 2002/78/EK του Συμβουλίου, αποσκοπεί στην προώθηση της εφαρμογής παροχής ευεργετήματος πενίας για διασυνοριακές⁶⁸ διαφορές σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις και σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους⁶⁹, εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να εξασφαλισθεί αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Τα κράτη μέλη⁷⁰ παρέχουν το ευεργέτημα πενίας στα φυσικά πρόσωπα τα οποία εμπλέκονται σε διαφορά, τα οποία δεν μπορούν, εν μέρει ή εν όλω να αντιμετωπίσουν τα δικαστικά έξοδα, λόγω της οικονομικής τους κατάστασης, ώστε να εξασφαλίζεται η πραγματική δυνατότητα πρόσβασης των προσώπων αυτών στη δικαιοσύνη. Το ευεργέτημα πενίας περιλαμβάνει την παροχή νομικών συμβουλών προκειμένου να επιτευχθεί η διευθέτηση της διαφοράς, πριν γίνει προσφυγή ενώπιον

⁶⁸ μια διαφορά νοείται ως διασυνοριακή όταν το μέρος το οποίο αιτείται ευεργέτημα πενίας στο πλαίσιο της οδηγίας, έχει την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή του σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο στο οποίο εδρεύει το δικαστήριο ή εκείνο όπου θα εκτελεσθεί η απόφαση.

⁶⁹ Η οικονομική κατάσταση ενός προσώπου κρίνεται από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους στο οποίο εδρεύει το δικαστήριο, βάσει διαφόρων αντικειμενικών παραγόντων, όπως το εισόδημα, η περιουσία ή η οικογενειακή κατάσταση, συμπεριλαμβανομένης της εκτίμησης των πόρων των προσώπων που εξαρτώνται οικονομικά από τον αιτούντα.

⁷⁰ Εκτός της Δανίας

δικαστηρίου, νομική αρωγή για την υποβολή υπόθεσης ενώπιον δικαστηρίου και εκπροσώπηση ενώπιον του δικαστηρίου και συμβολή στα δικαστικά έξοδα ή απαλλαγή από αυτά.

4.3.3. Οι κάθετοι μηχανισμοί.

4.3.3.1 Το Ταμείο Αλληλεγγύης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης εκτιμώντας το γεγονός ότι σε περίπτωση μείζονων καταστροφών, η Κοινότητα θα πρέπει να επιδεικνύει αλληλεγγύη προς τους πληθυσμούς των οικείων περιοχών, παρέχοντας χρηματοδοτική ενίσχυση με σκοπό να συμβάλει στην ταχεία αποκατάσταση των ομαλών συνθηκών διαβίωσης στις περιοχές που επλήγησαν από φυσικές κυρίως καταστροφές, εξέδωσε τον κανονισμό 2012/2002. Στον εν λόγω κανονισμό, στον οποίο αποφασίζεται η ίδρυση του Ταμείου Αλληλεγγύης, μεταξύ άλλων προβλέπονται οι προϋποθέσεις παρέμβασης και οι διαδικασίες λήψης απόφασης για την χρηματοδοτική ενίσχυση των δικαιούχων ΚΜ. Με την λειτουργία του Ταμείου λαμβάνει ουσιαστική μορφή η στρατηγική της Ένωσης για προστασία του πληθυσμού περιοχών που επλήγησαν από καταστροφή και αντιμετωπίζουν έκτακτες ανάγκες.

4.3.3.2 Το Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους πρόσφυγες.

Είναι αυτονόητο ότι οποιαδήποτε εφαρμογή κοινής πολιτικής στον τομέα του ασύλου οφείλει να βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης. Για το λόγο αυτό αλλά και επειδή η ένταξη των προσφύγων στην κοινωνία της χώρας όπου έχουν εγκατασταθεί αποτελεί έναν από τους στόχους της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από κοινού με το Συμβούλιο θεώρησαν ότι είναι απαραίτητη η στήριξη των ενεργειών των κρατών μελών που αποβλέπουν στην προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής τους ένταξης, στο μέτρο που αυτή συνεισφέρει στην υλοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Κάτι τέτοιο, προϋπέθετε βέβαια την ύπαρξη μηχανισμών που προορίζονταν να συμβάλλουν στην εξισορρόπηση των προσπαθειών που κατέβαλλαν τα κράτη μέλη για την υποδοχή των προσφύγων και των εκτοπισθέντων και για την αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτής. Για το σκοπό αυτό με την

Απόφαση 2000/596 του Συμβουλίου συστάθηκε Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους Πρόσφυγες με χρονικό ορίζοντα από την 1η Ιανουαρίου 2000 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2004⁷¹, προκειμένου να στηρίξει τις ενέργειες των κρατών μελών που αφορούσαν:

α) τις προϋποθέσεις υποδοχής, β) την ένταξη των προσώπων των οποίων η παραμονή στο κράτος μέλος έχει διαρκή ή/και σταθερό χαρακτήρα, γ) τον επαναπατρισμό προσώπων, υπό τον όρο ότι δεν έχουν αποκτήσει νέα υπηκοότητα και δεν έχουν εγκαταλείψει την επικράτεια του κράτους μέλους.

4.3.3.3 Το Πρόγραμμα Δωρεάν Διανομής Τροφίμων σε άπορα άτομα.

Λόγω του δριμύτατου ψύχους που επεκράτησε κατά τον χειμώνα 1986/87, η Κοινότητα εφάρμοσε μέτρα, κατά τη διάρκεια αρκετών μηνών το 1987, τα οποία προέβλεπαν την παροχή ορισμένων, από τα πλεονάζοντα αποθέματα, γεωργικών προϊόντων τα οποία δόθηκαν σε φιλανθρωπικές οργανώσεις των κρατών μελών για να τα διανείμουν στα άπορα άτομα της Κοινότητας. Οι εκθέσεις των κρατών μελών και των διαφόρων φιλανθρωπικών οργανώσεων, τους οποίους αφορούσαν αυτά τα μέτρα, έδειξαν ότι τα μέτρα αυτά ωφέλησαν σημαντικά τους δικαιούχους αλλά ότι δημιουργούν επίσης δυσκολίες χρηματοδότησης και διανομής για πολλούς από τους εν λόγω οργανισμούς. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι ήταν προς το συμφέρον της Κοινότητας και σύμφωνα με τους στόχους της κοινής γεωργικής πολιτικής να γίνεται εκμετάλλευση της δυνατότητας αυτής σε μόνιμη βάση μέχρις ότου μειωθούν αυτά τα αποθέματα σε κανονικό επίπεδο με τη θέσπιση κατάλληλων μέτρων. Έτσι, στη συνέχεια, το εν λόγω μέτρο καθιερώθηκε και βασίζεται στη χρησιμοποίηση των αποθεμάτων παρέμβασης. Το πρόγραμμα επέτρεπε στα κράτη μέλη να αποδεσμεύουν τα πλεονάζοντα δημόσια αποθέματα τροφίμων με σκοπό να χρησιμοποιηθούν ως επισιτιστική βοήθεια, ενώ η μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '90 με σκοπό τη δραστική μείωση των κοινοτικών αποθεμάτων παρέμβασης συνέβαλε στο να επιτραπεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, η αγορά προϊόντων.

⁷¹ Με την Απόφαση 2004/904 του Συμβουλίου επεκτάθηκε από 1η Ιανουαρίου 2005 έως 31 Δεκεμβρίου 2010, η χρονική διάρκεια λειτουργίας του Ταμείου η οποία στη συνέχεια καταργήθηκε με την Απόφαση αριθ. 573/2007/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Μαΐου 2007, ώστε η περίοδος χρηματοοικονομικού προγραμματισμού του ΕΤΠ να αντιστοιχεί στο πολυετές χρηματοδοτικό πλαίσιο 2008 -2013.

Η συμμετοχή των κρατών μελών στο πρόγραμμα είναι προαιρετική και η Επιτροπή εγκρίνει κάθε χρόνο νέο πρόγραμμα. Η βοήθεια συνήθως προσφέρεται σε ευρύ φάσμα ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, περιλαμβανομένων οικογενειών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, ηλικιωμένων με ανεπαρκείς πόρους, αστέγων, ατόμων με αναπηρίες, παιδιών σε κίνδυνο, φτωχών εργαζομένων, μεταναστών και αυτών που ζητούν πολιτικό άσυλο. Τα κράτη μέλη που επιθυμούν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα το γνωστοποιούν στην Επιτροπή στην αρχή κάθε έτους και στη συνέχεια της κοινοποιούν τις ανάγκες τους σε συγκεκριμένα προϊόντα. Οφείλουν επίσης να της διαβιβάσουν έκθεση σχετικά με την υλοποίηση του προγράμματος. Το συνολικό ποσό που διατίθεται για τους σκοπούς του Προγράμματος ανέρχεται στα 500 εκατ. ευρώ ετησίως, ενώ στην Ελλάδα για το έτος 2011 προϋπολογίστηκαν 20 εκατ. ευρώ και αφορούσαν την παροχή ρυζιού, ζυμαρικών, τυριού φέτας και τυριού γραβιέρας. Είναι αξιοσημείωτο δε, ότι με το πρόγραμμα αυτό πέραν των απόρων, εμμέσως υποστηρίζονται και οι παραγωγοί αυτών των αγαθών γεγονός πολύ σημαντικό για το εισόδημα των αγροτών και των κατοίκων σε παραμεθόριες περιοχές.

Ωστόσο, η αναμενόμενη εξάντληση καθώς και η αδυναμία πρόβλεψης των αποθεμάτων παρέμβασης κατά την περίοδο 2011-2020, ως συνέπεια των διαδοχικών μεταρρυθμίσεων της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής που αναφέρθηκε προωτέρα, έχει απομακρύνει αυτό το επισιτιστικό πρόγραμμα από την αρχική λογική στην οποία βασιζόταν και ως εκ τούτου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να διακοπεί στο τέλος του 2013. Στην σχετική πρόταση⁷² της, περί αλλαγής του κανονισμού που διέπει το πρόγραμμα, την οποία υπέβαλλε στις 24 Οκτ 2012, η Επιτροπή αφού έλαβε υπ' όψιν της το γεγονός ότι, πρώτον, η υλική αποστέρηση εξακολουθεί να προκαλεί σοβαρά προβλήματα και δεύτερον, εξακολουθεί να υπάρχει η ανάγκη για βοήθεια της ΕΕ στους απόρους της κοινωνίας, πρότεινε για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο της περιόδου 2014-2020, να προϋπολογιστούν 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ για ένα νέο μέσο που θα σχεδιαστεί για την καταπολέμηση των ακραίων μορφών φτώχειας και του αποκλεισμού. Το εν λόγω ταμείο θα επιτρέψει να παρέχεται βοήθεια σε τρόφιμα στους πιο φτωχούς, αλλά επίσης ρούχα και είδη πρώτης ανάγκης στους άστεγους και στα παιδιά που βρίσκονται σε κατάσταση σοβαρής υλικής αποστέρησης. Στο πλαίσιο εθνικών προγραμμάτων, το ταμείο θα υποστηρίζει το 85%

⁷² [COM(2012) 617final]

του κόστους της αρωγής και τα κράτη μέλη θα αναλαμβάνουν το 15%, ενώ στο άρθρο 19 αυτής της πρότασης προβλέπεται ότι το κοινοτικό ποσοστό χρηματοδοτικής συμμετοχής για τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν δημοσιονομικές δυσκολίες μπορεί να αυξηθεί.

4.3.3.4 Το Πρόγραμμα Δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων.

Με την Απόφαση 2000/750 θεσπίστηκε για την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου 2001 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2006⁷³ κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την προώθηση μέτρων καταπολέμησης των άμεσων ή έμμεσων διακρίσεων με βάση τη φυλετική ή εθνική καταγωγή, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία ή το γενετήσιο προσανατολισμό. Το ποσό που προβλέπονταν για την εκτέλεση του προγράμματος για το διάστημα 2001-2006, ήταν της τάξης των 98,4 εκατομμυρίων ευρώ. Στις βασικές επιδιώξεις του προγράμματος περιλαμβάνονταν: α) η βελτίωση της κατανόησης των θεμάτων που έχουν σχέση με τις διακρίσεις, μέσω καλύτερης γνώσης του φαινομένου και αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των ακολουθούμενων πολιτικών και πρακτικών, β) η ανάπτυξη της αποτελεσματικής πρόληψης και αντιμετώπισης των διακρίσεων, ιδίως μέσω της ενίσχυσης των μέσων δράσης των οργανώσεων, μέσω της προώθησης της ανταλλαγής πληροφοριών και παραδειγμάτων ορθής πρακτικής καθώς και μέσω της δικτύωσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη και τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων μορφών διακρίσεων, γ) η προώθηση και διάδοση των αξιών και πρακτικών που αποτελούν το υπόβαθρο της καταπολέμησης των διακρίσεων, μεταξύ των άλλων με δράσεις ευαισθητοποίησης.

4.3.3.5 Το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τα άτομα με αναπηρίες.

Με την Απόφαση του Συμβουλίου 2001/903, το έτος 2003 ανακηρύχθηκε «Ευρωπαϊκό έτος των ατόμων με ειδικές ανάγκες, με προϋπολογισμό 12 εκατομμυρίων ευρώ. Οι στόχοι του ευρωπαϊκού έτους των ατόμων με ειδικές ανάγκες ήταν: α) η ευαισθητοποίηση όσον αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με

⁷³ Το πρόγραμμα, από την 1η Ιανουαρίου 2007 αντικαταστήθηκε από το κοινοτικό πρόγραμμα PROGRESS.

ειδικές ανάγκες για προστασία από τις διακρίσεις και πλήρη άσκηση των δικαιωμάτων τους ισότιμα, β) η ενθάρρυνση του προβληματισμού και της συζήτησης για τα μέτρα που απαιτούνται για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ευρώπη, γ) η προώθηση της ανταλλαγής εμπειριών σχετικά με την ορθή πρακτική και τις αποτελεσματικές στρατηγικές σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, δ) η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών, ιδίως των κυβερνήσεων, των κοινωνικών εταίρων, των ΜΚΟ, των κοινωνικών υπηρεσιών, του ιδιωτικού τομέα, των ενδιαφερομένων συλλόγων, των ομάδων εθελοντικής παροχής υπηρεσιών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των οικογενειών τους, ε) η βελτίωση της ενημέρωσης σχετικά με τις αναπηρίες και η προώθηση της θετικής παρουσίασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες, στ) η ευαισθητοποίηση σχετικά με την ετερογένεια των μορφών αναπηρίας και των πολλαπλών μορφών αναπηρίας, ζ) η ευαισθητοποίηση όσον αφορά τις πολλαπλές μορφές διάκρισης στις οποίες είναι εκτεθειμένα τα άτομα με ειδικές ανάγκες, η) η απόδοση ιδιαίτερης προσοχής στην ευαισθητοποίηση όσον αφορά το δικαίωμα των παιδιών και των νέων με αναπηρίες να έχουν ισότιμη εκπαίδευση ώστε να ευνοείται και να υποστηρίζεται η πλήρης ένταξή τους στην κοινωνία και να προωθείται η ανάπτυξη ευρωπαϊκής συνεργασίας όσων ασχολούνται επαγγελματικά με την εκπαίδευση των παιδιών και νέων με αναπηρίες προκειμένου να βελτιωθεί η ενσωμάτωση των μαθητών και σπουδαστών με αναπηρίες στα κανονικά ή ειδικά ιδρύματα, καθώς στα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα ανταλλαγών.

Στα μέτρα που ελήφθησαν για την επίτευξη των παραπάνω στόχων περιελάμβαναν την οργάνωση δραστηριοτήτων ή την παροχή υποστήριξης στο πλαίσιό τους όπως διοργάνωση συναντήσεων και εκδηλώσεων, έναρξη εκστρατειών ενημέρωσης και προώθησης σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνεργασία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και διεξαγωγή ερευνών και σύνταξη εκθέσεων σε κοινοτική κλίμακα.

4.4. Η συμβολή των Ταμείων της Ε.Ε. στην αντιμετώπιση των εξεταζόμενων φαινομένων.

Τα Διαρθρωτικά Ταμεία και τα Ταμεία Συνοχής αποτελούν βασικά μέσα πολιτικής στην Ε.Ε., ιδιαίτερα στα πλαίσια της στρατηγικής της Ε.Ε. για το έτος 2020. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) είναι ένα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, το οποίο ιδρύθηκε με σκοπό τη μείωση των διαφορών ευημερίας και επιπέδου ζωής στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες της Ε.Ε. Σύμφωνα με το καταστατικό του, βασικός του στόχος είναι η προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, της αύξησης της απασχόλησης στην Ε.Ε. και της ενίσχυσης των κρατών μελών για να αναπτύξουν το ανθρώπινο δυναμικό τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις νέες προκλήσεις. Η χρηματοδότηση κατανέμεται στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες με κύριο προσανατολισμό αυτές όπου η ανάπτυξη υστερεί. Κατά την περίοδο 2007-2013, περίπου 75 δις € θα κατανεμηθούν στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες της Ε.Ε. προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του. Οι δικαιούχοι κατ' έτος, που επωφελούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) ανέρχονται στα έξι εκατομύρια εκ των οποίων τα πέντε εκατομύρια είναι άνεργοι και ένα εκατομύριο άτομα ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες. Μάλιστα, σύμφωνα με την αναθεώρηση του προϋπολογισμού, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο θα αξιοποιηθεί για την υποστήριξη των προσπαθειών των κρατών μελών όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της «Ευρώπης 2020», συμπεριλαμβανομένου του στόχου μείωσης της φτώχειας. Αυτό σημαίνει ότι οι αναγκαίοι πόροι θα αφιερωθούν στην κοινωνική συνοχή, καθιστώντας, ταυτόχρονα, ευκολότερη την πρόσβαση των ενδιαφερομένων στους πόρους αυτούς. Επιπλέον, στόχος της Επιτροπής είναι η επιδίωξη της διευκόλυνσης της πρόσβασης σε συνολικές επιχορηγήσεις για μικρούς οργανισμούς και της βελτίωσης της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για μικρές πολλαπλώς μειονεκτούσες και ιδιαίτερα απειλούμενες από τη φτώχεια ομάδες.

Η δράση του ΕΚΤ στον τομέα της ένταξης συμπληρώνεται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ενσωμάτωσης υπηκόων τρίτων χωρών και το Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους Πρόσφυγες. Σε σχέση με την προώθηση των πολιτικών ανάπτυξης, έχει ιδρυθεί το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) το οποίο έχει ως αποστολή την άμβλυνση των υψηλών επιπέδων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού με τα οποία βρίσκονται αντιμέτωπα τα άτομα που διαβιούν σε ορεινές ή μειονεκτικές

περιοχές της Ευρώπης καθώς και στα πολύ μικρά νησιά. Προς την ίδια κατεύθυνση, καθώς όπως διαπιστώθηκε στα πλαίσια της παρούσας διατριβής ο κίνδυνος φτώχειας μεταξύ των αγροτών καθώς και αυτών που διαβιούν στις αραιοκατοικημένες περιοχές είναι υψηλός, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει μια πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το οποίο συμβάλλει στην ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και των υποδομών στις αγροτικές περιοχές.

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που επέβαλλε δραστική μείωση των δημοσίων δαπανών και επενδύσεων υπό την προϋπόθεση ότι τα χρηματοδοτικά μεγέθη των ταμείων είναι επαρκή, αποτελούν σημαντικά μέσα στήριξης και εξόδου από αυτήν.

4.5. Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού.

Τον Μάρτιο του 2000 οι αρχηγοί των κρατών της Ευρώπης αποφάσισαν ότι πρέπει *«να προωθήσουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο των λαών τους, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης και στα πλαίσια της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς και μιας ενισχυμένης συνοχής, όπως επίσης και της προστασίας του περιβάλλοντος, και να εφαρμόσουν πολιτικές που θα διασφαλίζουν την πρόοδο στον τομέα της οικονομικής ολοκλήρωσης εκ παραλλήλου με την πρόοδο στους άλλους τομείς»*. Προς την κατεύθυνση αυτή και προκειμένου να οργανωθούν και να υποστηριχθούν οι εθνικές στρατηγικές σε με κοινή βάση αναπτύχθηκε η διαδικασία της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού στο πλαίσιο ανάπτυξης μιας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ). Η ΕΣΚΕ αποτελείται από ένα πλέγμα προτεραιοτήτων, στόχων και πλαισίων παρακολούθησης οι οποίοι παράγονται μέσω των τεχνικών υπηρεσιών και νομοπαρασκευαστικών οργάνων της Ένωσης. Τα κράτη μέλη εκπονούν από το 2001 σε περιοδική βάση Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη τα οποία προσανατολίζονται στην ανάπτυξη στοχευμένων εθνικών πολιτικών κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης της φτώχειας προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού (ΑΜΣ), αποτελεί ένα μέσο άσκησης πολιτικής που βασίζεται κυρίως σε μηχανισμούς όπως οι κατευθυντήριες οδηγίες με στόχο την επίτευξη συμφωνημένων, από τα κράτη μέλη, κοινών αντικειμενικών σκοπών και

καλών πρακτικών. Άρχισε να εφαρμόζεται ως εθελοντική διαδικασία αυτοαξιολόγησης, συμπληρώνοντας ένα μίγμα νομοθεσίας, χρηματοδοτικών μέσων (μεταξύ των οποίων και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και διαδικασιών συντονισμού για την υποστήριξη της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης στην ΕΕ. Από νομικής άποψης, η βασική διαφοροποίηση της σε σχέση με την Κοινοτική Μέθοδο⁷⁴ είναι ότι ο χαρακτήρας της προσδιορίζεται στη βάση μη δεσμευτικών πράξεων ενός γενικότερου ευρωπαϊκού χαλαρού θεσμικού πλαισίου (soft law). Στο πλαίσιο της ΑΜΣ, τα κράτη μέλη συμφωνούν για την από κοινού, ως ένα βαθμό, ανάπτυξη πολιτικών χωρίς να αμφισβητείται η επικουρικότητα. Περιλαμβάνει τεχνικές παρακολούθησης και αξιολόγησης των εθνικών δράσεων χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση κριτήρια και δείκτες μέτρησης ποιοτικού ή ποσοτικού χαρακτήρα καθώς και διαδικασίες ανταλλαγής στοιχείων. Πρόκειται για μια ευέλικτη μέθοδο, που επιτρέπει την ανταλλαγή εμπειριών και τον συντονισμό δράσεων με τρόπο και σε βαθμό κατάλληλο για την εκάστοτε πολιτική.

Η ΑΜΣ αρχικά εφαρμόστηκε στον τομέα της οικονομικής πολιτικής με την συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, στη συνέχεια για να κατευθύνει την πολιτική απασχόλησης της ΕΕ, όπως καθορίστηκε με την Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, ενώ για τον τομέα της κοινωνικής ένταξης και πολιτικής ορίστηκε και εγκρίθηκε επίσημα από το Συμβούλιο της Λισσαβώνας τον Μάρτιο του 2000. Από τότε έχει εφαρμοστεί στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση, την κοινωνική ένταξη, τις συντάξεις, τη μετανάστευση, σε θέματα ασύλου, εκπαίδευσης, πολιτισμού και έρευνας, καθώς και η χρήση της έχει επίσης προταθεί για την υγεία, όπως και για περιβαλλοντικά θέματα. Η περίοδος 2003-2006 ήταν αφιερωμένη στην προετοιμασία για την απλοποίηση της διαδικασίας. Το 2008 η Επιτροπή πρότεινε την ενίσχυση της ενιαίας κοινωνικής ΑΜΣ, σύμφωνα με τους στόχους της ανανεωμένης κοινωνικής ατζέντας και τα συμπεράσματα του Συμβουλίου του Μαρτίου 2008 για τη βελτίωση της ενσωμάτωσης των οικονομικών, κοινωνικών και των πολιτικών απασχόλησης.

Συμπερασματικά, η ΑΜΣ στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού μοντέλου και χρησιμοποιείται από τα κράτη μέλη για να υποστηρίξουν

⁷⁴ Η Κοινοτική Μέθοδος αφορά στην θέσπιση δεσμευτικών πράξεων για τα Κράτη Μέλη και τα κοινοτικά όργανα με πρωτοβουλία της Επιτροπής και συναπόφαση του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου.

τον καθορισμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των κοινωνικών πολιτικών τους και να αναπτύξουν την αμοιβαία συνεργασία τους ενώ ταυτόχρονα συμπληρώνει τα νομοθετικά και χρηματοδοτικά μέσα της κοινωνικής πολιτικής. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί η γενικότερη παραδοχή ότι η προστιθέμενη αξία της ΑΜΣ στην διαδικασία κοινωνικής ένταξης ήταν το γεγονός ότι κατέστη σαφής ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και η επακόλουθη ανάγκη για πλήρεις και συνδεδεμένες απαντήσεις από την πλευρά της πολιτικής. Επιπλέον, τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού σε θέματα κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ένταξης, δείχνουν ότι η διαδικασία αυτή αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Αυτό προκύπτει από την ίδια την φύση της μεθόδου, καθώς στηρίζεται στην αμοιβαία μάθηση, στην ενεργό συμμετοχή των ενδιαφερομένων, στην ενίσχυση της κατανόησης των παλιών και των νέων κοινωνικών κινδύνων και έχει φέρει στο προσκήνιο τις προκλήσεις οι οποίες απαιτούν νέες προσεγγίσεις και λύσεις. Επίσης, έχει αναπτύξει την τεχνογνωσία των ιθυνόντων των πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και ένταξης, ενώ έχει προκύψει σημαντική ωφέλεια από την διαδικασία προσαρμογής των εθνικών πολιτικών στις λεγόμενες «ορθές πρακτικές». Ωστόσο, έχουν διαφανεί και αρνητικά σημεία της ΑΜΣ που αφορούν την μερική μόνο δέσμευση στα ΕΣΔ και την μικρή αξιοποίηση του δυναμικού της μεθόδου, καθώς βασίζεται στην εθελοντική συνεργασία των Κρατών Μελών, ενώ ταυτόχρονα αυτοεξαιρείται από την κοινοτική μέθοδο νομοπαρασκευαστικού έργου, γεγονός το οποίο εγείρει ζητήματα αντιπροσωπευτικότητας στη δημιουργία πολιτικών αποφάσεων καθώς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν συμμετέχει τυπικά στην διαδικασία της ΑΜΣ.

4.6. Το Κοινοτικό πρόγραμμα για την απασχόληση και την αλληλεγγύη – PROGRESS

Από την παραπάνω διερεύνηση των κοινοτικών πολιτικών, διαπιστώνεται ότι η εφαρμογή τους στους τομείς της απασχόλησης, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της κοινωνικής προστασίας, της προώθησης της ισότητας των φύλων και της αρχής της μη διάκρισης, προκύπτει από ξεχωριστά προγράμματα δράσης. Για την επίτευξη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε να συγκεντρωθούν τα εν λόγω προγράμματα σε ένα ενιαίο πρόγραμμα με την ονομασία

PROGRESS, όπου θα επικουρείται από μία μόνο επιτροπή προγράμματος, αντί για τις τέσσερις προϋπάρχουσες. Μέσω αυτής της ενέργειας αναμένεται η απλούστευση και ο εξορθολογισμός των χρηματοδοτικών μέσων στον τομέα της απασχόλησης και της κοινωνικής πολιτικής.

Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει το εν λόγω πρόγραμμα αποτελείται από την Απόφαση αριθ. 1672/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 2006⁷⁵ για τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος για την απασχόληση και την κοινωνική αλληλεγγύη – PROGRESS [Επίσημη Εφημερίδα L315 της 15.11.2006]. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται στα 683 250 000 ευρώ για την περίοδο 2007-2013⁷⁶. Η διάρθρωση του προγράμματος αποτελείται από πέντε τομείς: α) Απασχόληση, β) Κοινωνική προστασία και ενσωμάτωση, γ) Όροι εργασίας, δ) Καταπολέμηση των διακρίσεων και ποικιλομορφία και ε) Ισότητα των φύλων. Στόχος του προγράμματος αυτού είναι η υλοποίηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τους παραπάνω πέντε τομείς κυρίως με την βελτίωση της κατανόησης της κατάστασης μέσω μελετών και στατιστικών και δεικτών, την παρακολούθηση της υλοποίησης των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών, με την διαδικασία ανταλλαγής και αμοιβαίας μάθησης και αυξάνοντας την ευαισθητοποίηση, διαδίδοντας πληροφορίες και προωθώντας τη συζήτηση, κυρίως μεταξύ των περιφερειακών και τοπικών συντελεστών και των κοινωνικών εταίρων. Η παρακολούθηση και αξιολόγηση του προγράμματος γίνεται μέσω ετήσιων εκθέσεων δραστηριοτήτων από την Επιτροπή, μιας ενδιάμεσης έκθεσης και τελικά, ένα έτος μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος η Επιτροπή, με τη συνδρομή εξωτερικών εμπειρογνομόνων, θα διεξάγει εκ των υστέρων αξιολόγηση προκειμένου να καλυφθεί ολόκληρο το πρόγραμμα και να μετρηθεί ο αντίκτυπος των δράσεων του προγράμματος σε επίπεδο ΕΕ.

⁷⁵ Όπως τροποποιήθηκε από την Απόφαση 284/2010/ΕΕ/8.4.2010.

⁷⁶ Η κατανομή των πόρων στους διάφορους τομείς του προγράμματος τηρεί τα ακόλουθα κατώτατα όρια: απασχόληση 23%· κοινωνική προστασία και ενσωμάτωση 30%· όροι εργασίας 10%· καταπολέμηση των διακρίσεων και ποικιλομορφία 23%· ισότητα των φύλων 12%. Το υπόλοιπο 2% διατίθεται για τις διαχειριστικές δαπάνες του προγράμματος. Ένας προϋπολογισμός 60 εκατ. ευρώ χορηγείται σε ένα μηχανισμό μικρο-χρηματοδότησης Progress υπέρ της απασχόλησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης για την περίοδο 2007-2013.

4.7. Τα εργαλεία εφαρμογής των πολιτικών αντιμετώπισης των προβλημάτων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε εθνικό επίπεδο.

Από αυτά που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή καθώς και από τα αποτελέσματα του εμπειρικού τμήματος της μελέτης, μεταξύ άλλων, δύο βασικά συμπεράσματα προκύπτουν: Πρώτον, η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στα επίπεδα της οικονομικής φτώχειας είναι κατά πολύ μικρότερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Δεύτερον, παρά τους πόρους που κατευθύνονται για την βελτίωση της κατάστασης, τα επίπεδα τόσο της εισοδηματικής όσο και της πολυδιάστατης φτώχειας εξακολουθούν να είναι υψηλά. Ως εκ τούτου, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να επιχειρηθεί να ανιχνευθούν τα αίτια που έχουν οδηγήσει σε αυτό το δυσμενές αποτέλεσμα. Είναι αυτονόητο ότι η αναζήτηση αυτών των αιτίων θα γίνει στην σφαίρα των πολιτικών επιλογών και αποφάσεων που ισχύουν για τα λιγότερο ευνοημένα άτομα της Ελληνικής κοινωνίας. Προτού όμως συμβεί αυτό, πρέπει να επισημανθεί ότι η Ελλάδα είναι το μοναδικό κράτος μεταξύ των αρχικών 15 μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν έχει θεσπίσει ένα πρόγραμμα ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος για αυτούς που το έχουν ανάγκη. Ειδικότερα, δεν έχει θεσμοθετηθεί κάποιου είδους πράξη σχετικά με την υπ' αριθμ. 92/441/EEC Οδηγία της 24 Ιουνίου του 1992 της ΕΚ που αφορά την εφαρμογή ενός καθεστώτος ελαχίστου εισοδήματος. Αντ' αυτού η εφαρμοζόμενη πολιτική στην Ελλάδα είναι κυρίως επιδοματική και προβλέπει μεταβιβάσεις χρηματικών ποσών σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Οι κρατικοί φορείς που είναι υπεύθυνοι για αυτά τα θέματα είναι κυρίως το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων καθώς και το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας. Αυτές οι μεταβιβάσεις οι οποίες παρατίθενται στους πίνακες αφορούν πέντε (05) βασικούς τομείς: (α) Θέματα απασχόλησης, (β) Θέματα μητρότητας και οικογένειας, (γ) Θέματα συντάξεων, (δ) Θέματα υγείας, και (ε) Διάφορα θέματα.

Ειδικότερα, όσον αφορά το θέμα των επιδομάτων που σχετίζονται με τον τομέα της απασχόλησης και τα οποία παρατίθενται στον Πίνακα 104, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι τείνουν να έχουν μια ανταποδοτική μορφή δεδομένου ότι με την εξαίρεση της περίπτωσης του επιδόματος πρωτοεισερχόμενων νέων ατόμων στην αγορά εργασίας τα επιλέξιμα άτομα που τα δικαιούνται απασχολούνταν με εξαρτημένη εργασία στον ιδιωτικό τομέα με συμβάσεις αορίστου ή ορισμένου

χρόνου. Συνεπώς, οι αυτοαπασχολούμενοι δεν έχουν δικαίωμα σε κάποιο από αυτά τα επιδόματα, ούτε και αυτά τα άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει τον απαιτούμενο από την νομοθεσία αριθμό ημερών απασχόλησης στο χρονικό διάστημα αναφοράς.

Πίνακας 104 Επιδόματα που σχετίζονται με την απασχόληση

Τομέας	Ευεργετήματα/Επιδόματα	Χρονική διάρκεια
Απασχόληση	- Επίδομα ανεργίας.	12 μήνες
	- Ειδικό επίδομα πέραν της λήξης της περιόδου ανεργίας.	Εφ' άπαξ
	- Ειδικό επίδομα παραμονής στους καταλόγους του ΟΑΕΔ για τρεις μήνες.	Εφ' άπαξ
	- Επίδομα πρωτοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας ηλικίας 20-29 ετών που εγγράφηκαν στους καταλόγους του ΟΑΕΔ και παραμένουν για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους .	5 μήνες
	- Επίδομα εποχικότητας.	12 μήνες
	- Εισοδηματική στήριξη μακροχρονίως ανέργων ηλικίας 45-65 ετών.	12 μήνες

Τα επιδόματα που σχετίζονται με την μητρότητα και την οικογένεια περιγράφονται συνοπτικά στον Πίνακα 105. Αξίζει να σημειωθεί ότι το επίδομα γέννησης λαμβάνεται από το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων για εργαζόμενες γυναίκες, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν λάβει το σχετικό επίδομα κύησης. Δηλαδή, μια άνεργη γυναίκα δεν το δικαιούται ενισχύοντας την επισήμανση που έγινε προηγουμένως σχετικά με την ανταποδοτικότητα της πλειονότητας των επιδομάτων σχετικά με την απασχόληση. Επιπλέον, το οικογενειακό επίδομα το οποίο κυμαίνεται από 8 έως 180 ευρώ ανά μήνα λαμβάνεται από εργαζόμενους γονείς με ένα ή περισσότερα παιδιά έως 18 ετών (ή έως 22 εάν σπουδάζουν και δεν είναι παντρεμένα).

Πίνακας 105 Επιδόματα που σχετίζονται με την μητρότητα

Τομέας	Ευεργετήματα/Επιδόματα	Χρονική διάρκεια
Μητρότητα και Οικογένεια	- Οικογενειακό επίδομα.	12 μήνες
	- Επίδομα γέννησης.	6 μήνες
	- Επίδομα τέκνων.	
	- Επίδομα 3ου τέκνου (ΟΑΕΔ).	
	- Επίδομα 3ου τέκνου (ΟΓΑ).	
	- Επίδομα σε οικογένειες με παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας έως 16 ετών.	12 μήνες (αναν/μο)
	- Επίδομα για απροστάτευτα παιδιά.	12 μήνες
	- Επίδομα μητρότητας.	

Τα επιδόματα που σχετίζονται με ηλικιωμένα άτομα και συνταξιοδοτικά θέματα περιγράφονται συνοπτικά στον Πίνακα 106.

Πίνακας 106 Επιδόματα που σχετίζονται με ηλικιωμένα άτομα και συνταξιοδοτικά θέματα

Τομέας	Ευεργετήματα/Επιδόματα	Χρονική διάρκεια
Συντάξεις	<ul style="list-style-type: none"> - Σύνταξη ανασφαλιστών. - Ε.Κ.Α.Σ. - Σύνταξη για μητέρες με περισσότερα από τέσσερα τέκνα. 	Συνεχής 12 μήνες (αναν/μο) Συνεχής

Τα επιδόματα που αφορούν θέματα υγείας σχετίζονται με καταστάσεις σοβαρών ασθενειών και περιγράφονται στον Πίνακα 107. Οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την χορήγηση αυτών των επιδομάτων είναι οι περιφερειακές αυτοδιοικήσεις, ενώ δεν προβλέπεται μηχανισμός αξιολόγησης της οικονομικής κατάστασης των δικαιούχων.

Πίνακας 107 Επιδόματα που αφορούν θέματα υγείας σχετίζονται με καταστάσεις σοβαρών ασθενειών

Τομέας	Ευεργετήματα/Επιδόματα	Χρονική διάρκεια
Θέματα Υγείας	<ul style="list-style-type: none"> - Επίδομα σε άτομα με εγκεφαλικές βλάβες. - Επίδομα λεπρών. - Επίδομα σε άτομα με σοβαρή νοητική καθυστέρηση. - Επίδομα σε άτομα με τετραπληγία. - Επίδομα σε κωφάλαλους. - Επίδομα σε άτομα με νεφρική ανεπάρκεια. - Επίδομα τυφλότητας. - Επίδομα σε άτομα με αναπηρία > 67%. - Επίδομα σε αιμορροφικούς – ασθενείς του AIDS. - Επίδομα σε άτομα ανασφάλιστα ή έμμεσα ασφαλισμένα με ειδικές ανάγκες. 	Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής Συνεχής

Τα επιδόματα που αφορούν διάφορα θέματα περιγράφονται στον Πίνακα 108 και αφορούν είτε ευάλωτες ομάδες ατόμων τόσο από οικονομικής όσο και κοινωνικής άποψης, είτε ομάδες ατόμων που αντιμετωπίζουν ακραίες μορφές αποστέρησης λόγω φυσικών καταστροφών ή άλλους λόγους ανωτέρας βίας.

Πίνακας 108 Επιδόματα που αφορούν διάφορα θέματα

Τομέας	Ευεργετήματα/Επιδόματα	Χρονική διάρκεια
Λοιπά	<ul style="list-style-type: none"> - Ειδικό επίδομα για αποφυλακισθέντες. - Εισοδηματική στήριξη για κατοίκους ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, με χαμηλό εισόδημα. - Ειδικό επίδομα για επαναπατρισθέντες Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες που είναι άνεργοι. - Έκτακτη βοήθεια σε πολίτες που αδυνατούν να καλύψουν ανάγκες λόγω ασθένειας ή θανάτου. - Έκτακτη βοήθεια λόγω φυσικών καταστροφών. 	3 μήνες 12 μήνες (ανανεώσιμο)

Από την εξέταση των επιδομάτων, προκύπτει ότι στην πλειοψηφία τους η επιλεξιμότητα των δικαιούχων ατόμων δεν περιλαμβάνει εισοδηματικά κριτήρια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η επιλογή τους και το ύψος των επιδομάτων να είναι ίδιο για όλα τα εισοδηματικά στρώματα. Ενδεχομένως, ο λόγος που συμβαίνει αυτό να είναι η αδυναμία του κρατικού συστήματος εποπτείας γενικότερα και των οικονομικών υπηρεσιών του κράτους ειδικότερα να διαθέτουν αξιόπιστα δεδομένα σχετικά με τα εισοδήματα των πολιτών. Αυτή η έλλειψη αξιοπιστίας λόγω αναποτελεσματικότητας στην ορθή απεικόνιση των φορολογητέων εισοδημάτων είναι, μεταξύ άλλων, η βασική αιτία που δεν έχει καθοριστεί με δεσμευτικό τρόπο ένα επίσημο όριο φτώχειας το οποίο θα ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως κατώφλι για ένα σχέδιο ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.

Από την άλλη μεριά, τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο Ελληνικό κράτος πρόνοιας διαδραματίζουν οι συντάξεις, οι οποίες αντιστοιχούν στο ήμισυ, ως ποσοστό, της συνολικής δαπάνης ή περίπου το 13% του ΑΕΠ. Το συγκεκριμένο εύρημα έχει επισημανθεί και στη μελέτη των Μπαλούρδου – Υφαντόπουλου (2001, σελ. 191) όπου συμπεραίνουν ότι «Οι συντάξεις αποτελούν τον καθοριστικότερο παράγοντα διαμόρφωσης του εισοδήματος αναπλήρωσης ή του εισοδήματος κοινωνικής ασφάλιση. Ουσιαστικά, λόγω του μεγάλου μεριδίου που καταλαμβάνουν, η συμμετοχή των άλλων πηγών εμφανίζεται ασθενής». Αυτό φαίνεται αναλυτικότερα από τον παρακάτω Πίνακα 109, όπου περιγράφονται οι εισοδηματικές μεταβιβάσεις ανά τομέα παρέμβασης ως ποσοστό της συνολικής δαπάνης για κοινωνικές μεταβιβάσεις:

Πίνακας 109 Εισοδηματικές μεταβιβάσεις ανά τομέα παρέμβασης ως ποσοστό της συνολικής δαπάνης για κοινωνικές μεταβιβάσεις

Έτος αναφοράς: 2006	Συντάξεις	Υγεία	Αναπηρία	Οικογένεια	Απασχόληση	Στέγαση & θέματα κοινωνικού αποκλεισμού
ΕΕ 25	46.2	29.2	7.5	8.0	5.6	3.6
Ελλάδα	51.3	28.7	4.7	6.2	4.6	4.5

Πηγή: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/living_conditions_and_social_protection/data/main_tables

Τέλος, φαίνεται ότι ο σχεδιασμός των πολιτικών σχετικά με την απασχόληση να μην έχει ως κύριο στόχο την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των ατόμων και την βελτίωση της θέσης τους στην αγορά εργασίας. Από την άλλη μεριά, φαίνεται ότι απουσιάζουν

ενεργητικές πολιτικές ένταξης στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της χώρας των ατόμων που σήμερα είναι οικονομικά και κοινωνικά αποκλεισμένα.

4.8. Οργανική σύνδεση των αποτελεσμάτων από την διερεύνηση της θεσμικής οργάνωσης για την αντιμετώπιση των εξεταζόμενων θεμάτων, με τα ευρήματα από το εμπειρικό μέρος και τους λοιπούς προβληματισμούς της διατριβής. Οι μεγάλες προκλήσεις και τα μελλοντικά βήματα σε επίπεδο ΕΕ και Ελλάδας.

Από την έως τώρα ανάλυση της θεσμικής οργάνωσης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και συγκριτικά με τα εμπειρικά αποτελέσματα, μπορούν να εξαχθούν ορισμένα γενικά συμπεράσματα τόσο ως προς την πληρότητα όσο και ως προς την αξία της. Αναφορικά με την κατάσταση σε εθνικό επίπεδο και σύμφωνα με τα ευρήματα από το εμπειρικό μέρος, παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιφερειών της χώρας αλλά και εντός αυτών, τόσο σε θέματα εισοδηματικής ανισότητας, όσο και σε θέματα φτώχειας. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν έντονες διαφοροποιήσεις για τα ίδια θέματα όταν εξετάζονταν ανάλογα με τον βαθμό πληθυσμιακής πυκνότητας των εξεταζόμενων περιοχών του δείγματος, με τις αραιοκατοικημένες περιοχές να αντιμετωπίζουν πολύ υψηλότερα ποσοστά εισοδηματικής φτώχειας και ανισοτήτων. Επίσης, η ανάλυση των επαγγελματικών ομάδων που πλήττονται περισσότερο επιβεβαιώνει αυτά τα ευρήματα κατατάσσοντας τους γεωργούς, τους αλιεργάτες και συναφή επαγγέλματα, πολύ υψηλά ως προς τον κίνδυνο φτώχειας. Για την άμβλυνση αυτών των ανισοτήτων, όπως διαπιστώθηκε στα τμήματα του παρόντος κεφαλαίου, έχουν προβλεφθεί μέτρα επιδοματικού χαρακτήρα για κατοίκους ορεινών και μειονεκτικών περιοχών από το ελληνικό κράτος, καθώς και πρόβλεψη μέσα από τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Ενισχύσεων, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας. Ωστόσο, παρά την αδιαμφισβήτητη και τεράστια συμβολή αυτών των μέσων στην στήριξη του πληθυσμού στον οποίο απευθύνονται, η σχετική θέση των ατόμων που ζουν σε ορισμένες περιφέρειες καθώς και σε αραιοκατοικημένες περιοχές δεν έχει βελτιωθεί σημαντικά κατά την διάρκεια του εξετασθέντος χρονικού διαστήματος. Αυτή η διαπίστωση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η θεσμική οργάνωση αντιμετώπισης

αυτών των ζητημάτων είναι υπαρκτή μεν, ανεπαρκής δε, ιδιαίτερα όσον αφορά την εθνική πολιτική η οποία ενδεχομένως θα έπρεπε να βασίζεται σε μια επενδυτική – αναπτυξιακή στόχευση παρά σε μέτρα επιδοματικού χαρακτήρα όπως αυτά αναφέρθηκαν στο σχετικό τμήμα.

Επίσης, από τα ευρήματα της εμπειρικής ανάλυσης αναδείχθηκε το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων αντιμετωπίζει κίνδυνο ακραίας φτώχειας, καθώς αυτά δήλωσαν ότι αδυνατούν να λαμβάνουν ικανοποιητική διατροφή. Σε αυτό το θέμα, το κοινοτικό πρόγραμμα της δωρεάν διανομής τροφίμων σε άπορα άτομα που παρουσιάστηκε πρωτύτερα όπως και το διάδοχο καθεστώς που σχεδιάζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αποτελεί σημαντικό εργαλείο αναχαίτισης τέτοιου είδους ακραίων μορφών φτώχειας, ιδιαίτερα σε καταστάσεις οικονομικής κρίσης ή φυσικών καταστροφών καθώς αποτελεί το τελευταίο ανάχωμα στην μάχη κατά της ακραίας φτώχειας. Ταυτόχρονα αποτελεί και έμμεση στήριξη στους παραγωγούς, τυποποιητές και διανομείς αυτών των αγροτικών προϊόντων συμβάλλοντας στην ανακούφιση των ευπαθών ομάδων με πολύπλευρο τρόπο. Συνεπώς, όχι μόνο αξιολογείται ιδιαίτερα θετικά αλλά αποτελεί σημείο αναφοράς για παρόμοιες δράσεις.

Από την άλλη μεριά η υλοποίηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τους τομείς της απασχόλησης, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της κοινωνικής προστασίας, της προώθησης της ισότητας των φύλων και της αρχής της μη διάκρισης μέσω του προγράμματος PROGRESS έχει ένα σοβαρό μειονέκτημα. Καθώς το εν λόγω πρόγραμμα βασίζεται κυρίως στην δημιουργία μελετών, στατιστικών και δεικτών, στην παρακολούθηση της υλοποίησης κατευθυντήριων γραμμών και στην διαδικασία ανταλλαγής και αμοιβαίας μάθησης δείχνει εκ προοιμίου να στερείται αποφασιστικής βούλησης για μια δυναμικότερη ανάληψη δράσης με πρακτικό και άμεσα αποτελεσματικό τρόπο. Αυτή η έλλειψη αναδεικνύεται ακόμη περισσότερο καθώς τα ευρήματα του εμπειρικού μέρους δείχνουν ότι ιδιαίτερα η φτώχεια εκτός από τις αναμενόμενες ομάδες πληθυσμού όπως οι άνεργοι, αφορά και άλλες μη αναμενόμενες όπως οι εργαζόμενοι. Επιπλέον, τόσο από την περιγραφική στατιστική ανάλυση όσο και από τις τιμές των σχετικών δεικτών διαπιστώθηκε ότι οι συντάξεις αποτελούν θεμελιώδες και απαραίτητο στοιχείο επιβίωσης για ένα σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού. Άρα, τα ζητήματα της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας έχουν πολύ μεγάλη σημασία, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης όπως η σημερινή.

Μια άλλη διάσταση που αναδείχθηκε ιδιαίτερα μέσα από την ανάλυση των συνθετικών δεικτών που προτείνει η παρούσα μελέτη είναι η αυξανόμενη

χρηματοοικονομική πίεση που υφίστανται τα άτομα. Σε αυτόν τον τομέα φαίνεται ότι υπάρχει έλλειμμα στην θεσμική οργάνωση δεδομένου ότι απουσιάζει ένας αποτελεσματικός μηχανισμός εποπτείας του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού συστήματος, ο οποίος από την μία μεριά να μην δημιουργεί αποκλεισμούς από τον δανεισμό αλλά από την άλλη, να θέτει σταθερά πλαίσια στην χρηματοδότηση αναλόγως της δυνατότητας που έχουν οι δανειζόμενοι για την αποπληρωμή των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν.

Αντίθετα, στα θέματα ισότητας των φύλων, τα οποία όπως φάνηκε από την επισκόπηση του θεσμικού πλαισίου ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την ΕΕ, τα ευρήματα δείχνουν ότι μειώθηκε σημαντικά το χάσμα αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά και όλοι οι σχετικοί δείκτες των εξεταζόμενων θεμάτων αναφορικά με την διάσταση του φύλου. Επίσης, ένα θέμα που αναδείχθηκε από την εξέταση των εισοδηματικών στοιχείων σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης κατέδειξαν την κεφαλαιώδη σημασία που έχει αυτή η διάσταση για την αναχαίτιση της φτώχειας και της ανισότητας. Συνεπώς, χρειάζεται ενίσχυση των προβλεπόμενων δράσεων ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού που γίνεται στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Αυτό όμως που έγινε ιδιαίτερα έντονο κατά την διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης είναι ότι φαίνεται να απουσιάζει ένας μόνιμος μηχανισμός που να αναπροσαρμόζει συνεχώς τις κοινοτικές πολιτικές έτσι ώστε οι φτωχοί στην φάση ανόδου του οικονομικού κύκλου να ευνοούνται αναλογικά περισσότερο από τους μη φτωχούς και στην φάση της ύφεσης να πλήττονται αναλογικά λιγότερο καθώς είναι και η πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα. Για τον λόγο αυτόν είναι απαραίτητη η υιοθέτηση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης της σχετικής θεώρησης της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, η οποία παρουσιάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σε αντιδιαστολή με την σημερινή προσέγγιση όπου υιοθετείται μάλλον μια απόλυτη θεώρηση. Ωστόσο, είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό ότι, η ΕΕ έχει θέσει στο παρελθόν και εξακολουθεί να θέτει για το μέλλον φιλόδοξους στόχους μείωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Βέβαια, η εξειδίκευση και η εφαρμογή των γενικών στόχων που θέτει η Ένωση αποτελεί ευθύνη των Κρατών – Μελών. Σε αυτόν τον τομέα οι επιδόσεις της Ελλάδας ως αποτέλεσμα δεν αντικατοπτρίζουν τους πόρους που έχουν χρησιμοποιηθεί και οι οποίοι δεν υπολείπονται σημαντικά από τον μέσο ευρωπαϊκό. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Κατ' αρχήν, όπως φάνηκε από την

ανάλυση των εθνικών πολιτικών, υπάρχει έλλειψη καθολικότητας, παρατηρείται μεγάλη έκταση κατακερματισμός των πολιτικών και πλήρης αδυναμία δημιουργίας ενός αποτελεσματικού δικτύου ασφαλείας μέσω ενός καθεστώτος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος από το Κράτος για όλους τους πολίτες που βρίσκονται σε ανάγκη. Τα υπάρχοντα μέτρα είναι πολύπλοκα, εξαιρούν κυρίως αυτούς που επιθυμούν να εργαστούν αλλά είτε δεν είχαν σχέση εξαρτημένης εργασίας στο παρελθόν, είτε έχουν ξεπεράσει το χρονικό όριο ανεργίας που έχει προβλεφθεί από την νομοθεσία. Επίσης, ένα σοβαρό σφάλμα που γίνεται είναι το γεγονός ότι για την επίτευξη του ίδιου στόχου εμπλέκονται διαφορετικοί φορείς και διοικητικές δομές. Τέλος, είναι κοινά αποδεκτό ότι το Ελληνικό Κράτος πάσχει από διοικητικές και λειτουργικές αδυναμίες που δυσχεραίνουν την εφαρμογή αποτελεσματικών πολιτικών. Αυτό που οφείλει να γίνει είναι κατάλληλος και προσεκτικός επανασχεδιασμός και αναπροσανατολισμός των πολιτικών με έμφαση στην καθολικότητα, την αποτελεσματικότητα και την δικαιοσύνη. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στην εισαγωγή της παρούσας διατριβής, τόσο οι παροχές όσο και τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας, ένταξης και ασφάλισης, ελάχιστα αποδίδουν ως προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής βελτίωσης του επιπέδου διαβίωσης των φτωχών (βλ. Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου, 2011). Επιπλέον, όπως φάνηκε και πρωτίτερα, η μικρή μείωση κατά 2% στον κίνδυνο φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, αντικατοπτρίζει την χαμηλή αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής της Ελλάδας σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες όπου ο μέσος όρος μείωσης του κινδύνου μετά τις μεταβιβάσεις κυμαίνεται στο 10%. Ταυτόχρονα, οι κοινωνικές δαπάνες στην Ελλάδα, ως ποσοστό επί του ΑΕΠ, είναι μικρότερες του μέσου όρου της Ε.Ε. των 15. Ειδικότερα, κατά το έτος 2005 το σύνολο των κοινωνικών δαπανών αντιστοιχούσε στο 24% του Α.Ε.Π. έναντι ενός ποσοστού κατά μέσον όρο 28% στην Ε.Ε. των 15. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός των συντάξεων ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από το 15.6% το 2004 στο 17.9% το 2008. Με άλλα λόγια, το συνολικό ποσοστό κοινωνικής δαπάνης σταδιακά αύξανε στο πλαίσιο της σταδιακής σύγκλισης με τον μέσο όρο της Ε.Ε., ενώ το ποσοστό φτώχειας παραμένει διαχρονικά αμετάβλητο. Αυτό είναι ένα αποτέλεσμα που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης σε μελλοντική έρευνα. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με επίσημα ευρωπαϊκά στοιχεία, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση της ΕΕ-15 όσον αφορά στις δημόσιες δαπάνες ενίσχυσης της απασχόλησης. Ακόμα και στην Ε.Ε. των 27,

βρίσκεται στην 24η θέση όσον αφορά στο ποσοστό χρηματοδότησης προγραμμάτων ενίσχυσης της απασχόλησης. Εναλλακτικά, ο μέσος όρος των ποσών που δαπανούσε η Ελλάδα σε σχέση με τα κράτη μέλη της ΕΕ-15 είναι το ένα τέταρτο. Οι πολιτικές που ασκούνται σχετικά με την ενίσχυση των χαμηλών εισοδημάτων αφορούν κυρίως σε επιδόματα ανεργίας, αύξηση των πολύ χαμηλών συντάξεων (ΕΚΑΣ), συντάξεις αναπηρίας και ανασφαλιστών, επίδομα πολυτέκνων και οικογενειακά επιδόματα, επιδόματα για διάφορες κατηγορίες ατόμων με ειδικές ανάγκες και επιδόματα στέγασης (κυρίως μέσω του υπό κατάργηση Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας).

Η ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των κοινωνικών πολιτικών που προαναφέρθηκαν, αφορά και στο πεδίο της δημόσιας εκπαίδευσης. Παρά το γεγονός ότι το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί έναν από τους κύριους μηχανισμούς αναδιανομής που διαθέτει το κράτος για τη βελτίωση της θέσης των ασθενέστερων τάξεων, το πρόβλημα των ανισοτήτων στην εκπαίδευση διευρύνεται (βλ. Antoninis & Tsakloglou 2001, Koutsampelas & Tsakloglou, 2011). Οι εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα είναι εμφανείς τόσο μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται μεγάλης έκτασης ανισότητες. Στην Ελλάδα, παρά το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης, που θεωρητικά εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες πρόσβασης σε όλους, στην πραγματικότητα υπάρχουν ανισότητες σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος, ειδικά σε ότι αφορά στην πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (βλ. Φτώχεια, Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες», Ιανουάριος 2008, Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής-ΓΣΕΕ). Επίσης, οι πολιτικές ενεργητικής ένταξης στην αγορά εργασίας, στην Ελλάδα, έχουν πενιχρά αποτελέσματα ως προς την επίτευξη των στόχων τους.

Δυστυχώς, χωρίς η Ελλάδα να έχει καταφέρει να επιλύσει εγκαίρως αυτά τα θέματα, με την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 εκτέθηκε η αχίλλειος πτέρνα της οικονομίας της, που δεν ήταν άλλη από τα απότοκα λανθασμένων δημοσιονομικών πολιτικών συγκαλυμμένων από κατάλληλα διαμορφωμένα στατιστικά στοιχεία, μεγάλη πτώση στην κατάταξη της ανταγωνιστικότητας και υπερβολικό εξωτερικό χρέος. Για μια δεκαετία περίπου, το υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης της χώρας είχε βασιστεί κυρίως στην αύξηση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης και σε επενδύσεις στην κτηματαγορά. Αυτή η πιστωτική επέκταση βασίστηκε κυρίως στα χαμηλά τραπεζικά επιτόκια που ήταν ένα θετικό αποτέλεσμα της υιοθέτησης του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος. Οι

αλυσιδωτές αντιδράσεις της κρίσης άσκησαν μεγάλη πίεση στον εγχώριο τραπεζικό τομέα ο οποίος δέχθηκε ισχυρό πλήγμα λόγω απόσυρσης της εμπιστοσύνης των χρηματαγορών, με άμεσο δυσμενές αποτέλεσμα την διαφυγή μεγάλων χρηματικών κεφαλαίων προς το εξωτερικό. Επιπροσθέτως, η στάση των διεθνών χρηματαγορών απέναντι στην Ελλάδα, ουσιαστικά εκμηδένισε την δυνατότητα αναχρηματοδότησης του δημοσίου χρέους με βιώσιμους όρους και έτσι την άνοιξη του 2010, η Ελλάδα ζήτησε διεθνή χρηματική στήριξη την οποία και έλαβε. Ωστόσο, τα διαρθρωτικά προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας, το μέγεθος της κρίσης στον οικονομικό τομέα, σε συνδυασμό με τα ασφυκτικά πλαίσια του προγράμματος σταθεροποίησης και ανάταξης της χώρας επιδείνωσαν το πρόβλημα με αποτέλεσμα να χρειαστεί να παρθούν εκ νέου αποφάσεις χρηματικής βοήθειας προς την Ελλάδα τον Ιούλιο και τον Δεκέμβριο του 2011. Ο συνδυασμός των προαναφερθέντων οδήγησε την ελληνική οικονομία να εισέλθει εντός μιας πρωτοφανούς σπειροειδούς ύφεσης, με ταυτόχρονη αλματώδη αύξηση των ποσοστών ανεργίας τα οποία μέσα σε δύο χρόνια τριπλασιάστηκαν. Για τους παραπάνω λόγους, οι δυνατότητες άσκησης πολιτικών κοινωνικής προστασίας περιορίστηκαν δραματικά σε μια χρονική περίοδο που είναι αυτονόητο ότι χρειάζονται περισσότερο. Έτσι, γίνεται απολύτως κατανοητό ότι σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον η Ελλάδα είναι αναγκασμένη να καταβάλλει την μεγαλύτερη δυνατή προσπάθεια διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής και του βιοτικού επιπέδου κυρίως αυτών που το έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.

Αναφορικά με την μελλοντική ευρωπαϊκή στρατηγική, οι αρχηγοί των Κρατών και οι εθνικές κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφώνησαν να παρθούν μέτρα για την επίτευξη του στόχου μείωσης κατά 20 εκατομμύρια του αριθμού των ατόμων που πλήττονται από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, μέχρι το έτος 2020. Προς την κατεύθυνση αυτή στις 16.12.2010, η Επιτροπή με Ανακοίνωση της⁷⁷ πρότεινε την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας κατά της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού ως μία από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η πλατφόρμα έχει σκοπό την ανάληψη μιας κοινής δέσμευσης μεταξύ των κρατών μελών, των οργάνων της ΕΕ και των κύριων ενδιαφερομένων να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Μαζί με την ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του

⁷⁷ COM(2010) 758, τελικό.

κοινωνικού αποκλεισμού και το στόχο μείωσης της φτώχειας, οι κοινωνικοί στόχοι της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» υποστηρίζονται από τον στόχο για την απασχόληση (να απασχολείται τουλάχιστον το 75% των γυναικών και ανδρών ηλικίας μεταξύ 20 και 64 ετών) και τον στόχο για την εκπαίδευση (να μειωθεί το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο από 15% σε λιγότερο από 10%). Για την επίτευξη των στόχων η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προσδιορίσει τους ακόλουθους τομείς για δράση: α) ανάληψη δράσεων σε ολόκληρο το φάσμα πολιτικών, β) μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη χρήση των ταμείων της ΕΕ για τη στήριξη της κοινωνικής ένταξης, γ) προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας βάσει στοιχείων, δ) συμπράξεις και έλεγχος του δυναμικού της κοινωνικής οικονομίας και ε) καλύτερος συντονισμός των πολιτικών μεταξύ των κρατών μελών. Επιπλέον, με τις νέες, βελτιωμένες δομές διακυβέρνησης που επιχειρεί να θεσπίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναμένεται να γίνει αποτελεσματικότερος ο συντονισμός που έχουν καθιερώσει επί μακρόν τα κράτη μέλη στον τομέα της κοινωνικής προστασίας και της κοινωνικής ένταξης. Ο πρωταρχικός στόχος της μείωσης της φτώχειας θα ενισχύσει την πολιτική δέσμευση και την άσκηση ελέγχου, ενώ θα αποτελέσει σημαντικό μοχλό για την περαιτέρω ανάπτυξη κοινωνικών δεικτών. Η ετήσια έρευνα για την ανάπτυξη (ΕΕΑ) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που υποβάλλεται κάθε Ιανουάριο, θα επισκοπεί, μεταξύ άλλων, τη συνολική πρόοδο που επιτυγχάνεται όσον αφορά τους πρωταρχικούς στόχους και τις εμβληματικές πρωτοβουλίες, ενώ θα εντοπίζει και προτεραιότητες δράσης που αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής. Από τα κράτη μέλη θα ζητείται πλέον να υποβάλλουν ετήσιες εκθέσεις για τις συνολικές στρατηγικές τους, στο πλαίσιο των εθνικών προγραμμάτων μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ). Η υποβολή εκθέσεων για τους κοινωνικούς στόχους της στρατηγικής θα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος αυτών των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων. Τα ΕΠΜ θα θέτουν εθνικούς στόχους (συμπεριλαμβανομένου του θέματος της φτώχειας) και την προτεινόμενη πορεία και τις μεταρρυθμίσεις για την επίτευξη αυτών των στόχων. Τα ΕΠΜ θα αναφέρουν επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι εθνικές αρχές συμπεριλαμβάνουν, ή πρόκειται να συμπεριλάβουν, τις τοπικές/περιφερειακές αρχές και τους συναφείς ενδιαφερομένους στη διαδικασία κατάρτισης και υλοποίησης του ΕΠΜ, όπως επίσης και τον τρόπο επικοινωνίας όσον αφορά την «Ευρώπη 2020» και τα δικά τους ΕΠΜ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα αξιολογεί την πρόοδο που επιτυγχάνεται από τα κράτη μέλη όσον αφορά τη στρατηγική, συμπεριλαμβανομένου του στόχου για τη φτώχεια, και, όπου ενδείκνυται

και στο πλαίσιο των εξουσιών που της παρέχει η Συνθήκη, θα υποβάλλει πρόταση για την έκδοση κοινών με το Συμβούλιο και συγκεκριμένων για κάθε χώρα συστάσεων στους τομείς που καλύπτουν οι ολοκληρωμένες κατευθυντήριες γραμμές. Στο πλαίσιο των ολοκληρωμένων κατευθυντήριων γραμμών, η κατευθυντήρια γραμμή 10 «*Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας*» προβλέπει μεγαλύτερη διασύνδεση της ατζέντας για την απασχόληση με την κοινωνική ατζέντα. Όλα αυτά δείχνουν ότι η ένταξη της κοινωνικής ΑΜΣ στη στρατηγική Ευρώπη 2020 προσφέρει μια ισχυρότερη βάση για να μπορέσει η ΕΕ να επιτύχει τους κοινωνικούς στόχους της. Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό οι μηχανισμοί και τα εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της κοινωνικής ΑΜΣ να αλληλεπιδράσουν με την αρχιτεκτονική διακυβέρνησης της Ευρώπης 2020, έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν κατά το βέλτιστο τρόπο οι σκοποί της νέας στρατηγικής. Οι επιμέρους ρυθμίσεις πρέπει να εξασφαλίζουν την ορθή ισορροπία ανάμεσα στην ολοκλήρωση και την εστίαση, τη συνέχεια και την καινοτομία, την απλούστευση και την άσκηση ελέγχου, τον συντονισμό και την επικουρικότητα. Στόχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής θα είναι για το άμεσο μέλλον να συνεργάζεται με τα κράτη μέλη και τους βασικούς ενδιαφερομένους και να αναζητά λύσεις που να εξασφαλίζουν την ανάληψη ευθύνης, τη δέσμευση και την υλοποίηση.

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα – Προτάσεις Πολιτικής.

Στο παρόν τμήμα της διατριβής επιχειρείται η συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων διαπιστώσεων που έγιναν σε όλα τα κεφάλαια της, με παράλληλη αξιολογική κρίση ως προς την σημασία τους. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται ευκολότερη η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων και επιπλέον θα είναι αποτελεσματικότερος ο τρόπος διαμόρφωσης των προτάσεων πολιτικής που ακολουθούν.

5.1 Διαπιστώσεις σε σχέση με την ανασκόπηση στοιχείων από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία και άλλους διεθνείς οργανισμούς καθώς και από την επισκόπηση της Ελληνικής βιβλιογραφίας σε εμπειρικό κυρίως επίπεδο.

α/α	Διαπίστωση	Αξιολόγηση
1	Στην Ελλάδα, ακόμα και πριν την πρόσφατη οικονομική κρίση, με βάση τους δείκτες που χρησιμοποιεί η Eurostat, υπάρχει μεγαλύτερη οικονομική ανισότητα σε σχέση με τα περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. εισαγωγικό τμήμα).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
2	Η πρόσφατη κρίση έχει δημιουργήσει σοβαρή ύφεση στην οικονομία και υψηλή ανεργία στον πληθυσμό (βλ. εισαγωγικό τμήμα).	Σημαντική διαπίστωση
3	Στην Ελλάδα, η αντιμετώπιση των αιτίων και των κινδύνων της φτώχειας, έχει σημαντικά προβλήματα εφαρμογής και περιορισμένη αποτελεσματικότητα (βλ. εισαγωγικό τμήμα).	Σημαντική διαπίστωση
4	Τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας με επίκεντρο την Ελλάδα, έχουν εξετασθεί κυρίως κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, σε αντίθεση με παλαιότερα όπου οι μελέτες στο εν λόγω πεδίο εξέλειπαν. Σε αυτές τις μελέτες δεν έχουν εξετασθεί οι έννοιες της πώλωσης και της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, ενώ θα μπορούσε να συμβάλει θετικά η ανάπτυξη ενός κατάλληλου μεθοδολογικού πλαισίου που θα συμπεριλάμβανε και την ανάπτυξη συνθετικών δεικτών (βλ. εισαγωγικό τμήμα).	Σημαντική διαπίστωση

5.2 Διαπιστώσεις σε σχέση με Θέματα της Διανομής του Εισοδήματος και του Ρόλου του Κράτους.

α/α	Διαπίστωση	Αξιολόγηση
1	Ο βασικός στόχος κάθε δημοκρατικής κοινωνίας που δεν σπαταλά τους πόρους που διαθέτει, είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας για το σύνολο ή το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό του πληθυσμού (βλ. τμήμα 1.1).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
2	Υπάρχει σημαντική θεωρητική διαμάχη στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών αναφορικά με τον ρόλο του κράτους, η οποία τροφοδοτείται από την μια μεριά λόγω των ανεπαρκειών της ελεύθερης αγοράς και από την άλλη, λόγω της αποτυχίας του κράτους να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο (βλ. τμήμα 1.1).	Διαπίστωση ήσσονος σημασίας
3	Η εξέταση της φτώχειας και της ανισότητας δεν αφορά ένα, αλλά πολλά επιστημονικά πεδία καθώς οι συνθήκες που οδηγούν στην δημιουργία των καταστάσεων αυτών είναι κυρίως οικονομικές, κοινωνικές, και πολιτικές. Ως εκ τούτου, οι μεταβλητές που πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν για την διερεύνηση των φαινομένων της φτώχειας και της ανισότητας είναι απαραίτητο να έχουν ως σημεία αναφοράς αυτές τις καταστάσεις (βλ. τμήμα 1.2).	Ουσιαστική διαπίστωση
4	Οι μελέτες σχετικά με την συσχέτιση της ανισότητας και της οικονομικής μεγέθυνσης δεν καταλήγουν στα ίδια συμπεράσματα. Ορισμένες μελέτες συμπεραίνουν θετική σχέση μεταξύ ανισότητας και οικονομικής μεγέθυνσης, ενώ άλλες αρνητική (βλ. τμήμα 1.2.1.).	Σημαντική διαπίστωση
5	Από την επισκόπηση των μελετών σχετικά με την εισοδηματική ανισότητα και την εκπαιδευτική ανισότητα προκύπτει ότι υπάρχει ισχυρή θετική συσχέτιση. (βλ. τμήμα 1.2.2.).	Σημαντική διαπίστωση
6	Η πλειονότητα των μελετών που εξετάστηκαν σχετικά με την διερεύνηση των σχέσεων εισοδήματος, εισοδηματικής	Σημαντική διαπίστωση

	<p>ανισότητας και υγείας, καταλήγουν σε ευρήματα που καταδεικνύουν υψηλή συσχέτιση. Επιπλέον, μολονότι η ισότιμη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας πρέπει να αποτελεί βασική επιδίωξη για όλα συστήματα υγείας, πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι τα άτομα με παρόμοιες ανάγκες περίθαλψης δεν απολαμβάνουν την ίδια ιατρική φροντίδα καθώς επίσης ότι η καταστρατήγηση της εφαρμογής των προγραμμάτων παροχής ιατρικών υπηρεσιών τόσο σε όρους ποσότητας όσο και ποιότητας είναι συστηματικά σχετιζόμενη με παράγοντες όπως το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο και ο τόπος κατοικίας (βλ. τμήμα 1.2.3).</p>	
7	<p>Η εγκληματολογική έρευνα υποδεικνύει ότι το έγκλημα επικρατεί σε κοινωνίες οι οποίες επιτρέπουν μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών (βλ. τμήμα 1.2.4.).</p>	Σημαντική διαπίστωση
8	<p>Οι μελέτες σε σχέση με την οικονομική ανισότητα και την πολιτική δείχνουν ότι η μεγαλύτερη ανισότητα οδηγεί σε υψηλότερες προτιμήσεις για αναδιανομή από τους ψηφοφόρους καθώς και ότι η κοινωνική δυσαρέσκεια και συνεπώς η πολιτική αστάθεια μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ανισότητα και μπορεί να οδηγήσει σε αποσταθεροποίηση της δημοκρατίας. Επίσης η ανισότητα σχετίζεται με φαινόμενα διαφθοράς με αποτέλεσμα οι κοινωνίες να εγκλωβίζονται σε ένα φαύλο κύκλο (βλ. τμήμα 1.2.5.).</p>	Σημαντική διαπίστωση
9	<p>Η έννοια της πόλωσης αφορά ένα ζήτημα μέγιστης σημασίας που αφορά πολλαπλά κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά επίπεδα (βλ. τμήμα 1.4).</p>	Σημαντική διαπίστωση
10	<p>Είναι απαραίτητο, τόσο από πολιτικής αλλά και από ηθικής άποψης, να αξιολογηθεί αν η γενική ευημερία που προήλθε από την οικονομική μεγέθυνση είναι υπέρ των φτωχών ή όχι. Για την τεκμηρίωση του σκοπού αυτού, έχει αναπτυχθεί η έννοια της Μεγέθυνσης Υπέρ των Φτωχών (pro-poor growth). (βλ. τμήμα 1.6).</p>	Σημαντική διαπίστωση

11	Ενώ στην εννοιολογική προσέγγιση της οικονομικής ανισότητας διαπιστώνεται σύγκλιση των απόψεων, δεν συμβαίνει το ίδιο στην περίπτωση της φτώχειας όπου υπάρχουν διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις. (βλ. τμήματα 1.2 και 2.1-2.2).	Διαπίστωση ήσσονος σημασίας
----	---	-----------------------------

5.3 Διαπιστώσεις σε σχέση με τις αναλυτικές μεθόδους μέτρησης των υπό διερεύνηση φαινομένων.

α/α	Διαπίστωση	Αξιολόγηση
1	Υπάρχουν εναλλακτικά μέτρα ανισότητας, φτώχειας και πόλωσης. Ωστόσο, το καθένα πληροί διαφορετικές ιδιότητες και συνεπώς υπάρχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους ερευνητές (βλ. τμήματα 1.2&2.3-2.4).	Σημαντική διαπίστωση
2	Το εισόδημα αποτελεί σημαντική μεταβλητή για την ανάλυση των εξεταζόμενων φαινομένων. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες εξίσου σημαντικές μεταβλητές που πρέπει να εξετάζονται στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης διερεύνησης του θέματος. Ως εκ τούτου υπάρχει ανάγκη για δημιουργία μεθοδολογίας ως προς την ευρύτητα μέτρησης των φαινομένων η οποία εκπληρώνεται μέσω της δημιουργίας δύο νέων συνθετικών δεικτών (βλ. τμήμα 2.5).	Ιδιαίτερα σημαντική διαπίστωση

5.4 Διαπιστώσεις σε σχέση με την εμπειρική διερεύνηση.

α/α	Διαπίστωση	Αξιολόγηση
1	Στην Ελλάδα το φτωχότερο 25% του πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές που αντιστοιχούν σε λιγότερο από το 10% του συνολικού εισοδήματος και για τα δύο έτη (2003 & 2007) που ελέγχθηκαν. Στο άλλο άκρο, το πλουσιότερο 25% του	Διαπίστωση μέσης σημασίας

	πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές ίσες με το μισό του συνολικού εισοδήματος. (βλ. τμήματα 3.4.1 και 3.5.1)	
2	Όπως προκύπτει από την ανάλυση, η εισοδηματική ανισότητα σύμφωνα με τον δείκτη Gini υπολογίζεται από τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC για το έτος 2003 στο 0.35. Όσον αφορά στην διανομή του εισοδήματος, από την ανάλυση παρατηρήθηκε ότι όταν υπολογίζονται οι συντάξεις στο εισόδημα, η κατανομή του γίνεται περισσότερο ίση για τον πληθυσμό. Μάλιστα, η ανάλυση έδειξε ότι οι συντάξεις αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο κοινωνικής πολιτικής καθώς χωρίς αυτές ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού θα είχε μηδενικό εισόδημα. Επιπλέον, όταν στους υπολογισμούς λαμβάνονται υπ' όψιν και τα τεκμαρτά εισοδηματικά μέρη, τότε η σχετική καμπύλη Lorenz προσεγγίζει περισσότερο την γραμμή πλήρους ισότητας των 45°, εν αντιθέσει με τις καμπύλες Lorenz που δεν τα περιλαμβάνουν (βλ. τμήμα 3.4.2).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
3	Η διερεύνηση των οικονομικών ανισοτήτων σε σχέση με την γεωγραφική διαμέριση της χώρας για το έτος 2003 καταδεικνύει ότι οι ενότητες με την υψηλότερη ανισότητα είναι οι περιφέρειες Ηπείρου, Στερεάς Ελλάδας και Βορείου Αιγαίου. Αντίστοιχα, οι περιφέρειες με την μικρότερη ανισότητα σύμφωνα και με τους τρεις κυριότερους δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν, είναι αυτές του Ν. Αιγαίου, της Κρήτης και Ιονίων Νήσων. Τέλος, οι περιφέρειες της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας, δηλαδή οι περιφέρειες που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο πληθυσμό της χώρας βρίσκονται στο μέσο. Ωστόσο, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η κατάταξη δεν ήταν πάντοτε η ίδια όταν χρησιμοποιούνταν διαφορετικοί δείκτες, γεγονός που αντικατοπτρίζει τις θεωρητικές διαφορές των μέτρων αυτών. (βλ. τμήμα 3.4.2). Τα παραπάνω αποτελέσματα, σε γενικές γραμμές, συμφωνούν με αυτά από την μελέτη των Μπαλούρδου και Υφαντόπουλου (2001), η οποία καταλήγει ότι οι περιφέρειες Ν. Αιγαίου,	Διαπίστωση μέσης σημασίας

	<p>Θεσσαλίας, Πρωτευούσης και Κεντρικής Μακεδονίας βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση και είναι περισσότερο αναπτυγμένες από τις υπόλοιπες περιφέρειες, ενώ οι περιφέρειες Ιονίων Νήσων, Δυτικής και Στερεάς Ελλάδας είναι οι λιγότερο αναπτυγμένες, ενώ η μεγαλύτερη ανισότητα εμφανίζεται στην περιφέρεια Ηπείρου. Όσον αφορά την ανισότητα που παρουσιάζουν οι ομάδες του πληθυσμού οι οποίες έχουν διαχωριστεί σύμφωνα με την οικονομική δραστηριότητα τους, εξάγεται το γενικότερο συμπέρασμα ότι η ομάδα με την μεγαλύτερη ανισοκατανομή είναι οι άνεργοι ακολουθούμενοι από τους εργαζόμενους, τους συνταξιούχους και τους μη οικονομικά ενεργούς. Αυτό το αποτέλεσμα προέρχεται από το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ανέργων έχει εξαντλήσει το χρονικό διάστημα κατά το οποίο επιδοτείται καθώς και από το γεγονός ότι ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό εξ' αυτών έχουν και εναλλακτικές πηγές εισοδήματος (βλ. τμήμα 3.4.2).</p>	
4	<p>Υπάρχει μεγαλύτερη ισοκατανομή στα εισοδήματα των γυναικών σε σχέση με των ανδρών αλλά κατά μέσο όρο είναι 11% χαμηλότερα (βλ. τμήμα 3.4.2).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>
5	<p>Εξετάζοντας την εισοδηματική ανισότητα των ημεδαπών σε σχέση με τους αλλοδαπούς, οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι οι ημεδαποί παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανισοκατανομή. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται και στο γεγονός ότι οι αλλοδαποί ανήκουν σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες και οι αμοιβές τους να μην διαφέρουν σημαντικά (βλ. τμήμα 3.4.2).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>
6	<p>Σύμφωνα με την μέτρηση του κατά κεφαλήν ποσοστού φτώχειας και θέτοντας την γραμμή φτώχειας στο 60% του ΣΙΔΕ, η εκτίμηση για την έρευνα του 2003 είναι 0.2093. Από την διερεύνηση της γεωγραφικής διάστασης της εισοδηματικής φτώχειας, προκύπτει ότι η Ήπειρος, η Πελοπόννησος και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη είναι οι περιφέρειες με τα</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>

	<p>μεγαλύτερα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας. Αντίθετα, και με πολύ μεγάλη διαφορά από την πιο φτωχή περιφέρεια στην Αττική και στην Κρήτη καταγράφονται τα χαμηλότερα επίπεδα φτώχειας και με την χρήση των τριών μέτρων που χρησιμοποιήθηκαν. Επίσης, τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι τα ποσοστιαία επίπεδα και το βάθος φτώχειας είναι διπλάσια στις αραιοκατοικημένες περιοχές σε σχέση με τις πυκνοκατοικημένες και της μέσης πυκνότητας περιοχές. Ειδικότερα, ο πληθυσμός που κατοικεί σε αραιοκατοικημένες περιοχές αντιπροσωπεύει το ήμισυ του γενικού πληθυσμού με σχετική συνεισφορά στα συνολικά επίπεδα όλων των δεικτών σε ποσοστό 65%. Απεναντίας, ο πληθυσμός που κατοικεί σε πυκνοκατοικημένες, δηλαδή αστικές περιοχές, αποτελώντας το 40% περίπου του πληθυσμού αφορά το 25% των φτωχών πανελλαδικά. Τα ποσοστά για τον πληθυσμό που κατοικεί σε μέσης πυκνότητας περιοχές είναι 13.6% και 9.5% αντίστοιχα. Στην ουσία αυτά τα αποτελέσματα εξειδικεύουν τις μετρήσεις ανά περιφέρεια και προσθέτουν επιπλέον πληροφόρηση για την κατάσταση εντός των περιφερειών σε σχέση με την αστικότητα (βλ. τμήμα 3.4.3).</p>	
7	<p>Σε σχέση με την εκπαίδευση, είναι αξιοσημείωτο ότι ο ένας στους δύο που δεν έχει παρακολουθήσει καμία βαθμίδα εκπαίδευσης είναι φτωχός, με εισοδηματικά κριτήρια, καθώς και ο ένας στους τρεις που έχουν παρακολουθήσει μόνο μερικές τάξεις του δημοτικού (βλ. τμήμα 3.4.4).</p>	Σημαντική διαπίστωση
8	<p>Κατά μέσο όρο, μόνο δύο και τρεις στους εκατό κατόχους μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου αντίστοιχα, αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (βλ. τμήμα 3.4.4).</p>	Σημαντική διαπίστωση
9	<p>Όταν λαμβάνεται υπ' όψιν η οικονομική δραστηριότητα που ασκούν τα άτομα, οι άνεργοι αντιμετωπίζουν τα υψηλότερα ποσοστά εισοδηματικής φτώχειας, με τους συνταξιούχους και τους μη οικονομικά ενεργούς να ακολουθούν και τελευταίους, με όχι ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα πάντως, τους εργαζόμενους.</p>	Σημαντική διαπίστωση

	Μάλιστα, η σχετική συνεισφορά των εργαζομένων που αντιπροσωπεύουν έξι στα δέκα άτομα του δείγματος στην διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας ανέρχεται σχεδόν στο 52%. Με άλλα λόγια οι μισοί από τους φτωχούς είναι εργαζόμενοι (βλ. τμήμα 3.4.4).	
10	Σχετικά με την διάσταση του φύλου σε συνάρτηση με την ηλικιακή κατανομή υπολογίστηκε η μαθηματική ελπίδα απολαβής εισοδηματικών ροών μετρούμενες με την μεταβλητή συνολικού ακαθάριστου εισοδήματος σε σχέση με την ηλικία. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σε κάθε περίπτωση η εξεταζόμενη μεταβλητή όταν πρόκειται για γυναίκα είναι παντού μικρότερη, ενώ οι μέγιστες τιμές της, όπως είναι αναμενόμενο, βρίσκονται στην ηλικία 50-60 ετών (βλ. τμήμα 3.4.4).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
11	Από σχετικό έλεγχο, προκύπτει ότι υπάρχει ένας βαθμός προοδευτικότητας στην φορολόγηση του εισοδήματος. Αυτό το συμπέρασμα συμφωνεί εν μέρει με τα συμπεράσματα των Μπαλούρδου - Υφαντόπουλου (2001, σελ. 191) « Οι φορολογικές επιβαρύνσεις είναι προοδευτικές, δηλαδή ευνοούν τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα» καθώς από την σύγκριση των κατανομών του καθαρού και του ακαθαρίστου εισοδήματος δεν προκύπτει αισθητή διαφοροποίηση (βλ. τμήμα 3.4.6).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
12	Η οικονομική πόλωση μεταξύ των περιφερειών αντιπροσωπεύει περίπου το 81% της συνολικής πόλωσης (βλ. τμήμα 3.4.7).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
13	Εξετάζοντας τα αποτελέσματα των υπολογισμών για την ανάλυση της πόλωσης ανά ομάδες διαφορετικών οικονομικών δραστηριοτήτων προκύπτει ότι τον υψηλότερο δείκτη πόλωσης έχει η ομάδα των ανέργων (βλ. τμήμα 3.4.7).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
14	Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν το γεγονός ότι όσον αφορά στην πόλωση μεταξύ των εξεταζόμενων ομάδων, εμφανίζονται υψηλά επίπεδα πόλωσης μεταξύ των γεωγραφικών	Σημαντική διαπίστωση

	<p>περιφερειών, καθώς επίσης και όταν ο διαχωρισμός γίνεται ανά οικονομική δραστηριότητα. Αντίθετα, το μεγαλύτερο ποσοστό πολωτικών δυνάμεων φαίνεται να υπάρχει εντός, παρά μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων όταν ο διαχωρισμός γίνεται σε Έλληνες και αλλοδαπούς. Δηλαδή σε οικονομικό επίπεδο, είναι ισχυρότερες οι συνθήκες ανταγωνισμού των ομάδων, λόγω γεωγραφικής διαφοροποίησης και οικονομικής δραστηριότητας παρά λόγω υπηκοότητας (βλ. τμήμα 3.4.7).</p>	
15	<p>Η αριθμητική τιμή του συνθετικού δείκτη ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης με παράμετρο $\alpha=3$ είναι $PSYNTHinsufficient(2003)= 0.2730$. Από την παρατήρηση των προσδιοριστικών παραγόντων που συνθέτουν τον δείκτη προκύπτει ότι, σε απόλυτα επίπεδα, η διάσταση με την υψηλότερη αποστέρηση είναι αυτή της αδυναμίας κάλυψης βασικών αναγκών, ακολουθούμενη από τις ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, ενώ η αποστέρηση υλικών αγαθών και ανέσεων βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα (βλ. τμήμα 3.4.8.1)</p>	Σημαντική διαπίστωση
16	<p>Αντίστοιχα, η αριθμητική τιμή του συνθετικού δείκτη Αποκλεισμού και Έλλειψης Δυνατοτήτων Εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας με παράμετρο $\alpha=3$ είναι $PSYNTHexclusion(2003)= 0.1313$. Από την παρατήρηση των προσδιοριστικών παραγόντων που συνθέτουν τον δείκτη προκύπτει ότι, σε απόλυτα επίπεδα, η διάσταση με την υψηλότερη αποστέρηση είναι αυτή της χρηματοοικονομικής στενότητας, ενώ ακολουθεί η διάσταση της διαβίωσης σε νοικοκυριό με χαμηλή ένταση εργασίας με τελευταία αυτή της αδυναμίας πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας (βλ. τμήμα 3.4.8.2).</p>	Σημαντική διαπίστωση
17	<p>Από την περιγραφική εξέταση των τεταρτημορίων του πληθυσμού και των μεριδίων του συνολικού εισοδήματος που σε κάθε ένα από αυτά προκύπτει ότι με τα στοιχεία EU-SILC 2007 το φτωχότερο 25% του πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές που αντιστοιχούν στο 9.5% του συνολικού εισοδήματος (έναντι 8.9% σύμφωνα με τα στοιχεία EU-SILC</p>	Διαπίστωση μέσης σημασίας

	<p>2003), ενώ το πλουσιότερο 25% του πληθυσμού λαμβάνει εισοδηματικές ροές ίσες με το 47.8% του συνολικού εισοδήματος (έναντι 48.1% σύμφωνα με τα στοιχεία EU-SILC 2003). Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνεται από την εξέταση των αποτελεσμάτων όλων των μέτρων ανισότητας (βλ. τμήμα 3.5.1 & 3.5.2).</p>	
18	<p>Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη γεωγραφική διαίρεση της χώρας σε δεκατρείς περιφέρειες, το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι ότι η περιφέρεια με τις υψηλότερες εισοδηματικές ανισότητες είναι οι Ιόνιοι Νήσοι ακολουθούμενη από την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και την Δυτική Ελλάδα, ενώ η περιφέρειες με τις χαμηλότερες εισοδηματικές ανισότητες είναι η Θεσσαλία, η Στερεά Ελλάδα και η Δυτική Μακεδονία. Περισσότερο διαφωτιστικά είναι τα αποτελέσματα όταν αναλύεται η συνολική ανισότητα ανά βαθμό πυκνότητας του πληθυσμού. Στην περίπτωση αυτή, οι αραιοκατοικημένες περιοχές συνεισφέρουν σε σχετικά επίπεδα το μεγαλύτερο μέρος στην μέτρηση της συνολικής ανισότητας σε ποσοστό 43%, ακολουθούμενες από τις πυκνοκατοικημένες με ποσοστό σχετικής συνεισφοράς 33.86%. Επίσης, σε ποσοστό 93% η συνολική ανισότητα αφορά την εντός των ομάδων σχετική συνεισφορά. (βλ. τμήμα 3.5.2).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>
19	<p>Όταν λαμβάνεται υπ' όψιν η οικονομική δραστηριότητα παρατηρείται μια ποιοτική διαφοροποίηση σε σχέση με τα ευρήματα της EU-SILC 2003, με όρους ανισότητας χειροτέρευσε η θέση των οικονομικά μη ενεργών και βελτιώθηκε για τους άνεργους και τους συνταξιούχους ενώ παρέμεινε αμετάβλητη η σχετική θέση των εργαζομένων (βλ. τμήμα 3.5.2). Ωστόσο χρησιμοποιώντας τεχνικές ανάλυσης της συνολικής ανισότητας με τον δείκτη Γενικευμένης Εντροπίας ($GE, \theta=0$) προέκυψε ότι την μεγαλύτερη σχετική συνεισφορά στην συνολική ανισότητα έχουν οι εργαζόμενοι. Εξετάζοντας τα επίπεδα εισοδηματικών ανισοτήτων</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>

	<p>χωρίζοντας τον πληθυσμό ανάλογα με την υπηκοότητα του σε Έλληνες και αλλοδαπούς προκύπτει ότι η κατανομή του εισοδήματος για τους Έλληνες είναι πιο άνισα κατανεμημένη σε σχέση με τους αλλοδαπούς για όλα τα χρησιμοποιούμενα μέτρα. Σύμφωνα με την μέτρηση του κατά κεφαλήν ποσοστού φτώχειας και θέτοντας την γραμμή φτώχειας στο 60% του ΣΙΔΕ, η εκτίμηση για την έρευνα του 2007 είναι 0.200085 δηλαδή μειωμένη κατά 1% σε σχέση με την έρευνα του 2003(βλ. τμήμα 3.5.3). Από την διερεύνηση της γεωγραφικής διάστασης της εισοδηματικής φτώχειας, προκύπτει ότι η Δυτική Ελλάδα, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το Βόρειο Αιγαίο είναι οι περιφέρειες με τα μεγαλύτερα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι η κατάταξη των περιφερειών εξαρτάται σημαντικά από το μέτρο φτώχειας που έχει επιλεγθεί. Αντίθετα, και με πολύ μεγάλη διαφορά από την πιο φτωχή περιφέρεια στην Αττική στην Κρήτη και στην Θεσσαλία καταγράφονται τα χαμηλότερα επίπεδα φτώχειας και με την χρήση των τριών μέτρων που χρησιμοποιήθηκαν. Επίσης, τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι τα ποσοστιαία επίπεδα και το βάθος φτώχειας είναι διπλάσια στις αραιοκατοικημένες περιοχές σε σχέση με τις πυκνοκατοικημένες και της μέσης πυκνότητας περιοχές. Ειδικότερα, ο πληθυσμός που κατοικεί σε αραιοκατοικημένες περιοχές αντιπροσωπεύει το 47.2% του γενικού πληθυσμού με σχετική συνεισφορά στα συνολικά επίπεδα όλων των δεικτών σε ποσοστό 64%. Απεναντίας, ο πληθυσμός που κατοικεί σε πυκνοκατοικημένες, δηλαδή αστικές περιοχές, αποτελώντας το 39% του πληθυσμού αφορά το 26.6% των φτωχών πανελλαδικά. Τα ποσοστά για τον πληθυσμό που κατοικεί σε μέσης πυκνότητας περιοχές είναι 13.4% και 9.1% αντίστοιχα. (βλ. τμήμα 3.5.3).</p>	
20	Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2007 οι 6.4 εκ των 20 ποσοστιαίων μονάδων φτώχειας ή εναλλακτικά το 1/3 της	Σημαντική διαπίστωση

	<p>συνολικής φτώχειας προέρχεται από την πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων που εργάζονται, ενώ σχεδόν το ήμισυ της συνολικής φτώχειας προέρχεται από τον πληθυσμό που δεν είναι οικονομικά ενεργός (βλ. τμήμα 3.5.3).</p>	
21	<p>Τα στοιχεία από την έρευνα EU-SILC 2007 καταδεικνύουν ότι σε ποσοστό διπλάσιο από το γενικό επίπεδο αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας οι γεωργοί ακολουθημένοι από τους ανειδίκευτους αλιεργάτες και εργάτες αγροτικών εργασιών και συναφών επαγγελμάτων, ενώ στον αντίποδα βρίσκονται οι ανώτατοι δημόσιοι λειτουργοί και οι διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών (με απασχόληση από 10 πρόσωπα και πάνω). Η αντιπροσώπευση των επαγγελμάτων δείχνει σε ένα μεγάλο βαθμό ότι στην Ελλάδα δεν έχει γίνει η μετάβαση από τη αγροτική οικονομία στην βιομηχανοποιημένη στον βαθμό που έχει γίνει σε άλλες χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Η εντός εργασίας φτώχεια που συνδέεται άμεσα με χαμηλούς μισθούς ή χαμηλά κέρδη, με τη μη σταθερή εργασία, την μερική απασχόληση και την χαμηλή εξειδίκευση, καταδεικνύει την ύπαρξη ενός όχι καλά μελετημένου τρόπου οργάνωσης της αγοράς εργασίας και αποτελεί σήμερα ένα βασικό παράγοντα ως προς την διάχυση της φτώχειας. Επιπλέον, όπως δείχνουν τα αποτελέσματα, το πρόβλημα συνδέεται άμεσα με το υπάρχον φορολογικό σύστημα και εντείνεται από την έλλειψη μιας ουσιαστικής και καλά σχεδιασμένης κοινωνικής πολιτικής (βλ. τμήμα 3.5.3).</p>	<p>Σημαντική διαπίστωση</p>
22	<p>Τα νοικοκυριά που έχουν αρχηγό άτομο που έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση λαμβάνουν συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο του μέσου όρου, εν αντιθέσει με αυτά που ο αρχηγός είναι άτομο υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου (βλ. τμήμα 3.5.3).</p>	<p>Σημαντική διαπίστωση</p>
23	<p>Η κατηγοριοποίηση βάσει της εθνικότητας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και δείχνει τους αλλοδαπούς να αντιμετωπίζουν</p>	<p>Διαπίστωση μέσης</p>

	<p>υψηλότερα ποσοστά φτώχειας σε σχέση με τους ημεδαπούς. Αυτό είναι σχετικό και με το γεγονός ότι η συγκεκριμένη κατηγορία πληθυσμού ασκεί κατά κύριο λόγο επαγγέλματα χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση τα οποία προσφέρουν εξ' ορισμού χαμηλότερες αμοιβές. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι λόγω του προβλήματος της λαθρομετανάστευσης είναι σχεδόν βέβαιο ότι η συγκεκριμένη κατηγορία υποεκπροσωπείται στο δείγμα της έρευνας. (βλ. τμήμα 3.5.3).</p>	σημασίας
24	<p>Από την εξέταση ευρημάτων σε θέματα σχετικά με την οικονομική πόλωση προκύπτει ότι στη περίπτωση που ελέγχεται η αστικότητα, η κύρια οικονομική δραστηριότητα και η γεωγραφική διαφοροποίηση, ο βαθμός πόλωσης εμφανίζεται υψηλός μεταξύ και μικρότερος εντός των πληθυσμιακών ομάδων. Αντίθετα, όταν ο διαχωρισμός γίνεται βάσει της υπηκοότητας τα αποτελέσματα δείχνουν ότι ο βαθμός πόλωσης είναι υψηλότερος εντός παρά μεταξύ των δύο εξεταζόμενων ομάδων (βλ τμήμα 3.5.5).</p>	Διαπίστωση μέσης σημασίας
25	<p>Σύμφωνα με τον συνθετικό δείκτη Ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης της έρευνας του 2007, το 19.95% των ατόμων του πληθυσμού βρίσκεται σε δυσχερή θέση όσον αφορά βασικά στοιχεία μιας ασφαλούς και αξιοπρεπούς διαβίωσης (βλ. τμήμα 3.5.6.1.).</p>	Σημαντική διαπίστωση
26	<p>Σύμφωνα με τον συνθετικό δείκτη Αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων εξόδου από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας 2007, το 19.50% των ατόμων του πληθυσμού αντιμετωπίζει πολλαπλά προβλήματα αδυναμίας πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, χρηματοοικονομικής στενότητας και αποκλεισμού από την εργασία (βλ. τμήμα 3.5.6.2.).</p>	Σημαντική διαπίστωση
27	<p>Όπως προκύπτει από την εξέταση των αποτελεσμάτων της συγκριτικής ανάλυσης η μείωση της ανισότητας κατά την τετραετία 2002-2006 δεν ήταν σημαντική, τόσο από στατιστικής όσο και ουσιαστικής άποψης (βλ. τμήμα 3.7.1).</p>	Διαπίστωση μέσης σημασίας
28	<p>Στην περίπτωση της εξέτασης των διαφορών στα επίπεδα της</p>	Διαπίστωση

	εισοδηματικής φτώχειας παρατηρείται μικρή μείωση, η οποία αν και δεν είναι θεαματική διαφέρει σημαντικά από το μηδέν σε αντίθεση με την ανάλυση για τα επίπεδα της ανισότητας (βλ. τμήμα 3.7.2.).	μέσης σημασίας
29	Η μεταβολή στα επίπεδα πώλωσης είναι μεν αρνητική αλλά ουσιαστικά είναι ελάχιστη(βλ. τμήμα 3.7.3.).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
30	Ο συνθετικός δείκτης του ανεπαρκούς επιπέδου διαβίωσης μεταξύ των ετών 2002-20011 (έρευνες EU-SILC 2003-2012) εμφανίζει μια μορφή παρόμοια με του λατινικού γράμματος U. Η κατάσταση εμφάνισε ραγδαία επιδείνωση για τα έτη αναφοράς 2010 - 2012 με αύξηση κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες. Στην ουσία εξανεμίστηκε όλη η οικονομική πρόοδος που είχε συντελεστεί στην χώρα την προηγούμενη δεκαετία (βλ. τμήματα 3.6.και 3.7.4).	Σημαντική διαπίστωση
31	Όσον αφορά στον συνθετικό δείκτη αποκλεισμού και έλλειψης δυνατοτήτων εξόδου από την φτώχεια, παρατηρείται σταθερή βελτίωση της τιμής του στις τρεις πρώτες φάσεις της έρευνας και ραγδαία επιδείνωση για τα έτη αναφοράς 2010 - 2012. (βλ. τμήματα 3.6.και 3.7.4).	Σημαντική διαπίστωση
32	Σύμφωνα με όλους τους δείκτες για την περίοδο 2002-2006 υπήρξε μεγέθυνση υπέρ των φτωχών σύμφωνα με τον απόλυτο ορισμό της έννοιας. Αυτό είναι ένα συμπέρασμα που είχε εξαχθεί και από την προηγούμενη ανάλυση κατά τον υπολογισμό των δεικτών φτώχειας, όπου υπενθυμίζεται ότι υπήρξε ποσοτική βελτίωση σε όλα τα μονοδιάστατα μέτρα φτώχειας. Ωστόσο, όταν εξετάζεται η έννοια υπό την σχετική της θεώρηση, τότε τα αποτελέσματα δεν είναι το ίδιο ξεκάθαρα καθώς μόνο οι δύο από τους τρεις σχετικούς δείκτες καταδεικνύουν ότι υπήρξε ωφέλεια για τους φτωχούς σε υψηλότερο ποσοστό από τους μη φτωχούς (βλ. τμήμα 3.8).	Σημαντική διαπίστωση
33	Η κατάσταση σε θέματα εκπαίδευσης κατά την τελευταία δεκαετία, τόσο σε ποσοστά ατόμων που έχουν ολοκληρώσει	Σημαντική διαπίστωση

	<p>τριτοβάθμια εκπαίδευση όσο και σε ποσοστά ατόμων που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση, εμφάνισε σημαντική βελτίωση. Ειδικότερα, ο πρώτος δείκτης ο οποίος αποτελεί και δείκτη της στρατηγικής της ΕΕ «Ευρώπη 2020» μεταξύ των ετών 2003 και 2013 έχει εμφανίσει βελτίωση της τάξης του 48%. Επίσης, ο δείκτης του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση εμφανίζει μείωση της τάξης του 27,2%.</p>	
--	--	--

5.5 Διαπιστώσεις από την διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου και των πολιτικών για την προστασία από τους κινδύνους του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων και της φτώχειας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ελλάδας.

α/α	Διαπίστωση	Αξιολόγηση
1	<p>Η έννοιες της κοινωνικής προστασίας, της ισότητας καθώς και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της ευρωπαϊκής πολιτικής (βλ. τμήμα 4.1).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>
2	<p>Στην Ευρώπη έχουν γίνει σημαντικά βήματα σε θεσμικό επίπεδο για την αντιμετώπιση των κινδύνων από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτά αφορούν κυρίως εργαλεία άσκησης πολιτικών οριζόντιας εφαρμογής, κάθετους μηχανισμούς καθώς και δομές τεχνικής υποστήριξης των κοινοτικών δράσεων (βλ. τμήματα 4.3.1 έως 4.3.3).</p>	<p>Διαπίστωση ήσσονος σημασίας</p>
3	<p>Οι υπάρχουσες ευρωπαϊκές πολιτικές επικεντρώνονται κυρίως σε θέματα αποκλεισμού και διάκρισης και λιγότερο σε θέματα απασχόλησης, εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης. Αυτά αποτελούν περισσότερο θέματα των Κρατών Μελών της Ένωσης. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία και τα Ταμεία Συνοχής αποτελούν βασικά μέσα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, των επενδύσεων και της ανάπτυξης. Για τον λόγο αυτόν σχεδιάζεται ενδυνάμωση του ρόλου τους. (βλ. τμήμα 4.4).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>
4	<p>Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού στο πεδίο της κοινωνικής</p>	<p>Διαπίστωση</p>

	προστασίας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, αποτελεί μια διαδικασία οργάνωσης και υποστήριξης των εθνικών στρατηγικών σε μια κοινή βάση με σκοπό την επίτευξη συμφωνημένων, από τα κράτη μέλη, κοινών αντικειμενικών σκοπών και καλών πρακτικών (βλ. τμήμα 4.4).	μέσης σημασίας
5	Η ΑΜΣ περιλαμβάνει τεχνικές παρακολούθησης και αξιολόγησης των εθνικών δράσεων χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση κριτήρια και δείκτες μέτρησης ποιοτικού ή ποσοτικού χαρακτήρα καθώς και διαδικασίες ανταλλαγής στοιχείων. Πρόκειται για μια ευέλικτη μέθοδο, που επιτρέπει την ανταλλαγή εμπειριών και τον συντονισμό δράσεων με τρόπο και σε βαθμό κατάλληλο για την εκάστοτε πολιτική (βλ. τμήμα 4.5).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
6	Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού σε θέματα κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ένταξης, δείχνουν ότι η διαδικασία αυτή αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Ωστόσο, έχουν διαφανεί και αρνητικά στοιχεία που αφορούν την μικρή αξιοποίηση του δυναμικού της μεθόδου, καθώς βασίζεται στην εθελοντική συνεργασία των Κρατών Μελών, την περιορισμένη συμμετοχή στη διαδικασία των κοινωνικών εταίρων και τον παραγκωνισμό της κοινοτικής μεθόδου νομοπαρασκευαστικού έργου (βλ. τμήμα 4.6).	Σημαντική διαπίστωση
7	Για την επίτευξη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε να συγκεντρωθούν τα παλαιά προγράμματα κοινοτικών πολιτικών σε ένα ενιαίο πρόγραμμα με την ονομασία PROGRESS, όπου θα επικουρείται από μία μόνο επιτροπή, αντί για τις τέσσερις προϋπάρχουσες στους τομείς της απασχόλησης, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της κοινωνικής προστασίας, της προώθησης της ισότητας των φύλων και της αρχής της μη διάκρισης (βλ. τμήμα 4.8).	Διαπίστωση μέσης σημασίας
8	Στην Ελλάδα παρατηρείται χαμηλή αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής, σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές	Διαπίστωση υψίστης

	<p>χώρες. Επιπλέον, στην Ε.Ε. των 27, η Ελλάδα βρίσκεται στην 24η θέση όσον αφορά στο ποσοστό χρηματοδότησης προγραμμάτων ενίσχυσης της απασχόλησης, ενώ οι δαπάνες κοινωνικού χαρακτήρα αφορούν κυρίως επιδόματα Σε σχέση με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές στην Ελλάδα αυτό που προκύπτει ως συμπέρασμα είναι ότι υπάρχει έλλειψη καθολικότητας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, ενώ παράλληλα παρατηρείται μεγάλης έκτασης κατακερματισμός των πολιτικών και πλήρης αδυναμία δημιουργίας ενός αποτελεσματικού δικτύου ασφαλείας μέσω ενός καθεστώτος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος από το Κράτος για όλους τους πολίτες που βρίσκονται σε ανάγκη. Τα υπάρχοντα μέτρα είναι πολύπλοκα και εξαιρούν κυρίως αυτούς που επιθυμούν να εργαστούν αλλά είτε δεν είχαν σχέση εξαρτημένης εργασίας στο παρελθόν, είτε έχουν ξεπεράσει το χρονικό όριο ανεργίας που έχει προβλεφθεί από την νομοθεσία. Επίσης, ένα σοβαρό σφάλμα που γίνεται είναι το γεγονός ότι για την επίτευξη του ίδιου στόχου εμπλέκονται διαφορετικοί φορείς και διοικητικές δομές (βλ. τμήμα 4.9).</p>	<p>σημασίας που χρήζει άμεσων ενεργειών</p>
9	<p>Κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι από την Ε.Ε τίθενται φιλόδοξοι στόχοι για το μέλλον. Όσον αφορά στην Ελλάδα, λόγω της πρωτοφανούς κρίσης στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, οι δυνατότητες άσκησης πολιτικών κοινωνικής προστασίας περιορίστηκαν δραματικά σε μια χρονική περίοδο που είναι αυτονόητο ότι χρειάζονται περισσότερο. Έτσι, σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον το Ελληνικό Κράτος πρέπει να καταβάλλει την μεγαλύτερη δυνατή προσπάθεια διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής και του βιοτικού επιπέδου κυρίως αυτών που το έχουν μεγαλύτερη ανάγκη (βλ. τμήμα 4.10).</p>	<p>Διαπίστωση μέσης σημασίας</p>

5.6 Προτάσεις Πολιτικής

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις παραπάνω διαπιστώσεις, ως μέσα επίτευξης των στόχων της ευημερίας του πληθυσμού, της ενδυνάμωσης του αισθήματος κοινωνικής δικαιοσύνης και της διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής, προτείνονται τα εξής:

Πρώτον, καθώς τα φαινόμενα που εξετάζει η παρούσα διατριβή είναι πολυδιάστατα και εξαιρετικά σύνθετα, σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει η οικονομική πολιτική, η πολιτική για την απασχόληση και την κοινωνική πρόνοια να θεωρούνται ως ξεχωριστά πεδία. Αντιθέτως, οι πολιτικές αποφάσεις αντιμετώπισης αυτών των φαινομένων θα πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας ενιαίας πολιτικής, η οποία ως κύριο στόχο θα έχει την ανάπτυξη, την ευημερία όλων των πολιτών και την αποτελεσματική διαχείριση των ανθρώπινων και φυσικών πόρων της κοινωνίας. Αυτή η ενιαία αντιμετώπιση του ζητήματος που προτείνεται εδώ, εκτός από εθνικό θέμα, είναι και θέμα που θα πρέπει να απασχολήσει ακόμη περισσότερο την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς μόνο εν μέρει έχει αντιμετωπισθεί. Παράλληλα, είναι σαφές ότι η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική μεγέθυνση για όλους και την αύξηση της απασχόλησης, με την ταυτόχρονη άσκηση αποτελεσματικότερων πολιτικών για ποιοτική εκπαίδευση, περισσότερη παροχή κοινωνικής φροντίδας, βελτίωση των συνθηκών στέγασης καθώς και παροχή ποιοτικών υπηρεσιών υγείας. Επιπλέον, καθώς είναι βέβαιο ότι η επόμενη δεκαετία θα χαρακτηρίζεται από μειωμένη κρατική χρηματοδότηση, είναι απαραίτητο οι πολιτικές να επανασχεδιαστούν με γνώμονα την μέγιστη αποτελεσματικότητα. Συνοψίζοντας, η βελτίωση της ποιότητας διακυβέρνησης στα πλαίσια μιας ενιαίας αναπτυξιακής στρατηγικής, είναι κρίσιμης σημασίας για την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των κοινωνικών δαπανών με απώτερο στόχο την αύξηση του οφέλους για το κοινωνικό σύνολο και την μείωση του οικονομικού κόστους.

Δεύτερον, προκειμένου η ανάλυση των εξεταζομένων φαινομένων να συμπεριλαμβάνει και πτυχές που δεν εξετάζονται συνήθως στις σχετικές μελέτες, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα επίπεδα της οικονομικής πόλωσης. Αυτό θα έχει αναμφίβολα ως αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται καλύτερη παρακολούθηση των επιπέδων της κοινωνικής συνοχής.

Τρίτον, στην επιστημονική έρευνα και την γενικότερη πολιτική συζήτηση θα πρέπει να αποκτήσει κεντρική θέση η εξέταση της έννοιας της μεγέθυνσης υπέρ των φτωχών, καθώς αποτελεί μέγιστο ζήτημα δικαιοσύνης και ισότητας.

Τέταρτον, συμπληρωματικά με τα άλλα εισοδηματικά μέτρα των εξεταζομένων φαινομένων πρέπει να συμπεριλαμβάνονται κατάλληλοι συνθετικοί δείκτες, όπως αυτοί που προτείνονται στην παρούσα μελέτη, για την πληρέστερη ταυτοποίηση και ακριβέστερη μέτρηση των πολλαπλών πτυχών των φαινομένων.

Πέμπτον, η εξάλειψη των διαφορών στις οικονομικές ευκαιρίες και στην ποιότητα ζωής που απολαμβάνουν ο αστικός πληθυσμός και ο πληθυσμός της υπαίθρου, στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης, είναι ένα θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί, όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Η αντιμετώπιση των γεωγραφικών ανισοτήτων αναμένεται να συμβάλει πολύ στην μείωση της φτώχειας, ενώ παράλληλα αναμένεται ότι θα καταπολεμηθεί η ανεργία και θα βελτιωθεί η απασχόληση.

Έκτον, πρέπει να επιτευχθεί περαιτέρω ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού. Όπως φάνηκε από την σχέση εισοδημάτων και επιπέδου εκπαίδευσης, η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου και η επαρκής εξειδίκευση αναμένεται να βελτιώσει τις απολαβές των εργαζομένων. Το εθνικό σύστημα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης θα πρέπει να βελτιωθεί καθώς είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσει σημαντική, αν όχι την μοναδική, διέξοδο από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας, της ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπλέον, για τον σκοπό αυτόν κρίνεται απαραίτητο να ενισχυθούν οι διασυνδέσεις του εκαπιδευτικού συστήματος και της αγοράς εργασίας.

Έβδομον, ουσιαστική σημασία για τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης αλλά και για την ανάπτυξη του αισθήματος δικαιοσύνης έχει η δραστική καταπολέμηση των διακρίσεων σε θέματα φύλου. Αυτού του τύπου οι διακρίσεις στερούν από ορισμένα άτομα τις ευκαιρίες και τα δικαιώματα που είναι διαθέσιμα σε άλλα άτομα. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να ενισχυθούν άμεσα οι πολιτικές προώθησης της ισότητας των φύλων και η βελτίωση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου.

Όγδοον, οι ευάλωτες ομάδες πρέπει να αποκτήσουν επαρκή πρόσβαση στην τραπεζική πίστη, με ένα καλά οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο που θα αποτρέπει την υψηλή έκθεση σε δανεισμό για καταναλωτικούς σκοπούς αλλά αντίθετα θα είναι προσανατολισμένο στην παραγωγή. Αυτό αναμένεται να αυξήσει την ανάπτυξη της μικρής επιχειρηματικότητας που με τη σειρά της θα βοηθήσει την απασχόληση και συνεπώς αναμένεται να αμβλυνθούν σημαντικά τα εξεταζόμενα προβλήματα.

Ένατον, καθώς υπάρχει ανάγκη για αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων της ελληνικής οικονομίας που προορίζονται για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, είναι απαραίτητη η πλήρης εκμετάλλευση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων και των Ταμείων Συνοχής της Ένωσης δεδομένου ότι μπορούν να διαδραματίσουν τον ρόλο βασικών εργαλείων για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, των επενδύσεων και της ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Δέκατον, η ενσωμάτωση στην Ελληνική πολιτική φαρέτρα όλων των καλών πρακτικών που έχουν εφαρμόσει άλλα Κράτη Μέλη σε θέματα αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, αναμένεται να αποδώσει τα μέγιστα προς αυτή την κατεύθυνση. Συνεπώς, η δημιουργία επαρκών δικτύων ασφαλείας και ενός ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος για αυτούς που το έχουν πραγματικά ανάγκη πρέπει να αποτελέσει θέμα πρώτης προτεραιότητας. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι η ανάπτυξη τέτοιων μηχανισμών, θα πρέπει απαραίτητως να διέπεται από τις αρχές της διαφάνειας, της απλότητας και της αποτελεσματικότητας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ Ι

Αξιώματα περί της οικονομικής ανισότητας και ευημερίας.

Προκειμένου είναι εφικτή η σύγκριση εισοδηματικών κατανομών αλλά και για να επιλεγούν τα κατάλληλα μέτρα ανισότητας, γίνεται μια αξιωματική προσέγγιση των επιθυμητών ιδιοτήτων που θα πρέπει να έχουν αυτά τα μέτρα. Ακολουθώντας την ανάλυση του F.A. Cowell (2000), η διάταξη της ανισότητας ορίζεται ως μια ολοκληρωμένη και μεταβατική⁷⁸ διμερής σχέση \succsim στο \mathcal{F} . Εάν η εν λόγω διάταξη είναι συνεχής μπορεί να παρασταθεί ως μια συνάρτηση $I: \mathcal{F} \rightarrow \mathcal{R}$. Δηλαδή, ο συμβολισμός $F \succsim G$ σημαίνει ότι η F είναι τουλάχιστον τόσο άνηση όσο η G . Από εδώ συνάγονται δύο σχέσεις:

- ii. Η σχέση της απόλυτης ανισότητας, \succ , η οποία ορίζεται ως:

$$F \succ G \Leftrightarrow F \succsim G \text{ αλλά όχι } G \succsim F$$

- iii. Η σχέση της αδιαφορίας, \sim , η οποία ορίζεται ως:

$$F \sim G \Leftrightarrow F \succsim G \text{ και } G \succsim F$$

Ομοίως, μπορεί να εκφρασθεί ο τρόπος διάταξης της κοινωνικής ευημερίας στα οικονομικά της ωφέλειας (Mas-Collel, Whinston and Green 1995). Μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας (ΣΚΕ) μπορεί να παρασταθεί ως μια συνάρτηση $\mathcal{W}: \mathcal{F} \rightarrow \mathcal{R}$, ενώ η διάταξη ορίζεται με \succsim^w στο \mathcal{F} .

Έχοντας καθορίσει τον τρόπο αποτύπωσης της διάταξης, μπορούν στην συνέχεια να παρατεθούν οι επιθυμητές ιδιότητες που έχουν αναπτυχθεί στην βιβλιογραφία και χρειάζονται οι ερευνητές για την σύγκριση κατανομών στο πλαίσιο της μέτρησης της ανισότητας:

⁷⁸ Η ιδιότητα της ολοκλήρωσης σημαίνει ότι: $\forall F, G \in \mathcal{F}$, έχουμε: $F \succsim G$ ή $G \succsim F$ ή και τα δύο, ενώ, η ιδιότητα της μεταβατικότητας σημαίνει ότι: $\forall F, G, K \in \mathcal{F}$ εάν $F \succsim G$ και $G \succsim K$, τότε $F \succsim K$.

- Αρχή της ανωνυμίας (*anonymity*) ή αρχή της συμμετρίας (*symmetry*).

$$(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n) \sim_I (x_2, x_1, x_3, \dots, x_n) \sim_I (x_1, x_3, x_2, \dots, x_n), \dots$$

Η παραπάνω αρχή συνεπάγεται ανεξαρτησία ως προς τα προσωπικά χαρακτηριστικά των μελών του πληθυσμού και δηλώνει ότι όλες οι εισοδηματικές αντιμεταθέσεις είναι, από την άποψη της κατανομής συχνότητας, ισοδύναμες.

- Αρχή του πληθυσμού (*population principle*) (Dalton 1920).

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) \sim_I (x_1, x_1, x_2, x_2, \dots, x_n, x_n) \sim_I \dots \sim_I (\underbrace{x_1, x_1, x_1}_m, \underbrace{x_2, x_2, x_2}_m, \dots, \underbrace{x_n, x_n, x_n}_m), \dots$$

Η αρχή του πληθυσμού δηλώνει ότι μια εισοδηματική κατανομή είναι ισοδύναμη με μια άλλη όπου ο αριθμός των ατόμων μεταβάλλεται κατά την ίδια αναλογία.

Τα δύο αυτά αξιώματα επιτρέπουν την χρήση κατανομών της μορφής F. Επίσης, επιτρέπουν τον ορισμό της ίσης κατανομής:

$$H^{(x^*)}(x) = \begin{cases} 1 & \text{εάν } x \geq x^* \\ 0 & \text{σε άλλη περίπτωση} \end{cases} \quad (\text{Π.2.0})$$

- Αρχή των μεταβιβάσεων (*Principle of transfers*) (Dalton 1920) (Pigou 1912).

Η εν λόγω αρχή δηλώνει ότι $G \succsim_I F$ εάν η G μπορεί να δημιουργηθεί από την F μέσω μιας προοδευτικής μεταβίβασης (*mean preserving spread*). Με άλλα λόγια, μια μεταβίβαση εισοδήματος από ένα φτωχό άτομο σε ένα πλούσιο άτομο, αυξάνει την ανισότητα. Αυτό μπορεί να παρασταθεί σύμφωνα με την σχέση (1) ως εξής: Θεωρούμε μια κατανομή $x_A = (x_1, \dots, x_i, \dots, x_j, \dots, x_n)$ και έναν αριθμό δ όπου $0 < \delta < x_i \leq x_j$. Από την κατανομή x_A μπορούμε να δημιουργήσουμε μια κατανομή $x_B = (x_1, \dots, x_i - \delta, \dots, x_j + \delta, \dots, x_n)$. Σύμφωνα με την αρχή των μεταβιβάσεων κατατάσσουμε την x_B ως περισσότερο άνιση από την x_A . Η αρχή των μεταβιβάσεων διακρίνεται σε ασθενή, όπου γενικά έχουμε μεταβολή της ανισότητας, άσχετα με το βαθμό της μείωσης αυτής, και σε ισχυρή, όπου η μεταβολή της ανισότητας εξαρτάται από την απόσταση μεταξύ των εισοδημάτων των ατόμων ανάμεσα στα οποία λαμβάνει χώρα η μεταβίβαση.

- Αξίωμα της μονοτονικότητας (*monotonicity*).

$G \succ_W F$ εάν η κατανομή G είναι δυνατόν να εξαχθεί από μια κατανομή F όπου έχει λάβει χώρα μια δεξιά μετατόπιση. Στο πλαίσιο της πρώτης εισοδηματικής προσέγγισης, παρίσταται ως εξής: θεωρούμε μια κατανομή $x_A = (x_1, \dots, x_i, \dots, x_n)$ και έναν αριθμό δ όπου $\delta > 0$. Από την κατανομή x_A μπορούμε να δημιουργήσουμε μια κατανομή $x_B = (x_1, \dots, x_i + \delta, \dots, x_n)$. Σύμφωνα με το αξίωμα της μονοτονικότητας η ευημερία είναι μεγαλύτερη στην x_B σε σχέση με την x_A .

- Ανεξαρτησία ως προς τις μονάδες μέτρησης (*scale independence*).

Ως $F^{(+k)}$ ορίζεται η κατανομή που προέρχεται από την F κατόπιν μιας μετακίνησης $k \in \mathcal{R}$: $F^{(+k)}(x) = F(x-k)$, και $F^{(\times k)}$ την κατανομή που προέρχεται από την F κατόπιν αναδιαμόρφωσης της εισοδηματικής μεταβλητής λόγω πολλαπλασιασμού της με ένα

$$\text{βαθμωτό } k \in \mathcal{R}_+: F^{(\times k)}(x) = F\left(\frac{x}{k}\right)$$

Δεδομένων, $F, G \in \mathcal{F}(\mu)$ εάν $G \succ_I F$ τότε $G^{(\times k)} \succ_I F^{(\times k)}$. Εναλλακτικά, το εν λόγω αξίωμα δηλώνει ότι εάν τα εισοδήματα όλων των μελών ενός πληθυσμού μεταβληθούν κατά την ίδια αναλογία η ανισότητα δεν αλλάζει. Σύμφωνα με τον Μητράκο (2005) «Η ιδιότητα αυτή καθιστά δυνατή τη σύγκριση της ανισότητας μεταξύ διαφορετικών χωρών, και επιπλέον, διευκολύνει τις διαχρονικές συγκρίσεις των κατανομών, αφού δεν είναι αναγκαίο να μετατραπούν τα εισοδήματα σε σταθερές τιμές αναζητώντας τον κατάλληλο αποπληθωριστή. Ωστόσο, η ιδιότητα αυτή είναι περιοριστική και προϋποθέτει ότι η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, που βρίσκεται πίσω από το δείκτη ανισότητας, είναι ομογενής πρώτου βαθμού ως προς το διάνυσμα των εισοδημάτων».

- Διασπασιμότητα (*decomposability*)

Δεδομένων, $F, G, K \in \mathcal{F}(\mu)$ και $\delta \in [0,1]$ τότε η σχέση $G \succ_I F$ συνεπάγεται ότι $[1-\delta]G + \delta K \succ_I [1-\delta]F + \delta K$. Αυτό σημαίνει ότι εάν η ίδια κατανομή K αναμιγνύεται με F και G (όπου όλες έχουν τον ίδιο μέσο) τότε η διάταξη του αποτελέσματος της μίξης εξαρτάται μόνο από την διάταξη των F και G .

Ιεράρχηση κατανομών.

Για την συγκριτική ανάλυση και την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις εισοδηματικές κατανομές μια ιδιαίτερα χρήσιμη έννοια είναι αυτή της ιεράρχησης. Ειδικότερα, η ιεράρχηση των εισοδηματικών κατανομών διακρίνεται σε πρώτης και δεύτερης τάξης κυριαρχία. Προτού όμως αναλυθούν οι ανωτέρω έννοιες, είναι χρήσιμο σε αυτό το σημείο να παρατεθεί μια ειδική ΣΚΕ και η οποία ονομάζεται στη βιβλιογραφία ως αθροιστικά διαχωρίσιμη ΣΚΕ

$$W(F) = \int u(x)dF(x) \quad (\text{Π.2.1})$$

όπου $u : X \rightarrow \mathcal{R}$ είναι μια *συνάρτηση αξιολόγησης* των ατομικών εισοδημάτων. Μια υποκατηγορία η οποία ονομάζεται M_1 αυτού του είδους των ΣΚΕ αφορούν αυτές όπου η u είναι αύξουσα και μια δεύτερη M_2 , η οποία είναι υποκατηγορία της M_1 , όπου η u είναι επιπροσθέτως κοίλη.

Πρώτης τάξεως κυριαρχία.

Σύμφωνα με αυτήν την θεωρητική κατασκευή, εάν σε μια κατανομή ορισμένα άτομα αυξάνουν το εισόδημα τους και κανενός δεν μειώνεται, τότε η κοινωνική ωφέλεια αυξάνεται.

Έτσι, σύμφωνα με το θεώρημα (Quirk and Saposnik 1962), (Saposnik 1981, 1983) ισχύει:

$$G \succeq_{\sim}^q F \text{ εάν και μόνο εάν, } W(G) \geq W(F) \forall (W \in M_1)$$

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Cowell (2000, σελ. 103), το κριτήριο της πρώτης τάξεως κυριαρχίας συχνά δεν επαρκεί στις εφαρμογές, καθώς δεν ενσωματώνει την αρχή των μεταβιβάσεων. Για τον λόγο αυτόν, στην βιβλιογραφία έχει αναπτυχθεί ένα ισχυρότερο κριτήριο, το οποίο παρατίθεται στη συνέχεια.

Δεύτερης τάξεως κυριαρχία.

Όπως και στην περίπτωση της κυριαρχίας πρώτης τάξεως, ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση και σύγκριση κατανομών είναι η *αθροιστική εισοδηματική συνάρτηση*. Ειδικότερα, για όλα τα $F, G \in \mathcal{F}$ και για όλα τα $0 \leq q \leq 1$ η αθροιστική εισοδηματική συνάρτηση ορίζεται ως:

$$C(F; q) = \int_{\underline{x}}^{Q(F; q)} x dF(x) \quad (\text{Π.2.2})$$

Σημειώνεται ότι, $C(F; 0) = 0$, $C(F; 1) = \mu(F)$ και για δεδομένο $F, \in \mathcal{F}$, το γράφημα της $C(F; q)$ σε σχέση με q περιγράφει την *Γενικευμένη Καμπύλη Lorenz - Generalized Lorenz Curve (GLC)*, η οποία αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την ευημερία από ατομικά εισοδηματικά δεδομένα. Η βασική ιδιότητα της C συνοψίζεται στο επόμενο θεώρημα:

$$\forall F, G \in \mathcal{F} : G \succsim_c F \text{ εάν και μόνο εάν, } W(G) \geq W(F) \forall (W \in M_2)$$

Ένα άλλο στενά συνδεδεμένο και πολύ σημαντικό εργαλείο είναι η συμβατική ή αλλιώς *σχετική καμπύλη Lorenz - Relative Lorenz Curve (RLC)* για την εξαγωγή της οποίας χρειάζεται πρώτα να παραθέσουμε την διάταξη Lorenz

$$L(F; q) = \frac{C(F; q)}{\mu(F)} \quad (\text{Π.2.3})$$

Η (RLC) λαμβάνεται από το γράφημα της $L(F; q)$ σε σχέση με τα q .

Επιπλέον της *Σχετικής Καμπύλης Lorenz*, έχει αναπτυχθεί και η *Απόλυτη Καμπύλη Lorenz - Absolute Lorenz Curve (ALC)*, η οποία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για συγκρίσεις κατανομών που περιέχουν και αρνητικά εισοδήματα.

$$A(F; q) = C(F; q) - q\mu(F) \quad (\text{Π.2.4})$$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ II

Μέτρα φτώχειας.

Αξιώματα σχετικά με τα μέτρα φτώχειας.

Σύμφωνα με τον Watts (1968) ένα μέτρο φτώχειας είναι μια συνάρτηση των ατομικών εισοδημάτων και της γραμμής φτώχειας. Έτσι, δεδομένου ενός μέτρου $P(F,z)$ και της γραμμής φτώχειας, κάθε εισοδηματική κατανομή προσδιορίζεται από έναν αριθμό, τον δείκτη φτώχειας. Αυτός ο αριθμός δηλώνει την έκταση ή αλλιώς το επίπεδο της φτώχειας.

Έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 τα πιο διαδεδομένα μέτρα ήταν το κατά κεφαλήν ποσοστό φτώχειας⁷⁹ (head-count ratio) και το ποσοστό εισοδηματικού χάσματος (income-gap ratio). Το πρώτο μέτρο αποτυπώνει το ποσοστό του αριθμού των ατόμων με εισόδημα $x_i < z$, σε σχέση με το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού n :

$$P_H = F(z) = \int_0^z dF(x) = \int I[x < z] dF(x) \quad (\text{Π.2.27})$$

όπου $I[\cdot]$ είναι η συνάρτηση δείκτης, που λαμβάνει την τιμή της μονάδας εάν η συνθήκη εντός της αγκύλης ικανοποιείται και μηδέν σε άλλη περίπτωση.

Το δεύτερο ευρέως χρησιμοποιούμενο μέτρο είναι το μέσο χάσμα φτώχειας, το οποίο αποτελεί την μέση εισοδηματική υστέρηση σε σχέση με τη γραμμή φτώχειας

$$\mu^g(z) = \int_0^1 g(F; q, z) dq \quad (\text{Π.2.28})$$

Το πλεονέκτημα των δύο αυτών μέτρων είναι η απλότητα στην κατανόηση των αποτελεσμάτων που εξάγουν. Από την άλλη μεριά, όπως έδειξε ο Sen (1976) και τα δύο αυτά μέτρα παραβιάζουν μια ή και τις δύο από τα παρακάτω αρχές, τις οποίες αναφέραμε και πρωτύτερα κατά την εξέταση της ανισότητας και οι οποίες κατ'αντιστοιχία για την εξέταση της φτώχειας αναφέρουν τα εξής:

- *Ασθενές αξίωμα της μονοτονικότητας (weak monotonicity axiom)* (Sen (1976)). $P(F(x),z) > P(F(y),z)$ όταν η $F(x)$ λαμβάνεται από την $F(y)$ μέσω μιας ελάττωσης στο εισόδημα ενός φτωχού ατόμου. Δηλαδή, το αξίωμα αυτό διασφαλίζει ότι μια μείωση

⁷⁹ βλ. Abel-Smith and Townsend (1965), Atkinson (1969) και Fiegehen, Lansley and Smith (1977).

στο εισόδημα ενός ατόμου το οποίο βρίσκεται κάτω από την γραμμή φτώχειας, *ceteris paribus*, πρέπει να αυξάνει το επίπεδο φτώχειας.

- *Ισχυρό αξίωμα της μονοτονικότητας (strong monotonicity axiom)* (Donaldson and Weymark (1986))

$P(F(x),z) < P(F(y),z)$ όταν η $F(x)$ λαμβάνεται από την $F(y)$ λόγω μιας αύξησης στο εισόδημα ενός φτωχού ατόμου. Μια αύξηση στο εισόδημα ενός ατόμου το οποίο βρίσκεται κάτω από την γραμμή φτώχειας, *ceteris paribus*, πρέπει να μειώνει το επίπεδο φτώχειας. Πρέπει να σημειωθεί ότι, τα αξιώματα της ισχυρής και ασθενούς μονοτονικότητας δεν είναι ισοδύναμα. Η ισχυρή μονοτονικότητα συνεπάγεται την ασθενή εκδοχή, ενώ το αντίστροφο δεν ισχύει πάντοτε. Εντούτοις, η ασθενής μονοτονικότητα σε συνδυασμό με το αξίωμα της συνέχειας (δηλ. ότι το μέτρο της φτώχειας είναι μια συνεχής συνάρτηση του εισοδήματος) συνεπάγεται την ισχυρή μονοτονικότητα (βλ. Zheng, 1997, σελ 131).

- *Αρχή των μεταβιβάσεων (Principle of transfers)* (Sen (1976)).

Το τρίτο αξίωμα που αναφέρει ο Sen, έχει τις ρίζες του στην βιβλιογραφία της εξέτασης της ανισότητας και συγκεκριμένα προέρχεται από τα θεμέλια που έθεσαν οι (Dalton 1920) και (Pigou 1912). Σύμφωνα με αυτό το αξίωμα, μια καθαρή μεταβίβαση από ένα άτομο που βρίσκεται κάτω από την γραμμή φτώχειας σε ένα άλλο το οποίο βρίσκεται σε ανώτερη εισοδηματική κλίμακα -το οποίο όμως είναι επίσης φτωχό- πρέπει να αυξάνει το συνολικό επίπεδο φτώχειας. Συνεπώς, ένα μέτρο φτώχειας που ικανοποιεί την αρχή των μεταβιβάσεων, επιδεικνύει ευαισθησία στην αναδιανομή του εισοδήματος εντός του φτωχού συνόλου του πληθυσμού. Επιπλέον στη βιβλιογραφία, η αρχή των μεταβιβάσεων μπορεί να διαχωριστεί στις παρακάτω εκδοχές:

- *Αξίωμα της ελάχιστης μεταβίβασης (Minimal Transfer Axiom)*

$P(F(x),z) < P(F(y),z)$ [$P(F(x),z) > P(F(y),z)$] όταν η $F(x)$ λαμβάνεται από την $F(y)$ μέσω μιας προοδευτικής [αφαιρετικής] μεταβίβασης μεταξύ δύο φτωχών ατόμων, όπου κανείς δεν περνά την γραμμή φτώχειας ως αποτέλεσμα της μεταβίβασης αυτής. Με

άλλα λόγια, το αξίωμα αυτό απαιτεί από τον δείκτη φτώχειας να μειώνεται όταν ένας φτωχός με ανώτερο εισόδημα από έναν άλλο φτωχό μεταβιβάζει ένα χρηματικό ποσό στον δεύτερο.

- *Ασθενές Αξίωμα των μεταβιβάσεων (Weak Transfer Axiom)*

$P(F(x),z) < P(F(y),z)$ [$P(F(x),z) > P(F(y),z)$] όταν η $F(x)$ λαμβάνεται από την $F(y)$ μέσω μιας προοδευτικής [αφαιρετικής] μεταβίβασης όπου τουλάχιστον ο αποδέκτης [μεταβιβαστής] είναι φτωχός, και κανείς δεν περνά την γραμμή φτώχειας ως αποτέλεσμα της μεταβίβασης αυτής. Το αξίωμα αυτό αίρει τον περιορισμό του προηγούμενου αξιώματος της ελάχιστης μεταβίβασης, όπου το άτομο που ανήκει σε ανώτερο εισοδηματικό επίπεδο πρέπει να είναι κατ' ανάγκη φτωχό.

- *Αξίωμα της εστίασης (Focus Axiom) Sen (1981).*

Όταν ένα μέτρο φτώχειας $P(F,z)$ πληροί αυτό το αξίωμα, δεν επηρεάζεται από μεταβολές στα μη-φτωχά εισοδήματα. Με άλλα λόγια ένα μέτρο φτώχειας που ικανοποιεί το εν λόγω αξίωμα εστιάζει στους φτωχούς και άρα είναι ανεξάρτητο από την εισοδηματική κατανομή των μη-φτωχών. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί ότι δεν χρησιμεύει στην περίπτωση εξέτασης της επίδρασης που θα είχε μια πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας αναδιανέμοντας το εισόδημα αφαιρώντας το από τους μη φτωχούς και κατευθύνοντας το προς τους φτωχούς. Επίσης, δεν χρησιμεύει στην περίπτωση όπου ο δείκτης φτώχειας προορίζεται να μετρήσει την σχετική αποστέρηση που αισθάνονται οι φτωχοί σε σχέση με τους πλούσιους (βλ Donaldson and Weymark 1986, σελ 671). Για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται εναλλακτικά η έννοια της οριοθετημένης εισοδηματικής κατανομής.

- *Αξίωμα της συμμετρίας (Symmetry Axiom)*

$P(F(x),z) = P(F(y),z)$ όταν η $F(x)$ λαμβάνεται από την $F(y)$ μέσω μιας αντιμετάθεσης. Το εν λόγω αξίωμα, όπως και στη περίπτωση εξέτασης της ανισότητας, συνεπάγεται ανεξαρτησία ως προς τα προσωπικά χαρακτηριστικά των μελών του πληθυσμού και δηλώνει ότι όλες οι εισοδηματικές αντιμεταθέσεις είναι, από την άποψη της κατανομής συχνότητας, ισοδύναμες. Δηλαδή, το μέτρο της φτώχειας δεν επηρεάζεται

εάν υποθεθεί ότι δύο άτομα ανταλλάξουν μεταξύ τους τα εισοδήματά τους. Αυτό το αξίωμα επιτρέπει την χρήση μιας διατεταγμένης λίστας εισοδημάτων.

- *Αξίωμα της συνέχειας (Continuity Axiom)(Watts (1968))*

Ένα μέτρο φτώχειας $P(F(x),z)$ που ικανοποιεί το αξίωμα της συνέχειας είναι μια συνεχής συνάρτηση του εισοδήματος για κάθε δεδομένη γραμμή φτώχειας z . Σύμφωνα με τον Watts (1968) «η φτώχεια δεν είναι στην πραγματικότητα μια διακριτή κατάσταση. Κανένας δεν αποκτά ή αποδεδεσμεύεται από τα δεινά αυτού που αποκαλούμε ως φτώχεια απλά επειδή υπερβαίνει μια συγκεκριμένη εισοδηματική γραμμή... φαίνεται ότι είναι πιο κατάλληλο να διατηρηθεί η διαβάθμιση που δίνεται από ένα συνεχές».

- *Αξίωμα της ανασυνθετικής αμεταβλητότητας (Replication Invariance Axiom) (Chakravarty (1983), Thon (1983))*

Σύμφωνα με το αξίωμα αυτό ένα μέτρο φτώχειας $P(x,z)=P(y,z)$ όταν: η x λαμβάνεται από την y μέσω μιας (k -) ανασύνθεσης: $n(x) = k*n(y)$ και $x=(y,y,\dots,y)$ για κάποιο θετικό ακέραιο k . Δηλαδή, ένα μέτρο φτώχειας που ικανοποιεί αυτό το αξίωμα, δεν επηρεάζεται από την συνένωση χωριστών ταυτόσημων πληθυσμών. Με αυτό τον τρόπο, καθώς δύο εισοδηματικές κατανομές διαφορετικού μεγέθους είναι δυνατόν να ανασυντεθούν έτσι ώστε να έχουν το ίδιο μέγεθος, τα επίπεδα φτώχειας και ανισότητας μπορούν να συγκριθούν απευθείας (βλ. Chakravarty (1983), Thon (1983)), Zheng 1997 σελ. 130).

- *Αξίωμα της αύξουσας γραμμής φτώχειας (Increasing Poverty Line Axiom) (Clark, Hemming and Ulph (1981))*

Σύμφωνα με το αξίωμα αυτό ένα μέτρο φτώχειας $P(F(x),z)<P(F(x),z')$ όταν $z<z'$. Το μέτρο της φτώχειας είναι μια αύξουσα συνάρτηση της γραμμής φτώχειας. Διαισθητικά αυτό σημαίνει ότι μεταξύ δύο πανομοιότυπων κοινωνιών, αυτή με την υψηλότερη γραμμή φτώχειας θα πρέπει να έχει υψηλότερο επίπεδο φτώχειας.

- Αρχή της ασθενούς ευαισθησίας των μεταβιβάσεων (*Principle of weak transfer sensitivity*) Kakwani (1980α)

Η αύξηση στο μέτρο της φτώχειας λόγω μιας καθαρής εισοδηματικής μεταβίβασης από ένα άτομο που βρίσκεται κάτω από την γραμμή φτώχειας σε ένα άλλο το οποίο βρίσκεται σε ανώτερη εισοδηματική κλίμακα, που όμως εξακολουθεί να είναι φτωχό, σχετίζεται αντίστροφα με τα εισοδηματικά επίπεδα της μεταβίβασης, έχοντας ως αποτέλεσμα κανείς να μην περνά την γραμμή φτώχειας.

- Αξίωμα της συνέπειας των υποσυνόλων (*Axiom of subgroup consistency*) Foster and Shorrocks (1991)

Ένα μέτρο φτώχειας ικανοποιεί το αξίωμα της συνέπειας των υποσυνόλων εάν, για κάθε $z \in R$ καθώς και κάθε $x, x', y, y' \in R$ για τα οποία $n(x) = n(x')$, $n(y) = n(y')$ έχουμε: $P(x, y; z) > P(x', y'; z)$ όταν $P(x; z) > P(x'; z)$ και $P(y; z) = P(y'; z)$

Οι Foster και Shorrocks (1991) στο άρθρο τους διερεύνησαν την περίπτωση όπου ένα αθροιστικό μέτρο φτώχειας ικανοποιεί «μια ιδιότητα η οποία εξασφαλίζει το γεγονός ότι η τιμή που δίνει το μέτρο φτώχειας δεν επηρεάζεται στρεβλωτικά από τις μεταβολές στο επίπεδο της φτώχειας εντός των υποσυνόλων του πληθυσμού. Για την ακρίβεια, εάν φανταστούμε μια κατάσταση κατά την οποία ο πληθυσμός είναι διαχωρισμένος σε δύο υποσύνολα σταθερής διάστασης και η φτώχεια αυξάνεται στο ένα ενώ μένει σταθερή στο άλλο, τότε το αξίωμα της συνέπειας των υποσυνόλων προϋποθέτει ότι το επίπεδο της συνολικής φτώχειας θα αυξηθεί».

- Αξίωμα της ανάλυσης (*Axiom of decomposability*) Hamada and Takayama (1977), Kakwani (1980b), Foster, Greer, Thorbecke (1984)

Για $x = (x', x'') \in R_+^n$ με $n(x) = n(x') + n(x'')$, $P(x; z) = \frac{n(x')}{n(x)} P(x'; z) + \frac{n(x'')}{n(x)} P(x''; z)$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΙΙΙ

Σχεδιασμός δείγματος

Σύμφωνα με τους κοινοτικούς κανονισμούς που διέπουν την έρευνα EU-SILC, όλα τα συστατικά στοιχεία βασίζονται σε ένα αντιπροσωπευτικό εθνικό δείγμα ατόμων το οποίο κατοικεί σε ιδιωτικά νοικοκυριά και είναι ανεξάρτητο ως προς την εθνικότητα, την γλώσσα και την νομική βάση ως προς την οποία κατοικούν στην χώρα. Όλα τα νοικοκυριά καθώς και όλα τα άτομα ηλικίας άνω των 16 ετών θεωρούνται κατάλληλα για να συμμετάσχουν στην έρευνα. .

Μέθοδος δειγματοληψίας και δειγματοληπτική μονάδα

Κατά την έρευνα στην Ελλάδα, εφαρμόστηκε η δισταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία με πρωτογενή μονάδα έρευνας την επιφάνεια (ένα ή περισσότερα συνεχόμενα οικοδομικά τετράγωνα) και τελική μονάδα έρευνας το νοικοκυριό.

Κριτήρια στρωμάτωσης και υπο - στρωμάτωσης του πληθυσμού

Πρώτο κριτήριο στρωμάτωσης του ερευνώμενου πληθυσμού ήταν η γεωγραφική διαίρεση της Χώρας. Ως μείζονα στρώματα χρησιμοποιήθηκαν οι 13 Περιφέρειες (NUTS II), η Περιφέρεια Πρωτεύουσας και το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Κατά το δεύτερο κριτήριο στρωμάτωσης σε κάθε Περιφέρεια (NUTS II), οι Δήμοι /Κοινότητες στρωματώθηκαν (χωρίστηκαν) κατά βαθμό αστικότητας ως εξής:

- Δήμοι με πληθυσμό ≥ 30.000 κατοίκους
- Δήμοι με πληθυσμό 5.000 - 29.999 κατοίκους
- Δήμοι / Κοινότητες με πληθυσμό 1.000 - 4.999 κατοίκους
- Κοινότητες με πληθυσμό 1 - 999 κατοίκους

Το πλήθος των τελικών στρωμάτων των δεκατριών (13) γεωγραφικών περιφερειών ανέρχεται στα 50. Η Περιφέρεια Πρωτεύουσας χωρίστηκε σε 31 στρώματα ίσου περίπου μεγέθους (ίσος αριθμός νοικοκυριών) με βάση τους καταλόγους πλαισίου με τα οικοδομικά τετράγωνα των Δήμων και λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικοοικονομικά κριτήρια. Όμοια το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης χωρίστηκε σε 9 ίσου μεγέθους στρώματα. Τα Πολεοδομικά Συγκροτήματα των δύο Μεγάλων Πόλεων αποτελούν το 40% του συνολικού πληθυσμού και κατέχουν ακόμα υψηλότερο ποσοστό σε κάποιες κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές. Το πλήθος των τελικών στρωμάτων, τα οποία προέκυψαν από την εφαρμογή των δύο κριτηρίων στρωμάτωσης του πληθυσμού, ανέρχεται στα 90.

Διαδικασία επιλογής του δείγματος

1ο στάδιο δειγματοληψίας

Στο 1ο στάδιο δειγματοληψίας, από κάθε ένα στρώμα (έστω στρώμα h), επιλέχθηκαν n_h πρωτογενείς μονάδες (επιφάνειες). Ο αριθμός n_h των πρωτογενών μονάδων σε κάθε στρώμα είναι τέτοιος, ώστε να είναι ανάλογος του πληθυσμού του στρώματος X_h . Με άλλα λόγια, κάθε πρωτογενής μονάδα του στρώματος έχει πιθανότητα επιλογής ανάλογη του μεγέθους της. Έτσι, αν X_{hi} είναι ο αριθμός των νοικοκυριών της μονάδας του δείγματος τάξης i ($i=1,2, \dots, n_h$) και x_h ο αριθμός των νοικοκυριών του στρώματος h , σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού έτους 2001, τότε η πιθανότητα επιλογής είναι: $P_{hi} = \frac{X_{hi}}{X_h}$. Ο συνολικός αριθμός των πρωτογενών μονάδων του δείγματος ανέρχεται στις 1.056 μονάδες. Κάθε χρόνο αντικαθίσταται το 25% των νοικοκυριών του δείγματος, ενώ τα νέα νοικοκυριά ανήκουν σε διαφορετικές από τις πρωτογενείς δειγματοληπτικές μονάδες.

2ο στάδιο δειγματοληψίας

Στο 2ο στάδιο δειγματοληψίας, σε κάθε επιλεγείσα πρωτογενή δειγματοληπτική μονάδα (μονάδα επιφάνειας) επιλέγεται το δείγμα των τελικών μονάδων (νοικοκυριών). Στην πραγματικότητα, στο δεύτερο στάδιο επιλέγεται δείγμα κατοικιών. Εντούτοις, στις περισσότερες περιπτώσεις, υπάρχει μία προς μία αντιστοίχιση μεταξύ νοικοκυριού και κατοικίας. Εάν η επιλεγείσα κατοικία αποτελείται από περισσότερα του ενός νοικοκυριά, τότε ερευνώνται όλα τα νοικοκυριά.

Έστω M_{hi} ο αριθμός των νοικοκυριών κατά τη διάρκεια της έρευνας στην i επιλεγείσα μονάδα επιφάνειας στο στρώμα h . Από αυτά, ένα συστηματικό δείγμα m_{hi} νοικοκυριών επιλέγεται με ίσες πιθανότητες. Καθένα από τα m_{hi} νοικοκυριά έχει την ίδια πιθανότητα να περιληφθεί στην έρευνα και η οποία είναι ίση με $\frac{m_{hi}}{M_{hi}}$.

Ανανέωση του δείγματος: εναλλασσόμενο δείγμα

Η έρευνα έχει έναν απλό εναλλασσόμενο σχεδιασμό. Το δείγμα κάθε έτους αποτελείται από 4 μέρη, τα οποία βρίσκονται στην έρευνα για 1 – 4 έτη. Με εξαίρεση τα τρία πρώτα έτη της έρευνας, κάθε μέρος χωριστά παραμένει στην έρευνα για 4 έτη και κάθε έτος αλλάζει το $\frac{1}{4}$ του δείγματος. Μεταξύ των ετών T και $T + 1$, T και $T + 2$, T και $T + 3$, η επικάλυψη του δείγματος είναι 75%, 50% και 25% αντίστοιχα, ενώ είναι μηδέν για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους.

Εκτίμηση των χαρακτηριστικών της έρευνας

Για την εκτίμηση των χαρακτηριστικών της έρευνας, τα στοιχεία κάθε ατόμου και κάθε νοικοκυριού του δείγματος πολλαπλασιάστηκαν με έναν αναγωγικό συντελεστή. Ο αναγωγικός συντελεστής προκύπτει ως το γινόμενο των ακόλουθων τριών παραγόντων (σταθμίσεων):

α. Η αντίστροφη πιθανότητα επιλογής του ατόμου, που συμπίπτει με την αντίστροφη πιθανότητα του νοικοκυριού $\frac{1}{n_h} \cdot \frac{1}{P_{hi}} \cdot \frac{M_{hi}}{m_{hi}} = DW_{hi}$

β. Το αντίστροφο του ποσοστού απόκρισης των νοικοκυριών εντός του στρώματος.

γ. Ένας διορθωτικός συντελεστής, ο οποίος καθορίζεται κατά τρόπο ώστε:

i) Η εκτίμηση των ατόμων κατά φύλο και ομάδες ηλικιών που θα προκύψουν ανά γεωγραφική περιφέρεια να συμπίπτουν με τον αντίστοιχο αριθμό, ο οποίος υπολογίστηκε με προβολή για την περίοδο αναφοράς της έρευνας και βασίστηκε στη φυσική κίνηση πληθυσμού (απογραφή πληθυσμού 2001 και γεννήσεις, θάνατοι, μετανάστευση).

ii) Η εκτίμηση των νοικοκυριών κατά τάξη μεγέθους (1, 2, 3, 4 ή 5+ μέλη) και κατά ιδιοκτησιακό καθεστώς να συμπίπτει με αυτή του έτους αναφοράς που υπολογίστηκε με προβολή που βασίστηκε στη διαχρονική τάση της απογραφής πληθυσμού των ετών 1991 και 2001.

Η έρευνα EU-SILC 2003 με έτος αναφοράς το 2002, διενεργήθηκε σε τελικό δείγμα νοικοκυριών και σε 9.139 μέλη των νοικοκυριών αυτών. Η έρευνα EU-SILC 2007 με έτος αναφοράς το 2006, διενεργήθηκε σε τελικό δείγμα 5.700 νοικοκυριών και σε 15.151 μέλη των νοικοκυριών αυτών, εκ των οποίων 12.190 ηλικίας 16 ετών και άνω. Ο μέσος όρος ατόμων υπολογίστηκε στα 2,66 μέλη ανά νοικοκυριό.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΚΑΙ ΤΟΜΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ

Πηγή: Κανονισμός (ΕΚ) 1177/2003

Μονάδα (Ατομα ή νοικοκυριά)	Μέθοδος συλλογής	Πεδία	Τομείς	Περίοδος αναφοράς	Συγχρονικός (X) ή/και διαχρονικός (L) τομέας
Νοικοκυριό	Πληροφορίες που συλλέγονται από ένα μέλος νοικοκυριού ηλικίας 16 ετών και άνω ή προέρχονται από μητρώα	Βασικά δεδομένα	Βασικά δεδομένα για το νοικοκυριό, συμπεριλαμβανομένου του βαθμού αστικοποίησης	Τρέχουσα περίοδος	X, L
		Εισόδημα	Συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού [ακαθάριστο(1) και διαθέσιμο]	Περίοδος αναφοράς του εισοδήματος	
			Συνιστώσες του ακαθάριστου εισοδήματος σε επίπεδο νοικοκυριού	Περίοδος αναφοράς του εισοδήματος	
		Κοινωνικός αποκλεισμός	Καθυστερούμενες πληρωμές, σχετικές με τη στέγαση ή όχι	Δώδεκα τελευταίοι μήνες	
			Μη χρηματικοί δείκτες αποστέρησης του νοικοκυριού, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών δυσκολιών του νοικοκυριού να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του, στα χρέη του και στην αντιμετώπιση έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών		
			Φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον	Τρέχουσα περίοδος	X
		Πληροφορίες σχετικά με την εργασία	Φροντίδα για τα παιδιά	Τρέχουσα περίοδος	X
		Στέγαση	Τύπος κατοικίας, καθεστώς ενοίκου και συνθήκες στέγασης	Τρέχουσα περίοδος	X, L
			Ανέσεις της κατοικίας	Τρέχουσα περίοδος	X
			Κόστος στέγασης	Τρέχουσα περίοδος	X
<p>Οι συνιστώσες του ακαθάριστου εισοδήματος καλύπτουν το ακαθάριστο εισόδημα από μισθωτή εργασία και από αυτοαπασχόληση (χρηματικό και μη), τις ακαθάριστες εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές, το τεκμαρτό ενοίκιο, το εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία, το τρέχον ακαθάριστο εισόδημα εκ μεταβιβάσεων, λοιπά ακαθάριστα εισοδήματα και τις πληρωμές τόκων.</p> <p>Οι μη χρηματικές συνιστώσες εισοδήματος από μισθωτή εργασία (εξαιρουμένων των εταιρικών αυτοκινήτων που υπολογίζονται από το πρώτο έτος της έρευνας) και από αυτοαπασχόληση, τεκμαρτό ενοίκιο και πληρωμές τόκων είναι προαιρετικά από το πρώτο έτος της έρευνας και υποχρεωτικά από το 2007.</p> <p>Οι ακαθάριστες εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές θα περιλαμβάνονται μόνο από το 2007, εάν είναι θετικά τα αποτελέσματα των μελετών σκοπιμότητας.</p> <p>Οι μεταβλητές που απαιτούνται για τον υπολογισμό του τεκμαρτού ενοικίου θα συλλέγονται από το πρώτο έτος της συλλογής δεδομένων για κάθε κράτος μέλος (2004 ή 2005).</p>					

Προσωπικές πληροφορίες
 Πηγή: Κανονισμός (ΕΚ) 1177/2003

Μονάδα (Άτομα ή νοικοκυριά)	Μέθοδος συλλογής	Πεδία	Τομείς	Περίοδος αναφοράς	Συγχρονικός (X) ή/και διαχρονικός (L) τομέας	
Όλα τα άτομα ηλικίας κάτω των 16 ετών	Προσωπικές πληροφορίες που συλλέγονται από μέλος νοικοκυριού ηλικίας 16 ετών και άνω ή προέρχονται από μητρώα	Βασικά δεδομένα	Δημογραφικά δεδομένα	Τρέχουσα περίοδος	X, L	
Πρώην μέλη του νοικοκυριού			Δημογραφικά δεδομένα	Περίοδος αναφοράς του εισοδήματος	L	
Όλα τα άτομα του νοικοκυριού ηλικίας 16 ετών και άνω	Προσωπικές πληροφορίες που συλλέγονται από όλα τα μέλη του νοικοκυριού ηλικίας 16 ετών και άνω (από αντιπρόσωπο κατ' εξαίρεση, σε περίπτωση προσωρινής απουσίας ή ανικανότητας) ή προέρχονται από μητρώα	Εισόδημα	Ακαθάριστο προσωπικό εισόδημα, σύνολο και συνιστώσες σε προσωπικό επίπεδο	Περίοδος αναφοράς του εισοδήματος	X, L	
			Βασικά δεδομένα	Βασικά προσωπικά δεδομένα	Τρέχουσα περίοδος	X, L
	Δημογραφικά δεδομένα	Τρέχουσα περίοδος		X, L		
	Κατά προτίμηση με προσωπική επαφή, αλλά και μέσω αντιπροσώπου ως κανονική διαδικασία ή μέσω μητρώων	Πληροφορίες σχετικά με την εργασία	Εκπαίδευση	Εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένου του ανωτάτου επιπέδου κατά τη διεθνή πρότυπη ταξινόμηση της εκπαίδευσης (ISCED)	Τρέχουσα περίοδος	X, L
			Βασικές πληροφορίες σχετικά με την εργασία	Βασικές πληροφορίες σχετικά με την τρέχουσα δραστηριότητα και την τρέχουσα κύρια εργασία, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών για την τελευταία κύρια εργασία των ανέργων	Τρέχουσα περίοδος	X, L
				Βασικές πληροφορίες για δραστηριότητα κατά την περίοδο αναφοράς	Περίοδος αναφοράς του εισοδήματος	X
				Συνολικός αριθμός ωρών εργασίας στην τρέχουσα δεύτερη, τρίτη κ.λπ. εργασία	Τρέχουσα περίοδος	X
Τουλάχιστον ένα μέλος του νοικοκυριού ηλικίας 16 ετών και άνω (το επιλεγμένο μέλος δείγματος)	Προσωπικές πληροφορίες που συλλέγονται από άτομα (πληρεξουσίους κατ' εξαίρεση) ή προέρχονται από μητρώα	Υγεία	Υγεία, συμπεριλαμβανομένης και της καταστάσεως της υγείας και των χρόνιων ασθενειών ή φυσικών μειονεξιών	Τρέχουσα περίοδος	X, L	
			Πρόσβαση στην ιατρική περίθαλψη	12 τελευταίοι μήνες	X	
		Πληροφορίες σχετικά με την εργασία	Λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την εργασία	Τρέχουσα περίοδος	X, L	
			Ιστορικό των δραστηριοτήτων	Επαγγελματικός βίος	L	
			Χρονοδιάγραμμα των δραστηριοτήτων	Περ. αναφ. του εισ/τος	L	

Η έννοια του εισοδήματος στην έρευνα EU-SILC

Το εισόδημα είναι μία από τις σπουδαιότερες μεταβλητές της έρευνας, δεδομένου ότι αποτελεί το βασικότερο παράγοντα στη διαμόρφωση των συνθηκών διαβίωσης του νοικοκυριού. Εισόδημα θεωρείται το σύνολο των απολαβών σε χρήμα ή και σε είδος του ατόμου ή ολόκληρου του νοικοκυριού, που προέρχονται από εργασία ή και άλλες πηγές. Εισοδήματα θεωρούνται οι μισθοί, οι συντάξεις, τα κέρδη από γεωργικές, κτηνοτροφικές, εμπορικές κλπ. επιχειρήσεις, τα έσοδα από ενοικίαση ακίνητης περιουσίας, από τόκους και μερίσματα, από κοινωνικά επιδόματα κλπ. Σύμφωνα με την § ιβ του άρθρου 2 του κανονισμού (ΕΚ) 1177/2003 ως «ακαθάριστο εισόδημα» νοείται το συνολικό χρηματικό και άλλο εισόδημα που εισπράττει το νοικοκυριό κατά τη διάρκεια μιας καθορισμένης «περιόδου αναφοράς του εισοδήματος⁸⁰», πριν από την αφαίρεση του φόρου εισοδήματος, των τακτικών φόρων περιουσίας, των υποχρεωτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης των μισθωτών, των αυτοαπασχολούμενων και των ανέργων (αν συντρέχει η περίπτωση) και των εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων όμως των ποσών που λαμβάνονται στο πλαίσιο χρηματικών μεταβιβάσεων μεταξύ των νοικοκυριών. Παρομοίως, σύμφωνα με την § ιγ του άρθρου 2 του ίδιου Κανονισμού, ως «διαθέσιμο εισόδημα» νοείται το ακαθάριστο εισόδημα μείον το φόρο εισοδήματος, τους τακτικούς φόρους περιουσίας, τις υποχρεωτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης των μισθωτών, των αυτοαπασχολούμενων και των ανέργων (αν συντρέχει η περίπτωση), τις εργοδοτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και τα ποσά που καταβάλλονται στο πλαίσιο χρηματικών μεταβιβάσεων μεταξύ των νοικοκυριών.

Επισημαίνεται ότι ο στόχος της έρευνας είναι η συλλογή των μικτών αποδοχών από κάθε πηγή, προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση των φόρων στην ανακατανομή του εισοδήματος. Για κάθε συνιστώσα του εισοδήματος πρέπει να προσδιορίζεται αν είναι πριν την φορολόγηση ή μετά, πριν τις κοινωνικές εισφορές ή μετά ή και τα δύο, ώστε να υπάρχει η απαραίτητη πληροφορία για το είδος του εισοδήματος που έχει συλλεχθεί. Προκειμένου να υπολογιστεί το διαθέσιμο εισόδημα, ζητείται το μικτό και το καθαρό εισόδημα κατά πηγή, για κάθε μέλος 16 ετών και άνω, χωριστά, πληροφορία απαραίτητη για την εκτίμηση των εισοδημάτων που δε δηλώνονται (imputation) και για τη μετατροπή των εισοδημάτων από καθαρά σε μικτά και αντίστροφα. Σε επίπεδο νοικοκυριού ζητούνται τα εισοδήματα από ακίνητη περιουσία, τα οικογενειακά επιδόματα, η κοινωνική βοήθεια, καθώς και οι χρηματικές παροχές από και προς άλλα νοικοκυριά. Σε ατομικό επίπεδο ζητούνται τα εισοδήματα από εργασία (αποδοχές από μισθωτές υπηρεσίες ή από αυτοαπασχόληση), επενδύσεις, συντάξεις, καθώς και από πάσης φύσεως κοινωνικά επιδόματα.

⁸⁰ Η περίοδος αναφοράς εισοδήματος είναι το προηγούμενο ημερολογιακό έτος

Ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα

Ως ισοδύναμο διαθέσιμο ατομικό εισόδημα ορίζεται το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού μετά τη διαίρεσή του με το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού. Το ισοδύναμο μέγεθος νοικοκυριού υπολογίζεται σύμφωνα με την τροποποιημένη κλίμακα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) χρησιμοποιώντας τον συντελεστή στάθμισης 1 για τον πρώτο ενήλικα, 0,5 για το δεύτερο ενήλικα και παιδιά 14 ετών και άνω και 0,3 για παιδιά 13 ετών και κάτω⁸¹. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάθε άτομο που διαβίει στο νοικοκυριό λαμβάνει το ίδιο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα δηλαδή κάθε μέλος του νοικοκυριού απολαμβάνει το ίδιο επίπεδο διαβίωσης. Συνεπώς στην κατά άτομο κατανομή, το εισόδημα που αποδίδεται σε κάθε άτομο, δεν αντιπροσωπεύει χρηματική απολαβή, αλλά έναν δείκτη επιπέδου διαβίωσης.

Αναλυτικότερα:

Τεκμαρτό ενοίκιο (HY030N)

Η καταγραφή του τεκμαρτού ενοικίου αφορά στο ενοίκιο που θα πλήρωναν οι ιδιοκτήτες ή όσοι χρησιμοποιούν την κατοικία δωρεάν, ή το πλήρες ποσό του ενοικίου που θα πλήρωναν, όσοι καταβάλλουν μειωμένο ενοίκιο.

Εισόδημα από περιουσία (HY040N)

Το εισόδημα από περιουσία αφορά στο εισόδημα από ενοικίαση κτιρίων, κατοικιών, διαμερισμάτων, δωματίων, γης. Επίσης, περιλαμβάνεται το εισόδημα από ενοικίαση αυτοκινήτων, ταξί, φορτηγών, κότερων ή σκαφών εφόσον ο ιδιοκτήτης τους δεν έχει ως κύριο επάγγελμα την ενοικίασή τους, π.χ. συνταξιούχος που ενοικιάζει το ταξί του.

Οικογενειακά επιδόματα και παροχές (HY050N)

Τα οικογενειακά επιδόματα και παροχές αφορούν στα επιδόματα και παροχές που καταβάλλονται σε οικογένειες και άτομα και οι οποίες προσφέρουν οικονομική υποστήριξη στα νοικοκυριά. Περιλαμβάνονται τα έκτακτα ή περιοδικής φύσης οικογενειακά επιδόματα, καθώς και οι παροχές από κρατικούς φορείς ή από τον εργοδότη.

- Ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας
- Επίδομα τρίτου παιδιού

⁸¹ Παράδειγμα: Το εισόδημα του νοικοκυριού με δύο ενήλικες και δύο παιδιά κάτω των 14 ετών διαίρεται με το συντελεστή ισοδυναμίας $1+0,5+2*0,3= 2,1$, για νοικοκυριό με δύο ενήλικες διά 1,5, για νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 2 παιδιά ηλικίας 14 ετών και άνω διά 2,5 κλπ.

- Επίδομα πολυτέκνων
- Επίδομα οικογενειακών βαρών δημοσίων υπαλλήλων
- Επίδομα φροντίδας ανάπηρων παιδιών
- Επίδομα κυοφορίας – λοχείας
- Επίδομα γονικής άδειας
- Βοήθημα τοκετού.
- Βοήθημα γάμου (εφάπαξ).
- Φοιτητικό επίδομα.
- Άλλα επιδόματα, όπως οι υποτροφίες του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών που χορηγούνται σε σπουδαστές από οικονομικά αδύνατες οικογένειες, το βοήθημα βρεφονηπιακού σταθμού, η μισθοδοσία κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι καλούνται να βοηθήσουν οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, το επίδομα παιδικών κατασκηνώσεων κλπ. Επισημαίνεται ότι το επίδομα οικογενειακών βαρών δημοσίων υπαλλήλων, το επίδομα κυοφορίας-λοχείας και το επίδομα γονικής άδειας και οποιοδήποτε άλλο επίδομα, αν καταχωρηθεί στο ερώτημα αυτό, δεν προσμετράται στο εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες των μελών του νοικοκυριού.

Κοινωνική βοήθεια (HY060N)

Η κοινωνική βοήθεια αφορά σε παροχές που έχουν στόχο την ενίσχυση των ασθενέστερων εισοδημάτων και την προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Επιδόματα στέγασης (HY070N)

Τα επιδόματα στέγασης αφορούν σε κρατικές παροχές που αφορούν στην κατοικία του ερευνώμενου.

Περιλαμβάνονται:

- Στεγαστικά επιδόματα καταβάλλονται σε τραπεζικούς ή δημόσιους υπαλλήλους, που εργάζονται σε παραμεθόριες περιοχές, στρατιωτικούς κ.ά.
- Η επιδότηση επιτοκίου για δάνειο πρώτης κατοικίας, η καταβολή, δηλαδή, μειωμένου επιτοκίου (μικρότερου από το ισχύον επιτόκιο της τράπεζας ή του οργανισμού (π.χ. ΟΕΚ)).
- Επιδότηση ενοικίου που έλαβε το νοικοκυριό, κατά το προηγούμενο ημερολογιακό έτος, από κάποιο δημόσιο φορέα, η οποία καταβάλλεται βάσει εισοδηματικών κριτηρίων. Επιδότηση ενοικίου καταβάλλεται και σε σεισμοπαθείς ή πλημμυροπαθείς ανεξαρτήτως εισοδηματικών κριτηρίων (δεν περιλαμβάνεται το εφάπαξ ποσό που δίνεται για την αντιμετώπιση των πρώτων αναγκών).

Παροχή βοήθειας από τρίτους (HY080N)

Η παροχή βοήθειας από τρίτους αφορά στα ποσά που έλαβε το νοικοκυριό από μέλη άλλων ιδιωτικών νοικοκυριών σε τακτική βάση. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται βοηθήματα από συζύγους, που δε διαμένουν στο νοικοκυριό ή από πρώην συζύγους (διατροφή), η οικονομική ενίσχυση(εθελούσια ή υποχρεωτική) για παιδί/ιά που δε

διαμένουν μαζί με την οικογένειά τους, καθώς και η οικονομική βοήθεια από γονείς, συγγενείς κ.ά. Δεν περιλαμβάνονται τα δώρα σε χρήμα (Χριστουγέννων, γενεθλίων κλπ.), καθώς και τα ποσά, που δεν ενισχύουν το εισόδημα, όπως π.χ. αποπληρωμές δανείων για εκπαίδευση. Δεν περιλαμβάνονται οι παροχές οικονομικής βοήθειας από άτομα που διαμένουν σε συλλογικές κατοικίες (αν π.χ. ηλικιωμένος γονέας που διαμένει σε οίκο ευγηρίας, βοηθάει οικονομικά το παιδί του).

Εισόδημα ατόμων ηλικίας κάτω των 16 ετών (HY110N)

Το εισόδημα ατόμων ηλικίας κάτω των 16 ετών αφορά σε εισοδήματα μελών του νοικοκυριού, ηλικίας κάτω των 16 ετών, που προέρχονται από εργασία. Δεν περιλαμβάνονται ποσά που προέρχονται από άλλα μέλη του νοικοκυριού, π.χ. για ασχολία στην οικογενειακή επιχείρηση. Επίσης, δεν περιλαμβάνονται ποσά που μπορεί να λαμβάνει το μέλος ηλικίας κάτω των 16 ετών και που προέρχονται από ενοίκια, οικογενειακά επιδόματα, τόκους, τοκομερίδια ή μερίσματα ή κοινωνική βοήθεια από το κράτος και παροχές από άλλα νοικοκυριά.

Παροχή βοήθειας σε τρίτους (HY130N)

Η παροχή βοήθειας από τρίτους αφορά στα ποσά που παρείχε το νοικοκυριό σε μέλη άλλων ιδιωτικών νοικοκυριών, σε τακτική βάση. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται βοηθήματα σε συζύγους, που δε διαμένουν στο νοικοκυριό ή σε πρώην συζύγους (διατροφή), η οικονομική ενίσχυση(εθελούσια ή υποχρεωτική) για παιδί/ιά που δε διαμένουν στο νοικοκυριό, η οικονομική παροχή σε παιδιά που σπουδάζουν μακριά από το σπίτι τους, καθώς και η οικονομική βοήθεια προς ηλικιωμένους γονείς, συγγενείς κ.α. Δεν περιλαμβάνονται δώρα σε χρήμα (Χριστουγέννων, γενεθλίων κλπ.), καθώς και ποσά που δεν ενισχύουν το εισόδημα των άλλων νοικοκυριών, π.χ. αποπληρωμές δανείων για εκπαίδευση. Δεν περιλαμβάνονται παροχές οικονομικής βοήθειας σε άτομα που διαμένουν σε συλλογικές κατοικίες (π.χ. σε γηροκομεία, νοσοκομεία ή άλλα ιδρύματα).

Καταβολή/επιστροφή φόρων (HY145N)

Η καταβολή/επιστροφή φόρων αφορά στο ποσό του φόρου που πλήρωσε ή στο ποσό της επιστροφής μετά την εκκαθάριση της φορολογικής δήλωσης του νοικοκυριού ή του ατόμου.

Εισόδημα μισθωτών (PY010N)

Ως εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες ορίζεται η συνολική αμοιβή, σε χρήμα ή σε είδος, που καταβάλλεται από έναν εργοδότη σε έναν εργαζόμενο, ως αντιστάθμισμα της εργασίας που παρείχε ο δεύτερος κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς του εισοδήματος. Στο εισόδημα των μισθωτών περιλαμβάνονται τόσο τα εισοδήματα από

την τακτική εργασία όσο και από την δευτερεύουσα, περιστασιακή ή προσωρινή εργασία. Στο εισόδημα των μισθωτών περιλαμβάνονται:

- οι υπερωρίες
- οι αμοιβές διευθυντών σε επιχειρήσεις ανώνυμης εταιρικής μορφής
- οι προμήθειες και τα φιλοδώρηματα
- οι αποδοχές για αμοιβή με το κομμάτι (φασόν)
- το επίδομα ανάδοχων οικογενειών για οικογένειες που υιοθετούν μόνιμα ή και προσωρινά παιδιά
- τα μερίσματα από μετοχές και τα δώρα οποιασδήποτε μορφής που δίνονται στον εργαζόμενο από την επιχείρηση για την υψηλή απόδοσή του, π.χ. ένας μισθός, επιπλέον, ως δώρο, μετά το κλείσιμο του ετήσιου ισολογισμού κλπ.
- το επίδομα λόγω εργασίας σε παραμεθόρια περιοχή και το επίδομα /βοήθημα για μεταφορά από /προς την εργασία
- το επίδομα αδειάς
- το επίδομα παραγωγικότητας
- το Δώρο Χριστουγέννων και Πάσχα
- το βοήθημα γάμου (και όχι το επίδομα τέκνων, το οποίο ή θα περιλαμβάνεται στο μισθό ή θα καταχωρείται στα οικογενειακά επιδόματα το επίδομα των οικοδόμων (δωρόσημο)
- λοιπές αποδοχές που δεν περιλαμβάνονται στον τακτικό μισθό, όπως τα πριμ τακτικής προσέλευσης κ.ά.

Δεν περιλαμβάνονται:

- αποζημίωση για έξοδα μετακίνησης (π.χ. έξοδα ταξιδιού και ημερήσια αποζημίωση για εκτός έδρας εργασία)
- πρόωρη αποχώρηση από την εργασία, επίδομα που καταβάλλεται περιοδικά σε άτομα μεγάλης ηλικίας που αποσύρονται από την εργασία -πριν την ηλικία συνταξιοδότησης-λόγω μείωσης προσωπικού, που οφείλεται στη λήψη οικονομικών μέτρων, όπως η επαναδόμηση της επιχείρησης ή του βιομηχανικού κλάδου. Το επίδομα διακόπτεται μόλις το άτομο φτάσει στην ηλικία κανονικής συνταξιοδότησης.
- αγορά ειδικής στολής απαραίτητης για την εργασία
- εφάπαξ αμοιβές λόγω συνταξιοδότησης σε κανονική ηλικία και
- πληρωμές για ημέρες απεργίας από ταμεία αλληλοβοήθειας.

Εισόδημα μισθωτών σε είδος (PY020N)

Το εισόδημα μισθωτών σε είδος αφορά σε υπηρεσίες ή είδη που μπορεί να παρέχονται δωρεάν ή σε μειωμένη τιμή σε έναν μισθωτό στο πλαίσιο της συμφωνίας του με τον εργοδότη. Περιλαμβάνονται:

- Η παροχή αυτοκινήτου της επιχείρησης
- Δωρεάν ή με συμμετοχή γεύματα, μέσα στο ωράριο εργασίας
- Μειωμένες τιμές για ΔΕΗ, σταθερό ή κινητό τηλέφωνο, νερό κλπ
- Δωρεάν ή με μειωμένη τιμή είδη που παράγει ή εμπορεύεται η επιχείρηση

Δεν περιλαμβάνεται π.χ. το γάλα που δίνεται στους μισθωτούς, λόγω ειδικών συνθηκών εργασίας, υπηρεσίες στέγασης (περιλαμβάνεται στο τεκμαρτό ενοίκιο).

Η αξία των ειδών και υπηρεσιών, που παρέχονται με μειωμένη τιμή, υπολογίζεται ως διαφορά μεταξύ της τιμής της αγοράς και του ποσού που πληρώθηκε από τον εργοδότη. Ακόμη, επισημαίνεται ότι η αξία των ειδών και υπηρεσιών, που παρέχονται από τον εργοδότη, υπολογίζεται σύμφωνα με τις τιμές της αγοράς τους. Σημειώνεται ότι μόνο η παροχή του αυτοκινήτου της επιχείρησης περιλαμβάνεται στο διαθέσιμο εισόδημα. Οι υπόλοιπες παροχές σε είδος θα περιληφθούν από το 2007(1) Αν κάποιο από τα αγαθά ή τις υπηρεσίες παρέχονται για προσωπική και επαγγελματική χρήση, τότε πρέπει να εκτιμηθεί το ποσοστό που αντιπροσωπεύει η ιδιωτική χρήση ως τμήμα της συνολικής και να εφαρμοστεί το αποτέλεσμα στη συνολική αξία.

Εισόδημα από αυτοαπασχόληση (PY050N)

Ως εισόδημα από την επιχείρηση ή τη δραστηριότητα θεωρείται και καταγράφεται το κέρδος ή η ζημία της επιχείρησης/ δραστηριότητας, κατά τη χρονική περίοδο αναφοράς. Το εισόδημα αυτό προκύπτει μετά την αφαίρεση, από τα έσοδα της επιχείρησης, των εξόδων. Ως έξοδα θεωρούνται οι δαπάνες για πρώτες ύλες και εξοπλισμό (H/Y κλπ.), το κόστος διανομής των εμπορευμάτων, οι μισθοί των υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένων των εισφορών για ασφαλιστική κάλυψη των εργαζομένων στην επιχείρηση, τα γενικά έξοδα διαχείρισης (ενοίκια, δαπάνες ΔΕΗ, ΟΤΕ κλπ.), τα έξοδα επισκευής και συντήρησης μισθωμένων από την επιχείρηση ακινήτων, τα ποσά των αποσβέσεων για την κάλυψη φθοράς των εγκαταστάσεων ή των μηχανημάτων κ.ά. Στο εισόδημα περιλαμβάνεται και η αξία των ειδών που έλαβε ο αυτοαπασχολούμενος/επιχειρηματίας από την επιχείρηση ή τη δραστηριότητά του για προσωπική κατανάλωση (για τον ίδιο και την οικογένειά του), καθώς και πάσης φύσεως επιδοτήσεις ή επιχορηγήσεις που έχουν ληφθεί από το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στο εισόδημα από αυτοαπασχόληση δεν περιλαμβάνονται:

- Οι μισθοί του επιχειρηματία – διευθυντή, οι οποίοι θεωρούνται εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες
- Τα μερίσματα του επιχειρηματία που περιλαμβάνονται στο εισόδημα από επενδύσεις.
- Τα κέρδη από κεφαλαιακές επενδύσεις σε επιχειρήσεις ανώνυμης εταιρικής μορφής, που περιλαμβάνονται στο εισόδημα από επενδύσεις.
- Το εισόδημα από ενοικίαση κατοικιών που ανήκουν στα μέλη του νοικοκυριού (και όχι στην επιχείρηση για τις περιπτώσεις επιχειρηματιών)

Εισόδημα από ιδιοκατανάλωση (PY070N)

Το εισόδημα από ιδιοκατανάλωση αφορά, έστω και κατά προσέγγιση, στην αξία των αγαθών(τροφίμων και ποτών), που παράχθηκαν και καταναλώθηκαν από το νοικοκυριό κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους. Ο υπολογισμός του εισοδήματος αυτού γίνεται σύμφωνα με την αξία, που επικρατεί στην αγορά, των ειδών που καταναλώνονται από το νοικοκυριό.

Επιδόματα ανεργίας/ επαγγελματικής επιμόρφωσης (PY090N)

Τα επιδόματα ανεργίας/επαγγελματικής κατάρτισης αφορούν σε παροχές, οι οποίες αντικαθιστούν, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει, το εισόδημα που χάνει ένας εργαζόμενος εξαιτίας της απώλειας αμειβόμενης εργασίας, εξασφαλίζουν ένα εισόδημα επιβίωσης σε άτομα που εισέρχονται για πρώτη ή όχι φορά στην αγορά εργασίας, αντισταθμίζουν την απώλεια εισοδήματος λόγω μερικής ανεργίας, αντικαθιστούν εξ ολοκλήρου ή μερικώς την απώλεια του εισοδήματος ενός μεγαλύτερου σε ηλικία εργαζομένου, που συνταξιοδοτείται από αμειβόμενη εργασία πριν από τη συμπλήρωση του νόμιμου ορίου ηλικίας, εξαιτίας περικοπών στις θέσεις εργασίας για οικονομικούς λόγους, συνεισφέρουν στις δαπάνες επιμόρφωσης ή πρόσθετης επιμόρφωσης όσων αναζητούν εργασία, βοηθούν τους ανέργους στην αντιμετώπιση των εξόδων ταξιδιού για αλλαγή του τόπου διαμονής τους προκειμένου να βρουν απασχόληση κλπ.

Τα κυριότερα επιδόματα αυτής της κατηγορίας είναι:

- Τακτική επιδότηση ανέργων
- Έκτακτες οικονομικές ενισχύσεις και παροχές λόγω αφερεγγυότητας του εργοδότη (για απολυμένους λόγω πτώχευσης της επιχείρησης κλπ.)
- Επίδομα πρόωρης αποχώρησης από την εργασία
- Επίδομα κατάρτισης ανέργων
- Αποζημίωση λόγω απόλυσης από την εργασία
- Εποχικό επίδομα ανεργίας για εποχικά εργαζομένους
- Επίδομα νέων από 20-29 ετών
- Επίδομα στράτευσης
- Επίδομα μετεγκατάστασης

Συντάξεις γήρατος (PY100N)

Οι συντάξεις γήρατος αφορούν σε οι παροχές οι οποίες διασφαλίζουν τη χορήγηση εισοδήματος στους ασφαλισμένους, που αποχωρούν από την αγορά εργασίας λόγω ηλικίας, και σε όσους ασφαλισμένους έχουν συμπληρώσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Περιλαμβάνονται:

- Κύριες συντάξεις γήρατος από το δημόσιο τομέα
- Επικουρικές συντάξεις γήρατος από το δημόσιο τομέα
- Πρόωρη σύνταξη λόγω αποχώρησης από την εργασία
- Επίδομα φροντίδας
- Παράλληλη από ιδιωτικό φορέα (από τον εργοδότη)
- Εφάπαξ ποσό λόγω συνταξιοδότησης
- Σύνταξη εθνικής αντίστασης
- Λοιπές συντάξεις

Ως συντάξεις δημόσιου φορέα θεωρούνται οι συντάξεις που χορηγούνται από τα ταμεία υποχρεωτικής ασφάλισης (*ΙΚΑ, ΟΓΑ, ΤΕΒΕ, Δημοσίου, κλπ.*), ενώ ως

συντάξεις ιδιωτικού φορέα θεωρούνται αυτές που παρέχονται στο μέλος και πληρώθηκαν αποκλειστικά από τον εργοδότη. Οι συντάξεις διακρίνονται σε κύρια και επικουρική, πρόωρη δημόσιου και ιδιωτικού φορέα για άτομα που αποσύρονται από την εργασία, πριν την καθορισμένη ηλικία (δε θεωρούνται ως πρόωρα συνταξιούχοι οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι έχουν κάνει χρήση δεκαπενταετίας, εικοσιπενταετίας κλπ.), παράλληλη από ιδιωτικό φορέα που καταβάλλεται μαζί με την κανονική σύνταξη, καθώς και η σύνταξη εθνικής αντίστασης. Στις άλλες συντάξεις καταχωρούνται οι εξοφλήσεις συντάξεων προηγούμενων ετών κ.ά. Δεν περιλαμβάνονται οι ιδιωτικές συντάξεις για τις οποίες πλήρωσε το ίδιο το μέλος του νοικοκυριού.

Συντάξεις-βοηθήματα από το/τη σύζυγο (PY110N)

Οι συντάξεις – βοηθήματα από τη σύζυγο αφορούν σε παροχές, οι οποίες διασφαλίζουν ένα προσωρινό ή διαρκές εισόδημα σε άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει ακόμα τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης, αλλά έχουν χάσει το /τη σύζυγο ή κάποιο στενό συγγενή τους που τους εξασφάλιζε τα προς το ζην. Οι παροχές αυτές διακρίνονται σε:

- σύνταξη συζύγου, κύρια ή και επικουρική από δημόσιο φορέα ή παράλληλη από ιδιωτικό φορέα (από τον εργοδότη)
- σύνταξη ορφανών (από τον πατέρα ή τη μητέρα προς τα παιδιά) η οποία χορηγείται είτε από δημόσιο είτε από ιδιωτικό φορέα
- συντάξεις θυμάτων πολέμου
- άλλες συντάξεις/ βοηθήματα στις οποίες καταγράφονται οι εφάπαξ αμοιβές λόγω συνταξιοδότησης του θανόντος, οι εξοφλήσεις συντάξεων προηγούμενων ετών, τα επιδόματα που χορηγούνται σε ορφανά, το βοήθημα για έξοδα κηδείας κ.ά.

Δεν περιλαμβάνονται οι ιδιωτικές συντάξεις, για τις οποίες πλήρωσε τις εισφορές ο εκλιπών, ενώ περιλαμβάνονται οι ιδιωτικές συντάξεις, για τις οποίες έχει πληρώσει τις εισφορές ο εργοδότης του εκλιπόντος.

Επιδόματα - βοηθήματα ασθενείας (PY0120N)

Τα επιδόματα βοηθήματα ασθενείας αφορούν σε παροχές που αντισταθμίζουν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει την απώλεια εισοδήματος εξαιτίας της προσωρινής αδυναμίας του ατόμου για εργασία, λόγω ασθένειας ή τραυματισμού. Δεν περιλαμβάνονται οι παροχές από ιδιωτικές ασφάλειες ασθένειας ή ατυχήματος, για τις οποίες πληρώνει ο ίδιος ο ερευνώμενος. Χορηγούνται από δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα και διακρίνονται σε:

- Επίδομα ασθενείας
- Επίδομα εργατικού ατυχήματος
- Επίδομα λουτροθεραπείας, αεροθεραπείας, κ.ά.
- Επίδομα μετακινούμενων ασθενών
- Λοιπά επιδόματα /βοηθήματα ασθενείας.

Επιδόματα – βοηθήματα ανικανότητας/αναπηρίας (PY0130N)

Τα επιδόματα- βοηθήματα ανικανότητας/αναπηρίας αφορούν σε παροχές που εξασφαλίζουν εισόδημα σε άτομα, τα οποία δεν έχουν συμπληρώσει το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης που προβλέπεται από το νόμο και δεν έχουν την ικανότητα να εκτελέσουν αμειβόμενη εργασία εξαιτίας σωματικής ή ψυχικής βλάβης. Διακρίνονται σε:

- Σύνταξη αναπηρίας
- Επίδομα οικονομικής ενσωμάτωσης ατόμων με ειδικές ανάγκες
- Επίδομα φροντίδας ανάπηρων συγγενών
- Διατροφικό επίδομα νεφροπαθών
- Λοιπά επιδόματα αναπηρίας

Δεν περιλαμβάνονται οι παροχές από ιδιωτικές ασφάλειες για αναπηρία, που πληρώνει ο ίδιος ο ασφαλισμένος.

Εκπαιδευτικές παροχές (PY0140N)

Οι εκπαιδευτικές παροχές αφορούν σε:

- βοηθήματα, που καταβάλλονται σε φοιτητές/ σπουδαστές, λόγω συμμετοχής σε ερευνητικά προγράμματα
- υποτροφίες
- επιδόματα σπουδών στους εργαζομένους τις ημέρες των εξετάσεων κ.ά.

Δεν περιλαμβάνονται τα επιδόματα επαγγελματικής επιμόρφωσης /επανεκπαίδευσης, καθώς και ορισμένα επιδόματα που καταβάλλονται σε φτωχά νοικοκυριά με εισοδηματικά κριτήρια και τα οποία περιλαμβάνονται στα επιδόματα ανεργίας και στα οικογενειακά επιδόματα, αντίστοιχα.

Γ. Υπολογισμός του εισοδήματος

Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού με τεκμαρτά

$$HY020 = HY030N + PY010N + PY050N + PY090N + PY100N + PY110N + PY120N + PY130N + PY140N + HY040N + HY050N + HY060N + HY070N + HY080N + HY090N + HY110 N - HY145$$

Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού χωρίς τεκμαρτά

$$HY020 = PY010N + PY050N + PY090N + PY100N + PY110N + PY120N + PY130N + PY140N + HY040N + HY050N + HY060N + HY070N + HY080N + HY090N + HY110 N - HY145$$

Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού

$$\text{HY020} = \text{PY010N} + \text{PY050N} + \text{PY090N} + \text{PY100N} + \text{PY110N} + \text{PY120N} + \text{PY130N} + \text{PY140N} + \text{HY040N} + \text{HY050N} + \text{HY060N} + \text{HY070N} + \text{HY080N} + \text{HY090N} + \text{HY110N} - \text{HY145}$$

Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού, πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις μη συμπεριλαμβανομένων στις μεταβιβάσεις των συντάξεων γήρατος και χηρείας.

$$\text{HY022} = \text{HY020} - \text{PY090N} + \text{PY120N} + \text{PY130N} + \text{PY140N} - \text{HY050N} - \text{HY060N} - \text{HY070N}$$

Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού, πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις συμπεριλαμβανομένων στις μεταβιβάσεις των συντάξεων γήρατος και χηρείας.

$$\text{HY023} = \text{HY020} - \text{PY090N} + \text{PY120N} + \text{PY130N} + \text{PY140N} + \text{PY100N} + \text{PY110N} - \text{HY050N} - \text{HY060N} - \text{HY070N}.$$

Πίνακας Π-1: Ταξινόμηση Επαγγελμάτων της ΕΣΥΕ (ΣΤΕΠ-92, ISCO-88)

Μονοψήφιος	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
Ομάδα 1:	ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΟΜΕΝΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ: ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
11	Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης και
12	Διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και
13	Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών δημοσίων ή ιδιωτικών επιχειρήσεων (με
Ομάδα 2:	ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΑΣΚΟΥΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΗ
21	Φυσικοί, μαθηματικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
22	Αρχιτέκτονες, μηχανικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
23	Βιολόγοι εν γένει, ιατροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
24	Εκπαιδευτικοί
25	Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων
26	Νομικοί εν γένει
27	Πρόσωπα ασκούντα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα π.δ.κ.α.
Ομάδα 3:	ΤΕΧΝΟΛΟΓΟΙ, ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΒΟΗΘΟΙ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
31	Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής και ασκούντες
32	Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών βιολογίας και υγείας
33	Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό
34	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
Ομάδα 4:	ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
41	Υπάλληλοι γραφείου
42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
Ομάδα 5:	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΩΛΗΤΕΣ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
52	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
53	Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
Ομάδα 6:	ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ, ΑΛΙΕΙΣ Κ.Π.Α.Ε
61	Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως σε μια ετήσια καλλιέργεια
62	Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως στην καλλιέργεια δένδρων και σταφιδάμπελων
63	Γεωργοί πολυκαλλιεργητές
64	Ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι κ.π.α.ε.
65	Δασοκόμοι, υλοτόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
66	Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
67	Επαγγελματίες κυνηγοί και παγιδευτές θηραμάτων
Ομάδα 7:	ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΤΕΧΝΙΤΕΣ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
71	Μεταλλωρύχοι, λατόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
72	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων
73	Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών ,
74	Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
75	Τεχνίτες που εκτελούν εργασίες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι και ασκούντες συναφή
76	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
77	Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλαποιοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
78	Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ενδύσεως και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
Ομάδα 8:	ΧΕΙΡΙΣΤΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΑΡΜΟΛΟΓΗΤΕΣ (ΜΟΝΤΑΔΟΡΟΙ)
81	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων
82	Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα και ορυκτά
83	Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων και προϊόντων από πλαστικό και καουτσούκ
84	Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου και χαρτιού: χειριστές εκτυπωτικών εν γένει
85	Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, γούνινων και δερμάτινων
86	Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής, ποτών και καπνού
87	Συναρμολογητές (μονταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων π.δ.κ.α.
88	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
Ομάδα 9:	ΑΝΕΙΔΙΚΕΥΤΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ, ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ
91	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.
92	Ανιδείκτεοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
93	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
Ομάδα 10:	ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.

- Abel-Smith, B. & Townsend, P. (1965). *The Poor and the Poorest*, Occasional Paper on Social Administration, no. 17. London: Bell and Sons.
- Acemoglu, D. (2001). *Human capital policies and the distribution of income: a framework for analysis and literature review*. Treasury Working Paper, 01/03. The New Zealand Treasury, Wellington, New Zealand.
- Acemoglu, D., & Pischke, J.-S. (2000). *Does inequality encourage education?* Mimeo. MIT Cambridge, MA and LSE, London.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2000). Inequality, growth, and development: democratization or repression. *European Economic Review*, 44, 683–693.
- Adler, N. E., Boyce, W. T., Chesney, M. A., Folkman, S., & Syme, S. L. (1993). Socioeconomic inequalities in health: no easy solution. *JAMA*, 269, 3140–3145.
- Aghion, P. & Bolton, P. (1997). A theory of trickle-down growth and development. *Review of Economic Studies*, 64, 151–172.
- Aghion, P. & Howitt, P. (1998). *Endogenous growth theory*. Cambridge and London: MIT Press.
- Aghion, Philippe & Howitt, P. (1998). Capital Accumulation and Innovation as Complementary Factors in Long-Run Growth. *Journal of Economic Growth*, Springer, 3(2), 111-130.
- Aghion, P. & Howitt, P. (1998). Market Structure and the Growth Process, *Review of Economic Dynamics*, Elsevier for the Society for Economic Dynamics, 1(1), 276-305.
- Alesina, A. & Perotti, R. (1994). The political economy of growth: a critical survey of the recent literature. *The World Bank Economic Review*, 8(3), 351–371.
- Alesina, A. & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40, 1203–1228.
- Alesina, A. & Rodrik, D. (1994). Distributive politics and economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465–490.
- Alesina, A. & Rodrik, D., (1994). Distributive Politics and Economic Growth, *The Quarterly Journal of Economics*, MIT Press, 109(2), 465-90.
- Alesina A., Angeletos G-M. (2005). Corruption, inequality, and fairness. *Journal of Monetary Economics*, 52, 1227–1244.
- Alison, P. (1978). Measures of inequality, *American Sociological Review*, 43, 865-880.

Anand, S., & Sen, A. (1997). Concepts of Human Development and Poverty: A Multi-dimensional Perspective. In *United Nations Development Programme Human Development Report 1997 Papers : Poverty and Human Development*, New York.

Antoninis, M., & Tsakloglou, P. (2001). Who Benefits from Public Education in Greece? Evidence and Policy Implications, *Education Economics*, Taylor and Francis Journals, 9(2), 197-222.

Atkinson, A. B. (1969). *Poverty in Britain and the Reform of Social Security*, London: Cambridge University Press.

Atkinson, A. B. (1970). On the Measurement of Inequality. *Journal of Economic Theory*, 2, 244–263.

Atkinson, A.B. (1980) On the Measurement of Inequality in AB Atkinson (ed.), *Wealth, Income and Inequality*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press.

Atkinson, A. B., Rainwater, L., & Smeeding, T. M. (1995). *Income distribution in OECD countries*, No. 18. Paris: OECD.

Atkinson, A.B. (1998). Social exclusion, poverty and unemployment, in: A.B. Atkinson & J. Hills (Eds) *Exclusion, Employment and Opportunity*, CASE Paper 4, London: London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion.

Babones, S. J. (2008). Income inequality and population health : Correlation and causality. *Social Science & Medicine*, (66), 1614-1626.

Banerjee, A. (2000). *The Two Poverties*. Department of Economics, MIT, Cambridge, MA.

Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2003). Inequality and growth: What can the data say? *Journal of Economic Growth*, 8, 267-299.

Barro, R. J. (1999). *Inequality, growth, and investment*. National Bureau of Economic Research, Working Paper 7038. NBER, Cambridge, MA.

Bator, F. (1958). The anatomy of market failure. *The Quarterly Journal of Economics*, 72(3), 351-379.

Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76, 169–217.

Becker, G. S. (1993). Nobel lecture: the economic way of looking at behavior. *Journal of Political Economy*, 101, 385–409.

Benabou, R. (1996a). *Education income, distribution, and growth: the local connection*. National Bureau of Economic Research, Working Paper 4798. NBER, Cambridge, MA.

- Benabou, R. (1996b). *Inequality and growth*. National Bureau of Economic Research, Working Paper 5658. NBER, Cambridge MA.
- Benhabib, J., & Rustichini, A. (1991). *Social conflict, growth and income distribution*. New York: Department of Economics, New York University.
- Bentham, J. (1789). *An introduction to the principles of morals and legislation*. London: Payne.
- Berg, A., Ostry J.D., & Zettelmeyer J. (2012). What Makes Growth Sustained? *Journal of Development Economics*, 98(2), 149–66.
- Berghman, J. (1997). Social Exclusion in Europe: “Policy context and analytical framework. In G. Room (Ed.), *Beyond the Threshold* Bristol: The Policy Press.
- Biggs, B., King, L., Basu, S., & Stuckler, D. (2010). Is wealthier always healthier? the impact of national income level, inequality, and poverty on public health in latin america. *Social Science & Medicine*, 71(2), 266-273.
- Birdsall, N. (1999). *Education: The People's Asset*. CSED Working Paper. No. 5. Washington, D.C.: Center on Social and Economic Dynamics, the Brookings Institution.
- Blau, J. R. & Blau, P. M. (1982). Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime, *American Sociological Review*, 47(1), 114-129.
- Bluestone, B. and Harrison, B. (1988). The Growth of Low-Wage Employment: 1963-1986, *American Economic Review*, 78 (2), 124–128.
- Bollen, K. A. & Burke G. (1981). The Dimension(s) of Democracy: Further Issues in the Measurement and Effects of Political Democracy *American Sociological Review* 46, 651-659.
- Bourguignon, F. (2004). The Poverty Growth-Inequality Triangle. Draft Paper prepared for a Conference on Poverty, Inequality and Growth, Agence Française de Développement /EU Development Network, Paris.
- Bradbury, K. L. (1986). The shrinking middle class. *New England Economic Review*, 41-55.
- Byrne, D. (1997). Social Exclusion and Capitalism, *Critical Social Policy*, 17(1), 27.
- Cerlioli, A., & Zani, S. (1990). A fuzzy approach to the measurement of poverty., in C. Dangum & M. Zenga (Eds.), *Inequality and Poverty* (272 284). Berlin: Springer-Verlag.
- Chakravarty, S. (1983). A new index of poverty. *Mathematical Social Sciences*, 6(3), 307-313.

- Chakravarty, S. (1998). Optimal subsidy for the poor. *Economics Letters*, 6(3), 307-313.
- Chambers, R. (1994). The origins and practice of PRA, *World Development*, 22(7), 953–969.
- Champernowne, D. (1974). A comparison of measures of inequality of income distribution, *Economic Journal*, 84.
- Checchi, D. (2000). *Does educational achievement help to explain income inequality?* Working Paper No. 208. World Institute for Development Economics Research, The United Nations University.
- Cheli, B., & Lemmi, A. (1995). A ‘totally’ fuzzy and relative approach to the multidimensional analysis of poverty. *Economic Notes*, 24, 115-134.
- Chiu, W. H., & Madden, P. (1998). Burglary and income inequality. *Journal of Public Economics*, 69, 123–141.
- Clark, S., Hemming, R., & Ulph, D. (1981). On indices for the measurement of poverty. *The Economic Journal*, 91(362), 515-526.
- Cloward, R. & Ohlin, L. (1960). *Delinquency and Opportunity*. New York: Free Press.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe. IL: Free Press.
- Collier, P. (2000). Economic causes of civil conflict and their implications for policy. In A. C. Chester, F. O. Hampson, & P. Aall (Eds.), *Managing global chaos*. Washington DC: US Institute of Peace and World Bank.
- Collier, P., & Hoeffler, A. (1998). On economic causes of civil war. *Oxford Economics Paper*, 50, 563–573.
- Cook, C. J. (1995). Savings rates and income distribution: further evidence from LDCs. *Applied Economics*, 27, 71–82.
- Cowell, F.A. (1977). *Measuring Inequality* (First ed.). Oxford: Philip Allan.
- Cowell, F.A., & Kuga, K. (1981). Additivity and the entropy concept: An axiomatic approach to inequality measures. *Journal of Economic Theory*, 25, 131-143.
- Cowell, F. A. (2000). Measurement of inequality In A. Atkinson & F. Bourguignon (Eds.), *Handbook of Income Distribution* (pp. 87-166). Elsevier.
- Comparative EU statistics on Income and Living Conditions: Issues and Challenges* Proceedings of the EU-SILC conference (2006) Helsinki.

- Cornia, A. G. (2000). *Inequality and poverty in the era of liberalization and globalization*. Paper presented at the G-24 technical group meeting, 1 March, Lima.
- Cornia, A. G. (Ed.) (2004). *Inequality, growth, and poverty in an era of liberalization and globalization*. OUP Catalogue, Oxford University Press.
- Cornwall, A. (2000). *Beneficiary, Consumer, Citizen: Perspectives on Participation for Poverty Reduction*, Study, No.2, Stockholm: Swedish International Development Agency (SIDA).
- Dalton, H. (1920). Measurement of the inequality of incomes. *The Economic Journal*, 30 (9), 348-361.
- Dasgupta, P., Sen, A., and Sorrett D. (1973). Notes on the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 6, 180-187.
- de Haan, A. (1999). *Social Exclusion: Towards a Holistic Understanding of Deprivation*. *Villa Borsig Workshop Series*, Sussex, University of Sussex. 1-14.
- Deaton, A. (1997). *The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Deaton, A. (2001). *Health, inequality, and economic development*. National Bureau of Economic Research Working Paper 8318. NBER, Cambridge, MA.
- Decancq, K., & Lugo, M. A. (2013). Weights in Multidimensional Indices of Well-Being: An Overview. *Econometric Reviews*, Taylor and Francis Journals, 32(1), 7-34.
- Deininger, K., & Squire, L. (1996). A new data set measuring income inequality. *World Bank Economic Review*, 10, 565–591.
- Deininger, K., & Squire, L. (1998). New ways of looking at old issues: inequality and growth. *Journal of Development Economics*, 57, 259–287.
- Desai, M., & Shah, A. (1988). An econometric approach to the measurement of poverty. *Oxford Economic Papers*, 40(3), 505-522.
- Despotis, D. K. (2005a). Measuring human development via data envelopment analysis: The case of Asia and the Pacific. *Omega*, 33(5), 385-390.
- Despotis, D. K. (2005b). A reassessment of the Human Development Index via data envelopment analysis. *Journal of the Operational Research Society*, 56(8), 969-980.
- Deutsch, J., & Silber, J. (2005). Measuring multidimensional poverty: An empirical comparison of various approaches. *Review of Income and Wealth*, 51(1), 145-174.
- de Kruijk, H., & Rutten, M. (2007). Weighting dimensions of poverty based on peoples priorities: Constructing a composite poverty index for the Maldives,. Q-Squared Working Paper 35, Centre For International Studies, University of Toronto.

- Doyle, J. M., Ahmed, E., & Horn, R. N. (1999). The effects of labor markets and income inequity on crime: evidence from panel data. *Southern Economic Journal*, 65(4), 717-738.
- Dynan, K.E., Skinner, J., Zeldes, S., (2004). Do the rich save more? *Journal of Political Economy*, 112(2), 397-444.
- Debraj, R. (1998). *Development economics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Donaldson, D. and Weymark J.A. (1980). A single-parameter generalization of the Gini indices of inequality. *Journal of Economic Theory* 22, 67-86.
- Donaldson, D. and Weymark J.A. (1983). Ethically flexible indices for Income Distributions in the Continuum. *Journal of Economic Theory* 29, 353-358.
- Dorfman, R. (1979). A Formula for the Gini Coefficient. *Review of Economics and Statistics*, 61, 146–149.
- Donaldson, D. and Weymark J.A. (1986). Properties of Fixed-Population Poverty Indices. *International Economic Review*, 27(3), 667-688.
- Duclos, J.-Y., J. Esteban, and D. Ray (2004): Polarization: Concepts, Measurement, Estimation. *Econometrica*, 72, 1737–1772.
- Duclos, J., & Araar, A. (2006). *Poverty and equity: Measurement, Policy and Estimation with DAD*. New York: Springer.
- Duclos, J.-Y. (2009). What is “Pro-Poor”? *Social Choice and Welfare*, 32(1), 37–58.
- Dorfman, R. (1979). A Formula for the Gini coefficient. *Review of Economics and Statistics*, 61, 146-149.
- Easterly, W. (2001). The middle class consensus and economic development. *Journal of Economic Growth*, 6, 317–335.
- European Central Bank. (2013). *The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey Results from the first wave*. Statistics Paper Series No 2. Frankfurt am Main, Germany.
- EEC (1975). Council Decision concerning a *program of pilot schemes and studies to combat poverty*, 75/458.
- EEC (1977) Council Decision amending Decision 75/458/EEC concerning a *programme of pilot schemes and studies to combat poverty*.77/779.
- Ehrlich, I. (1973). Participation in illegitimate activities: a theoretical and empirical investigation. *Journal of Political Economy*, 81, 521–565.
- Essama-Nssah, B. (2005). A unified framework for pro-poor growth analysis. *Economics Letters*, 89, 216–221.

- Esteban, J., & Ray, D. (1991). *On the Measurement of Polarization*. Working Paper 18, Boston University, Institute for Economic Development.
- Esteban, J., & Ray, D. (1994). On the Measurement of Polarization. *Econometrica*, 62, 819–852.
- Esteban, J., & Ray, D. (1999). Conflict and Distribution, *Journal of Economic Theory*, 87(2), 379–415.
- Esteban, J., Gradín, C. & Ray, D. (1999). *Extensions of the measure of Polarization, with an application to the income distribution of five OECD countries*, mimeo, Instituto de Análisis Económico.
- Esteban, J., Gradin, C., & Ray, D. (2007). An extension of a measure of polarization, with an application to the income distribution of five oecd countries. *The Journal of Economic Inequality*, 5 (1), 1-19.
- European Foundation (1995). *Public Welfare Services and Social Exclusion: The Development of Consumer Oriented Initiatives in the European Union*. Dublin: The European Foundation.
- Expert Group on Household Income Statistics The Canberra group (2001). *Final Report and Recommendations*, Ottawa.
- Expert Group on Poverty Statistics (2006). *Rio Group Compendium of best practices in poverty measurement*. Rio de Janeiro.
- Fajnzylber, P., Lederman, D., & Loayza, N. (1998). *Determinants of crime rates in Latin America and the world: an empirical assessment*. World Bank Latin American Studies, Viewpoint Series. The International Bank for Reconstruction, The World Bank, Washington, DC.
- Fay, M. (1993). *Illegal activities and income distribution: a model of envy*. New York: Department of Economics, Columbia University.
- Fleisher, B. M. (1966). The effect of income on delinquency. *American Economic Review*, 56, 118–137.
- Feres, J.C. (1997). Notes on the measurement of poverty by the income method. *CEPAL Review*, 61(LC/G.1955-P/I), Santiago, Chile: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).
- Festinger, L. (1954) A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, VII, 117-40.
- Fiegehen, G., Lansley, P. S. and Smith, A. D. (1977). *Poverty and Progress in Britain, 1953-73*. London: Cambridge University Press for the National Institute of Economic and Social Research.

- Foster, J., Greer, J., & Thorbecke, E. (1984). A class of decomposable poverty measures. *Econometrica*, 52(3), 761-766.
- Foster, J. & Sen A. K. (1997): *On Economic Inequality*. Oxford University Press, Oxford.
- Foster, J. and Wolfson M. (1992). *Polarization and the Decline of the Middle Class: Canada and the U.S.* mimeo, Vanderbilt University.
- Foster, J., & Wolfson, M. (2010). Polarization and the decline of the middle class: Canada and the U.S. *Journal of Economic Inequality*, 8(2), 247-273.
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and freedom*. (14th ed. ed.). Chicago: University Of Chicago Press.
- Galor, O. (2000). Income distribution and the process of development. *European Economic Review*, 44, 706– 712.
- Galor, O., & Zeira, J. (1993). Income distribution and macroeconomics. *Review of Economics Studies*, 60, 35–52.
- Garcia-Penalosa, C. (2010). Income distribution, economic growth and European integration. *Journal of Economic Inequality*, 8, 277-292.
- Gastwirth, J.L. (1971). A general definition of the Lorenz curve. *Econometrica* 29, 1037-1039.
- Glaeser, E. (2006). Inequality In *The Oxford Handbook of Political Economy*. (624-641). Oxford: Oxford University Press.
- Goldin, C., Katz, L.F., 1999. *The return to skill across the twentieth century United States*. Working paper no. 7126, NBER, Cambridge, MA.
- Gravelle, H., Wildman, J., & Sutton, M. (2000). *Income, income inequality and health: what can we learn from aggregate data?* Discussion Papers in Economics, No. 2000/26. The University of York.
- Gini, C. (1912). *Variabilità e Mutabilità*, Bologna: Tipografia di Paolo Cuppini.
- Gini, Corrado (1914). *Sulla Misura della Concentrazione e della Variabilità dei Caratteri*. Atti del R. Istituto Veneto di SS.LL.AA., 73, 1203-1248.
- Gini, Corrado (1921). Measurement of Inequality of Incomes. *The Economic Journal*, 31, 124-126.
- Gordon, D., Levitas R., Pantazis, C., Patsios, D., Payne, S., Townsend, P., Adelman, L., Ashworth, K., Middleton, S. Bradshaw, J., Williams, J. (2000). *Poverty and Social Exclusion in Britain*, Joseph Rowntree Foundation, York.

Grosh, M.E. & Glewwe, P. (2000) *Designing Household Survey Questionnaires for Developing Countries: Lessons from 15 years of the Living Standards Measurement Study* (Washington, DC, World Bank).

Guio, A.-C., Fusco A., & Marlier, E. (2009). A European Union approach to material deprivation using EU-SILC and Eurobarometer data.,IRISS Working Papers 2009-19.

Hamada, K. and Takayama, N. (1977). Censored Income Distributions and the Measurement of Poverty, *Bulletin of the International Statistical Institute*, 47, 617-630.

Hoover, Greg A. 1989. Intranational Inequality: A Cross-National Dataset. *Social Forces* 67,1008-1026.

Horrigan, M. W. & Haugen, S. E. (1988). The Declining Middle-Class Thesis: A Sensitivity Analysis. *Monthly Labor Review*, 111(5), 3–13.

Houthakker, H. S. (1961). An international comparison of personal saving. *Bulletin of the International Statistical Institute*, 38, 55–69.

Jäntti, M. & Danziger, S. (2000). Income Poverty in Advanced Countries,” in *Handbook of income distribution. Volume 1. Handbooks in Economics, vol. 16*, ed. by A. B. Atkinson and F. Bourguignon, Amsterdam; New York and Oxford: Elsevier Science, North-Holland, 309–78.

Jevons, W. S. (1871) *The Theory of Political Economy*, London: Macmillan and Co.

Jencks, C., & Mayer, S. E. (1990). The social consequences of growing up in a poor neighborhood. In L.Lynn, & M. Mcgeary (Eds.), *Inner-city poverty in United States*. Washington DC: National Academy Press.

Judge, K., Mulligan, J. A., & Benzeval, M. (1998). Income inequality and population health. *Social Science and Medicine*, 46, 567–579.

Kakwani, N. (1980a). On a Class of Poverty Measures. *Econometrica*, 48(2), 437-446.

Kakwani, N. (1980b). *Income Inequality and Poverty*. New York: Oxford University Press.

Kakwani, N., S. Khandker, & Son, H. (2003). *Poverty Equivalent Growth Rate: With Applications to Korea and Thailand*. Tech. rep., Economic Commission for Africa.

Kakwani, N. & Pernia, E. (2000). What Is Pro-Poor Growth? *Asian Development Review*. 18(1), 1-16.

Kaldor, N. (1956). Alternative theories of distribution. *Review of Economic Studies*, 23(2), 83–100.

Kaplan, G. A., Pamuk, E. R., Lynch, J. W., Cohen, R. D., & Belfour, J. L. (1996). Inequality in income and mortality in the United States: analysis of mortality and potential pathways. *British Medical Journal*, 312, 999–1003.

Kawachi, I. S., Levine, S., Miller, M., Lasch, K., & Amick, B., III (1994). Income inequality and life expectancy-theory, research and policy. Boston: Health Institute, New England Medical Center.

Kendall, M. G., & Stuart A. (1958). The Advanced Theory of Statistics, Vol. 1, *Distribution Theory*, 1st ed. New York: Hafner Publishing Company.

Keefer, P., & Knack, S. (2000). *Polarization, politics and property rights: Links between inequality and growth*. Policy Research Working Paper No. 2418. August, Washington DC: The World Bank.

Kelly, A. C., & Williamson, J. G. (1968). Household savings behavior in developing country: the Indonesian case. *Economic Development and Cultural Change*, 16(3), 385–403.

Kelly, M. (2000). Inequality and crime. *Review of Economics and Statistics*, 82(4), 530–539.

Kennedy, B. P., Kawachi, I., & Prothrow-Stith, D. (1996). Income distribution and mortality: Crosssectional ecological study of the Robin Hood index in the United States. *British Medical Journal*, 312(7037), 1004–1007.

Klasen, S. (2000). Measuring poverty and deprivation in South Africa. *Review of Income and Wealth*, 46(1), 33-58.

Knight, J. B., & Sabot, R. H. (1983). Educational expansion and Kuznets effect. *American Economic Review*, 73(5), 1132–1136.

Koolman, X. (2007). Unmet need for Health Care in Europe in *Comparative EU statistics on Income and Living Conditions: Issues and Challenges, Proceedings of the EU-SILC conference (Helsinki, 6-8 November 2006)*, European Commission-Eurostat, Luxembourg.

Kosters, M. H. & Ross, M. N. (1988). A Shrinking Middle Class?. *The Public Interest*, 90, 3–27.

Koutsampelas, C. & Tsakloglou, P. (2011). Short-run distributional effects of public education in Greece. University of Cyprus Working Papers in Economics 12-2011, University of Cyprus, Department of Economics.

Kovacevic, M. (2011). Review of HDI Critiques and Potential Improvements. United Nations Development Programme Human Development Reports. Research Paper 2010 (33).

- Krishnakumar, J., & Nadar A. (2008). On exact statistical properties of multidimensional indices based on principal components, factor analysis, MIMIC and structural equation models. *Social Indicators Research*, 86(3), 481-496.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Lenoir, R. (1974). *Les Exclus: Un Français sur Dix*. Paris: Editions du Seuil.
- Lerman, R. & Yitzhaki, S. (1984). A Note on the Calculation and Interpretation of the Gini Index. *Economic Letters*, 15, 363-368.
- Levy, F. (1987). The Middle Class: Is It Really Vanishing?. *The Brookings Review*, Summer, 17-21.
- Livada, A., (1991). Income inequality in Greece: a statistical and econometric analysis. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 53, No 1.
- Lomnicki Z. A. (1952). The standard Error of Gini's Mean Difference. *Annals of Mathematical Statistics*, 23, 635-637.
- Lorenz, M.O. (1905). Methods for measuring concentration of wealth. *Journal of the American Statistical Association* 9, 209-219.
- Lenski, G. (1966). *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. New York: McGraw-Hill.
- Lopez, R., Vinod, T., & Yan, W. (1998). *Addressing the education puzzle: the distribution of education and economic reform*, World Bank Policy Research Working Paper No. 2031. World Bank, Washington DC.
- Lynch, J. W., Kaplan, G. A., & Pamuk, E. R. (1998). Income inequality and mortality in metropolitan areas of the United States. *American Journal of Public Health*, 88, 1074-1080.
- Madanipour, A., Cars, G., & Allen, J. (1998). Social Exclusion in European Cities in *Social Exclusion in European Cities, Processes, Experiences and Responses*. A. Madanipour, G. Cars & J. Allen, London, The Stationary Office, 279-288.
- Maddison, A. (1995). *Monitoring the world economy, 1820-1992*. Paris: OECD Publishing.
- Mahlberg, B., & Obersteiner M. (2001). Remeasuring the HDI by data envelopment analysis. Interim report IR-01-069, International Institute for Applied System Analysis.
- Marsh, A. & Mullins, D. (1998). The social exclusion perspective and housing studies: origins, applications and limitations. *Housing Studies*, 13(4), 749-760.
- Marshall A. Principles of Economics, 8th edition 1920 London: Macmillan

Mas-Collel, A., Whinston, W. and Green, J.R. (1995). *Microeconomic Theory*. Oxford University Press.

Matsagganis, M., Papadopoulos, F. Tsakloglou, P. (2000). *Estimating extreme poverty in Greece and the cost of eliminating it through a minimum guaranteed income scheme*. Athens University of Economics and Business 2000-02, Department of International and European Economic Studies.

Mayer, S. E. (2000). *How did the increase in economic inequality between 1970 and 1990 affect American children's education attainment?* Joint Center for Poverty Research, University of Chicago.

McLoyd, V. (1990). The impact of economic hardship on black families and children: psychological distress, parenting and socioemotional development. *Child Development*, 61, 311–346.

Meltzer Richard (1981). A Rational Theory of the Size of the Government, *The Journal of Political Economy*, 89(5), 914-927.

Merton, R. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3, 672–682.

Milanovic, B. (2000). The median-voter hypothesis, income inequality, and income distribution: an empirical test with the required data. *European Journal of Political Economy*, 16, 367–410.

Milanovic, B. (2001). *World income inequality in the second half of the 20th century*, Mimeo. The World Bank, Washington DC.

Milanovic, B. (1999). *True world income distribution, 1988 and 1993: first calculation based on household surveys alone*. World Bank Policy Research Working Papers Series No. 2244. World Bank, Washington DC.

Mill, J. S. (1848), *Principles of Political Economy with Some of their Applications to Social Philosophy* (1 ed.), London: John W. Parker.

Mises, von, Ludwig (1949). *Human Action A Treatise on Economics*. Yale University Press.

Mitrakos, T., Tsakloglou P. (1998). Decomposing inequality under alternative concepts of resources: Greece 1988 *Journal of Income Distribution*, 8, 241-253.

Mitrakos, T., Tsakloglou, P. (2011). *Analyzing and comparing the impact of alternative concepts of resources in distributional studies: Greece, 2004/5*. Working paper, KEPE.

Muller, E. N. (1985). Income inequality, regime repressiveness, and political violence. *American Sociological Review*, 50(1), 47–61.

- Muller, E. N. (1988a). Democracy, economic development, and income inequality. *American Sociological Review*, 53(1), 50–68.
- Muller, E. N. (1988b). Inequality, repression, and violence: issues of theory and research design. *American Sociological Review*, 53(5), 799–806.
- Muller, E. N., & Seligson, M. A. (1987). Inequality and insurgency. *The American Political Science Review*, 81(2), 425–452.
- Nagel, J. (1974). Inequality and discontent: a nonlinear hypothesis. *World Politics*, 26(4), 453–472.
- Nardo, M., Saisana, M., Salteli, A., & Tarantola, S. (2008). *Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide*. OECD, European Commission JRC.
- Noble, M., Wright G., Smith G., & Dibben C. (2006) .Measuring multiple deprivation at the small-area level. *Environment and Planning*, 38(1), 169-185.
- Noorbakhsh, F. (1998).The Human Development Index: Some technical issues and alternative indices.*Journal of International Development*, 10(5), 589-605.
- Nelson, E.N., (1977). The measurement and trend of inequality: a comment. *American Economic Review*, 67.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state, and utopia*. New Jersey: Basic Books (AZ).
- Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- OECD,. (2006) Education at a glance 2006. OECD, Paris.
- Orshansky, M. (1965). Counting the poor: another look at the poverty profile. *Social Security Bulletin*, 28(1).
- Orshansky, M. (1963). Children of the poor. *Social Security Bulletin*,26(7), 3-29.
- Østby, G. (2008). Polarization, Horizontal Inequalities and Violent Civil Conflict. *Journal of Peace Research*,45(2), 143-162.
- Ostry, J., Berg, A., & Tsangarides, C. (2014) Redistribution, Inequality and Growth. *IMF Discussion Note*.
- Papanastasiou, S., & Papatheodorou, C. (2010). *Intergenerational transmission of poverty in the EU: An empirical analysis*. 1st international conference in Political Economy, Rethymno, Crete.
- Park, K. H. (1996). Educational expansion and educational inequality on income distribution. *Economics of Education Review*, 15(1), 51–58.

- Pen, J. (1971). *Income Distribution*. Harmondsworth: Allen Lane.
- Permanyer, I. (2008). *The Measurement of Social Polarization in a Multi-group Context*. UFAE and IAE Working Papers 736.08, Unitat de Fonaments de l'Anàlisi Econòmica (UAB) and Institut d'Anàlisi Econòmica (CSIC).
- Permanyer, I. (2012). The conceptualization and measurement of social polarization. *The Journal of Economic Inequality*, 10(1), 45-74.
- Perotti, R. (1996). Growth income distribution and democracy: what the data say? *Journal of Economic Growth*, 1, 149–187.
- Persson, T., and G. Tabellini. (1994). Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence? *American Economic Review*, 84, 600-621.
- Pigou, A. C. (1912). *Wealth and Welfare*. London: Macmillan.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Preston, S. H. (1975). The changing relation between mortality and level of economic development. *Population Studies*, 29, 231–248.
- Pridemore, W.A. (2011). Poverty matters: A reassessment of the inequality-homicide relationship in cross-national studies. *British Journal of Criminology*, 51, 739-772.
- Pritchett, L., & Summers, L. H. (1996). Wealthier is healthier. *Journal of Human Resources*, 31, 841–868.
- Quirk, J. D. and R. Saposnik (1962). Admissibility and measurable utility functions. *Review of Economic Studies* 29, 140-146.
- Ravallion, M. (1994): *Poverty Comparisons, Fundamentals of Pure and Applied Economics*, Switzerland.: Harwood Academic Publishers.
- Ravallion, M. and Chen, S. (2003). Measuring Pro-Poor Growth. *Economics Letters*, Elsevier, 78(1), 93-99.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Rodríguez-Pose A., Tselios V. (2009). Education and income inequality in the regions of the European Union. *Journal of Regional Science*, 49(3), 411–437.
- Rodrik, D. (1998). *Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses*. National Bureau of Economic Research Working Paper 6350. NBER, Cambridge, MA.

Room, G. (1995). Poverty and Social Exclusion: the New European Agenda for Policy Research in G. Room (ed) *Beyond the Threshold, The Measurement and Analysis of Social Exclusion*, Bristol Policy Press.

Rosenthal, N. H. (1985). The shrinking middle class: Myth or reality?. *Monthly Labor Review*, 108, 3-10.

Ruggeri L., C. Saith, R. & Stewart, F. (2003). Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches ,*Oxford Development Studies*, 31(3), 243-274.

Runciman, W. G. (1966). *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century*. England, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Sampson, R. (1987). Urban black violence: The Effect of Male Joblessness and Family Disruption. *American Journal of Sociology*, 93, 348-82.

Sampson R. J. and Groves W. B. (1989). Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774-802.

Saposnik, R. (1981). Rank dominance in income distribution. *Public Choice*, 36, 147-151.

Saposnik, R. (1983). On evaluating income distributions: rank dominance. *Public Choice*, 40, 329-336.

Saunders, P. & Tsumori, K. (2002). Poor Concepts, 'Social Exclusion', Poverty and the Politics of Guilt, *Policy*, 18(2), 32-37.

Schokkaert, E. (2007). Capabilities and satisfaction with life. *Journal of Human Development*, 8(5), 415-430.

Sen, A. (1973): *On Economic Inequality*, Oxford Clarendon Press.

Sen, A. (1976). Poverty: an ordinal approach to measurement. *Econometrica*, 44(2) 219-31.

Sen, A. (1979). Issues in the measurement of Poverty, *Scandinavian Journal of Economics*, 81, 285-307.

Sen, A. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press.

Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*, 35, 153–169.

Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*, Amsterdam: North-Holland.

- Sen, A. (1987). *The Standard of Living*. With contributions by J. Muellbauer, R. Kanbur, K. Hart and B. Williams. Edited by G. Hawthorn. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen, A. (1992): *Inequality Reexamined*, New York, Cambridge: Harvard University Press.
- Sen, A. (1997) *On Economic Inequality*, 2nd Edition (Oxford, Clarendon Press).
- Sen, A. (1999) *Development as Freedom (DAF)* (Oxford, Oxford University Press).
- Sen, A. (2000) *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Social Development Papers No. 10 Office of Environment and Social Development Asian Development Bank.
- Sen, A. K. (2009): *The Idea of Justice*. Allen-Lane.
- Shaw, C., & McKay, H. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: three paradigms' *International Labour Review*, 133, 531-579.
- Simpson, M. (1990). Political rights and income inequality: a cross-national test. *American Sociological Review*, 55(5), 682–693.
- Schmidt-Hebbel, K. & Serven, L. (2000). Does income inequality raise aggregate saving? *Journal of Development Economics*, Elsevier, 61(2), 417-446.
- Smith, D. (2001). International evidence on how income inequality and credit market imperfections affect private saving rates. *Journal of Development Economics*, 64, 103–127.
- Son, H. (2004). A note on pro-poor growth. *Economics Letters*, 82, 307–314.
- Solt, F. (2008). Economic Inequality and Democratic Political Engagement. *American Journal of Political Science*, 52(1), 48–60.
- Somarriba, N., & Pena B. (2009). Synthetic indicators of quality of life in Europe. *Social Indicators Research*, 94(1), 115-133.
- Somerville, P. (1998). Explanations of social exclusion: where does housing fit in? *Housing Studies*, 13(4), 761-780.
- Spence, M. (1974). *Market signaling*. Cambridge: Harvard University Press.
- Srinivasan, T. N. (1994). Human development: A new paradigm or reinvention of the wheel?. *American Economic Review*, 84(2), 238-243.

- Stiglitz, J. E. (1988). *Economics of the public sector*. (2 ed.). New York: W. W. Norton & Company.
- Stiglitz, J. E. (1996). Some Lessons From The East Asian Miracle. *The World Bank Research Observer*.11 (2), 151–177.
- Streeten, P. and others (1981). *First Things First. Meeting Basic Human Needs in the Developing World*, Oxford: Oxford University Press.
- Subramanian S. V. & Kawachi I. (2004). Income Inequality and Health: What Have We Learned So Far? *Epidemiologic Reviews*, 26, Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health.
- Sung, Y. & Sanjeev Khagram (2004). *Inequality and Corruption*. Hauser Center for Nonprofit Organizations Working Paper No 22 KSG Working Paper No RWP04-001.
- Svensson, J. (1998). Investment, property rights and political instability: theory and evidence. *European Economic Review*, 42, 1317–1341.
- Theil, H. (1967). *Economics and Information Theory*. Amsterdam: North Holland.
- Thomas, V., Wang, Y., & Fan, X. (2000). *Measuring education inequality: gini coefficients of education*. World Bank, Washington DC.
- Thon, D. (1983). A poverty measure. *Indian Economic Journal*. 30, 55-70.
- Thorbecke, E. & Charumilind, C. (2002). Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact, *World Development*, 30(9), 1477–1495.
- Thurow, L. (1984, February 05). The disappearance of the middle class. *The New York Times*
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom : A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Berkeley: University of California Press.
- Townsend, P., Phillimore P., & Beattie A. (1988) *Health and Deprivation: Inequality and the North*. Routledge, London.
- Tsakoglou, P. (1990). "Aspects of Poverty in Greece", *Review of Income and Wealth*. 36, 381-402.
- Tsakoglou, P. (1993). "Aspects of inequality in Greece : Measurement, decomposition and intertemporal change: 1974, 1982," *Journal of Development Economics*. 40(1), 53-74.
- Tsakoglou P., (2000). Poverty and anti-poverty policies in Greece and comparisons with other Mediterranean EU member-states in A. Mitsos and E. Mossialos (eds) *Contemporary Greece and Europe*, Ashgate, Aldershot etc., 331-355.

Tsuyoshi, A. and Nakamura Yasuhiko, (2008). A Theory of Civil Conflict and Democracy in Unequal Societies. *Economics Bulletin*, 8(2), 1-11.

Yitzhaki, S. (1979). Relative Deprivation and the Gini Coefficient. *Quarterly Journal of Economics*, 93, 321–324.

Yitzhaki, S. (1982). Stochastic Dominance, Mean Variance and Gini's Mean Difference, *American Economic Review*, 72, 178-185.

United Nations Development Programme. (1997), Human Development Report 1997 Technical note 1 and chapter 1.(HPI-1, HPI-2). New York:Oxford University Press.

United Nations Development Programme. (2005). Human Development Report 2005. International Cooperation at a Crossroads: Aid, Trade and Security in an Unequal World. New York and Oxford: United Nations Development Programme and Oxford University Press.

Van Doorslaer, E, A Wagstaff, H van der Burg, T Christiansen, D De Graeve, I Duchesne, U-G Gerdtham, M Gerfin, J Geurts, L Gross, U Häkkinen, J John, J Klavus, RE Leu, B Nolan, O O'Donnell, C Propper, F Puffer, M Schellhorn, G Sundberg, O Winkelhake, (2000). Equity in the delivery of health care in Europe and the US. *Journal of Health Economics* 19(5), 553-583.

Van Doorslaer, E , X. Koolman and F. Puffer, (2002). Equity in the use of physician visits in OECD countries: has equal treatment for equal need been achieved? In: *Measuring up: Improving health systems performance in OECD countries*, OECD, Health Policy Unit, Paris, chapter 11, 225-248.

Van Doorslaer, E, Koolman X., & Jones, A.M. (2004). Explaining income-related inequalities in health care utilisation in Europe, *Health Economics*, 13(7), 629-647.

Van Doorslaer, E, C Masseria, X Koolman and the OECD Health Equity Group, (2006). Inequalities in access to medical care by income in developed countries, *Canadian Medical Association Journal*, 174, 177 – 183.

Walras L. (1874) *Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale*, (« Edition definitive » 1926 ηλεκτρονικά διαθέσιμη από <http://gallica.bnf.fr>)

Whelan, B.J & Whelan, C.T. (1995). In What Sense is Poverty Multidimensional?' in G. Room (ed.), *Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion*, Bristol: Policy Press.

Wilkinson, R. G. (1992). Income distribution and life expectancy. *British Medical Journal*, 304, 165-8.

Wilkinson, R. G. (1996). *Unhealthy societies: the affliction of inequality*. London: Routledge.

Wilkinson, R. G. (2000). *Mind the gap: hierarchy, health, and human evolution*. London: Weidenfield and Nicholson.

Wilkinson, R. G., Kawachi, I., & Kennedy, B. (1998). Mortality, the social environment, crime and violence. *Social Health Ill*, 20, 578–597.

Wilkinson R. G, Pickett K. E. (2006). Income inequality and population health: A review and explanation of the evidence, *Social Science & Medicine* 62,.1768–1784.

Wolfson, C. M. (1994). When inequalities diverge. *American Economic Review*, 84(2).

World Bank (2001). *World development report 2000/2001: attacking poverty*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Zaim, O., Fare R., & Grosskopf S. (2001). An economic approach to achievement and improvement indexes. *Social Indicators Research*, 56(1), 91-118.

Zheng, Buhong (1997). Aggregate Poverty Measures. *Journal of Economic Surveys*. 11, 123-162.

Ελληνική Βιβλιογραφία.

Αγγελίδης, Μ., & Ψυχοπαίδης, Κ. (1992). *Κείμενα Πολιτικής Οικονομίας και Θεωρίας της Πολιτικής (επιμ.)*. Αθήνα: Εξάντας.

Αμίτσης, Γ. (2006). *Η Ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ανδριοπούλου, Ε., Τσακλόγλου, Π. (2010), *Δυναμική ανάλυση του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα*, Μελέτες (Studies)/4, Αθήνα: Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Δαφέρμος, Γ., Θεοφιλάκου Α, Μαυροδημητράκης Χ., και Τσακλόγλου Π. (2008). *Η Φτώχεια στην Ελλάδα. Ομοιότητες και διαφορές χρησιμοποιώντας εναλλακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Μελέτες/1, Αθήνα: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Δαφέρμος, Γ., Παπαθεοδώρου, Χ. (2011). *Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια*; Κείμενα Πολιτικής/1. Αθήνα: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999). *Συντονισμένη στρατηγική για τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας*. COM(99) 347.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000). *Η μελλοντική εξέλιξη της κοινωνικής προστασίας από μακροπρόθεσμη σκοπιά: ασφαλείς και βιώσιμες συντάξεις*. COM (2000) 622 τελικό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001). *Υποστήριξη εθνικών στρατηγικών για ασφαλείς και βιώσιμες συντάξεις μέσω μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης*. COM (01) 363.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001). *Το μέλλον της υγειονομικής περίθαλψης και της μέριμνας για τους ηλικιωμένους: εξασφάλιση της δυνατότητας πρόσβασης, της ποιότητας και της οικονομικής βιωσιμότητας*. COM (2001) 723.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004) Ανακοίνωση. *Εκσυγχρονισμός της κοινωνικής προστασίας για ανάπτυξη ποιοτικής, προσιτής και βιώσιμης υγειονομικής περίθαλψης και μακροχρόνιας φροντίδας: στήριξη των εθνικών στρατηγικών μέσω της ΑΜΣ*. COM(2004) 304 τελικό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) Ανακοίνωση. *Η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα κατά της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού: ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο για την κοινωνική και εδαφική συνοχή*. COM(2010) 758 τελικό.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2003) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1177 σχετικά με τις κοινοτικές στατιστικές για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC). EE L 165.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2003) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.1980/φβρίου 2003 που τροποποιεί τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ 177/2003 σχετικά με τις κοινοτικές στατιστικές για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1984) Απόφαση, για ειδική κοινοτική δράση καταπολέμησης της φτώχειας. 85/8/ΕΟΚ ΕΕ L2/3.1.1985.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1989) ΕΚ Απόφαση, για την καθιέρωση ενός Μεσοπρόθεσμου Κοινοτικού Προγράμματος Κοινοτικής Δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων. 89/457/ΕΚ ΕΕ L224/2.8.1989.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2001) Οδηγία σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων και μέτρα για τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ κρατών μελών όσον αφορά την υποδοχή και την αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων. 55/ΕΚ L 212/12 7.8.2001.

Κουτσάμπελας, Γ., Τσακλόγλου, Χ. (2010). Η αναδιανεμητική επίδραση των μη χρηματικών εισοδημάτων στην Ελλάδα Μελέτες/6. Αθήνα: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Κωστάκη Α., Παπαθεοδώρου Χ., Καπή Χ., Μπαλούρδος Δ. (1995). Διαστάσεις της Φτώχειας στην περιοχή της Πρωτεύουσας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ, 88, 60-84.

Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π. (1998). Οικονομικές Ανισότητες και Φτώχεια στην Ελλάδα: Ποσοτικές Διαστάσεις του προβλήματος. Κείμενα Εργασίας, 98-02, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Μητράκος Θ., Τσακλόγλου Π. (2000). Μεταβολές στη Συνολική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση. *Μελέτες Οικονομικής Πολιτικής*, 5, 1-52.

Μητράκος Θ. (2005). *Εκτιμήσεις Ανισότητας και Φτώχειας: Στατιστικές Τεχνικές και προβλήματα*, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, Πρακτικά 18ου Πανελληνίου Ινστιτούτου Στατιστικής, 267-274.

Μπαλούρδος, Δ. (1997). *Δημογραφικές Διαστάσεις της Διανομής του Εισοδήματος*. Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Μπαλούρδος, Δ., Υφαντόπουλος, Γ. (2001). Περιφερειακές Διαστάσεις της Διανομής του Εισοδήματος και της Φτώχειας στην Ελλάδα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 104-105, 155-195.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος. (2009). Γνώμη της ΟΚΕ 210, Αθήνα.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Παπαδοπούλου, Ε. και Σακελλαρίδης, Γ. (2010). *Οικονομική Μεγέθυνση, Ανισότητα και Φτώχεια. Θεωρητικές και Εμπειρικές*

Προσεγγίσεις. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Σαρρής Α. και Ζωγραφάκης Σ. (1993). Αλλαγές στη δομή και κατανομή εισοδήματος στην Ελλάδα σε περίοδο διαρθρωτικών μεταβολών”, στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ) *Μακροοικονομική διαχείριση και αναπτυξιακή εμπλοκή*, Αθήνα, Gutenberg.

Υφαντόπουλος, Γ. (1990). Στατιστικά μέτρα για την οικονομική ανισότητα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Ειδικό τεύχος (73^Α).